

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS FAKULTETAS

Tarptautinė mokslinė konferencija
**APSKAITA, AUDITAS, ANALIZĖ:
MOKSLAS INOVACIJŲ IR
GLOBALIZACIJOS KONTEKSTE**

Tarptautinės mokslinės konferencijos,
vykusios Lietuvoje Vilniaus universitete,
Ekonomikos fakultete 2012 m. kovo 29–30 d.

Mokslo darbai

International Scientific Conference
**ACCOUNTING, AUDIT, ANALYSIS:
SCIENCE IN THE CONTEXT OF INNOVATION
AND GLOBALIZATION**

International Scientific Conference
Held in Lithuania on March 29–30, 2012
at Vilnius University, Faculty of Economics

Research Papers

Международная научная конференция
**УЧЕТ, АУДИТ, АНАЛИЗ:
НАУКА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ
И ИННОВАЦИЙ**

Международная конференция
состоявшаяся в Литве 29–30 марта 2012 года
на Экономическом факультете Вильнюсского университета

Научные труды

---

1 dalis • 1st Part • 1 часть

Vilniaus universiteto leidykla
Vilnius, 2012

Recenzuojamas mokslo leidinys

MOKSLO KOMITETAS:

Pirmininkas:

Prof. V. LAKIS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Nariai:

Doc. J. ABDALOVA (Sankt Peterburgo ekonomikos ir finansų universitetas, Rusija)

Prof. I. BRUNA (Latvijos universitetas, Latvija)

Doc. I. BUMANE (Latvijos universitetas, Latvija)

Prof. B. GALINIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. A. GOSPODAROWICZ (Vroclavo ekonomikos universitetas, Lenkija)

Prof. M. JASIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. R. KANAPICKIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Doc. S. KOROTAEV (Baltarusijos valstybinis ekonomikos universitetas, Baltarusija)

Prof. M. KUČINSKIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. I. LAZARIŠINA (Nacionalinis vandens ūkio ir gamtonaudos universitetas, Ukraina)

Prof. J. MACKEVIČIUS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. T. MALKOVA (Sankt Peterburgo ekonomikos ir finansų universitetas, Rusija)

Prof. A. MARČINSKAS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Prof. D. PANKOV (Baltarusijos valstybinis ekonomikos universitetas, Baltarusija)

Prof. R. SKYRIUS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Doc. R. ŠNEIDERE (Latvijos universitetas, Latvija)

Prof. S. URBONAVIČIUS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Dr. A. WARELIS (Aukštoji profesinė Suvalkų mokykla, Lenkija)

Doc. S. VEGERA (Polocko valstybinis universitetas, Baltarusija)

Prof. D. ZINKEVIČIENĖ (A. Stulginskio universitetas, Lietuva)

ORGANIZACINIS KOMITETAS:

Pirmininkė:

Doc. R. SUBAČIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Nariai:

Asist. R. BUDRIONYTĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Doc. L. GAIŽAUSKAS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Asist. L. GIRIŪNAS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Asist. I. KAMARAUSKIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Asist. D. RAZIŪNIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Asist. V. SAVICKAS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Dr. K. SENKUS (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Asist. D. TAMULEVIČIENĖ (Vilniaus universitetas, Lietuva)

Reviewed scientific publication

SCIENTIFIC COMMITTEE:

Chairperson:

Prof. V. LAKIS (Vilnius University, Lithuania)

Members:

Doc. J. ABDALOVA (Saint-Petersburg State University of Economics and Finance, Russia)

Prof. I. BRUNA (University of Latvia, Latvia)

Doc. I. BUMANE (University of Latvia, Latvia)

Prof. B. GALINIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Prof. A. GOSPODAROWICZ (Wroclaw University of Economics, Poland)

Prof. M. JASIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Prof. R. KANAPICKIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Doc. S. KOROTAEV (Belarus State Economic University, Belarus)

Prof. M. KUČINSKIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Prof. I. LAZARIŠINA (National University of Water Management and Nature Resources Use, Ukraine)

Prof. J. MACKEVIČIUS (Vilnius University, Lithuania)

Prof. T. MALKOVA (Saint-Petersburg State University of Economics and Finance, Russia)

Prof. A. MARČINSKAS (Vilnius University, Lithuania)

Prof. D. PANKOV (Belarus State Economic University, Belarus)

Prof. R. SKYRIUS (Vilnius University, Lithuania)

Doc. R. ŠNEIDERE (University of Latvia, Latvia)

Prof. S. URBONAVIČIUS (Vilnius University, Lithuania)

Dr. A. WARELIS (State Higher Vocational School in Suwalki, Poland)

Doc. S. VEGERA (Polotsk State University, Belarus)

Prof. D. ZINKEVIČIENĖ (A. Stulginskis University, Lithuania)

ORGANIZATION COMMITTEE:

Chairperson:

Doc. R. SUBAČIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Members:

Asist. R. BUDRIONYTĖ (Vilnius University, Lithuania)

Doc. L. GAIŽAUSKAS (Vilnius University, Lithuania)

Asist. L. GIRIŪNAS (Vilnius University, Lithuania)

Asist. I. KAMARAUSKIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Asist. D. RAZIŪNIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

Asist. V. SAVICKAS (Vilnius University, Lithuania)

Dr. K. SENKUS (Vilnius University, Lithuania)

Asist. D. TAMULEVIČIENĖ (Vilnius University, Lithuania)

TURINYS

PRATARMĖ	11
PREFACE.....	12
ПРЕДИСЛОВИЕ.....	13
ABDALOVA ELENA Establishment of The New Measurement in Accounting on Their Periodical Analysis / <i>Формирование новых оценок в учете на основе их временного анализа.</i>	14
ADOMAVIČIŪTĖ DANUTĖ Analytic Activity of Customs: Audit of Business Enterprises' Activities / <i>Muitinės analitinė veikla: verslo įmonių veiklos auditas.</i>	24
ALELIŪNAITĖ RASA Financial and Taxing Accounting of Long-term Asset: Incompatibilities and Problems / <i>Ilgalaikio turto finansinė ir mokesstinė apskaita: skirtumai ir problemos</i>	35
ATKOČIŪNIENĖ ZENONA Information Audit: Concepts Expressions and Practical Applications / <i>Informacijos auditas: koncepcijų raiška ir praktinis pritaikomumas.</i>	48
BYWALEC MAGDALENA, WAWRZYŃIAK DARIUSZ An Analysis of Loan Market in Poland with Special Consideration of Mortgage Loan Market	59
BOGATYREVA VALENTINA Accounting of Human Capital Formation as a System of Information Support of its Finance Management in the Organization	70
BOREIKO NADEZHDA The Economic Essence of Franchising as a Way to Commercialize Intellectual Property / <i>Экономическая сущность франчайзинга как способа коммерциализации интеллектуальной собственности.</i>	77
BRATKA VALDA, PRAULIŅŠ ARTŪRS Efficiency of Farms in Latvia Using Value Added as an Assessment Criterium / <i>Оценка эффективности деятельности фермерских хозяйств Латвии на примере добавленной стоимости.</i>	85
BRŪNA INTA Implementation Aspects of Environmental Management Accounting	95
BUDIK JOSEF Innovation in Financial Markets Require Faster Analysis	105
BUMANE INGA Theoretical Analysis of the Core of Goodwill	110
CHMIELOWIEC-LEWCZUK MAGDALENA Profitability and Cost Structure Analysis of Insurance Products from Polish Market in the Time Period 2006–2010	117

CHUMAK OKSANA

- The Corporate Rights as the Basis of Formation of Equity in Accounting System /
*Корпоративные права как основа формирования собственного капитала
в системе бухгалтерского учета* 127

FOMINIENĖ ASTA, MACKEVIČIUS JONAS

- Business Incubator's Analysis: Theoretical and Practical Aspects /
Verslo inkubatorių veiklos analizė: teoriniai ir praktiniai aspektai 135

GAIŽAUSKAS LIONIUS

- Standard Costing: History, Algorithm, Benefits and Drawbacks /
Standard costing: istorija, algoritmas, privalumai ir trūkumai 147

GAIŽAUSKAS LIONIUS, SKYRIUS RIMVYDAS

- Budgeting Errors in Lithuanian Enterprises 157

GALINIENĖ BIRUTĖ

- Environment Forming Business Valuation System /
Verslo vertinimo sistemą formuojanti aplinka 166

GIRIŪNAS LUKAS

- Evaluation of Influence of Frauds Initiated by the Employees on
the Internal Control System / *Darbuotojų inicijuojamų apgaulių
įtakos vidaus kontrolės sistemai vertinimas* 175

GIRIŪNIENĖ GINTARĖ

- Assessment of Minimization Possibilities of Taxing Expenditure
of Salary / *Darbo užmokesčio mokesčių sąnaudų minimizavimo
galimybių vertinimas* 184

GIRIŪNIENĖ GINTARĖ, GIRIŪNAS LUKAS

- Assessment of Need for Changes of Profit Tax /
Pelno mokesčio pokyčių poreikio vertinimas 191

JASIENĖ MEILĖ

- Committees of Commercial Bank: Development and Position
in the Risk Management Process / *Komercinių bankų komitetai:
raida ir vieta rizikų valdymo procese* 201

KARALEVIČIENĖ JURGITA, BUŽINSKIENĖ RITA

- The Transformation Structure and Development of Traditional
and Modern Bankruptcy Model / *Tradicinių ir modernių bankroto
modelių struktūros ir raidos transformacija* 212

KARELSKAYA SVETLANA, ZUGA EKATERINA

- Reliability of Financial Statements /
Достоверность финансовой отчетности 228

KARZAEVA NATALIA

- Methods for Determining Materiality in Accounting /
Методы определения уровня существенности в бухгалтерском учете 239

KOBLYANSKA ELENA, TSYBULNIK MARIJA

- Current Aspects of Assessing the Financial Investment to Date Balance /
Актуальные аспекты оценки финансовых инвестиций на дату баланса 248

KOBYLANSKA ELENA, YUVKO YULIA Business Combinations in Ukraine: Current Aspects / <i>Объединения бизнеса в Украине: актуальные аспекты</i>	258
KOROTAEV SERGEY Theory and Practice of Accounting Shares, Which Were Bought Out from Shareholders	264
KOSYNSKYI VALENTYN The Ukrainian Market's Tendencies of Business Management Computer Systems	271
KROPIENĖ RŪTA, KROPAS STASYS The Aspects of the OTC Derivatives Market Regulation / <i>Ne biržos išvestinių priemonių rinkos reguliavimo aspektai</i>	278
KRUTOVA ANZHELIKA, YANCHEV ANDREY Government Control of Standardization of Documents Circulation in Economic Activity / <i>Государственное регулирование стандартизации документооборота в хозяйственной деятельности</i>	286
KUBÍČKOVÁ DANA Impact of IFRS' Adoption on Key Financial Indicators and Financial Assessment – Case of Czech Republic	296
KUČINSKIENĖ MARIJA, JATULIAVIČIENĖ GRAŽINA Systemic Activity Evaluation: Synthesis of Financial and Non-financial Approaches / <i>Sisteminis veiklos vertinimas: finansinio ir nefinansinio požiūrių sintezė</i>	307
KUKTAITĖ SKIRMANTĖ, KUSTIENĖ AURELIJA The Opportunities of the Use of a „Fraud Triangle“ Model to Identify Frauds in the Financial Statements / <i>„Apgaulės trikampio“ modelio panaudojimo galimybės nustatant apgaulės finansinėse ataskaitose</i>	316
LAKHTIONOVA LUYDMILA Methodic and Organization of Analysis of Financial Stability of Company from Data of Their Financial Reports: Ukrainian Experience	325
LAKHTIONOVA LUYDMILA, EFIMENKO VASILIIY, KIRICHENKO NATALIYA Organization Stages of Analysis of Form № 2 “Report About Financial Results”: Ukrainian Experience	336
LAKIS VACLOVAS Factors Influencing the Reliability of Financial Statements / <i>Finansinių ataskaitų patikimumą įtakojantys veiksniai</i>	345
LAVRINENKO ANNA Development of Accounting and Analysis System Information Support of Joint Activities of the Organizations Republic of Belarus / <i>Развитие учетно-аналитической системы информационного обеспечения совместной деятельности организаций Республики Беларусь</i>	354
LAZARYSHYNA INNA The Functional Quality of the Economic Analysis: Problems of Providing at the Market Economy / <i>Функциональное качество экономического анализа: проблемы обеспечения в условиях рыночных отношений</i>	365

LEGENZOVA RENATA	
Qualitative Financial Disclosure Valuation Methods – Issues of Practical Implementation / <i>Įmonių atskleistos finansinės informacijos kokybinių vertinimo metodų naudojimo ypatumai</i>	373
LINARTAS AUDRIUS	
Differences Between Insurance Liabilities and Influence to Insurer Capital / <i>Draudimo įsipareigojimų apskaitos pokyčiai ir jų įtaka draudiko kapitalui</i>	384
LOSIEWICZ-DNIESTRZANSKA EWA, NOSOWSKI ADAM	
Business Process Modeling in Activity-based Costing and Management	396
LVOVA DINA	
Recognition and Classification of Assets: a Retrospective Review / <i>Признание и классификация активов: история и современность</i>	404
LVOVA IRINA	
Accounting Policies in the Management of the Organization / <i>Учетная политика в управлении организацией</i>	413
<hr/>	
2 dalis • 2st Part • 2 часть	
MACKEVIČIUS JONAS	
International Researches for Comparing National Accounting Systems / <i>Tarptautiniai nacionalinių buhalterinės apskaitos sistemų lyginimo moksliniai tyrimai</i>	431
MALEI ELENA	
The Economic Contents of Logistics Costs as an Object of Accounting / <i>Экономическая сущность логистических издержек как объекта бухгалтерского учета</i>	441
MALKOVA TATIANA	
The Accounting Archive of Florentine Bank of Uzzano (1363–1386) in Saint-Petersburg / <i>Бухгалтерский архив Флорентийского банка уццано (1363–1386) в Санкт-Петербурге</i>	447
MARTINAVIČIUS JONAS	
Different Methodological Approaches in Lithuania's Assessment / <i>Skirtingų metodologijų taikymas vertinant Lietuvos turtą</i>	460
MASKO LUDMILA	
Economic Nature of Environmental Assets as an Object of Accounting / <i>Сущность экологических активов как объекта бухгалтерского учета</i>	468
MATSIUSH IGOR	
Basic Approaches to the Analysis of the Structure of the Sources of Funds of Investments and Proposal for Their Improvement and the Optimization / <i>Основные подходы к анализу структуры источников финансирования инвестиций и предложения по их совершенствованию и оптимизации</i>	478

MELNIKAS BORISAS	
Development Problems in the European Union: Contemporary Challenges of Innovations and Globalization / <i>Europos Sąjungos plėtros problemos: šiuolaikiniai inovacijų ir globalizacijos iššūkiai</i>	486
MYTSIUK SVITLANA	
An Internal Audit is in Control System by an Economic Subject: Problems and Prospects / <i>Внутренний аудит в системе управления экономическим субъектом: проблемы и перспективы</i>	501
MILLERE INTA	
Accountant Profession in Latvia / <i>Профессия бухгалтера в Латвии</i>	507
NOVIKOVA IRINA	
Managing Institutional Changes in Taxation / <i>Управление институциональными изменениями в сфере налогообложения</i>	514
NOVOŠINSKIENĖ ALBINA, SLAVICKIENĖ ASTRIDA	
Research of Lithuania Tax Reform and Tax Burden / <i>Mokesčių reformos ir naštos tyrimas Lietuvoje</i>	524
PANKOV DMITRI, KUHTO YULIYA	
Value Added as a Connecting Link at the Micro- and Macrolevel Financial Management and Major Object of the Economic Accounting and Analysis / <i>Добавленная стоимость как связующее звено в управлении финансовыми потоками на микро- и макроуровне и объект бухгалтерского экономического учёта и анализа</i>	534
PLAKYS MODESTAS	
Risks of Investment Funds and Their Analysis / <i>Investicinių fondų rizikos ir jų analizė</i>	544
PRIMAKOVA MARINA	
Improvement of the Methodology of Indirect Cost Allocation on Cost Units in Telecommunication Companies / <i>Совершенствование методики распределения косвенных расходов между объектами калькулирования в организациях связи</i>	553
RADICKAS VALDAS, MAČIUTYTĖ-RADICKIENĖ RŪTA, TAMULEVIČIENĖ DAIVA	
Evaluation of the Tourism Sector Performance / <i>Turizmo sektoriaus veiklos vertinimas</i>	560
RAMANAUSKAITĖ AGNĖ	
Intellectual Capital Interpretations in Modern Market Conditions: Theoretical Research / <i>Intelektinio kapitalo interpretacija šiuolaikinės rinkos sąlygomis: teorinis tyrimas</i>	572
RATKEVIČIUS ČESLOVAS	
Vilnius University Economics Faculty Experience in Using Accounting and Enterprise Resource Planning Systems for Students Training / <i>Apskaitos ir verslo valdymo sistemų dėstymo Vilniaus universiteto ekonomikos fakultete patirtis</i>	582

RATKEVIČIUS ČESLOVAS, RATKEVIČIUS DONATAS	
Analysis of Enterprise Resource Planning Systems' Financial Accounting Functional Power / <i>Verslo valdymo sistemų finansinės apskaitos funkcinių galimybių analizė</i>	591
RAZIŪNIENĖ DAIVA	
Audit Evidence Concept and Characteristics: a Systematic Approach / <i>Audito įrodymų samprata ir savybės: sisteminis požiūris</i>	599
RAZIŪNIENĖ DAIVA, SKVARČIENĖ – NIRENBERG JURGA, SUBAČIENĖ RASA	
Conception and Attributes of the Accounting Profession: Lithuanian Case / <i>Apskaitos profesijos ir profesionalumo sampratos analizė: Lietuvos atvejis</i>	609
RUDŽIONIENĖ KRISTINA	
Peculiarities of Accounting Theory Development / <i>Apskaitos teorijos vystymosi ypatumai</i>	619
RUDŽIONIENĖ KRISTINA, RAMANAUSKAITĖ AGNĖ	
Recognition and Measurement of Intellectual Capital in Financial Accounting / <i>Intelektinio kapitalo pripažinimas ir įvertinimas finansinėje apskaitoje</i>	628
SAVOSHIK VERONIKA	
Transition to IFRS as a Tool for Enhanced Investment Opportunities of Belarusian Companies / <i>Переход на МСФО как инструмент расширения инвестиционных возможностей белорусских предприятий</i>	638
SIMONAITYTĖ ŽIVILĖ	
Bringing ISSAI into Lithuanian Public Audit: Requirements and Their Influence / <i>ISSAI Lietuvos valstybiniame audite: reikalavimai ir jų įtaka</i>	646
SOKOLOV VYACHESLAV	
Audit Risk Assessment / <i>Анализ рисков аудиторской проверки</i>	655
SOKOLOVA NATALIA	
Polymorphism of Interpretations of the Accounting Information / <i>Полиморфизм интерпретаций бухгалтерской информации</i>	662
STALIŪNIENĖ JOLANTA DALIA, LUKOŠIŪNAITĖ RASA	
Assessment of the Competitive Factors “Unsystematic” Audit Company's in an Oligopoly / <i>„Nesistemonių“ audito įmonių konkurencinių veiksnių vertinimas oligopolijos sąlygomis</i>	669
STALIŪNIENĖ JOLANTA DALIA, PALIULIENĖ LINA	
Using of Indicators of the Corporate Bankruptcy Threat Assessment in Auditing: Theoretical Aspect / <i>Įmonių bankroto grėsmės vertinimo rodiklių naudojimas auditui: teorinis aspektas</i>	679
STAROSTINA ALLA, KRAVCHENKO VOLODYMYR	
Business Risks Identification and Analyses: Theoretical and Practical Aspects / <i>Выявление и анализ предпринимательских рисков: теория и практика</i>	691
STRAZHEV VIKTOR	
Fundamental Categories of Accounting Development in the System of Economic Management / <i>Основополагающие категории развития бухгалтерского учета в системе экономического управления</i>	703

SUBAČIENĖ RASA, MAČERINSKIENĖ AIDA, BUDRIONYTĖ RAMUNĖ Harmonization of Accounting Standards / <i>Apskaitos standartų harmonizavimas</i>	713
SULAYMONOVA NARGHIZA, ŽAPTORIUS JONAS Improvement Audit of Long-term Financial Investments	723
ŠNEIDERE RUTA Good Practice in the Education and Development of Professional Accountants	734
TURZYŃSKI MIKOŁAJ The Estate Accounting in the Polish Enlightenment Period	747
VALENTINAVIČIUS STASYS The Importance of Accounting and Financial Analysis of Evaluation Company's Investment Preference / <i>Buhalterinės apskaitos ir finansinės analizės svarba vertinant įmonės investicinių patrauklumą</i>	755
VALKAUSKAS ROMUALDAS National Accounting as Information System: History, Present / <i>Nacionalinė sąskaitų kaip informacinė sistema: istorija, dabartis</i>	768
VEGERA SVETLANA Land Accounting Methodology in Context of Modern Rent Theory	777
VEVERIS ARMANDS, KALIS ILMARS, KAIRE LAIMDOTA Development of Methodology for Evaluation of Public Support Influence on Small and Medium Sized Rural Enterprises	784
VILLIS LIUDA, KAZLAUSKIENĖ LAIMUTĖ Aspects of the Analysis of Financial Statements in the Public Sector / <i>Viešojo sektoriaus finansinių ataskaitų analizės aspektai</i>	795
VISOKAVIČIENĖ BIRUTĖ The Exchange Rate System in the Monetary Policy Structure / <i>Pinigų keitimo kurso sistema pinigų politikos struktūroje</i>	805
WARELIS ALINA Tax and Accountancy Depreciation under Polish Regulations (Analyses of Dualism in Depreciation Records)	814
ZABAWA JUSTYNA Employment of the Interest Margin Ratio and the Solvency Ratio in the Assessment of Banks Activity in Poland	825
ŽAPTORIUS JONAS Finance Strategically Solutions of Electricity Distribution Companies / <i>Elektros energijos skirstymo įmonių pinigų valdymo strateginiai sprendimai</i>	831
ŽEMGULIENĖ JOLANTA The Private Sector Productivity – Effect of Government Capital Investment in Lithuania	843

PRATARMĖ

Dvidešimt pirmojo amžiaus pradžia įeis į žmonijos istoriją kaip itin audringas ir permainingas laikotarpis. Globalizacija, sparti technikos ir technologijų raida, greitai besikeičiančios politinės ir ekonominės aplinkybės daro didžiulę įtaką gamybai ir prekybai visame pasaulyje. Infliacija ir konkurencija, peržengusios valstybių ir geografinių regionų rinkas, privertė gamintojus labiau rizikuoti, greitai priimti ir keisti sprendimus.

Įvairių lygių vadovai kasdien turi spręsti daugybę problemų, liečiančių apsirūpinimą reikalingais ūkinei veiklai ištekliais, gamybą, pardavimą, kreditų gavimą, laisvų lėšų panaudojimą, investicijas ir kt. Ar priimti sprendimai teisingi ir veiksmingi, priklauso nuo gaunamos reikiamu laiku informacijos, kuria jie remiasi, ir jos patikimumo. Tai padidino įvairios informacijos poreikį ir reikalavimus jos kokybei. Šiuolaikinėje rinkoje tvirtai gali jaustis tik tie, kurie laiku sužinojo apie pasikeitimus ir operatyviai į juos reaguoja.

Daugiausia reikalingos informacijos teikia finansinė ir valdymo apskaita, finansinė analizė. Svarbiausias finansinės apskaitos produktas yra finansinių ataskaitų rinkinys. Finansinių ataskaitų duomenimis remiamasi priimant strateginius sprendimus. Daugiausia jomis naudojasi išorės vartotojai. Tai esami ir būsimi investuotojai, kreditoriai, medžiagų pardavėjai, klientai, konkurentai, valstybės institucijos, visuomenė.

Investuotojams rūpi įmonės finansinė būklė, pelningumas, veiklos rizika. Pagal įmonės finansinių rodiklių analizės rezultatus jie priima akcijų pirkimo arba pardavimo sprendimus.

Pardavėjams rūpi ar jie gaus iš įmonės pinigų už patiektas medžiagas ir prekes. Klientams svarbu, kad neprapultų jų avansu sumokėti pinigai ir kad įmonė įvykdytų sutartinius įsipareigojimus. Konkurentai lygina savo ir konkuruojančios įmonės rodiklius.

Valstybės institucijos domisi sumokėtais mokesčiais, o apibendrinusios daugelio įmonių finansinius rodiklius, nustato valstybės ekonominę politiką. Visuomenei rūpi, ar įmonė yra pajėgi sudaryti tinkamas darbo sąlygas savo darbuotojams, ar laiku mokami atlyginimai, ar rasis naujų darbo vietų.

Valdymo apskaita pagrindžia trumpalaikius ir ilgalaikius sprendimus, prognozuoja įmonės ir jos segmentų veiklą. Ji reikalinga visais valdymo lygiais. Įmonėms ypač svarbu, kad valdymo apskaita padeda nustatyti išlaidas, reikalingas pagaminti reikiamą gaminį ar suteikti paslaugas, nustato gaminių ir paslaugų pelningumą, vertina klientus, investicijas, vystymosi planus.

Įmonių finansinių ataskaitų duomenų patikimumą padeda užtikrinti auditas. Jis apsaugo nuo manipuliacijų, apgaulių ir prisideda prie ekonominio stabilumo užtikrinimo. Iš audito visuomet buvo laukiama objektyvios ir nešališkos nuomonės apie audituojamo subjekto turta, kapitalą, įsipareigojimus, veiklos rezultatus ir pinigų srautus.

Pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje vykstantys ekonominiai procesai paveikė apskaitos, analizės ir audito raidą. 2008 metais prasidėjusi krizė atskleidė būtinumą dar kartą įvertinti susiklosčiusią apskaitos, analizės ir audito teoriją bei praktiką ir ieškoti naujų būdų, kaip geriau patenkinti vis didėjančius finansinės informacijos vartotojų lūkesčius.

Iškilusių problemų svarbą ir norą kuo geriau jas išspręsti rodo gausus konferencijos dalyvių skaičius ir aktyvumas.

Konferencijos mokslo komiteto pirmininkas
prof. habil. dr. VACLOVAS LAKIS

PREFACE

The beginning of the 21st century will go down in history as the period of turbulence and radical changes. Globalization, rapid development of techniques and technology, prompt changes in political and economic environment make a great impact on production and trade all over the world. Inflation and competition, overstepping markets of different countries and geographical borders, compelled the producers to take greater risks, to make rapid decisions and change them if it is necessary. Every day, different level managers have to solve many problems connected with resources which are important for maintenance of economic activity, production, sales, receiving credits, application of free funds, investments, etc. Therefore, whether the decisions made are right and effective, depend on the timely information which is accessible and its reliability. Moreover, it increased the demand for diverse information and its quality. In today's market strong are the companies and enterprises which opportunely learned about the changes and reacted to them effectively.

Much necessary information is produced by financial and managerial accountancy, financial analysis. The most important subject of financial accountancy is the collection of financial statements. The data produced in financial statements is the key factor of making strategic decisions. The external users are the most interested entities in receiving the necessary information, i.e. existing and future investors, creditors, suppliers, customers, competitors, governmental institutions and society. The sellers are worried whether they will receive money for the goods and materials sold. The customers are worried about money they had paid in advance and whether the company is going to meet the contractual obligations. The competitors are comparing their indices with those of their rivals.

The governmental institutions care about paid taxes, which give information about company's financial state and define country's economic situation. The society is interested whether the company is able to provide good working environment, whether the salaries and wages are paid on time and the creation of new working places.

Investors are interested in company's financial condition, profitability, performance risk. In compliance with the analysis of company's financial results they make decisions about buying and selling of shares.

The managerial accountancy is the basis for short and long term decisions, it produces forecast about company's and its branches (subsidiaries) performance. This information is important for all management levels. It is important for companies, because managerial accountancy helps to define the expenses for producing goods and providing services, informs about the profitability of goods and services, evaluates the customers, investment and development plans.

The audit certifies the reliability of data produced by financial statements. Auditing helps to avoid manipulation, fraud and contributes to the assurance of economic stability. Auditing must always produce objective and impartial opinion about legal entity's assets, capital, liabilities, performance results and cash flows.

In the last decades the occurring economic processes in the world influenced the development of accountancy, its analysis and auditing. The crisis of 2008 revealed the necessity to evaluate the theory and practical application of accountancy, analysis and auditing under the existing conditions and search for new ways how to meet the growing expectations of financial information users.

The great majority of participants and their activity indicate how important it is to evaluate existing problems and find solutions how to solve them.

The Chairman of the Scientific Committee of the Conference
Prof. hab. dr. VACLOVAS LAKIS

ПРЕДИСЛОВИЕ

Начало двадцать первого века войдет в историю человечества как период бурных перемен. Глобализация, бурное развитие техники и технологии, быстро меняющиеся политические и экономические условия, оказывают огромное влияние на развитие производства и торговли во всем мире. Инфляция и конкуренция перешагнула рынки отдельных стран и географических регионов вынуждают производителей быстро принимать и, в случае необходимости, изменять свои решения.

Руководители разных уровней ежедневно вынуждены решать множество проблем связанных с обеспечением ресурсами, необходимыми для обеспечения повседневной хозяйственной деятельности, производством, получением кредитов, использованием свободных средств, инвестициями и т. д.

Правильность и обоснованность принятых решений во многом зависит от своевременности и достоверности информации, которой располагают руководители разных уровней. В связи с этим возросла потребность в разносторонней информации, и повысились требования к ее качеству. На современном рынке уверенно чувствовать себя могут только те, кто располагают информацией о происходящих событиях и оперативно на них реагирует.

Большая часть необходимой информации сосредоточена в финансовом и управленческом учете. Некоторые данные можно получить путем проведения финансового анализа. Финальным продуктом финансового учета является финансовая отчетность. На ее основе принимают стратегические решения. Финансовой отчетностью, как правило, пользуются внешние потребители: акционеры, потенциальные инвесторы, кредиторы, продавцы материалов, клиенты, конкуренты, государственные учреждения, общество. Акционеров интересует финансовое состояние предприятия, прибыльность, степень риска. По данным результатов финансового анализа инвесторы принимают решение о покупке или продаже акций.

Продавцов интересует возможность получения денег за проданные материалы и товары. Клиентам важно, чтобы не пропали, авансом заплаченные деньги и чтобы предприятие выполнило договорные обязательства. Конкуренты сравнивают свои показатели и показатели конкурирующего предприятия.

Государственные учреждения заинтересованы уплатой налогов. А по результатам общения деятельности большого количества предприятий они разрабатывают проекты экономической политики государства. Общество хочет знать в состоянии ли предприятие создать нормальные условия труда для своих работников, своевременно ли выплачивается заработная плата работникам, будут ли создаваться новые рабочие места.

Используя методы управленческого учета обосновывают краткосрочные и долгосрочные управленческие решения, делают прогнозы деятельности предприятия в целом и его сегментов. Управленческий учет необходим на всех уровнях управления. Он помогает установить расходы, необходимые для производства изделия или предоставления услуг, определяет прибыльность изделий и услуг, оценивает клиентов, инвестиции, планы развития.

Достоверность данных финансовой отчетности помогает обеспечить аудит. Он является защитой от манипуляций и обмана, что способствует обеспечению экономической стабильности. От аудита всегда ожидают объективного и беспристрастного мнения о имуществе, капитале, обязательствах, результатах деятельности и денежных потоках аудируемого субъекта.

Происходящие в последние десятилетия мировые процессы в мировой экономике, оказали значительное влияние на развитие учета, анализа и аудита. Начавшийся в 2008 году экономический кризис выявил необходимость переоценить сложившуюся теорию и практику учета, анализа и аудита и искать новые способы удовлетворения ожиданий потребителей финансовой информации.

О большом значении возникших проблем и желании разрешить их как можно лучше свидетельствует значительное число и большая активность участников конференции.

Председатель научного комитета конференции
проф. габил. доктор ВАЦЛОВАС ЛАКИС

ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ ОЦЕНОК В УЧЕТЕ НА ОСНОВЕ ИХ ВРЕМЕННОГО АНАЛИЗА

Абдалова Елена

канд. экон. наук, доцент ФГБОУ ВПО

«Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов»,

Россия, г. Санкт-Петербург, ул. Садовая, 21,

+7-911-766-53-27, zxc762@mail.ru

***Аннотация.** Формирование информации, как в текущем учете, так и в финансовой отчетности строится на основе соблюдения соответствия двум фундаментальным факторам – это выполнение критериев признания и определение оценки объектов, составляющих элементы финансовой отчетности. Анализ подходов к построению систем оценки позволяет выявить потенциальные возможности моделирования новых видов оценки и предложить одну из них по отношению к основным средствам.*

***Ключевые слова:** предмет и метод учета, оценка, классификация, преобразованная стоимость.*

ВВЕДЕНИЕ

Развитие теории любой науки связано с эволюцией состава и содержания таких фундаментальных категорий как ее предмет и метод. Бухгалтерский учет не является исключением. В теории советского бухгалтерского учета особое внимание уделялось вопросам предмета и метода. Необходимо отметить, что эти категории являются одной из отличительных характеристик теории бухгалтерского учета, как в советское, так и в настоящее время. Рассмотрение предмета и метода призвано ответить на вопросы – что изучает бухгалтерский учет, и какие способы, приемы, элементы для этого использует. В советское время в тридцатых-пятидесятых годах неоднократно разворачивались дискуссии о предмете и методе бухгалтерского учета и элементов его составляющих. Именно в это время был выработан единый подход к составу элементов метода бухгалтерского учета, включающего следующие его составляющие: документацию и инвентаризацию, оценку и калькуляцию, систему счетов и двойную запись, балансовое обобщение и отчетность. Эти элементы призваны были обеспечить формирование информационной системы о хозяйственной деятельности организации. В статье объектом исследования выступает один из элементов метода бухгалтерского учета, а именно, оценка. Предметом исследования являются классификационные признаки оценки. Цель исследования – моделирование новой оценки, применимой для основных средств. Для достижения цели решаются следующие задачи: исследование современных тенденций определения предмета и метода бухгалтерского учета, исследование существующих классификаций учетной оценки, разработка и обоснование введения новой категории стоимости для основных средств. Использованы как общенаучные методы исследования, так и методы бухгалтерского учета.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Реальность и единство оценки стали основными принципами оценки в учете советских предприятий. Реальность оценки достигалась путем отражения в балансе всех хозяйственных ресурсов по фактической себестоимости, а единство оценки обеспечивалось одинаковой оценкой однородных средств в балансах разных предприятий. Единство оценки основывалось на регламентации в советском законодательстве единого для всего народного хозяйства порядка оценки хозяйственных средств и их источников, строгом контроле за соблюдением установленных правил.

Роль оценки на данном историческом этапе рассматривалась как необходимость выражения объектов бухгалтерского учета в едином денежном измерителе, в основе оценки лежала сумма фактических затрат. Советский бухгалтерский учет отрицал использование других отличных от фактических затрат методов оценки, как присущих капиталистическим условиям хозяйствования. Теория советского учета была направлена на разработку методик использования трудовых показателей для целей ведения бухгалтерского учета, измерения объектов бухгалтерского учета, которые должны характеризовать экономические отношения в коммунистическом обществе.

Необходимо подчеркнуть, что учет всегда исторически обусловлен. Средства, способы, методы, техника и формы учета изменяются в процессе исторического развития при смене одного общественного строя другим. Общественный строй (экономическая формация) определяет способ производства, цели, задачи учета, его содержание и характер. Переход России к рыночной экономике дал возможность наполнить теорию учета новыми подходами и содержанием, а также изменением приоритетов развития его элементов. В качестве подтверждения данного утверждения приведем взгляды двух выдающихся российских теоретиков учета, а именно В.Ф. Палия и Я.В. Соколова на предмет и метод бухгалтерского учета, а также оценку, как важнейшую категорию современной системы теории учета.

В.Ф. Палий отмечает, что «новые экономические условия, развития постиндустриальной (информационной) экономики оказывают непосредственное влияние на систему бухгалтерского учета, на теоретические основы, определяющие его как объективную отрасль экономической науки» (Палий, 2007). Изменения в экономической и общественной жизни нашли отражение в теоретических взглядах на суть и место оценки в учетно-информационной системе. В.Ф.Палий подчеркивает, что «оценка активов и пассивов является важнейшим методическим приемом, обеспечивающим достоверность учетной информации» (Палий, 2007). Исследования оценки стали носить не только определяющий характер, но и развивающий «теорию оценки», раскрывающий не только сущность оценки, но цели и основания их применения, виды и классификации, причины и следствия. К таким исследованиям относятся работы Я.В. Соколова, В.Я. Соколова, М.Р. Мэтьюса, М.Х.Б. Перера, В.Ф. Палия, Н.Н. Карзаевой, М.Ю. Медведева, М.И. Кутер, В.В.Ковалева.

В.Ф. Палий определяет «оценку в бухгалтерском учете как способ выразить кругооборот капитала в единой валюте, что позволяет контролировать сохранность капитала во всех фазах его кругооборота, получать информацию о себестоимости и прибыли компании, стоимости ее активов, обязательств, величине капитала» (Палий, 2007). Собственное видение предмета бухгалтерского учета изменяет объект учетной оценки. Выделение в качестве объекта оценки в бухгалтерском учете кругооборота ка-

питала связано с подходом к пониманию предмета бухгалтерского учета. В.Ф. Палий считает, что «предметом бухгалтерского учета является капитал как величина средств, вложенных в хозяйственную деятельность, их перемещение и трансформация в процессе оборота, включая приращение либо уменьшение в результате хозяйственной деятельности» (Палий, 2007). Исходя из данного определения предмета бухгалтерского учета, В.Ф. Палий выделяет два основных аспекта оценки:

- «– как метод приведения различных элементов капитала к единой балансируемой системе показателей;
- как способ достоверного определения наличного капитала и его приращения (уменьшения) за отчетный период в виде прибыли либо убытка» (Палий, 2007).

Первая функция является технической, ее цель отражение на счетах хозяйственных операций с помощью двойной записи, балансирование актива и пассива. Вторая функция связана с качественными, достоверными видами оценки активов организации. Функции оценки являются связанными и совмещаемыми. На современном этапе развития экономики вторая функция доминирует в развитии теории и практики бухгалтерского учета.

Я. В. Соколов в своем труде «Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной деятельности» применил новый подход к пониманию и раскрытию предмета и метода бухгалтерского учета. Предмет теории бухгалтерского учета – это постижение фактов хозяйственной жизни, а метод – это концептуальная реконструкция фактов хозяйственной жизни в пространстве и времени. Основой концептуальной реконструкции фактов хозяйственной жизни во времени является оценка (Соколов, 2010).

Следовательно, требования современных пользователей учетной информации, сводится к формированию и представлению не только достоверной, но и полезной информации, которая основывается на множественности оценки фактов хозяйственной жизни. Значение учетной оценки для определения реального экономического положения компаний и общества в целом подтверждает только время. Так, например, Бреславцева Н.А., Ткач В.И., Кузьменко В.А., проводя аналитические исследования метода балансирования, приходят к выводу, что «господство принципа оценки по себестоимости явилось главной причиной неплатежей и тяжелого экономического кризиса, продолжающегося до настоящего времени в России. Кстати, исторический опыт других стран подтверждает эту концепцию. Вместе с тем многие видные американские бухгалтера, включая Мэйя, считали, что оценка по себестоимости привела к великой депрессии 1929 г.» (Бреславцева Н.А., Ткач В.И., Кузьменко В.А., 2001). Анализ причин кризисных явлений в экономике выдвинул требования к формированию качественной информации в финансовой отчетности, через применение множественности оценки каждого объекта учета. Американский теоретик и практик оценки Альфред Кинг считает, что в ближайшее время будет осуществлен «переход от учета по первоначальной стоимости приобретения к учету по справедливой стоимости. ... и в будущем придется обращаться к книгам по истории, чтобы прочитать об учете по первоначальной стоимости, так как его больше не будут преподавать студентам» (Кинг, 2011).

Таким образом, множественность оценок в бухгалтерском учете должна быть систематизирована или классифицирована. Классификация оценки должна определить путь познания объектов учета для решения различных управленческих задач, любыми

пользователями учетной информации. В.Я. Соколов дает следующее обоснование необходимости и значимости классификации учетных оценок: «В бухгалтерии используются самые различные виды оценок. Для их анализа требуется классификация, которая сама по себе не является частью теории, но необходима для изложения последней, приданию ей единого языка» (Соколов, 2006).

Я.В. Соколов отмечал, что одну из первых классификаций видов оценок на основе их связи с целями учета предложил Л.И. Гомберг в 1901 году «1) первоначальная; 2) рыночная; 3) восстановительная; 4) номинальная; 5) экспертная (страховая, залоговая); 6) для памяти (чисто номинальная оценка, не имеющая ни экономического, ни юридического смысла, например, все музейные экспонаты оцениваются в 1 руб.); 7) остаточная (экономическая, финансовая); 8) правовая – для активных статей: по капитализированному доходу и по биржевой цене облигаций» (Соколов, 1996).

В современной теории учета, вопросы классификации оценки были обобщены и дополнены такими учеными как Н.Н. Карзаева, В.Я. Соколов.

Н.Н. Карзаева предложила делить множество оценок на две группы. В основе такого деления предлагается использовать признак наличия оцениваемого свойства объектов учета с целью обеспечения достижения сопоставимости. Таких свойств, подлежащих оценке, выделяется два: затратность и доходность. Следовательно, по ее мнению, оценки классифицируются на:

- « – оценки, отражающие сумму средств для приобретения или создания объекта учета: израсходованную в прошлом и необходимую (потенциальную) для приобретения актива в будущем;
- оценки, отражающие доходность актива, т.е. сумму средств, ожидаемую к получению при реализации или выбытия актива» (Карзаева, 2005)

Выбранный классификационный критерий, оцениваемое свойство объекта учета, соответствует определению оценки, которое предлагает Н.Н. Карзаева: «под оценкой в бухгалтерском учете следует понимать стоимостное выражение определенного свойства предмета» (Карзаева, 2005). Следовательно, основой оценки является определенное свойство предмета, а процесс его оценки формирует классификационный признак применяемых видов оценки.

Наиболее полно классификация оценок представлена в трудах Я.В. Соколова и В.Я. Соколова. Они подчеркивают, что «оценка, являясь центральной проблемой счетоводения и счетоводства, должна быть, рассмотрена как минимум с трех точек зрения:

- 1) по предмету;
- 2) по ее методу;
- 3) по функции в информационном отражении хозяйственных процессов» (Соколов, 2000).

По предмету классификация оценок проводится по шести основаниям: по измеряемому объекту (индивидуальные и агрегатные); по отношению субъекта измерения к оценкам (исторические и калькуляционные); по отношению критериев исчисления к субъекту оценки (объективные и субъективные); по видам измерителя (номинальные и фиксированные); по типам расчетов (затратные, подоходные и условные); по временной принадлежности (оценки имевшие место в прошлом, настоящем и будущем по отношению как к моменту времени, в котором они исчисляются, так и к моменту для которого они исчисляются) (Соколов Я.В., 2000; Соколов В.Я., 2006).

По-мнению, В.Я. Соколова «любой из перечисленных выше видов оценки может быть модифицирован в зависимости от такого важнейшего, но до сих пор по-настоящему не оцененного бухгалтерами факта, как время» (Соколов, 2006). Имущество организации подлежит оценке в различные периоды времени: прошлые, настоящие и будущие, а результат, для которого они предназначены, также может быть востребован в различных временных интервалах. С целью реконструкции фактов хозяйственной деятельности, оцениваемых в учете, В.Я. Соколов предлагает использовать матрицу, состоящую из девяти элементов, которая представлена в таблице 1. Необходимость временного анализа оценок в учете В.Я. Соколов видит «прежде всего, для конструирования новых оценок и эффективного применения действующих» (Соколов, 2006). Временная матрица оценок представляет три однородных типа оценок: затратные – оценки прошлого, рыночные – оценки настоящего и подоходные – оценки будущего.

ТАБЛИЦА 1. Влияние временных факторов на выбор оценок в бухгалтерском учете (оценки по их временной принадлежности)

Время измеряемого факта	Время экономических условий измерения (оценка по отношению к моменту их исчисления)		
	1. Прошлое	2. Настоящее	3. Будущее
1. Прошлое	1.1. Первоначальная (историческая) стоимость	1.2. Восстановительная стоимость	1.3. Капитализированная рента
2. Настоящее	2.1. Сопоставимая стоимость	2.2. Справедливая стоимость	2.3. Реализационная стоимость
3. Будущее	3.1. Остаточная стоимость	3.2. Ликвидационная стоимость	3.3. Ожидаемая стоимость

Необходимо отметить, что многомерные подходы к классификации оценок активов разрабатываются и в международной практике. Д. Александер, А. Бриттон, Э. Йориссен в книге «Международные стандарты финансовой отчетности: от теории к практике», указывают на основания построения 18 возможных вариантов оценок активов, предложенные Эдвардсом и Беллом в 1961 году. «Рассматриваются три измерения: форма (и место) оцениваемой вещи; дата цены, используемой для оценки; рынок, на котором сформировалась эта цена» (Александер, Бриттон, Йориссен, 2005).

Устанавливают три формы (и места) оцениваемого актива – это теперешняя (настоящая) форма, исходная форма, завершенная форма.

Три варианта исчисления даты цены, используемой для оценки, применительно к трем перечисленным формам: цены в прошлом, в настоящем и в будущем. Из этого следует, что стоимость первоначальных вложений можно рассматривать как прошлую, текущую или будущую стоимость. Исходную форму рассматривать как прошлую, текущую или будущую стоимость. Цены, используемые для оценки актива в завершенной форме, могут быть прошлыми, настоящими и будущими.

Третье измерение, рынок, на котором сформировалась цена, может быть двух типов: рынок покупки актива и рынок продажи актива. Отсюда вытекает 18 возможных вариантов оценки активов. Эти варианты (совокупность понятий стоимости) приведены в таблице 2.

Из 18 возможных вариантов оценки актива, Эдвардс и Белл выделяют 6 вариантов практической оценки, которые представляют полезную при выработке решений информацию. Эти варианты объединены в две группы. Первая группа объединяет виды

ТАБЛИЦА 2. **Совокупность понятий стоимости** (Эдвардс и Белл, 1961, цит. по: Дэвид Александер, 2005)

Дата оценки, рынок	Первоначальные вложения	Форма и место актива. Форма в настоящем	Завершенная форма – готовая продукция
В прошлом, покупка	Исторические цены	Отвергнутые варианты	Не имеет значения
В прошлом, продажа	Отвергнутые варианты	Отвергнутые варианты	Не имеет значения
Текущая, покупка	Текущие затраты	Цены в настоящем	Не имеет значения
Текущая, продажа	Не имеет значения	Максимально возможная стоимость продажи	Текущая стоимость
В будущем, покупка	Возможная стоимость замещения	Возможная стоимость замещения	Не имеет значения
В будущем продажа	Не имеет значения	Возможная стоимость продажи	Ожидаемая стоимость
Первоначальные вложения			
В прошлом, покупка	Первоначальные затраты на сырье		
В прошлом, продажа	Цены продажи этого сырья в прошлом в непереработанной форме		
Текущая, покупка	Стоимость сырья в настоящее время		
Текущая, продажа	Возможные цены продажи в настоящее время сырья в его первоначальной форме (которой оно не имеет, потому что оно уже в другой форме!)		
В будущем, покупка	Возможные цены покупки в будущем сырья в его первоначальной форме		
В будущем продажа	Возможные цены продажи в будущем сырья в его первоначальной форме (но оно уже в другой форме!)		
Форма в настоящее время			
В прошлом, покупка	Цена в прошлом, за которую товар мог бы быть приобретен в его нынешнем состоянии полуфабриката (этого не произошло)		
В прошлом, продажа	Цена продажи в прошлом, за которую товар мог бы быть продан в его нынешнем состоянии полуфабриката (этого не произошло)		
Текущая, покупка	Текущая стоимость покупки актива в его нынешнем состоянии полуфабриката		
Текущая, продажа	Текущая стоимость продажи актива в его нынешнем состоянии полуфабриката		
В будущем, покупка	Ожидаемая в будущем стоимость покупки актива непосредственно у поставщика в его нынешнем состоянии полуфабриката		
В будущем продажа	Ожидаемая в будущем стоимость продажи актива в его нынешнем состоянии полуфабриката		
Завершенная форма			
В прошлом, покупка	Цена в прошлом, за которую товар мог быть приобретен непосредственно у поставщика в своей полностью завершенной форме (этого не произошло)		
В прошлом, продажа	Цена продажи в прошлом, за которую товар мог бы быть продан в своей полностью завершенной форме (если бы мы имели этот товар в такой форме, но мы не имели)		
Текущая, покупка	Текущая цена, за которую товар мог бы быть приобретен в своей полностью завершенной форме (этого не произошло)		
Текущая, продажа	Текущая цена продажи товара в его полностью завершенной форме		
В будущем, покупка	Ожидаемая в будущем цена покупки товара непосредственно у поставщика в его полностью завершенной форме		
В будущем продажа	Ожидаемая в будущем цена продажи товара в его полностью завершенной форме		

оценок при продаже, а вторая при покупке активов. Раскроем содержание оценок, формирующих вышеназванные две группы.

«Стоимость продаж.

1. Ожидаемая стоимость (завершенная, будущая, продажи) – стоимость, получение которой ожидается в будущем за товары, проданные в соответствии с планом деятельности фирмы.
2. Текущая стоимость (завершенная, текущая, продажи) – стоимость товаров и услуг, фактически реализованных за текущий период.
3. Максимально возможная стоимость продажи (настоящая, текущая, продажи) – стоимость, которая могла бы быть реализована в текущее время, если бы активы (готовые товары, полуфабрикаты или сырье) были бы проданы фирмой (без дальнейшей переработки) по самым высоким на данный момент ценам.

Стоимость покупки.

1. Стоимость в настоящем (в настоящем, текущая, покупки) – текущая цена приобретения оцениваемого актива.
2. Текущая стоимость (первоначальная, текущая, покупки) – текущая цена приобретения фирмой сырья и материалов, используемых для производства оцениваемого актива.
3. Историческая стоимость (первоначальная, в прошлом, покупки) – цена приобретения сырья и материалов, используемых фирмой для производства оцениваемого актива, на момент их приобретения» (Александр, Бриттон, Йориссен, 2005).

Н.Н. Карзаева, проанализировала и представила возможность применения в бухгалтерском учете различных видов оценок в соответствии с классификационными критериями с точки зрения предмета и метода, рассмотренными Я.В. Соколовым и В.Я. Соколовым. Результаты анализа представлены в таблице 3. Данный анализ свидетельствует о том, что существующее поле оценок необходимо для целостного обеспечения учетно-информационной системы организации, и в том числе для ее подсистемы – бухгалтерского учета.

Рассмотренные элементы множества оценок не являются исчерпывающими, однако, позволяют конструировать новые оценки. В основе моделирования классификационных подходов к оценке возможно использование понятия экономических выгод.

В качестве примера моделирования новой оценки можно привести такой объект бухгалтерского учета как основные средства. Объект основных средств принимается к учету по первоначальной стоимости (себестоимости, фактической или исторической стоимости). Российская система нормативного регулирования допускает изменение первоначальной стоимости объектов основных средств в двух случаях, а именно, в результате:

1. проведения добровольной переоценки основных средств,
2. реконструкции, модернизации, достройки, дооборудования, технического перевооружения и частичной ликвидации.

В первом случае, когда компания производит переоценку объектов основных средств, первоначальные характеристики объекта остаются без изменений, но возникает новая категория стоимости, называемая восстановительной или переоцененной.

ТАБЛИЦА 3. Применение видов оценок в бухгалтерском учете (Карзаева, 2005)

Классификационный критерий	Виды оценок	Применение в бухгалтерском учете
Объем оцениваемой совокупности	Индивидуальные	Применяются
	Агрегатные	Применяются
Участие субъекта в процедуре оценки	Исторические	Применяются
	Калькуляционные	Применяются
Возможность влияния субъекта на результат оценки	Объективные	Применяются
	Субъективные	Применяются
Виды измерителя	Номинальные	Применяются
	Фиксированные	Применяются
Типы расчетов	Затратные	Применяются
	Подходные	Применяются
	Условные	Применяются
Временная принадлежность	Прошедшее в прошедшем	Применяются
	Прошедшее в настоящем	Применяются
	Прошедшее в будущем	Не применяется
	Настоящее в прошедшем	Не применяется
	Настоящее в настоящем	Применяются
	Настоящее в будущем	Применяются
	Будущее в прошедшем	Не применяется
	Будущее в настоящем	Не применяется
Будущее в будущем	Не применяется	
Метод оценки	Первоначальные	Применяются
	Неизменные или сопоставимые	Не применяются
	Восстановительные	Применяются
	Замещения, капитализированные (рентные)	Не применяются
	Реализационные	Применяются
	Экспертные	Применяются
	Условные	Применяются

Во втором случае, когда компания производит достройку, дооборудование, техническое перевооружение, реконструкцию и частичную ликвидацию объекта, то изменяется не только первоначальная стоимость этого объекта, но и изменяются его первоначальные характеристики, направленные на получение экономических выгод от его использования, а определение стоимости остается прежним, и ее также продолжают называть первоначальной или восстановительной, если этот объект ранее был переоценен. Исходя из того, что в результате действий компании направленных на реконструкцию, модернизацию и частичную ликвидацию объекта возникает новая по своему экономическому содержанию категория стоимости, отличная от первоначальной и восстановительной, считаем целесообразным, назвать ее «Преобразованная стоимость».

Таким образом, под «Преобразованной стоимостью» предлагается понимать стоимость объектов основных средств, исчисленную с учетом результата их достройки, дооборудования, реконструкции, модернизации, технического перевооружения и частичной ликвидации.

Необходимо подчеркнуть, что вновь предлагаемое название стоимости основных средств, измененной в результате последующих затрат, возможно к применению и в МСФО. В соответствии с 12–14 параграфами МСФО 16 «Основные средства», допускает увеличение себестоимости основных средств в результате их усовершенствований, обеспечивающих рост экономических выгод, но вновь созданная стоимость также продолжает именоваться как себестоимость или переоцененная стоимость, если к этому объекту применена модель переоценки. Следовательно, стоимость основных средств, которая изменилась в результате затрат, обеспечивших рост экономических выгод можно назвать «Преобразованной стоимостью».

Для международных стандартов определение «Преобразованной стоимости» будет следующим, – это измененная себестоимость (переоцененная стоимость), в результате усовершенствований объекта основных средств, обеспечивающих рост экономических выгод.

ВЫВОД

Таким образом, современный этап развития теории учета исследует не только вопросы предмета науки, но прежде всего, пересматривает состав и содержание элементов метода учета. Одним из важнейших элементов метода является оценка, позволяющая интерпретировать учетную информацию в соответствии с требованиями полезности для удовлетворения потребностей заинтересованных пользователей. Анализ классификационных подходов к оценке, таких как по предмету, ее методу, функции в информационном отражении хозяйственных процессов, временной принадлежности позволяет выявить необходимость обоснования введения новой категории оценки для такого объекта учета как основные средства. Основные средства принимаются к учету по первоначальной (исторической) стоимости, которая может быть изменена в двух случаях. Во-первых, в результате проведения переоценки основных средств, и эта операция приводит к возникновению новой категории стоимости, а именно, переоцененной (восстановительной) стоимости. Во-вторых, в результате усовершенствования объектов основных средств, и эти операции не приводят к возникновению новой категории стоимости. Возникающий парадокс предлагается исправить путем введения новой категории стоимости, а именно «Преобразованная стоимость». Под «Преобразованной стоимостью» предлагается понимать измененную себестоимость (переоцененную стоимость), в результате усовершенствований объекта основных средств, обеспечивающих рост экономических выгод.

ЛИТЕРАТУРА

1. Александер, Д., Бриттон, А., Йориссен, Э. (2005). Международные стандарты финансовой отчетности: от теории к практике – Москва, Вершина, 888 с.
2. Бреславцева, Н.Е., Ткач, В.И., Кузьменко, В.А. (2001). Балансоведение – Москва, Издательство Приор, 160 с.
3. Карзаева, Н.Н. (2005). Проблемы оценки объектов бухгалтерского учета – Санкт-Петербург, Издательство СПбГУЭФ, 215 с.
4. Кинг, А. (2011). Оценка справедливой стоимости для финансовой отчетности: Новые требования FASB – Москва, Альпина Паблишерз, 383 с.

5. Палий, В.Ф. (2007). Теория бухгалтерского учета: современные проблемы – Москва, Издательство «Бухгалтерский учет», 88с.
6. Соколов, В.Я. (2006). Теоретические начала (основы) двойной бухгалтерии – Санкт-Петербург, Издательство СПбГУЭФ, 188 с.
7. Соколов, Я.В. (1996). Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней – Москва, Аудит, ЮНИТИ, 638 с.
8. Соколов В.Я. (2000). Основы теории бухгалтерского учета – Москва, Финансы и статистика, 496 с.
9. Соколов, Я.В. (2010). Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни – Москва, Магистр; ИНФРА-М, 224 с.

ESTABLISHMENT OF THE NEW MEASUREMENT IN ACCOUNTING ON THEIR PERIODICAL ANALYSIS

Abdalova Elena

Summary

Estimation of the information for operating accounting and for financial reporting is based on the compliance with two fundamental criteria – definition and estimation of the objects which are the elements of the financial reporting. Modern phase of the accounting theory development studies not only the questions of the science, but review the structure and content of the accounting elements. One of the most important elements of the method is evaluation, which allows to interpret accounting information in accordance with the usability requirement for satisfaction of the different users' interests.

Analysis of the different evaluation methods by its subject, methodology, function in the informational reflection of the accounting processes in the relevant periods allows to detect the necessity of the new evaluation category implementation for such accounting object as fixed assets. Fixed assets are taken into account by its historical cost, which can be changed in two cases. First of all, it can be made during fixed assets revaluation and this transaction leads to the new category of the value, namely replacement value (revalued amount of an asset). In the second place, in result of fixed assets improvement, but this transactions will be not followed by the new value appearance. Occurred paradox is proposed to correct by the new measurement introduction, namely, «modified value». By modified value is meant the cost of the fixed assets changed during the improvement process which ensures the increase of the economical benefits.

MUITINĖS ANALITINĖ VEIKLA: VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS AUDITAS

Dr. Danutė Adomavičiūtė

Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto
Tarptautinės prekybos ir muitų katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
El.paštas: adomaviciute.d@gmail.com, tel. 2714 653

***Anotacija.** Pastaruoju metu Europos Sąjungos muitinėse siekiama sutelkti dėmesį į muitinės auditu paremtų kontrolės priemonių taikymą, kad būtų galima įveikti logistinius barjerus, kurių neišvengiamai atsiranda tarptautinės prekybos procese. Globalios ekonomikos sąlygomis svarbu įvertinti verslo įmonių veiklą, ir čia viena iš pagrindinių priemonių yra muitinės auditas, leidžiantis nustatyti verslo veiklos efektyvumą, ekonomiškumą, rezultatyvumą ir tęstinumą. Vertinant verslo subjektų veiklą, didelę svarbą turi tinkamas vertinimo rodiklių identifikavimas. Straipsnyje nagrinėjamas verslo subjektų veiklos vertinimo procesas, ES muitinės audito modelis, skirtas verslo įmonių veiklai vertinti, bei pateikiamas patobulintas modelis.*

***Reikšminiai žodžiai:** muitinė, muitinės auditas, veiklos vertinimas, tiekimo grandinės vertinimas.*

ĮVADAS

Muitinių administracijos, kontroliuojančios ir administruojančios tarptautinių prekių judėjimą, siekia užtikrinti saugumą pasaulinei tiekimo grandinei bei per pajamų surinkimą ir prekybos supaprastinimą prisideda prie socialinės ekonominės plėtos. Nuolat spartėjanti tarptautinė prekyba ir auganti pasaulinė rinka sudaro geresnes sąlygas pažeidimams ir organizuotam nusikalstamumui. Auga tarptautinio terorizmo, ginklų, padirbtų ir piratinių prekių gabenimo, pavojingų medžiagų įvežimo grėsmės, todėl muitinei keliami nauji uždaviniai, kaip susidoroti su šiomis problemomis.

Pagrindinis Lietuvos Respublikos muitinės strateginis tikslas – rinkos ir visuomenės apsauga užsienio prekybos srityje, įgyvendinant Europos Bendrijos muitų ir prekybos politiką. Šiam tikslui pasiekti vienas iš pagrindinių uždavinių yra įgyvendinti priemonės, susijusias su tarptautinės tiekimo grandinės saugos ir saugumo užtikrinimu, terorizmo, kontrabandos, organizuoto nusikalstamumo, kitos nusikalstamos veikos užkardymu. Dabartiniu metu Lietuvos muitinė, skatindama teisėtą prekybą, verslui gali pasiūlyti supaprastintas muitinės procedūras. Verslo įmonės, siekdamos gauti daugiau muitinės procedūrų supaprastinimų, gali kreiptis į muitinę dėl įgaliotųjų ekonominių operacijų vykdytojų (AEO) (angl. *Autorised Economic Operator*) statuso suteikimo, todėl iškilo būtinumas tyrinėti verslo įmonių veiklos vertinimo sritį.

Teorinius ir praktinius aspektus verslo veiklos vertinimo klausimais tyrinėjo daugelis Lietuvos (Slatkevičienė, Vanagas, 2001; Boguslauskas, Jagelavičius, 2001; Gimžauskienė, 2004; Vidickienė, 2004; Galinienė, 2005; Deveikis, 2007; Rupšys, 2008; ir kt.) bei įvairių pasaulio šalių mokslininkų (Marr, Schiuma, 2003; Franco-Santos ir Bourne, Lebas ir Euske, 2004, 2005; Bititci, 2005; Morgan, Dewhurst, 2007; Liebowitz., 2004; Mainardi, 2007; Saiz, Bas, Rodríguez, 2007; Bento, White, 2010; ir kt.), kurie savo darbuose akcentavo skir-

tingus verslo veiklos vertinimo aspektus. Veiklos vertinimo koncepcijos yra labai įvairios, todėl dabartiniu metu verslo veiklos vertinimo srityje sutinkamas gana platus veiklos vertinimo modelių spektras.

Tyrimo objektas – verslo įmonių veiklos vertinimas.

Tyrimo tikslas – identifikuoti reikšmingiausias ir rizikingiausias verslo veiklos vertinimo sritis.

Tyrimo metodai – mokslinės ir praktinės literatūros analizė, duomenų lyginimas, grupavimas ir apibendrinimas.

1. MUITINĖS AUDITO VAIDMUO UŽTIKRINANT VISUOMENĖS INTERESŲ APSAUGĄ

Moksliniuose tyrimuose ir praktiniuose darbuose, skirtuose žiniomis grindžiamos visuomenės ir žinių ekonomikos kūrimui, dažnai stokojama adekvataus įvertinimo tų veiksnių ir aplinkybių, kuriomis yra išreiškiami įvairūs pavojų ir grėsmių poveikiai. Atitinkamų mokslinių tyrimų bei darbų praktikoje tam tikra prasme yra ignoruojamos gana reikšmingos ir įvairiai pasireiškiančios ar galinčios pasireikšti saugumo, taip pat tarptautinio bei regioninio saugumo problemos, kylančios ar galinčios kilti globalizacijos ir internacionalizavimo procesų aplinkoje ir formuojantis žiniomis grindžiamai visuomenei bei žinių ekonomikai (Melnikas, 2007). Tokio pobūdžio problemos yra vertintinos kaip išskirtinai aktualios, todėl jų suvokimui, nagrinėjimui bei sprendimui yra teiktinas itin didelis dėmesys.

Svarbų indėlį užtikrinant tarptautinės tiekimo grandinės saugumą įnešė Pasaulio muitinių organizacijos sukurta Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema (angl. *Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade, SAFE Framework*). Siekiant užtikrinti ir Europos verslo saugumą bei jo klestėjimą, buvo būtinos naujos muitinės strateginės veiklos kryptys. Europos Komisijos parengtame Komunikate Tarybai, Europos Parlamentui ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui dėl Muitų sąjungos raidos strategijos (2008) ES muitinėms apibrėžti bendrieji strateginiai tikslai, orientuoti į penkias svarbiausias veiklos kryptis: 1) visuomenės ir finansinių ES interesų apsaugą, 2) Europos bendrovių konkurencingumą, 3) teisėtos prekybos supaprastinimą, 4) prekių tiekimo grandinės kontrolę, 5) muitinių ir kitų vyriausybės institucijų bei verslo bendradarbiavimą.

Užtikrinant visuomenės ir finansinių interesų apsaugą bei prekių tiekimo grandinės kontrolę muitinės kontrolės procese svarbų vaidmenį atlieka muitinės auditas. Muitinės audito metodais grįžta kontrolė suteikia didesnes kovos su pažeidimais galimybes bei, atliekant didžiąją dalį tikrinimų įmonių buveinėse, užtikrinamas greitesnis prekių srautų judėjimas ties išorine ES siena.

Muitinės auditą galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu muitinės pareigūnai atlieka ūkio subjekto veiklos vertinimą: tikrinant muitinės deklaracijose esančios informacijos teisingumą, apskaitos dokumentus ir registrus, verslo sistemas ir visus svarbius muitinei komercinius duomenis, kuriuos turi asmenys, tiesiogiai ar netiesiogiai susiję su vykdytomis muitinės procedūromis bei nustatant tam tikrų kriterijų atitikimą. Skirtingai nuo finansinių ataskaitų, veiklos, valdymo ir kitų audito rūšių, pagrindiniai muitinės audito tikslai yra šie: 1) patikrinti muitinės deklaracijose įrašytų duomenų tikslumą ir išsamumą, 2) nustatyti importuotojų ir eksportuotojų bei kitų muitinės įsipareigojimus prisiėmusių asmenų pateiktų duomenų klaidas bei padarytus pažeidimus, kurių pagrindu apskaičiuojami muitai ir kiti mokesčiai, 3) vertinti ūkio subjekto veiklą ir nustatytų reikalavimų atitikimą.

Muitinės auditą atlieka muitinės pareigūnai, kurių pagrindinės funkcijos atsispindi muitinės misijoje – užtikrinti muitinės administruojamų mokesčių surinkimą, sudaryti palankias sąlygas verslo plėtrai diegiant modernius darbo metodus, užtikrinti rinkos ir visuomenės saugą ir saugumą taikant efektyvią muitinės priežiūrą. Muitinės vykdomas auditas suteikia galimybę, atlikus rizikos analizę, papildomai patikrinti ūkio subjektų vykdytas muitinės procedūras, įsitikinant, ar nebuvo pažeisti muitų teisės aktai. Nustatę pažeidimų muitinės auditoriai turi galimybę papildomai apskaičiuoti muitus bei mokesčius, dėl skolos muitinei atsiradimo skaičiuoti delspinigius ir taikyti baudas, o tai yra papildomos pajamos į Bendrijos biudžetą ir į savo šalies biudžetą. Muitinių administracijų surinkti tarptautinės prekybos mokesčiai daugeliui valstybių yra svarbus pajamų šaltinis.

Muitinės auditoriai taip pat atlieka verslo įmonių veiklos vertinimą, todėl labai svarbu iširti teorinius verslo įmonių veiklos vertinimo aspektus. Ištyrus šiuolaikines verslo veiklos vertinimo koncepcijas ir atlikus lyginamąją verslo veiklos vertinimo modelių analizę, bus sudarytos prielaidos parengti muitinės audito modelį, nustatant tinkamas verslo įmonių veiklos vertinimo sritis.

2. VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS VERTINIMO PROCESO ANALIZĖ MUITINĖS AUDITO KONTEKSTE

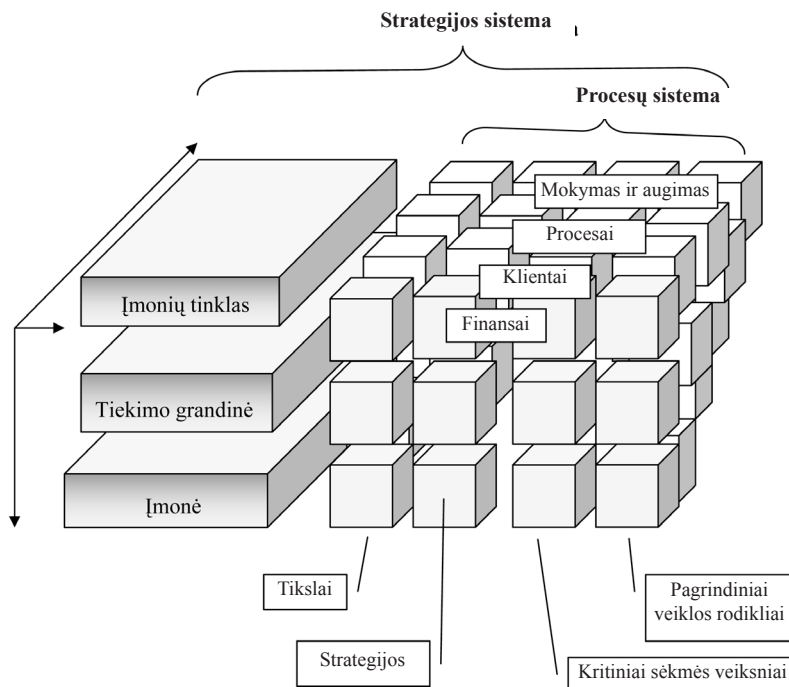
Verslo veiklos vertinimo reiškinys muitinės srityje yra gana naujas. Jis siejamas su supaprastintų muitinės procedūrų taikymu, todėl neabejotinai prisideda prie naujų verslo sąlygų formavimo, skatina verslo įmones pasinaudoti muitinės teikiamomis lengvatomis ir sukurti konkurencinį pranašumą integruotoje rinkoje.

Atliekant veiklos vertinimą didelę svarbą turi tinkamas vertinimo rodiklių identifikavimas. Kalbant apie veiklos vertinimą, galima teigti, kad jis iš anksto paruošia šiuos tris klausimus: 1) kaip gerai organizacija vykdo veiklą ir ar siekia savo tikslų, 2) kiek organizacijos veikla tobulėjo nuo praėjusio laikotarpio, 3) kas yra įmonės veiklos vertintojas (Liebowitz, 2004). Kuriant verslo įmonių veiklos vertinimo modelius labai svarbu, kas bus šios veiklos vertintojas ir kokiam tikslui bus skirti gauti vertinimo rezultatai. Vertinimas yra gana subjektyvus procesas ir priklauso nuo daugybės dalykų, kurie perleidžiami per vertintojo sąmonę ir pateikiami kaip vertinimo rezultatas. Skirtingi vertintojų požiūriai gali nulemti skirtingus vertinimus. Pavyzdžiui, vertinamos įmonės vadovas, orientuodamasis į einamąsias problemas ir gaunamas pajamas, gali teigti, jog įmonė dabartiniu metu nesusiduria su jokiais ypatingomis problemomis, tačiau kitų vertintojų nuostatos šiuo klausimu gali būti visiškai kitokios. Tarkime, kiti ekspertai, daugiausia dėmesio skirdami įmonės strategijos ir ilgalaikių tikslų įgyvendinimui, gali tvirtinti, kad ateityje ši įmonė susidurs su dideliais sunkumais. Taigi muitinės auditoriai, atlikę įmonės veiklos vertinimą, pagal gautus rezultatus gali konstatuoti, jog įmonė nėra patikima muitinės atžvilgiu ir ateityje nesugebės užtikrinti muitinės reikalavimų laikymosi.

Žinių ekonomikos aplinkybės sukėlė strategijų performulavimo pokyčių, pasireiškusį perėjimu nuo materialaus turto valdymo prie žinių valdymo. Tokių aplinkybių fone strategijų formulavimas įgavo kitą kryptį, kai buvo persiorientuojama nuo materialaus prie nematerialaus organizacijos turto: naujo tipo santykių su klientais inovacijų, produktų ir paslaugų kūrimo srityje, darbuotojų sąlygų sudarymo ir motyvavimo ir t. t. Tokiomis sąlygomis itin svarbią reikšmę įgauna žinios ir jų valdymas, todėl akivaizdžiai pastebimi strategijos ir žinių integravimo procesai, kai žinios tampa tarpiniu elementu, jungiančiu organizacijų strategiją ir žinių valdymą.

U. S. Bititci (2005) teigė, kad veiklos vertinimo sistema turi turėti šias charakteristikas: 1) būti jautri išoriniams ir vidiniams organizacijos aplinkos pokyčiams, 2) apžvelgti vidinius tikslus, kai gana reikšmingų pokyčių atsiranda išorinėje ir vidinėje organizacijos aplinkoje, 3) išskleisti tikslų ir prioritetų pokyčius svarbioms organizacijos veiklos sritims, tuo užtikrinant visišką veiklos sureguliovimą, 4) užtikrinti, kad laimėjimai, pasiekti tobulinimo programomis, bus išlaikyti.

Akcentuodami strategijos įgyvendinimo audito svarbą, J. Saiz, A. Bas ir R. Rodriguez (2007) veiklos vertinimo procese išskyrė dvi jo sudėtines dalis: strategijos sistemą (*angl. Strategic Framework*) ir procesų sistemą (*angl. Process Framework*). Schematiškai tai parodyta 1 paveiksle.

1 PAV. Verslo veiklos vertinimo proceso struktūra

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis J. Saiz, A. Bas, R. Rodriguez (2007).

Vadovaujantis šiuo verslo veiklos vertinimo modeliu, auditorius pirmiausia atlieka strategijos įgyvendinimo analizę, paskui – verslo proceso analizę. Reikia įvertinti, kaip įmonės vadovybė vykdo verslui kylančių rizikų analizę, ir nustatyti, ar vadovybė identifiko visas reikšmingas verslo rizikas. Strategijos įgyvendinimo analizė pradedama nuo verslo tikslų ir svarbiausių strategijų, numatytų jiems pasiekti, analizės bei rizikų, kurių kyla siekiant tikslų, tyrimo. Pelno siekiančiose įmonėse paprastai analizei gali būti naudojami pelningumo ir verslo apimties rodikliai. Strategija verslo tikslams pasiekti numato tam tikras sistemas ir procesus. Atlikdamas sisteminių strategijos auditą, auditorius turi ne tik gauti užtekintai informacijos apie kliento vadovybės tikslus, numatytą strategiją ir rizikas, bet ir atlikti jų analizę. Tokia analizė neatskiriamai susijusi su verslo aplinka ir ūkio šakos, kurioje klientas veikia, analize.

Atlikus strategijos įgyvendinimo analizę, galima atlikti verslo proceso analizę. Įmonės vadovybė dažnai bando sumažinti verslo riziką gerai apgalvodama verslo procesą. Verslo procesas gali būti apibrėžiamas kaip struktūrizuotas įmonės veiklų rinkinys. Jei verslo procesas vyksta pagal numatytą strategiją, tikėtina, kad jis pasieks nustatytus tikslus ir nebus rizikų paveiktas. Auditorius turėtų vertinti šiuos veiksnius: 1) strategijos tinkamumą – kaip procesas lemia strategiją ir kliento tikslus, 2) prigimtine verslo riziką, kurią veikia tokie veiksniai: proceso sudėtingumas, vadovybės sprendimų procesui poreikis; tinkamumas, kad procesas generuos neįprastinius sandorius; vadovybės sprendimų mastas šiems neįprastiniams sandoriams, 3) kontrolės aplinką, kuri atspindi, kaip vertinamas vadovybės požiūris į kontrolę įmonėje. Tam įtakos turi vadovybės filosofija ir veiklos stilius, įmonės organizacinė struktūra, vadovybės kontrolės sistema, kontrolės plėtros sistemos, personalo politika ir kiti veiksniai.

J. Saiz, A. Bas ir R. Rodriguez veiklos vertinimo procesui būdinga dar ir tai, kad jis apima ne tik verslo vieneto, bet ir tiekimo grandinės bei įmonių tinklo kriterijų vertinimą. Esminiu modelio bruožu laikomas reikalavimas pirmiausia apsvarstyti ir įvertinti organizacijos strategiją, o tik tada vertinti vykstančius procesus.

A. Bento ir L. White (2010), atlikdami tyrimą, siekė identifikuoti pagrindinius veiklos vertinimo sistemos rodiklius, kurie labiausiai daro įtaką organizacijos veiklos rezultatams. Tyrimo metu buvo panaudotas analizės ir pakopiniu būdu naudotas regresijos testavimo modelis bei daugiau kaip 1 990 industrinių kompanijų duomenys. Apibendrinę atlikto tyrimo rezultatus, autoriai teigia, jog verslo vertinimo procese didžiausią įtaką turi nefinansinių veiklos matavimo priemonių (angl. *Nonfinancial Performance Measures*) naudojimas ir tai daro didžiausią efektą verslo rezultatams. Kaip reikšmingas strateginis veiklos vertinimo rodiklis akcentuojami žmogiškieji ištekliai, labiausiai lemiantys verslo rezultatus.

3. EUROPOS SĄJUNGOS MUITINĖS AUDITO MODELIO, SKIRTO VERSLO VEIKLAI AUDITUOTI, VERTINIMAS

Siekdama užtikrinti Europos verslo konkurencingumą bei jo saugumą, Europos Sąjungoje 2005 m. buvo parengta Muitinės saugumo programa (angl. *Customs Security Programme*), apimanti saugumo priemonių kūrimą ir įdiegimą muitinės kontrolės procese. Ši saugumo programa numatė įdiegti tinkamą saugumo kontrolę, užtikrinant vidaus rinkos apsaugą ir glaudžiai bendradarbiaujant su pagrindiniais prekybos partneriais visame pasaulyje, ir apsaugoti tarptautinę tiekimo grandinę. Taip pat ši programa siekė suteikti pagalbą verslininkams, kurie patys stengsis dėl savo tarptautinio tiekimo grandinės dalies saugumo. Muitinės požiūrį į saugumo užtikrinimą remiantis šia programa galima vertinti pagal dvi dimensijas: muitinės vykdomą kontrolę ir verslui teikiamus supaprastinimus. Laikantis antrosios dimensijos buvo sukurta įgaliotųjų ekonominių operacijų vykdytojų (AEO) programa, kuri vėliau perkelta į muitų teisę, patvirtinus Bendrijos muitinės kodekso (1992) pakeitimus ir įsigaliojus naujam Europos Komisijos reglamentui (EB) Nr. 1875/2006, nustatančiam įgaliotųjų ekonominių operacijų vykdytojų statuso suteikimo tvarką.

Galima teigti, jog verslo įmonių veiklos vertinimas Lietuvos muitinėje vykdomas per įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statuso suteikimo prizmę, kada muitinės auditas įvertina ekonominio operatoriaus vykdytojo veiklą ir nustatytų kriterijų atitikimą. Šis statusas gali būti suteikiamas patikimoms verslo įmonėms, jį pripažįsta visų ES valstybių narių muitinių administracijos. Jeigu ISO standartai yra universalūs, nes jie nebuvo rengia-

mi kuriai nors vienai sričiai ir skirti taikyti visose verslo ar pramonės šakose, tai to negalima pasakyti apie Europos Komisijos sukurtą verslo įmonių veiklos vertinimo modelį, skirtą AEO statusui gauti. Šis modelis skirtas tik muitinių administracijoms verslo įmonių veiklos vertinimui.

Įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statusas suteikiamas remiantis šiais keturiais bendraisiais kriterijais: 1) priimtini duomenys apie muitinės nustatytų reikalavimų laikymąsi, 2) priimtina verslo ir – atitinkamais atvejais – transporto registru tvarkymo sistema, sudaranti galimybes atlikti atitinkamą muitinį tikrinimą, 3) finansinio mokumo įrodymas, 4) ir, kai šis kriterijus taikytinas, – atitinkami saugumo ir saugos standartai (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 648/2005). Reikia pažymėti, kad kitų valstybių narių muitinės, svarstydamos prašymą leisti naudotis supaprastinimais, neturi pakartotinai įvertinti tų kriterijų, kuriuos jau įvertino Lietuvos muitinės auditoriai, ekonominių operacijų vykdytojui suteikę AEO statusą.

ES taikomas muitinės audito modelis, vertinant įmonių veiklą dėl įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statuso suteikimo, apima tam tikras įmonės veiklos sritis. Šios veiklos vertinimo sritys nurodytos EK dokumente „Įgaliotieji ekonominių operacijų vykdytojai“ (2007). Tai:

- *informacija apie įmonę,*
- *duomenys apie reikalavimų laikymąsi,*
- *buhalterinės apskaitos ir logistikos sistema,*
- *finansinis mokumas,*
- *saugos ir saugumo reikalavimai.*

Kiekviena vertinimo sritis turi vertinimo rodiklius, kuriuos muitinės auditoriai turi tikrinti ir atlikti jų vertinimą. Muitinė, vertindama įmonės veiklą, priversta taikyti kitus, kartais gana specifiskus vertinimo kriterijus, pavyzdžiui, ekonominių operacijų vykdytojo saugos ir saugumo reikalavimų atitikimo kriterijų. Tai rodo, kad įmonių veiklos vertinimas nėra tik galutinio rezultato parašymas, muitinės audito užduotis platesnė – pateikti kuo nuodugnesnę ir išsamesnę analizę, kuria remiantis būtų galima prieiti prie galutinės išvados apie įmonės vykdomą veiklą.

Šiuolaikiniams verslo veiklos vertinimo modeliams būdinga tai, kad jų vertinimo rodikliai aiškiai susieti tarpusavyje su įmonės vizija, tikslais ir strategija. Tai akcentuoja šie modeliai: SMART (1991), subalansuotųjų rodiklių sistemos (1996), veiklos prizmės (2001) bei J. Saiz, A. Bas ir R. Rodriguez (2007) modeliai. Todėl reikia atkreipti dėmesį į tai, kad ES muitinės audito modelis neapima šių minėtų vertinimo elementų. Remiantis atlikta ES muitinės audito modelio analize, galima teigti, kad tai yra esminis modelio trūkumas.

Pagal ES muitinės audito modelį analizuojama informacija apie įmonę, pagal kurią muitinė gali susidaryti vaizdą apie ekonominių operacijų vykdytoją: vertinama jo verslo metinė apyvarta, pelnas ir nuostoliai, sandėliavimo pajėgumai, užsienio prekybos apimtis, gamybos procesas ir kt. Tačiau norint atlikti išsamų veiklos vertinimą, muitinei reikėtų papildyti muitinės audito modelį naujomis vertinimo sritimis: 1) įmonės veiklos tęstinumas ir plėtros galimybės (vertinimo rodikliai: ūkio šaka / verslo sektorius, išorės veiksniai, vidaus veiksniai, svarbiausių finansinių rodiklių analizė, bankroto prognozavimas, įmonės plėtros analizė); 2) vidaus kontrolės sistema (vertinimo rodikliai: kontrolės aplinka, įmonės rizikos vertinimas, informacijos sistema, kontrolės veiksmas, kontrolės procedūrų stebėsenas). Vertinimo sritį „Mokumas ir pelningumas“ reikia papildyti turto pelningumo, kapitalo pelningumo,

pardavimų pelningumo rodikliais. Atliekant įmonės veiklos vertinimo rodiklių analizę, juos taip pat reikėtų susieti su įmonės vizijos, tikslų ir strategijos įgyvendinimu. Ši papildomai vertinama informacija muitinės auditoriui suteikia galimybę giliau ir išsamiau įvertinti įmonės veiklą.

4. REKOMENDUOJAMAS MUITINĖS AUDITO MODELIS VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS VERTINIMUI

Muitinės atliekamas verslo įmonių veiklos vertinimo procesas pasižymi įvairiais procedūriniais aspektais, kylančiais iš pačios veiklos specifikos, ir pats vertinimas gali turėti įvairių specifinių tikslų. Atlikus teorinių verslo įmonių veiklos vertinimo modelių ir ES muitinės audito modelio analizę, buvo sukurtos prielaidos naujam muitinės audito modeliui parengti. Kuriant veiklos vertinimo modelius akcentuojama veiklos vertinimo rodiklių identifikavimo svarba. Visada kyla klausimas: kaip atlikti įmonės veiklos vertinimą nepaliekant nuošalyje kokio nors svarbaus rodiklio? Kai kurių autorių nuomone, norint atlikti veiklos vertinimą, reikia sujungti organizacijos misiją, politiką ir tikslus (Kaplan, Norton, 1996; Pongatichat and Johnston, 2008). Buvo konstatuota, kad ES muitinės audito modelis nepaima vieno iš svarbiausių vertinimo elementų – įmonės vizijos, tikslų, strategijos ir su jais susijusios verslo rizikos, vertinimo.

Šiuo atveju muitinei keliamas uždavinys – kuo tiksliau įvertinti įmonei kylančias rizikas vis sudėtingesnėje verslo aplinkoje ir numatyti į šaką besiskverbiančius gresiančius pavojus, tai reiškia, kad muitinės auditas turi dirbti su „nauju požiūriu“, – vertinant įmonių veiklos kokybę, neužtenka vertinti tik įmonės finansinį mokumą, reikia kuo analitiškiau pažvelgti į įmonės veiklos valdymo problemas ir jos veiklos tęstinumo perspektyvas. Pasitaiko atvejų, kai įmonės vadovas neįvertina gresiančios konkurencijos rinkoje, šalies ekonomikos lygio ir daugelio kitų veiksnių, galinčių rimtai sutrukdyti jo verslo plėtotei. Įmonių bankrotai sukelia daug neigiamų padarinių ne tik įmonės savininkams, bet ir valstybei. Tokiu atveju gali likti nesumokėti mokesčiai į valstybės biudžetą. Įmonės veiklos tęstinumo ir plėtos galimybės nustatyti reikia panaudoti kuo daugiau informacijos šaltinių.

Įmonės veiklos tęstinumo ir plėtos analizę rekomenduojama pradėti nuo įmonės išorės ir vidaus aplinkos tyrimo ir baigti įvairių finansinių rodiklių bei modelių, sudarytų iš finansinės atskaitomybės duomenų analizės, vertinimu (Mackevičius, 2009). Vertinant įmonės veiklą labai svarbi išorės veiksnių analizė. Nagrinėjant išorės aplinkos įtaką įmonės veiklos tęstinumui ir plėtrai tikslinga išskirti šalies ir ūkio šakos veiksnius. Tai padeda muitinei geriau įvertinti galimą riziką ir įmonės veiklos perspektyvas. Šiuo atveju svarbu, įvardijus išorės veiksnius, įvertinti galimą grėsmę ir galimus pokyčius įmonės veikloje. Išorės veiksnių analizė gali padėti muitinei geriau įvertinti galimą riziką ir įmonės veiklos galimybes, nustatyti, kokios yra esamo ir būsimos verslo ekonominės, techninės ir kitos sąlygos, kokio pobūdžio ir dydžio egzistuoja konkurencija rinkoje ir pan. Šiuo atveju svarbu, įvardijus išorės veiksnius, įvertinti galimą grėsmę ir galimus pokyčius įmonės veikloje. Tam tikslui muitinės auditorius turi įgyti daugiau išsamesnės informacijos apie įmonės verslą: pradinį žinių apie šaką, kuriai priskiriama audituojama įmonė, tos įmonės nuosavybės formą, valdymo sistemą, vykdomą veiklą ir kt.

Finansinių rodiklių taikymas yra vienas iš tiksliausių būdų įmonių bankroto tikimybei apskaičiuoti. Kuriuos finansinius rodiklius geriausia taikyti ir kurie yra svarbiausi – įvairių autorių nuomonė šiuo klausimu skiriasi. Prie svarbiausių finansinių rodiklių priskiriami

trumpalaikio mokumo, ilgalaikio mokumo, turto pelningumo, kapitalo pelningumo, pardavimo pelningumo rodikliai. Verslo įmonė, siekdama užtikrinti numatytų veiklos tikslų ir strategijos įgyvendinimą, turi sukurti efektyvią vidaus kontrolės sistemą. Nuo vidaus kontrolės sistemos efektyvumo labai priklauso įmonės finansinė būklė, veiklos rezultatai, jos plėtra ir tęstinumas. Gera įmonės vidaus kontrolės sistema – vienas iš efektyvios tos įmonės veiklos garantų (Kanapickienė, 2009).

Kuriant patobulintą maitinės audito modelį, ES maitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui papildytas naujomis vertinimo sritimis: 1) įmonės veiklos tęstinumas ir plėtros galimybės (vertinimo rodikliai: ūkio šaka / verslo sektorius, išorės veiksniai, vidaus veiksniai, svarbiausių finansinių rodiklių analizė, bankroto prognozavimas, įmonės plėtros analizė); 2) vidaus kontrolės sistema (vertinimo rodikliai: kontrolės aplinka, įmonės rizikos vertinimas, informacijos sistema, kontrolės veiksmai, kontrolės procedūrų stebėseną). Vertinimo sritis „Mokumas ir pelningumas“ papildytas turto pelningumo, kapitalo pelningumo, pardavimo pelningumo rodikliais. Rekomenduojamas maitinės audito modelis pavaizduotas 2 paveiksle. Modelį sudaro šešios tikrinimo sritys: informacija apie įmonę, buhalterinės apskaitos ir logistikos sistema, vidaus kontrolės sistema, mokumas ir pelningumas, saugos ir saugumo reikalavimai, įmonės veiklos tęstinumas ir plėtros galimybės. Atliekant verslo subjekto veiklos vertinimo rodiklių analizę, juos taip pat reikėtų susieti su įmonės vizijos, tikslų ir strategijos įgyvendinimu. Ši papildomai vertinama informacija maitinės auditoriui suteikia galimybę giliau ir išsamiau įvertinti įmonės veiklą.

Muitinės audito veikla, vertinant verslo įmonių veiklą, neginčytinai duoda teigiamų rezultatų tiek pačiam verslui, tiek bendrai šalies ekonomikai, taip pat sudaro prielaidas toliau gilintis į verslo veiklos vertinimo procesus, pažinti naujus reiškinius, kurie lemia sėkmingą šio proceso plėtrą bei raidą. Verslo veiklos vertinimo sistema turi būti dinamiška ir nuolat besikeičianti sistema, atspindinti organizacijos strategijos reakciją į rinkos pokyčius.

IŠVADOS

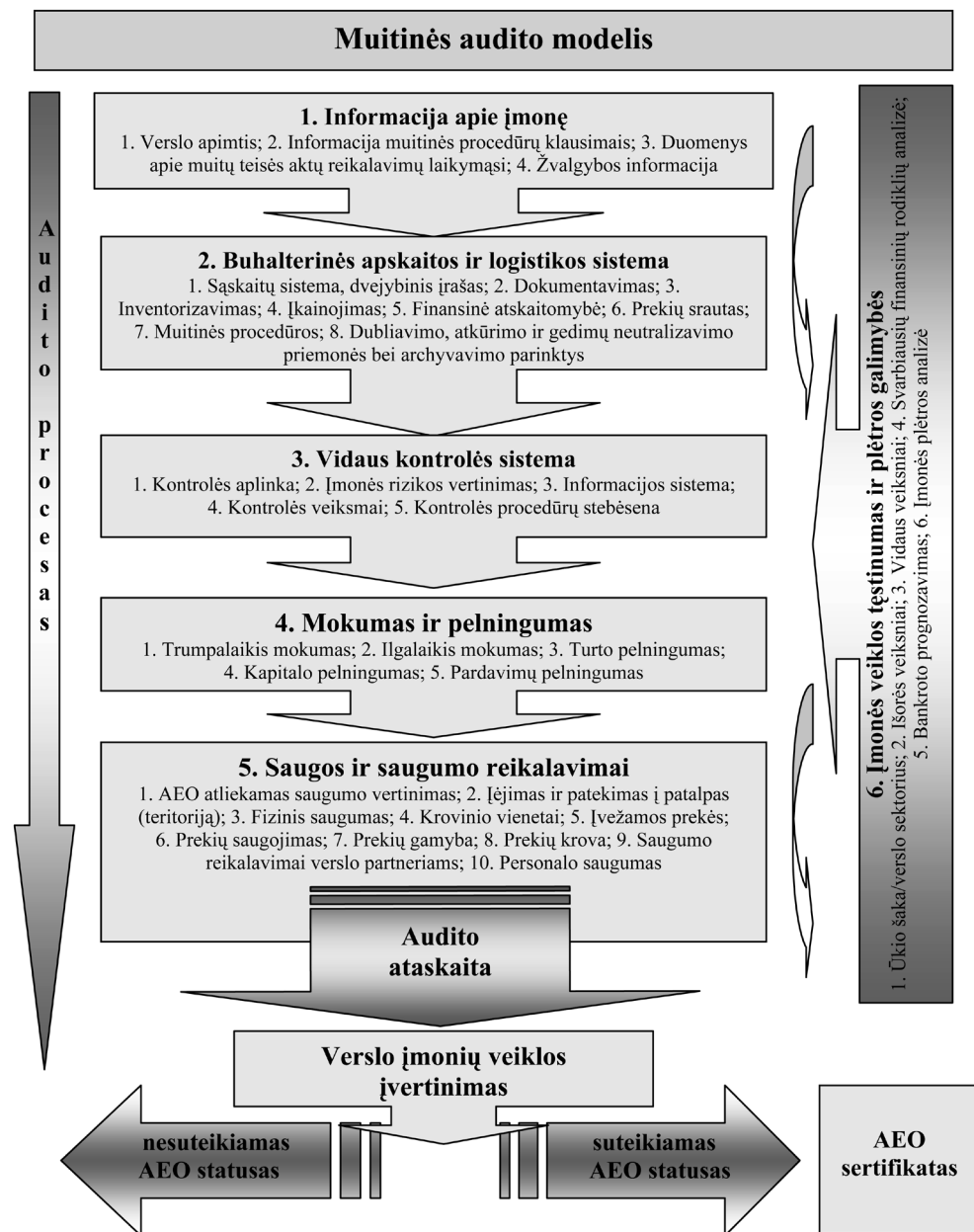
Pastaraisiais dešimtmečiais verslo įmonių veiklos vertinimo srityje vis plačiau laikomasi holistinio požiūrio. Dauguma autorių, kūrusių veiklos vertinimo modelių, akcentuoja įmonės strategijos ir ilgalaikių tikslų vertinimo svarbą. Verslo vertinimo procese didžiausią įtaką turi nefinansinių veiklos rodiklių naudojimas ir tai daro didžiausią efektą verslo rezultatams. Kaip reikšmingas strateginis veiklos vertinimo rodiklis akcentuojami žmogiškieji išteklių, labiausiai veikiančios verslo rezultatus.

Verslo veiklos vertinimo sistema turi būti dinamiška ir nuolat besikeičianti sistema, atspindinti organizacijos strategijos reakciją į rinkos pokyčius.

Kuriant verslo įmonių veiklos vertinimo modelių labai svarbu, kas bus šios veiklos vertintojas ir kokiam tikslui bus skirti gauti vertinimo rezultatai. Maitinės atliekamas verslo įmonių veiklos vertinimo procesas pasižymi įvairiais procedūriniais aspektais, kylančiais iš pačios veiklos specifikos.

Dažniausiai pagrindinė problema yra tinkamų veiklos vertinimo rodiklių identifikavimas. Atlikus veiklos vertinimo modelių analizę, galima konstatuoti, kad beveik visi šiuolaikiniai veiklos vertinimo modeliai apima bei vertina organizacijos tikslų bei strategijos aspektus. Vertinimo rodikliai turi būti aiškiai susieti tarpusavyje su įmonės vizija, tikslais ir strategija.

Ištyrus ES maitinės audito modelį, skirtą verslo įmonių veiklos vertinimui, atskleisti esminiai jo trūkumai. Sukurtas maitinės audito modelis papildytas naujomis vertinimo sri-

2 PAV. Rekomenduojamas muitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui

Šaltinis: sudaryta autorės.

timis. Atliekant verslo įmonės veiklos vertinimą rekomenduojama, analizuojant vertinimo rodiklius, susieti juos su įmonės vizijos, tikslų ir strategijos įgyvendinimu. Ši papildomai vertinama informacija muitinės auditoriui suteikia galimybę susidaryti išsamesnį vaizdą apie vertinamą įmonę.

LITERATŪRA

1. Bendrijos muitinės kodeksas (1992). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1992R2913:20050511:LT>.
2. Bento, A., White, L. (2010). An exploratory study of strategic performance measurement systems. *Advances in Management Accounting*. Vol. 8, p. 1–26.
3. Bititci, U. S., Mendibil, K., Martinez, V., Albores, P. (2005). Measuring and managing performance in extended enterprises. *International Journal of Operations & Production Management*. Vol. 25, No. 3–4, p. 333.
4. Boguslauskas, V., Jagelavičius, G. (2001). Įmonės veiklos finansinis vertinimas. Kaunas: Technologija.
5. Europos Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui. Muitų sąjungos raidos strategija (2008). Europos Komisija. Briuselis.
6. Europos Komisijos (EB) 2006 m. gruodžio 18 d. reglamentas Nr. 1875/2006. OL 2006 L 360.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. balandžio 13 d. reglamentas (EB) Nr. 648/2005. OL 2005 L 117.
8. Framework of standards: to secure and facilitate global trade (2005). World customs organization, Brussels.
9. Galinienė, B. (2005). Turto ir verslo vertinimo sistema. Vilnius, Vilniaus universitetas.
10. Gimžauskienė, E. (2004). Valdymo apskaitos metodų adaptavimas organizacijos veiklos vertinimo procese. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
11. Kanapickienė, R. (2009). Įmonių vidaus kontrolės sistema transformacijų procese: kūrimas, raida, problemos. Vilnius, Vilniaus universitetas.
12. Kaplan, R. S., Norton, D. P. (1996). Using the balanced scorecard as a strategic management system. *Harvard Business Review*. Vol. 74., No. 1, p. 20–25.
13. Liebowitz, B. (2004). *The Evidence So Far and What It Means for the Future*. [Žiūrėta 2011 m. liepos 21 d.] Prieiga per internetą: <http://www.heritage.org/Research/InternetandTechnology/bg1790.cfm>.
14. Mackevičius, J. (2005). Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Vilnius: TEV.
15. Marr, B., Schiuma, G. (2003). Business performance measurement: past, present, and future. *Management Decision*. Vol. 41, No. 8, p. 680.
16. Melnikas, B. (2007). Globalizacija, žiniomis grindžiama visuomenė ir e. valdžia: saugumo problemos. *Viešasis administravimas*. Nr. 3 (15).
17. Morgan, C. (2007). Supply network performance measurement: future challenges? *The International Journal of Logistics Management*. Vol. 18, No. 2, p. 255–273. [Žiūrėta 2011 m. birželio 29 d.] Prieiga per internetą: [http://www.emeraldinsight.com/10.1108/S1474-7871\(2010\)0000018004](http://www.emeraldinsight.com/10.1108/S1474-7871(2010)0000018004).
18. Pongatichat, P., Johnston, R. (2008). Exploring strategy-misaligned performance measurement. *International Journal of Productivity and Performance Management*. Vol. 57, Iss. 3, p. 207–222. [Žiūrėta 2011 m. birželio 29 d.] Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=1713962>.
19. Rupšys, R. (2008). Vidaus audito veiklos vertinimo modelis. Kaunas: Technologija.
20. Saiz, J., Bas, A., Rodríguez, R. (2007). Performance measurement system for enterprise networks. *International Journal of Productivity and Performance Management*. Vol. 56, Iss. 4 , p. 305–334. [Žiūrėta 2011 m. rugpjūčio 26 d.] Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/>

21. Slatkevičienė, G., Vanagas, P. (2001). Veiklos kompleksinio vertinimo sistema: sudarymo teorija ir metodai. Kaunas: Technologija.
22. Supply Chain Security: EU Customs' role in the fight against terrorism (2006). European Commission, Taxation and customs union.
23. Vidickienė, D. (2004). Įmonės veiklos vertinimo sistema. Vilnius: Vilniaus universitetas.

ANALYTIC ACTIVITY OF CUSTOMS: AUDIT OF BUSINESS ENTERPRISES' ACTIVITIES

Danutė Adomavičiūtė

Summary

In the global economic conditions customs activities remain of a great importance. In the European Union customs deal with the policy of duties and the international trade. They are also responsible for the efficient security of the EU financial interests. The global trading system is not secured against the terrorism which can cause a serious damage to the global economy. Being a part of the governmental organisations that monitor and manage a cross-border movement of goods, customs administrations appear in a unique position, as they ensure an increased security of the global supply network as well as contribute to the social and economic development through the revenue collection and the trade facilitation.

Under the competitive market's conditions, it is important to evaluate the business enterprises' activities. One of the key tools here is the customs audit, giving an opportunity to identify the efficiency, economy, effectiveness and continuity of business activities.

In most cases the main problem related to the activities' assessment, lies in the identification of the appropriate activities assessment's indicators. After analysing the models of the business activities' evaluation, it has been found out that the majority of them include the enterprises strategy's aspects.

ILGALAIKIO TURTO FINANSINĖ IR MOKESTINĖ APSKAITA: SKIRTUMAI IR PROBLEMOS

Rasa Aleliūnaitė

Vilniaus universiteto ekonomikos fakulteto
Apskaitos ir audito katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, Vilnius, tel. 8-614-19452
El. paštas: rasaaleliunaite@gmail.com

Anotacija. Įmonės dažnai susiduria su mokesčiais ir finansiniais apskaitos nesuderinamumais, tai apsunkina apskaitos darbuotojų darbą ir gali turėti reikšmingą įtaką įmonės veiklai. Įmonių veikimo pagrindą sudaro jų turimas ir valdomas turtas, todėl apskaitos specialistams tenka įdėti daugiausiai pastangų jį apskaitant, atitinkamai turto apskaitai didžiausią įtaką daro LR pelno mokesčio įstatymo ir LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatos. Straipsnyje nagrinėjami dažniausiai pasitaikantys ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto finansinės ir mokesstinės apskaitos nesutapimai, kuriuos išmanant būtų galimybė išvengti klaidų mokesstinėje ir finansinėje apskaitoje, t.y. analizuojami ir lyginami verslo apskaitos standartų, LR pelno mokesčio įstatymo ir LR pridėtinės vertės mokesčio įstatymo reikalavimų ilgalaikio turto apskaitai, ilgalaikio turto grupavimo ir minimalios kainos nustatymo, ilgalaikio turto nusidėvėjimo ir amortizacijos skaičiavimo, likvidacinės vertės nustatymo, turto minimalios vertės pakeitimo ir PVM atskaitos tikslinimo, negražinamo PVM pripažinimo sąnaudomis, ilgalaikio nematerialiojo turto sampratos skirtumai.

Reikšminiai žodžiai: ilgalaikis turtas, mokesstinė apskaita, finansinė apskaita, Pelno mokesčio įstatymas, Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas, verslo apskaitos standartai.

ĮVADAS

Kiekvienai įmonei svarbu teisingai apskaičiuoti ir laiku sumokėti mokesčius. Teisingas mokesčių sumokėjimas neįmanomas be finansinės apskaitos, o finansinės apskaitos rezultatui didelę įtaką daro mokesčius reglamentuojančių įstatymų nuostatos. Deja, tarp finansinę ir mokesstinę apskaitą reglamentuojančių teisės aktų yra daug nesutapimų, dėl skirtingų reikalavimų ir interpretacijų kyla problemų buhalteriams, auditoriams, mokesčių administratoriams.

Remiantis administracinio paprastumo principu, kuris yra vienas iš Adamo Smito pasiūlytų apmokestinimo principų, mokesčio ėmimas turi būti lengvai įgyvendinamas, kad nesudarytų mokesčių mokėtojams rūpesčių ir surinkimo išlaidos būtų minimalios (Buškevičiūtė, 2005), tačiau praktikoje įmonės dažnai susiduria su mokesčiais ir finansiniais apskaitos nesuderinamumais, o tai apsunkina apskaitos darbuotojų darbą ir gali turėti reikšmingą įtaką įmonės veiklai.

Finansinės ir mokesstinės apskaitos nesutapimų tema labai aktuali ne tik dėl egzistuojančio šių apskaitų tarpusavio ryšio, Lietuvos mokesčių sistemos sudėtingumo, bet ir dėl to, kad finansinės ir mokesstinės apskaitos nesutapimų klausimas dar gana mažai nagrinėtas. Lietuvos mokesčių sistemos klausimus nagrinėjo E. Buškevičiūtė (2005), I. Skačkauskienė (2009), L. Šapalienė (2008), deja, nėra gausu literatūros, kurioje būtų nagrinėjama finansinės ir mokesstinės apskaitos nesuderinamumai – apie pajamų ir sąnaudų pripažinimą finansinėje ir mokesstinėje apskaitoje yra rašiusi D. Mačernienė (2006), R. Subačienė (2008)

nagrinėjo ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo finansinės apskaitos atvejus, nesutampantį su mokestinės apskaitos reikalavimais, ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo finansinės ir mokestinės apskaitos suderinamumo problemas nagrinėjo A. Valančiūtė (2007). Valstybinė mokesčių inspekcija internetinėje svetainėje pateikia informaciją apie LR pelno mokesčio įstatymo ir verslo apskaitos standartų nuostatų neatitikimus, tačiau informacija paskutinį kartą buvo atnaujinta 2006 metais (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2006).

Įmonių veikimo pagrindą sudaro jų turimas ir valdomas turtas, todėl apskaitos specialistams tenka įdėti daugiausiai pastangų jį apskaitant, atitinkamai turto apskaitai didžiausią įtaką daro Pelno mokesčio įstatymo (toliau – PMI) ir Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo (toliau – PVMĮ) nuostatos. Taigi šiame straipsnyje nagrinėjami dažniausiai pasitaikantys ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto finansinės ir mokestinės apskaitos nesutapimai, t.y. nagrinėjami pagrindinių mokesčių įstatymų ir verslo apskaitos standartų nuostatų nesutapimai, kuriuos išmanant būtų galimybė išvengti klaidų mokestinėje ir finansinėje apskaitoje.

Tyrimo tikslas – nustatyti ilgalaikio turto finansinės ir mokestinės apskaitos skirtumus.

Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

- 1) nustatyti finansinės ir mokestinės apskaitos ryšį;
- 2) ištirti ir pateikti ilgalaikio materialiojo turto finansinės ir mokestinės apskaitos nesutapimus;
- 3) ištirti ir pateikti ilgalaikio nematerialiojo turto finansinės ir mokestinės apskaitos nesutapimus.

Tyrimo metodai – aprašomasis, loginės analizės, palyginimo ir apibendrinimo metodai.

1. FINANSINĖS IR MOKESTINĖS APSKAITOS RYŠYS

XX a. šeštąjį dešimtmetį Vakarų šalyse paplito idėja buhalterinę apskaitą skirti į dvi dalis: finansinę ir valdymo, tačiau kai kurie apskaitos specialistai dar skiria mokestinę apskaitą (Mackevičius, 2003). Finansinė apskaita – tai apskaitos rūšis, apimanti ūkinių – finansinių operacijų fiksavimą, analizę ir šios informacijos pateikimą suinteresuotiems vartotojams. Finansinės apskaitos galutinis produktas yra finansinės ataskaitos: balansas, pelno (nuostolio), nuosavo kapitalo pokyčių ir pinigų srautų ataskaitos bei aiškinamasis raštas (Mackevičius, 2003). Jų forma ir turinys yra reglamentuojami pagal bendruosius apskaitos principus. Finansinės apskaitos būklė labiausiai priklauso nuo reglamentavimo svertų, t.y. nuo apskaitos standartų, įstatymų ir kitų teisės aktų. Finansinės atskaitomybės duomenys padeda informacijos vartotojams tinkamai įvertinti įmonės finansinę padėtį: galimybę laiku atsiskaičyti su partneriais, grąžinti skolas, išmokėti dividendus, įvertinti galimus rinkos pasikeitimus, įmonės veiklos rezultatus, spręsti apie įmonės galimybę konkuruoti. Vadinas, pagrindinis finansinės atskaitomybės tikslas yra patenkinti informacijos vartotojų (įmonės savininkų, valdžios institucijų, kreditorių bei kitų vartotojų) poreikius, gauti teisingą informaciją apie įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus bei pinigų srautus (1 VAS, 2010). Mokestinė apskaita – tai įstatymų reglamentuota mokesčių pagal gautus buhalterinės apskaitos duomenis apskaičiavimo, deklaravimo ir sumokėjimo sistema. LR finansų ministerija nurodo, mokestinės apskaitos tikslas – teisingas mokesčių apskaičiavimas ir sumokėjimas.

D. Beiga teigia, kad mokesčiai, taip pat ir mokestinė apskaita, orientuoti į trumpalaikius įmonių veiklos įvertinimo rezultatus. Apskaičiuojant mokesčius vertinamos tik atskaitiniais metais atliktos operacijos – nupirkto žaliavos, parduotos prekės, išmokėti atlyginimai. Visiškai neatsižvelgiama į tokias operacijas, kurios gali turėti įtakos veiklai ateityje – atsiradusias

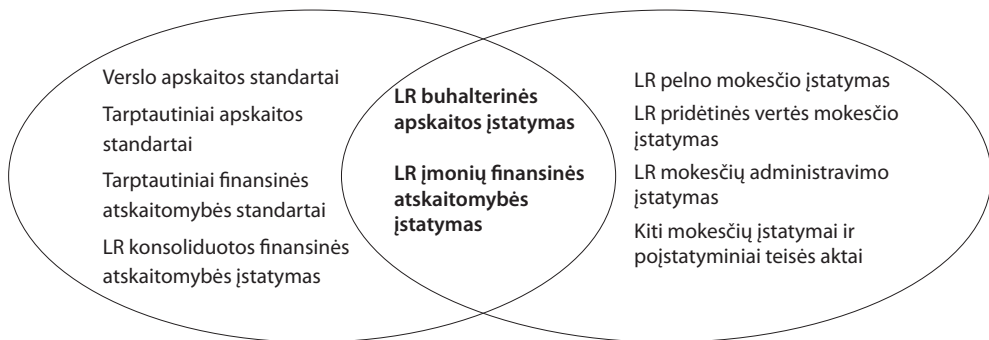

abejotinas skolas, sumas, susikaupusias dėl darbuotojų nepanaudotų atostogų. Verslo apskaitos standartai skatina vertinti ne tik realiai ir šiuo metu patirtas sąnaudas bei uždirbtas pajamas, bet ir kitas operacijas, įvykius, kurie gali nulėmti įmonės veiklą ir jos ateitį (Beiga, 2006).

R. Vainienės nuomone, dėl pelno mokesčio taikymo visa apskaita įmonėse skyla į dvi dalis: mokesstinę apskaitą valdžiai ir finansinę apskaitą įmonei, savininkams, klientams bei partneriams, potencialiems investuotojams. Dviguba buhalterija tampa ne tik mokesčius slepiančių įmonių atributas. Toks dvigubas darbas reikalauja daug laiko, dažnoje įmonėje buhalteris dirba ne įmonei, o valdžiai. Ši netiesioginė pelno mokesčio našta yra labai didelė (Vainienė, 1999).

D. Mačernienė straipsnyje „Mokesčių apskaita užgožia finansinę“ rašo, kad įmonei reikia vesti dvi oficialias apskaitas: finansinę ir apskaitą, skirtą mokesčiams apskaičiuoti. Dviejų apskaitų organizavimas dažnai smulkiojo ir vidutinio verslo įmonei yra pernelyg brangus, todėl paprastai suteikiama pirmenybė mokesutinei apskaitai, dėl to nukenčia finansinės informacijos kokybė. D. Mačernienė išskiria šias esmines informacijas, pateikiamos verslui ir naudojamos apskaičiuoti mokesčiams, skirtumus. Šios dvi informacijos rūšys skiriasi savo turiniu. Apskaitos informacija, pateikiama verslui, turi atspindėti tikrąją įmonės finansinę padėtį, realius jos veiklos rezultatus – grynąjį ataskaitinių metų pelną ar nuostolius. Remiantis šia informacija vertinama verslo sėkmė. Informacija, skirta mokesčiams apskaičiuoti, yra renkama pagal apmokestinimo taisykles, kurios dažniausiai nesutampa su buhalterinės apskaitos logika. Apskaitos informacija, skirta mokesčiams apskaičiuoti, atspindi valstybės interesą – gausinti biudžeto pajamas ir daryti įtaką ekonomikos procesams. Mokesčių apskaitos reikalavimai panaikina galimybę tinkamai tvarkyti apskaitą ir realiai atspindėti verslo procesus (Mačernienė, 2006).

Buhalteriams, mokesčių administracijos specialistams, finansininkams būtina gerai žinoti, kokie įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai ir standartai reglamentuoja tiek finansinę, tiek mokesstinę apskaitą, išmanyti jų reikalavimus bei tinkamai taikyti nuostatas. Į paveiksle vaizduojami pagrindiniai finansinę ir mokesstinę apskaitą reglamentuojantys teisės aktai.

1 PAV. Finansinę ir mokesstinę apskaitą reglamentuojantys teisės aktai

Šaltinis: sudaryta autorės.

Išnagrinėjus mokesstinę ir finansinę apskaitą reglamentuojančius teisės aktus nustatyta, kad mokesstinę ir finansinę apskaitą reglamentuojantys bendri teisės aktai yra LR buhalterinės apskaitos įstatymas ir LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas. Šis ryšys pasireiškia per vienodus taikomus bendruosius apskaitos principus. Mokesčių sumokėjimas

neįmanomas be finansinės apskaitos, o mokesčių įstatymų nuostatos daro įtaką finansinės apskaitos rezultatams. Pavyzdžiui, grynojo pelno suma yra susijusi su pelno mokesčio apskaičiavimu, o pajamų ir sąnaudų dydis priklauso nuo Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo taikomų nuostatų.

Praktikoje dažniausiai susiduriama su ilgalaikio turto finansinės ir mokestinės apskaitos suderinamumo problemomis, todėl šiame straipsnyje nagrinėjama ilgalaikio turto grupavimo ir minimalios kainos nustatymo, ilgalaikio turto nusidėvėjimo ir amortizacijos skaičiavimo, likvidacinės vertės nustatymo, turto minimalios vertės pakeitimo ir PVM atskaitos tikslinimo, negražinamo PVM pripažinimo sąnaudomis, ilgalaikio nematerialiojo turto sampratos skirtumai.

2. ILGALAIKIO MATERIALIOJO TURTO APSKAITOS SKIRTUMAI

J. Mackevičius teigia, kad ilgalaikis materialusis turtas (toliau – IMT) yra vienas svarbiausių įmonės finansinės būklės elementų (Mackevičius, 2008). Ilgalaikis materialusis turtas yra įmonės veikimo užtikrinimo pagrindas.

12-ame VAS „Ilgalaikis materialusis turtas“ nurodyta, kad materialusis turtas turi būti priskiriamas ilgalaikiam turtui, jei jis atitinka visus šiuos požymius: 1. įmonė ketina jį naudoti ilgiau nei vienerius metus; 2. įmonė pagrįstai tikisi gauti iš turto ekonominės naudos būsimais laikotarpiais; 3. įmonė gali patikimai nustatyti turto įsigijimo (pasigaminimo) savikainą; 4. turto įsigijimo (pasigaminimo) savikaina yra ne mažesnė už minimalią ilgalaikio materialiojo turto vieneto savikainą, įmonės nusistatytą kiekvienai turto grupei; 5. įmonei yra perduota su materialiuoju turtu susijusi rizika (12 VAS, 2010). Šiame straipsnio skyriuje bus nagrinėjami ilgalaikio materialiojo turto finansinės ir mokestinės apskaitos neatitikimai.

Ilgalaikio turto grupavimas ir minimalios kainos nustatymas. Tiek pagal 12-ąją VAS, tiek pagal LR pelno mokesčio įstatymą, įmonė pati gali nusistatyti kiekvienos ilgalaikio turto grupės arba visoms turto grupėms vieną minimalią kainą, pagal kurią įsigytas turtas bus priskiriamas ilgalaikiam ar trumpalaikiam turtui.

Tačiau mokestinėje apskaitoje, skirtingai nei pagal VAS, įmonė turi grupuoti turtą į grupes, kurios yra išvardintos LR PMĮ 1-ame priedėlyje. Taip pat įmonė privalo nustatyti nusidėvėjimo laikotarpį ne trumpesnį, negu PMĮ 1-ame priedėlyje įvairioms turto grupėms nustatyti nusidėvėjimo normatyvai metais.

Pagal VAS, įmonė gali sudaryti ilgalaikio materialiojo turto grupes, atsižvelgdama į turimo panašaus ilgalaikio materialiojo turto naudojimą ir pobūdį. Turto grupių skaičių ir rūšis įmonė nustato savo nuožiūra.

Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo skaičiavimo metodai. Pagal 12-ąją VAS taikomi šie IMT nusidėvėjimo skaičiavimo metodai: tiesiogiai proporcingas (tiesinis), produkcijos, metų skaičiaus, dvigubai mažėjančios vertės. Metų skaičiaus ir dvigubai mažėjančios vertės metodų nerekomenduojama taikyti, kai skaičiuojamas IMT nusidėvėjimas, išskyrus tuos atvejus, kai tai reikalinga norint teisingai parodyti įmonės veiklos rezultatus ir turto teikiamą ekonominę naudą.

PMĮ 18-ame straipsnyje numatyta, kad ilgalaikio turto nusidėvėjimas arba amortizacija skaičiuojami taikant tiesiogiai proporcingą (tiesinį), dvigubą – mažėjančios vertės (dvigubo balanso) arba produkcijos metodus pagal įstatymo 1 priedėlį. Pasirinkto metodo turi būti laikomasi nuosekliai: PMĮ 1-ame priedėlyje nustatyta ilgalaikio turto grupei ir kiekvienai tai grupei priskirtam turto vienetai taikomas tas pats vieneto pasirinktas nusidėvėjimo

arba amortizacijos metodus per visą ilgalaikio turto nusidėvėjimo arba amortizacijos laikotarpį. Nusidėvėjimo metodu įmonė turi teisę keisti tik tada, kai nusidėvi visi tam tikrai turto grupei priskirti turto vienetai.

Ilgalaikio turto nusidėvėjimo pradžios skaičiavimo būdai. PMĮ 18-ame straipsnyje numatyti šie ilgalaikio turto nusidėvėjimo pradžios skaičiavimo būdai:

1. Kito mėnesio būdas – taikant šį būdą, nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti nuo kito mėnesio pirmosios dienos po ilgalaikio turto naudojimo pradžios. Kai įmonė, kuri taikė kito mėnesio būdą, atlygintinai ar neatlygintinai perduoda ilgalaikį turtą, to turto nusidėvėjimas arba amortizacija baigiama skaičiuoti nuo kito mėnesio pirmosios dienos po ilgalaikio turto pardavimo ar neatlygintino perdavimo.

2. Pusmečio būdas – taikant šį būdą, įsigyto ilgalaikio turto nusidėvėjimo suma, kurią tais metais leidžiama atskaityti apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, priklauso nuo to, kada turtas pradėtas naudoti: a) jei ilgalaikis turtas pradedamas naudoti iki mokestinio laikotarpio šešto mėnesio paskutinės dienos, tais mokestiniais metais leidžiama atskaityti visą metinę to turto nusidėvėjimo arba amortizacijos sumą; b) jei ilgalaikis turtas pradedamas naudoti po mokestinio laikotarpio šešto mėnesio paskutinės dienos, to turto nusidėvėjimo arba amortizacijos suma tais mokestiniais metais visai neatskaitoma (turtas nudėvimas arba amortizuojamas pradedant nuo kito mokestinio laikotarpio) (LR PMĮ komentaras).

Kai įmonė, taikiusi pusmečio būdą, atlygintinai ar neatlygintinai perduoda ilgalaikį turtą, jo nusidėvėjimo arba amortizacijos suma, kurią tais metais leidžiama atskaityti, apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną, priklauso nuo turto perdavimo datos: a) jei ilgalaikis turtas perduodamas pirmąjį mokestinių metų pusmetį, nusidėvėjimas arba amortizacija per tą mokestinį laikotarpį neskaičiuojama; b) jei ilgalaikis turtas perduodamas antrąjį mokestinių metų pusmetį, leidžiama atskaityti 1/2 metinės nusidėvėjimo arba amortizacijos sumos.

Skirtingai nei PMĮ, 12-ame VAS numatyta, kad parengus IMT naudoti, jo nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti nuo kito mėnesio 1 dienos, t.y. taikant tik kito mėnesio būdą.

Ilgalaikio turto likvidacinė vertė. Likvidacinė vertė – suma, kurią pasibaigus naudingo tarnavimo laikui tikimasi gauti už turtą, įvertinus būsimas likvidavimo ar perleidimo išlaidas. Kiekvienam IMT, prieš pradedant jį naudoti, nustatoma likvidacinė vertė. 12-as VAS nenustato, kokią likvidacinę vertę naudojamam turtui įmonės turi nustatyti, standarte tiesiog paminėta, kad likvidacinę vertę įmonė nustato savarankiškai. PMĮ 18-ame straipsnyje numatyta, kad vienetas pats nusistato likvidacinę vertę, ne didesnę kaip 10 procentų turto įsigijimo kainos (iki 2009 m. buvo nustatyta minimali likvidacinė vertė 1 Lt). Tikslinga nagrinėti, kaip nustatyta turto likvidacinė vertė gali daryti įtaką finansinės atskaitomybės rezultatams ir apmokestinamojo pelno dydžiui.

Pavyzdys. Tarkime, UAB „XYZ“ 2010 m. gruodžio mėn. įsigijo krovinį automobilį už 40000 Lt. Pagal PMĮ 1-ame priedėlyje pateiktus ilgalaikio turto nusidėvėjimo arba amortizacijos normatyvus, krovinio automobilio nusidėvėjimo laikotarpis yra 4 metai. Šiame pavyzdyje parenkama automobilio likvidacinė vertė 0 Lt ir 10 % nuo automobilio įsigijimo vertės, t.y. 4000 Lt. Nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti kitą mėnesį nuo įvedimo į eksploataciją (t.y. nuo 2011 m. sausio mėn.) tiesiniu metodu. 1-oje lentelėje pateikiamas krovinio automobilio metinio nusidėvėjimo sąnaudų apskaičiavimas, esant skirtingai automobilio likvidacinei vertei.

1 LENTELĖ. IMT nusidėvėjimo sąnaudos, esant skirtingai IMT likvidacinei vertei

Metai	Priskaičiuojama nusidėvėjimo suma, kai nustatyta likvidacinė vertė 0 Lt (Lt)	Priskaičiuojama nusidėvėjimo suma, kai nustatyta likvidacinė vertė 0 Lt (Lt)
2011	10000	9000
2012	10000	9000
2013	10000	9000
2014	10000	9000
Iš viso	40000	36000

Šaltinis: sudaryta autorės.

1-oje lentelėje yra pateikti nusidėvėjimo sąnaudų dydžiai, kurie tiesiogiai daro įtaką įmonės pelno apskaičiavimui. Iš antrajame lentelės stulpelyje pateiktų duomenų matyti, kad per ketverius krovininio automobilio nusidėvėjimo metus bendrovės pelno (nuostolio) ataskaitoje bus nurodyta 40000 Lt sąnaudų suma. Jeigu įmonė nustatytų didžiausią pagal PMĮ leidžiamą likvidacinę vertę, tuomet nusidėvėjimas per ketverius automobilio naudojimo metus sudarytų 36000 Lt, t.y. 4000 Lt mažesnis nei esant 0 Lt likvidacinei vertei. Taigi galima daryti išvadą, kad nustatius didžiausią leidžiamą IMT likvidacinę vertę, įmonės rezultatai pelno (nuostolio) ataskaitoje bus geresni, tačiau, jeigu siekiama mokėti kuo mažesni pelno mokesčiai, tikslinga nustatyti mažiausią likvidacinę vertę.

Ilgalaikio turto nusidėvėjimo laikotarpis. PMĮ 18-ame straipsnyje numatyta, kad ilgalaikio turto įsigijimo kaina į sąnaudas perkeliama ir iš pajamų atskaitoma dalimis per šio turto nusidėvėjimo arba amortizacijos laikotarpį. Ilgalaikio turto grupės ir jo nusidėvėjimo arba amortizacijos minimalūs normatyvai (metais) nustatyti šio įstatymo 1 priedėlyje. Ilgalaikis turtas, kuris yra registruojamas atitinkamo turto registre, tam tikrai ilgalaikio turto grupei gali būti priskiriamas atsižvelgiant vien tik į tokio turto naudojimo paskirtį. Vienetas pats nusistato (pasirenka) ilgalaikio turto nusidėvėjimo arba amortizacijos laikotarpį, ne trumpesni negu nustatyti šio įstatymo 1 priedėlyje ilgalaikio turto nusidėvėjimo arba amortizacijos normatyvai.

12-ame VAS nurodyta, kad IMT nusidėvėjimas skaičiuojamas remiantis metine nusidėvėjimo norma, kurią įmonė nusistato, atsižvelgdama į planuojamą naudingo tarnavimo laiką; planuojamą ilgalaikio materialiojo turto naudojimo intensyvumą, turto naudojimo aplinką, naudingųjų turto savybių kitimą per visą jo naudingo tarnavimo laiką; technologijų ir ekonominę pažangą, morališkai sendinančią turtą; teisinius ir kitokius veiksnius, ribojančius ilgalaikio materialiojo turto naudingo tarnavimo laiką; įmonės nusistatytą ilgalaikio materialiojo turto likvidacinę vertę.

Taigi pagal VAS, įmonė gali nustatyti bet kokį turto nusidėvėjimo laikotarpį, tačiau mokesstinėje apskaitoje nusidėvėjimo laikotarpis neturi būti mažesnis už PMĮ 1-ame priedėlyje ilgalaikio turto grupėms nustatytus normatyvus.

Neatlygintinai gautas turtas. 12-ojo VAS 20-ame punkte nurodyta, kad nemokamai gauto arba dovanoto IMT įsigijimo savikaina yra dovanojimo sutartyje ar kitame dokumente nurodyta to turto vertė, kuri negali būti didesnė už tikrąją vertę, ir su šio turto gavimu ir paruošimu naudoti susijusios išlaidos. Vadovaujantis PMĮ 14 straipsnio nuostatomis, kai įmonė neatlygintinai gauna turtą savo nuosavybėn ir nepatiria išlaidų, susijusių su šio turto įsigijimu, nemokamai gauto turto įsigijimo kaina yra lygi nuliui ir tokio turto nusidėvėjimas arba amortizacija neskaičiuojama, jeigu PMĮ nenustatyta kitaip (pvz., reorganizavimo atveju).

Pavyzdys. UAB „XYZ“ svarbiam klientui UAB „ABC“ 2010 m. gruodžio mėn. padovanojo stalą ir kėdę, skirtą bendrovės vadovui, kurių tikroji rinkos vertė 12000 Lt (6000 Lt + 6000 Lt). Bendrovė gautą dovaną priskyrė baldų grupei. Šiai turto grupei nustatytas 6 metų nusidėvėjimo normatyvas, minimali ilgalaikio turto vertė 500 Lt. Nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti kitą mėnesį nuo įvedimo į eksploataciją (nuo 2011 m. sausio mėn.) tiesiniu metodu, nustatyta likvidacinė vertė, lygi 0 Lt.

Bendrovė apskaitoje metinę 2000 Lt nusidėvėjimo sumą ($12000 \text{ Lt} / 6 \text{ m.} = 2000 \text{ Lt} / \text{m.}$) per nustatytą nusidėvėjimo laikotarpį kasmet priskirs sąnaudoms, tačiau mokesstinėje apskaitoje pildant Pelno mokesčio deklaraciją (aktuali forma PLN204) šios sumos turi būti koreguojamos ir priskiriamos neleidžiamiems atskaitymams.

11-ame VAS „Sąnaudos“ nurodyta, kad sąnaudos apskaitoje pripažįstamos vadovaujantis kaupimo ir palyginimo principais tą atskaitinį laikotarpį, kai uždirbamos su jomis susijusios pajamos, neatsižvelgiant į laiką, kada buvo išleisti pinigai. Jei sąnaudos kaupimo principu pripažįstamos kai jos patiriamos, tuomet nereikėtų finansinėje apskaitoje skaičiuoti nusidėvėjimo nuo turto vertės, kai įmonė faktiškai nepatiria su to turto įsigijimu susijusių išlaidų. Taip būtų išvengta dviprasmybių ir papildomo darbo.

Ilgalaikio turto minimalios vertės pakeitimas ir PVM atskaitos tikslinimas. Pagal 12-ąjį VAS, jei pasikeitus aplinkybėms apskaitoje užregistruotas materialusis turtas neatitinka turto priskyrimo materialiajam turtui požymių, jis nurašomas. Jei anksčiau įsigyto turto įsigijimo savikaina pasidarė mažesnė už įmonės apskaitos politikoje iš naujo patvirtintą minimalią vertę, tai, pradedant ar toliau tęsiant jo naudojimą įmonės veikloje, įsigijimo savikaina pripažįstama sąnaudomis. PMĮ atžvilgiu nusidėvėjimas skaičiuojamas toliau, nors apskaitoje toks turtas buvo nurašytas. Mokesstinėje apskaitoje nauja sumažinta ilgalaikio turto grupės nusistatyta minimali kaina taikoma tik naujam įsigytam turtui. Taip pat ir pagal PVM įstatymą nereikia nieko tikslinti, kadangi turtas toliau yra naudojamas.

Analogiškai apskaitoje praradus ar nurašius nevisiškai nudėvėtą materialųjį turtą, pripažįstami nuostoliai, kurie parodomi pelno (nuostolių) atskaitoje sąnaudose. Tačiau pelno mokesčio deklaracijoje ilgalaikio turto likutinė vertė bus parodoma prie neleidžiamų atskaitymų.

Pagal PVM įstatymą įmonė, kuri yra PVM mokėtoja, turi tikslinti ilgalaikio turto pirkimo PVM atskaitą¹ (PVM deklaracijoje mažina tai sumai pirkimo PVM) kai praranda, nurašo ar daugiau nenaudoja jo savo apmokestinamoje veikloje.

Pirkimo PVM atskaita turi būti tikslinama tik tada, jeigu: a) įmonė naudojosi PVM atskaita; b) nepraėjo ilgalaikio turto tikslinimo laikotarpis; c) jeigu Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka neįrodo, kad prekės prarastos dėl *force majeure* arba nusikalstamos trečiųjų asmenų veikos (LR PVMĮ, 2002).

Jeigu įmonė nesinaudojo PVM atskaita (nemažino savo mokėtino PVM ar nedidino grąžintino), jai nėra prievolės tikslinti atskaitos. Pavyzdžiui, įmonė įsigijo baldus ir nežinojo, kur juos naudos – savo apmokestinamoje ar neapmokestinamoje veikloje, todėl pirkimo PVM neatskaitė. Įmonė, nusprendusi nurašyti baldus, jokių koregavimų dėl PVM atskaitos neturi

¹ Pirkimo ir (arba) importo PVM dalies atskaitymas, kai pagal PVM įstatymo nuostatas apskaičiuota atskaitoma pirkimo ir (arba) importo PVM dalimi sumažinama mokėtina į biudžetą ar padidinama grąžintina iš biudžeto PVM suma.

daryti. Taip pat nereikia tikslinti pirkimo PVM atskaitos, kai praėjo PVM atskaitos tikslinimo laikotarpis, kuris ne visada sutampa su PMĮ 1 priedėlyje numatytais normatyvais.

Jeigu įmonė turi įrodymų, kad turtas prarastas dėl *force majeure* arba nusikalstamos trečiųjų asmenų veikos (turi būti pradėta baudžiamoji byla), nereikia tikslinti PVM atskaitos, net jei įmonė buvo įtraukusi pirkimo PVM į atskaitą bei PVM atskaitos tikslinimo laikotarpis dar nepasibaigęs.

Pavyzdys. UAB „XYZ“ 2009 m. gruodžio mėn. įsigijo kavos aparatą. Jo kaina 3000 Lt, PVM suma – 630 Lt. PVM suma buvo įtraukta į atskaitą, o nuo vertės be PVM skaičiuojamas nusidėvėjimas. Nusidėvėjimas pradėtas skaičiuoti nuo kito mėnesio (t.y. nuo 2010 m. sausio mėn.) tiesiniu metodu. Likvidacinė vertė lygi 1 Lt. Kavos aparato nusidėvėjimo normatyvas yra 4 metai (priskirtas kito materialaus turto grupei). Mėnesio nusidėvėjimo suma yra 62,47 Lt ($(3000 - 1) / 4 \times 12$).

2010 m. gruodžio mėn. kavos aparatą pavogė, tačiau įmonė policijai apie vagystę nepranešė. Kavos aparato likutinė vertė 2010 m. gruodžio mėn. yra 2250,36 Lt. Pirkimo PVM įtrauktas į atskaitą 2009 m. gruodžio mėn., o 2010 m. gruodžio mėn. iki PVM atskaitos tikslinimo laikotarpio pabaigos yra likę 48 mėnesiai.

Kavos aparato pirkimo PVM, tenkantis vienam mėnesiui yra 10,5 Lt ($630 \text{ Lt} / 5 \times 12$). Pirkimo PVM suma, tenkanti iki PVM atskaitos tikslinimo laikotarpio pabaigos yra 504 Lt ($10,5 \text{ Lt} \times 48$).

Pavyzdys. UAB „XYZ“ 2007 m. birželio mėn. įsigijo seifą už 5000 Lt ir 900 Lt PVM ir priskyrė jį baldų turto grupei. Baldų nusidėvėjimo normatyvas pagal PMĮ 1 priedėlį yra 6 metai. Bendrovė 2012 m. rugsėjo mėn. nusprendė seifą nurašyti. Nenudevėta vertė 625 Lt pelno (nuostolio) ataskaitoje įtraukta į sąnaudas, o pelno mokesčio deklaracijoje priskirta neleidžiamoms atskaitymams. Bendrovė PVM atskaitos neturi tikslinti, nes yra praėjęs PVM atskaitos tikslinimo laikotarpis.

Negražinamo pridėtinės vertės mokesčio pripažinimas sąnaudomis ar įsigijimo savikainos dalimi. Remiantis 12-uju VAS, įmonė negražinamą PVM gali įtraukti į turto įsigijimo savikainą arba į veiklos sąnaudas. Įmonės, nustatydamos apskaitos politiką, turi pasirinkti vieną iš šių dviejų negražinamo PVM apskaitos būdų ir panašioms ūkinėms operacijoms jį nuolat taikyti (12 VAS, 2010). Vadovaujantis PMĮ 24 straipsniu, pagal PMĮ nuostatas neatskaitomos pirkimo ir sumokėtos importo PVM sumos iš pajamų atskaitomos tą patį mokesstinį laikotarpį, kurį šis pirkimo PVM apskaičiuotas arba importo PVM sumokėtas.

Pavyzdys. UAB „XYZ“, PVM mokėtoja, 2010 m. gruodžio mėn. įsigijo lengvąjį automobilį, kuriuo naudosis jos darbuotojai. Automobilio kaina – 60000 Lt, 21 % PVM – 12600 Lt. Pagal PVM įstatymo 62 str. nuostatas pirkimo arba importo PVM už lengvąjį automobilį, skirtą vežti ne daugiau kaip 8 žmones (neskaičiuojant vairuotojo), arba nurodytos klasės automobilį, priskiriamą visureigių kategorijai, jeigu automobilis nebus tiekiamas arba išnuomojamas, taip pat juo nebus teikiamos keleivių vežimo už atlygį paslaugos, negali būti atskaitomas.

Įmonė apskaitos politikoje yra nurodžiusi, kad negražinamas PVM yra įskaitomas į turto įsigijimo savikainą. Lengvajam automobiliui nustatytas 6 m. nusidėvėjimo normatyvas.

Esminis skirtumas tas, kad finansinėje apskaitoje nusidėvėjimas bus skaičiuojamas nuo 72600 Lt vertės, o mokestinėje apskaitoje – nuo 60000 Lt. Mokestinėje apskaitoje negražinamas PVM neįskaitomas į ilgalaikio turto įsigijimo savikainą, o priskiriamas to mokesčio laikotarpio sąnaudoms. Automobilis pradėtas eksploatuoti 2010 m. gruodžio mėn. Nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti nuo kito mėnesio tiesiniu metodu. Likvidacinė vertė lygi 1 Lt.

Apskaitoje metinė nusidėvėjimo suma = $(72600 - 1) / 6 = 12099,83$ Lt. Mokestinė metinė nusidėvėjimo suma = $(60000 - 1) / 6 = 9999,83$ Lt. 2-oje lentelėje pateikiama ilgalaikio turto nusidėvėjimo suma kai pirkimo PVM priskiriamas prie turto įsigijimo savikainos ir kai PVM priskiriamas sąnaudoms.

2 LENTELĖ. Negražinamo PVM įskaitymas į ilgalaikio turto įsigijimo savikainą

Metai	Apskaitoje priskaičiuota metinė nusidėvėjimo suma, Lt	Mokesčių tikslais priskaičiuota metinė nusidėvėjimo suma, Lt	Pelno mokesčio deklaracijoje nesutapimų koregavimo laukeliai
2011	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje ¹ 12600 Lt – 83 laukelyje ²
2012	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje
2013	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje
2014	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje
2015	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje
2016	12099,83	9999,83	2100 Lt – 19 laukelyje

Šaltinis: sudaryta autorės.

Pastaba: 1 – iš pelno (nuostolių) atskaitos į PLN204 1 laukelį įtraukta 12099,83 Lt sąnaudų suma, o leidžiami atskaitymai yra 9999,83 Lt metinė nusidėvėjimo suma. Todėl skirtumas (2100 Lt) tarp šių sumų turi būti pripažintas neleidžiamais atskaitymais. 2 – mokestinėje apskaitoje visa negražinama PVM suma priskiriama sąnaudoms. Pelno (nuostolių) atskaitoje šios sumos nėra, todėl PLN204 deklaracijoje reikia padidinti leidžiamus atskaitymus, nurodant jų 83 laukelyje.

Remiantis straipsnyje išnagrinėtu pavyzdžiu, geriausiai įmonėms vidinėje apskaitos politikoje pasirinkti, kad negražinamas PVM būtų traukiamas į sąnaudas, o ne pridėdamas prie ilgalaikio turto įsigijimo vertės.

Šiame straipsnio skyriuje buvo nagrinėjami IMT finansinės ir mokesstinės apskaitos reikalavimų neatitikimai, tačiau ne mažiau svarbus įmonės veiklai yra nematerialusis turtas, kuriam taikomos skirtingos finansinės ir mokesstinės apskaitos nuostatos nagrinėjamos kitame skyriuje.

3. ILGALAIKIO NEMATERIALIOJO TURTO APSKAITOS SKIRTUMAI

13-ame VAS „Nematerialusis turtas“ pateikiamas toks nematerialiojo turto apibrėžimas – tai neturintis materialios formos nepiniginis turtas, kuriuo įmonė disponuoja, kuri naudojama tikisi gauti tiesioginės ir (arba) netiesioginės ekonominės naudos ir kurio vertė yra ne mažesnė už įmonės nusistatytą minimalią nematerialiojo turto vertę.

13-ame VAS pateikiami tokie nematerialiojo turto pavyzdžiai: prekių ženklai, patentai ir licencijos, autorių ir gretutinės teisės, plėtros darbai, kompiuterių programos, prestižas, taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai.

Pagal PMĮ nematerialiojo turto sąvoka yra tokia pati, tik pagal šį įstatymą nematerialiajam turtui priskiriamos išlaidos, susijusios su darbuotojų kvalifikacijos kėlimu.

Ilgalaikio nematerialiojo turto likvidacinės vertės nustatymas. 13-ojo VAS 53-ame punkte numatyta, kad nematerialiojo turto likvidacinė vertė turi būti laikoma nuliu, išskyrus atvejus, kai trečiasis asmuo įsipareigoja nupirkti turtą jo naudingo tarnavimo laiko pabaigoje arba kai yra aktyvioji to turto rinka, pagal kurią gali būti nustatoma likvidacinė vertė, be to, tikėtina, kad ši rinka bus ir turto naudingo tarnavimo laiko pabaigoje. Pagal PMĮ nuostatas, nematerialiojo turto likvidacinė vertė visada turi būti lygi nuliui.

Ilgalaikio nematerialiojo turto amortizacija. 13-ame VAS nurodyta, kad nematerialusis turtas amortizuojamas taikant tiesiogiai proporcingą (tiesinį) amortizacijos skaičiavimo metodą. Įmonė apskaitos politikoje gali nusistatyti ir produkcijos metodą, jei gali pagrįsti, kad turto amortizuojamoji suma bus sistemingai paskirstyta per jo naudingo tarnavimo laiką ir susieta su tam tikru pagamintos produkcijos (suteiktų paslaugų) kiekiu. Pagal PMĮ, išgytoms teisėms ir programinei įrangai galima taikyti tiesinį arba dvigubo balanso metodą, o prestižui ir kitam nematerialiam turtui – tik tiesinį.

Ilgalaikio nematerialiojo turto naudingo tarnavimo laikas. 13-ame VAS nurodyta, kad nematerialiojo turto tarnavimo laikotarpis nustatomas atsižvelgiant į planuojamą turto naudingo tarnavimo laiką; galimybę veiksmingai naudoti šį turtą, jei įmonę valdys kita vadovų komanda; informaciją apie panašaus ir panašiai naudojamo turto naudingo tarnavimo laiką; techninį, technologinį ir kitokį senėjimą; tikėtinus ar galimus konkurentų veiksmus ir kt.

Jei nematerialiojo turto naudingo tarnavimo laikas ilgas, tuomet jo įvertinimas tampa nepatikimas. Įmonė gali nusistatyti ir ilgesnį negu 20 metų tarnavimo laiką, tik jei yra patikimų įrodymų, kad nematerialiojo turto naudingo tarnavimo laikas bus ilgesnis negu 20 metų (13 VAS). Mokestinėje apskaitoje amortizavimo laikotarpis neturi būti mažesnis nei PMĮ 1-ame priedėlyje ilgalaikio turto grupėms nustatyti normatyvai.

Jeigu dėl naujų atsiradusių aplinkybių apskaitoje turi būti tikslinamas **nematerialiojo turto naudingo tarnavimo laikas, tuomet nematerialiojo turto likutinė vertė amortizuojama per patikslintą naudingo tarnavimo laiką. Įmonė patikslina tos turto grupės tarnavimo laiką, tai yra įmonės vidinės apskaitos politikos pasikeitimas. Pagal PMĮ nuostatas dėl objektyvių priežasčių (anksčiau išvardintos ilgalaikio materialaus turto dalyje) įmonė gali patikslinti nustatytus grupės normatyvus. Patikslinti normatyvai negali būti mažesni už PMĮ 1-ame priedėlyje ilgalaikio turto grupėms nustatytus normatyvus (LR PMĮ komentaras).**

Šiame straipsnyje išvardintų ilgalaikio turto finansinės ir mokestinės apskaitos neatitikimų sąrašas nėra baigtinis, nagrinėti tik dažniausiai pasitaikantys atvejai.

IŠVADOS

Finansinės apskaitos tikslas yra atskleisti realią įmonės finansinę padėtį ir teikti teisingą informaciją suinteresuotiems informacijos vartotojams, o mokestinės apskaitos tikslas – teisingai apskaičiuoti ir sumokėti mokesčius. Nepaisant to, kad skiriasi finansinės ir mokestinės apskaitos tikslai, šios apskaitos tarpusavyje susijusios, nes jas sieja bendri reglamentuojantys teisės aktai, tai yra LR buhalterinės apskaitos įstatymas ir LR įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas. Finansinis ir mokestinis ryšys remiasi tuo, kad mokesčių apskaičiavimas yra praktiškai neįmanomas be finansinės apskaitos, o grynojo pelno rezultatas priklauso nuo mokesčių įstatymų nuostatų.

Išnagrinėjus dažniausiai pasitaikančius ilgalaikio turto mokestinės ir finansinės apskaitos nesutapimus buvo nustatyta, kad egzistuoja šie nesuderinamumai:

- Pagal VAS, įmonė gali sudaryti IMT grupes, atsižvelgdama į turimo panašaus IMT naudojimą ir pobūdį. Tačiau mokestinėje apskaitoje, skirtingai nei pagal VAS, įmonė turi grupuoti turtą į grupes, kurios yra išvardintos LR pelno mokesčio įstatymo 1-ame priedėlyje. Taip pat įmonė privalo nustatyti nusidėvėjimo laikotarpį ne trumpesnį, negu PMĮ 1-ame priedėlyje įvairioms turto grupėms nustatyti nusidėvėjimo normatyvai metais. Siūlymas – suteikti įmonėms galimybes (išskirtiniais atvejais su raštišku VMI leidimu) nesivadovauti Pelno mokesčio įstatymo 1-ame priedėlyje nustatytais nusidėvėjimo normatyvo ribomis.
- Finansinėje apskaitoje gali būti taikomi tiesiogiai proporcingas, produkcijos, metų skaičiaus ir dvigubai mažėjančios vertės ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo skaičiavimo metodai. Pagal LR PMĮ taikomas tiesiogiai proporcingas (tiesinis), dvigubas – mažėjančios vertės nusidėvėjimo skaičiavimo metodas, o produkcijos metodas taikomas tik kitam neišvardintam PMĮ 1 priedėlyje turtui. Taigi įmonėms nerekomenduojama taikyti metų skaičiaus ir dvigubai mažėjančios vertės nusidėvėjimo metodų.
- Nusidėvėjimo metodas pagal PMĮ, skirtingai nei pagal VAS, gali būti pakeistas tik visiškai nudėvėjus visus turto grupės vienetus. Siūlymas – inicijuoti PMĮ pakeitimus ir numatyti tam tikrais atvejais galimybę keisti konkretaus dar nenudėvėto turto nusidėvėjimo metodą.
- PMĮ numatyti kito mėnesio ir pusmečio ilgalaikio turto nusidėvėjimo pradžios skaičiavimo būdai. Skirtingai nei LR PMĮ, 12-ame VAS numatyta, kad parengus ilgalaikį materialųjį turtą naudoti, jo nusidėvėjimas pradedamas skaičiuoti nuo kito mėnesio 1 dienos, t.y. taikant tik kito mėnesio būdą.
- LR pelno mokesčio įstatymas skirtingai nei VAS reglamentuoja ilgalaikio materialiojo turto likvidacinės vertės dydį ne didesnį kaip 10 procentų įsigijimo kainos. Atlikus skaičiavimus nustatyta, kad ilgalaikiam materialiajam turtui nustačius didžiausią leidžiamą likvidacinę vertę, įmonės rezultatai pelno nuostolio ataskaitoje bus geresni, tačiau, jeigu siekiama mokėti kuo mažesnę pelno mokestį, tikslinga nustatyti mažiausią likvidacinę vertę.
- Neatlygintinai gautas turtas pagal VAS apskaitoje parodomas dokumente nurodyta to turto verte, kuri negali būti didesnė už tikrąją vertę. Tačiau pelno mokesčio atžvilgiu toks turtas pajamuojamas nuline verte ir jo nusidėvėjimas neskaičiuojamas. Siūlymas – inicijuoti VAS nuostatų pakeitimą ir leisti įmonėms neatlygintinai gautą turtą apskaitoje pajamuoti nuline verte (tik aiškinamajame rašte pateikti informaciją apie neatlygintinai gautą ilgalaikį turtą ir nurodyti jo tikrąją rinkos kainą).
- Įmonė negrąžinamą pridėtinės vertės mokestį pagal VAS gali įtraukti į turto įsigijimo savikainą arba į veiklos sąnaudas, o pagal PMĮ negrąžinamas PVM iš karto traukiamas į sąnaudas. Remiantis straipsnyje išnagrinėtu pavyzdžiu, įmonėms palankiau vidinėje apskaitos politikoje nustatyti, kad negrąžinamas PVM būtų traukiamas į sąnaudas, o ne pridedamas prie įsigyjamo turto vertės.
- Pagal VAS ir PMĮ nematerialiojo turto sąvoka yra tokia pati, tik pagal PMĮ nematerialiajam turtui gali būti priskiriamos išlaidos, susijusios su darbuotojų kvalifikacijos kėlimu.

LITERATŪRA

1. 1-asis verslo apskaitos standartas „Finansinė atskaitomybė“ (2010). Audito ir apskaitos tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.aat.lt/index.php?id=14> (žiūrėta 2011-06-17).
2. 12-asis verslo apskaitos standartas „Ilgalaikis materialusis turtas“ (2010). Audito ir apskaitos tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.aat.lt/get.php?f.1003> (žiūrėta 2011-06-17).
3. 13-asis verslo apskaitos standartas „Nematerialusis turtas“ (2010). Audito ir apskaitos tarnyba. Prieiga per internetą: <http://www.aat.lt/get.php?f.1003> (žiūrėta 2011-06-17).
4. Beiga, D. (2006), Verslo apskaitos standartai – išgaliojimo priežastys, esminės naujovės ir tolesnė plėtra. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 1 (6), p. 18–27.
5. Buškevičiūtė, E. (2005). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Technologija. 337 p.
6. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388940&query=&p_tr2= (žiūrėta 2011-09-13).
7. Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=324382 (žiūrėta 2011-09-15).
8. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388664&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2011-09-16).
9. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo komentaras. VMI mokesčių informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://mic.vmi.lt/documentspublic.do?&id=1000007314#tr1000007314> (žiūrėta 2011-09-20).
10. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo komentaras. Lietuvos Respublikos Seimas. Prieiga per internetą: <http://mic.vmi.lt/documentspublic.do?&id=1000007314#tr1000007314> (žiūrėta 2011-09-16).
11. Mackevičius, J. (2003). *Valdymo apskaita: koncepcija, metodika, politika* – Vilnius, TEV, 410 p.
12. Mackevičius, J. (2008). Ilgalaikio materialiojo turto kompleksinės analizės metodika. *Verslas: teorija ir praktika*, Nr. 9 (4), p. 237–244.
13. Mačernienė, D. (2006). Mokesčių apskaita užgožia finansinę. *Verslo žinios*, Nr. 40, p. 15.
14. Pelno mokesčio įstatymo ir Verslo apskaitos standartų nuostatų neatitikimai. Valstybinė mokesčių inspekcija. Prieiga per internetą: <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=1003697&EasyFormId=1012289&TaxType=21046> (žiūrėta 2011-09-30).
15. Subačienė, R. (2008). Ilgalaikio materialiojo turto įsigijimo finansinės apskaitos atvejai, nesutampantys su mokesstinės apskaitos reikalavimais. *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*, Nr.9 (489), p.16.
16. Vainienė, R. (1999). Pelno mokesčio įtaka verslui. LLRI indėlis naikinant pelno mokestį. Pranešimas LLRI seminare „Verslo plėtros trukdžiai – LLRI pozicija“ (1999-05-20), Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.lrinka.lt/index.php/pranesimai_prezentacijos/pelno_mokescio_itaka_verslui_llri_indelis_naikinant_pelno_mokesti/2159;from_topic_id;19 (žiūrėta 2011-10-05).
17. Valančiūtė A. (2007). Ilgalaikio materialiojo turto nusidėvėjimo finansinės ir mokesstinės apskaitos suderinamumo problemos. Studentų mokslinė konferencija „Jaunasis mokslininkas 2007“. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/apskaita/Valanciute_Aurelija.pdf (žiūrėta 2011-09-05).

FINANCIAL AND TAXING ACCOUNTING OF LONG-TERM ASSET: INCOMPATIBILITIES AND PROBLEMS

Rasa Aleliūnaitė

S u m m a r y

Nowadays companies often are faced with interference of incompatibilities between financial and taxing accounting that makes accountants' work complicated and may significantly influence companies' activity. The long-term asset is the core of companies proceeding, that causes a higher rate of accountants' efforts for its accounting. Accordingly Law on Corporate Income Tax and Law on Value Added Tax regulate the accounting of long-term assets for taxation purposes and in some cases the regulations of laws' vary from regulations of Business Accounting Standards.

The article analyses most frequent issues caused due to differences of regulation imposed on accounting of long term material and immaterial assets for purposes of financial reporting and taxing accounting, stressing that understanding of that issues may help to avoid errors in financial and taxing accounting. In practice, the key incompatibilities are related to problems of differences for long term assets accounting in terms of requirements for financial reporting and taxing accounting, therefore the article analyses grouping and setting the minimum value of long-term assets, calculation of long-term asset depreciation and amortization, setting the liquidation value, correction of value added tax deduction, irretrievable value added tax accrediting to expenditures and etc.

Methods used in researching the subject are descriptive, logical and comparative analysis.

Keywords – long-term asset, financial accounting, taxing accounting, Law on Corporate Income Tax, Law on Value Added Tax, Business accounting standards.

INFORMACIJOS AUDITAS: KONCEPCIJŲ RAIŠKA IR PRAKTINIS PRITAIKOMUMAS

Zenona Atkočiūnienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros profesorė, daktarė (HP)
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius, Tel. (+ 370) 236 61 19
El. paštas: zenona.atkociuniene@kf.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama informacijos audito svarba ir jo paskirtis. Daug dėmesio skiriama informacijos audito vietos bendroje audito sistemoje tyrimui. Atlikta informacijos audito lyginamoji analizė su finansiniu, veiklos, atitikimo / teisėtumo / ir duomenų / informaciniu / sistemų auditais. Nagrinėjama informacijos audito koncepcijų raiška informacijos audito standartų kūrimo kontekste. **Reikšminiai žodžiai:** informacijos auditas, auditas, informacijos audito koncepcijos, informacinių sistemų auditas, veiklos auditas, audito standartai.

ĮVADAS

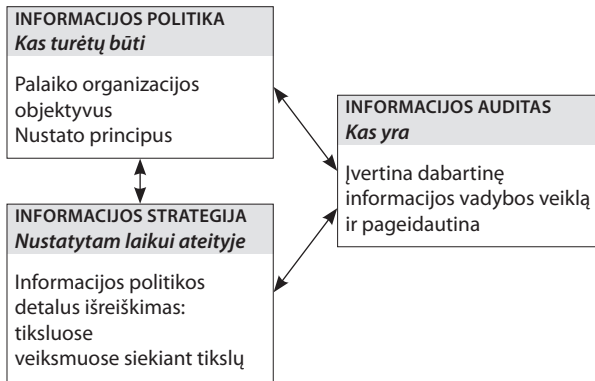
Pažinimo, mokymosi, sprendimų priėmimo, komunikacijos, pasaulio suvokimo ir kiti esminiai žmogaus egzistenciniai procesai yra susiję su informacijos priėmimu ir perdavimu, apdorojimu, žinių kūrimu, ir tai lemia visuotinę informacijos ir žinių pobūdį. Šiandienis verslas tampa informaciniu verslu, o informacijos ir žinių vadyba – daugiau strategine nei funkcine disciplina, sutelkta į organizacijos informacijos išteklių organizavimą, kontroliavimą, žmonių ir technologinių išteklių koordinavimą, siekiant padėti įgyvendinti bendrą organizacijos strategiją. Tinkamą informacijos valdymą garantuoja teisingai sudarytas informacijos strategijos planas, o informacijos auditas yra priemonė naudojama organizacijos informacijos išteklių analizei ir strateginės informacijos valdymo krypties nustatymui. Tačiau iki šiol veiksnių visuma daranti įtaką informacijos audito praktinei realizacijai nėra pakankamai išanalizuota ir susisteminta.

Straipsnio tikslas ištirti informacijos audito ir kitų audito rūšių teorinius konceptus ir jų pagrindu suformuluoti informacijos audito taikymo praktinėje veikloje gaires. Tikslu siekiama įgyvendinat šiuos *uždavinius*: analizuojant informacijos audito teorinius aspektus įvertinama informacijos audito konceptualizacijos lygmuo; įvertinamas informacijos audito ir kitų auditų sąsajumas; numatomos informacijos audito taikymo praktinėje veikloje galimybės.

Tyrimo metodai: straipsnis parengtas taikant sisteminės, indukcinės analizės metodą, abstrakcijos, apibendrinimo, dedukcijos metodus.

INFORMACIJOS AUDITAS: POŽIŪRIAI IR KONCEPCIJOS

Pagrindinis informacinės politikos tikslas – sukurti efektyvius instrumentus ir taisykles (standartus, normas), kurios padėtų organizacijai tinkamai įvertinti gaunamos informacijos svarbą ir naudoti ją organizacijos tikslams įgyvendinti (Choo, 2002). Teigiama, kad informacijos politiką sudaro dvi pagrindinės dedamosios: organizacijos gebėjimas apsirūpinti reikiama informacija ir organizacijos vadovų atsakomybė už informacijos valdymą ir naudojimą. Infor-

1 PAV. Informacijos vadybos strategijos kūrimo įrankiai (pagal E. Orną, 1999)

macinės politikos raiškos siejamos su organizacijos informacine strategija. E. Orna (1999) rekomenduoja naudoti tris pagrindinius įrankius kuriant ir vykdant informacijos vadybos strategiją: informacijos politiką, informacijos strategiją ir informacijos auditą (1 pav.).

Informacijos politikos modeliai, kurie aptinkami organizacijose: *informacijos federalizmas*, kai diskutuojama ir tariamasi dėl informacijos naudojimo organizacijoje; *informacijos feodalizmas*,

kai dėl informacijos naudojimo nusprendžiama aukštesniu lygmeniu ir aplinkai pateikiama ribota informacija; *informacijos monarchija* – informacija valdoma vieno vadovo centralizuotai; *informacijos anarchija* – kiekvienas darbuotojas valdo savo poreikiams reikalingą informaciją (Davenportas, 1997).

Verslui taip pat labai svarbu atpažinti ir suvokti konkrečią besikeičiančios savo prekių ar paslaugų rinkos situaciją ir prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkos sąlygų. Iš esmės kyla du strateginiai klausimai: kaip įvertinti išorinius pasikeitimus ir kaip surasti savo verslo privalumus ir trūkumus didėjančios rizikos ar palankių galimybių akivaizdoje? M. Abai (2007) pagrindžia informacijos strategijos sukūrimo ir naudojimo svarbą kiekvienoje verslo organizacijoje: informacija yra turtas, turi vertę ir turi būti valdoma taip pat kaip ir kiti (tradicioniai) ekonominiai išteklių; informacinė veikla turi būti planuojama, kuriama strategija turi padėti gauti, saugoti, valdyti ir teikti kokybės ir vertės reikalavimus atitinkančią informaciją jos vartotojams.

Informacijos audito metu tiriama, kokios informacijos organizacijai reikia, kur ji yra ir kokiomis formomis, kokios informacijos spragos, kur ji dubliuojasi, kokia informacijos kaina, vertė ir panaudojimas (Henczel, 2000).

Mokslinėje literatūroje informacijos audito problematiką analizuoja įvairūs užsienio mokslininkai – A. Booth (1994); Booth S. Hanneri (2001); Henczel (2000); E. Orna (1999); (P. Drucker (1985); C.F. Burke ir F.W. Horton (1988); G.D. Swash (1997), M. Wilson (1997). Lietuvos informacijos audito tyrėjai: V. Lakis (2007), J. Mackevičius (2001, 2009), R. Gudauskas (2004), Z. Atkočiūnienė (2010), I. Aleliūnas (2010) ir kt. Autoriai atkreipia dėmesį į informacijos audito svarbą ir skirtingus jo aspektus. Nėra visuotinai pripažinto informacijos audito modelio, kuris tiktų kiekvienai organizacijai, nes skiriasi organizacijų darbo pobūdis, iškelti tikslai, struktūra ir kitos aplinkybės, tačiau galima pastebėti bendrumų, kuriuos siūloma analizuoti atliekant informacijos auditą:

- Kokia organizacijos aplinka?
- Kokie yra svarbiausi veiklos tikslai?
- Kokie darbuotojų informaciniai poreikiai?
- Kokie organizacijos informacijos šaltiniai?
- Kokios silpniausios organizacijos informacinės veiklos sritys ir kodėl?

- Kokie pagrindiniai organizacijos informacijos šaltiniai?
- Ką galima padaryti, kad situacija pagerėtų?
- Kaip priimamas geriausias sprendimas?
- Ar organizacijos informacinės sistemos atitinka poreikius ir standartus?
- Kokie pokyčiai rekomenduojami?

Informacijos vadybos kontekste informacijos auditas tampa įrankiu, padedančiu valdyti informaciją, suderinti informacijos poreikius ir verslo uždavinius, nustatyti, ar organizacijos išteklių naudojami efektyviai. Informacijos auditas padeda identifikuoti problemas ir numatyti galimus jų sprendimo būdus. H. Botha, J. A. Boon išskiria su informacine veikla susijusias audito rūšis: komunikacijos, informacijos sistemų, žinių.

Sėkminga organizacijos veikla priklauso jau ne nuo sunkaus fizinio darbo arba, pasak P. Druckerio (1985) nuo fizinio daiktų gabenimo, kaip buvo 1880 metais, o nuo sėkmingai dirbančių „žinančių darbuotojų“, kurių gaminiu tampa ne fiziniai objektai, o informacija. Labai svarbu, kad organizacijos intelektualūs darbuotojai gautų tikslią ir aktualią informaciją, todėl būtina nustatyti, kur galima gauti tokią informaciją. E. Orna (1999) informacijos auditą apibrėžia taip: tai sistemingas informacijos panaudojimo, išteklių ir šaltinių, paremtų dokumentiniais šaltiniais, patikrinimas, kurio tikslas – nustatyti informacinės veiklos apimtis ir jų svarbą įgyvendinant organizacijos tikslus.

G. D. Swashes (1997) nurodo, kad informacijos auditas išryškina informacijos valdymo spragas, klaidas ir problemas: neteisingai suprantama, jog naudinga įmonei informacija egzistuoja tik duomenų bazėse, nes daugiausia tokios informacijos galima rasti organizacijos kabinetuose ir ypač – organizacijos intelektualių ekspertų aktyvuose; nevisapusiškai panaudojama (arba visiškai nepanaudojama) išorinė informacija apie rinką ir konkurentus; nesugebama pajauti skirtumo tarp organizacijai reikalingos informacijos ir šiai informacijai apdoroti arba gauti reikalingų informacinių technologijų (apie interneto pervertinimą), – tai situacija, kai vienos organizacijos skirtinguose skyriuose yra gaminami vienodi duomenys (t. y. dubliuojami) arba yra ieškoma tos informacijos, kuri jau egzistuoja organizacijos sukauptoje duomenų bazėje, nes ypač dabar tapo labai aktualus posakis: „Laikas yra pinigai“. Dar viena problema: informacija egzistuoja skirtingomis formomis – tai ir vidinė, ir išorinė informacija, ji nuolat didėja, visą šią informacijos srautą, kuriame cirkuliuoja ir labai daug nereikalingos informacijos, reikia įvertinti, atrinkti reikiamą ir apdoroti. Šios grėsmės ir klaidos rodo, kad šiuolaikinės organizacijos strategijos būtina dalimi tampa informacijos išteklių valdymas, o jo dalis yra informacijos auditas.

Pagrindinė informacijos audito paskirtis – nustatyti, kokia informacija egzistuoja organizacijos viduje, kur, kas ją naudoja, kokiomis sąnaudomis ir koks efektas dėl to kuriamas. Taip pat informacijos auditas padeda nustatyti, kokia informacija organizacijai yra reikalinga, o kur ji jau yra perteklinė. Pagrindinė informacijos audito nauda – tai ne pats sukurtas organizacijos informacijos išteklių žemėlapis, o rekomendacijos, kaip tą žemėlapią skaityti, padaryti paprastesnį ir efektyvesnį (Burk, Horton 1991). Be to, kad atliekant informacijos auditą būtų pasiektas geriausias rezultatas, jį reikia atlikti visoje organizacijoje. Be abejo, dažnai teigiamų rezultatų duoda ir auditas, atliktas tam tikruose organizacijos skyriuose.

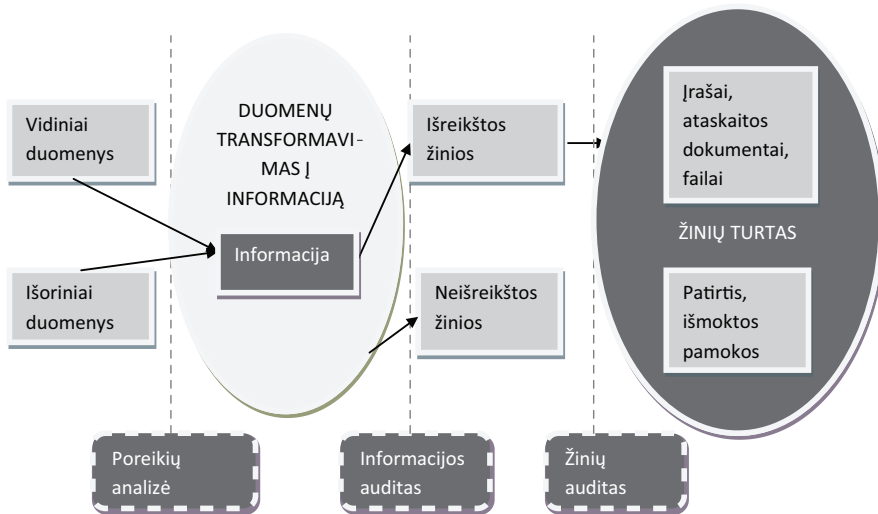
Kaip ir vykdant bet koki projektą, labai svarbu tinkamai parinkti efektyvią audito komandą. Ši komanda gali būti dviejų rūšių: komanda, sudaryta iš vidinės projektų grupės, ir komanda, kurią sudaro išoriniai konsultantai (Swash, 1997).

Kiekvienas iš pasirinktų variantų turi pranašumų ir trūkumų. Didžiausias vidinių audi-

torių pranašumas yra tas, kad jiems reikia daug mažiau laiko, kad išsiaiškintų, kokie organizacijos skyriai yra svarbiausi ir kurie asmenys yra svarbiausi tuose skyriuose. Be to, jie daug geriau supranta nagrinėjamos organizacijos funkcionavimo principus. Tokios auditorių grupės trūkumas – per glaudus ryšis su tam tikrais organizacijos skyriais ar interesais (jie gali turėti ir bendrų interesų, ir tam tikrų savų interesų).

Išorinių konsultantų pranašumų sąrašą pradeda tai, kad jie nepažįsta žmonių, nežino politikos ir istorijos, todėl jų nuomonė esti objektyvesnė. Tokios grupės turi ir trūkumų – joms prireiktų daug didesnės vadybininkų pagalbos, o labai dažnai žmonės nelinkę daug ir atvirai padėti tokiomis aplinkybėmis. Be to, tokiu atveju yra galimybė subjektyviai pateikti tam tikrą informaciją, piniginės sąnaudos išorinės auditorių grupės darbui apmokėti būtų gerokai didesnės.

Analizuojant Informacijos audito tyrimų metodologijas svarbu pažymėti Henczel (2000) požiūrį, kuriame jungiamos trys pagrindinės dedamosios: poreikių analizė, informacijos auditas ir žinių auditas (2pav.).

2 PAV. Nuo poreikių analizės iki žinių audito (pagal Henczel, 2000)

Poreikių analizė yra procesas, kai informacijos vartotojai turi nurodyti kokios informacijos arba paslaugų jiems reikia atliekant tam tikrą veiklą.

Informacijos auditas – siekis išsiaiškinti, kaip informacijos ištekliai ir paslaugos naudojami, kaip informacijos srautai cirkuliuoja organizacijos viduje ir išorėje, identifikuojamos informacijos spragos, dubliavimas.

Žinių auditas atliekamas siekiant nustatyti organizacijos žinių turtą - organizacijos kompetencijas, kaip jas galima surasti ir kokios iš jų yra esminės (strateginės).

Taigi, informacijos vadyba koncentruojasi į dokumentų srautų valdymą, jų turinį informacines technologijas, žinių vadyba fokusuota į žmogiškųjų išteklių, žmonių tarpusavio santykius, organizacijos kultūrą, mokymąsi. Informacijos auditas orientuotas į abi tyrimų sritis. Jo metu analizuojami organizacijos tikslai, nustatomi kokie informaciniai ir žinių ištekliai reikalingi jiems įgyvendinti. Informacijos išteklių analizės modelis sukurtas anali-

zuojant konsultacinių įmonių informacijos išteklius. Jį sudaro septyni etapai: planavimas; duomenų rinkimas; duomenų analizė; duomenų įvertinimas; rekomendacijų pateikimas; rekomendacijų diegimas.

Planavimas. Šis etapas yra labai svarbus, nes tuomet nustatomas organizacijos vidinis elgesys, darbo politika, vidiniai ir išoriniai ištekliai ir jų pasiskirstymas, pasirenkama tyrimo metodika ir bendravimo strategija.

Duomenų rinkimas. Tai tikslinių duomenų, kurie reikalingi pasiekti užsibrėžtam tikslui, rinkimas. Duomenys gali būti renkami naudojant anketavimo ar interviu metodus. Rekomenduojama sukurti informacijos išteklių domenų bazę, kuri aprašytų visus išteklius ir jų svarbą.

Duomenų analizė. Duomenų analizės procesas išryškina informacijos įgijimo ir perdavimo spragas, dubliavimą ir neefektyvius šrautus.

Duomenų įvertinimas. Atlikus duomenų analizę, galima nustatyti problemas ir galimybes. Kiekviena identifikuota problema ir jos sprendimo metodika gali padidinti organizacijos veiklos efektyvumą ir apdorojamos informacijos kokybę. Galimos problemų sritys: informacijos kaupimas; informacijos paskirstymas; duomenų apsikeitimo spragos; informacijos pertekliaus problemos; atsakomybės paskirstymo neaiškumas.

Sudarytos problemų sprendimo rekomendacijos turi būti pagrįstos konkrečia metodika ir geriausios praktikos pavyzdžiais.

Rekomendacijų pateikimas. Rekomendacijos ir numatomi pasikeitimai turi būti teigiamai įvertinti vadovaujancio personalo ir pristatyti darbuotojams (ataskaita ir jos vaizdinis pristatymas, seminarai, pasitarimai, diskusijos).

Rekomendacijų diegimas. Išsamus diegimo planas ir jo rezultatų aprašymas palengvina diegimo procesą. Organizacija žino, kas pasikeis ir kaip tai paveiks organizaciją.

Informacijos ir vadybos teoretikas T. Wilsonas (1999) rekomenduoja organizacijoms atlikti informacijos auditą pagal septynis lygmenis:

- atitikimas (identifikuojami ir atrenkami įrašai, susiję su organizacijos veikla, atitinkantys jos poreikius, reikalingi vidiniam naudojimui);
- efektyvaus valdymo rėmimas (vertinama, kaip naudojami duomenys ir informacija, kad užduotys ir darbai būtų atliekami operatyviau, greičiau ir kokybiškiau, įvertinamos informacinės technologijos, informacinės sistemos);
- pridėtinės vertės kūrimas (vertinama, kaip informacija remia organizacijos kuriamus produktus ir paslaugas, koki poveikį daro santykiams su klientais);
- konkurencinis pranašumas (vertinama, kaip naudojant informaciją tenkinami verslo poreikiai, siekiant padėti organizacijai įgyti ar išryškinti pranašumus prieš konkurentus, užsitikrinant pastovią rinkos dalį);
- strateginis įžvalgumas (analizuojami aplinkos pokyčiai, generuojamos naujos, prasingos idėjos, formuluojama organizacijos vizija);
- transformacija/pokyčiai (vyksta organizacijos transformacija, verslo procesų pasikeitimai, organizacinės struktūros, bendradarbiavimo galimybių, produktų ir rinkų peržiūra ir tobulinimas, tai lemia organizacijos plėtrą ir pokyčius, kurie grindžiami efektyviu informacijos ir žinių naudojimu);
- žinių tinklas (taikant verslo ir informacijos vadybos sinerginius strategijų modelius, kuriamos virtualios korporacijos, kuriose sutelkiamos darbuotojų iš viso pasaulio kompetencijos).

G. Swashes (1997) atkreipia dėmesį, kad kartais informacijos auditas yra suprantamas kaip naudojamų organizacijos veikloje informacinių technologijų nagrinėjimas. Jeigu yra atliekamas minėtas informacijos auditas, tuomet labai svarbu tiksliai nustatyti ribą tarp pačios informacijos ir ją apdorojančių informacinių technologijų. Aišku, kad toks auditas neparodys bendros padėties organizacijoje, tačiau atskleis tam tikrus informacijos vadybos organizavimo aspektus.

Taip pat reiktų paminėti dar vieną labai svarbų dalyką, kuris yra susijęs su informacija. Informacija turi savo kainą ir organizacija labai dažnai priversta sumokėti šią kainą (nebūtinai pinigais, o pavyzdžiui, prarastu laiku ir t. t.). Savaiame aišku, kad kiekviena gauta informacija sukuria tam tikrą vertę, kuri ne visada atitinka sumokėtą kainą. Todėl viena svarbiausių informacijos audito užduočių ir yra įvertinti šį santykį, tai yra santykį tarp sumokėtos už informaciją kainos ir gautos naudos.

Auditorių ataskaitoje dažniausiai pateikiama bendra organizacijos informacinių išteklių apžvalga; duomenys apie išteklių skaičių ir jų panaudojimą; įvertinama bendra informacinė veikla, pateikiami sudaryti informacijos srautų žemėlapiai.

Sisteminant mokslininkų požiūrius apie informacijos auditą ir išreiškiant visybinį požiūrį į organizaciją aplinkos kaitos aspektu galima apibendrinti, kad informacijos auditas tampa nauju mokslinių tyrimų objektu ir svarbiu organizacijos strateginiu ištekliumi, užtikrinančiu tinkamą informacijos valdymą organizacijoje. Tai į organizacijos verslo tikslų realizavimą nukreiptas procesas, padedantis identifikuoti intelektinius išteklius, išorinių ir vidinių informacijos srautų cirkuliuojimą organizacijoje, išvengti informacijos pertekliaus, dubliavimosi bei taupyti materialinius, finansinius išteklius, todėl yra artimas konsultacinei veiklai ir/ar savianalizei.

INFORMACIJOS AUDITAS KITŲ AUDITO RŪŠIŲ KONTEKSTE: LYGINAMASIS ASPEKTAS

Audito rūšis pagal tam tikrus požymius išskiria įvairūs mokslininkai. Teoriškai dažniausiai auditas klasifikuojamas pagal šiuos požymius: funkcinį, apimtį ir atlikėjus, atlikimo laiką, privalomumą (Mackevičius (2001, 2009), Lakis (2007)). Pagal funkcinį požymį auditas skirstomas į: finansinį, valdymo, veiklos, socialinį ir t. t. J. Mackevičius (2001) taip pat atkreipia dėmesį, kad literatūroje jis sutiko audito rūšių, kurių pagal funkcinį požymį autorius neišskyrė. Dėl minėtos priežasties jis atskirai pateikia kai kurias audito rūšis, pvz. *atitikimo* (kituose šaltiniuose – teisėtumo), duomenų (informacinių) sistemų auditai.

Audito sąvoka suponuoja legitymias sąvokas – standartus, etikos kodeksus, reikalavimus profesinei kvalifikacijai. Praktiškai audito standartai suteikia galimybę užsakovams ir auditoriams nusistatyti minimalų paslaugų lygį ir atsakomybę. Istorikai labiausiai yra reglamentuojamas *finansinis* auditas. Ši audito rūšis yra seniausia, kilusi XIX amžiuje. Pankamamai reglamentuoti ir naujesni – *veiklos, informacinių sistemų* – auditai. Jų užuomazgos atsirado septintajame XX a. dešimtmetyje, tačiau jie formavosi turėdami ryšius su finansiniu auditu ir todėl turi suformuluotus ir viešai pripažintus standartus.

Atsižvelgiant į tai, kas atlieka auditą ir kokia jo apimtis, auditas skirstomas į *išorės, vidaus ir valstybinį*. Pagal privalomumo požymį auditas gali būti skirstomas į *privalomą* ir *neprivalomą*. *Laiko atžvilgiu* dažniausiai išskiriamos dvi audito rūšys – periodinis ir neperiodinis (Mackevičius (2001)).

V. Lakis (2007) monografijoje pažymi, kad audito rūšių išskiriami svarbiausi yra du požymiai: institucinė priklausomybė ir funkcinė priklausomybė. Kiti požymiai neturi įtakos

nei auditui organizuoti, nei taikomiems testams ir procedūroms, todėl juos galima laikyti nereikšmingais (V.Lakis, 2007). Praktikoje stebimos valstybinio ir privataus sektorių audito standartų integralumo tendencijos.

Informacijos audito lyginamoji analizė su finansiniu, veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių) sistemų auditais.

Atliekant informacijos audito ir kitų audito rūšių lyginamąją analizę stebima, kad Informacijos audito ir *finansinio audito* santykius identifikavo H. Botha ir J.A. Boon (2003). Šie mokslininkai nustatė informacijos ir finansinio auditų panašumus ir skirtumus. Praktiškai jie įvardino skirtumą tarp informacijos ir finansinio auditų metodikų, t. y. akcentavo, kad informacijos auditas neturi legitimaus pagrindo t.y. standartų, etikos kodeksų, reikalavimų profesinei kvalifikacijai tokiu būdu jis panašus į mokslinę veiklą ir praktikoje, kaip savarakiška audito rūšis nėra išsivertinęs. Praktiškai audito standartai suteikia galimybę užsakovams ir auditoriams nusistatyti minimalų paslaugų lygį ir atsakomybę. Istoriskai labiausiai yra reglamentuojamas *finansinis* auditas. Ši audito rūšis yra seniausia, kilusi XIX amžiuje. Pakankamai reglamentuoti ir naujesni – *veiklos, informacinių sistemų* – auditai. Jų užuomazgos atsirado septintajame XX a. dešimtmetyje, tačiau jie formavosi turėdami ryšius su finansiniu auditu ir todėl turi suformuluotus ir viešai pripažintus standartus.

Informacijos audito santykis su *veiklos auditu*. Veiklos auditas – tai audituojamos valstybės institucijos, įstaigos ar įmonės administracinės veiklos siekiant išsikeltų tikslų, taip pat darbo, materialinių, finansinių bei kitų išteklių naudojimo ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo įvertinimas. Europos Auditorių Rūmų Veiklos audito vadove (2006) detalizuojami pagrindiniai veiklos audito kriterijai:

- ekonomiškumo principas (institucijų veiklos vykdymui reikalingi ištekliai turi būti pateikiami laiku, kad jie turi būti pakankamos apimties ir kokybės bei mažiausios kainos);
- efektyvumo principas (turi būti siekiama geriausio panaudotų išteklių ir pasiektų rezultatų santykio);
- rezultatyvumo principas (turi būti pasiekta konkrečių nustatytų tikslų ir planuotų rezultatų).

Daugeliu atveju, informacijos auditas yra suprantamas kaip veiklos auditas, nes informacijos auditas – tai į organizacijos verslo tikslų realizavimą nukreiptas procesas. Jis padeda identifikuoti intelektualinius išteklius, išorinių ir vidinių informacijos srautų cirkuliaciją organizacijoje, bet ir išvengti informacijos pertekliaus, dubliavimosi bei taupyti materialinius, finansinius išteklius.

H. Botha ir J.A. Boon (2003) taip pat nagrinėjo informacijos audito santykį su *atitikimo (teisėtumo)* auditu. Jie teigė, kad atitikties (teisėtumo) audito elementų informacijos audite yra labai mažai. Su tokiomis autorių išvadomis galima būtų nesutikti, nes informacijos audito objektu gali būti informacijos saugumas, kuris yra griežtai reglamentuojamas Asmens duomenų apsaugos įstatymu ir kitais teisės aktais. Teisės aktuose yra reikalavimas atlikti informacijos saugos vertinimus – auditus, kurių metu vertinami organizacijos gebėjimai valdyti informacijos slaptumą, vientisumą ir prieinamumą (LT ISO/IEC 27001:2006 Lietuvos standartas).

Lyginant informacijos auditą su *duomenų (informacinių) sistemų auditu* stebima, kad duomenų (informacinių sistemų) auditas pastaruoju metu tapatinamas su informacinių technologijų auditu. Informacinių technologijų (IT) auditas – tai specializuotas auditas, kurio metu peržiūrimi ir aprašomi visi informacinių sistemų aspektai apimant techninę ir

programinę įrangą, IT aplinką bei sistemų kūrimą. IT auditas apima su IT susijusių rizikų nustatymą ir įvedimo, apdorojimo bei išvedimo kontrolės aprašymą (ACCA, 2006). Taip pat peržiūrimas IT paslaugų lygis ir IT veikla. Informacijos auditas yra suprantamas kaip naudojamų organizacijos veikloje informacinių technologijų nagrinėjimas, kurį atliekant labai svarbu tiksliai nustatyti ribą tarp pačios informacijos ir ją apdorojančių informacinių technologijų. Kitu atveju, toks auditas neparodys bendros padėties organizacijoje, tačiau atskleis tam tikrus informacijos vadybos organizavimo aspektus (G. Swash, 1997) Taigi, galima teigti, kad ir informacinių technologijų auditas neapsiriboja vien technologijų įvertinimu, o apima informacines sistemas ir vadybą.

Ryškinant informacijos audito lyginamąjį aspektą pagal *audito apimtį (išorės, vidaus, valstybinis)* svarbu pastebėti, kad informacijos audito rezultatai visų pirma domina organizacijos vadovus, o ne jos steigėjus ar akcininkus, todėl informacijos auditas gali būti suprantamas kaip vidaus veiklos auditas arba dalis vidaus informacinių technologijų audito. Išimtis gali būti – išorinis valstybinis veiklos auditas.

Privalomumo požymis informacijos auditui nėra būdingas, nes jokie teisės aktai tokios prievolės nenumato.

Laiko atžvilgiu informacijos auditas nesisteminamas ir gali būti tiek periodinis, tiek ir nuolatinis, tačiau mokslinėje ir praktinėje literatūroje dar neteko aptikti nuolatinio informacijos audito pavyzdžių.

Atlikus audito ir informacijos audito lyginamąją analizę nustatyta, kad nemaža dalis informacijos audito požymių sutampa su veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių sistemų) audito elementais, tokiu būdu informacijos auditas galėtų būti minėtų auditų dalimi.

Audito koncepcijos paprastai atsispindi tam tikruose audito standartuose ir etikos kodeksuose, tiksliau tariant yra jų pagrindas. Savarankiško informacijos audito praktinei realizacijai turėtų būti suformuluoti atitinkami informacijos audito standartai. Vadovaujanti kitų audito rūšių standartų formavimo praktika pirmiausia jie turėtų apimti esmines informacijos audito vykdymo sritis.

INFORMACIJOS AUDITO KONCEPCIJŲ RAIŠKA INFORMACIJOS AUDITO STANDARTŲ KŪRIMO KONTEKSTE

Audito teorijai didelę įtaką turi audito koncepcijos, kurios padeda nustatyti audito metodikas ir kryptis. Išskiriamos penkios svarbiausios audito koncepcijos: profesinė etika, nepriklausomybė, profesionalumas, įrodymai, informacijos tikslumas. Šios koncepcijos paprastai atsispindi tam tikruose audito standartuose, tiksliau tariant, yra jų pagrindas (Mackevičius 2001). Audito standartai – tai taisyklių, principų ir procedūrų visuma, kuri nustato audito atlikimą ir auditorių veiklą. Audito standartai, kaip audito sistemos elementas, turi didžiausią įtaką audito praktikai (J.Mackevičius, 2001).

Tiriant informacijos audito koncepcijas svarbiausių audito koncepcijų požiūriu stebima, kad informacijos auditui nesuformuluoti *etikos* kodeksai, kuriuose būtų nurodytos taisyklės, keliamos auditorių etikai: nepriklausomybė, sąžiningumas ir objektyvumas, profesinė kompetencija, visuomenės interesų atstovavimas, konfidencialumas bei atsakomybė.

Nepriklausomybės koncepcijos informacijos audito tyrėjai dažniausia neanalizuoja arba ją susiaurina iki rekomendacijų kaip patobulinti organizacijos informacinę veiklą pateikimo, organizacijos informacijos politiko ir strategijos sukūrimą (Orna 1999; Henczel 2001; Buchanan ir Gibb 1980).

Audito standartus rengia profesinės organizacijos – IIA, IFAC, INTOSAI, ISACA. Informacijos audito teoretikai ir profesionalai atskiros savo profesinės organizacijos neturi, todėl dalis jų priklauso atitinkamoms profesinėms organizacijoms, pvz. Informacijos valdymo asociacijai (ASLIB)¹. Atlikto tyrimo metu nepavyko aptikti informacijos audito standartų. Atliktas tyrimas leidžia abejoti ar tokie, atskirai dedikuoti informacijos auditui, egzistuoja (Aleliūnas, Atkočiūnienė, 2010).

Informacijos audito standartų formavimui galimi du būdai. Pirmas – dalinai taikyti kitų audito rūšių standartus; antras – atsižvelgiant į audito koncepcijas formuoti atskirus, dedikuotus informacijos audito standartus.

Esant tokiai situacijai buvo tikslinga atlikti informacijos audito ir kitų auditų sąsajumo analizę, siekiant įvertinti kitų audito standartų dalinį tinkamumą ir perimamumą bei panaudojimo galimybes informacijos audito teoriniame bei praktiniame lygmenyse.

Atlikus informacijos audito sąsajumo analizę nustatyta, kad funkcinio požiūriu nemaža dalis informacijos audito požymių sutampa su veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių sistemų) audito elementų. Taigi, informacijos auditas gali būti kaip dalis minėtų auditų. Tokiu atveju informacinių sistemų auditui būtų taikomi veiklos, atitikimo (teisėtumo) ISSAI standartai, suderinti su tarptautiniais audito standartais ir Duomenų (informacinių sistemų) audito standartai ISACA.

Savarankiško informacijos audito vykdymui turi būti suformuluoti atskiri informacijos audito standartai. Vadovaujantis kitų audito rūšių standartų formavimo praktika pirmiausia jie turėtų apimti esmines informacijos audito vykdymo sritis. Standartų modeliavimas galėtų būti vykdomas išanalizuotų koncepcijų aprėptyse, išskiriant pradinis informacijos audito standartų struktūros modelio elementus. Tokia informacijos audito standartų struktūros modelio kūrimo koncepcija leistų užtikrinti nepriklausomą auditoriaus veiklą, suformuluotų minimalius reikalavimus informacijos audito atlikimui ir formuotų informacijos audito užsakovų lūkesčius.

IŠVADOS

Informacijos auditas tampa nauju mokslinių tyrimų objektu ir svarbiu organizacijos sėkmingos veiklos įrankiu, naudojamu organizacijos informacijos išteklių analizei, informacinės veiklos apimčių ir jų svarbos įgyvendinant organizacijos tikslus, nustatymui.

Praktinėje organizacijų veikloje, kaip savarankiška veikla informacijos auditas dar nėra įsitvirtinęs. Informacijos audito ir kitų auditų rūšių lyginamąją analizės pasekoje nustatyta, kad nemaža dalis informacijos audito požymių sutampa su veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių sistemų) audito elementais, tokiu būdu informacijos auditas galėtų būti minėtų auditų dalimi.

Audito veiklos praktinę realizaciją apibrėžia standartai, etikos kodeksai, reikalavimai profesinei kvalifikacijai, tačiau informacijos audito konceptuose, tai nėra reglamentuota. Informacijos auditas neturi legitimaus pagrindo t.y. standartų, etikos kodeksų, reikalavimų profesinei kvalifikacijai tokiu būdu jis panašus į mokslinę veiklą. Siekiant keisti esamą situaciją ir sudaryti galimybes informacijos auditą, kaip ir kitas audito rūšis, taikyti praktinėje veikloje svarbu sumodeliuoti audito standartų struktūrą ir pagal egzistuojančias audito metodikas parengti informacijos audito atlikimo metmenis.

¹ <http://www.aslib.co.uk/>

LITERATŪRA

1. ABAI, Majit. Your Organization Needs an Information Strategy. Iš *CIO update* [interaktyvus]. 2007 m. kovo 22 d. [žiūrėta 2007 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ciouupdate.com/trends/article.php/11047_3667451_1>.
2. ALELIŪNAS Irmantas; ATKOČIŪNIENĖ Zenona. Informacijos auditas kitų audito rūšių kontekste. *Informacijos mokslai*, 2010, t. 54, p. 7-16. ISSN 1392-0561.
3. BOTHA, Hanneri; BOON, J. A. The Information Audit: Principles and Guidelines. Iš *Libri*. Munich: KG Saur Verlag, 2003, vol. 53, p. 23-38. ISSN 0024-2667
4. BURK, Cornelius F.; HORTON, Forest Woody. InfoMap: A Complete Guide to Discovering Corporate Information Resources. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall, 1991. 254 p.
5. CHOO, Chun Wei. Information management for the intelligent organization: the art of scanning the environment. Medford: Information Today, 2002. 325 p. ISBN 1-57387-125-7.
6. DAVENPORT, T.H.; ir PRUSAK, L. *Information ecology: mastering the information and knowledge environment*. New York; Oxford: Oxford university press, 1997, p. 35. ISBN 0-19-511168-0.
7. DRUCKER, Peter. (1985) *Inovation and Entrepreneurship. Practice and Principles*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1985.
8. GUDAUSKAS, Renaldas; RAMANAUSKIENĖ, Silvija. Strateginė vadyba žinių ekonomikoje: žinių auditas. *Informacijos mokslai*, 2004, t. 29, p. 46-57. ISSN 1392-0561.
9. HAYNES, Stephen. 1995. Business process reengineering and information audits. *Aslib managing information* 2(6): 30-32.
10. HENCZEL, Susan. The information audit as a first step towards effective knowledge management: an opportunity for the special librarian [interaktyvus]. *International Journal of Special Libraries*, 2000, [nr.] 34 [žiūrėta 2006 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://forge.fh-potsdam.de/~IFLA/INSP/00-3hesu.pdf>>
11. LAKIS Vaclovas (2007). *Audito sistema: raida ir perspektyvos*. Monografija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. 386 p. ISBN 978-9955-33-054-7
12. MACKEVIČIUS Jonas (2001). *Auditas: teorija, praktika, perspektyvos*. Monografija, Vilnius: PĮ „Lietuvos mokslas“, 2001. 837 p. ISBN 9986-795-05-03
13. MACKEVIČIUS Jonas (2009). *Finansinių ataskaitų auditas ir analizė*. Vilnius: TEV.
14. SWASH, G.D. The information audit. *Journal of Managerial Psychology*, 1997, vol. 12, iss. 5, p. 312-318
15. Code of Ethics and Auditing Standards [interaktyvus]. INTOSAI, 2001, [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://intosai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1codethaudstande.pdf>>
16. Standards for IS Auditing 2005 (English) [interaktyvus]. ISACA, [žiūrėta 2010 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Standards/Pages/Standards-for-IT-Audit-and-Assurance-English.aspx>>
17. Lietuvos Standartas LST ISO/IEC 27001. Informacijos technologija. Saugumo metodai. Informacijos saugumo valdymo sistemos. Reikalavimai. (tapatus ISO/IEC 27001:2005). Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2006. 44 p.
18. Tarptautiniai standartai auditui, Lietuvos auditorių rūmai, 2010, [žiūrėta 2010 m. lapkričio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lar.lt/new/page.php?387>>

INFORMATION AUDIT: CONCEPTS EXPRESSIONS AND PRACTICAL APPLICATIONS

Zenona Atkočiūniene

S u m m a r y

Purpose of the research – to analyse information audit concepts, relationships between information audit and other audit types and to find basis for information audit concepts and standards.

Globally applicable standards are known in financial, performance, information systems (electronic data processing) and other types of audits. However, information audit is more likely scientific than practical activity – information audit standards are not agreed yet.

These problems incited the purpose of the research – to make structure of information audit standards. Research shows possibilities to link this structure to information systems audit standards owned by ISACA.

AN ANALYSIS OF LOAN MARKET IN POLAND WITH SPECIAL CONSIDERATION OF MORTGAGE LOAN MARKET

Magdalena Bywalec, PhD

Dariusz Wawrzyniak, PhD

Department of Banking; Institute of Finance Management;
Faculty of Management, Information Science and Finances,

Wroclaw University of Economics

Phone: +48 71 3680355, +48 664 775 025

magdalena.bywalec@ue.wroc.pl

dariusz.wawrzyniak@ue.wroc.pl

INTRODUCTION

An article presents chosen issues connected with the market of mortgage loans in Poland. Quantitative data that present a development of this market within the recent years and its current situation have been discussed with a special attention. A problem of credit risk connected with a worsening of a quality of banks' credit portfolio has been also discussed with due care. In conclusion the most important effects of financial supervision actions, concerning the reduction of this risk were indicated.

MORTGAGE MARKET TRANSFORMATIONS IN POLAND

There were three turning points on the Polish real estate market in the last twenty years, two in the 90s and one currently. The first one, caused by transformations, resulted in a collapse of large construction plants, and was related to the restructuring of the construction sector and the investment structure. The second breakthrough in the housing sector took place at the turn of the millennium. It was caused by the changes in financing system and by the delayed demand reaction, which led to a massive collapse on the market. The third turning point on the real estate market was the result of the process of government and cooperative housing privatisation. It is indicated that we are still experiencing this process and that it is related to the greater involvement of banks in financing the real estate sector. These changes triggered the current form of the real estate market. The accessibility of loans became a major factor which increased the demand for housing, resulting in satisfying the housing needs (The report of the National Bank of Poland "Real estate market in Poland 2002–2009", 2010).

Historic experience and the analysis of the Polish market indicate that fluctuations cannot be avoided, however, they have to be prevented from turning into a crisis. In order to avoid such an option, the market must be monitored and appropriate anti-fluctuation policy must be implemented. Pro-active and pro-demand tax policy would be a supportive tool in this case, since it would stimulate the competition between developer companies, making the supply more flexible and hence limiting too high fluctuations of prices and speculations.

DEVELOPMENT OF HOUSING LOAN IN POLAND AND ITS CONDITIONS

The years 1996–2008 had a great impact on the shape and functioning of the housing loans market in Poland. In that period the market underwent a few major transformations on the basis of which it could be defined in more details what factors had the greatest influence on its development. We could observe in that period a steady and increasingly dynamic increase in the amount of granted mortgages. The key factor determining the development of housing loan market from 1996 to 2008 was the deficit of flats observed in Poland and therefore a high demand for them, related to the unsatisfied social need for flats. What is more, for some years in the discussed period the demand for mortgages was additionally intensified by demographic factors, because we were dealing with the demographic peak generation entering the job market and starting their families. Apart from that there were serious limitations in the supply of flats in Poland at that time. The main ones included lack of land development plans, insufficient number of I-zoned areas and long-term procedures related to formalities required in order to begin a construction investment. All of the aforementioned factors caused an increase in the prices of flats and made it difficult to satisfy the housing needs in our country.

A constant lack of funds made it impossible in the past to launch significant and mass-scale housing programs supported from governmental funds. Due to this the state and self-government bodies could not support or facilitate the housing development. That was the reason why combining one's own savings with a mortgage was a way to improve the housing situation of many Polish families. The real demand for flats started increasing simultaneously with gradually rising accessibility of mortgages, which was related to the increase of income in the society in the conditions of rapid economic growth and the decrease of inflation and interest rates.

Very low inflation and low level of interest rates facilitated the economic growth. Improving conditions on the job market decreased the fear of losing a job, and the systematic enhancement of material status of many social groups gave hope for the future. These factors established grounds for a quick increase of mortgages portfolio.

Appreciation of the Polish zloty and a low level of foreign interest rates, especially in Switzerland, had the major impact on the quick increase in the amount of mortgages granted in Poland. It popularized loans in foreign currencies. The demand for mortgages could not be limited despite actions undertaken by the Monetary Policy Council, including an increase of interest rate of the central bank and the reference rate of WBOR for loans in PLN; the reason for this was the fact that most of the mortgagors incurred liabilities in SFr. Large interest in these mortgages resulted from the aforementioned lower interest rate and lower costs of the service of the loan. These factors were so significant that the expansion of mortgages in foreign currencies was not stopped even by the "recommendation S" implemented by the MPC on the 1st July 2006, pursuant to which the creditworthiness of a customer applying for a mortgage in foreign currency was calculated on the basis of the 120% ratio to the amount of the credit the customer applied for.

The significant share of mortgages in foreign currencies in financing housing estates kept the risk at a high level, because such loans are long-term and in most cases Polish families do not obtain their income in foreign currencies. Their options of securing themselves against this kind of risk are very limited.

Regulative factors were the next large group of conditions affecting mortgage market development in Poland, especially since the year 2004. The most important ones are:

- expiration of so called construction allowance at the end of the year 2004
- expiration of renovation allowance at the end of the year 2005
- introduction of interest allowance in the year 2000, which was to be binding only for mortgages taken till the end of the year 2006
- announcement in the first half of the year 2006 of limitations in granting mortgages in foreign currencies and introduction of the “recommendation S”.

The aforementioned factors created friendly conditions to give mortgages and increased their number. The demand for flats was rising, and therefore their prices sky-rocketed, and so did the costs of a single loan, which additionally boosted the new loans.

The investment demand at the housing market and saving-speculative factors related to it were determining the increase in the amount of given mortgages after the Polish accession to the European Union. The key factors included: (a) maintaining a higher level of return from investments into real estate, than the level of nominal interest rates of loans and deposits, as well as (b) a difference in prices of such real estate in Poland and in other European Union countries. Because of such actions a group of both Polish and foreign customers appeared on the market, who took mortgages, bought flats expecting an increase of their value similar to the one several years before in Spain, Portugal and Ireland. All these events triggered a high expansion of mortgages. In the year 2006 flat prices sky-rocketed and their supply did not keep up with a quickly increasing demand. Despite that banks, ignoring the warnings from the banking supervision, were still introducing more and more liberal regulations of giving mortgages. Their amounts were also rising.

Even before the great crisis in the USA, the Polish market started to correct itself. A high level of prices resulted in a slow-down on the real estate market, because flats stopped being so easily available for the middle class. In the middle of the year 2008 a decrease was observed in the availability of flats to the purchasers. These were the first symptoms of an economic slow-down on the Polish real estate market. The bankruptcy of the Lehman Brothers Bank in the IIIQ of the year 2009 only facilitated that phenomenon. In the result flat prices started tumbling and banks quite suddenly tightened their loan policy, which caused an additional shock on the market.

SITUATION ON THE HOUSING LOANS MARKET IN THE PERIOD 1996–2011

The current situation on the real estate market in Poland is to a high extent a consequence of processes observed in the years 2008 – 2009. The characteristic feature of that period was a decrease in the number of transactions of the real estate market, compared to the years 2005–2007, an increase of interest rates and limiting access to mortgages by banks due to tightened loan policy. It decreased demand on the real estate market and hence decreased the number of transactions on the secondary market and resulted in a large number of unsold flats on the primary market, including ready ones and developer’s projects on various stages of construction (Łaszek, Augustyniak, Widłak 2011).

In the first two quarters of the year 2010 nominal prices of flats tended to decrease slightly, both on the primary and secondary market; the actual flat prices decreased as well and the interest rates were almost the same as before the loan boom. It is worth noting here that

the interest rates for the Polish zloty did not reach their previous level, which was caused by low liquidity in the bank sector and still – in banks' opinion – high risk connected with financing real estate. Because of a higher risk of mortgages in foreign currencies, loans in the Polish zlotys took their place. It resulted in an increase of loan-related costs and a decrease in mortgage availability. The mortgage availability of a flat improved a little bit, nevertheless generally it tumbled below the level recorded during the boom, which affected the housing demand. The banks continued to liberate the loan policy regulations, which caused a rapid increase in the number of granted mortgages in the IIQ of the year 2010.

The demand was limited by a high share of developers' profit and high prices of flats, which at the same time stimulated the supply. Despite difficulties with selling flats, after a short period of demand collapse, the number of flats being built increased.

In January 2011 the number of commissioned flats dropped by 27.2% compared to the previous year and by 27.2% compared to January 2009, which means it decreased by 57.9%. The largest share (63.5%) in the new real estate market belonged to individual investors. Compared to the year 2010, fewer flats were commissioned in the cooperatives (decrease by 88.4%) and other kinds of housing construction (decrease by 49.9%), which included social and rental housing construction, public housing and company housing construction. According to the report prepared by the Polish Central Statistical Office ("Housing construction in January 2011", 02.2011), in the analyzed period 6247 new flats started being built, which is 40.4% more than in the previous year.

Flat mortgage market was initiated in Poland several years ago. However, banks began offering this kind of loan on a massive scale in the year 1996.

TABLE 1. Mortgages in Poland in the period 1996–2010.

Year	Loan amount (in million PLN) total	Loans in PLN	Loans in foreign currencies
1996	1 019.5	999.3	20.2
1997	1 815.2	1 672.8	142.4
1998	2 985.5	2 725.0	260.5
1999	5837.9	5 315.3	522.6
2000	9542.2	7 370.3	2 171.9
2001	14 022.5	7 049.1	6 973.4
2002	19 956.9	8 242.8	11 714.1
2003	29 496.6	10 876.5	18 620.1
2004	35 746.6	15 527.6	20 219.0
2005	50 324.4	18 372.9	31 996.0
2006	77 593.7	28 021.2	49 572.5
2007	116 626.1	52 192.6	64 433.5
2008	194 068.0	59 088.0	134 980.0
2009	214 892	156 441.3	58 460.8
2010	263 642	196 676.9	66 965.0

Source: Polish Central Statistical Office

Figures concerning the value of the portfolio of mortgages granted in Poland in the period 1996–2010 and the pace of the portfolio's growth were presented in Table 1. The data indicate that the mortgage market was developing on a different pace in the analyzed peri-

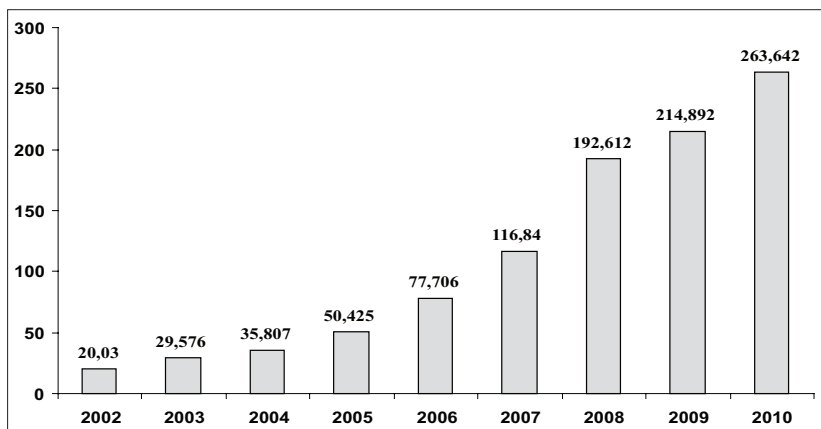
od. The period 2005-2008 is a time of rapid boost, during which we witnessed the phenomenon of mortgages expansion. Purchasing flats for mortgages was dominated by the largest universal banks in Poland. The total share of these banks in 2008 exceeded the level of 60%. It is worth noting though that these were the banks with a large network of subsidiaries in the whole country. Apart from that 35% of mortgagors used the services of one of the three universal banks being the major shareholders in the mortgage market. The role of specialist mortgage banks in selling mortgages to natural persons was diminished. It was caused by the number of existing mortgage banks in Poland and the amount of newly granted loans of that kind. At the end of the year 2008 the value of the mortgages newly granted to households amounted to PLN 571 million, which means that their share in the market equalled only 0.3% and was constantly decreasing in the recent years.

Currently banks functioning on our market have in their assets approximately 1.45 million mortgages, whose total value amounts to PLN 263 billion. Apart from that the downslide observed in the IIIQ of the year 2010 went on in the IVQ as well. The banking sector worked out worse results compared to the previous ones in terms of the number of granted loans - 56 920. Nevertheless, the overall result for the whole year 2010 was much lower than for the year 2009, both in terms of the number of newly granted loans (by 21.76%) and their value (by 26.6%). Meanwhile the average value of the given mortgages reached its maximum and amounted to 205954 PLN, which was higher even from the level achieved in the year 2008.

TOTAL AMOUNT OF MORTGAGES

The debt burden related to given mortgages in the year 2010 increased to the level of PLN 263.6 billion. Analysing graph 1 it can be noticed that the total debt burden due to the newly granted mortgages in the year 2010 increased by almost PLN 48 million, compared to the year 2009. This situation is explained by an increase of the average amount of granted mortgages denominated in foreign currencies in the year 2010 by PLN 21726 thousand, compared to the year 2009. Another reason was a rise in the number of newly signed mortgage agreements by 21%. Altogether they resulted in an increase of the average amount of the mortgage and the increase in the number of newly granted mortgages by more than 25%. Apart from that in the year 2010 the share of high value mortgages in the structure of newly granted loans decreased, in particular the mortgages exceeding PLN 1 million. Since the year 2010 the most popular ones are mortgages up to PLN 100 thousand and PLN 200 thousand, which amount to 58% of total value of all loans. This share has remained practically unchanged since the year 2008.

According to the data gathered by the Polish Bank Association (table 2), the average total value of loans at the end of the year 2010 amounted to PLN 205.954 thousand. The average value of a mortgage in PLN amounted to PLN 179.6 thousand and equalled approximately 54% of the average value of a denominated mortgage. Comparing the average amount of mortgages in the years 2009 and 2010, we may observe their increase (from 202 thousand to 205 thousand). The most important information concerning the analyzed period is the gradually increasing stability and a rise in the average amount of a mortgage after the loan action was limited at the end of the year 2008 and after the downslides in the year 2009.

GRAPH 1. Total amount of mortgages in the period 2002-2011.

Source: The Polish Bank Association, the National Bank of Poland, own work.

TABLE 2. Average amount of granted mortgage: total and depending on the currency.

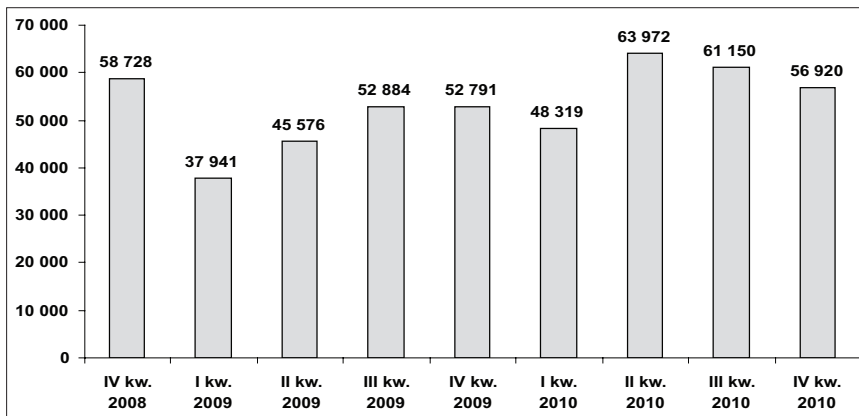
Year	Average amount of mortgage: total	Average amount of mortgage: denominated in foreign currencies	Average amount of mortgage in PLN
2003	81 340	109 670	72 550
2004	94 240	123 970	84 560
2005	109 550	121 080	96 860
2006	139 140	162 160	103 190
2007	187 290	223 660	170 270
2008	205 180	258 820	145 940
2009	202 448	310 061	185 460
2010	205 954	331 787	179 651

Source: The Polish Bank Association, own work

NUMBER OF NEW MORTGAGE AGREEMENTS

In the year 2010 the number of newly signed mortgage agreements decreased (graph 2) and so did their value (graph 3). For the first time a decline in the number of active mortgage agreements was observed (by 2.24%), while the mortgage debt increased by 6.51%. The cause of that was a 7% decrease in the number of the newly signed mortgage agreements compared to the IIIQ of the previous year and a further loan consolidation being the result of disadvantageous changes in exchange rates. What is more, the level of loan action in two last quarters of the previous year was affected by restricting the loan policy by banks because of the necessity of adjusting it to the requirement of the recommendation T, some of whose provisions entered into force in August last year. Banks were gradually tightening the criteria of giving loans, taking into account the requirements of the recommendation T and the novelisation of the recommendation S.

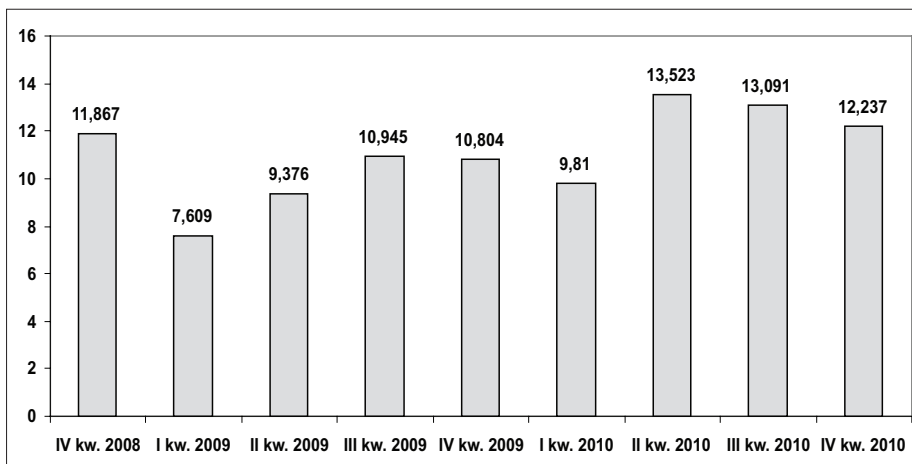
The recommendation S introduces the requirement of reliability and assessment of debt carrying capacity on the basis of the maximum 25-year repayment schedule. In the year 2010 mortgages granted for the period up to 25 years amounted to 37% of all loans, while mortgages payable in the period of 25 to 35 years amounted to above 56%.

GRAPH 2. Number of newly signed mortgage agreements.

Source: The Polish Bank Association

A decrease in the number of mortgage agreements which began in the IIIQ of the year 2010 went on in the IVQ of that year. Because of the changes in supervisory regulations, the initially assumed level of new mortgage agreements value in the year 2010 amounting to PLN 50 billion was not achieved.

GRAPH 3. Value of newly signed mortgage agreements.

Source: The Polish Bank Association

Therefore the end of the year 2010 was another period of decrease in the value of granted mortgages. The value exceeded the level of PLN 12.3 billion and was higher compared to the results achieved in the last quarters of the analyzed years – compared to the IVQ of the year 2008 it was higher by over 3% and compared to the IVQ of the year 2009 it was higher by 25%.

CREDIT RISK OF THE BANK SECTOR CONNECTED WITH MORTGAGE LOANS

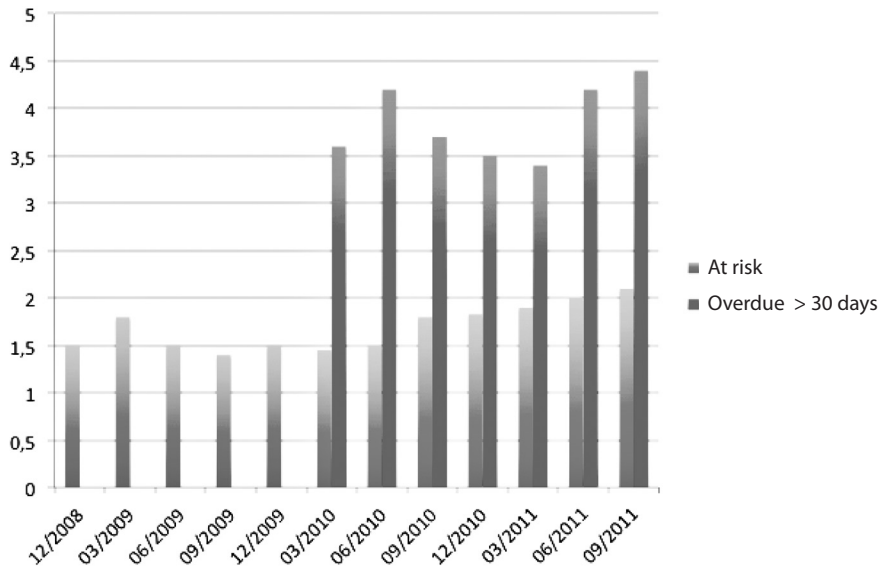
Polish sector of mortgage loans is in the initial phase of development. Not until the beginning of the current century, it has started to meet the basic criteria enabling to count it to the market sectors. Still, it is characterized with the high risk and numerous barriers that are typical for developing markets. So we deal with a few processes simultaneously - an effect of fundamental factors as far as a demand is concerned and restrictions as far as supply is concerned, an effect of external factors and a development of a system and phenomena of Europeanization and globalization which cause a natural tendency for change in fundamentals and price reduction of assets including flats. Mainly because of those facts, the crisis on the Polish home market in 2008 and 2009 was incomparably smaller than on mature markets in the USA and Western Europe. It does not indicate however that the credit risk of the mortgage loans' credit portfolio is not an important issue to the Polish economy.

The most dangerous threats connected with the mortgage loans' credit portfolio are the following:

- Mortgage loans' credit portfolio in Poland has a short history and it does not show any signs of maturity,
- The portfolio is characterized with the intense participation of currency loans,
- It can be also characterized with the high level of LTV and very long period of crediting,
- An excessive concentration of products can be noticed in some banks,
- There is unsatisfactory structure for credit action's financing sources - in most banks there is lack of stable, long-lasting sources of financing of credit action,
- The quality of a fix property valuation, the quality of database concerning estate market and the quality of database concerning financial situation of customers are not satisfying,
- An effectiveness of credit repayment is not practically verified,
- There is a relatively low liquidity on the estate market,
- There is lack of experience in the scope of functioning of mortgage loans at the high scale and lack of experience in solving potential crisis situation,
- Too fast development in the scope of mortgage loans that leads to disturbance in macroeconomic balance can be noticeable.

The most important current problem is undoubtedly the risk connected with credits from the period of 2006-2008, that were given in the period of credit fever on the estate market and at the same time there were given with exceptionally liberal rules (very high prices of real estates, very high LTV, intense participation of credits in CHF, reduction of costs of living and lack of full verification of credit capacity). An effect of this credit boom is among other things more and more distinct deterioration of the quality of credit portfolio due to the participation of credits at risk and the ones that are overdue (chart 4).

The value of credits with confirmed loss of value increased by PLN 2.0 billion (of which by PLN 1.0 billion in the III quarter) from PLN 4.9 billion at the end of last year, to PLN 6.9 billion at the end of September of the current year and the share of these credits increased from 1.8% to 2.2%. Reductions in connection with mortgage loans increased to PLN 0.9 billion (from PLN 0.6 billion in analogous period from the previous year). An analysis of delays in repayments additionally indicates a high probability of further worsening of the

GRAPH 4. Participation of credits at risk and the ones that are overdue > 30 days (in %).

Source: An improvement of safety of mortgage loans security in the aspect of supervisory policy, Financial Supervision Authority, 2011, document available at the address: http://www.knf.gov.pl/Images/Poprawa_bezpieczenstwa_ryнку_kredytow%20mieszkaniowych_tcm75-28542.pdf.

quality of credits portfolio in the future. At the end of September of the current year, the value of these credits that are overdue over 30 days was PLN 8.6 billion (comparing to the last year's PLN 5.7 billion) and constituted 4.5% of the whole portfolio. At the same time the value of delayed credits increased to 30 days (from PLN 9.8 billion at the end of last year to PLN 13.9 billion).

As far as the quality of mortgage loans' portfolio is concerned, one has to take into consideration the lack of full data, concerning the number of customers who repay their credit liabilities through incurring other liabilities or through stopping their service (e.g. rent).

Apart from the general deterioration of the quality of mortgage loans portfolio, a significant influence on the bank's sector risk has also the high share of foreign currency credits, which indicated a higher quality portfolio features in the initial phase of its existence. Analyses of banking supervision contradict this thesis. The quality of both portfolios is similar and statistically high share of credits at risk in the portfolio of credits in PLN is caused by the fact of currency change-over of foreign currency credits that are at risk to PLN and a higher advance PLN loans redemptions (An improvement of safety of mortgage loans security in the aspect of supervisory policy, Financial Supervision Authority, 2011):

- Till the end of 2010, banks translated 6.5 thousand of credits into PLN with a total value of PLN 1143 million, 3.6 thousand of credits with the total value of PLN 811 million were credits with confirmed impairment. Simultaneously banks translated 10.4 thousand of credits from PLN with a total value of PLN 2758 million into foreign currency, only some credits with the total value of PLN 11 million were credits with confirmed impairment. Taking into consideration the data, one can assess that at the end of the previous year an actual share of credits at risk in the portfolio of

credits in PLN was about 2.0% (instead of 2.8%) and in the portfolio of foreign currency credits about 1.8% (instead of 1.3%).

- Credits in PLN are definitely more often repaid in advance than credits in foreign currency (for instance of all credits in PLN granted in 2005, almost 50% have been repaid and in case of credits in foreign currency about 25%; however one has to take into account that a part of these repayments results from the fact of changing the loan into the loan in another bank). As a consequence this phenomenon influences indirectly on a decrease of quality of portfolio of credits in PLN that remained unpaid.

SUMMARY

The article includes the general description of the situation of mortgage loans on the Polish market and general characteristics of bank risk, concerning the analyzed area. The reaction of the Financial Supervision Authority to the above mentioned phenomena and threats was enacting of a set of prudence norms concerning bank's exposing to a retail risk and the one connected with the mortgage loans. The most important norms are the following ones:

- T Recommendation (retail risk) - its aim is to strengthen a credit risk management and prevent customers from changing banks. The most important recommendation requirements are the first of all the following ones:
  - A reduction of a maximum cost of indebtedness level to 50% of net income (65% for customers with income over the average one),
  - Requirements towards banks concerning a suitable assessment of credit capacity (including database use) and constant monitoring of credit worthiness of people who have to repay credits,
  - A requirement concerning the existence of a suitable relations with customers (complete information on offered product, including simulations of interest rate increase by 400 pb and rate of exchange by 20%)
  - Suitable management of retail exposure through internal limitations reducing risk, separation of sales departments from departments that analyze credit applications, suitable valuation of surety ship, stress tests.
- S Recommendation (estates) and J (database) amendment - their aim is to improve risk management connected with mortgage loans, to prevent customers from changing banks and from a speculative bubble on the real estate market. The most important recommendation requirements are the first of all the following ones:
  - A requirement concerning an assessment of credit capacity assuming 25 years of the repayment period.
  - A reduction of the maximum level of a credit instalment to 42% of net income in case of credits in foreign currency,
  - Indicating crucial information concerning a foreseen degree of regain and a level of LTV (in case of lack of suitable data, maximum LTV shall not reach 80% and for credits with a period shorter than 5 years 90%),
  - Requirements concerning suitable management of credit exposures.

Changes on the loan market, especially in the context of financial market's uncertainty will certainly be a catalyst for further actions of financial supervision in Poland aimed at the stabilisation and improvement of security as far as the functioning of banking sector is concerned.

LITERATURE

1. Łaszek, J., Augustniak, H., Widlak, M. (2010) The National Bank of Poland report "Information about flat prices and situation on the real estate market in Poland in the first half of the year 2010", Warsaw
2. The report of the National Bank of Poland "Real estate market in Poland 2002 – 2009", Warsaw, 05.2010
3. The Polish Central Statistical Office, report "Housing construction in January 2011", Warsaw, 02.2011
4. An improvement of safety of mortgage loans security in the aspect of supervisory policy, Financial Supervision Authority, 2011
http://www.knf.gov.pl/Images/Poprawa_bezpieczenstwa_ryнку_kredytow%20mieszkaniowych_tcm75-28542.pdf.

ACCOUNTING OF HUMAN CAPITAL FORMATION AS A SYSTEM OF INFORMATION SUPPORT OF ITS FINANCE MANAGEMENT IN THE ORGANIZATION

Valentina Bogatyreva

PhD in Economy, docent
Polotsk State University, Blokhinstr/29, Novopolotsk, Belarus,
+375297164883, bahatuarova@yandex.ru

Abstract. *The economic essence of concepts «human resources» and «human capital» is considered. The interrelation of categories «human resources» and «human capital» is proved. It is proved that the person with his activity participates in both subsystems of finance management: on one hand; in operating subsystem; on the other hand – in operated subsystem. Theoretical aspects of formation of information system of finance administration by human resources, so human capital, are stated. The maintenance of base concepts of financial management is investigated. Base concepts in which context expediently to consider a category «human capital» are revealed. The cycle of finance administration of human capital is presented. It is offered the technique of accounting of human capital formation by stages: acquisition, maintenance, development, preservation. The practical importance of offered technique of accounting of human capital formation for finance administration is designated.*

Keywords: human capital, human resources, cycle, financial management.

INTRODUCTION

The important factor defining a level of national economy is an economic potential which basis is made of human capital. Human capital defines an ability of the state to operate in the world economic system. The research of human resource as an important active of any organization or national economy as a whole, and also studying of the process of human capital formation and its management have a big theoretical, methodological and practical value. However, without informational and analytical base, are flection on the accounts and accordingly in the forms of financial reporting of acquisition, accumulation of organization`s human resource and human capital it is impossible to carry out efficient control the specified categories.

Thus, the research object is a process of human capital formation and its finance management.

The research objective is formation of a system of information support of finance management of human capital in the organization.

The object will be reached by the decision of following problems: to prove interrelation of categories «human resources» and «human capital»; to investigate the maintenance of base concepts of financial management; to reveal base concepts in which context it is expedient to consider the category «human capital»; to develop a cycle of finance management of human capital; to develop a technique of accounting of human capital formation by stages: acquisition, maintenance, development, preservation; to designate the practical importance of the offered technique of accounting of human capital formation for finance management.

The research methods are analysis, synthesis and comparison.

THE BASIC PART

After studying the modern approach to understanding of an essence of the term «human capital» the author made the conclusion that human capital is saved up stock of skills, knowledge, abilities, which is used by a person (the carrier of human resource) during his work and promotes the growth of labor productivity and production efficiency, the increase of personal income. Besides, the most important thing, it motivates the person to receipt new knowledge and abilities which again can be enclosed in manufacture with growing efficiency for all participants of labor relations. The interrelation of categories «human resources» and «human capital» is accurately traced in following definitions. Human resources is a set of worker`s knowledge, skills, abilities which are involved or not involved to financial and economic activity of the organization. In our opinion (in view of an essence of a category “resource”) human resources is not only ability to work now, but also ability to develop available possibilities and experience augmentation, and also desire to pass on the experience. Human capital is a set of cost of acquired human resource, an increase of human resource value during its maintenance, development and preservation that provide income growth for organization-employer in present and future periods.

In the course of acceptance of participation in financial and economic activity human resources promote either escalating or reduction of human capital cost. It is necessary to control this process having actual objective information about growth, decrease, structural change of investigated capital.

The category «human capital» causes a great interest among scientists-experts of various spheres. It is obviously important to search of mechanisms of worker motivation for qualitatively executed “work”, that will provide participation of all subjects of industrial-economic activities in income distribution according to a degree of their participation in it and a substantiation of the future economic gains from investments into human capital. The financial aspect of essence of human capital also consists in the designated problem. It is necessary to notice that consideration of human capital from a position of financial science is new and poorly investigated direction.

The finance management of organization`s activity can be considered as a complex of actions which regulate financial streams in this organization according to its purposes. The financial management is a special kind of activity which is carried out by a person and which is directed on increases of efficiency of finance management of the economy subject /Rumyantseva, 2008/.

In finance management system it is possible to allocate 2 subsystems: operated and operating. The operated subsystem is an object of management – financial relations, financial resources and sources of their formation, that help to carry out industrial-economic activities on attraction, creation, distribution and use of funds and resources. An operating subsystem – the subject of management – the one, who operates management objects.

It is obvious that the person with his activity participates in both subsystems of finance management: on the one hand, in operating subsystem; on the other hand – in operated subsystem. In an operating subsystem human capital is presented by certain category of workers (staff of finance management department and human capital carriers) which function is to administrate finance and workers. In operated system human capital according to its maintenance creates and increases financial resources of managing subject. So, person`s abilities and skills participate in manufacture and as a result of their capitalizations bring the additional income to the proprietor.

After investigation of the maintenance of base concepts of financial management, it became obvious that human capital is expedient for considering in a context of following concepts /Kovalev, 2006/:

- 1) The concept of a monetary stream (Cash Flow Concept). Use of the human capital in organization activity is connected with realization single monetary outlay (training payment, single incentive payments) and flowing (a salary, deductions on social needs, etc.). According to the synergism concept, a result of all resources use generates inflow of money resources in the organization. Thus, rationally organized human resources, according to the concept of comparative advantages, is as a major factor of added cost creation.
- 2) The concept of time value of monetary resources (The Time Value of Money Concept). Each monetary unit, enclosed in human resources, has more value at the present moment, than the same monetary unit in the future. It predetermines importance of substantiation and the subsequent reflection in the reporting of single expenses for human capital formation.
- 3) The concept of compromise between risk and profitableness (Risk and Return Tradeoff Concept) in human capital sphere assumes that the organization, which puts more considerable resources in its increase (training, improvement of professional skill, etc.) and objectively increases financial risk, expects higher return on these investments.
- 4) The concept of operational and financial risks (Operating Risk and Financial Risk Concept). Operational expenditure on human capital use is a part of variables or constant expenses of the organization which parity defines operational risk level. Inclusion of human capital in structure of sources of resources formation in the organization allows considering the human capital as one of the factors defining financial risk level.
- 5) The concept of capital cost (Cost of Capital Concept). As any other source of resources, human capital is paid, and its price can be defined under the formula :

$$P_{hc} = \frac{AC_{hc}}{C_{hc}} \cdot 100\%, \quad [1]$$

where P_{hc} – price of human capital (as additional source of resources);

AC_{hc} – annual costs for service (salary, deductions on social needs and other current payments);

C_{hc} – cost estimation of used human capital.

- 6) The concept of alternative expenses (alternative cost) (Opportunity Costs Concept). The process of decision-making about additional investments in human resources as acceptance of any other financial decision is always connected with refusal of an alternative variant which could bring a certain income or to reduce expenses (for example, attraction of labor with lower cost estimation, but also lower qualification).
- 7) The concept of risk diversification (a diversification as a realization of investments in the various actives which are not connected to each other). The diversification of used human resources can be spent to such signs as skill level, educational level, age, etc.

Thus, existing and repeatedly checked up by practice the concepts of financial management don't deny a possibility of integration offered approach of finance management of

human capital to these concepts. Financial aspects of the human capital management can be considered as a part of the general system of financial management in the organization.

It is represented that function of finance management of human capital can be presented in the form of the following scheme (fig.):

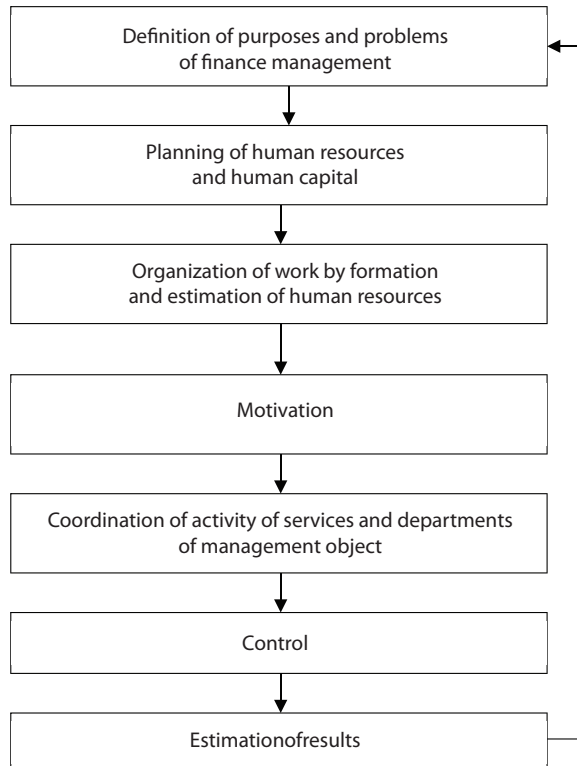

FIGURE . The cycle of finance management of human capital

It is represented on the figure that each stage of a cycle of finance management of human capital should be based on trustworthy information about formation, estimation, motivation of human resources and, accordingly, human capital of the organization. In a basis of formation of information system of finance management of human resources, so human capital too, the formation of human capital was considered on each stage of definition of the size of maintenance of an activity matrix in the sphere of human capital, developed by Jak Fitz-enz /Fitz-enz, 2006/. It shows four principal views of activity of the organization after those the human capital is formed: acquisition, maintenance, development, preservation.

Proceeding from stages of human capital formation we developed the technique of estimation which is based on application of the theory of indistinct sets /Nedosekin, 2002; Kaufman, 1992/. Following factors were put in a basis of this technique: «formation», «labor productivity», «timeliness of task performance», «accuracy of task performance», «creative approach to task performance», «work experience in considered branch», «professional standard increase», «application of received knowledge in practice», «desire

to be trained», «desire to train», «all work experience», «age», «recommendations». Summation of results of an estimation of each of them will define human capital cost.

We consider expedient to investigate human capital formation by each stage. So, at a stage of worker acquisition human capital will be equal to saved up cost of human resource of this worker. This cost will be equal to a cost of formation of the individual (since the moment of reception of the general education and till reception of diploma about vocational education) plus the saved up cost during labor activity of this individual in other organization. The human resource, proceeding from the analysis of ISFR maintenance is an active. So, according to the International standards of financial reporting «an asset is a resource controlled by the enterprise as a result of past events from which future economic benefits are expected to flow to the enterprise» / International Financial Reporting Standards, 2006/. The human resource participates in organization`s activity, earning profit, and the payment for such participation should join a production cost.

In the previous author`s works it was proved that the human resource can be lawfully carried to non-material actives. From the analysis of the maintenance of IAS 38 «Intangible assets» there are three critical attributes of an intangible asset are: identifiability, control, future economic benefits. According to IFRS it is defined that intangible assets with uncertain term of useful service (for example, human resource) isn't subject for amortization /International Financial Reporting Standards, 2006/. However, a term of useful service of undepreciable intangible assets should be analyzed constantly for finding-out, whether events and circumstance continues to provide correctness of intangible assets estimation. So, the cost of human asset should be reconsidered depending on a change of qualitative level that we assume to carry out. As a part of intangible assets of the organization human resource has indication: intangible asset; arrive from outside; term of use, established by managing employer; not allocated.

So, on acquisition stage the human capital cost will be defined proceeding from calculation of factors «formation», «work experience in considered branch», «all work experience», «age» and «recommendations». Thus, the factor «formation» has cost character, and the factors: «work experience in considered branch», «all work experience», «age», «recommendations» –are qualitative characteristics of g received resource.

Employing the person, the employer counts that he (accepted worker) will apply in work all available knowledge, skill sand abilities. In the other words, at the acquisition stage human capital is formed by means of volume of all human resources received from accepted worker. Therefore at the acquisition stage the cost of human resource accepted by the organization, predetermines and is equal to a size of human capital of this organization. In the balance sheet the acquisition of human resource and, accordingly, human capital will be reflected in assets section of balance sheet «Fixed assets» and in Equity and Liability section of balance sheet– «Capital and reserves» accordingly.

At the maintenance stage the cost of human capital will be defined by increase in value of human resource, promoting growth of income of organization-employer – according to factors: «Labor productivity», «timeliness of task performance», «accuracy of task performance». We offer to estimate specified factors once a year upon termination of the accounting period. It is necessary to take into consideration a fact that after estimation of the listed factors already saved up cost can increase or decrease. Thus, organization`s expenses under the maintenance of the worker, first of all ,a size of his payment, will increase cost of

human resource, and after inclusion in organization's expenses, will generate in the organization some kind of fund of compensation of cost of financial resource consumed by the worker (off-balance-sheet accounts). The specified fund is close to well-known amortization fund, but only regarding target – accumulation of money resources. However, formation of the offered fund of compensation of cost of financial resource consumed by the worker doesn't assume reduction of human resource cost. On the contrary, eventually the human resource used in financial and economic activity will qualitatively grow.

At a stage of human capital development the cost also will be defined as an increase in value of the human resource, promoting growth of the income of organization-employer, – according to this factors: «professional standard increase», «application of the received knowledge in practice», «desire to be trained», «desire to train». And expenses of economy subjects on payment of every possible ways of increase of vocational training (retraining) of the worker will increase human resource cost too, and after reference to expenses it will increase the fund of compensation of cost of financial resource consumed by the worker. It is necessary to notice that investments in the worker can bring the additional income to the employer, thus, to be effectively enclosed, and can remain only employer's expenses.

The preservation stage assumes extremely non-standard approach of the employer at an estimation of possible prospects of «use» of the concrete worker for achievement of put industrial purposes. The human capital gain at this stage is possible for workers who brought the powerful contribution to organization development. For this stage in the technique of human capital estimation developed by us it is entered the special factor «creative approach at task performance». We assume to estimate this factor in the same range as the factor «labor productivity» that gives the special importance. It is obvious that a cost of the capital of such worker can be increased according to expenses on its preservation (for example, acquisition of habitation for the worker as the employer's expenses).

So, a set of cost of received human resource, an increase in value of a human resource in the course of its maintenance, development and preservation, causing growth of organization-employer income, both in the present and the future periods – is human capital.

CONCLUSION

Thus, the substantiation and the description of interrelation of the categories «human resources» and «human capital», the construction of a cycle of finance management of human capital were the theoretical and methodological basis for the developed technique of accounting of formation and development of investigated categories. As a result of practical application of the offered technique it becomes possible:

- to reflect size of human resources and human capital in accounting and reporting of the organization;
- to compare a size of investments into the worker (account «Intangible assets») to productive indicators of organization's activity (including account «Human capital»);
- to form a fund of compensation of cost of financial resource consumed by the worker in the organization;
- to reveal really used part of human resource in the course of realization of the financial and economic activity, causing growth of organization's income;
- to construct transparent and effectively operating system of finance management of human capital.

LITERATURE

1. Rumyantseva, E. (2008). *New Economic Encyclopedia*. 3rd edition. – Moscow, INFRA, 826 p.
2. Kovalev, V. (2006) *Introduction to Financial Management* – Moscow: Finance and Statistics, 768 p.
3. Fitz-enz, J. (2006). *Profitability of investments into the personnel: measurement of economic value of the personnel* – Moscow, Vershina, 320 p.
4. Nedosekin, A. (2002). *Fuzzy Multiple Risk analysis of stock investments*. St. Petersburg, Sesame, 181 p.
5. Kaufman, A., Hill, J. (1992). *Introduction of fuzzy sets theory in management*. – Minsk, High School, 224 p.
6. (2006). *International Financial Reporting Standards 2006* – Moscow, Askeri-ASSA, 1060 p.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ФРАНЧАЙЗИНГА КАК СПОСОБА КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Борейко Надежда Андреевна

магистр экономических наук. УО «Полоцкий Государственный университет»,
Республика Беларусь. г. Новополоцк, ул. Блохина,
д. 29. +375 29 713 50 54, nadir81@mail.ru

***Аннотация.** В Республики Беларусь стремительными темпами развиваются франчайзинговые отношения. Целью исследования является раскрытие экономической сущности франчайзинга как способа коммерциализации интеллектуальной собственности. Результатом исследования является научно обоснованное определение франчайзинга и выделение его места в системе управления интеллектуальной собственностью. Интеллектуальная собственность, франчайзинг, франчайзи, франчайзер, комплекс исключительных прав.*

***Ключевые слова:** экономическая сущность, интеллектуальной собственности.*

ВВЕДЕНИЕ

В Республике Беларусь принята Государственная программа инновационного развития. Принятие данной программы обусловлено необходимостью развития конкурентоспособной национальной экономики. Одним из ресурсов инновационного развития экономики является интеллектуальная собственность. Данный ресурс обеспечивает рост и доходность как отдельно взятого производства, так и государства в целом.

Однако в отечественной практике, как и во всех государствах постсоветского пространства, стоит острый вопрос о механизмах и способах вовлечения интеллектуальной собственности в хозяйственный оборот. Одним из таких механизмов, позволяющих предприятиям коммерциализировать свои научно-исследовательские разработки, является франчайзинг. В тоже время для предприятий, желающих интенсивно развиваться и использовать в своей деятельности результаты научно-технического развития, франчайзинг является способом внедрения инновационных технологий. В целом франчайзинг способствует созданию конкурентоспособной, инновационной экономики.

Таким образом, целью исследования является раскрытие экономической сущности франчайзинга для обозначения его места в системе интеллектуальной собственности.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

В имеющейся учебной и научной литературе отсутствует единый подход к определению сущности франчайзинга и его элементов.

Единственным нормативно-правовым актом, дающим определение франчайзинга, в отечественном законодательстве является Гражданский Кодекс Республики Беларусь глава 53 «Комплексная предпринимательская лицензия (франчайзинг)». Данная глава Гражданского Кодекса Республики Беларусь вступила в силу 18.08.2004 года. В свою очередь, анализ Гражданского Кодекса Российской Федерации, в частности ста-

тей главы 54, не оставляет сомнений, что речь в нем идет о франчайзинге, хотя называется эта глава «Договор коммерческой концессии» (Алейников, 1998). В российской юридической литературе указывается, что наименование «коммерческая концессия» принято в качестве «...русского эквивалента широко известного на Западе понятия «франчайзинг»» (Алейников, 1998)

Следует отметить, что глава 54 Гражданского Кодекса Российской Федерации действует уже более 10 лет. Глава 53 Гражданского Кодекса Республики Беларусь во многом схожа с Главой 54 Гражданского кодекса Российской Федерации. Однако незначительные отличия имеются. Сравнительный анализ данных нормативно-правовых актов представлен в таблице 1.1.

ТАБЛИЦА 1.1. Сравнительный анализ Гл. 53 Гражданского Кодекса Республики Беларусь и Гл. 54 Гражданского Кодекса Российской Федерации

Глава 53 Гражданского Кодекса Республики Беларусь	Глава 54 Гражданского Кодекса Российской Федерации
Название	
Комплексная предпринимательская лицензия (франчайзинг)	Договор коммерческой концессии
Стороны договора	
Правообладатель, пользователь	Правообладатель, пользователь
Предмет договора	
Комплекс исключительных прав (лицензионный комплекс), включающий право использования фирменного наименования правообладателя и нераскрытой информации, в том числе секретов производства (ноу-хау), а также других объектов интеллектуальной собственности	Комплекс исключительных прав, принадлежащих правообладателю, в том числе право на фирменное наименование и (или) коммерческое обозначение правообладателя, на охраняемую коммерческую информацию
Сторонами договора могут выступать	
Коммерческие организации и индивидуальные предприниматели	Коммерческие организации и граждане, зарегистрированные в качестве индивидуальных предпринимателей.
Форма вознаграждения по договору	
В форме фиксированных разовых или периодических платежей, отчислений от выручки или в иной форме, предусмотренной договором	В форме фиксированных разовых или периодических платежей, отчислений от выручки или в иной форме, предусмотренной договором
Регистрация договора	
Подлежит регистрации в патентном органе	Подлежит государственной регистрации в федеральном органе исполнительной власти по интеллектуальной собственности

Примечание – собственная разработка на основе Гражданского Кодекса Республики Беларусь и Гражданского Кодекса Российской Федерации.

Проанализировав данные нормативно-правовые акты можно выделить следующие отличия:

Во-первых, в Гражданском Кодексе Российской Федерации не встречается само слово «франчайзинг» и только можно предположить, что «коммерческая концессия» и есть франчайзинг. В отечественном Гражданском Кодексе понятие «франчайзинг» встречается в названии главы «Комплексная предпринимательская лицензия (франчайзинг)». Далее по тексту документа термин «франчайзинг» отсутствует.

Во-вторых, белорусские законодатели более полно раскрыли предмет договора, а именно, что включает в себя комплекс исключительных прав. Это право использования фирменного наименования правообладателя, использование нераскрытой информации, секретов производства (ноу-хау) и других объектов интеллектуальной собственности. В свою очередь в российском Гражданском Кодексе комплекс исключительных прав ограничивается правом на фирменное наименование и (или) коммерческое обозначение правообладателя и правом на охраняемую коммерческую информацию. Из этого можно сделать вывод, что российские законодатели, в отличие от отечественных, во многом ограничили сферу применения франчайзинга. Так как под «другими объектами интеллектуальной собственности» можно понимать весь перечень объектов, относящихся к интеллектуальной собственности согласно Главе 60 Гражданского Кодекса Республики Беларусь «Исключительные права на результаты интеллектуальной деятельности (интеллектуальная собственность)». Таким образом, предмет договора франчайзинга, обозначенный в отечественном законодательстве расширяет возможную сферу применения франчайзинга и позволяет белорусским предприятиям, используя франчайзинг, коммерциализировать любые объекты интеллектуальной собственности.

В-третьих, регистрация договора. В белорусском законодательстве данный договор подлежит регистрации в патентном органе, а в российском – в федеральном органе исполнительной власти по интеллектуальной собственности, что не является патентным органом.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что отечественное и российское законодательство, регулирующее франчайзинговые отношения, схоже, однако данные нормативно-правовые акты не раскрывают все многообразие и сущность франчайзинговых отношений, т.к. эти отношения не исчерпываются предоставлением комплекса исключительных прав на объекты интеллектуальной собственности, как указывается в Гражданских Кодексах Российской Федерации и Республики Беларусь. Данная форма отношений намного шире и разнообразнее, т.к. предоставление комплекса исключительных прав является лишь одним из элементов франчайзинговых отношений.

В отечественной, российской и зарубежной экономической литературе отсутствует единство мнений в определении сущности рассматриваемой категории. При этом можно выделить два подхода к трактовке сущности франчайзинга:

- юридический (М.В. Мясникович, В.Г. Гавриленко, П.Г. Никитенко, Н.И. Ядевич, Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р., Ю.И.Свядоц).
- экономический (Румянцева Е.Е, Азрилян А.Н., Райзберг Б.А., Лазовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б., Грязнова А.Г., Акимов О.Ю., Спинелли, Розенберг, В.Колесников, Рыкава И.В., Борисов А.Б., Барихин А.Б.)

Юридический подход предполагает рассмотрение франчайзинга как договора или контракта.

Однако между авторами, относящимися к данному подходу, присутствуют разногласия по поводу предмета договора и сторон договора. Например, в определениях М.В. Мясниковича В.Г. Гавриленко, П.Г. Никитенко и Н.И. Ядевича сторонами договора выступают «фирма-франчайзер» и «партнер (франчайзи)». Каков организационно-правовой статус у «фирмы-франчайзера» и «партнера-франчайзи» в определениях этих авторов не указано. У Вечканова Г.С. и Вечкановой Г.Р. сторонами договора

выступают корпорации и дилеры, тем самым авторы сужают франчайзинг до операций по сбыту товара. Ю.И.Свядоц в своем определении указывает, что сторонами договора выступают два лица «поставщик товаров и/или услуг и «привилегированный покупатель»». На взгляд автора данной работы, это определение опять же сужает сущность франчайзинга до договора купли-продажи товаров или услуг. По определению М.И. Кулагина сторонами договора выступают «компания и другие лица». Данная трактовка неоднозначна и не определяет организационно-правовой статус «других лиц».

Что касается предмета договора, то в трактовках выше представленных авторов он тоже не однозначен. Большинство авторов таких как М.В. Мясникович, В.Г. Гавриленко, П.Г. Никитенко, Н.И. Ядевич, Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р, считают, что предметом договора выступает «право осуществлять определенный вид деятельности» либо «право деятельности». На наш взгляд, это определение предмета договора более точное, т.к. франчвйзинг охватывает различные сферы деятельности, такие как производство, торговлю, услуги ит.д. Автор Ю.И.Свядоц выделяет в своем определении предмет договора «право исключительной продажи товаров». Данное определение ограничивает сферу деятельности, в которой может развиваться франчайзинг.

Однозначно, любые отношения, в том числе и франчайзинговые, должны регламентироваться договором. Однако, по нашему мнению, определения франчайзинга, которые дают авторы, относящиеся к юридическому подходу, являются односторонними, т.к. не учитывают экономическую составляющую данных договоров и не раскрывают всей специфики и широты франчайзинга.

Экономический подход определяет франчайзинг как форму предпринимательства, систему сотрудничества, форму ведения бизнеса.

Следует отметить, что трактовки данных авторов также являются неоднозначными и имеют множество противоречий: Экономист Акимов О.Ю. определяет франчайзинг как «партнерский бизнес» и указывает в своем определении участников этого бизнеса: «давно и уверенно ведущая свое дело компания (франчайзер)» и «начинающий предприниматель (франчаизи)» (Акимов, 2004). Однако в данном определении не указано на чем основывается этот бизнес, в чем его цель и суть данного бизнеса. Американские авторы С. Спинелли-мл., Н. Розенберг определяют франчайзинг как «Форму организации и ведения бизнеса» (Спинелли-мл, 2004). Трактовка данных авторов является более полной, чем у Акимова, т.к. она включает в себя и участников бизнеса: «предприниматель (франчайзер)» и «предприниматель (франчаизи)»; и суть бизнеса: «продает права на ведение бизнеса» (Спинелли-мл, 2004). Автор работы не согласен с определением «франчайзинга», которое предлагают экономисты А.Б.Борисов и А.Б. Барихин. Данные авторы определяют фрначайзинг как «Смешанную форму крупного и мелкого предпринимательства, при которой крупные корпорации, компании (франчайзеры) заключают договор с мелкими фирмами «дочерними» компаниями ...» (Борисов, 2009). Следует отметить, что франчайзинг предполагает наличие двух самостоятельных субъектов предпринимательства, а не наличие «дочерних» компаний. По нашему мнению, более правильной является трактовка В. Колесникова, т.к. она включает в себя и стороны сотрудничества: «крупная компания — франпш-зодатель (правообладатель), малоизвестная компания — франшизополучатель (пользо-

ватель)» (Колесников, 2008); и предмет сотрудничества: «предоставляет лицензию (франшизу) на производство продукции, торговлю товарами или предоставление услуг»)» (Колесников, 2008); и упоминается территориальный и временной признак.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что как юридический, так и экономический подходы к трактовке франчайзинга не дают исчерпывающего определения экономической сущности франчайзинга. Кроме того данные определения сужают возможные сферы его применения и не включают в себя все определяющие признаки данного вида предпринимательской деятельности, которые обобщают и характеризуют франчайзинг и возможности его использования.

На наш взгляд в определении категории «франчайзинг» для раскрытия его экономической сущности, должны отражаться следующие определяющие признаки:

- Правовая форма отношений
- Субъекты франчайзинга
- Предмет франчайзинга
- Временной критерий действия франчайзинга
- Территориальный критерий действия франчайзинга
- Возмездная основа отношений.

Для раскрытия экономической сущности существенно наличие именно данных признаков, т.к. необходимо иметь информацию, закреплена ли данная форма предпринимательства договором, кто выступает сторонами данного предпринимательства, что выступает предметом данного вида деятельности, каков временной и территориальный интервал данного вида предпринимательства и имеет ли франчайзинг возмездную основу.

Анализ наличия данных критериев в определениях франчайзинга различных авторов представлен в таблице 1.2.

Проанализировав таблицу 2, видно, что большинство авторов (9) отождествляют франчайзинг с договором. В тоже время многие авторы (4) считают, что франчайзинг выражен системой взаимоотношений. Большинство авторов (7) придерживаются мнения, что франчайзер – это компания либо корпорация, а франчайзи – мелкая фирма (4) или индивидуальный предприниматель. Предметом франчайзинга, по мнению большинства авторов (6) является «право использования». Следует подчеркнуть, что только в двух определениях учтен временной критерий и в четырех определениях территориальный критерий и критерий возмездной основы.

Проведенный анализ показывает, что не во всех трактовках имеется наличие выделенных нами критериев, совокупность которых, на наш взгляд, раскрывает экономическую сущность франчайзинга.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Таким образом, обобщив все существенные признаки франчайзинга, нами предлагается следующая трактовка **франчайзинга**, как **одной из форм вовлечения интеллектуальной собственности в хозяйственный оборот**, представляющего собой вид предпринимательской деятельности, регламентированный договором, основанный на сотрудничестве двух или нескольких независимых хозяйствующих субъектов, при котором одна организация (франчайзер) предоставляет на возмездной основе

(посредством франчайзинговых платежей), на определенный срок и на оговоренной территории другой организации (предпринимателю) или группе организаций (предпринимателей) – франчайзи - право использования комплекса исключительных прав на объекты интеллектуальной собственности, а также осуществлять техническую, маркетинговую и консультационную поддержку в течение срока действия договора франчайзинга.

Данное определение, в отличие от существующих, позволяет: во-первых, впервые обобщить все определяющие признаки, присущие франчайзингу (правовая форма отношений, предмет франчайзинга, временной критерий действия франчайзинга, территориальный критерий действия франчайзинга, возмездная основа франчайзинговых отношений); во-вторых, идентифицировать субъекты франчайзинга (франчайзер и франчайзи); в-третьих, научно обосновать объекты бухгалтерского учета франчайзинговой деятельности (комплекс исключительных прав на объекты интеллектуальной собственности, франчайзинговые платежи и услуги, предоставляемые франчайзером).

ЛИТЕРАТУРА

1. Акимов О.Ю. Малый и средний бизнес: эволюция понятий, рыночная среда, проблемы развития.-М.: Финансы и статистика, 2004.-192с.: ил.
2. Алейников Д.В. Договор франчайзинга: Учебное пособие. Мн.: Академия управления при Президенте Республики Беларусь, 1998.-58 с.
3. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. Издание 2-е переработанное и дополненное.-М.: Книжный мир, 2009.-860 с.
4. Колесников В. Построение франчайзингово бизнеса. Курс для правообладателей и пользователей франшизы.- СПб.: Питер, 2008. – 288с. – (Серия «Владельцам бизеса»)
5. Спинелли-мл., Стивен, Розенберг, Рберт М., Берли, Сью. Франчайзинг – путь к богатству.: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007.-384с.: ил. _ Парал. Тит. Англ.

THE ECONOMIC ESSENCE OF FRANCHISING AS A WAY TO COMMERCIALIZE INTELLECTUAL PROPERTY

Борейко Надежда Андреевна

Summary

The article deals with the need to involve the intellectual property into economic circulation with a view to developing an innovative economy. Substantiated that franchising is one way of commercialization of intellectual property. To understand the possibilities of franchising reveals its economic substance. We give a scientifically based definition of franchising.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ ЛАТВИИ НА ПРИМЕРЕ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ

Valda Bratka

Latvian State Institute of Agrarian Economics,
Struktoru street 14, LV-1039, Riga, Latvia;
phone: +371 67167909; e-mail: valda@lvaei.lv

Artūrs Prauliņš, Dr. oec.

Latvian State Institute of Agrarian Economics,
Struktoru street 14, LV-1039, Riga, Latvia;
phone: +371 67552786; e-mail: arturs@lvaei.lv

Аннотация. В статье проведен анализ тенденций изменения эффективности производственной деятельности фермерских хозяйств различной специализации в Латвии, используя показатели чистой добавленной стоимости и производственной добавленной стоимости. В результате исследования сделаны выводы о возрастающей зависимости фермерских хозяйств от субсидий и снижении эффективности деятельности сельскохозяйственных предприятий. Новизна исследования заключается в анализе тенденций на протяжении десяти лет, а также использовании производных показателей чистой добавленной стоимости в расчете на 1 годовую единицу труда и 1 гектар сельскохозяйственных угодий.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, эффективность, добавленная стоимость.

Эффективное сельское хозяйство является гарантом развития сельских регионов и пищевой промышленности Латвии, предпосылкой занятости населения, а также важным фактором стабилизации национальной экономики. (Svarinska, 2008) Сельское хозяйство, ориентированное на создание высокой добавленной стоимости, способно более активно способствовать повышению благосостояния населения сельских территорий. (Kilkenny, 2001) Это определяет актуальность данного исследования, ориентированного на выявление особенностей эффективности производства фермерских хозяйств различной специализации на микроуровне.

Цель данного исследования – проведение сравнительного анализа эффективности деятельности фермерских хозяйств Латвии, используя как критерий чистую добавленную стоимость (далее – ЧДС) и её производный показатель – производственную ЧДС. Объект исследования – хозяйства различной специализации. Все расчёты выполнены авторами, используя базу данных за 2001–2010 год представительства (*liaison agency*) единой Информационной системы сельскохозяйственной отчётности (далее – *FADN*) Европейского Союза в Латвии. Для достижения цели были использованы анализ, синтез и статистические методы исследования.

Продукция сельскохозяйственного производства по своей природе характеризуется относительно низкой наукоемкостью и высокой трудоёмкостью её производства. (Блок, 2008) Поэтому степень механизированности и обеспеченности трудовых ре-

сурсов основными средствами является важной предпосылкой эффективности сельского хозяйства. Важную роль в процессе инновационного развития фермерских хозяйств Латвии играет Единая сельскохозяйственная политика Европейского Союза, ориентированная на поддержку и стимулирование инвестиций в сельскохозяйственные предприятия, косвенным образом компенсируя постепенное снижение прямых дотаций на производство, имеющее место в последние годы. (Мицкевич, 2006)

Для стран, вступивших в Европейский Союз в 2004 году, обновление основных фондов фермерских хозяйств стало возможным и в период подготовки к членству, используя выделенные для этих целей средства фонда SAPARD. (Reiljan, 2007) Однако одной из ключевых проблем раздробленного аграрного сектора Латвии всё ещё продолжает оставаться низкая техническая обеспеченность сельскохозяйственной техникой основных его отраслей и недопустимо высокий уровень износа основных производственных фондов.

В научной литературе для характеристики эффективности сельскохозяйственного производства рекомендуют использовать комплексный подход, а именно, обширную систему показателей, полученных путем сопоставления объемов продукции разных видов и доходов с объемами используемых ресурсов и затрат. (Зинченко, 2002) Другие авторы (Толмачев, 2008) считают, что в качестве критерия эффективности должен выступать максимум роста дохода по отношению к затратам на производство или к применяемым ресурсам при оптимальном соотношении фондов накопления и потребления.

Добавленная стоимость является одним из наиболее широко распространённых показателей эффективности деятельности, характеризуя стоимость, созданную в результате использования производственных ресурсов. Рост добавленной стоимости считается одним из индикаторов инновационного развития предприятия и экономики в целом. (Boland, 2009) Добавленная стоимость, аналогично фондоотдаче, фондоёмкости и рентабельности, относится к группе результативных показателей, а не факторных (например, коэффициент обновления, выбытия и прироста, фондооснащённость и фондовооружённость). (Ильин, 2003)

Различия между добавленной стоимостью и прибылью заключаются в том, что добавленная стоимость охватывает более широкую группу лиц, на которых она распределяется, и, таким образом, может считаться промежуточным звеном расчета прибыли. Таким образом добавленная стоимость равна сумме платежей заинтересованным лицам (заработная плата, аренда, оплата услуг подрядчиков, проценты по кредитам) и чистой прибыли. (Johnson, б. г.)

В экономической статистике выделяют брутто добавленную стоимость (*gross value added*) и чистую (нетто) добавленную стоимость (*net value added*). Полное единогласие по всем вопросам методологии расчёта этих показателей не достигнуто. В Системе национальных счетов ООН (*United Nations System of National Accounts*, 1993) брутто добавленная стоимость равна выпуску (*output*), т. е. стоимости всех произведённых товаров и услуг, от которой отнимается промежуточное потребление (*intermediate consumption*). ЧДС равна брутто добавленной стоимости, уменьшенной на износ основного капитала (*consumption of fixed capital*). (The System, 1993) Аналогичное определение даётся и в научной литературе: добавленная стоимость равна стоимости брутто выпуска, уменьшенной на стоимость использованных материалов или промежуточного потребления. (Sato, 1976)

Ряд авторов (С. А. Ferguson, J. M. Halloran, S. T. Nakamoto) указывают на необходимость расчёта добавленной стоимости, созданной именно аграрным сектором экономики. (Nakamoto, 1996) Так как предприятия агропромышленного комплекса используют в производстве ресурсы из других отраслей (например, горючее и смазочные материалы, электричество), при расчёте ЧДС их стоимость необходимо отнять, выделив таким образом отдачу факторов именно сельскохозяйственного производства. Аналогично, акцентируя деление на «сельскохозяйственную – несельскохозяйственную», даёт определение ЧДС Служба экономических исследований (*Economic Research Service*) Министерства земледелия США: «общая стоимость произведённых аграрным сектором товаров и услуг, которая уменьшена на сумму платежей прочим (несельскохозяйственным секторам экономики)».¹

Единая методика *FADN* также рекомендует использовать ЧДС для экономического анализа деятельности фермерских хозяйств. (Definitions, 2006) ЧДС рассчитывается как сумма стоимости произведённой продукции² и полученных на производство субсидий, уменьшенная на прямые и косвенные расходы, амортизационные отчисления и связанные с производством налоги. ЧДС представляет собой средства для оплаты трудовых ресурсов, аренды и процентов по кредиту, а также включает в себя прибыль. Для объективного сравнения фермерских хозяйств различной экономической величины ЧДС, выраженную в абсолютных числах, делят на количество трудовых ресурсов³, потреблённых в производстве для её создания. Это распространённый показатель продуктивности труда в сельском хозяйстве, используемый на практике для сравнения хозяйств в разных странах мира. (Borchert, 1983; Nayami, 1970) В то же самое время его нельзя глорифицировать – как обоснованно отмечает L. R. Christensen, представители аграрной экономики США уже давно признали неадекватность всеобъемлющего измерения эффективности производства, основанного на таких индексах продуктивности как выпуск продукции в расчёте на 1 работника или урожайность с 1 га. (Christensen, 1975)

Удельный вес ЧДС в производственных доходах⁴ даёт возможность оценить, какую часть из них составляет стоимость, созданная агропромышленным предприятием. Производственная ЧДС, рассчитываемая как разница ЧДС и производственных субсидий, показывает, какой была бы созданная аграрным предприятием ЧДС, если бы не существовало государственных дотаций на сельскохозяйственное производство.

Экономический кризис оказал негативное влияние на аграрный сектор не только Латвии, но и других стран (падение цен реализации продукции и высокая её себестоимость вынуждает прекратить деятельность и те хозяйства, которые в более благоприятных условиях были бы способны её продолжить). Однако именно сельское хозяйство Латвии наиболее сильно ощутило последствия этого экономического коллапса. (Latvijas lauksaimniecība, 2009)

¹ Value added. The U.S. Department of Agriculture. The Economic Research Service Farm Income and Costs: Glossary. http://www.ers.usda.gov/Briefing/FarmIncome/Glossary/def_va.htm [29.11.2011]

² Произведённая продукция равна сумме реализованной продукции по цене продаж, себестоимости продукции, израсходованной на нужды самого хозяйства и разнице в запасах продукции на начало и конец отчётного периода.

³ Потраченные трудовые ресурсы выражают в годовых единицах труда (ГЕТ, *annual work unit – AWU*). 1 ГЕТ равна 1800 часам труда, т. е. 8-часовым 225 рабочим дням в год.

⁴ В производственные доходы включают также полученные национальные и европейские субсидии и компенсацию затрат (например, за использованное хозяйством дизельное топливо).

Если с 2001 по 2004 год цепной коэффициент роста ЧДС на агропромышленных предприятиях Латвии непрерывно возрастал, то с 2005 года он стал убывать, свидетельствуя о неспособности аграрного сектора в дальнейшем обеспечить имевшее в предшествующие годы прирост показателя (Таблица 1). В 2008 году имело место уменьшение ЧДС на 8 %, а в 2009 году на 24 % по сравнению с предыдущим годом, ознаменован таким образом эпицентр экономической рецессии. Удельный вес ЧДС в производственных доходах за этот период достиг минимума 24,7 %, свидетельствуя о возрастающей зависимости производителей сельскохозяйственной продукции от государственных субсидий. Однако показатели 2010 года указывают на постепенное преодоление рецессии, так как ЧДС возросла на $\frac{1}{3}$, достигнув уровня предкризисного 2008 года.

ТАБЛИЦА 1. ЧДС, производственная ЧДС и субсидии фермерских хозяйств (в 2001–2010 году, LVL и %)

Показатель	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ЧДС	4339	2914	3895	9075	9 424	10906	11599	10655	8121	10558
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,67	0,90	2,09	2,17	2,51	2,67	2,46	1,87	2,43
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,67	1,34	2,33	1,04	1,16	1,06	0,92	0,76	1,30
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	22,6	19,0	23,2	36,2	30,0	33,0	36,1	27,5	24,7	27,3
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	1133	580	850	1505	1389	1008	1513	779	-681	212
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,51	0,75	1,33	1,23	0,89	1,34	0,69	-	0,19
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,51	1,46	1,77	0,92	0,73	1,50	0,51	-	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	440	538	702	2272	2392	3498	3299	4087	4530	4786
<i>базис. коэф. роста</i>	-	1,22	1,60	5,16	5,44	7,95	7,50	9,29	10,30	10,88
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	1,22	1,31	3,24	1,05	1,46	0,94	1,24	1,11	1,06
Произв. ЧДС на 1 га	52	25	36	59	55	38	60	27	-22	6
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,47	0,69	1,13	1,05	0,72	1,15	0,52	-	0,12
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,47	1,46	1,63	0,93	0,68	1,60	0,46	-	-
Произв. ЧДС на 1 УЕС ⁵	197	96	125	190	176	117	179	90	-73	22
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,49	0,63	0,96	0,89	0,59	0,91	0,46	-	0,11
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,49	1,29	1,52	0,93	0,67	1,53	0,50	-	-

За исключением 2003 и 2007 года цепной коэффициент роста производственных субсидий в расчёте на 1 ГЕТ опережал коэффициент роста производственной ЧДС, что приводило к постепенному увеличению их удельного веса в ЧДС. Если в 2001 году удельный вес производственных субсидий был 28 %, то в 2009 году 118 %, снизившись до 96 % в 2010 году, свидетельствуя о полной зависимости фермерских хозяйств от национальных и европейских дотаций. Соответственно удельный вес производственной ЧДС в среднем по стране уменьшился с 72 % в 2001 году до 4 % в 2010 году, являясь,

⁵ УЕС – условная единица (голова) скота, переводная фуражная голова

таким образом, неблагоприятной трендом понижения способности агропромышленного комплекса функционировать в условиях, приближённых к рыночной экономике. Первый резкий скачок удельного веса субсидий (с 45 % до 60 %) наблюдался в 2004 году после вступления Латвии в ЕС. Последующие – в 2006, 2008 и 2009 году.

Цепной коэффициент роста производственной ЧДС на 1 УЕС был меньше коэффициента роста производственной ЧДС на 1 га. В свою очередь коэффициент роста производственной ЧДС на 1 га отставал от коэффициента роста аналогичного показателя в расчёте на 1 ГЕТ. Можно сделать вывод, что изменения количества голов скота в большей степени были синхронны приросту производственной ЧДС, нежели площадь обрабатываемых сельскохозяйственных угодий или рабочей силы, занятой в хозяйстве.

Среди животноводческих агропредприятий (Таблица 2) лидерами по удельному весу ЧДС в производственных доходах были хозяйства смешанной специализации (в 2005–2010 годах), занятые смешанным скотоводством (в 2002 – 2005 и 2008–2010 году) и молочным скотоводством (в 2001–2004 и 2006–2007 году). Самый низкий удельный вес был на птицеводческих фермах (за исключением 2001 года, когда показатель достиг 38,4 %, что являлось максимумом).

За анализируемый период времени с 2001 по 2010 год в среднем самый большой удельный вес производственных субсидий в ЧДС (таблица 3) наблюдался у хозяйств смешанного растениеводства (97 %), полеводства (81 %) и смешанной специализации (74 %). Можно предположить, что при неблагоприятных изменениях национальной и Европейской политики в вопросах поддержки аграрного сектора эти хозяйства пострадают прежде всего. Наименьшую зависимость от дотаций демонстрировали овощеводческие (6 %) хозяйства, а также свиноводческие фермы и птицефабрики (21 %). Удельный вес производственных субсидий хозяйств животноводческой специализации характеризовала меньшая вариабельность, чем хозяйств растениеводства.

Результаты сравнения базисных коэффициентов роста производственной ЧДС и субсидий свидетельствует о непрерывно увеличивающемся отставании прироста ЧДС от прироста субсидий. Это подтверждает возрастающую значимость дотаций в производственном процессе хозяйств животноводческой и смешанной специализации.

Следует отметить, что возрастающая зависимость фермерских хозяйств различной специализации от субсидий имеет место в большинстве странах Европейского Союза. (Štolbová, 2008) Эти субсидии играют важную роль в обеспечении стабильности доходов фермеров, сглаживая их колебания, которые регулярно возникают из-за присутствия сельскому хозяйству рисков, и уменьшают опасность банкротства. (Chrastinová, 2009; Špička, 2009) Особенно это касается фермерских хозяйств, расположенных в неблагоприятных для сельского хозяйства регионах. Менее плодородная почва и недостаточное количество других природных факторов уже изначально ухудшают позицию этих хозяйств по сравнению с конкурентами. В свою очередь субсидии пытаются сгладить эти различия. (Gelan, 2008)

В отрасли растениеводства (Таблица 4) в среднем с 2001 по 2010 год самый высокой удельный вес ЧДС в производственных доходах наблюдался в хозяйствах, занятых выращиванием многолетних культур (37 %) и овощей (35 %), в полеводстве и смешанном растениеводстве он составлял 28 % и 26 % соответственно. Однако последняя специализация выделялась большей вариабельностью показателя (коэффициент вариации 40 % по сравнению с 21 – 27 % для других специализаций).

ТАБЛИЦА 2. ЧДС, производственная ЧДС и субсидии фермерских хозяйств животноводческой и смешанной специализации (в 2001–2010 году, LVL и %)

Показатель	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
МОЛОЧНОЕ СКОТОВОДСТВО										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	28,7	26,6	27,9	40,6	33,9	35,3	34,0	28,3	27,5	28,9
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	1212	830	1069	1849	1662	1221	1364	421	-601	551
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,69	0,88	1,52	1,37	1,01	1,13	0,35	-	0,45
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,69	1,29	1,73	0,90	0,73	1,12	0,31	-	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	423	873	719	2479	2380	3371	3349	3770	4029	3701
<i>базис. коэф. роста</i>	-	2,06	1,70	5,85	5,62	7,96	7,91	8,90	9,52	8,74
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	2,06	0,82	3,45	0,96	1,42	0,99	1,13	1,07	0,92
СМЕШАННОЕ СКОТОВОДСТВО										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	22,3	23,0	21,1	40,7	35,4	33,6	30,3	33,2	32,1	31,9
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	624	509	490	899	750	475	683	206	-378	-42
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,82	0,79	1,44	1,20	0,76	1,10	0,33	-	-
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,82	0,96	1,83	0,83	0,63	1,44	0,30	-	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	144	289	254	1648	1485	1881	1186	3987	4246	4693
<i>базис. коэф. роста</i>	-	2,00	1,76	11,41	10,28	13,03	8,22	27,61	29,41	32,50
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	2,00	0,88	6,48	0,90	1,27	0,63	3,36	1,07	1,11
СВИНОВОДСТВО И ПТИЦЕВОДСТВО										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	38,4	14,0	19,4	20,7	20,8	21,9	20,0	16,6	24,3	20,4
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	8271	1878	2468	3019	4481	4695	5410	4691	10827	5493
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,23	0,30	0,36	0,54	0,57	0,65	0,57	1,31	0,66
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,23	1,31	1,22	1,48	1,05	1,15	0,87	2,31	0,51
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	309	658	414	371	246	1066	2423	3175	1715	4123
<i>базис. коэф. роста</i>	-	2,13	1,34	1,20	0,80	3,45	7,85	10,28	5,56	13,36
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	2,13	0,63	0,90	0,66	4,33	2,27	1,31	0,54	2,40
СМЕШАННАЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	18,9	17,9	20,3	37,9	35,2	35,7	36,1	29,2	28,8	30,3
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	534	336	362	909	1148	962	1513	437	-548	203
<i>базис. коэф. роста</i>	-	0,63	0,68	1,70	2,15	1,80	2,83	0,82	-	0,38
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	0,63	1,08	2,51	1,26	0,84	1,57	0,29	-	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	414	431	687	1852	2364	3456	3299	3460	4625	4809
<i>базис. коэф. роста</i>	-	1,04	1,66	4,47	5,71	8,35	7,97	8,36	11,17	11,62
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	1,04	1,59	2,70	1,28	1,46	0,95	1,05	1,34	1,04

ТАБЛИЦА 3. Удельный вес производственных субсидий в ЧДС фермерских хозяйств (в 2001–2010 году, %)

Отрасль	В среднем	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Коеф. вариации
Молочное скотоводство	67	26	51	40	57	59	73	71	90	118	87	40
Смешанное скотоводство	67	19	36	34	65	66	80	63	95	110	101	45
Свиноводство и птицеводство	21	4	26	14	11	5	19	31	40	14	43	66
Смешанная специализация	74	44	56	65	67	67	78	69	89	113	96	27
Полеводство	81	49	47	51	67	86	92	57	86	167	112	46
Смешанное растениеводство	97	20	308	60	55	59	94	73	92	94	115	81
Овощеводство	6	-	7	4	16	1	9	1	7	5	1	81
Многолетние культуры	36	31	-	13	46	19	57	39	33	43	47	39

ТАБЛИЦА 4. ЧДС, производственная ЧДС и субсидии фермерских хозяйств растениеводства (в 2001–2010 году, LVL и %)

Показатель	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
полеводство										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	15,5	21,3	24,9	36,7	27,8	32,1	36,8	25,7	17,6	23,3
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	838	858	1188	1799	600	456	3885	976	-2425	-760
<i>базис. коеф. роста</i>	-	1,02	1,42	2,15	0,72	0,54	4,64	1,16	-	-
<i>цепн. коеф. роста</i>	-	1,02	1,38	1,51	0,33	0,76	8,52	0,25	-	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	790	755	1235	3681	3701	5035	5168	6094	6060	7071
<i>базис. коеф. роста</i>	-	0,96	1,56	4,66	4,68	6,37	6,54	7,71	7,67	8,95
<i>цепн. коеф. роста</i>	-	0,96	1,63	2,98	1,01	1,36	1,03	1,18	0,99	1,17
смешанное растениеводство										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	26,7	2,3	16,6	39,7	34,8	31,7	36,6	31,7	35,9	27,2
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	1000	-171	232	1142	1037	143	682	203	171	-360
<i>базис. коеф. роста</i>	-	-	0,23	1,14	1,04	0,14	0,68	0,20	0,17	-
<i>цепн. коеф. роста</i>	-	-	-	4,93	0,91	0,14	4,77	0,30	0,84	-
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	246	253	355	1412	1480	2328	1825	2315	2674	2722
<i>базис. коеф. роста</i>	-	1,03	1,44	5,74	6,01	9,46	7,41	9,40	10,86	11,05
<i>цепн. коеф. роста</i>	-	1,03	1,40	3,98	1,05	1,57	0,78	1,27	1,15	1,02

овощеводство										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	-	46,6	36,1	24,6	38,3	39,4	32,2	24,8	30,9	37,8
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	-	3659	1716	1612	3745	4280	3553	2605	4210	6634
<i>базис. коэф. роста</i>	-	-	0,47	0,44	1,02	1,17	0,97	0,71	1,15	1,81
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	-	0,47	0,94	2,32	1,14	0,83	0,73	1,62	1,58
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	-	283	63	303	31	399	48	182	241	87
<i>базис. коэф. роста</i>	-	-	0,22	1,07	0,11	1,41	0,17	0,64	0,85	0,31
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	-	0,22	4,81	0,10	12,81	0,12	3,80	1,32	0,36
многолетние культуры										
Удельный вес ЧДС в произв. доходах (%)	37,4	-	30,6	30,9	29,3	50,3	45,8	41,5	41,6	29,0
Произв. ЧДС на 1 ГЕТ	694	-	1250	1070	1158	1494	1976	2525	2101	1701
<i>базис. коэф. роста</i>	-	-	1,80	1,54	1,67	2,15	2,85	3,64	3,03	2,45
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	-	-	0,86	1,08	1,29	1,32	1,28	0,83	0,81
Произв. субсидии на 1 ГЕТ	310	-	183	927	266	1989	1255	1272	1572	1495
<i>базис. коэф. роста</i>	-	-	0,59	2,99	0,86	6,41	4,05	4,10	5,07	4,82
<i>цепн. коэф. роста</i>	-	-	-	5,06	0,29	7,48	0,63	1,01	1,24	0,95

Хозяйства смешанного растениеводства и полеводства были единственными, которые имели отрицательную производственную ЧДС, свидетельствующую, что в 2002, 2009 и 2010 году они смогли осуществлять свою деятельность только благодаря производственным дотациям из государственного бюджета.

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Среди животноводческих агропредприятий самый высокий удельный вес ЧДС в производственных доходах наблюдался у хозяйств смешанной специализации, смешанного скотоводства и молочного скотоводства, а самый низкий удельный вес - на свиноводческих фермах и птицефабриках. В отрасли растениеводства самый высокой удельный вес ЧДС в производственных доходах был в хозяйствах, занятых выращиванием многолетних культур и овощей. Однако результаты углублённого анализа с использованием производного показателя – производственной ЧДС – свидетельствуют, что у животноводческих хозяйств высокий показатель эффективности производства был достигнут благодаря большому удельному весу производственных субсидий в ЧДС (67–74 %). Такая тенденция не наблюдалась у хозяйств, выращивающих овощи и многолетние культуры (удельный вес производственных субсидий 6 % и 36 % соответственно).

В условиях рыночной экономики и финансового кризиса рост зависимости хозяйств от субсидий является неблагоприятным сигналом снижения конкурентоспособности аграрного сектора Латвии. Для увеличения ЧДС агропромышленным предприятиям необходимо внедрять инновативный способ производства, модернизировать технологию и перенимать опыт других стран ЕС (в особенности Скандинавии, близкой Латвии по климатическим условиям).

Это возможно при выполнении ряда условий:

- 1) объединение малых фермерских хозяйств в кооперативные общества;
- 2) гибкая система налогообложения и предоставление налоговых льгот тем сельскохозяйственным предприятиям, которые функционируют в приоритетных отраслях сельского хозяйства;
- 3) изыскание в государственном бюджете средств для субсидий, направленных на модернизацию и техническое перевооружение сельскохозяйственных предприятий;
- 4) развитие системы лизинга сельскохозяйственной техники и повышение инвестиционной привлекательности агропромышленного комплекса с помощью механизма государственных гарантий.
- 5) уменьшение административного бремени и стимулирование подхода к предпринимательской деятельности, основанного на принципах общества знаний (*knowledge society*).

ЛИТЕРАТУРА

1. Aggelopoulos, S. et. al. (2008). Financing Profile of Agricultural Investments: the Case of the Central Macedonia Region, Greece. *Economic Science for Rural Development*. Vol. 17, p. 21–28.
2. Boland, M. (2009). What is Value-added Agriculture? *Agricultural Marketing Resource Centre*, http://www.agmrc.org/business_development/getting_prepared/valueadded_agriculture/articles/index.cfm [29.11.2011]
3. Borchert, G. (1983). *Agricultural efficiency in South Africa. A survey based on "value added per labour day"*. *Hamburger Geographische Studien*. – Hamburg, Universität Hamburg, Institut für Geographie und Wirtschaftsgeographie, 162 p.
4. Chrastinová, Z., Burianová, V. (2009). Economic development in Slovak agriculture. *Agricultural Economics*. Vol. 55, issue 2, p. 67–76.
5. Christensen, L. R. (1975). Concepts and measurement of agricultural productivity. *American Journal of Agricultural Economics*. Vol. 57, p. 910-915.
6. Definitions of Variables used in FADN Standard results. *Community Committee for the Farm Accountancy Data Network (FADN)*. European Commission Directorate – General Agriculture, (21 November, 2006).
7. Gelan, A., Schwarz, G. (2008). The effect of single farm payments on less favoured areas agriculture in Scotland: a CGE analysis. *Agricultural and Food Science*. Vol. 17, issue 1, p. 3-15.
8. Hayami, Y., Ruttan, V. W. (1970). Agricultural Productivity Differences Among Countries. *The American Economic Review*. Vol. 60, issue 5, p. 895 – 911.
9. Johnson, J. et. al. The net value added approach as a tool for integration at the micro level: <http://www.stats.gov.cn/english/icas/papers/P020071114297522812731.pdf> (29.11.2011)
10. Kilkenny, M., Schluter, G. (2001). Value-Added Agriculture Policies Across the 50 States. *Rural America*. Vol. 16, issue 1, p. 12-18.
11. Latvijas lauksaimniecība un lauki– 2009. (2010). – Rīga, LR Zemkopības ministrija, 28 p.
12. Nakamoto, S. T. (1996). A Primer on Value Added. *Marketing Series Articles – Marketing Concepts*: <http://agecon.uwyo.edu/WFMEC/WebArticles/MarketingArticles/PrimerValueAdded.htm>[29.11.2011.]

13. Reiljan, J., Tamm, D. (2007). The Impact of Governmental Policy on the Competitiveness of the Estonian Agricultural Sector. *Economic Science for Rural Development*. Vol. 12, p. 125–135.
14. Sato, K. (1976). The Meaning and Measurement of the Real Value Added Index. *Review of Economics & Statistics*. Vol. 58, issue 4, p. 434 – 442.
15. Svarinska, Ž. (2008). Latvijas lauksaimniecības nozares reģionālās attīstības perspektīvas. Tautsaimniecības attīstības problēmas un risinājumi – Rēzekne: Rēzeknes augstskola, p. 428–437.
16. Špička, J., Boudný, J., Janotová, B. (2009.) The role of subsidies in managing the operating risk of agricultural enterprises. *Agricultural Economics*. Vol. 55, issue 4, p. 169–179.
17. Štolbová, M., Hlavsa, T. (2008). The impact of the LFA payments on the FADN farms in the Czech Republic. *Agricultural Economics*. Vol. 54, issue 10, p. 489-497.
18. The System of National Accounts. Glossary (1993) – OECD, 50 p.
19. Zvirgzdiņa, R. (2006). Uzņēmējdarbības aktivizēšana lauku reģionos globalizācijas kontekstā. *Economic Science for Rural Development*. Vol. 10, p. 227 – 233.
20. Блок, М.А. (2008). О продовольственной безопасности в эпоху мировой интеграции. *Вестник ОрелГИЭТ*. Т. 1, стр. 98а–104.
21. Зинченко, А. П. (2002). *Сельскохозяйственные предприятия: экономико-статистический анализ* – Москва, Финансы и статистика, 160 стр.
22. Ильин, С. Ю. (2003). *Управление интенсивным использованием основных производственных фондов в сельскохозяйственном производстве*. Автореферат диссертации к. э. н. – Ижевск.
23. Мицкевич, Б. (2006). Влияние единой сельскохозяйственной политики ЕС на устойчивое развитие сельских территорий Польши. *Международный сельскохозяйственный журнал*. Т 3, стр. 14–15.
24. Толмачев, М. Н., Милованов, Д. И., Глухова, И. М. (2008). *Статистика сельского хозяйства* – Саратов, Саратовский государственный социально-экономический университет, 157 стр.

EFFICIENCY OF FARMS IN LATVIA USING VALUE ADDED AS AN ASSESSMENT CRITERIUM

V. Bratka, A. Prauliņš

Summary

The trends of productive efficiency of farms in Latvia were analyzed using net value added and productive net value added. The conclusions were made about the excessive dependence of farms on national and European subsidies and dwindling competitiveness of agrarian sector. The highest proportion of net value added in production revenues was observed on mixed farming, mixed livestock, dairy farms, permanent crops and horticulture farms. The lowest one was discovered on pigs and poultry farms. However, in livestock farming these positive results were achieved due to a substantial amount of state financial support obtained in the form of subsidies. In order to increase the productivity of farms several measures should be taken. For instance, the innovative way of production should be introduced and methods used in Scandinavian countries should be adopted. In addition, it is necessary to support the cooperation of farms, to introduce the favorable tax and leasing system, to reduce the administrative burden and to develop the entrepreneurship based on knowledge society.

IMPLEMENTATION ASPECTS OF ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ACCOUNTING

Inta Brūna

Dr.oec., University of Latvia, Faculty of Economics and Management;
Aspazijas Blvd.5; Riga, LV-1050, Latvia;
Phone: +37129146109; E-mail: inta.bruna@lu.lv

Annotation. *The worldwide environmental problems such as global warming, depletion of non-renewable resources and loss of natural habitats have increased significantly during the past twenty years. The recognition that our current way of life and business poses a threat to our planet has led to global agreements (Montreal Protocol, Rio Declaration, Kyoto Protocol) to prevent future environmental damage. All aspects of business are affected by environmental pressures, including accounting. It requires changes in the accounting system, especially the wide application of environmental accounting.*

The aim of this research is to evaluate the possibility of implementing environmental management accounting guidance in Latvia.

To achieve this objective it is necessary to fulfill the following tasks:

- *to study the essence of environmental management accounting (EMA), as well as its significant elements;*
- *to compare and analyze the main types of costs included in the guidance of EMA with the structure of eco-indicators established in Latvia;*
- *to describe contributing and obstructing factors in the implementation of EMA;*
- *to draft proposals for improvements in normative acts of enterprises to stimulate the use of environmental management accounting.*

For the purposes of this research there had been applied the approach of economic analysis and comparative methods in studying the legislation and practices of the international accounting system and environmental management accounting in different countries. In the article the authors' monographs, publications in periodicals and other sources of literature in the area of environmental management accounting and linking it to Latvian situation had been also analyzed.

The main conclusion reveals the differences of Latvian environmental indicators in comparison with costs classification recommended in EMA and suggestions for the enhancement of EMA implementation settings had been provided.

Keywords: *environmental management accounting; costs; liabilities; responsibility*

---

1. INTRODUCTION

The increase of environmental ecological problems, caused as a result of the development of the economic system, has created the inevitable feedback that determines the intensive evaluation of companies' performance and the particular actions for diminishing the negative influence. Information, necessary for carrying out such actions could be provided by relatively new trend of accounting – environmental accounting.

The integration of environmental problem into the corporate accounting can be substantiated by several important reasons:

- Enterprise accounts should reflect attitude of the companies towards the environment and the impact of environmental expenditures, risks and liabilities upon the financial position of an enterprise;
- Investors need information on environmental performance and expenditures to make investment decisions;
- Environmental issues are management issues, managers need to identify and allocate environmental costs so that products are correctly priced and investment decisions are based on true costs and benefits;
- Enterprises may be able to exploit the competitive advantage with customers if they are able to show that goods and services are environmentally preferable;
- Environmental accounting is a key to sustainable development. (UNCTAD, 2002)

Despite the significance of environmental information in preparing financial statements, as well as in operational decision making process, prior studies (Epstein, M. J., 1995) have found that majority of enterprises are not aware and do not evaluate their environmental costs.

This suggests that thereby the causes of these costs are unknown. Lack of understanding of the impact of environment on the produced goods and the provided services is the reason for not including environmental costs during the calculation of a product costs; liabilities related to the environmental changes in their turn are not reflected in the financial reports.

The above mentioned problem can be partly prevented by means of environmental management accounting. Although this concept is not new, and active research in this field dates back to late 20th century, however, the Latvian economic environment in the current period misses information on the substance of environmental accounting and its application possibilities. Consequently, the research on this issue becomes even more topical nowadays.

2. CONCEPTION OF “ENVIRONMENTAL MANAGEMENT ACCOUNTING” (EMA)

On the basis of guidelines, developed by international organizations, as well as on the basis of studies performed by scientists from different countries, it is possible to draw a conclusion that the concept ‘environmental accounting’ used there is differently defined and interpreted.

According to the point of view of Professor K. V. Bhanu Murthu (India) – environmental accounting could be divided into three level activities:

- 1) Global Environmental Accounting (GEA)
- 2) National Environmental Accounting (NEA)
- 3) Corporate Environmental Accounting (CEA) (K. V. Bhanu Murthy, 2007)

Suppose GEA is an accounting methodology that deals with energy, ecology and economy at a global scale, so NEA is a macroeconomic measure that looks at the use of natural resources and the impacts of national policies on the environment. CEA is about making environment related costs more transparent within corporate accounting systems and reports.

Having studied available publications, we can come to a conclusion that Corporate Environmental Accounting can be further subdivided into:

- Environmental management accounting (EMA)
- Environmental financial accounting (EFA)
- Environmental audit (EA). (K. V. Bhanu Murthy, 2007; EPA, 1995)

Essentially EMA involves refining a management accounting system so that it more tightly and rigorously accounts for environment related costs. Environmental financial accounting is used to provide information needed by external stakeholders on a company's financial status, but the financial benefits and improved efficiencies from adopting cleaner production and eco-efficiency encourage firms to undertake audits.

Besides the above mentioned environmental accounting contexts, there had been two more types identified in the recommendations of IFAC – Full cost accounting (FCA) that enables to evaluate the external environmental costs and influence, as well as Natural resource accounting (NRA) for the determination of stocks and their flow in physical and monetary terms.

In order to continue the studies of the specificity and application aspects of environmental management accounting, it is necessary to specify its definition. One of the first publications in this sphere is a document, prepared by Environment Protection Agency (US) in 1995, where the environmental management accounting is described as “the process of identifying, collecting and analyzing information about environmental costs and performance to help an organization's decision-making” (EPA, 1995). In its turn, IFAC's guideline defines EMA broader as the identification, collection, analysis and the use of two types of information for internal decision-making:

1. physical information on the use, flows, and fates of energy, water, and materials (including waste);
2. monetary information on environment-related costs, earnings and savings. (IFAC, 2005).

This position is very important for more complete evaluation of the influence of a company's performance on environment. The studies have proved that many companies disclose the quantitative indicators of utilized natural resources and caused waste, but in the monetary terms these indicators are not being aggregated. When the changes of environmental factors are being evaluated in the terms of money, people pay more attention to them. In order to perform such evaluation, it is necessary to integrate the conventional environmental reports into the system of environmental management accounting. The disclosure of the influence of environmental problems in the company's information is determined by restrictions of different levels (See Figure 1).

Taking into consideration these and other requirements, “EMA serves business managers in making capital investment decisions, costing determinations, process/product design decisions, performance evaluation and a host of other forward-looking business decisions” (UNSD, 2000). It means that EMA focuses on the management of a company's internal functions, however, at the same time it enables to become an instrument in order to provide external information users with reports on environmental costs. However, there are no strict requirements in EMA sphere, as it is in financial accounting, therefore each company can adjust the general recommendations to its special business conditions, and thus a necessity emerges to have a particular methodological base for the foundation.

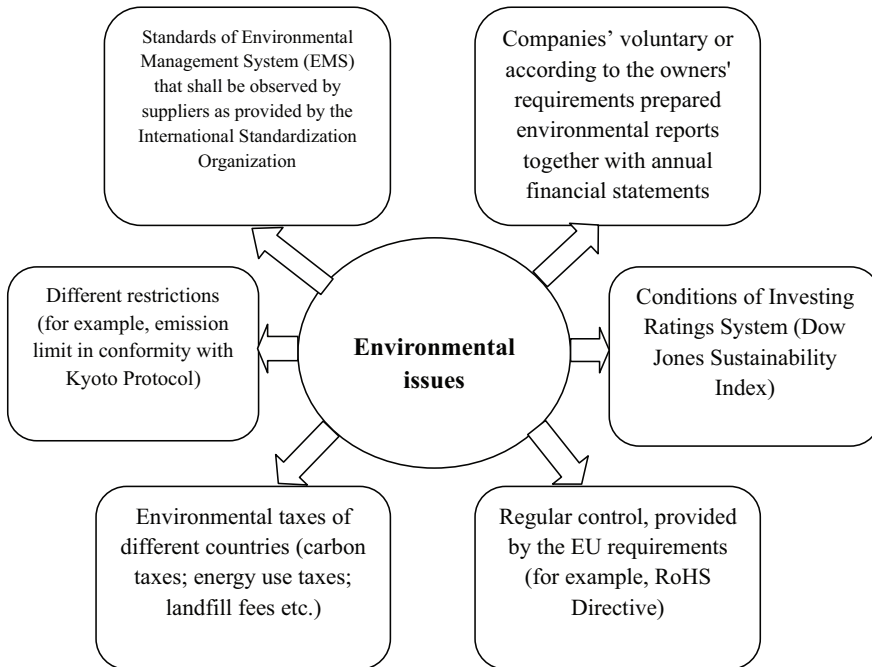

FIGURE 1. Requirements, Influencing the Provision of Environmental Information (IFAC, 2005)

3. METHODOLOGY OF EMA COSTS CLASSIFICATION

The approaches and methods that the companies may apply in EMA practical aspect had been differently analyzed in several scientific and applied studies (EPA, 1995; Epstein, M. J., 1995; UNDSN, 2001.; ICAWAI, 2008.; IFAC, 2005). One of the most widely interpreted materials has been presented in the document of IFAC international guidelines; therefore it was used as a basis for the evaluation of Latvia's situation.

According to EMA definition, both physical and monetary information on the company's activities influencing environment shall be accounted and processed in the sphere of environmental management. The application of natural units of measurement is especially necessary for the accounting of material costs (use of energy, water, different materials, emission of waste), but they mainly characterize the influence of company's activities on environment. It means that the company shall track down all "inputs" and "outputs" of physical resources in order to ensure that no significant quantity of energy, water or materials is left without accounting. Such type of accounting is called "material balance" or "eco-balance"; the main elements of such balance are described in Table 1.

The distinctive feature is that some outcomes or "outputs" in the material balance shall not be considered as a finished product. For example, at transport companies that utilize energy and materials, but do not make new physical finished products, all energy, water and other used materials shall be considered as non-product output.

TABLE 1. Eco-Balance of Physical Materials (IFAC, 2005)

Material Inputs	Product Outputs
Raw and auxiliary materials	Products (including packaging)
Packaging materials	By-products (including packaging)
Merchandise	Non-Product Outputs (Waste and Emission)
Operating materials	Solid waste
Water	Hazardous waste
Energy	Wastewater
	Air emission

Taking into consideration the diversity of EMA methodology and methods applied in different countries, the classifications of environment-related costs differ; however, there are six categories of costs identified in EMA recommendations:

- Material costs of product outputs – they comprise the purchase costs of natural resources, for example, water and other materials that are included into the manufactured product, by-product and packaging;
- Material costs of non-product outputs – they comprise the purchase costs of energy, water and other materials and sometimes also the process costs, if they turn into waste and emission;
- Waste and emission control costs – processing of waste and emission, enrichment and removal, compensation costs for the harm to the environment and other costs related to the control regulatory requirements;
- Prevention and other environmental management costs – this group covers costs that are related to the environment protection management activities, for example, a project on the development of a cleaner product, but it comprises also costs related to environmental planning, measuring and communication, as well as other relevant costs;
- Research and development costs – costs that are related to the studies envisaged for dealing with environmental problems and developmental projects;
- Less tangible costs – internal and external costs with less tangible nature, for example, liabilities for the fulfillment of future regulation, the company's image, partnership, etc. (IFAC, 2005)

The classification of the above mentioned costs was used in order to evaluate, whether the requirements of the laws and regulations of Latvia form the basis for the accounting of companies' costs at such structure and detailed elaboration degree that provides as complete as possible information on the influence of companies' economic performance on environment and on the measures taken regarding the preservation and renewal of natural resources.

4. COMPARATIVE ANALYSIS OF LATVIA'S EPI AND EMA COSTS

If the data on the flow of energy, water and materials are being collected by means of natural measuring instruments, they may be used for the development of environmental performance indicators (EPI) that helps the company to evaluate and report on the influence of economic activities on environment. Relative indicators represent an organization's environmental performance in terms of its size, production output or number of employees. These are important indicators since company characteristics can vary from year to year.

Thus, these indicators allow an organization to distinguish between changes in environmental performance as a result of changes in these factors and changes in performance as a result of environmental management efforts (IFAC, 2005.).

EPI may be developed for different levels – both for a company or an organization on a whole, and for certain products or groups of materials depending on the character of information to be obtained.

In 2009 the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia adopted the *Regulations on National Environmental Indicators* that had been developed in conformity with the provisions of Environmental Protection Law. They are envisaged for the evaluation of the efficiency of environmental policy implementation and for the determination of the correspondence of environmental situation to the policy aims, but such an approach to the environmental issues may be also applied by entrepreneurs. Having studied 435 different environmental indicators summarized during the studies performed by European Environment Agency and ten groups of indicators chosen for the description of environment-related sustainable development processes in the EU documents, it is possible to find that Latvian environmental indicators cover 7 groups:

1. Waste management – 4 indicators
2. Biodiversity – 17 indicators
3. Air pollution and depletion of ozone layer – 5 indicators
4. Climate change – 10 indicators
5. Water management – 16 indicators
6. Land use – 4 indicators
7. Use of natural resources – 5 indicators (LR MK, 2009)

Each group of indicators comprises those indicators that precisely describe the parameters existing in the environment that are accounted during measuring and studied. For example, the indicator “waste management” comprises several specifying concepts of environmental indicators – generated quantity of hazardous waste (in thousands of tons per year), quantity of waste generated in households (in kilograms per capita a year), total volume of recycled waste generated in households (proportion of the quantity generated per year) and total volume of recycled hazardous waste (proportion of the quantity generated per year).

In every company the environmental indicators to be individually applied shall be clear, easy to measure, they should clearly reflect the changes in the environmental situation. The environmental specialists recommend accounting in a separate register those indicators that are regularly determined (measured, calculated) at the company. It provides the managers with an opportunity to observe the development of environmental issues at the company for many years. Thus the progress in every sphere that the company measures and controls by means of environmental indicators becomes an important acknowledgement of environmental protection activities carried out by the company. However, the performance of such activities shall be aligned with the common EMA conception providing that physical data shall be turned into monetary ones, consequently – they shall be evaluated in terms of particular costs.

In order to determine, whether it is possible to obtain the most important values of EMA costs, while applying EPI adopted in Latvia, there was a matrix of environmental costs and environmental indicators developed during the empirical research (See Table 2).

Only 33 times it was possible to find certain correspondence between the environmental indicators adopted in Latvia and those 6 costs groups identified in EMA guidelines, besides the number of indicators presented in the table constitutes approximately 50% of all

indicators (in total – 61 indicators). For example, in Group 1 “Waste management” indicator 1.1. *Generated quantity of hazardous waste (thousands t/year)* and indicator 1.2. *Quantity of waste generated in households (kg/capita/year)* are related to both use of raw and auxiliary materials for the manufacturing of production – EMA costs group 1, and to the result of such economic activities that do not directly become a realization object and also to the processing costs – EMA costs group 2. In its turn, indicator 1.4. *Total volume of recycled hazardous waste (% of quantity generated)* mainly shall be attributed to EMA costs group 4 – Preventive and other environmental management costs. Similarly other indicators also can be used for the identification of different EMA costs.

TABLE 2. Environment-Related Costs and Latvian EPI (LR MK, 2009; IFAC, 2005)

Categories of environmental costs	Waste management	Biodiversity	Air pollution	Climate change	Water management	Land use	Use of natural resources
1. Material costs of product outputs							
Raw and auxiliary materials	1.1.-1.2.		3.1.-3.3.	4.1.-4.2.			7.1.-7.2.
Packaging materials	1.1.-1.2.		3.1.-3.3.	4.1.-4.2.			7.1.-7.2.
Water					5.2.1.		7.3.
2. Material costs of non-product outputs							
Raw and auxiliary materials	1.1.-1.2.		3.1.-3.3.	4.1.-4.2.			7.1.-7.2.
Packaging materials	1.1.-1.2.			4.1.-4.2.			7.1.-7.2.
Operating materials				4.1.-4.2.			7.1.-7.2.
Water					5.2.1.		7.1.-7.2.
Energy				4.6.-4.10.			
Processing costs	1.1.-1.2.						
3. Waste and emission control costs							
Equipment depreciation							
Operating materials	1.1.-1.2.						7.1.-7.2.
Water and energy				4.6.-4.10.	5.2.1.		7.3.
Internal personnel							
External services							
Fees, taxes and permits							
Fines							
Insurance							
Remediation and compensation	1.4.						
4. Preventive and other environmental management costs							
Equipment depreciation							
Operating materials, water, energy	1.4.	2.5.-2.10.		4.1.-4.2.		6.1.-6.4.	
Internal personnel							
External services							
Other		2.1.-2.4.					
5. Research and development costs							
6. Less tangible costs						6.1.-6.4.	

The performed analysis enabled to determine that conceptually EPI system may be a part of the evaluation of EMA costs, however, it has several drawbacks:

- the structure of national environmental indicators in Latvia at their present developmental stage is oriented towards the evaluation of environmental situation at the state level, at the companies' level;
- several environmental indicators shall be attracted to each EMA costs item;
- one and the same indicator may be used for the identification of different costs;
- it is impossible to identify all types of costs by means of environmental indicators – it is proved by the data presented in Table 2 (11 types of costs and costs group 5 *Research and development costs* have no corresponding environmental indicator).
- there might emerge difficulties regarding the evaluation of the natural units of measurement of environmental indicators in terms of money.

The fact that the environmental indicators are not used to characterize such important as costs as costs of equipment depreciation, internal personnel, external services, taxes, fines, insurance and research and development (See highlighted rows in Table 2), which shall be considered as very important in this sphere, indicates the necessity to supplement EPI system significantly for more complete disclosure of EMA costs.

Thus we can draw a conclusion that it is necessary to develop more detailed and to a certain extent different system of indicators at the level of a company for EMA needs; for example, groups of indicators – *Biodiversity* and *Climate change* shall be only indirectly related to the influence of a particular company's economic activities on environment and they shall rather be attributed to EMA costs group *Less tangible costs*.

At the same time there should be changes made regarding the present accounting practice, because the necessity to apply EMA indicates the most significant problems to be dealt with:

- inadequate links between accounting and other departments;
- unintentional hiding of environment-related cost information in overhead accounts;
- inadequate tracking of information on material use, flows and costs;
- lack of some environment-related information in the accounting records;
- investment decisions made on the basis of incomplete environment-related information (IFAC, 2005).

Having searched for the solutions of above mentioned problems and analyzed Latvia's situation regarding the accounting of environment-related information and evaluation of companies' performance, we admit that the provisions of Natural Resources Tax Law of the Republic of Latvia have certain significance in dealing with the problem. In conformity with the above mentioned law, the taxes are imposed on objects that are significant in terms of resources use and pollution:

- 1) natural resources;
- 2) use of the useful characteristics of subterranean depths by pumping natural gas or greenhouse gases into geological structures;
- 3) waste disposal and emission of polluting substances;
- 4) the volume of greenhouse gases emitted by technological equipment, which is not included in the amount of transferred allowances;
- 5) goods harmful to the environment;
- 6) packaging of goods and articles and disposable tableware and accessories;
- 7) radioactive substances;
- 8) vehicles;
- 9) coal, coke and lignite (brown coal) (NRTL, Section 4).

A company as a tax-payer is responsible for ensuring the accounting of the volume of natural resources and pollution. However, the provisions of the law are not specified in relation to the type and form how this accounting shall be carried out. Thus, when making changes in the system of environmental indicators, it is very important to elaborate them in details in conformity with six categories of environmental costs necessary at the company's level (See Table 2). The legal basis for such changes would be the amendments made to Regulation No.175 *Regulations on National Environmental Indicators* adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia. It is necessary to supplement the system of environmental indicators elaborated in details with the amendments of provisions of those laws and regulations regulating accounting and laws on taxes that shall be applied to the natural resources to be extracted.

In the sphere of accounting it is necessary to make amendments to “*Annual Accounts Law*” of the Republic of Latvia by including there as the obligatory provisions for the disclosure of environment-related information in the annex of an annual account, and at the same time specifying the structure of information to be prepared, supplementing Regulation No.585 “*Regulation Regarding the Conduct and Organisation of Accounting*” adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia. The implementation of such provisions would make the companies responsible for the development of such classification of costs that would enable not only to disclose for users of accounts the information related to the influence on environment, but also would enable the management to track down the flows of natural resources and other materials used for economic activities and the level of pollution caused to nature as a result of such flows, to find out and control the hidden costs, to make adequate decisions for the implementation of environment protection measures.

5. CONCLUSIONS AND SOLUTIONS

1. *Environmental management accounting* is one of *environmental accounting* forms, and studies performed in this sphere within about 20 years show its historical development, the increase of social understanding and distribution, which is proved by the guidelines developed by several international organizations (UNCTAD; IFAC). On the basis of these recommendations, in many countries there had been developed national policy on environmental accounting, and the companies are motivated to implement it into practice, however, in Latvia at present there has no complex approach developed regarding the application of environmental accounting.
2. Out of the definitions analyzed within the research, IFAC guidelines provide the most detailed nature of EMA. As the most essential it is necessary to point out the registration of environment-related costs both in natural units for the flows of physical resources and aggregating the monetary data that provide basis for the improvement of decision-making quality at the company and also for the informing of the external users of annual accounts on the influence of the company's economic activities on environment.
3. The classification of environment-related costs into six groups was used as a methodological basis for the performed analysis; two groups have non-conventional division concerning the utilization of raw materials and materials in relation to the substance of product to be manufactured and waste, and emissions, in their turn the rest three groups are related to the costs of waste management, research projects on nature protection and other less tangible costs.

4. When evaluating the normative basis for the formation of environmental costs at the companies in Latvia in comparison to EMA groups of costs, the environmental performance indicators (EPI) adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia were used as natural indicators of environment; these indicators are arranged in seven groups. It was found out during the analysis that only about 50% of all (61) indicators can be related to the types of EMA costs, besides several significant groups of costs are not represented all with the environmental indicators (costs of equipment depreciation, internal personnel, external services, taxes, fines) thus proving that EPI system cannot be used as a basis for the introduction of EMA, if it is not significantly supplemented.
5. For dealing with the identified problems, related to EPI system as the basis for the implementation of EMA, it is necessary to make amendments to Regulation No.175 *Regulations on National Environmental Indicators* adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia, elaborating in details the system of indicators at the level of companies in conformity with six EMA categories of costs.
6. It is necessary to supplement the system of environmental indicators elaborated in details with the amendments of provisions of those laws and regulations regulating accounting – it is necessary to make amendments to “*Annual Accounts Law*” of the Republic of Latvia by including there as the obligatory provisions for the disclosure of environment-related information in the annex of an annual account, and at the same time specifying the structure of information to be prepared, supplementing Regulation No.585 “*Regulation Regarding the Conduct and Organisation of Accounting*” adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia.

LITERATURE:

1. Accounting and Financial Reporting for Environmental Costs and Liabilities (2002). Guidance manual. UNCTAD. Geneva, 95 p.
2. An Introduction to Environmental Accounting as a Business Management Tool: Key Concepts and Terms (1995). Environmental Protection Agency. Washington D.C.
3. Bhanu Murthy K. V. (2007) Environmental Accounting – an Overview. <http://www.authorstream.com/Presentation/bhanumurthykv-33057-environmental-accounting-accountability-management-green-revised-entertainment-ppt-powerpoint/>
4. Environmental Management Accounting (2005). International Guidance Document. IFAC.
5. Epstein, M. J. (1995). Measuring corporate environmental performance: Best practices for costing and managing an effective environmental strategy. Montvale, NJ: Institute of Management Accountants
6. Management Accounting Guidelines: Tools and Techniques of Environmental Accounting for Business. The Institute of Cost and Works Accountants of India (ICAWAI), 2008.
7. UNDSO: improving Governments' Role in the Promotion of Environmental Managerial Accounting (2000). United nations, New York
8. UNDSO: “Environmental management Accounting, Procedures and Principles” (2001). United Nations, New York.
9. LR likums “Gada pārskatu likums” (14.10.1992.), <http://www.likumi.lv/doc.php?id=66461>
10. LR likums „Dabas resursu likums” (NRTL) (15.12.2005) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124707>
11. LR MK noteikumi Nr.175. Noteikumi par nacionālajiem vides indikatoriem. (24.02.2009.)
12. LR MK noteikumi Nr.404 “Dabas resursu nodokļa aprēķināšanas un maksāšanas kārtība un kārtība, kādā izsniedz dabas resursu lietošanas atļauju” (19.06.2007) <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124707>
13. LR MK noteikumi Nr.585 “Par grāmatvedības kārtošānu un organizāciju” (21.10.2003) http://www.likumi.lv/doc.php?id=80418&version_date=06.08.2011

INNOVATION IN FINANCIAL MARKETS REQUIRE FASTER ANALYSIS

Budik Josef, ing. CSc.

University of Finance and Administration, Estonská 500/3
101 00 Praha – Vršovice, Czech Republic
Tel.: 00420 210 088 814
Josef.Budik@seznam.cz or josef.budik@wsfs.cz

Abstract. *Financial markets are undergoing rapid innovation due to powerful computers and still sophisticated algorithms. Developments have created a discipline called high-frequency trading. Its strategies have little or no correlation with traditional long-term buy and hold strategies. Some differences are presented in the article.*

Key words: *Financial markets, equities, trading, strategy, assets holding period*

PREFACE AND DEFINITIONS

Innovation, which I addressed in the paper, is the high-frequency trading (HFT) in financial markets. It is a recent phenomenon and it is based on the idea to buy and sell stocks multiple times within a mere second. The Securities and Exchange recognizes this and says that high frequency trading “does not have a settled definition and may encompass a variety of strategies in addition to passive market making” One definition says, high frequency trading is a type of strategy that is engaged in buying and selling shares rapidly, often in terms of milliseconds and seconds and thus generate a large number of trades daily. According to the survey, more than 60% of respondents thought, that the HFT is characterized by holding assets of between 1 second and 10 minutes. And more than 50 % of respondents thought that the HFT talking while holding a newly purchased asset is less than one second.

A type of trading that is similar to HFT, but fundamentally different is algorithmic trading. Algorithmic Trading we can imagine as the use of computer algorithms to automatically make trading decisions, submit orders, and manage those orders after submission. Algorithmic trading and HFT are similar in that they both use automatic computer generated decision making. However, they differ in that algorithmic trading (AT) may have holding periods that are minutes, days, weeks, or longer, whereas HFT by definition hold their position for a very short horizon and try and to close the trading day in a neutral position. Thus, HFT must be a type of algorithmic trading, but algorithmic trading need not be HFT.

METHODS AND RESULTS

One possibility how to get information from text is a textual analysis. Textual analysis is useful for researchers working in cultural studies, media studies, in mass communication, and perhaps even in sociology and philosophy. It allows researchers to review full text documents. Textual analysis is very precise and strong tool. For basic information mapping field of high frequency trading can be only number of articles saved in quite well defined set. I

used databáze „Proquest Business“. There is written on its website: „This databáze is one of the most comprehensive business databases on the market. It includes in-depth coverage for thousands of publications“

I prepared two groups of key words for retrieving in the Proquest Business database:

1. (high frequency trading) and (equity),
2. (high frequency trading) and (options),

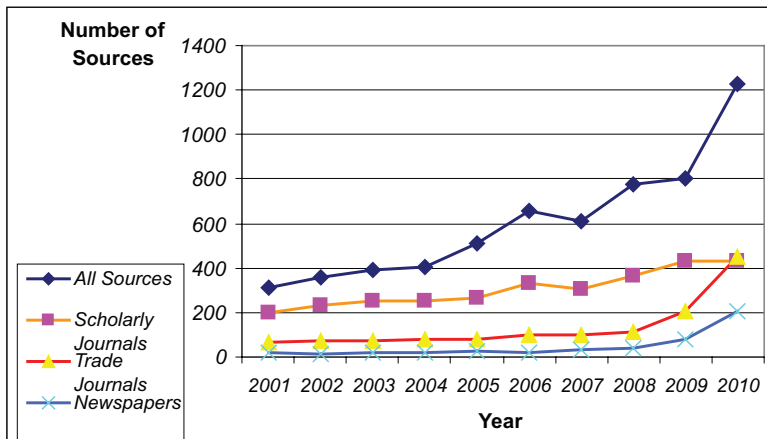
I have formulated a hypothesis: „The number of different texts in the database corresponds to the importance and relevance of the topics.“

Search results for the first query is shown in Table 1

TABLE 1. Numer of texts retrieved according to the first group of keywords

Year	All Sources	Scholarly Journals	Trade Journals	Newspapers
2001	312	200	67	21
2002	358	234	75	14
2003	393	250	75	19
2004	405	252	78	23
2005	514	264	80	25
2006	657	334	102	18
2007	613	303	102	32
2008	773	367	114	40
2009	803	430	204	82
2010	1225	429	448	209

Source: <http://search.proquest.com/business/index>

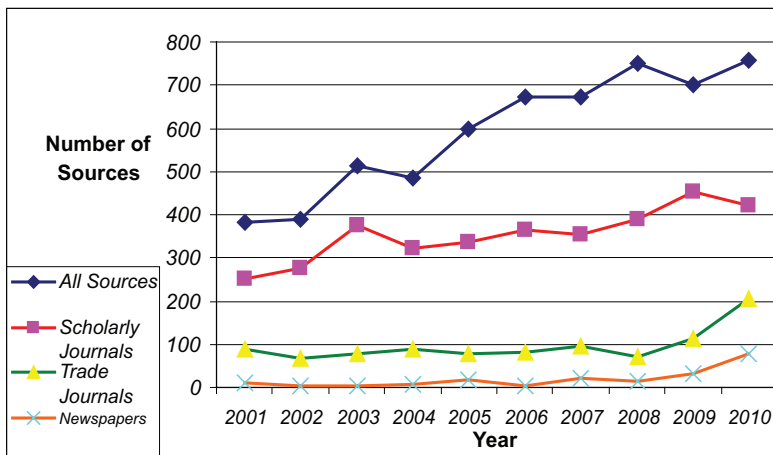
GRAPH 1. Changes in the number of sources found – key words No 1

In principal automated trading is similar to HFT except that the holding period can vary. AT increase the efficiency of the price process and that AT contribute more to price discovery than does human trading. Reasons for using algorithms in trading isannonimity, cost, trader produktivity, reduced market impact, speed, ease of use and any other. Also in the articles I find a positive relationship between AT providing the best quotes for stocks and the size of the spread.

TABLE 2. Numer of texts retrieved according to the second group of keywords

Year	All Sources	Scholarly Journals	Trade Journals	Newspapers
2001	382	251	89	11
2002	388	275	69	5
2003	513	374	77	3
2004	486	322	88	8
2005	600	337	77	16
2006	672	365	80	4
2007	672	355	95	23
2008	752	388	72	13
2009	702	454	114	33
2010	756	422	204	79

Source: <http://search.proquest.com/business/index>

GRAPH 2. Changes in the number of sources found – key words No 2

Chaboud, Hjalmarsson, Vega, and Chiquoine (2009) look at AT in the foreign exchange market. Paper suggest that algorithmic trading as a whole improves market liquidity and does not impact, or may even decrease, price volatility. This paper fits in to this literature by decomposing the AT type traders into short horizon traders and others and focusing on the impact of the short-horizon travers on market quality.

The main characteristics of HFT firms that are identified in papers are the following:

- they engage in proprietary trading; that is, the firm does not have customers but instead trades its own capital;
- the HFT use sophisticated trading tools such as high-powered analytics and computing co-location services located near exchanges to reduce latency;
- the HFT engage in sponsored access providers whereby they have access to the co-location services and can obtain large-volume discounts;
- the HFT firms tend to switch between long and short net positions several times throughout the day, whereas non-HFT labeled firms rarely switch from long to short net positions on any given day;

- orders by HFT firms are of a shorter time duration than those placed by non-HFT firms. Also, HFT firms normally have a lower ratio of trades per orders placed than for non-HFT firms.

Firms that are not labeled as HFT firms, they satisfy one of the following characteristic:

- Firms like Lime Brokerage and Swift Trade who provide direct market access and other powerful trading tools to its customers, who are likely engaging in HFT and thus are likely HFT traders but are not labeled so;
- proprietary trading firms that are a desk of a larger, integrated firm, like Goldman Sachs or JP Morgan;

Securities firms build networks that would provide a direct, long-distance, superfast, optical connection between New York and Chicago. Analysis shows the following facts:

- a New York - Chicago fiber route that by itself has to be faster than any other. That's because it is 825 miles long, more than 100 miles shorter than any prior connection. That probably saves 1 millisecond; (in itself, since light travels about 189 miles in one thousandth of a second)
- line straight across and through the hard rock terrain of central Pennsylvania. Combined with 'clean speed' technologies, lowered the time long-distance trading messages took, by several thousandths of a second;
- one line started from 17 milliseconds between New York and Chicago, round-trip;
- another offer 13.33 milliseconds round-trip guaranteed time for customers;

Shortening of time is necessary because a broker loses \$4 million a year in annual revenue, for every millisecond lost. To date, the privately-held firm has not disclosed the names or number of customers, but the ultra-low-latency trading set includes the most likely users.

HIGH FREQUENCY TRADING STRATEGY

High frequency trading firms prefer a price reversal strategy, whereby they tend to buy stocks at short-term troughs and they tend to sell stocks at short-term peaks. This is true regardless of whether they are supplying or demanding liquidity.

What is known regarding HFT is that they tend to buy and sell in very short time periods. Therefore, rather than changes in firm fundamentals, HFT firms must be basing their decision to buy and sell from short term signals such as stock price movements, spreads, or volume. There are three decisions a HFT firm makes at any given moment. Does it buy, does it sell, or does it do nothing. This decision making process occurs continuously. From this ordered logit model one may expect to see a variety of potential patterns and different strategies. For instance momentum trading, price reversal trading, trading in high volume markets, or trading in high spread markets. It could be they base their trading decisions on the spread and so the spread variables would have a lot of power in explaining when HFT buy or sell

Risk management, or lack of it, has received a lot more publicity in the recent years, in the aftermath of 2008 crash. It seems that lack of proper risk management has contributed to the crash or at least to its amplitude. Thus, we are even more mindful of considering an effective risk management strategy. From a point of view of investment risks, we could envision two basic types of investments.

- (1) Conventional investment, where an investor takes positions by assuming / predicting the future price trend and the return depends mainly on the accuracy of the prediction of the future prices.
- (2) Statistical Arbitrage investment is the second type of investment.

The manager deal with the risks veery carefully. He (she) try to avoid systematic market risk by making pairs of assets. He (she) avoid the sector (industry) risk by choosing pairs from the same sectors.

CONCLUSION

This paper shows the different views of the trade and its role in capital markets. They supply liquidity in about half of all trades and demand liquidity in about half as well. Their activities in the market, both in initiating trades and in providing liquidity, are stable over time. The HFT firms are profitable, making around \$3 billion. The evidence suggest HFT play a very important role in price efficiency and the price discovery process. In fact, they provide more useful information to the price generation process than do non-HFT. Finally, HFT aktivty either has no impact on volatility or tends to decrease it.

Classical financial theory considers financial markets a place where homogeneous agents with the same expectations about prices interact each other in a complete rational world. All the news are already incorporated into prices thus no place for profitable trading strategies to be implemented is available.

Highly qualified experts have to enounce new theories and elaborate new models. Economists studied carefully activities of different agents like market makers and traders in the markets and with the help of econometricians, they have started to formalize models apart from the simple random walk for prices.

All these finding move us away from efficiency and make us in a position to think about a possible alternative theory for heterogeneous markets. But heterogeneous expectation is a difficult to model. Some work is done in this sector of finance and further research should university and securities firms have to do.

REFERENCES:

1. Bhatt, N. (2010). Elkins/McSherry - global transaction costs decline despite high frequency trading. Institutional Investor, (00203580), n/a-n/a. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/817263845?accountid=37662>
2. Brogaard, Jonathan, High Frequency Trading and Volatility (October 4, 2011). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1641387>
3. Cardella, Laura, Hao, Jia and Kalcheva, Ivalina, The Floor Trader vs. Automation: A Survey of Theory and Empirical Evidence (September 20, 2010). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1650345>
4. Goldman sachs to add electronic trading support. (2010). Wall Street Letter, (02774992), n/a-2. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/607177979?accountid=37662>
5. Chaboud, A., Chiquoine, B., Hjalmarsson, E. and Vega, C. Rise of the machines: Algorithmic trading in the foreign exchange market. FRB International Finance Discussion Papers, 2009.
6. Kearns, Michael, Kulesza, Alex and Nevmyvaka, Yuriy, Empirical Limitations on High Frequency Trading Profitability (September 17, 2010). Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1678758>
7. Mackenzie, M. (2010, May 15). The lessons we need to learn from the flash crash. Financial Times, pp. 15. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/250252469?accountid=37662>
8. Schmerken, I. (2010). The rise of commodities algorithms. Wall Street & Technology, 28(2), 24-n/a. Retrieved from <http://search.proquest.com/docview/206617656?accountid=37662>

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CORE OF GOODWILL

Inga Bumane

Dr. oec. University of Latvia
Aspazijas Blvd. 5-434, Riga, Latvia, LV – 1050
Phone: (371) 67034633, e-mail address: inga.bumane@lu.lv

Abstract. *The purpose of research is to study the explanations of the economic core of goodwill presented in the accounting literature and to carry out their comparative analysis. As a result of research it was established that in the explanations regarding the core of goodwill under the research there had been no attention paid to an important peculiarity – goodwill exists within every enterprise and whether it is positive or negative depends on its operational success; and as a result of an acquisition of an enterprise, goodwill is calculated for the acquirer's balance sheet but it does not arise anew.*

Keywords: *acquired goodwill, negative goodwill, bargain purchase, core of goodwill*

INTRODUCTION

In the accounting theory the goodwill is one of the most contradictory evaluated and specific accounting objects. Its value is determined by means of the calculation of residue as a result of the bargain purchase of an enterprise or by preparing the consolidated annual reports. There are many articles in the accounting literature with the discussions on the conditions of goodwill recognition, its accounting methodology and its economic core.

The purpose of research is to study the explanations of the economic core of goodwill presented in the accounting literature and to carry out their comparative analysis.

When identifying the core of goodwill, the problem is that it is a unique item, emerging as a residue; therefore it is possible to have different explanations of its core.

The first part of the article provides the summary of research on the economic core of goodwill calculated as a result of an acquisition of an enterprise, and the second part of the article covers the analysis of explanations regarding the negative goodwill core.

The limit of research – the article does not cover the analysis of the explanations of the core of goodwill calculated for the purpose of preparing the consolidated annual reports, because it is related to the specific consolidation procedures.

1. THE CONCEPT OF GOODWILL AND ITS CORE

Goodwill is one of the most contentious intangible assets, which are sometimes referred to as the good reputation of an enterprise and strong customer relationships, its prestige or eminence. A comparative study of literature on the subject of economics finds that the most precise explanation of goodwill is provided in the International Financial Reporting Standard No.3 “Business Combinations” (IFRS 3, 2009) – goodwill is the excess of the consideration transferred over the net fair value of the identifiable assets acquired and liabilities assumed.

There are various explanations of the core of goodwill. The Swiss academic B. Raffournier (Raffournier, 1998) believes that goodwill characterizes the current value of expected

profit and also represents various assets, which cannot be materialized in the balance sheet in money terms. The USA academics M. F. van Breda and E. S. Hendriksen (Хендриксен Э. С., ... , 1997) believe that it is the positive difference between the cost of acquisition of an enterprise and the fair value of its net assets. According to French academics C. Pierrat and B. Martory (Pierrat, ... 1996), the goodwill indicates the part of the company's value which cannot be linked individually to the identifiable elements, but it does mean that it corresponds exactly to the value of the unidentifiable elements. The international standards (IFRS 3, 2009) characterize the economic core of goodwill as an asset representing the future economic benefits arising from other assets acquired in a business combination that are not individually identified and separately recognised.

As a result of research, the author concludes that these economic explanations of goodwill fit with its economic core rather well, because it represents both the prospect of receiving economic benefits in the future and the various elements that cannot be materialized in money terms, and the value of goodwill is calculated by using an algorithm, which finds it as a residue when the fair value of the identifiable net assets has been subtracted from the acquisition cost.

The economic literature provides some explanations on the components of goodwill. The author presents the comparative analysis of the probable components of goodwill in Table 1.

TABLE 1. The Comparative Analysis of the Probable Components of Goodwill

	M. F. Johnson and K. R. Petrone (1998)	Basis of Conclusions on IFRS 3 (2009)
1.	excess of the fair values over the book values of the acquiree's recognised assets	not indicated
2.	fair values of other net assets not recognised by the acquiree	not indicated
3.	fair value of the "going concern" element of the acquiree's existing business	fair value of the "going concern" element of the acquiree
4.	fair value from combining the acquirer's and acquiree's businesses and net assets	fair value of the expected synergies and other benefits from combining the acquiree's net assets with those of the acquirer
5.	overvaluation of the consideration paid by the acquirer	errors in measuring and recognising the fair value of either the cost of the business combination or the acquiree's identifiable assets, liabilities or contingent liabilities, or a requirement in an accounting standard to measure those identifiable items at an amount that is not fair value
6.	overpayment (or underpayment) by the acquirer	overpayments by the acquirer

The table shows that the USA academics M. F. Johnson and K. R. Petrone identified six probable components of goodwill, whereas in IFRS 3 there are four probable components of this value presented.

In relation to the first probable component of goodwill stating that goodwill is the excess of the fair values over the book values of the acquiree's recognised assets, it should be admitted that such a component of goodwill may emerge only in the case if an enterprise-

acquirer shall initially evaluate the acquired assets and disclose them as a part of its assets according to their carrying amount. However, this evaluation policy contradicts the provision of IFRS 3 (2009) that the enterprise–acquirer shall do its best to recognise the identifiable net assets acquired at their fair values rather than their carrying amounts. Therefore IFRS 3 does not identify such a probable component of goodwill at all.

As the second probable component of goodwill is identified the aspect that goodwill comprises the fair values of other net assets not recognised by the acquiree. It is most likely that such other assets are non-physical assets that do not meet the identifiability criteria for intangible assets. However, such a component of goodwill may be reduced, if the enterprise–acquirer observes the provision of IFRS 3 (2009) that the acquirer shall do its best to recognise all acquired intangible assets. Thus such a component of goodwill is not identified in the international standard.

The next probable components of goodwill are presented in both bibliographic sources indicated in Table 1. The third probable component of goodwill is that goodwill represents the fair value of the “going concern” element of the acquiree. In its turn, as the fourth probable component of goodwill is indicated the aspect that goodwill represents the fair value of the expected synergies and other benefits from combining the acquiree’s net assets with those of the acquirer. IFRS 3 (2009) provides more detailed explanation of these components. The going concern element represents the ability of the acquiree to earn a higher rate of return on an assembled collection of net assets than would be expected from those net assets operating separately. That value stems from the synergies of the net assets of the acquiree, as well as from other benefits such as factors related to market imperfections, including the ability to earn monopoly profits and barriers to market entry. In its turn, the fair value of the expected synergies and other benefits from combining the acquiree’s net assets with those of the acquirer are unique to each business combination, and different combinations produce different synergies and, hence, different values.

The author draws a conclusion that the third and fourth components, shown in Table 1, are similar according to their content. They both envisage that goodwill represents both the ability of an enterprise–acquirer to gain higher profit that stems from the mutual synergy of combined net assets and other market factors (probable situation of monopoly in the market) and the fact that it represents the fair value of expected synergy and other benefits that stem from combining the business activities and net assets. The USA academics M. R. Johnson and K. R. Petrone (Johnson, ... 1998) identified these components as “going-concern goodwill” and “combination goodwill”, and these specialists recognise that both components describe the economic core of goodwill. IFRS 3 (2009) also observed that the third and fourth components conceptually are a part of goodwill, i.e., they describe the economic core of goodwill. Having compared the views, presented by the USA academics M. R. Johnson and K. R. Petrone (Johnson, ... 1998), and the provisions of IFRS 3 (2009) on the economic core of goodwill with the explanations on this value, given by other accounting specialists (Raffournier, 1998; M. F. van Breda, E. S. Hendriksen, 1997; C. Pierrat, B. Martory, 1996), the author draws a conclusion that the economic core of goodwill partially is described by Swiss academic B. Raffournier (1998), who believes that goodwill characterizes the current value of expected profit.

As the fifth probable component of goodwill is indicated the aspect that goodwill represents the overvaluation of the consideration paid by the acquirer. The fifth probable com-

ponent is more specifically characterized in IFRS 3 (2009), i.e., goodwill represents errors in measuring and recognising the fair value of either the cost of the business combination or the acquiree's identifiable assets, liabilities or contingent liabilities. Thus this probable component could then relate to all errors in measuring the fair values in the business combination, i.e., it is related to the wrong consideration of a value and to the wrong consideration of the fair value of acquired net assets.

In relation to the content, the sixth probable component of goodwill, shown in Table 1, is similar - goodwill represents the overpayment (or underpayment) by the acquirer. Such probable component of goodwill may occur, if the price is driven up in the course of bidding. Conversely, goodwill could be understated if the acquirer's net assets were obtained through a distress or fire sale; in this case the negative goodwill is formed.

It is recognised by the USA academics M. R. Johnson and K. R. Petrone (1998), and also provided by IFRS 3 (2009) that the fifth and sixth components, shown in Table 1, are not the parts of goodwill, but such overpayment is rather related to the enterprise-acquirer's measurement errors. Besides, it should be taken into account that IFRS 3 (2009) provides that the acquirer shall do its best to measure the consideration accurately, and thus eliminating or reducing the fifth and sixth components.

Having performed research on the probable components of goodwill, the author draws a conclusion that the third and fourth components (See Table 1) are considered to be the economic core of goodwill. Therefore, taking into account that goodwill is recognised as the enterprise-acquirer's asset, it is important to evaluate the conformity of its economic core to the criteria for the recognition of assets.

An asset is defined in the Conceptual Framework for Financial Reporting (2010) as:

1. a resource controlled by the entity;
2. a result of past events; and
3. from which future economic benefits are expected to flow to the entity.

Having considered the conformity of the core of goodwill to the first criterion for the recognition of assets, it should be pointed out that it is difficult for the enterprises to prove the existence of control over this unique asset that is formed by means of calculation as a residue. As it is established above, the core of goodwill represents the ability of an enterprise-acquirer to gain higher profit from the mutual synergy of the combined set assets and from other factors, obtained as a result of business combination. Therefore it could be considered that the management of the enterprise-acquirer controls this asset, because it manages, coordinates and controls all the business activities, thus creating the positive results of business – the profit. It is provided by IFRS 3 (2009) that the control of core goodwill is provided by means of the acquirer's power to direct the policies and management of the acquiree.

The goodwill is in compliance with the second criterion for the recognition of assets, because the existence of the business combination is seen as a past event. The goodwill is in conformity also with the third criterion for the recognition of assets, as this is evidenced by the fact that the acquirer has been prepared to pay extra consideration over and above as amount equal to the fair value of the acquiree's identifiable net assets. Therefore it is possible to draw a conclusion that the core of goodwill meets the definition of an asset.

2. THE CONCEPT OF NEGATIVE GOODWILL AND ITS CORE

Goodwill may be also negative, which happens if the consideration transferred is less than the net fair value of the identifiable assets acquired and liabilities assumed. Internationally it is referred to as “negative goodwill” (Melville, 2008; Comiskey, Clarke, Mulford, 2010; Morris, 2004; and other specialists) or as “a gain on a bargain purchase” (Pahler, 2003; IFRS 3, 2009), or sometimes also as “badwill”.

In the studied accounting literature there are the following explanations of the core of negative goodwill.

The USA academics M. F. van Breda and E. S. Hendriksen (Хендриксен, ... , 1997) note that negative goodwill is essentially a mirror image of goodwill. Academics from the UK Chopping D. and Skerratt L. (Chopping, ... , 1995) believe that negative goodwill is characteristic to a bargain purchase made possible by an “obligatory” sale, special bargaining skills or management mistakes resulting in unsuccessful performance of an enterprise. IFRS 3 (2009) also, when characterizing such excess, provides terms “bargain purchase” and “a gain on a bargain purchase”; thus there is also defined the economic core of this negative value – the result of a bargain purchase.

Besides, a view has been expressed in the international standard (IFRS 3, 2009) that the existence of a bargain purchase is considered (by the preparers of the standard) as an anomalous transaction as parties to the business combination do not knowingly sell assets at amounts lower than their fair value.

However, because the acquirer has excellent negotiation skills, or because the acquiree has made a sale for other than economic reasons or is forced to sell owing to specific circumstances such as cash flow problems, such situations do arise.

Having analyzed the view of the USA academics (Хендриксен, ... , 1997) on the core of negative goodwill (i.e., the negative goodwill is essentially the mirror image of goodwill), it is possible to draw a conclusion that the above mentioned specialists describe this negative difference as the enterprise–acquirer’s expected amount of losses due to the business combination and the assembled collection of the mutual synergy of net assets.

Melville A. (2008) believes that this situation (negative difference – auth.) could arise for two main reasons:

1. errors might have been made when determining the cost of the business combination or the fair values of the identifiable assets and liabilities acquired;
2. the acquirer may have made a “bargain purchase”.

It should be noted that the first reason for the arise of such negative value as identified by Melville A. (2008) – determination errors is eliminated, if an enterprise–acquirer observes the provisions of IFRS 3 (2009). The international standard provides that before recognising a gain on a bargain purchase, the acquirer shall reassess whether:

1. it has correctly identified all the assets acquired and liabilities assumed;
2. it has correctly measured at fair value all the assets acquired and liabilities assumed;
3. it has correctly measured the consideration transferred.

Thus, in the most of the above cited sources a view prevails that the economic core of negative goodwill is the aspect that it describes the gains from the bargain purchase.

Academic Pahler A. (2003) notes that the presence of a bargain purchase element clearly suggests that the assets are worth more individually than as a part of a going business. If this was true, the previous owners of the acquired business would have been better off to

liquidate the company by selling its individual assets than by selling the business as a whole. Because they did not do this, the initially determined current values must have been overstated to the extent of the bargain purchase elements.

Several specialists recognise that conceptually, negative goodwill does not make sense, because in efficient markets there are few bargains (Morris, 2004) or over the years, the recurring theme surrounding discussions of negative goodwill is that a bargain purchase is not plausible in efficient markets (Comiskey, Clarke, Mulford, 2010).

Having performed analysis of the provided explanations of negative goodwill, the author draws a conclusion that the economic core of negative goodwill depends on each specific transaction. Thus, negative goodwill may arise as a result of a bargain purchase or when the enterprise–acquirer predicts a negative performance result after the acquisition.

CONCLUSIONS

There are different explanations of the economic core of goodwill and negative goodwill in the accounting literature. At present there prevails a view that the core of goodwill describes the ability of an enterprise–acquirer to gain higher profit that stems from the mutual synergy of combined net assets and other market factors, as well as it describes the fair value of the expected synergy and other benefits as a result of business and the combination of net assets. Besides, only if the core of goodwill represents the above mentioned, it may be recognised as an asset in the balance sheet of the enterprise–acquirer. Whereas the prevailing view concerning the core of negative goodwill is that it describes the result of a bargain purchase.

The author believes that the explanations of goodwill and negative goodwill alike disregard one important peculiarity – both of them exist for as long as the enterprise is operating, and if since establishment the entity has never been sold, its steadily formed goodwill or negative goodwill is not shown in the accountancy registers. Hence, goodwill exists within every enterprise and whether it is positive or negative depends on its operational success; and as a result of an acquisition of an enterprise, goodwill is calculated for the acquirer's balance sheet but it does not arise anew.

When identifying the core of goodwill, the problem is that it is a unique item, emerging as a residue. Thus it is possible to state that the core of this difference depends on the specificity of the acquisition of a particular enterprise. Therefore it is very unlikely that there exists the only, uniform explanation of the core of goodwill that would correspond to the peculiarities of the acquisition of any enterprise.

LITERATURE

1. Chopping D., Skerratt L. (1995), *Applying GAAP 1995/96 – Great Britain: The Institute of Chartered Accountants in England and Wales*, 4-th ed., 619 p.
2. Comiskey E.E., Clarce J.E., Mulford C.W. (2010), *Is negative goodwill valued by investors?*, *Accounting Horizons*, Vol.24, No.3, p. 333-353.
3. *International Financial Reporting Standard 3 Business Combinations* (2009), International Accounting Standards Board, <http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/ifrs3.pdf>
4. Johnson, M.F., Petrone, K.R. (1998), *Is goodwill an asset?*, *Accounting Horizons*, Vol. 12, No. 3, p. 293-303.
5. Melville, A. (2008). *International Financial Reporting: A Practical Guide - England: FT Prentice Hall*, 476 p.

6. Morris J. (2004). Accounting for M&A, Equity and Credit analysis - Boston, MA: McGraw-Hill.
7. Pahler, A. (2003). Advanced Accounting: Concepts and Practice - Mason, OH: South – Western Publishing Co. 8th ed.
8. Pierrat C. & Martory B. (1996). La gestion de l'immatériel, Nathan.
9. Raffournier B. (1998), Accounting for goodwill in Switzerland: some empirical evidence. IAAER/CIERA Conference, Chicago, 2nd– 3rd October.
10. The Conceptual Framework for Financial Reporting (2010), International Accounting Standards Board, <http://eifrs.iasb.org/eifrs/bnstandards/en/framework.pdf>
11. Хендриксен Э. С., Ван Бреда М. Ф. (1997). Теория бухгалтерского учёта./ Пер. с англ.; Под ред. проф. Соколова Я. В. – М.: Финансы и статистика, 576 с.

PROFITABILITY AND COST STRUCTURE ANALYSIS OF INSURANCE PRODUCTS FROM POLISH MARKET IN THE TIME PERIOD 2006–2010

Magdalena Chmielowiec -Lewczuk

The Wrocław University of Economics

Abstract. *The purpose of research is analysis of costs and profitability for insurance products from life and nonlife polish insurance companies for the time period from 2006 to 2010 year. For this analysis were taken data from financial statements based on gross premiums, claims paid, acquisition costs and administrative expenses.*

Keywords: *profitability, costs structure, insurance products.*

---

1. INTRODUCTION

The aim of the paper is analysis of insurance products for profitability with costs and incomes they are connected. Data which are used in this analysis are based on information are presented in reports by Polish Financial Supervision Authority. That is why insurance products division is the same as in regular insurance classification which is based on legislation insurance act. Information about costs and incomes are taken from financial statements of polish insurance companies.

The time period which is analyzed is from 2006 to 2010 year. Earlier there were some changes in legislation of accounting and financial reporting so this time period is the best for comparing financial data. These changes were not so meaning but it could have some influence on results.

Results of this analysis are presented with division into life and non-life insurance companies. There are many differences between products of these two groups and they are in the different development time, too. Life insurance market is younger and for life insurance companies more important is investment activity. Non-life insurance market is older with structure which is not changed for years in Poland. That is why in any analysis, especially for insurance products this two groups of insurance companies should not be connected with each other.

One of the most powerful market in the modern economy is the market of financial services. It is formed by such entities as banks, insurance establishments, pension funds or investment funds, as well as a range of smaller entities providing various forms of financial intermediary services. Insurers are ones of the largest entities, and therefore they play a significant role both on the financial services market and the financial market, as well as in the entire economy.

2. LIFE INSURANCE PRODUCTS

Insurance companies are specified entities because of activity and cost structure. They are financial institutions which should take care of financial condition, financial liquidity and results. That's why in insurance companies the one part of perfect management process is cost management. Insurance companies are financial institutions, which have different

range of activity than other companies and that's why they have different character of costs too. Costs of insurance company are pooled, settled and calculated in another way.

Activity which is operative in insurance company is called technical activity. Technical activity consists of all operations which are connected with insurance sale and reinsurance. Technical incomes are incomes which are generated by fundamental activity of insurance company which is called technical activity. The main position of technical income is premium.

In insurance companies there are three groups of costs which are the most important:

- claims paid,
- acquisition costs
- administrative costs.

Acquisition costs and administrative costs are called costs of insurance operations which are generated in insurance company by taking out insurance contracts and operations of fundamental technical activity. Costs of insurance operations include acquisition costs, administrative costs and reinsurance commissions and share in reinsurers' profits.

In the life insurance companies products are classified as five groups based on legislation division:

- Class 1 – life insurance,
- Class 2 – marriage insurance,
- Class 3 - unit-linked life insurance,
- Class 4 – annuities,
- Class 5 - accident and sickness insurance.

For life insurance companies is characterized that products are connected with investments that is why there is strong connection between selling insurance, it means technical activity and investment activity. It could be added that these companies are on market shortly in Poland so they are still in the phase of selling products and gathering premiums. They just are starting paying claims so they have not normal level of costs. Especially that life insurance products are very long-term and typical, regular payment will appear in few years.

In the tables 1 are presented incomes, costs and results on sale with a rate of profitability for all classes of life insurance.

Data from table 1 are basement for later analysis. As a income it is taken gross written premium, as costs three positions: gross claims paid, acquisition and administrative costs which could be treated as main technical costs. Result on sale is assessed as different between gross written premium and three cost positions. It is not the same as profit or loss in financial statement because result from financial statement is corrected additional by change in technical reserves. For profitability analysis is better to take only premium and main technical costs without technical reserves. Profitability is presented as a rate with formula 1:

$$\text{Profitability} = \text{result on sale} / \text{gross written premium} \quad (1)$$

On the graph 1 are presented shares of each class for life insurance in total main technical costs in the first year of research period time. It is seen that in the 2006 the biggest share has class 1 and on the second place is class 3. Both groups include typical life insurance. It is normal situation because the main product for this group of insurers are life insurances and the rest of products are selling as optional insurances.

TABLE 1. Profitability for life insurance products in the time period 2006–2010

Positions in thousands zlotys	Class 1	Class 2	Class 3	Class 4	Class 5
2006					
Gross written premiums	8105615	146222	9701546	35202	3047086
Gross claims paid	4873487	169017	2305019	59449	1025552
Acquisition costs	1041064	19334	586861	7822	430188
Administrative expenses	733897	18145	387259	6604	251121
Result on sale	1457167	-60274	6422407	-38673	1340225
Profitability	0,17	-0,41	0,66	-1,09	0,43
2007					
Gross written premiums	9855905	138019	11958216	44667	3459774
Gross claims paid	5323197	179449	3746499	53238	1103718
Acquisition costs	1582681	17397	788327	12547	652610
Administrative expenses	695120	13917	457885	5901	254473
Result on sale	2254907	-72744	6965505	-27019	1448973
Profitability	0,22	-0,52	0,58	-0,60	0,41
2008					
Gross written premiums	28376777	131594	6289133	61656	4078814
Gross claims paid	11213293	177316	6697692	56700	1192702
Acquisition costs	1966939	19142	755511	18513	835689
Administrative expenses	805004	10445	396520	8192	312138
Result on sale	14391541	-75309	-1560590	-21749	1738285
Profitability	0,50	-0,57	-0,24	-0,35	0,42
2009					
Gross written premiums	19218770	125869	6459081	71195	4341927
Gross claims paid	21700646	166142	4374720	61145	1370937
Acquisition costs	1971827	18720	696510	13118	1140933
Administrative expenses	772714	9474	422526	12605	376150
Result on sale	-5226417	-68467	965325	-15673	1453907
Profitability	-0,27	-0,54	0,14	-0,22	0,33
2010					
Gross written premiums	18762598	119903	8119067	83470	4265693
Gross claims paid	16094554	151133	4669303	60683	1584889
Acquisition costs	1929002	20239	755067	10814	984047
Administrative expenses	728746	11535	448506	12647	390654
Result on sale	10296	-63004	2246191	-674	1306103
Profitability	0,0005	-0,52	0,27	-0,008	0,30

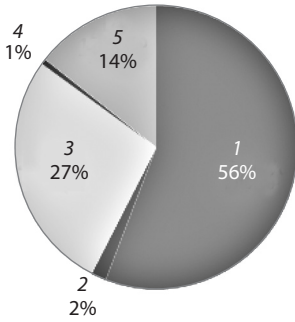
Source: own study based on Annual Bulletins for 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 year

On the graph 2 are presented the same shares in main technical costs but for the 2010 year. As we see the situation is very similar but with a little difference. Costs of the first class increased by 11%. This is result of bigger claims payment for life insurance. It means that insurance companies started paying claims for policies which were sold few years ago.

On the next graph number 3 it is shown structure of cost for the most important product from life insurance sector in 2006 and 2010 year.

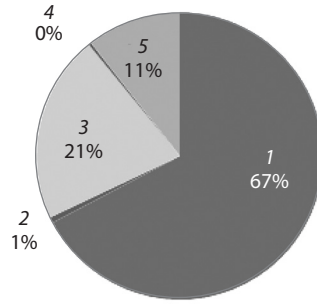
The increase of gross claims paid confirms earlier conclusion that insurers had to pay claims clients not only gathering premiums. We can see one more interesting thing that administrative expenses felt and it is positive.

On the graph number 4 are presented three positions of technical cost for all classes and for the whole time period.

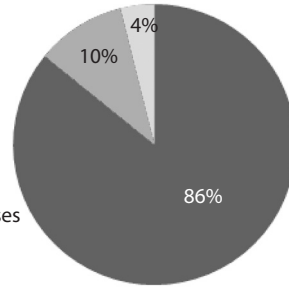
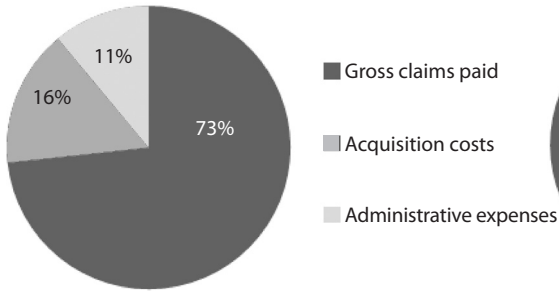
GRAPH 1. Classes' share in main technical costs of life insurance – 2006

Source: own study

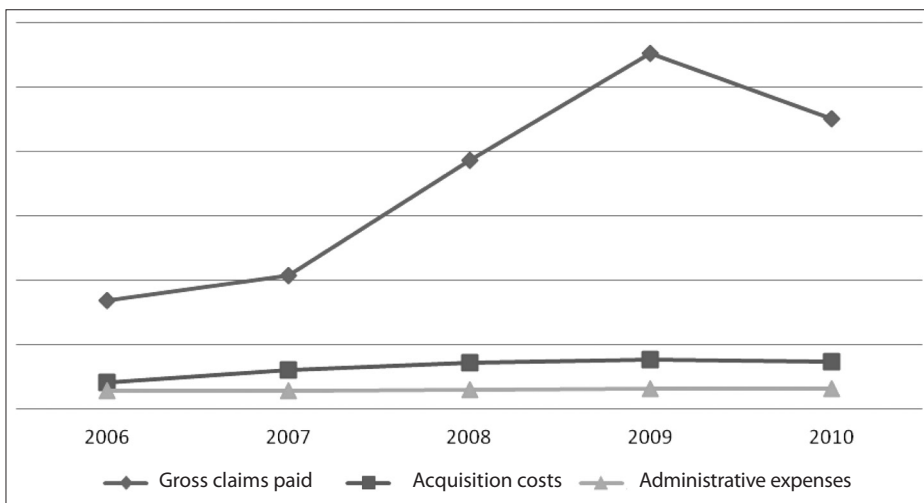
GRAPH 2. Classes' share in main technical costs of life insurance – 2010

Source: own study

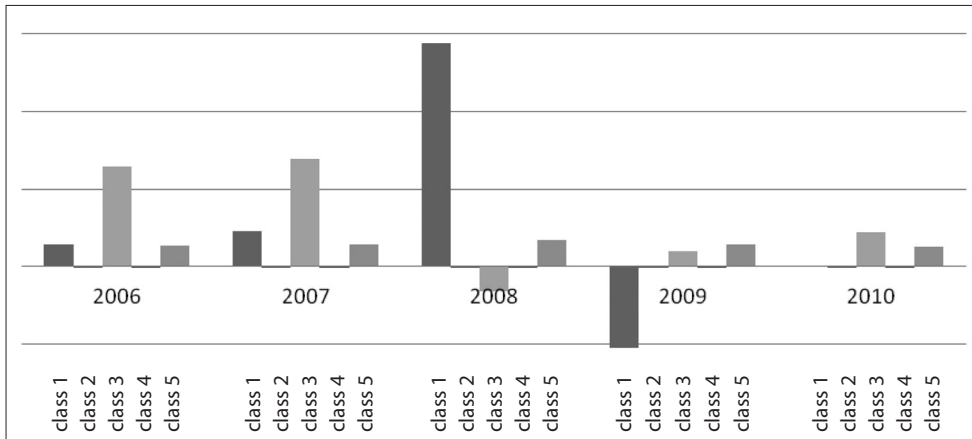
GRAPH 3. Cost structure for class 1 in life insurance – 2006, 2010

Source: own study

GRAPH 4. Main technical cost of life insurance from 2006 to 2010 year.

Source: own study.

GRAPH 5. Result on sale for life insurance 2006–2010

Source: own study

If we observe the level of technical costs for life insurance we can see that acquisition and administrative expenses didn't change during this time. The only one cost position which rapidly raised are claims paid.

On the graph 5 are presented results on sale for life insurance. We can see big variability in results for class 1 and 3. There are no changes in class 2, 4 and 5 where incomes covered all costs without any profit. This what was signalized in earlier analysis that high level of claims payment appeared we see that it came in 2008 and 2009 year.

3. NONLIFE INSURANCE PRODUCTS

Nonlife insurance companies offer especially property insurances as the main and basic products but they completed portfolio with casualty insurances which are connected with some property insurances. In non-life insurance companies there are more products and are classified as eighteen groups. These insurance are divided into:

- Class 1 – accident insurance, including accident at work and occupational disease,
- Class 2 - sickness insurance,
- Class 3 – land vehicle insurance (casco),
- Class 4 – railway rolling stock insurance (casco),
- Class 5 – aircraft insurance (casco),
- Class 6 – marine insurance,
- Class 7 – transport insurance,
- Class 8 – insurance again fire and natural forces,
- Class 9 – insurance against material damage,
- Class 10 – motor liability insurance,
- Class 11 – aircraft liability insurance,
- Class 12 – marine liability insurance,
- Class 13 – general liability insurance,
- Class 14 – credit insurance,
- Class 15 – insurance guarantee,

- Class 16 – financial risk insurance,
- Class 17 – legal protection insurance,
- Class 18 – insurance of assistance.

In the next tables 2 and 3 are presented data for non-life insurance companies with 18 classes of insurance products.

TABLE 2. Profitability for nonlife insurance products in the time period 2006–2010

Positions in thousands zlotys	Class 1	Class 2	Class 3	Class 4	Class 5	Class 6	Class 7	Class 8	Class 9
2006									
Gross written premiums	814928	168312	4224492	7237	14530	116667	120309	1744351	1147354
Gross claims paid	216517	63675	2903995	1979	7570	75560	30957	651886	320760
Acquisition costs	170800	41209	688844	1518	1790	22854	23868	344918	259869
Administrative expenses	101603	30917	524711	830	2368	15237	14523	208289	137727
Result on sale	326008	32511	106942	2910	2802	3016	50961	539258	428998
Profitability	0,40	0,19	0,02	0,40	0,19	0,02	0,42	0,30	0,37
2007									
Gross written premiums	949072	196658	4703852	9911	13006	126967	111630	1732197	1234201
Gross claims paid	219821	70682	2798735	4530	10596	106397	41805	833237	402081
Acquisition costs	212984	45328	765027	1904	1772	24407	21324	350694	285265
Administrative expenses	110255	26517	509048	1072	1881	15105	10682	187038	131617
Result on sale	406012	54131	631042	2405	-1243	-18942	37819	361228	415238
Profitability	0,42	0,27	0,13	0,24	-0,09	-0,14	0,33	0,20	0,33
2008									
Gross written premiums	1231841	294049	5206861	11875	17136	101143	112383	1887424	1436648
Gross claims paid	224165	89763	3113704	8039	12256	107312	50130	905476	519078
Acquisition costs	285460	72953	907266	2644	2525	22580	22497	418305	347257
Administrative expenses	127593	32432	481955	1182	1738	9885	10579	187087	128051
Result on sale	594623	98901	703936	10	617	-38634	29177	376556	442262
Profitability	0,48	0,33	0,13	0,0008	0,03	-0,38	0,25	0,19	0,30
2009									
Gross written premiums	1212190	276027	4888488	16991	20212	106360	92094	2174468	1544954
Gross claims paid	258365	117127	3746699	8120	12652	129822	46 922	1212491	555626
Acquisition costs	378101	99510	907719	3722	2993	17525	19748	482372	413693
Administrative expenses	124116	33659	467196	1732	2513	10377	9738	220377	143253
Result on sale	451608	25731	-233126	3417	2054	-51364	15686	259228	432382
Profitability	0,37	0,09	-0,04	0,20	0,10	-0,48	0,17	0,11	0,27
2010									
Gross written premiums	1269207	343721	5258595	16419	31896	88630	95700	2398993	1761762
Gross claims paid	267934	133213	3859807	4954	21807	105876	52274	2361566	674810
Acquisition costs	406508	117293	954068	3615	4200	16652	19852	546206	446113
Administrative expenses	122045	39703	468146	1727	3588	10146	8413	233570	147899
Result on sale	472720	53512	-23426	6123	2301	-44044	15161	-742349	492940
Profitability	0,37	0,15	-0,004	0,37	0,07	-0,49	0,15	-0,30	0,27

Source: own study based on Annual Bulletins for 2006, 2007, 2008, 2009 and 2010 year

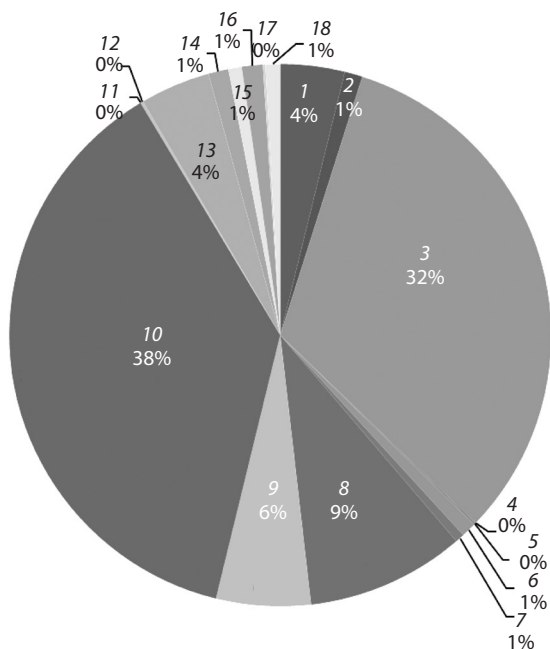
In the table 3 are presented the next part of data for nonlife insurance products from the 10th to the 18th class.

TABLE 3. Profitability for nonlife insurance products in the time period 2006-2010

Positions in thousands zlotys	Class 10	Class 11	Class 12	Class 13	Class 14	Class 15	Class 16	Class 17	Class 18
2006									
Gross written premiums	5772815	23740	16955	821373	445465	150245	295173	17410	156734
Gross claims paid	3428045	456	9495	266683	65340	56779	33940	3216	67811
Acquisition costs	654584	2313	2294	169647	39041	25076	90656	10066	22608
Administrative expenses	708142	3533	2631	98116	49126	19162	36122	5221	21130
Result on sale	982044	17438	2535	286927	291958	49228	134455	-1093	45185
Profitability	0,17	0,73	0,14	0,34	0,65	0,32	0,45	-0,06	0,28
2007									
Gross written premiums	6168341	21156	17614	848869	509152	183184	496812	35297	183172
Gross claims paid	3875806	701	3884	254351	55673	16577	51315	3718	75872
Acquisition costs	763226	2422	2249	185472	57637	24221	157382	14959	28647
Administrative expenses	687818	2771	2308	91065	50518	17828	50383	6154	23480
Result on sale	841491	15262	9173	317981	345324	124558	237732	10466	55173
Profitability	0,13	0,72	0,52	0,37	0,67	0,67	0,47	0,29	0,30
2008									
Gross written premiums	7009941	21464	15477	973481	491991	214973	544213	73562	209951
Gross claims paid	4383346	1560	7070	335626	86815	21053	40220	4571	81354
Acquisition costs	886683	4246	1988	220368	84842	35734	214000	41736	32950
Administrative expenses	696906	2381	1729	96414	39948	19348	49603	8968	21930
Result on sale	1043006	13277	4690	321073	280386	138838	240390	18287	73717
Profitability	0,14	0,61	0,30	0,32	0,56	0,64	0,44	0,24	0,35
2009									
Gross written premiums	7134874	24052	25841	1113476	460102	277300	866782	96684	286674
Gross claims paid	5160545	735	6844	503286	207950	59349	59121	5961	108813
Acquisition costs	959017	3159	2919	246118	89274	49656	374276	56667	48173
Administrative expenses	722047	2731	2678	113157	34815	23779	68010	11464	31217
Result on sale	293265	17427	13400	250915	128063	144516	365375	22592	98471
Profitability	0,04	0,72	0,51	0,22	0,27	0,52	0,42	0,23	0,34
2010									
Gross written premiums	7528084	24350	19136	1243675	465144	317970	787899	239848	346101
Gross claims paid	5284133	4528	7101	587822	267237	50414	88856	7219	183921
Acquisition costs	1010777	2324	2667	280716	84861	58249	443365	123668	66171
Administrative expenses	716216	1566	1927	119735	45349	28231	66161	9174	38644
Result on sale	516958	15932	7441	255402	67697	181076	189517	99787	57365
Profitability	0,06	0,65	0,38	0,20	0,14	0,56	0,24	0,41	0,16

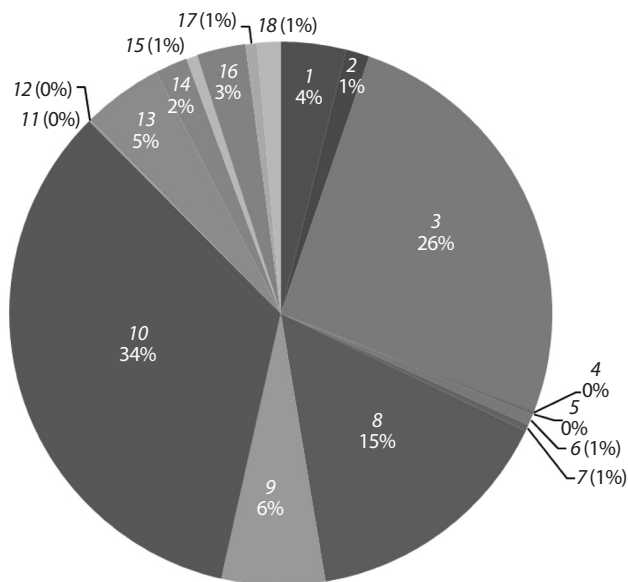
Source: own study based on Annual Bulletins for 2006, 2007, 2008, 2009 and 2010 year

In nonlife insurance group we have many products which are not visible as we can see on graph 6 on which are presented shares in main technical cost for 2006 year.

Graph 6. Classes' share in main technical costs of nonlife insurance – 2006

Source: own study

GRAPH 6. Classes' share in main technical costs for nonlife insurance – 2010

Source: own study

In group of nonlife insurance we have two leaders class 3 and 10 meaning land vehicle insurance and motor liability insurance. Both products could be treated as the one because they are sold together. These two classes contribute with 70% share in technical cost for the whole sector.

On the graph 6 we can see how it looks for the last year of research time period.

The share of both classes decreased by 10% but still they have more than 50% in total costs. Let's see what is cost structure for the 10th class for these two years on the next graph.

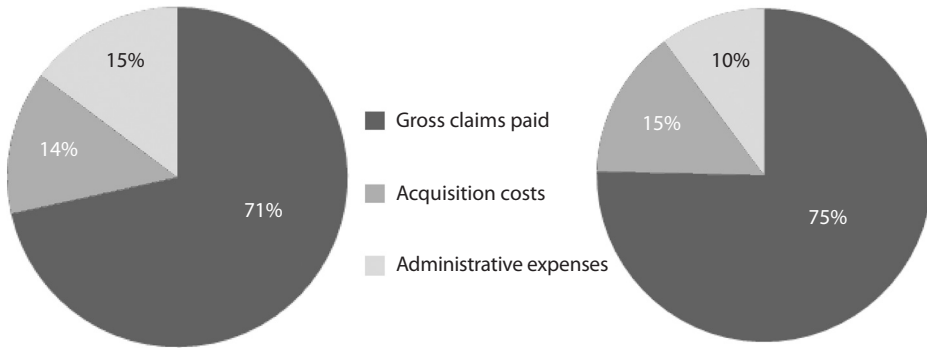
The situation is different than for the life insurance because here we have no specially change in cost structure. There are almost the same shares for all cost positions in 2006 year and five year later.

On the graph 8 are presented level of three main cost positions for whole nonlife insurance sector.

Costs of nonlife insurance products didn't change so much as in life insurance group but we can see a little increase of claims paid and acquisition costs. It is a result of bigger sale in nonlife insurance group.

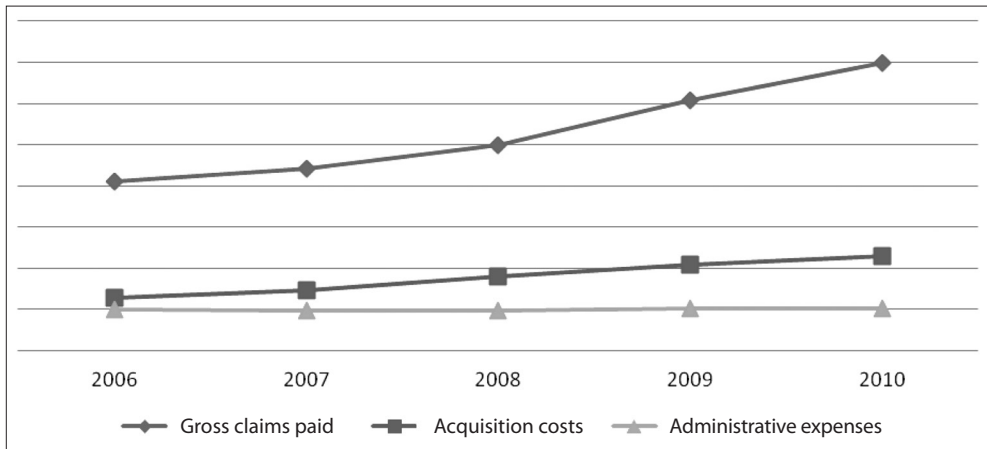
On the last graph number 9 we can see results for 18 classes during 5 year time period.

As we see on the graph 9 these two classes of car insurance (3 and 10) which have the biggest share in total cost have

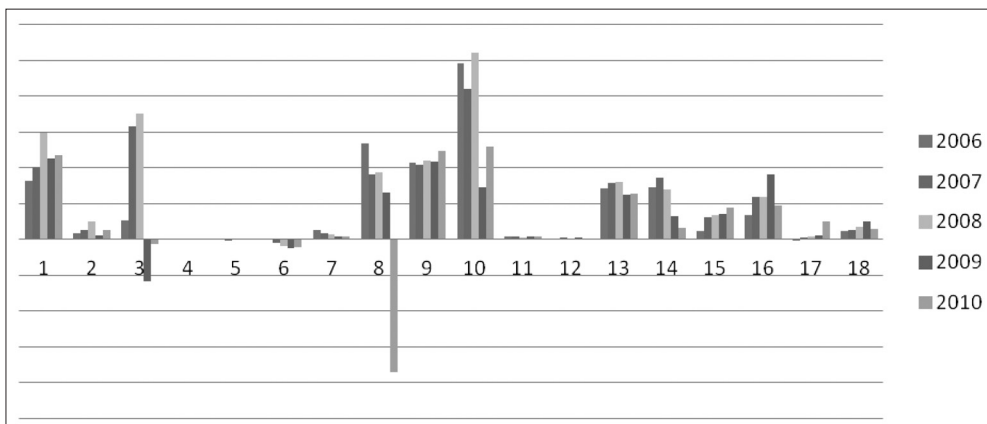
GRAPH 7. Cost structure for class 10 in nonlife insurance in 2006 and 2010 year.

Source: own study

GRAPH 8. Main technical costs of nonlife insurance from 2006 to 2010

Source: own study

GRAPH 9. Result on sale for nonlife insurance 2006-2010

Source: own study

the highest results too. It means that vehicle and motor insurance are still the most popular on polish market with high rate of profitability.

4. CONCLUSIONS

Results which are presented above could show some trends on insurance market and what is happened in insurance companies. It should be added here that insurance companies have the second activity which is very important too. This is investment activity which is the main source for making profit especially in life insurance companies. This analysis does not include results of investment activity because it focuses only on technical activity.

As the conclusions of this analysis it could be appointed that:

- Insurance companies have in their portfolio some products which are not profitable,
- Some of insurance products are connected with big valuation because they make profit in one year and in the next loss,
- Insurance guarantee, accident and sickness insurance are the most profitable products for the insurance companies now,
- The worst insurance product is marriage insurance.

At the end it should be reminded that in financial statement for insurance companies results are corrected by changes in technical reserves what is characteristic and specified for insurance accounting. That is why it has influence on final profitability.

REFERENCES

1. Annual Bulletin of insurance market for the year 2006,
2. Annual Bulletin of insurance market for the year 2007,
3. Annual Bulletin of insurance market for the year 2008,
4. Annual Bulletin of insurance market for the year 2009,
5. Annual Bulletin of insurance market for the year 2010,
6. www.knf.gov.pl

КОРПОРАТИВНЫЕ ПРАВА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА В СИСТЕМЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Чумак Оксана

к.э.н., доцент, Харьковский институт финансов

Украинский государственный университет финансов и международной торговли,

г. Харьков, пер. Плетневский, 5, +380577312453, chumak_ov@i.ua

---

***Аннотация.** Исследовано экономическую и юридическую природу корпоративных прав участников обществ при формировании собственного капитала как объекта бухгалтерского учета. Уточнено категорийный аппарат корпоративных прав и собственного капитала, определены основные критерии возникновения корпоративных отношений, определяющие положения учетной политики.*

***Ключевые слова:** корпоративные права, корпоративные обязательства, собственный капитал, уставный капитал, правоотношения, учредители.*

ВВЕДЕНИЕ

Развитие в Украине рыночной инфраструктуры и трансформация бухгалтерского учета в соответствии с международными стандартами обусловили введение в экономическую терминологию такого понятия как «собственный капитал». Учитывая это, система бухгалтерского учета должна быть направлена не столько на обслуживание процесса реформирования, сколько на адекватное отражение функционирования экономики. Процедуры отражения в бухгалтерском учете прав собственников исторически носили дискуссионный характер, поэтому эта проблема находится в постоянном развитии, поскольку имеет место прямая зависимость от организационно-правовых форм осуществления деятельности. Ведущую роль в усовершенствовании учета прав собственников представляют теоретические разработки направленные на раскрытие сущности и содержания как собственного капитала, так и корпоративных прав. Анализ мировой и отечественной экономической литературы свидетельствует о разнообразии подходов к выяснению природы капитала, и соответственно, прав. Понятие «собственный капитал» не имеет однозначного толкования, что обусловлено его разнонаправленными функциями, которые обуславливаются наличием таких субъектов экономических отношений, имеющих разные интересы в собственном капитале, как собственники, кредиторы и государство (Канцуров О.А., 2000). В соответствии с интересами собственников капитал отражает размер их прав. Для предприятия он выступает в качестве источника расширенного воспроизводства, а для кредиторов – критерием оценки надежности и гарантом выполнения предприятием своих обязательств. Государственный интерес заключается в укреплении стабильности предприятия и его развитии в интересах всего общества. Вместе с тем, почти все авторы сходятся во мнении, что капитал – самовозрастающая стоимость, которая способна в своем движении приносить доход. Также можно интерпретировать собственный капитал, как стоимостное выражение собственных средств предприятия, собственный источник создания активов и отражения размера прав собственников (Ка-

пня И.В., 2006). Поэтому **целью** статьи является теоретическое обоснование концептуальных основ возникновения корпоративных прав при формировании собственного капитала предприятия.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Развитие форм собственности и формирования современной экономики значительно расширили круг заинтересованных пользователей бухгалтерской информации относительно собственности и финансово-имущественного состояния субъектов хозяйствования и результатов их деятельности. Соответственно вопрос учета формирования собственного капитала стоит рассматривать через призму экономической сущности явления и его правовой формы.

Эффективность управления финансовыми ресурсами предприятия в значительной степени определяется единством построения в бухгалтерском учете таких экономических процессов как формирование собственного капитала, инвестиционно-эмиссионная деятельность, дивидендная политика (Пилипенко А. И., 2005). Из-за отсутствия детальной научно-методической разработки вопросов экономико-правовой сущности понятия «собственный капитал», реализация современного подхода к трактовке источников деятельности обществ носит в определенной степени несистемный характер. Сущность категории «собственный капитал» интерпретируется учеными как собственный источник создания активов, который отражает размер прав и интересов собственников, которые представлены инвестированным и накопленным капиталом (Могилевский С.Д., 2004; Пилипенко А. И., 2005). Также выделяется категория «акционерный капитал», как средства вложенные акционерами при создании акционерного общества и сформированные при дополнительных эмиссиях, которые приносят доход (Ревак И.О., 2002).

Проблема уставного капитала акционерного общества не является новой в отечественной правовой науке, поскольку к ней обращалось много ученых, и ее решению были посвящены многочисленные научные труды. Впрочем, и на сегодня формирование уставного капитала все еще остается недостаточно изученным правовым инструментом в Украине. На современном этапе развития экономики, которому присущи процессы глобализации, крайне необходим обновленный подход к институту уставного капитала и изменение существующей концепции корпоративных прав.

Изучая природу уставного капитала, стоит обратить внимание на то, что достаточно часто уставный капитал ошибочно отождествляют со всем имуществом (активами) юридического лица. Однако уставный капитал не является имуществом как таковым, а выступает в качестве источника его образования, поскольку его правовую сущность можно раскрыть через такие признаки:

- 1) изначально формируется учредителями юридического лица;
- 2) размер обязательно фиксируется в учредительном документе;
- 3) размер выражается в деньгах;
- 4) размер взносов в уставном капитале определяет объем принадлежащих участнику корпоративных прав;
- 5) может быть изменен лишь по решению высшего (а в некоторых случаях также и исполнительного) органа юридического лица;
- 6) является одним из источников образования имущества юридического лица.

Реальная действительность свидетельствует, что отечественная концепция уставного капитала, предусматривающая строгие требования по формированию и поддержанию его на определенном уровне, не всегда выполняет функции гарантирования интересов кредиторов, поскольку направлена на сохранение уставного капитала от возвращения его акционерам. Однако ряд рисков, которые могут иметь место, как для собственников, так и для кредиторов, не всегда учитывается. Доктрина поддержания капитала не защищает их от растраты капитала в результате слабого управления, заключения правовых сделок с нарушением интересов кредиторов, поэтому существует достаточно большое количество механизмов нарушения концептуальных принципов этой доктрины (Хорт Ю.В., 2009).

Требования, предусмотренные действующим законодательством по формированию уставного капитала и поддержания его на определенном уровне, подлежат сохранению лишь в той мере, в которой они обеспечивают защиту интересов акционеров в получении части пропорционально внесенному вкладу и в сохранении первоначально инвестированного ими капитала.

Уставный капитал является одним из ключевых понятий современного корпоративного права, поскольку участие в создании уставного капитала является первичным способом приобретения корпоративных прав и практически все операции с корпоративными правами так или иначе связаны с уставным капиталом. Существует также утверждение, что корпоративное право начинается с уставного капитала. Высказывается мысль о том, что стоит ввести термин корпоративный капитал, как зафиксированная в учредительном документе стоимость взносов участников, переданных юридическому лицу в счет оплаты его корпоративных прав.

Внесение взносов в уставный капитал хозяйственного общества (оплата акций) является правовым основанием возникновения имущественного участия в таком обществе, поскольку в ином случае участник не приобретет часть в уставном капитале (акций). Однако о любом участии в обществе может идти речь лишь после создания общества, ведь украинское законодательство не признает правосубъектность по незарегистрированным обществам. С момента государственной регистрации юридического лица оно считается созданным, и, соответственно возникают корпоративные правоотношения между участниками и этим юридическим лицом.

Во время создания общества последовательно возникают корпоративные отношения двух видов: между учредителями, а также между учредителями и юридическим лицом. Корпоративные правоотношения между учредителями возникают на основании и с момента заключения учредительного договора (правовой сделке), содержанием которого являются их права и обязанности относительно создания юридического лица. В зависимости от вида общества эти отношения существуют или до создания общества (и в момент государственной регистрации трансформируются в корпоративные правоотношения между участниками и обществом) в акционерных обществах и обществах с ограниченной ответственностью, или же в течение всего времени его существования (в полных и коммандитных обществах).

В соответствии с Хозяйственным кодексом Украины, корпоративные права – это права лица, доля которого определяется в уставном капитале (имуществе) хозяйственной организации, которые включают правомочность на участие этого лица в управлении хозяйственной организацией, получения определенной части прибыли (дивидендов) данной организации и активов в случае ликвидации последней в соответствии с

законом, а также другие правомочия предусмотренные законом и уставными документами (ХКУ, 2003). При этом, корпоративные отношения могут возникать как между самими учредителями (участниками) или акционерами между собой без участия хозяйственного общества, так и при участии последнего, но не все, а лишь по поводу корпоративных прав.

Гражданский кодекс вводит такое тождественное понятие как право участия в хозяйственном обществе, а категория корпоративных прав в данном нормативном акте не используется, однако по своему назначению эти категории являются близкими (ГКУ, 2004). В соответствии с данным документом право участия в обществе является личным неимущественным правом и не может отдельно передаваться другому лицу. Такая, в определенной степени, общая характеристика может быть обоснована недостаточной теоретической разработкой категории корпоративных прав. Практиками юриспруденции отмечалось, что право участия, как самостоятельная категория, отличающаяся от корпоративных прав, имеет смысл лишь относительно непредпринимательских обществ (Могилевский С.Д., 2004). Из содержания действующего законодательства можно выделить такие признаки корпоративных прав:

- субъектом (носителем) этих прав является лицо, которое имеет долю в уставном капитале (имуществе) хозяйственной организации. Понятие корпоративного права связано с долей в уставном капитале, поскольку причиной является доля в уставном капитале юридического лица, размер которой определяет, как следствие, размер надлежащих лицу корпоративных прав. Отчуждение части доли в уставном капитале однозначно приводит к отчуждению корпоративных прав;
- сложная суть корпоративных прав, которая включают в себя несколько возможностей лица, которые предусмотрены законом и учредительными документами.

Изложенное свидетельствует, что понятие корпоративных прав ограничено для тех юридических лиц, по которым участники имеют долю в уставном капитале или часть в имуществе хозяйственной организации. Соответственно, за пределами этого понятия оказываются те юридические лица, участники которых не имеют долей в капитале или имуществе (непредпринимательские общества, учреждения) невзирая на наличие между этими юридическими лицами и их участниками (учредителями) правоотношений. Следовательно, корпоративными их называть неправомерно, невзирая на то, что правовая сущность этих отношений не зависит от того, имеет ли участник долю в уставном капитале (имуществе) организации. Этим, преимущественно, и определяется содержание корпоративных отношений. Можно предположить, что корпоративные права возникают у учредителя (участника) относительно любых юридических лиц независимо от того, формируется ли уставный капитал. Корпоративные права, в определенной степени, носят относительный характер, поскольку возникают по конкретному юридическому лицу. Корпоративные права являются комплексными по содержанию и включают такие группы прав:

- 1) организационные – право на участие в управлении, право голоса, право на получение информации о деятельности юридического лица;
- 2) имущественные – право на получение части прибыли от деятельности юридического лица, право на получение части активов в случае его ликвидации.

Корпоративные права по содержанию, как правило, разделяют на полные и неполные. Полные корпоративные права, состоят из всей совокупности элементарных прав, которые участник получает на основании закона и учредительных документов обще-

ства. Неполными являются корпоративные права, не содержащие отдельных элементарных корпоративных прав, или если их содержание является уже, чем содержание тождественных прав других участников. Таким образом, вследствие создания общества могут возникать полные или неполные корпоративные права в зависимости от вида хозяйственного общества и порядка формирования уставного капитала: полные включают организационные и имущественные права; неполные (ограниченные) – или организационные или имущественные права.

Понятие корпоративных прав неразрывно связано также с корпоративными обязанностями. Круг обязанностей (так же как размер прав) определяется организационно-правовой формой юридического лица (ХКУ, 2003). Учредители юридических лиц (в первую очередь хозяйственных обществ) имеют такие имущественные обязанности:

- сделать взнос в уставный капитал в размере и порядке, предусмотренном учредительными документами. В непредпринимательских организациях уплата вступительных и членских взносов;
- вносить дополнительные взносы;
- нести дополнительную ответственность по обязательствам юридического лица, если это предусмотрено законом.

Организационные обязанности участника: выполнять решения высших органов управления; не препятствовать своими действиями достижению целей общества; способствовать обществу в реализации его цели; не разглашать коммерческую тайну и конфиденциальную информацию.

Приведенные элементы имущественного и организационного характера лишь в совокупности представляют корпоративное право. Иными словами, корпоративное право – это совокупность всех прав и обязанностей, которые имеет лицо относительно конкретного юридического лица. Конкретное содержание корпоративного права и соотношение в нем имущественных и организационных элементов определяется организационно-правовой формой юридического лица. Так, вкладчики коммандитного общества не имеют права принимать участия в управлении деятельностью такого общества. Также существует ограничение на право участвовать в управлении акционерным обществом для собственников привилегированных акций. В этих случаях корпоративное право не содержит некоторую часть организационных элементов. С правовой точки зрения корпоративные права подобны имущественным правам, традиционно которыми считается право субъекта, которое возникает из обязательственного правоотношения.

Обобщая изложенное, следует отметить, что использование понятия полных и неполных корпоративных правоотношений позволяет по-новому осветить проблему. При этом целесообразности требует не столько поиск единственного момента возникновения корпоративных правоотношений, сколько признание их сложной природы и возникновения отдельных корпоративных правоотношений (и, соответственно, отдельных корпоративных прав) в разное время.

В литературе затрагивается неурегулированный момент возникновения у лица прав участника (акционера) и права на долю в уставном капитале (права собственности на акцию), поскольку неправомерно называть акционерами собственников акций (КибенкоЕ. Р., 1999). Акционером признается лицо, которое пользуется акционерным правом на основании участия его в создании акционерного капитала, то есть в

понятие акционера включен, как существенный элемент, не владение акцией, которого может и не быть (когда акции не полностью оплачены), а пользование акционерным правом. В дальнейшем эта проблема анализировалась в работах многих ученых, однако полностью раскрыта не была.

Объектами корпоративных правоотношений стоит назвать определенные блага, по поводу которых субъекты вступают в эти отношения. Такие блага могут быть как имущественного, так и неимущественного характера (дивиденды, часть в уставном капитале хозяйственного общества). Объектами корпоративных правоотношений могут быть и конкретные корпоративные права. Основанием возникновения корпоративных правоотношений является создание общества и их формирование зависит от вида участия. В предпринимательских обществах, где существует имущественное или смешанное участие, корпоративные правоотношения формируются постепенно.

В соответствии со ст. 87 Гражданского кодекса Украины для создания юридического лица, его участники (учредители) разрабатывают учредительные документы, которые излагаются в письменном виде и подписываются всеми участниками (учредителями), если законом не установлен другой порядок их утверждения. Юридическое лицо считается созданным со дня его государственной регистрации.

Создание общества происходит по волеизъявлению других лиц (учредителей) и по своей правовой природе всегда является правовой сделкой (договором). Учредительное волеизъявление излагается в письменной форме (в некоторых случаях даже в нотариальной) и фиксируется в учредительных документах. Учредительный документ является важнейшим корпоративным актом: в нем учредители определяют правовой статус конкретного юридического лица. Для обществ учредительным документом может быть устав или учредительный договор, если другое не установлено законом. Устав это не правовая сделка, а локальный нормативный акт, который утверждается учредителями с целью определения правового статуса конкретного юридического лица и содержит общеобязательные для всех участников корпоративных правоотношений правила поведения (корпоративные нормы). Но определенная взаимосвязь между уставом и правовой сделкой существует, поскольку возникает настоящий акт именно в результате правовой сделки (учредительного волеизъявления). Второй вид учредительного документа – учредительный договор, где определяются обязательства участников создать общество, порядок их совместной деятельности относительно его создания, условия передачи обществу имущества участников.

Если в создании принимает участие несколько лиц, то корпоративные отношения между ними возникают с момента заключения учредительного договора. В случае его заключения в письменной форме – это момент подписания текста договора, а если такой договор заключается устно – то момент достижения согласия по всем существенным условиям. С этого момента между участниками возникают специальные корпоративные правоотношения, содержанием которых являются взаимные права и обязанности, связанные с созданием общества.

Процесс создания предпринимательских обществ предусматривает кроме учредительного волеизъявления, объединение учредителями имущества для обеспечения деятельности будущей организации. Совокупность взносов учредителей предназначенных для обеспечения деятельности создаваемого юридического лица, традиционно и называют уставным капиталом. Договоренность основателей относительно формиро-

вания уставного капитала является ключевым вопросом при создании предпринимательских обществ. Согласно законодательству, взносом участника могут быть деньги, ценные бумаги, другие имущественные и отчуждаемые права, которые имеют денежную оценку, если другое не установлено законом.

Если юридическое лицо создается одним учредителем, то, учредительный договор не заключается, и, следовательно, корпоративные отношения между учредителями не возникают, так как они возникают между учредителем и юридическим лицом с момента его государственной регистрации.

Следовательно, поднятые вопросы являются основанием возникновения объектов бухгалтерского учета во время создания хозяйственной единицы, поэтому являются ключевыми для учетной службы при формировании учетной политики на этапе формирования корпоративных прав.

ВЫВОДЫ

Для системы бухгалтерского учета важно признание объекта бухгалтерского учета, поэтому подытоживая изложенное можно сделать следующие выводы. Корпоративные права, являющиеся многогранной категорией включающую юридическую и экономическую составляющие, при формировании собственного капитала, особого значения приобретают для хозяйствующих субъектов осуществляющих предпринимательскую деятельность. Процедура признания корпоративных прав в учете требует обратить внимание на ряд условий: момент возникновения права, организационно-правовую форму деятельности, возникновения права принимать участие в управлении, возникновение корпоративных отношений, наличие комплексности права (организационные и имущественные), возникновение корпоративных обязательств, содержание учредительных документов, порядок формирования уставного капитала. Выполнения указанных условий во взаимосвязи позволяет учетной службе предприятия формировать экономически обоснованные положения в учетной политике по созданию собственного капитала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гражданско-процессуальный кодекс Украины [Электронный ресурс]: кодекс [принят Верховным советом Украины № 1836-IV от 18.03.2004 г.]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Кибенко Е. Р. (1999). Корпоративное право. Учебное пособие. – Х: фирма «Эспада». 465 с.
3. Капля И.В. (2006). Учет собственного капитала в акционерных обществах АПК. – Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.04 – бухгалтерский учет, анализ и аудит. – Национальный научный центр “Институт аграрной экономики” УААН, Киев. – 18 с.
4. Канцуров О.А. (2000). Учет собственного капитала в сельскохозяйственных предприятиях. Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.04. - Бухгалтерский учет, анализ и аудит. Институт аграрной экономики УААН, Киев. –19 с.
5. Могилевский С.Д. (2004). Правовые основы деятельности акционерных обществ: Учеб.-практич. пособие. – М. 654 с.

6. Пилипенко А.И. (2005). Учёт и анализ собственного капитала: теория и практика. – Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.06.04 – бухгалтерский учёт, анализ и аудит. – Национальный аграрный университет, Киев. – 25 с.
7. Ревак И.О. (2002). Акционерный капитал в условиях рыночной трансформации экономики Украины. – Автореферат диссертации на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 – экономическая теория – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов. – 23 с.
8. Хорт Ю.В. (2009). Механизм защиты интересов участников акционерных правоотношений через конструкцию уставного капитала. – Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Харьков. – 20 с.
9. Хозяйственный кодекс Украины [Электронный ресурс]: кодекс [принят Верховным советом Украины № 436-IV от 16.01.2003 г.]. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua>

THE CORPORATE RIGHTS AS THE BASIS OF FORMATION OF EQUITY IN ACCOUNTING SYSTEM

Oksana Chumak

Summary

It is investigated the economic and legal nature of the corporate rights of participants of the company during the formation of equity as object of accounting. It is clarified the nature of corporate rights and definition the category of equity; the legal appearance of the corporate rights is proved; the basic criteria of occurrence of the corporate relations, determining principal accounting policies are defined.

Keywords: the corporate rights, corporate obligations, equity, legal relationship, founders.

VERSLO INKUBATORIŲ VEIKLOS ANALIZĖ: TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Asta Fominienė, lekt. dr.

Vilniaus universitetas, Saulėtekio 9,
tel. 2193230 el. paštas: asta.fominiene@ef.vu.lt

Jonas Mackevičius, prof. habil. dr.

Vilniaus universitetas, Saulėtekio 9,
tel. 2366132 el. paštas: jonas.mackevicius@ef.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama verslo inkubatorių vaidmuo ir nauda šalies ekonominei ir socialinei plėtrai, pateikiami svarbiausi verslo inkubatorių tipai. Analizuojami Lietuvos verslo inkubatorių svarbiausi veiklos rodikliai: verslo inkubatoriuose inkubuojamų įmonių skaičius, jose sukurtų darbo vietų skaičius, verslo inkubatorius palikusių įmonių išgyvenamumas, verslo inkubatorių disponuojamos patalpos ir jų užpildymas, verslo inkubatorių finansavimas ir kapitalas, sumokėti mokesčiai.

Rekomenduojama inkubatorių finansinės būklės ir verslo rezultatų metodika. Pateikiami svarbiausi absoliutiniai ir santykiniai finansiniai rodikliai, kuriuos turėtų analizuoti ir vertinti verslo inkubatorių vadovai, buhalteriai ir finansininkai.

Reikšminiai žodžiai: verslo inkubatorius, inkubatorių tipai, veiklos analizė, finansinė būklė.

ĮVADAS

Smulkus ir vidutinis verslas (SVV) išsiskiria gebėjimu lanksčiai prisitaikyti prie vartotojų poreikių, teikiant įvairesnes – diferencijuotas paslaugas ir produktus, veikti nedidelėse specifinėse rinkose, taikyti gerąją praktiką ir tapti socialinio stabilumo garantu. Suvokiant SVV kuriamą naudą šalies ekonominei ir socialinei plėtrai, tenka pastebėti, kad teoriniame lygmenyje ir „geros verslo patirties“ lygmenyje, sutinkami įvairių autorių požiūriai dėl verslo pradžios ir aktyvaus verslininkų įtraukimo į šalies ekonominę ir socialinę plėtrą. Šiandieninė verslo pradžia reikalauja nemažai ne tik finansinių išteklių, bet ir žmoniškųjų, gebančių taikyti naujus strateginės vadybos metodus, efektyvius būdus užsibrėžtiems keitimams įgyvendinti, išsprendžiant ne vien tik „savęs įdarbinimo“ problemą, bet ir sukuriant naujas darbo vietas.

Viena iš verslo paramos formų besikuriančioms ar neseniai susikūrusioms mažoms ir vidutinėms įmonėms (MVI) yra verslo inkubatorių veikla. Pasaulyje verslo inkubatoriai plačiai tyrinėjami tiek teoretikų tiek praktikų. Užsienio šalių pažangi patirtis ir teikiama nauda skatinant SVV sektoriaus plėtrą rodo, jog verslo inkubatoriai yra tas potencialas, kuris skatina verslumo ugdymą, naujovių atsiradimą ir jų diegimą, naujų darbo vietų kūrimą ir pridėtinės vertės didinimą. Todėl aktualu tampa ne tik įvertinti SVV subjektams teikiamą paramą, ištirti verslo inkubatorių veiklos įtaką sėkmingam MVI vystymui, bet ir nustatyti būdus, priemones verslo inkubatorių veiklai vertinti.

Tyrimo objektas – verslo inkubatoriai ir jų veikla

Tyrimo tikslas – išnagrinėjus verslo inkubatorių teorinius veiklos aspektus, pateikti rekomenduojamą verslo inkubatorių finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės metodiką

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, apibendrinimo ir lyginimo metodas, antrinių duomenų analizės ir interpretavimo metodas.

1. VERSLO INKUBATORIŲ VAIDMUO IR NAUDA ŠALIES EKONOMINEI IR SOCIALINEI PLĖTRAI

Didėjanti SVV svarba ir jo kuriama nauda šalies ekonominei ir socialinei plėtrai lemia ypatingą mokslininkų ir praktikų dėmesį verslo plėtros procesų tyrinėjimui, verslo aplinkoje vykstančių permainų įvertinimui ir tendencijų identifikavimui bei paieškai efektyvių SVV subjektų rezultatyvumo didinimo būdų (Kučinskienė, Fominienė, 2010). Didėjančios konkurencijos sąlygomis įėjimas į rinką tampa sudėtingu ir vis daugiau žinių reikalaujančiu procesu. Siekiant remti SVV subjektų veiklą, taikomos įvairios paramos formos tiek valstybiniu, tiek ir nevalstybiniu lygmeniu, pradedant mokesčių lengvatomis ir baigiant verslo angelų veikla. Globalūs aplinkos ir socialiniai pasikeitimai reikalauja spartesnės įmonių veiklos akceleracijos ir išteklių įvairovės, todėl XXI amžiaus iššūkiai reikalauja naujų ir labiau koncentruotų verslo vystymo ir paramos procesų, kurie gali būti įgyvendinami per verslo inkubavimą. Minėti verslo inkubavimo procesai, užtikrinantys sėkmingą SVV subjektų veiklos vystymąsi ir plėtrą, dažniausia vyksta verslo inkubatoriuose. Todėl tikslinga nagrinėti verslo *inkubavimo ir inkubatorių koncepcijas*, siekiant apibrėžti šias sąvokas.

Verslo inkubavimą galima suprasti kaip verslo vystymo procesą, padedantį besikuriantiems SVV subjektams išgyventi pirmaisiais jų veiklos vystymo metais, mažinantį jų veiklos nesėkmės procentą, spartinantį įmonių sėkmingą augimą (akceleraciją). Verslo paramos proceso tyrėjai ypatingą dėmesį skiria šio proceso dedamajai – verslo inkubatoriaus sampratai apibrėžti. Verslo inkubatorius apibrėžiamas kaip vienas iš *ekonomikos vystymo instrumentų* (Markley, Mcnamara, 1997), stiprinantis vietos ekonomiką (Dickes, Hughes, 2007) ir padedantis kurti naujas darbo vietas (Hackett, Dilts, 2004). Verslo inkubatorius – tai *efektyvus verslo paramos mechanizmas* (Atherton, Hannon, 2006; Mcadam, Marlow, 2007), nukreiptas vystyti ekonomiškai pažeistas kaimo ar miesto teritorijas bei užtikrintis vietos ekonomikos sėkmę (Dickes, Hughes, 2007).

Verslo inkubatorius tai – *organizacija* (Peña, 2004; Dickes., Hughes, 2007), lanksti organizacinė forma, antrepreneriška įmonė, inovatyvi sistema (Wonglimpiyarat, 2009), verslo vienetas (Hubbard, 2006; Szabó, 2007). Verslo inkubatorius turi *fizinę vietą*, kuri sudaro sąlygas sukurti specifinę, kontroliuojamą aplinką (Zablocki, 2008) inkubuojamoms įmonėms. Verslo inkubatorius įmonėms teikia verslo paramos *programą* (Laurens, 2006), kuri leidžia sutrumpinti laiką, reikalingą išeiti į rinką, padeda vykdyti veiklos operacijas, padidina jų priėjimą prie kapitalo, padidina jų sėkmės galimybes.

Valstybės SVV skatinimo politikos lygmenyje apibrėžiant verslo inkubatorius akcentuojama jų svarba ekonomikos vystymui, o SVV subjektų akceleravimo lygmenyje apibūdinant verslo inkubatorius didesnis dėmesys skiriamas jų orientacijai remiant ir skatinant MVĮ sėkmingą augimą. Verslo inkubatorius suteikia paramą naujai susikūrusiems SVV verslams, kuri leidžia sutrumpinti laiką, reikalingą išeiti į rinką, padeda vykdyti veiklos operacijas, padidina jų priėjimą prie kapitalo, padidina jų sėkmės galimybes; bei inkubatorius siūlo lemiamus įrankius, informaciją, resursus per priežiūrą ir bendradarbiavimą iniciatyvia forma kas užtikrina naudą inkubuojamoms įmonėms ir tiems kas teikia programą. Tačiau šiuos lygmenis vienijantis dalykas – parama verslui išlieka kaip pagrindinė, skatinanti SVV subjektų sėkmingą veiklą.

Išnagrinėjus skirtinguose šaltiniuose pateikiamus verslo inkubatorių apibrėžimus, siūlo-
mas toks jo apibrėžimas: *verslo inkubatorius yra organizacija, teikianti visapusišką verslo para-
mą naujai susikūrusiems ar besikuriantiems SVV subjektams, kuri palengvina jų sėkmingą plėtrą
ir integraciją į konkurencinę rinką.*

Šiame apibrėžime akcentuojami šie momentai:

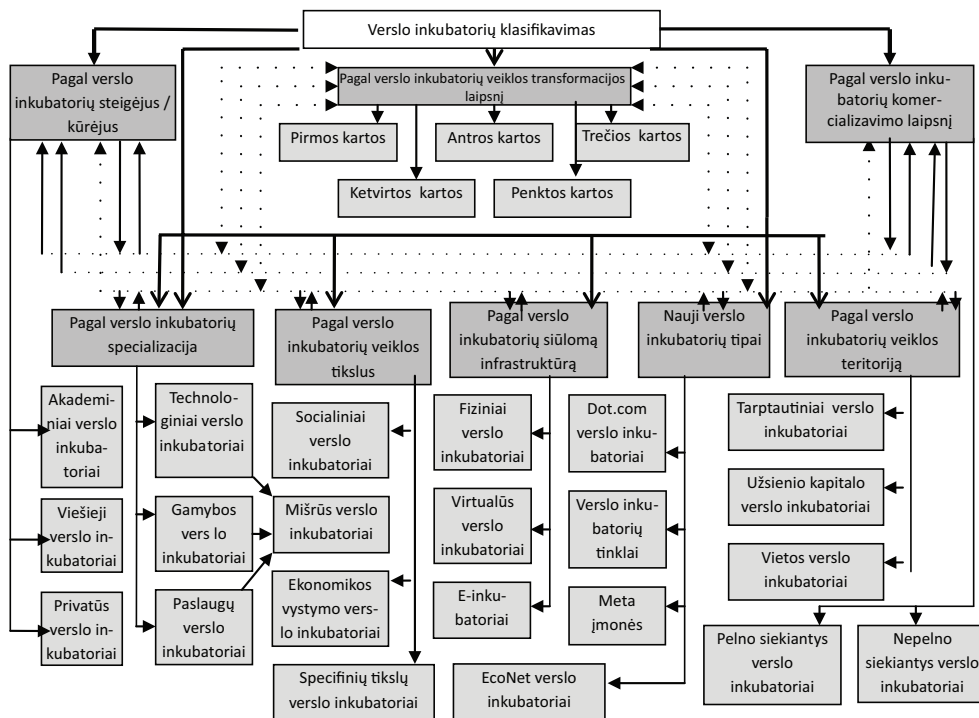
- verslo inkubatorius yra organizacija, pasižyminti gerai organizuota ir valdoma struk-
tūra, kurioje esminis vaidmuo tenka verslo inkubatoriaus personalui ir jų gebėjimui
perduoti turimas žinias ir verslumo įgūdžius inkubuojamoms įmonėms;
- verslo inkubatorius yra fizinė vieta su savo patalpomis ir infrastruktūra, kuri sutei-
kiama inkubuojamoms įmonėms, siekiant spartesnio jų veiklos vystymo, taupant jų
finansinius išteklius, kurie turi būti nukreipiami į įmonės tolimesnę plėtrą;
- verslo inkubatorių veikla yra nukreipta į naujai susikūrusias ar besikuriančias MVĮ,
nes būtent šios įmonės veiklos pradžioje susiduria su sunkumais plėtojant veiklą dėl
patirties ir finansinių išteklių stokos, nesugebėjimu pateikti rinkai konkurencingo
produkto bei kuo greičiau įeiti į rinką;
- verslo inkubatoriai teikia kompleksinę paramą (per lengvatinę patalpų ir biuro nuo-
mą, verslo konsultacijas ir kt.) pirmaisiais naujai susikūrusių ar besikuriančių MVĮ
veiklos vystymo metais, kurios pagalba mažinama jų veiklos rizika, skatinamas įmo-
nių tarpusavio bendradarbiavimas bei didinamas įmonių išgyvenamumas bei kon-
kurencingumas.

Mokslinės literatūros analizė leidžia identifikuoti skirtingus verslo inkubatorių tipus.
Vieni autoriai išskiria viešuosius ir privačius verslo inkubatorius (Dickes, Hughes, 2007;
Zablocki, 2008), kiti – akademinis verslo inkubatorius (Bayhan, 2006; Zablocki, 2008),
pelno siekiančius ir nepelno siekiančius verslo inkubatorius (Gassmann, Becker, 2006;
Zablocki, 2008), klasikinius ir virtualius ar net hibridinius verslo inkubatorius (Szabó,
2007) ir kitus verslo inkubatorius. Kadangi verslo inkubatorių tipų yra labai daug, tai tiks-
linga juos klasifikuoti pagal tam tikrus požymius. Iki šiol nebuvo sukurta išsamios verslo
inkubatorių klasifikacijos, kuri palengvintų jų veiklos analizę ir vertinimą. Remiantis įvai-
rių šaltinių analize, autorė siūlo visus verslo inkubatorius klasifikuoti pagal šiuos požymius:
1) pagal verslo inkubatorių steigėjus; 2) pagal verslo inkubatorių įsipareigojimo (komer-
cializavimo) laipsnį; 3) pagal verslo inkubatorių specializaciją; 3) pagal verslo inkubatorių
tikslus; 4) pagal verslo inkubatoriuose inkubuojamų įmonių dydį ir amžių; 5) pagal verslo
inkubatorių siūlomą infrastruktūrą; 6) pagal verslo inkubatorių veikimo teritoriją; 7) pagal
verslo inkubatorių veiklos transformacijos laipsnį (žr. 1 pav.).

Nepaisant skirtų verslo inkubatorių tipų, galima pažymėti, kad nagrinėjant ir vertinant
jų veiklą akcentuojami tam tikri rodikliai, kaip inkubuojamų įmonių skaičius, naujai sukur-
tų darbo vietų inkubuojamose įmonėse skaičius, verslo inkubatorių disponuojamų patalpų
dydis bei jų veiklos finansiniai rodikliai.

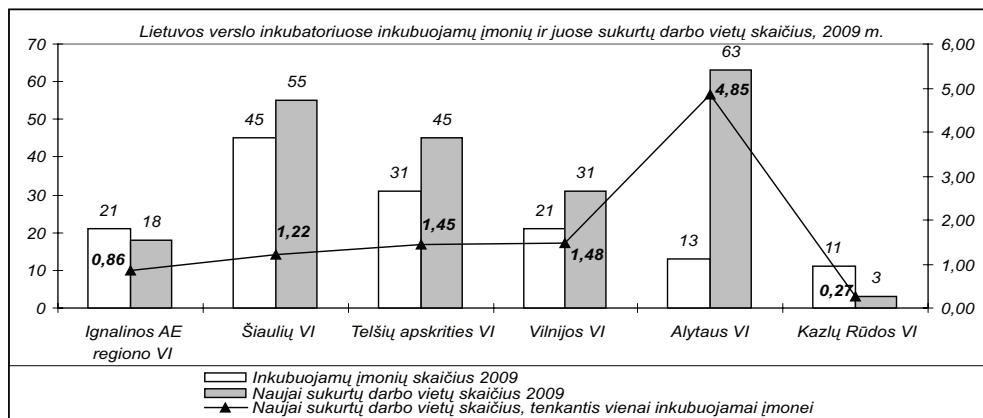
2. LIETUVOS VERSLO INKUBATORIŲ SVARBIAUSIŲ PAGRINDINĖS VEIKLOS RODIKLIŲ ANALIZĖ

Inkubuojamos įmonės ir jose sukuriamos naujos darbo vietos. Lietuvos verslo inkubato-
riuose: apskrities verslo inkubatoriuose iki 2010 metų sausio 1 d. iš viso buvo inkubuoja-
mos 2628 įmonės, ir jose sukurta 3333 naujos darbo vietos. 2009 metais Vilniaus, Ignalinos,
Šiaulių, Alytaus, Kazlų Rūdos ir Telšių buvo inkubuojama 142 įmonės (žr. 2 pav.), vidu-

1 PAV. Verslo inkubatorių tipai

Šaltinis: sudaryta autorių

2 PAV. Lietuvos verslo inkubatoriuose inkubuojamų įmonių ir juose sukurtų darbo vietų skaičius, 2009

Šaltinis: sudaryta A. Fominienės, remiantis Vilnijos, Šiaulių, Ignalinos, Alytaus, Kazlų Rūdos ir Telšių apskrities verslo inkubatorių Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaitomis, 2010

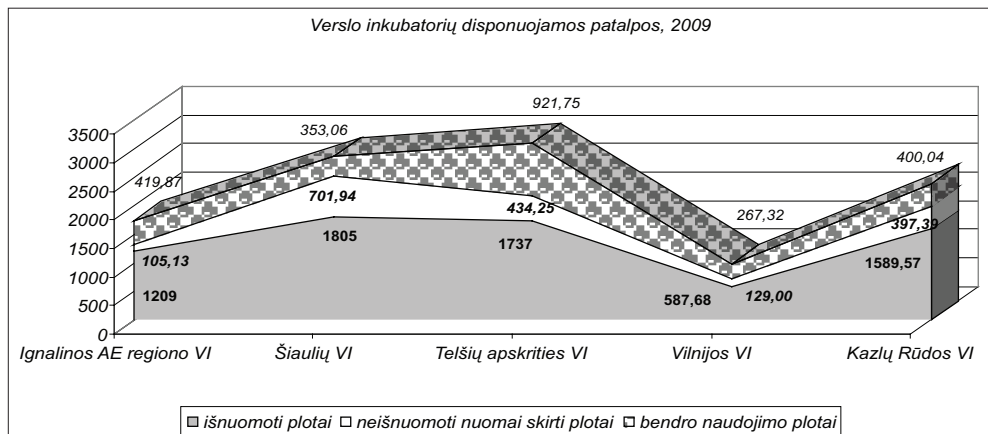
tiniškai vienam verslo inkubatoriui teko 23,7 inkubuojamos įmonės: daugiausia – Šiaulių verslo inkubatoriuje (31 proc. visų inkubuojamų įmonių), mažiausiai – Kazlų Rūdos verslo inkubatoriuje (8 proc. visų inkubuojamų įmonių).

Verslo inkubatoriuose 2009 metais buvo sukurta 215 naujų darbo vietų: daugiausia – Alytaus verslo inkubatoriuje (30 proc. visų naujai sukurtų darbo vietų), mažiausiai – Kazlų Rūdos verslo inkubatoriuje (1 proc. visų naujai sukurtų darbo vietų). Vidutiniškai viena inkubuojama įmonė per metus sukuria 1,51 naują darbo vietą: mažiausiai – Kazlų Rūdos verslo inkubatoriuje (0,27), daugiausia – Alytaus verslo inkubatoriuje (4,85).

Verslo inkubatorių palikusių įmonių išgyvenamumas trejų metų laikotarpyje sudaro 78,6 procentus, didžiausias – Vilnijos verslo inkubatoriuje (92 proc.), mažiausias – Šiaulių verslo inkubatoriuje (62,5 proc.).

Tiriant verslo inkubatorių veiklą ir juose inkubuojamas įmones, svarbu akcentuoti, kad inkubuojamų įmonių skaičius verslo inkubatoriuose nuolatos kinta. Kiekvienais metais verslo inkubatorius palieka įmonės dėl įvairių priežasčių: sėkmingai baigusios inkubavimo procesą, pasirinkusios kitą rėmimo šaltinį, pakankamai išplėtojusios savo veiklą ar nutraukusios / sustabdžiusios savo veiklą. 2009 metais verslo inkubatorius paliko 63 įmonės, o į juos atėjo 51 įmonė.

Verslo inkubatorių disponuojamos patalpos. Bendras verslo inkubatorių disponuojamų patalpų plotas sudaro 11058 kv. m., vidutiniškai vieno inkubatoriaus plotas – 2211,6 kv. m. Didžiausi verslo inkubatoriai yra (žr. 3 pav.) Telšių apskrities (3093kv. m), Šiaulių (2860 kv. m), Kazlų Rūdos (2387 kv. m), o likusiųjų verslo inkubatorių plotas yra mažesnis nei 2000 kv. m (Ignalinos – 1734 kv. m ir Vilnijos - 984 kv. m. Nagrinėjant verslo inkubatorių disponuojamų patalpų plotą svarbiomis tampa trys dedamosios: išnuomoti plotai inkubuojamoms įmonėms ir nuomai skirti plotai, bet kurie liko neišnuomoti (leidžia įvertinti patalpų užpildymo procentą) bei bendrų patalpų plotas.

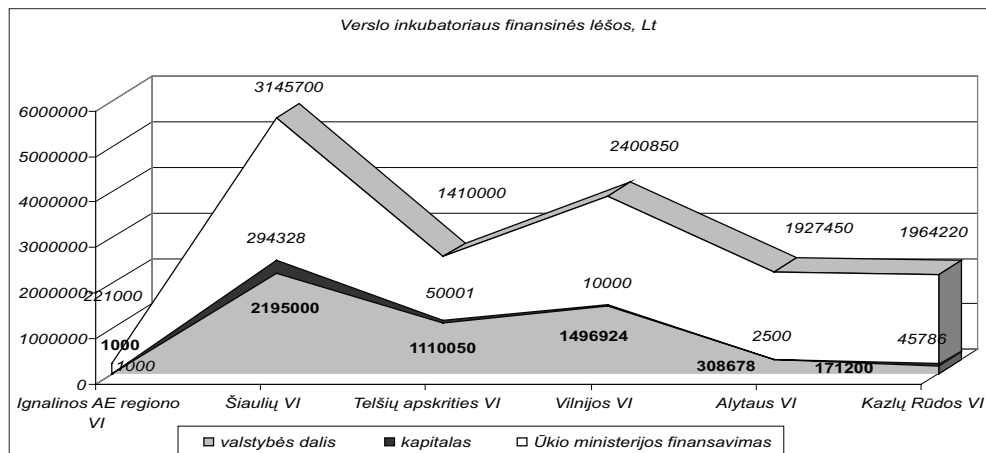
3 PAV. Verslo inkubatorių disponuojamų patalpų plotas 2009

Šaltinis: sudaryta A. Fominienės, remiantis Vilnijos, Šiaulių, Ignalinos, Alytaus, Kazlų Rūdos ir Telšių apskrities verslo inkubatorių Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaitomis, 2010

Vidutiniškai verslo inkubatoriai 78,64 procentus disponuojamų patalpų skiria inkubuojamų įmonių nuomai. Nors didžiausias pagal disponuojamų patalpų plotą yra Telšių apskrities verslo inkubatorius, tačiau Šiaulių verslo inkubatorius turi daugiausia patalpų skirtų inkubuojamų įmonių nuomai (2506,94 kv. m) ir tai sudaro 87,66 procentus nuo visų patalpų, o mažiausiai – Vilnijos verslo inkubatorius (716,68 kv. m), tai sudaro 72,83 procentus nuo visų patalpų, tačiau Telšių apskrities verslo inkubatorius skiria tik 70,20 procentus turimų patalpų inkubuojamų įmonių nuomai. Vienai inkubuojamai įmonei vidutiniškai tenka 48,8 kv. m nuomojamų patalpų (žr. 40 pav.). Kazlų Rūdos verslo inkubatorius vidutiniškai vienai įmonei skiria 144,5 kv. m, mažiausiai – Vilnijos verslo inkubatoriuje (28 kv. m). Vidutiniškai vienai inkubuojamai įmonei tenka 16,6 bendrojo verslo inkubatoriaus ploto: daugiausia – Kazlų Rūdos verslo inkubatoriuje (36,4 kv. m), mažiausiai – Šiaulių verslo inkubatoriuje (7,8 kv. m).

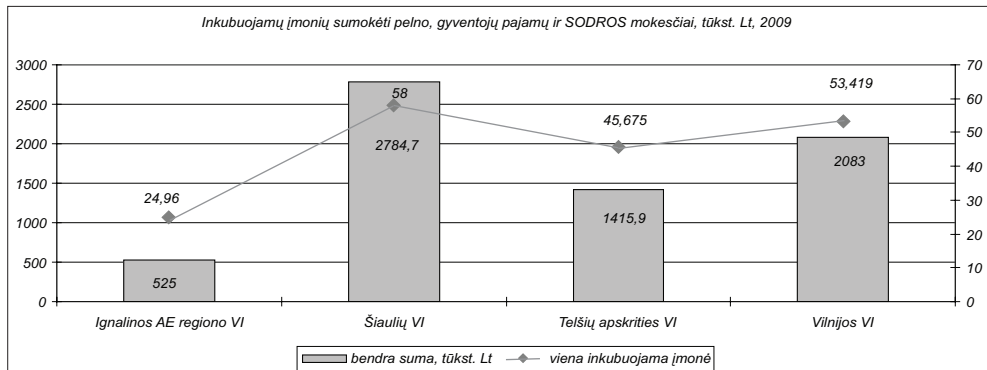
Finansinės lėšos. Bendras Lietuvos verslo inkubatorių valdomas kapitalas sudaro 5 686 467 Lt, iš kurių 93 procentai priklauso valstybei (žr. 4 pav.). Didžiausią kapitalą valdo Šiaulių verslo inkubatorius (44 proc.). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija verslo inkubatorių finansavimui (nuo verslo inkubatorių įsikūrimo iki 2006 m.) skyrė 11 069 220 Lt. Didžiausia finansavimo suma teko Šiaulių verslo inkubatoriui (28 proc.), o mažiausia – Ignalinos verslo inkubatoriui (2 proc.).

4 PAV. Lietuvos verslo inkubatorių kapitalas ir finansavimas, 2009

Šaltinis: sudaryta A. Fominienės, remiantis Vilnijos, Šiaulių, Ignalinos, Alytaus, Kazlų Rūdos ir Telšių apskrities verslo inkubatorių Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaitomis, 2010

Vienai inkubuojamai įmonei tenka iš viso 18,37 tūkst. Lt bendrų valstybės lėšų (iš kurių 12,44 tūkst. Lt Ūkio ministerijos finansuotų lėšų) (žr. 42 pav.). Šios lėšos didžiausios Alytaus ir Kazlų Rūdos verslo inkubatoriuose. Vienai naujai darbo vietai sukurti reikėjo 4,91 tūkst. Lt bendrų valstybės lėšų (iš kurių Ūkio ministerijos finansuotas lėšos - 3,32 tūkst. Lt). Pigiausias naujų darbo vietų įkūrimas Ignalinos (1,5 tūkst. Lt) ir Telšių apskrities (2,63 tūkst. Lt) verslo inkubatoriuose, o brangiausias – Vilnijos (8,02 tūkst. Lt), Alytaus (7,48 tūkst. Lt) ir Kazlų Rūdos (7,12 tūkst. Lt) verslo inkubatoriuose. Taip pat paskaičiuota, kad valstybės investuoti 100 tūkst. Lt padeda 45,31 įmonėms ir sukuria 169,69 naujas darbo vietas, vadinasi viena naujai įkurta darbo vieta 590 Lt, o viena įmonė – 2207 Lt.

5 PAV. Inkubuojamų įmonių sumokėti pelno, gyventojų pajamų ir Sodros mokesčiai, 2009

Šaltinis: sudaryta A. Fominienės, remiantis Vilnios, Šiaulių, Ignalinos, Alytaus, Kazlų Rūdos ir Telšių apskritys verslo inkubatorių Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaitomis, 2010

2009 metais verslo inkubatoriuose inkubuojamos įmonės sumokėjo (žr. 5 pav.) 6 608,6 tūkst. Lt pelno, gyventojų pajamų ir socialinio draudimo mokesčių: Daugiausia Šiaulių verslo inkubatoriuje inkubuojamos įmonės (40 proc.), mažiausiai – Ignalinos verslo inkubatoriuje inkubuojamos įmonės (8 proc.).

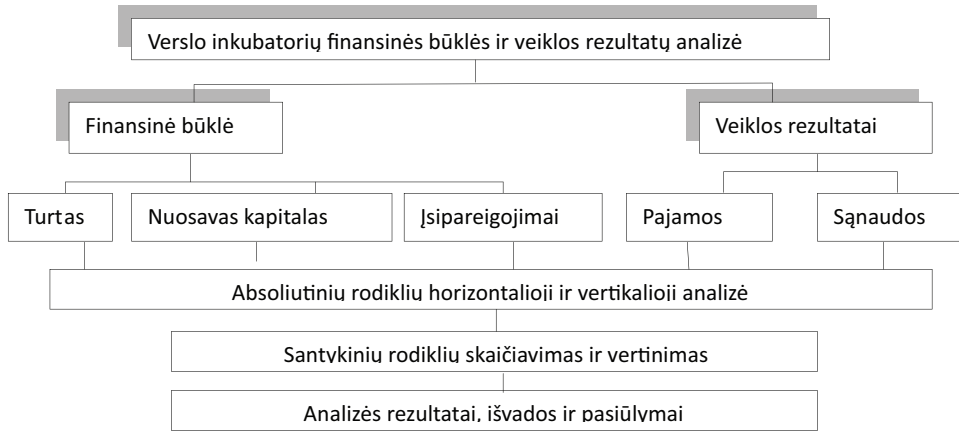
Viena inkubuojama įmonė vidutiniškai sumokėjo 45,5 tūkst. Lt mokesčių, daugiausiai įmonės, inkubuojamos Šiaulių verslo inkubatoriuje, mažiausiai – Ignalinos.

Lyginant Lietuvos ir išsivysčiusių bei besivystančių šalių verslo inkubatorius, ryškėja, kad Lietuvos verslo inkubatoriuose inkubuojamų įmonių skaičius yra šiek tiek mažesnis nei kitose išsivysčiusiose šalyse ir ryškiai mažesnis nei besivystančiose šalyse. Lietuvoje, taip pat kaip ir išsivysčiusiose šalyse, vyrauja nepelno siekiantys verslo inkubatoriai, skirtingai nei besivystančiose šalyse, kur didžioji dalis verslo inkubatorių yra įsteigta privačių asmenų. Lietuvos verslo inkubatoriuose vidutiniškai dirba po 4,8 darbuotojus, kai tuo tarpu kitose išsivysčiusiose šalyse - 6. Lietuvoje vidutis vieno verslo inkubatoriaus mažesnis nei išsivysčiusiose šalyse, bet didesnis nei besivystančiose šalyse. Vidutinis verslo inkubatorių nuomojamų patalpų užpildymas Lietuvoje sudaro vos 81,2 procentus (tai yra mažiau nei 2002 m. išsivysčiusiose šalyse). Inkubuojamų įmonių išgyvenamumas išsivysčiusiose šalyse sudaro apie 80–90 procentų, o Lietuvoje – 78,6 procentus.

Tai pagrindiniai šiuo metu naudojami rodikliai verslo inkubatorių veiklai vertinti, tačiau jie ne visiškai išsamiai atspindi verslo inkubatorių veiklą ir jos plėtros galimybių.

3. REKOMENDUOJAMA VERSLO INKUBATORIŲ FINANSINĖS BŪKLĖS IR VEIKLOS REZULTATŲ ANALIZĖS METODIKA

Kiekvienos įmonės finansinę būklę apibūdina trys rodiklių grupės: turto, nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų, o veiklos rezultatus- pajamos ir sąnaudos (Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai, 2007). Labai svarbu atlikti į kiekvieną grupę įeinančių rodiklių analizę, kurios metu gauta informacija gali padėti atskleisti nemažai įmonės veiklos rezervų ir nustatyti tolimesnes įmonės veiklos perspektyvas. Tačiau verslo inkubatorių finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizė praktiškai neatliekama, dažniausiai pasitenkinama tik kai kurių finansinių rodiklių peržvalga. Iki šiol nėra sukurta verslo inkubatorių finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės metodikos.

6 PAV. Rekomenduojama verslo inkubatorių finansinės būklės ir veiklos rezultatų analizės nuoseklumo schema.

Šaltinis: sudaryta J. Mackevičiaus

Pagrindinis verslo inkubatorių finansinės būklės ir veiklos rezultatų šaltinis yra balansas ir pelno nuostolio ataskaita (išsamesnei analizei atlikti gali būti panaudoti ir kiti informacijos šaltiniai). Remiantis šiomis ataskaitomis gali būti atliekama svarbiausių finansinių absoliutinių ir santykinų rodiklių analizė (žr. 6 pav.).

Atliekant horizontaliąją analizę galima nustatyti ilgalaikio ir trumpalaikio turto, įstatinio kapitalo, ilgalaikių ir trumpalaikių įsipareigojimų, pajamų ir sąnaudų dinamiką absoliučiais dydžiais bei procentais ir nukrypimus nuo bazinių rodiklių. Ši analizė ypač objektyvi, kai atliekama lyginant 3-5 metų duomenis. Ji padeda įvertinti įmonės vadovavimo strategiją, politiką ir motyvus, nustatant jų poveikį finansiniams rezultatams (Meigs R., Meigs W., 1992).

Atliekant vertikaliają analizę, galima nustatyti, kokią dalį konkretus rodiklis (procentais) sudaro palyginti su tam tikra visuma. Pavyzdžiui, kokią dalį bendros turto sumos sudaro trumpalaikis turtas ar kokią dalį trumpalaikio turto sudaro atsargos. Naudojant vertikaliosios analizės duomenis, galima įvertinti ar racionaliai naudojamas turtas; finansavimo struktūros pokyčius- nuosavomis ir skolintomis; pajamų ir sąnaudų struktūrą ir jų kitimo priežastis, įmonės finansinės būklės kitimo tendencijas ir kt. (Mackevičius, 2007).

Horizontaliosios ir vertikaliosios analizės rezultatai yra pagrindas santykiniai analizei atlikti, t.y. apskaičiuoti įvairius santykinus rodiklius (finansinius koeficientus). Apskaičiuavus santykinus rodiklius galima gana objektyviai įvertinti įmonės finansinę būklę ir veiklos rezultatus, atskleisti rezervus ir nepanaudotas galimybes, prognozuoti ir priimti optimalius valdymo sprendimus. Tačiau iškyla klausimas, kiek ir kokius santykinus rodiklius reikia skaičiuoti, kad objektyviai įvertinti verslo inkubatorių finansinę būklę ir veiklos rezultatus? Iš verslo įmonių finansinių ataskaitų galima apskaičiuoti 100 ir daugiau santykinų rodiklių. Suprantama, kad neprasminga siekti skaičiuoti daug santykinų rodiklių: svarbu skaičiuoti tokius, kurie vertingi ir praktiškai pritaikomi. Įmonės vadovybė turėtų sukurti tokią santykinų rodiklių sistemą, kuri nuolat kintamos ekonominės aplinkos sąlygomis padėtų priimti teisingus ekonominius sprendimus (Mackevičius, 2009). Verslo inkubatorių finansinės bū-

klės ir veiklos rezultatams įvertinti pakanka skaičiuoti ir analizuoti 8–10 santykinų rodiklių. Labai svarbu mokėti teisingai vertinti santykinius rodiklius. 1 lentelėje pateikiami svarbiausi santykiniai finansiniai rodikliai ir jų vertinimo lygiai, skirti verslo inkubatorių finansinei būklei ir veiklos rezultatams įvertinti. Pateikiami santykiniai rodikliai ir jų vertinimo lygiai yra orientaciniai. Verslo inkubatorių vadovai ir buhalteriai, remdamiesi šiais rodikliais ir jų vertinimo lygiais, įvertinę savo įmonės veiklos ypatybes, gali nustatyti, kokius santykinius rodiklius tikslingiausia skaičiuoti ir kokius jų vertinimo lygius naudoti.

Galima į lentelę įtraukti daugiau rodiklių, pavyzdžiui, ilgalaikio išsiskolinimo, trumpalaikio išsiskolinimo, apyvartinio kapitalo manevringumo, apyvartinio kapitalo apyvartumo, ilgalaikio ir trumpalaikio turto apyvartumo ir kitus. Tačiau pagrindinį dėmesį reikėtų skirti mokumo ir pelningumo rodiklių rodančių įmonės bankroto tikimybę, analizei.

1 LENTELĖ. Rekomenduojami santykiniai finansiniai rodikliai ir jų vertinimo lygiai.

Rodiklio pavadinimas	Skaičiavimo formulė	Vertinimo lygis			
		Labai geras	Geras	Patenkimas	Nepatenkinamas
1. Bendrasis trumpalaikio mokumo koeficientas	<u>Trumpalaikis turtas</u> Trumpalaikiai įsipareigojimai	>2,0	>1,5	>1,2	<1,0
2. Greito trumpalaikio mokumo koeficientas	<u>Trumpalaikis turtas - Atsargos</u> Trumpalaikiai įsipareigojimai	>1,5	>1,2	>1,0	<1,0
3. Bendrasis išsiskolinimo koeficientas (procentais)	<u>Visi įsipareigojimai</u> Turtas	<30	<50	<70	>100
4. Pardavimų grynojo pelningumo koeficientas (procentais)	<u>Grynasis pelnas</u> Pardavimo pajamos	>25	>10	<10	<5
5. Turto grynojo pelningumo koeficientas (procentais)	<u>Grynasis pelnas</u> Turtas	>20	>15	<8	<5
6. Nuosavo kapitalo pelningumo koeficientas (procentais)	<u>Grynasis pelnas</u> Nuosavas kapitalas	>30	>20	>10	<10
7. Finansinis sverto koeficientas	<u>Skolintas kapitalas</u> Nuosavas kapitalas	0,5	0,7	0,9	>1,0
8. Pardavimo savikainos koeficientas (procentais)	<u>Pardavimo savikaina</u> Pardavimo pajamos	<50	<70	<90	>100
9. Turto apyvartumas (kartais)	<u>Pardavimo pajamos</u> Vidutinė turto vertė	>2,0	>1,0	1,0	<1,0
10. Grynasis apyvartinis kaptalas (tūkst.Lt)	Trumpalaikis turtas- trumpalaikiai įsipareigojimai	Teigiamas dydis, kuo didesnis, tuo geriau			

Šaltinis: sudaryta, remiantis „Įmonės finansinės būklės vertinimo rodikliais, 2004; Mackevičius, 2007“

Svarbu pasirinktos rodiklių sistemos, jų skaičiavimo formulių ir vertinimo lygių kasmet nekeisti, priešingu atveju, kelerių metų duomenys bus nepalyginami. Naudojant rekomenduojamą santykinų rodiklių skaičiavimo ir vertinimo sistemą galima ne tik objektyviai įvertinti faktinę verslo inkubatorių finansinę būklę, bet ir prognozuoti jų veiklos tęstinumo ir plėtros galimybes.

IŠVADOS

Didėjančios konkurencijos sąlygomis įėjimas į rinką tampa sudėtingu ir vis daugiau žinių reikalaujančiu procesu. Siekiant remti SVV subjektų veiklą, taikomos įvairios paramos formos, kurių viena – plačiai paplitusi pasaulyje verslo inkubatorių veikla. Verslo inkuba-

torių veiklos vertinimui kol kas nėra sukurta vieningos vertinimo metodikos, o šiam tikslui naudojami pavieniai rodikliai: verslo inkubatoriuose inkubuojamų įmonių skaičius, jose sukurtų darbo vietų skaičius, verslo inkubatorius palikusių įmonių išgyvenamumas, verslo inkubatorių disponuojamos patalpos ir jų užpildymas, verslo inkubatorių finansavimas ir kapitalas, sumokėti mokesčiai ir t.t. Minėti rodikliai neviseiškai išsamiai leidžia įvertinti ir palyginti skirtingų verslo inkubatorių veiklą ir jų plėtros galimybes. Atsižvelgiant į tai, tikslinga naudoti bendrą ir išsamesnę verslo inkubatorių veiklą vertinančią metodiką.

Kiekvienos įmonės finansinę būklę apibūdina trys rodiklių grupės: turto, nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų, o veiklos rezultatus – pajamos ir sąnaudos, todėl labai svarbu atlikti į kiekvieną grupę įeinančių rodiklių analizę, kurios metu gauta informacija gali padėti atskleisti nemažai įmonės veiklos rezervų ir nustatyti tolimesnes įmonės veiklos perspektyvas.

Remiantis verslo inkubatorių balansu ir pelno nuostolio atskaitomis gali būti atliekama svarbiausių finansinių absoliutinių ir santykinų rodiklių analizė. Verslo inkubatorių vadovai ir buhalteriai, remdamiesi šiais rodikliais ir jų vertinimo lygiais, įvertinę savo įmonės veiklos ypatybes, gali nustatyti, kokius santykinus rodiklius tikslingiausia skaičiuoti ir kokius jų vertinimo lygius naudoti. Naudojant rekomenduojamą santykinų rodiklių skaičiavimo ir vertinimo sistemą galima ne tik objektyviai įvertinti faktinę verslo inkubatorių finansinę būklę, bet ir prognozuoti jų veiklos tęstinumo ir plėtros galimybes.

LITERATŪRA

1. Atherton, A., Hannon, P. D. (2006) Localised strategies for supporting incubation: Strategies arising from a case of rural enterprise development. *Journal of Small Business and Enterprise Development*; Volume: 13 Issue:1
2. Bayhan, A. (2006) Business incubator process: A policy tool for entrepreneurship And enterprise development In a knowledge – based economy. Prieiga per internetą: <http://www.competitiveness.org.pk/downloads/BusinessIncubatorConceptPaper_Modified_23Nov06.pdf>
3. Dicks, L. A.; Hughes, D. W. (2007) A Theory Centric Research Approach to Incubation: a research agenda for the future Paper Presented at the Annual Meeting of the Southern Regional Scientist Association, March 29th -April 1st, 2007, Prieiga per internetą: < www.georgiastats.uga.edu/c4710/incubators.pdf >
4. Gassmann, O.; Becker, B (2006) Towards a resource-based view of corporate incubators. *International journal of innovation management* Vol. 10, No. 1 (March 2006) pp. 19–45 Prieiga per internetą: <www.alexandria.unisg.ch/export/dl/oliver_gassmann/47917.pdf>
5. Hackett, S. M.; Dilts, D. M. (2004) A Systematic Review of Business Incubation Research. *The Journal of Technology Transfer* Volume 29, Number 1 / January. p. 55-82
6. Hubbard, J. (2006) Sustainability Resources Strategies and Donor Outreach. 2nd Global Forum on Business Incubation. Prieiga per internetą: <<http://www.infodev.org/en/Publication.231.html>>
7. Įmonių finansinės būklės vertinimo rodikliai 2000-2003 (2004). Vilnius: Statistikos departamentas.
8. Kučinskienė, M., Fominienė, A. (2010) Verslo inkubavimas- parama smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai. Monografija. Paslaugų verslas integruotoje rinkoje. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
9. Laurens, L. (2006) Business of Incubation An African perspective on using ICT's for reaching out to communities 2nd Global Forum on Business Incubation. Prieiga per internetą: <<http://www.infodev.org/en/Publication.231.html>>

10. Mackevičius, J. (2007). Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Vilnius: TEV
11. Mackevičius, J. (2009). Finansinių ataskaitų auditas ir analizė. Procedūros, metodikos ir vertinimas. Vilnius: TEV
12. Markley, D. M., McNamara, K. T (1997) Economic and Fiscal Impacts of a Business Incubator. University of Wisconsin – Extension Center for Community Economic Development. Prieiga per internetą: <<http://www.aae.wisc.edu/pubs/cenews/docs/ce253.txt>>
13. Mcadam, M.; Marlow, S. (2007) Building Futures or Stealing Secrets? Entrepreneurial Cooperation and Conflict within Business Incubators. *International Small Business Journal* 2007; 25;p. 361 Prieiga per internetą: <<http://isb.sagepub.com/cgi/content/abstract/25/4/361>>
14. Meigs R., Meigs W. (1992). Financial Accounting. New York.
15. Peña, I. (2004) Business Incubation Centers and New Firm Growth in the Basque Country. *Journal Small Business Economics* Volume 22, Numbers 3-4 p.
16. Szabó, A. (2007) Business Incubation as element of business service institutions and development of entrepreneurship. Erenet profile, Issue No 3, Vol II, August 2007. Prieiga per internetą: <<http://www.erenet.org/publications/profile7.pdf>>
17. Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai (TFAS) 2007, apimantys tarptautinius apskaitos standartus (TAS) ir jų aiškinimus, galiojančius 2007 m. sausio 1 d. (vertimas iš anglų kalbos). Vilnius: VšĮ Lietuvos Respublikos apskaitos institutas
18. VšĮ Alytaus verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija
19. VšĮ Ignalinos verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija.
20. VšĮ Kazlų Rūdos verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija
21. VšĮ Šiaulių verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija
22. VšĮ Telšių apskrities verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija
23. VšĮ Vilnijos verslo inkubatoriaus Veiklos kiekybinių ir poveikio rodiklių ataskaita (2010). Lietuvos respublikos Ūkio ministerija
24. Wonglimpiyarat, J. (2009) Commercialization strategies of technology: lessons from Silicon Valley. *The Journal of Technology Transfer*, Volume 35, p. 225–236. DOI 10.1007/s10961-009-9117-3
25. Zablocki, E. M. (2008) Formation of a Business Incubator. Prieiga per internetą: <http://www.protoneurope.org/ExamplesofGoodPractice/Files/ipHandbook-Ch_13_06_Zablocki_Business_Incubators.pdf/attachment_download/file>

BUSINESS INCUBATOR'S ANALYSIS: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**Asta Fominienė, Jonas Mackevičius****S u m m a r y**

Special attention of scientists and practitioners towards exploration of business development processes, ongoing assessment of business environment changes, identifying of tendencies and search for effective SMB business performance improvements is attracted due to the growing importance of small and medium business (SMB) and its benefits to national economic and social development. Above mentioned reasons determine the demand for concentrated SMB development and support process which can be implemented through business incubation processes. Business incubation processes that ensure successful SMB companies business development are most common in business incubators. This article analyzed the most important indicators of business incubators activity in Lithuania: the number of incubatees, business incubators, the rate of incubatees and created new jobs, incubated firm's success rates, the business incubators accommodation and its filling rate, financing of business incubators and its capital.

This article recommended the methodology of business incubators financial condition and business results. This article presents the main absolute and comparative financial indicators performance which should be analyzed and assessed the business incubator managers, accountants and financiers.

STANDARD COSTING: ISTORIJA, ALGORITMAS, PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Lionius Gažauskas

Docentas, socialinių mokslų daktaras,
Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas,
Apskaitos ir audito katedra, Saulėtekio al. 9-II, LT 10222, Vilnius,
tel. +37069871634, el. paštas: lionius.gaizauskas@efvu.lt

Anotacija. Savikainos kalkuliavimas - viena iš sudėtingiausių tiek finansinės, tiek valdymo apskaitos temų. Vienas iš populiarių savikainos kalkuliavimo metodų yra Standard costing, plačiai taikomas vakarų šalių įmonėse, tačiau mažai žinomas ir praktiškai nenaudojamas Lietuvoje. 2011m. sukako 100 metų, kai šis metodas pirmą kartą buvo panaudotas praktikoje. Straipsnyje nagrinėjamos Standard costing metodo atsiradimo istorinės priežastys, įtaka apskaitos sistemai, pateikiamas apibendrintas šio metodo algoritmas, nagrinėjami Standard costing metodo taikymo privalumai ir trūkumai. **Reikšminiai žodžiai:** savikaina, savikainos kalkuliavimas, Standard costing metodas, normatyvinės išlaidos.

ĮVADAS

Pagrindine Lietuvos įmonių apskaitos problema tiek literatūroje, tiek praktinėje veikloje dažniausiai vis dar įvardijama patikimos finansinės apskaitos sistemos organizavimas, verslo apskaitos standartų ir tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų įsisavinimas bei pritaikymas. Apskaitos operatyvumo, jos informacijos panaudojimo valdymo poreikiams klausimai dažniausiai paliekami antraeiliais arba visai nesprendžiami. Kaip žinia, finansinės apskaitos informacija turi nežymią reikšmę valdymo poreikiams, o greitai besikeičianti rinkos aplinka iš vadybininkų reikalauja operatyvių ir kokybiškų sprendimų. Todėl tolesnis apskaitos sistemos įmonėse tobulinimas neabejotinai turėtų būti siejamas su informacinių valdymo poreikių tenkinimu, t.y. valdymo apskaitos dalies plėtimu. Tikslios istorinės, tačiau gerokai pavėluotos, finansinės apskaitos informacijos panaudojimą svarstymams ir sprendimams priimti turi pakeisti operatyvinė bei prognozė informacija, įgalinanti planuoti įmonės veiklą bei valdyti išlaidų lygį.

Įmonės išlaidų apskaita ir savikainos kalkuliavimas yra sudėtingiausia ir reikšmingiausia pateikiamos informacijos požiūriu apskaitos kryptis. Finansinės apskaitos standartai „įpareigoja“ skaičiuoti produkcijos ir paslaugų savikainą, tačiau tuo viskas ir baigiasi: konkrečios savikainos skaičiavimo metodikos pasirinkimas priklauso nuo įmonės apskaitos darbuotojų. Nereglamentuota finansinės apskaitos standartais savikainos skaičiavimo technologija kol kas sukelia nemažai problemų buhalteriams. Jei finansinės apskaitos reikalavimų požiūriu ši problema vienaip ar kitaip sprendžiama, tai valdymo informaciniai poreikiai dažniausiai netenkinami, praeities ar dabarties informacija toli gražu nepasako išlaidų apimtį ateityje.

Geriausią informaciją apie ateities išlaidas suteikia Standard costing išlaidų apskaitos ir savikainos kalkuliavimo metodas. Aplamai, Lietuvos apskaitos literatūroje išsamiau beveik nenagrinėjama išlaidų apskaitos ir savikainos kalkuliavimo tema, o konkrečiai – Standard costing metodas dažniausiai paminimas tik epizodiškai. Nėra vienareikšmio požiūrio

net dėl šio metodo pavadinimo: normatyvinis (standartinių išlaidų) (Mackevičius, 2004), standartinių išlaidų modelis (Paliulionienė, 2009), normatyvinių išlaidų apskaitos sistema (Jagminas, 2004), standartinių išlaidų apskaitos sistema (Tamulevičienė), normatyviniai kaštų apskaitos modeliai, normatyvinis modelis (Kalčinskas, 2001). Šiame straipsnyje vartojamas autentiškas, dažniausiai naudojamas ne tik angliškoje literatūroje terminas „Standard costing“.

Tyrimo objektas – Standard costing metodas.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti Standard costing metodo atsiradimo istoriją, pateikti taikymo algoritmą, metodo privalumus ir trūkumus.

Tyrimo metodai – literatūros analizė, apibendrinimas ir lyginimas, interviu su Lietuvos įmonių buhalteriais, įmonėse taikomų savikainos kalkuliavimo metodų analizė.

1. STANDARD COSTING ISTORIJA

Gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos skaičiavimai istoriškai ilgą laiką buvo nevertinami dėl įvairių priežasčių: kadangi kiekviena įmonė individuali, todėl savikainos rodiklis nepalyginamas; gaunama nauda mažesnė, nei patirtos išlaidos; savikaina yra vidutinės išlaidos, todėl nekonkreči ir pan. Iki XX a. pradžios tik 5% verslininkų teigė, jog jie tiksliai žino, kiek kainuoja produkcijos gamyba (Соколов, 1996). Vis tik pagrindinėmis ir svarbiausiomis šios situacijos priežastimis reikėtų laikyti verslo apimtis ir konkurencijos lygį rinkoje. Pramoninė revoliucija Europos šalyse ir Jungtinėse Amerikos Valstijose davė pradžią verslo globalizacijai, kurios rezultatai ir pasekmės gerai matomi šiandien. Greitai išaugus verslo apimtims reikėjo ieškoti naujų vadybos metodų, nes senieji, dažniausiai – intuityviniai, jau nebesusidorėjo su informacijos apimtimis, o padidėjusi konkurencija rinkose vertė skaičiuoti ir valdyti išlaidas, taip mažinant produkcijos savikainą ir didinant konkurencines galimybes. Atsirado objektyvus poreikis ir būtinybė pokyčiams konservatyvioje apskaitos sistemoje. XX a. pradžia laikoma naujos krypties, savitiškos atsvaros tradicinei finansinei – valdymo apskaitos atsiradimo tašku. Pirmoji ir svarbiausia valdymo apskaitos kryptis tuo laikotarpiu buvo gamybos išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas.

Jei Europoje naujas apskaitos idėjas pirmiausiai reiškė apskaitos atstovai, tai Jungtinėse Amerikos Valstijose naujam požiūriui apskaitoje didžiausią įtaką turėjo garsaus inžinieriaus Harrington Emerson teiginiai. Pirma, Jis sukritikavo galiojusią apskaitos sistemą, nes ji nenustato ryšio tarp to, kas yra ir kas turi būti. Antra, masinės gamybos standartizavimas pasiekė tokį lygį, kad dauguma technologijų tapo stabiliomis ir aprašomomis, garantuojančiomis užduotą kokybės lygį. Todėl stabili technologija leidžia numatyti normatyvines panaudojamų išteklių apimtis, o įvedus išteklių kainas, galima iš anksto apskaičiuoti būsimą produkcijos savikainą (Эмерсон, 1972). Tokios numatomos ateities išlaidos buvo pavadinotos terminu „Standard costs“.

H. Emerson buvo, galima sakyti, idėjos autoriumi, Standard costs filosofu, o tiesioginiu įgyvendintoju tapo jaunas anglas buhalteris Charter Garrison, 1909 metais atvykęs gyventi į JAV ir įsidarbinęs audito kompanijoje Price waterhouse coopers. Ch. Garrison sukūrė ir aprašė pradinį standard costs metodo variantą bei 1911 m. pirmąkart įdiegė JAV pirštinių gamybos įmonėje (Гаррисон, 1931; 1935). Įmonių savininkus, vadybininkus, buhalterius sudomino Standard costs metodo galimybės: ateities išlaidų prognozė, optimalaus jų lygio pasirinkimas, išlaidų kontrolė lyginant faktines reikšmes su standartinėmis, nukrypimų vertinimas. Metodas tapo populiariu, masiškai diegiamu JAV įmonėse. Po pirmo pasaulinio

karo, atsigavus civilinei pramonei, šis metodas išpopuliarėjo ir Europos šalyse. Įdiegusios šį metodą, įmonės ėgavo galimybes operatyviai kontroliuoti savo išlaidas, tikslingai valdyti nukrypimus. Išvysčius valdymo pagal nukrypimus koncepciją, metodas literatūroje buvo pradėtas vadinti Standard costing, tuo pabrėžiant, kad jis neapsiriboja normatyvinėmis išlaidomis, o yra savikainos skaičiavimo ir išlaidų valdymo metodas, kai kurie autoriai jį vadina net ne metodu, o sistema. Šio metodo reikšmę apskaitai Ch. Garrison įvertino kaip svarbiausią pokytį apskaitoje po dvejetainio įrašo atradimo, nes Standard costing pirmą kartą įgalino prognozuoti ir derinti tarpusavyje dabarties ir ateities įvykius.

Lietuvos apskaitos istorijoje nemažą pėdsaką paliko normatyvinis gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodas, savotiškas išvestinis iš Standard costing tarybinės ekonomikos produktas. 1929 metais grupė Tarybų Sąjungos buhalterių apėmė keletą JAV įmonių, kur susipažino ir susižavėjo šio metodo galimybėmis. Atsivežtos idėjos, aktyviai palaikant valdžios atstovams, buvo diegiamos TSRS įmonėse, po 1945 m. ir Lietuvoje, iki pat Sąjungos iširimo. Koks didelis dėmesys buvo skiriamas šiam metodui, parodo ir tai, kad pagrindiniai H. Emerson ir Ch. Garrison darbai buvo išversti ir publikuoti Tarybų Sąjungoje, kuo tikrai negali pasigirti daugelis kitų gerai žinomų vakarų ekonomistų.

Be abejo, dėl ekonominės sistemos išskirtinumo amerikietiški Standard costing teorijos ir praktikos principai tiesiogiai negalėjo būti pritaikyti, todėl metodas buvo modifikuotas, išlaikant dalį kertinių aspektų (išlaidų normavimas, nukrypimų ir jų priežasčių nustatymas ir pan.). Todėl negalima lyginti Standard costing su buvusiu tarybiniu normatyviniu metodu, o lietuvių kalboje naudoti normatyvinio metodo pavadinimą. Bent jau paprastesniu supratimu, Standard costing yra įvairių išlaidų variantų, esant skirtingoms gamybos apimtims, planavimas ir valdymas, kai normatyvinis gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos metodas vis tik buvo siejamas su faktinių išlaidų, esant faktinėms gamybos apimtims, nustatymu apskaitoje.

Normatyvinis gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos metodas Tarybų Sąjungoje, tame tarpe ir Lietuvoje, buvo laikomas progresyviausiu, todėl įmonės visokeriopa buvo skatinamos jį diegti savo veikloje. Tačiau diegimas vyko lėtai, nenoriai ir laukiamų rezultatų nedavė. Idėjos, priimtinos ir palaikomos rinkoje, buvo visiškai svetimos planinei ekonomikai. Pagrindinės to priežastys – įmonės vadovybės nesuinteresuotumas panaudoti pagrįstas normas, kai baudžiama už jų nevykdymą, nesuderinamumai įvairiose planinės ekonomikos grandyse, išteklių trūkumai, apmokėjimų normos ir ribojimai, bei daugelis kitų priežasčių. Be to, buvo netobula ir normatyvinio metodo metodika: tarkime, leidžianti gauti ekonomiką lyginant su technologiškai pagrįstais standartais, sumažinti normas ir pan. Pasikeitus Lietuvos ekonominei sistemai, Standard costing yra viena iš svarių išlaidų valdymo galimybių, pasiteisinusių istoriškai ir turinti tam tikras paraleles su mūsų apskaitos praeitimi.

2. STANDARD COSTING ALGORITMAS

Be abejo, Standard costing yra sudėtingas metodas, jo praktinis modelis priklauso nuo daugelio priežasčių: įmonės veiklos srities, dydžio, valdymo poreikių, apskaitos sistemos organizacinio lygio, galų gale – vadovybės ar buhalterio sprendimo. Todėl, pateikiant Standard costing algoritmą, galima kalbėti tik apie esminius, apibendrintus šio metodo aspektus, kurie konkrečioje taikymo aplinkoje, be abejo, turi būti detalizuojami. Apskaitos organizavimas ir taikymas Standard costing aplinkoje gali būti aprašytas šiais žingsniais:

1. Standartinių produkcijos rūšių išskyrimas. Geriausias variantas – kai Standard costing taikomas kiekvienam produkcijos nomenklatūriniam vienetui. Standartinių produkcijos rūšių apjungimas priimtinas siekiant sumažinti darbų apimtis tose įmonėse, kuriose didelis gaminamos produkcijos asortimentas. Parenkamas standartinis vienetas turi būti labiausiai masinis, pasižymėti bendromis bazinėmis savybėmis keletui produkcijos rūšių.
2. Produkcijos gamybos operacijų numeravimas. Analizuojamos visos produkcijos gamybos operacijos, jos aprašomos, o vėliau šioms operacijoms priskiriamos normatyvinės išlaidos.
3. Išlaidų klasifikavimas pagal susidarymo vietas ir straipsnius. Analizuojamos įmonės išlaidos pagal jų susidarymo vietas, nustatomi išlaidų surinkimo pagal susidarymo vietas kalkuliaciniai straipsniai.
4. Sudaromi ir patvirtinami išlaidų normatyvai kiekvienai technologinei operacijai pagal gaminius, taip vadinamas gaminio normatyvinių išlaidų lapas. Šį lapą galėtume lyginti su kulinariniu receptu tuo požiūriu, jog jame surašomi visi gaminio ingredientai bei žingsniai, būtini ingredientų pavertimui baigtu produktu. Gamybos išlaidų klasifikavimo požiūrių dažniausiai skiriamos šios kryptys:
  - tiesioginių materialinių išlaidų normatyvai kiekvienai technologinei operacijai pagal gaminius;
  - tiesioginių darbo išlaidų normatyvai kiekvienai technologinei operacijai pagal gaminius.
  - netiesioginių išlaidų normatyvai ir jų paskirstymo gaminiams normatyviniai koeficientai. Priklausomai nuo pasirinkto modelio sudėtingumo, netiesioginių išlaidų paskirstymo normatyviniai koeficientai gali būti trijų lygių: bendras unifikuotas koeficientas visai įmonei; individualūs koeficientai kiekvienam įmonės padaliniiui; individualūs koeficientai kiekvienai technologinei operacijai. Atkreipsime dėmesį, jog detalesnis netiesioginių išlaidų priskyrimas leidžia pasiekti tikslesnius rezultatus, tačiau reikalauja daugiau laiko sąnaudų. Pastangų ir naudos santykį reikėtų vertinti pasirenkant netiesioginių išlaidų priskyrimo detalumo lygį.
5. Sudaromi ir patvirtinami pardavimo, bendrųjų ir administracinių bei kitų negamybinių išlaidų normatyvai. Priklausomai nuo siekiamo tikslo, šie normatyvai gali būti sudaromi pagal daugiau ar mažiau detalizuotus išlaidų straipsnius.
6. Sudaryti ir patvirtinti normatyvai priimami gamybos apimčių bei išteklių pirkimo planavimui. Tai sudėtingiausias psichologiniu požiūriu, ypač diegiant, Standard costing etapas. Kadangi, kaip taisyklė, planuojamos griežtos normos, jos vadybininkams gali atrodyti nepasiekiamomis. Todėl neretai praktikoje kyla ginčai dėl normų pagrįstumo, vadybininkai siekia apsidrausti, bandydami įvairių argumentų pagalba sumažinti reikalavimus.
7. Priimti išlaidų normatyvai pateikiami visų padalinių vadybininkams ir tampa visos įmonės veiklos pagrindu. Šiame etape svarbiausiu tikslu turėtų būti ne mechaninis normatyvų paskelbimas, o kruopštus vadovybės darbas, tikslu išaiškinti darbuotojams Standard costing esmę, tikslus, normatyvų pagrįstumą, jų taikymo kasdienėje veikloje būtinybę, gaunamą naudą bei kitus nemažiau svarbius aspektus.
8. Materialinis ir moralinis darbuotoju stimuliacija susiejama su priimtų normatyvų vykdymu ar priartėjimu prie jų lygio. Trumpai pastebėsime, jog tai gana sudėtingai sprendžiama praktikoje, kaip ir kiti žmogiškojo veiksnio įtakojami klausimai.

9. Apskaitoje registruojami visi nukrypimai nuo normatyvinių reikšmių. Standard costing nesunkiai įgyvendinamas tradicinėje finansinės apskaitos gamybos išlaidų apskaitos schemoje. Akivaizdu, jog ataskaitiniame laikotarpyje dėl vienokių ar kitokių priežasčių vargu ar bus išvengta išlaidų pagal normas neatitikimų patirtoms tikrovėje. Todėl tradicinėje sąskaitų korespondencijų schemoje įvedamos papildomos sąskaitos nukrypimų registravimui. Gamybos išlaidų nukrypimų registravimui dažniausiai rekomenduojamos keturios sąskaitos:

- Medžiagų pirkimo kainų nukrypimai;
- Tiesioginių medžiagų išlaidų nukrypimai;
- Tiesioginio darbo užmokesčio nukrypimai;
- Netiesioginių išlaidų nukrypimai.

Standard costing sistemoje gamybinių išlaidų nukrypimų suma yra dydis, kuriuo faktinės išlaidos skiriasi nuo apskaičiuotų pagal normatyvus. Faktinė savikaina nustatoma normatyvines išlaidas koreguojant nukrypimų suma. Pagal finansinės apskaitos koncepciją ataskaitinio laikotarpio nukrypimų suma turėtų būti proporcingai paskirstyta visai produkcijos judėjimo grandinei: nebaigta gamyba, pagaminta produkcija, parduotų prekių savikaina. Praktiniu požiūriu įmonės vadovybę domina operatyvi informacija apie nukrypimus, kad galėtų išsiaiškinti nukrypimų priežastis ir priimti sprendimus šių nukrypimų pašalinimui ar jų poveikio sumažinimui. Todėl, valdymo apskaitoje nukrypimai dažniausiai laikomi ataskaitinio laikotarpio sąnaudomis ir pasibaigus jam nurašomi į pardavimo sąnaudų sąskaitą. Gaminio judėjimo grandinės verčių koregavimas, jei sumos reikšmingos, atliekamas tik finansinėje apskaitoje. Šis koregavimas šiuolaikinėse apskaitos informacinėse sistemose nesukelia didesnių sunkumų, tokiu būdu gana nesudėtingai suderinami finansinės ir valdymo apskaitos poreikiai.

10. Visi nukrypimai analizuojami tikslu išsiaiškinti nukrypimų priežastis. Informacija apie nukrypimus vadybininkams pateikiama arba pastoviai nustatyta ataskaitų forma, arba tik signalinė informacija tais atvejais, kai nukrypimai reikšmingi. Nukrypimų analizės metu didžiausią dėmesį vadybininkai privalo skirti nukrypimų priežasčių pašalinimui. Jei kažkurie nukrypimai kartojasi pastoviai ir jų susidarymo priežastys yra neteisingai nustatyti normatyvai, paruošiami pasiūlymai atitinkamų normatyvų pakeitimui.

Sudėtingiausia nukrypimų analizės problema yra kiekvieno veiksnio išskyrimas ir jo įtakos galutiniams rodikliams nustatymas. Dažnai nukrypimai yra tarpusavyje susiję, susidaro tiek dėl kainų, tiek dėl išteklių apimčių, tiek dėl darbo našumo pasikeitimų, pasireiškia įvairiuose gamybos padaliniuose, vieno gamybos etapo nukrypimai turi įtaką ir sekančio etapo rezultatams. Pagrindinis gamybos išlaidų nukrypimų analizės procedūros tikslas – nustatyti kiekvieno nukrypimo įtaką pelniui, o bendra analizės schema aprašoma:

- Nustatomi tiesioginių medžiagų nukrypimai dėl kainų ir sunaudojimo pasikeitimų;
- Nustatomi tiesioginio darbo užmokesčio išlaidų nukrypimai dėl įkainių ir gamybos apimčių pasikeitimų;
- Nustatomi netiesioginių išlaidų nukrypimai dėl kainų ir gamybos apimčių pasikeitimų;
- Atliekama nukrypimų įtakos pelniui analizė;
- Atliekama papildoma kitų gamybos veiksnių, tokių, kaip produkcijos kokybė, pirkėjų skaičius ir pan. analizė (tokių rodiklių parametrai planuojami, tačiau nukrypimų apskaita dažniausiai neatliekama).

11. Numatoma ir paskirstoma atsakomybė už nukrypimus. Atsakomybės personifikacijos idėja – svarbi Standard costing sudėtinė dalis. Normatyvinės išlaidos, pagal jas sudaryti biudžetai taikomi įmonės darbuotojų, padalinių veiklos vertinimui, nukrypimai dėl darbuotojų kaltės gali būti išieškomi iš kaltininkų. Atsakomybė siejama su darbuotojų motyvacija: už normatyvų vykdymą numatomos premijos, vadybininkų paaukštinimas pareigose, kitos paskatos.
12. Pasiekus aukštesnį darbo našumo lygį standartai peržiūrimi. Taikant Standard costing metodą normatyvai turi būti paruošti ypač kruopščiai, todėl teigiama, jog šių normatyvų peržiūrėjimo poreikis dažniausiai atsiranda ne anksčiau, kaip metai po paskutinės revizijos. Tačiau tais atvejais, kai keičiami įrengimai, technologijos, sudėtinės gaminio dalys, dėl mokymosi efekto pasiekiamas aukštesnis darbo našumas, be abejo, normatyvai turi būti perskaiciuoti ir atitikti dabartinį veiklos lygį. Taip pat būtina suprasti, jog personalo motyvavimo sistema, priimta Standard costing skatinimui, bus efektyvi tik tuo atveju, jei nustatytos taisyklės nebus dažnai ir nepagrįstai keičiamos. Dažni normatyvų reikalavimų didinimai neretai duoda atvirkštinį efektą – skatina darbuotojus nuslėpti turimus rezervus.

3. STANDARD COSTING PRIVALUMAI IR TRŪKUMAI

Svarbiausiu Standard costing privalumu laikoma tai, jog jis leidžia suderinti tiek valdymo, tiek finansinės apskaitos poreikius. Kaip jau minėta, pirmą kartą konservatyvioje apskaitos sistemoje panaudotos planuojamos ateities išlaidos, po kurių koregavimo nustatomos faktinės išlaidos, išaiškinami nukrypimai, jų priežastys, priimami valdymo sprendimai nukrypimų pašalinimui. Gamybos išlaidų ir nukrypimų apskaita Standard costing metodu nesunkiai organizuojama tradicinėje finansinės apskaitos gamybos išlaidų apskaitos sąskaitų schemeje įvedus papildomas sąskaitas. Šiuolaikinės apskaitos informacinės sistemos leidžia stebėti nukrypimus realiu laiko režimu ir priimti greitus sprendimus, o pasibaigus ataskaitiniam laikotarpiui, paruošti ataskaitas pagal finansinės apskaitos reikalavimus.

Standard costing leidžia racionaliau įvertinti išlaidas, nes fiziškai vienodi gaminiai įvertinami vienoda savikaina. Taikant faktinių išlaidų savikainos skaičiavimus, vienodi gaminiai gali turėti skirtingą savikainą. Nėra logikos tame, jog pagamintos produkcijos sąskaitoje, tarkime, du tokie patys televizoriai bus įvertinti skirtinga savikaina. Standard costing metodu abu televizoriai bus įvertinti vienoda savikaina.

Taikant Standard costing metodą sumažėja apskaitos tvarkymo išlaidos. Tik iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog apskaitant tiek normatyvines, tiek faktines išlaidas, padidės darbo laiko sąnaudos. Iš tikrųjų normatyvinių išlaidų taikymas sumažina darbo laiko sąnaudas, nes individualūs įrašai apie medžiagų, darbo užmokesčio ir netiesiogines išlaidas sumuojami ir į atitinkamas sąskaitas įrašomi vienu įrašu. Papildomos išlaidos atsiranda tik sudarant individualius normatyvus. Tačiau vargu ar galima tai laikyti žymiu papildomu darbu, nes sudėtinga įsivaizduoti įmonę, kuri netaiko vienkovių ar kitokių normatyvų, kurių pagalba planuoja savo veiklos rodiklius. Šiuo požiūriu Standard costing puikiai tinka įmonėms, taikančioms veiklos biudžetus. Be abejo, Standard costing normatyvai turi būti ypač detalūs ir pagrįsti, tai ir siejama su papildomu darbu, tačiau tikslesni rezultatai ir ekonomija apskaitos procese atperka šias išlaidas. Be to, kaip minėta, normatyvų peržiūrėjimas nėra dažnas. Kiekybiniai parametrai keičiami retai, tik pasikeitus gamybos sąlygoms, gaminio konstrukcijai ir pan. Kainos parametrai, be abejo kinta greičiau (ypač kalbant apie medžiagas), tačiau jie nereiškia žymesnių skaičiavimų, pakanka į normatyvą įrašyti pasikeitusią kainą.

Standard costing teikiama ekonomija pasireiškia:

- negatyvių nukrypimų valdymo pagalba išaiškinamos ir pašalinamos neproduktyvios išlaidos, mažinančios įmonės pelną;
- minimizuojamos apskaitos išlaidos;
- vadybininkams pateikiama tiksli ir savalaikė informacija apie produkcijos savikainą, įgalinanti planuoti pardavimus ir kainas;
- stimuliuojama viso įmonės kolektyvo veikla siekiant numatytų tikslų;
- personifikuojama atsakomybė už patirtas gamybos išlaidas.

Kaip ir kiekvienas sudėtingas išlaidų apskaitos ir valdymo metodas, Standard costing neišvengia ir kritikos. Apibendrinęs literatūros šaltinius, C. Drury išskyrė dažniausiai minimus šio metodo trūkumus:

- pasikeitusi išlaidų struktūra, lyginant su buvusiu Standard costing atsiradimo pradžioje;
- neatitikimas šiuolaikiniams vadybos metodams;
- per didelis dėmesys gamybos darbininkų išlaidoms;
- vėluojantis grįžtamasis ryšys (Drury, 2008).

Kaip privalumus, taip ir trūkumus, be abejo, galima ginčyti. Niekas neabejoja, kad nuo XX a. pradžios pasikeitė įmonių išlaidų struktūra, žymiai padidėjo netiesioginių išlaidų dalis produkcijos savikainoje, dėl gamybos procesų automatizavimo sumažėjo tiesioginės darbo užmokesčio išlaidos ir t.t. Tačiau juk negalime teigti, kad dėl to nebegalime ar nereikia planuoti išlaidų ir veiklos rezultatų, greičiau atvirkščiai – kuo sudėtingesni procesai, tuo didesnę vertę įgauna planavimas ir valdymas. Grįžtamojo ryšio vėlavimas buvo aktualus rankinės apskaitos ar silpnų apskaitos informacinių sistemų sąlygomis, ko negalime pasakyti šiandien: dabartinės apskaitos informacinės sistemos suteikia galimybę dirbti realiu laiko režimu. Nuo Standard costing starto atsirado daug naujų apskaitos ir vadybos metodų ir įmonės, be abejo, laisvos savo pasirinkime. Tačiau vargu ar galime teigti, jog išlaidų normavimas prieštarauja bent vienam iš jų – greičiau atvirkščiai. Apie neginčijamą išlaidų nukrypimų apskaitos ir analizės naudą, naujas galimybes pabrėžia ir naujų valdymo apskaitos metodų (ABC ir Subalansuotos apskaitos) autorius R. Kaplan (1994). Geriausiai apie kiekvieno metodo galimybes pasako jo praktinis pripažinimas. Nepaisant to, jog nuo Standard costing pirmo praktinio panaudojimo jau sukako 100 metų, jis išlieka vienu iš populiariausių valdymo apskaitos metodų. Trys nepriklausomi tyrimai, atlikti įvairiose JAV įmonėse, pateikia praktiškai vienodus rezultatus: 85-86% gamybos įmonių taiko savikainos kalkuliavimo metodus, grindžiamus normatyvinėmis išlaidomis (Drury, 2008). C. Drury ir bendraautorių 1993 m. Jungtinėje Karalystėje atlikti tyrimai parodė, jog panašius metodus taiko 76% tirtų įmonių (Drury et al., 1993). Pagal vėlesnių tyrimų duomenis, Standard costing metodo principais grindžiamas savikainos kalkuliavimo ir valdymo sistemas taiko 73% tirtų Jungtinės Karalystės ir 86% Japonijos įmonių, 76% Valdymo apskaitininkų instituto narių šį metodą įvardija labai svarbiu jų veikloje (Garg et al., 2003). Panašius skaičius pateikia 2010 m. tyrimai: Standard costing metodiką taiko 76% apklaustų Jungtinės Karalystės, 76% Japonijos, 73% Naujosios Zelandijos gamybos įmonių (Marie, Rao, 2010). Todėl kalbėti apie Standard costing metodo saulėlydį dar tikrai anksti.

Savikainos kalkuliavimo ir išlaidų valdymo metodo pasirinkimas yra savotiškas kompromisas tarp siūlomų galimybių, poreikių ir turimų įmonėje gebėjimų. Vertinant tipinės Lietuvos įmonės veiklą, pretenzijos Standard costing kol kas neaktualios ir tikrai negali sumažinti tos naudos, kuri gali būti gauta įdiegus šį metodą.

IŠVADOS

Lietuvos apskaitos literatūroje išsamiau beveik nenagrinėjama išlaidų apskaitos ir savikainos kalkuliavimo tema, o Standard costing metodas dažniausiai paminimas tik epizodiškai. Įmonės išlaidų apskaita ir savikainos kalkuliavimas yra sudėtingiausia ir reikšmingiausia teikiamos informacijos požiūriu apskaitos kryptis. Finansinės apskaitos standartai „įpareigoja“ skaičiuoti produkcijos ir paslaugų savikainą, tačiau nereglamentuota standartais savikainos skaičiavimo technologija sukelia nemažai problemų buhalteriams. Jei finansinės apskaitos reikalavimų požiūriu ši problema vienaip ar kitaip sprendžiama, tai valdymo informaciniai poreikiai dažniausiai netenkinami, o gauta praeities ar dabarties informacija toli gražu nepasako išlaidų apimties ateityje.

XX a. pradžioje istorinė finansinės apskaitos informacija nebetenkino išaugusių verslo valdymo poreikių, atsirado būtinybė pokyčiams konservatyvioje apskaitos sistemoje. JAV Inžinierius H. Emerson buvo naujos idėjos autoriumi, o tiesioginiu įgyvendintoju tapo jaunas buhalteris Ch. Garrison, sukūręs ir aprašęs pradiniam variante standard costs metodą bei 1911 m. pirmąkart įdiegęs JAV pirštinių gamybos įmonėje. Šio metodo, literatūroje dažniausiai vadinamo Standard costing, reikšmė apskaitai vertinama bene svarbiausiu pokyčiu po dvejybinio įrašo atradimo, nes pirmąkart įgalino prognozuoti ir derinti tarpusavyje dabarties ir ateities įvykius.

Lietuvos apskaitos istorijoje nemažą pėdsaką paliko normatyvinis gamybos išlaidų apskaitos ir produkcijos savikainos kalkuliavimo metodas, savotiškas išvestinis Standard costing tarybinės ekonomikos produktas. Tačiau šio metodo taikymas laukiamų rezultatų nedavė, nes idėjos, priimtinos ir palaikomos rinkoje, buvo visiškai svetimos planinei ekonomikai.

Standard costing yra sudėtingas metodas, jo praktinis modelis priklauso nuo daugelio priežasčių: įmonės veiklos srities, dydžio, valdymo informacinių poreikių, apskaitos sistemos organizacinio lygio, galų gale – vadovybės ar buhalterio sprendimo. Todėl, pateikiant Standard costing algoritmą, galima kalbėti tik apie esminius, apibendrintus šio metodo aspektus, kuriuos konkrečioje taikymo situacijoje, be abejo, būtina detalizuoti.

Svarbiausias Standard costing privalumas yra tai, jog jis leidžia suderinti tiek valdymo, tiek finansinės apskaitos poreikius. Gamybos išlaidų ir nukrypimų apskaita Standard costing metodu nesunkiai organizuojama tradicinėje finansinės apskaitos gamybos išlaidų apskaitos sąskaitų schemoje įvedus papildomas sąskaitas. Šiuolaikinės apskaitos informacinės sistemos leidžia stebėti nukrypimus realiu laiko režimu ir priimti greitus sprendimus, o pasibaigus atskaitiniam laikotarpiui, paruošti atskaitas pagal finansinės apskaitos reikalavimus.

Standard costing leidžia racionaliau įvertinti išlaidas, nes fiziškai vienodi gaminiai įvertinami vienoda savikaina. Standard costing teikiama ekonomija pasireiškia: negatyvių nukrypimų valdymo pagalba išaiškinamos ir pašalinamos neproduktyvios išlaidos, mažinančios įmonės pelną; minimizuojamos apskaitos išlaidos; vadybininkams pateikiama tiksli ir savalaikė informacija apie produkcijos savikainą, įgalinanti planuoti pardavimus ir kainas; stimuliuojama viso įmonės kolektyvo veikla siekiant numatytų tikslų; personifikuojama atsakomybė už patirtas išlaidas.

Geriausiai apie kiekvieno metodo galimybes pasako jo praktinis pripažinimas. Nepaisant to, jog nuo Standard costing pirmo praktinio panaudojimo jau sukako 100 metų, jis išlieka vienu iš populiariausių valdymo apskaitos metodų. Vertinant tipinės Lietuvos įmonės veiklą, Standard costing metodui išsakoma kritika kol kas neaktuali ir tikrai negali sumažinti tos naudos, kuri gali būti gauta įdiegus šį metodą.

LITERATŪRA

1. Drury, C. (2008). *Management and Cost Accounting*, 7th Edition – London, Thompson learning, 775 p.
2. Drury, C., Braund, S., Osborne, P. and Tayles, M. (1993) *A survey of management accounting practices in UK manufacturing companies*. ACCA Research Occasional Paper (Research Report 32) – London, Chartered Association of Certified Accountants.
3. Garg, A., Ghosh, D., Hudick, J. and Nowacki, Ch. (2003). *Roles and Practices in Management Accounting Today: results from the 2003 IMA-E&Y survey*. *Strategic Finance*, July 2003, p. 30-35.
4. Jagminas, V. (2004). *Kokią vadybos apskaitos sistemą pasirinkti*. *Vadovo pasaulis*, Nr. 5, p. 10–11.
5. Kaplan, R. S. *Flexible budgeting in an activity-based costing framework*. *Accounting Horizons* (June 1994), p. 104-109.
6. Kalčinskas, G. (2001). *Buhalterinės apskaitos pagrindai* – Vilnius, Pačiolis, 843 p.
7. Mackevičius, J. (2004). *Išlaidų apskaita ir produkcijos savikainos kalkuliavimas: tyrimų kryptys ir tobulinimo galimybės*. / *Ekonomika*, 67 (2), p. 39-52.
8. Marie, A. and Rao, A. (2010). *Is standard costing still relevant? Evidence from Dubai*. *Management Accounting Quarterly* (winter), volume 11, issue 2, p. 1-10.
9. Paliulionienė, L. (2009). *Administracinės naštos analizė teisės aktų rengimo sistemoje*. *Informacijos mokslai*, 50, p. 228-232.
10. Tamulevičienė, D. *Valdymo apskaita*. Prieiga per internetą: http://www.tax.lt/uploads/9469-valdymo_apskaita_original.pdf
11. Гаррисон, Ч. (1931). *Оперативно-калькуляционный учет производства и сбыта* – Москва, Техника управления, 296 с.
12. Гаррисон, Ч. (1935). *Учет себестоимости в помощь производственнику* – Москва, ЦУН-ХУ Госплана СССР, 208 с.
13. Соколов, Я. (1996). *Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней* – Москва, Аудит, ЮНИТИ, 638 с.
14. Эмерсон, Г. (1972). *Двенадцать принципов производительности* - Москва, Экономика, 223 с.

STANDARD COSTING: HISTORY, ALGORITHM, BENEFITS AND DRAWBACKS

Lionius Gaižauskas

Summary

The aim of this article is to analyse the historical reasons for the emergence of the standard costing method, present the algorithm for application, as well as its benefits and drawbacks. Cost accounting methods are only sketchily covered in the Lithuanian accounting literature, and Standard costing method is mentioned only occasionally. Cost accounting is the most complex and important subset of the accounting in terms of the information it provides. Although accounting standards “require” calculating the cost of goods and services, this issue poses numerous challenges. While it is solved one way or the other to meet the requirements of the financial accounting, the managerial accounting’s information requirements are scarcely met, and the information provided does not reveal the future full cost.

The main benefit of the standard costing is that it allows to address the requirements of both financial and managerial accounting. Using standard costing method, the accounting of the pro-

duction cost and variance can be performed by adding extra accounts to the traditional financial account plan. Standard costing allows to evaluate cost more realistically, as it estimates the same cost for the physically identical products. Further benefits of the standard costing include: eliminating unproductive costs by managing negative variances, minimising accounting cost, providing timely and reliable information to management that facilitates planning of pricing and sales, motivating personnel to achieve targets, establishing clear lines of cost responsibility.

The full potential of every method is best reveal by practical application. Despite being over 100 years old, standard costing remains the most popular managerial accounting tool. For a typical Lithuanian company, the benefits of using this method clearly outweigh any criticism that standard costing attracts.

BUDGETING ERRORS IN LITHUANIAN ENTERPRISES

Gaižauskas Lionius, Assoc. prof., PhD

University of Vilnius, Saulėtekio 9, Vilnius, Lithuania
Phone: +370-5-2366153, e-mail: lionius.gaižauskas@ef.vu.lt

Skyrius Rimvydas, Prof., PhD

University of Vilnius, Saulėtekio 9, Vilnius, Lithuania
Phone: +370-5-2366139, e-mail: rimvydas.skyrius@ef.vu.lt

Abstract. *The paper analyses the positioning of an important business management and control tool – budgeting in enterprises of the Republic of Lithuania. This functional area of management accounting, already recognized and widely applied in businesses of developed economies, is given a rather scarce attention in Lithuanian economic literature, and it encounters significant errors and problems of attitude, recognition and application. The avoidance of budget development and control errors should lead to a better coordination of activities, more rational use of financial, material and labour resources, which is rather important in the times of economic instability when market unpredictability grows and risks increase significantly. The experience of Lithuanian companies may be useful for other post-Soviet countries having a short experience of applying instruments to manage in a market economy.*

Keywords: *budgets, budget development, budget control, deviation analysis.*

INTRODUCTION

The importance of planning to reduce uncertainty is increasing with growing uncertainty in the markets and society. Every business operating in an unstable market environment, regardless of industry, needs a well-organized and coordinated system for planning, actual performance reports, target control and evaluation. An important integral part of an enterprise planning and management system is budgeting. A budget is a breakdown of a part of a strategic (long-term) plan, usually for one year, intended to precisely define activity goals and required resources. Budgets comprise a complex business planning system which will be viable only when equipped with feedback elements, allowing analysis of actual performance and correcting options when receiving signals about system behavior.

In theory, the methodology of budget development and control is not complicated, and its awareness in Lithuania is rather high due to the published work of foreign authors R. Anthony (Anthony, Govindarajan, 2006), C. Drury (Drury, 2007), C. Horngren (Horngren, Foster, Datar, 2000), R. Garrison (Garrison, 1997) and others, as well from the works of Lithuanian authors J. Mackevicius (Mackevicius, 1994; Mackevicius, 2003), V. Bagdžiuniene (Bagdžiuniene, 2006) and others. More significant problems of budget development and control arise when the methodology is applied at the practical level. The methodological problems are well-defined, but it is often unclear how to solve them in real time in a value chain of a given enterprise. For this reason the processes of applying budgets in Lithuanian enterprises are marked with bigger or lesser errors that reduce the efficiency of budgeting. A

complicated business environment makes it hard to avoid mistakes, so one must learn from own mistakes, or even better – from somebody else’s mistakes.

Research object – budgets and budgeting processes in Lithuanian companies.

Research goal – to examine the experiences of budget development and control in Lithuanian enterprises, selecting out the most common mistakes in budget fulfillment control and the counter-measures to avoid them.

Research methods – publication analysis, summarization and comparison; over 50 interviews with managers of various levels at Lithuanian enterprises; analysis of actual use of budgeting function.

1. HISTORIC HERITAGE IN LITHUANIAN ECONOMY

At the moment of declaration of independence Lithuania had inherited Soviet-style management and planning skills, and a numerous army of economists-planners. The transition to market economy for most enterprises and their employees has been painful, accompanied by probing, inevitable mistakes and changes in values. The Soviet economy had implemented a hyped-up image of planning, together with numerous people employed for this function, and this had produced the **first mistaken assumption** about very good planning skills. At a look at the Soviet textbook definitions of the planning function, they (ideological rhetoric aside) do not differ much from planning definitions in market economies. However, here the similarity ends: there had been no planning in a market economy sense of the word, and the budgeting of market economy enterprises cannot be compared to Soviet planning methodology. In the first years of operation under market economy, large Lithuanian enterprises have attempted application of slightly modified former planning methods; however, these methods have experienced complete fiasco. Obviously, the planning approach has not exerted any significant influence on enterprise failures; the enterprises have been doomed for other reasons – unrealistic production volumes, low quality, lack of funds for production upgrading, inability to adapt to market needs etc. However, we may assume that if the enterprises would have applied market planning approaches, the losses would have been lower.

The **second remaining assumption** is that a plan (budget) is a legal act, and its execution is compulsory. Besides, the owners-managers frequently have the attitude that planned goals should be inflated, so that the employees would show more effort in reaching them. In reality, a plan (budget) is not a law, but a goal to achieve targets on time, in the right place and with the right features. If some reasons force to deviate from the plan, it may become evident that its execution is no longer possible, and it should be corrected or a new plan should be developed.

The **third assumption** is that actual deviations from the plan are the subject of everyday analytical activities. Such a picky attitude is incorrect, because the analytical tools that analyze past data will not solve the profit growth problem. One may find the reasons of certain results, but there is no “new” profit in the past. Analysis is required when developing a budget, and there is no time for it later on, while various cases of future deviations have to be analyzed before they come out. The execution of a budget will certainly invoke some deviations, and here we encounter what is called control in management accounting: the definition of a factor that caused the deviation (whether positive or negative) and its use to increase the profit.

A **fourth mistaken assumption** that came out in the first years of restored independence is that budgeting in small and medium enterprises is not feasible, and the owners usually say: “we can do without budgets”. Sure, management differs significantly for large and small enterprises. In small enterprises, because of the small volumes of business and information about business, the decisions are based on managers’ experience, intuition, other practical aspects. There are not that many large enterprises in Lithuania, and small and medium enterprises dominate (over 99% of registered companies). However, small businesses are much more affected by market risks, and they go bankrupt more often. A frequently used expression is “few people plan failures, but a lot fail without a plan”. Especially now, when the economy is complicated and unstable, the importance of budgeting for any enterprise gets even more important.

The market changes and Lithuania’s accession to the EU have created a substantial demand of market economy management skills. Currently a majority of Lithuanian companies are planning some set of financial indicators and applying more or less developed budgeting systems.

The business people often tend to count on their luck, intuition and all their action on the past that has created whatever they own, at the same time ignoring the causal relations that have led to the course of events. The majority of owners and managers of Lithuanian companies have been fascinated with elements of strategic management, such as balanced accounting, strategic cost management and others. However, the future profits are not determined by strategic planning alone, if nothing is done today for this purpose. Market changes fast, especially under crisis: technologies and user habits change; product lifecycle gets shorter; competition builds up power and so on. When the owners realize this – or they are replaced by new owners, who do not want to face the everyday solving of newly emerging business problems, a need will emerge to plan and control business processes in order to be sure that a business is moving along a well-understood direction and towards a known goal. To an extent possible under market conditions, such possibility is provided by budgeting – a practice that is historically tested in many Western countries.

2. BUDGET DEVELOPMENT ERRORS IN LITHUANIAN ENTERPRISES

The two most common budget development errors in Lithuanian enterprises, contradicting the very concept of budgeting, are:

1. The absence of strategic planning, also of clearly stated and explicit future goals. Budgets are developed quarterly, or annually in the best case; they are fragmented, incompatible, based on various information sources; deviation adjustment is not an option. Such budgets with short-term priorities usually destabilize long-term goals, and disturb the activities of departments and their managers.
2. The budget development is related to financial accounting standards only. In practice, the development of such budgets is mostly reduced to projections of profit-loss and balance data into the following year: income, costs, profit and other reported indicators are increased (usually by top management) by a certain margin. The attempts to relate budgeting to financial accounting standards may be explained by two reasons: firstly, the financial accounting standards are a well-known and reliable “brand”. Secondly, even in professional environments there are shortages of budget development knowledge, especially regarding practical experience; therefore finan-

cial accounting, which is standard and clear, is applied to the theoretical and practical base of budgeting. However, the historical financial accounting information is insufficient if not harmful for enterprise management needs, so it cannot serve as an enterprise management tool. So, budgeting based on financial accounting standards is hardly something to be proud of; in reality it is more of a work in vain.

The other common mistakes by Lithuanian enterprises in the stage of budget implementation and development are:

- “Bicycle invention”. The attempts to develop exceptional, own, hard to interpret and therefore dysfunctional budget formats are commonplace. That might be a way for budget developers to express their creative potential, but it reduces rationality, complicates report analysis and management decision making, and often violates even the economic principles of calculating the data.
- Terminology differences. If, after the implementation of national financial accounting standards, the vocabulary of financial accounting is more or less harmonized, this area is quite problematic in management accounting, including budgets. Managers, accountants, economists and financiers have to speak a single and explicit language. This is why, at least in the company boundaries, a vocabulary of commonly used terms is required, drawn along the principle “the terms are not argued, but agreed upon instead”.
- Non-compliance to the budget development rules. Most often the budget development schedule is broken: data and draft budgets are late; often the final budget is approved after the budgeting year has started or even is well into its middle. This is usually explained by other urgent work or delays of additional, more accurate information.
- The attempts to include and then calculate as many budget elements as possible. Possibly to provide extra insurance, enterprises often include too many financial and economic indicators and ratios into the budgets. The use of a large number of indicators, which might have opposite dynamics, complicates the evaluation of activities.
- The position that views budget development as a task for accountants or financiers. The budget development has to include all divisions and their managers. An accountant cannot plan for a manager; the final plan should be drawn by a person responsible for its execution.

The management of a contemporary enterprise is hardly imaginable without the use of information technology. A number of companies in Lithuanian market are offering assorted software products, including ones for budget development. When acquiring and applying budgeting software, the common missteps are:

- Own development of an original budgeting system. This usually costs significantly more, and the results are disappointing for the users.
- Acquisition of off-the-shelf software without evaluating the company’s specific needs. The market is offering many accounting software products from simple to sophisticated that include budget development tools.
- The expected results of implementing IT are overvalued. This is an attitude of “press the button, get the answer”. A software product itself is not a budget – it’s only a tool to save time for budget developers, and to have a well-thought-out budget system that is operating faster.

The implementation of an appropriate budgeting information system is a complicated problem whose context goes far beyond the goals of this paper. A problem of selecting between own development and off-the-shelf software, also known as the “make-buy” problem, requires considerable efforts from both client organization and systems analysts to properly assess business processes supported by the system, their participants and their information needs. Without going into more detail, there are some principal factors that influence the implementation success. As a number of published sources indicate (CHAOS, 1994; Mooney, Mahoney, Wixom 2008), the most common factors are: top management support; a sound framework for implementation; positive experience in previous implementations; and user involvement, to name a few.

3. BUDGET CONTROL ERRORS IN LITHUANIAN ENTERPRISES

There are a number of objective and subjective reasons for mismatches between planned and actual budget data. In budget execution control and evaluation, it is important to point out the principal reasons of such mismatches, as they define the actions to be taken currently and in the future.

The errors made in computing the budgets and evaluating the actual data, while quite common and at first glance simple and unimportant, create numerous problems for enterprises. Although at this time budgeting is mostly done by using information systems that correct most mistakes, some computing errors are inevitable; e.g. missing or doubled numbers, mismatches while joining departmental budgets etc. Far more important are the errors made when omitting the activity factors, such as failure to record discounts to buyers, cost reductions for various reasons etc. For computing errors, time factor (time to correct the mistakes) is of prime importance. A late correction may lead to wrong decisions in evaluating budget execution.

Regarding budget efficiency, a much more important factor than computing mistakes is the company's approach to budget control. Human factors are the main reason of incorrect approaches to budget control and analysis of deviations. These errors, as opposed to computing errors, are hard to correct without changing the beliefs of a controlling person and an adopted evaluation system. The influence of a human factor may significantly reduce or completely wipe out the advantages of budget application.

The most common budget control mistake in Lithuanian companies most likely is an inappropriate distribution of managers' responsibilities that sometimes are not specified at all. As a consequence, managers are experiencing demands of responsibility that exceed the authorized levels. Evidently, managers cannot be responsible for income or cost items that they do not control; however, responsibility for all deviations can be “loaded” onto them. Besides, an observed feature of Lithuanian business executives, and owners in particular, is to make all decisions themselves, and to discharge the responsibility on managers in the case of failure. In such case lower-level managers do not exercise control upon anything, and cannot be held responsible for other peoples' decisions and actions beyond their control.

In practice, budget control is often overemphasized, and therefore too detailed. An overly detailed budget control might lead to larger costs than received benefits. Apart from this, a picky control limits the freedom of action for lower-level managers, although in most cases they have better awareness of their business situation and can make better decisions. This attitude is complemented by an erratic opinion, especially by owner-managers, that

a top manager might have a total control over lower-level managers. Under these limitations, managers lose motivation to take initiatives and reach for better results. An opposite attitude is a lax and superficial control of budget execution. In both cases, instead of being a management tool for achievement of planned results, budgeting becomes a meaningless task that impairs the execution of managers' direct duties.

A still valid point of view (probably influenced by a Soviet planned economy habit that a plan is a law that has to be executed) is that a budget has to be executed 100%, or above that, which is even better. Budget is not a legal act; if the activity factors have changed, budget has to be adjusted to achieve real results, not virtual. This point of view is often followed by another erratic attitude that one should look for someone guilty, instead of looking for deviation reasons. The search for someone guilty turns into witch hunt, and the hidden reasons of negative effects continue to impair the results. The principal attention to reprimanding hurts employee motivation, damages interpersonal relations and work climate; managers may even hide or alter data to conform to the budget.

The most important link in budget control is deviation analysis, whose principal goal is, as a rule, to define reasons and persons in charge for most important deviations, and to remove factors having caused these deviations. In deviation analysis, the following mistakes are noted in Lithuanian companies:

- Reaction to any deviation. This takes much time, leaving less time for the analysis of significant deviations and the factors that caused them.
- Detailed analysis of insignificant deviations.
- Analysis of negative deviations only, while positive deviations are considered achievements. Significant positive deviations show that errors have been made while planning the budget, the activity conditions and options have been misjudged, and these issues should be considered while adjusting strategic goals and compiling the budget for the next year.
- In deviation analysis, fixed comparisons between planned and actual data without applying the principles of flexible budgeting. Static evaluation of deviations without cost recalculation for actual production volumes is incorrect, and further analysis will lead to wrong results.
- Non-evaluation of factors beyond control. Although the company cannot influence them, their awareness and constant monitoring may reduce their influence in the future.

A budget control system will be complete only when related to employee motivation for achieved results. A look at the motivation of budget execution in Lithuanian companies reveals the most observed mistakes:

- The budget goals are set too high for employee motivation and impossible to achieve;
- In the case of successful budget execution, the bonus requirements are adjusted" with an explanation that "planned budget goals were too low";
- A regular adjustment of budget goals during its execution, and raising them if the execution is successful;
- Set bonuses for budget execution for managers only, and do not give them to remaining employees;
- Pay bonuses only when reaching or exceeding planned budget figures. If the budget has not been met because of external, uncontrollable factors and without the employee fault, this might have negative consequences in the future.

The efficiency of budgeting control is impaired by inappropriate accounting system and erratic chart of accounts. As a rule, in Lithuanian companies a chart of accounts and an accounting system are oriented towards the needs of financial accounting and production of financial reports. The grouping, level of detail and moment of presentation of financial information does not comply to the information needs of budget control. An important thing for the accounting system is to allow easy collection of information showing budget execution by cost and responsibility centers. Such level of detail is exactly what's missing in most of the companies, and it leads to an additional collection and processing of information and production of budget execution reports.

To make budgeting effective, it is also important to consider the software used to compile the budgets. Large Lithuanian companies, as well as part of the medium sized companies, have implemented contemporary accounting systems – SAP, Microsoft Dynamics NAV and AX (former Navision and Axapta), Scala, who include budget compilation functions. The principal problem for companies of this size is to achieve a proper match between information needs for budget development and control and software functionality. Small and part of medium companies usually implement small accounting systems by local software producers – Finvalda, Konto, Solo; these systems are mostly intended for financial accounting functions and are hard to adjust for budgeting purposes. Such companies usually use Microsoft Excel spreadsheets. The use of spreadsheets or Excel, however, is not without risks: such use is prone to errors; tuning of relations between departmental budgets is complicated; primitive data access protection functions. This is why budgeting in small and medium companies gets more complicated and time-consuming.

In conclusion, a few words should be said about the problems of theoretical and practical aspects of budget control. From theoretical side, budget control is not the complicated; most of the problems arise when implementing the methodology at the practical level, where it is often unclear how to make this function work in real time and in accordance with company values. To our opinion, the efficiency of budget control is determined by organizational skills of company management and personnel, coupled to an efficient motivational system.

CONCLUSIONS

Having evaluated the market experience, work culture and ethics of Lithuanian companies, labour and social relations between employers and employees, one of the most reliable management instruments should be application and development of budgets that has historically been proven in Western countries. The application of budgets, and especially budget execution control stage, supports matching of assorted company activity aspects: activity evaluation, planning, responsibility assignment, coordination, communication, motivation, employee initiatives, cost control.

The budget compilation errors that are the most common and typical for Lithuanian companies, and contradict the very concept of budgeting, are:

- Absence of strategic (long-term) planning and explicit company future plans;
- Budget compilation is related to financial accounting standards only;
- “Inventing a bicycle” – attempts to develop own budget formats that are proprietary, hard to understand and therefore mostly dysfunctional;
- Terminology differences. If financial accounting has normalized its terminology, the budget area terminology is quite problematic and impairs making clear decisions;

- Non-compliance to, or absence of budget compilation rules;
- Attempts to present, calculate and control more items;
- Seeing the compilation of budgets as a function of accountants or financiers.

The methodology of budget control is simple and well-suited for formal approaches, but it is often unclear how to make them work in real time and in the value chain of the company. The practical efficiency of budget control is mostly determined by organizational skills of company personnel, and an efficient motivational system.

The two essential issues defining the performance of budget control are responsibility distribution and deviation analysis level. The deviation analysis procedures by their complexity would fall between very simple procedures and thorough analytical procedures for important management decisions. The strategic analysis approach that has been under development in some companies was negatively influenced by the current economic crisis and vague financial prospects. The “survival” budgets currently in use can hardly be related to a strategic perspective.

The most common budget control errors in Lithuanian companies are:

- An inappropriate distribution of managers’ responsibilities that sometimes are not specified at all. Besides an observed feature of Lithuanian business executives, and owners in particular, is to make all decisions themselves, and to discharge the responsibility on managers in the case of failure.
- Calculation errors when compiling budgets and evaluating actual data; these errors are simple but create a number of problems.
- A still valid point of view (probably influenced by a Soviet planned economy habit that a plan is a law that has to be executed) is that a budget has to be executed 100%, or above that, which is even better. Budget is not a legal act; if the activity factors have changed, budget has to be adjusted to achieve real results, not virtual.
- employee motivation and rewards. The companies often are setting the budget goals that are too high and impossible to achieve; in the case of budget fulfillment rewarding rules are revised, explaining that “planned goals have been too low”; as well, budget goals are regularly revised and raised during execution; rewards are for managers only, bypassing other employees.
- Inappropriate accounting system and inadequate list of accounts. In Lithuanian companies, the list of accounts and an accounting system usually are oriented towards financial accounting and production of financial reports. The grouping, breakdown and time of presentation of financial information do not fit the information needs of budget control. This forces the managers to collect and process additional information and prepare budget fulfillment reports.
- Evaluation of budget fulfillment by static values only, without consideration of cost dependency upon changes in activity volume.

REFERENCES

1. Anthony, R. N.; Govindarajan, V. (2006). *Management control systems*. Boston, MA: Irvin.
2. Bagdžiūnienė, V. (2006). *Biudžetai ir jų vykdymo kontrolė: teorija ir praktika (Budgets and the control of their execution: theory and practice)*. Vilnius: Conto litera.
3. CHAOS, Tech. Report (1994). The Standish Group International. Retrieved on 2011-11-15 from: <http://www.projectsmart.co.uk/docs/chaos-report.pdf>

4. Drury, C. (2007). *Management and cost accounting*. London: Cengage Learning EMEA.
5. Garrison, R. H. (1997). *Managerial Accounting: concepts of planning, decision making*. Boston, MA: Irwin.
6. Horngren, Ch. T.; Foster, G.; Datar, S.M. (2000). *Cost Accounting. A Managerial Emphasis*. Upper Saddle River, NY: Prentice Hall.
7. Mackevičius, J. (1994). *Apskaita (Accounting)*. Vilnius: Mintis.
8. Mackevičius, J. (2003). *Valdymo apskaita. Konceptija, metodika, politika. (Management accounting. Concept, methodology, politics)*. Vilnius: TEV.
9. Mooney A., Mahoney M., Wixom B. (2008) Achieving Top Management Support in Strategic Technology Initiatives. *Current Issues in Technology Management*, Fall 2008, 12(2).

VERSLO VERTINIMO SISTEMĄ FORMUOJANTI APLINKA

Birutė Galiniene

prof., dr., Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas
Saulėtekio al. 9-II, LT-10222, Vilnius, tel. 2366122
El. paštas: birute.galiniene@ef.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojami verslo vertinimo sistemą ir patį vertinimą formuojanti aplinka, jos svarbiausi elementai. Dėl straipsnio ribotos apimties pasirinkti ir akcentuojami tik kai kurie labai svarbūs sistemos kokybiniai aspektai: verslo vertinimo paslaugų kokybę formuojanti infrastruktūra, ūkinė finansinė analizė, verslo vertintojų profesinės etikos nuostatos. Aptariama ir įvertinama verslo vertinimo paslaugų rinkos aplinką formuojanti infrastruktūra, jos poveikis paslaugų kokybei. Straipsnyje nagrinėjama įmonės ūkinės finansinės veiklos analizės svarba ir įtaka verslo vertinimui. Aptariama finansinės analizės procedūrų ypatumai ir nuoseklumas vertinant verslą, egzistuojantys teorijoje ir įvairių šalių praktikoje skirtingi požiūriai į finansinės analizės svarbą ir problemas. Atkreipiamas dėmesys į Lietuvoje egzistuojančias ūkinės finansinės veiklos analizės spragas verslo vertinime, kurias sąlygoja objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai. Teikiami pasiūlymai verslo vertinimo kokybės gerinimui.

Reikšminiai žodžiai: verslas, vertinimas, sistema, vertinimo kokybės parametrai.

ĮVADAS

Verslo vertinimas Lietuvoje skaičiuoja besibaigiantį antrąjį dešimtmetį, per kurį buvo siekiama normalizuoti verslo vertinimo sistemos svarbius elementus: teisinę bazę, vertintojų kvalifikacijos sistemą, vertintojų veiklos priežiūros sistemą, verslo vertinimo metodologiją, kaupiamą informaciją apie verslo įsigijimų, susijungimų sandorius, verslo vertintojų etiką ir kt. Verslo vertinimo sistema kuriama užsienio šalių įgytos patirties bei tarptautinių ir europinių vertinimo standartų panaudojimo pagrindu.

Verslo vertinimo sistemoje išskirtini gana svarbūs jos elementai, kuriems straipsnyje suteikiamas prioritetas: verslo vertinimo paslaugų kokybę formuojanti infrastruktūra, ūkinė finansinė analizė, verslo vertintojų profesinės etikos nuostatos.

Tyrimo objektas – Verslo vertinimo sistemos ir verslo vertinimo kokybę formuojančios aplinkos elementai.

Tyrimo tikslas – aptarti Lietuvos verslo vertinimo sistemą formuojančių kokybinių elementų įtaką verslo vertinimui.

Tyrimo metodai: literatūros ir teisinių, metodinių šaltinių apžvalga, sisteminimas, lyginimas, apibendrinimas.

VERSLO VERTINIMO PASLAUGŲ RINKOS APLINKĄ FORMUOJANTI INFRASTRUKTŪRA

Verslo vertinimo paslaugų kokybę neabejotinai lemia istoriškai susiformavusi verslo vertinimo sistemos infrastruktūra: vertinimo teisinė ir metodinė bazė, konkurencinė aplinka, vertintojų kompetencija, bendradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis ir pan. Verslo vertinimo sistemos infrastruktūros elementai pateikti 1 lentelėje.

1 LENTELĖ. Lietuvos verslo vertinimo paslaugų rinką sąlygojantys elementai

<i>Institucijos, susijusios su turto ir verslo vertinimo paslaugomis</i>	Lietuvos Respublikos audito, apskaitos ir turto vertinimo institutas (AATVI); Lietuvos turto vertintojų asociacija (LTVA); Lietuvos turta ir verslą vertinančių įmonių asociacija (LTVVIA); Valstybės įmonė Registrų centras; Turta ir verslą vertinančios įmonės
<i>Narystė tarptautinėse organizacijose</i>	TEGoVA (Tarptautinė vertintojų asociacijų grupė); IVSC (Tarptautinė vertinimo standartų taryba); FIG (Tarptautinė matininkų federacija); CEPI (Europos nekilnojamojo turto profesijų taryba)
<i>Turto ir verslo vertinimo teisinė bazė</i>	Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas; Turto vertinimo metodika; Turto vertintojų kvalifikacijos suteikimo tvarka; Tarptautiniai, europiniai ir nacionaliniai turto vertinimo standartai; Verslo vertinimo standartai; Profesinės etikos kodeksas
<i>Vertintojų kvalifikaciniai lygiai ir kategorijos *</i>	Vertintojas asistentas; Vertintojas; Vertintojas ekspertas. Nepriklausomas (išorės) turto ar verslo vertintojas; Vidaus turto ar verslo vertintojas.
<i>Reikalavimai verslo vertintojo kvalifikacijai*</i>	Darbo, susijusio su verslo vertinimu patirtis (trukmė priklauso nuo verslo vertintojo siekiamos kvalifikacijos lygmens); Aukštasis išsilavinimas arba specialusis vidurinis ar aukštasis universitetinis socialinių mokslų srities ekonomikos, verslo, vadybos arba verslo ir vadybos krypties išsilavinimas.

Šaltinis: sudaryta autorės. (* pagal LR turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo pakeitimo įstatymą)

Istoriškai verslo (ir viso turto) vertinimo teisinė bazė Lietuvoje pradėta kurti 1995 metais, kuri, deja, dar atsilieka nuo nūdienos situacijos. Pasaulinė ekonominė rinka yra pasikeitusi ir toliau keičiasi, kas neabejotinai turi įtakos visam verslo vertinimo procesui, rizikos įvertinimui, klaidų galimybei. Dėl verslo vertinimo sistemą reglamentuojančių teisės aktų atnaujinimo vilkinimo Lietuvoje galima kaltinti sunkią ekonominę situaciją, finansavimo stoką, politinių sprendimų priėmimo vilkinimą (pirmenybė nuolat teikiama „svarbesniems“ įstatymams) ir pan. Tai, kad Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo pataisos buvo svarstomos beveik dešimt metų, kelia daug klausimų apie norą ar nenorą siekti vertinimo paslaugų kokybės. Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse vertinimo paslaugų rinkos teisinė ir normatyvinė bazė adaptuota pagal tarptautinius ir europinius vertinimo standartus. Remiantis užsienio šalių patirtimi įsteigtos turto vertintojų ir turta vertinančių įmonių priežiūrą vykdančios institucijos. Viena iš pastarųjų metų naujovių yra profesinės etikos normų bei kodeksų kūrimas ir jų įgyvendinimo bei laikymosi kontrolė. Kitas pažymėtinas dalykas, kalbant apie vertintojo profesiją, – Pripažinto Europos Vertintojo statuso (REV – Recognized European Valuer) atsiradimas. TEGoVA (Europos turto ir verslo vertintojų grupė), siekdama harmonizuoti Europos turto vertinimo standartus, vertintojų kvalifikacinius reikalavimus bei tęstinio mokymo kriterijus, įvedė minėtą turto vertintojo kvalifikaciją. Kiekviena pilnateisė TEGoVA narė, patenkinusi REV komiteto nustatytus reikalavimus REV statusui gauti, turi galimybę ir teisę suteikti šią kvalifikaciją geriausiems, aukščiausios kompetencijos vertintojams, priklausantiems nacionalinei turto vertintojų organizacijai (Lietuvos turto vertintojai..., 2009). Pastaruoju metu sparčiai didėja vertintojų,

turinčių REV statusą, paklausa. Tarptautinės kompanijos, investuotojai domisi visos Europos mastu pripažintais vertintojais dėl jų aukštesnio išsilavinimo, galimybių vertinti turtą ir verslą bet kurioje Europos Sąjungos šalyje, patirties, žinių, lankstumo (REV Accreditation, 2010). 2009 metais REV kvalifikacija jau buvo suteikta 300 ES vertintojų iš Prancūzijos, Vokietijos, Lenkijos, Jungtinės Karalystės, tačiau Lietuvos vertintojai vis dar nepasiruošę jais tapti, nes dėl mūsų šalyje susiklosčiusios atitinkamų institucijų struktūros ir jų funkcijų neatitikimo tarptautinei praktikai (kur pripažinta visuomeninių profesinių organizacijų, tokių kaip LTVA, savivalda) bei teisinės metodinės bazės neišbaigtumo, REV atsiradimui dar nepasirengta.

Verslo (tuo pačiu ir kito turto) vertinimo paslaugų kokybei įvertinti svarbu suvokti priežastinius ryšius tarp vertinimo proceso ir jam įtakos turinčios infrastruktūros. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, vertinimo procesą dėl galimybės turto vertę pripažinti teisėta, reglamentuoja tiek įstatymai, tiek įvairūs standartai, koordinuoja ir kontroliuoja įsisteigios asociacijos (LTVA, LTVVĪA) bei vyriausybės įgaliota institucija, atliekanti turto vertintojų ir turtą vertinančių įmonių veiklos priežiūrą (AATVI). Visų šių institucijų veiklai bei norminiams aktams įtakos turi Europos Sąjungoje turto vertinimą reglamentuojantys dokumentai bei už vertintojų priežiūrą atsakingos tarptautinės organizacijos.

FINANSINĖ ANALIZĖ – SVARBI VERSLO VERTINIMO SISTEMOS SUDEDAMOJI

Įmonės ūkinės finansinės būklės analizė – viena iš svarbiausių verslo vertinimo sistemos sudedamųjų dalių. Verslo vertinimo tikslumas ir kokybė tiesiogiai priklauso nuo naudojamos informacijos patikimumo. Be patikimos vidinės ir išorinės informacijos tikslus verslo vertinimas neįmanomas. Vertinamos įmonės ūkinė finansinė analizė apima finansinių rezultatų praeityje, dabartyje bei tikėtinų rezultatų ateityje vertinimą.

Priklausomai nuo vertinimo tikslo ir metodų, finansinė analizė gali būti nukreipta į finansinės rizikos laipsnio nustatymą, palyginamųjų įmonių išrinkimą, įmonės pelningumo prognozavimą, diskonto normos nustatymą ir kt. Vienais atvejais analizė gali būti nukreipta į svarbiausių vertinamosios įmonės finansinių charakteristikų ištyrimą bei sulyginimą pagal metus ir pagrindinių finansinių rodiklių tendencijų atskleidimą už atitinkamą periodą; kitais atvejais – į vertinamosios įmonės finansinių rodiklių sulyginimą su analogiškų tos pačios ūkio šakos įmonių arba vidutiniais šakiniais rodikliais, arba absoliučiais standartais vertinimo datai. Vertinant verslą, analizuojamų finansinių charakteristikų sistema ir analizės procedūrų nuoseklumas koreguojami priklausomai nuo vertinimo tikslo ir atvejo.

Tarptautinių vertinimo standartų metodikoje „Verslo vertinimas“ (International..., 2009) – ypač pabrėžiami reikalavimai finansinei analizei ir prognozavimui. Svarbiausi iš jų:

- 1) verslo vertinimo ataskaitoje reikia pateikti ir apibendrinti balansus ir pajamų ataskaitas, aprėpiančias laikotarpį, atitinkantį vertinamojo verslo pobūdį bei vertinimo tikslą;
- 2) būtina visiškai išsiaiškinti statistinių (istorinių) finansinių duomenų pakoregavimo esmę;
- 3) būtina aptarti pagrindines prielaidas, taikytas projektuoti perspektyvas pagal balansus ir pajamų ataskaitas;
- 4) būtina aptarti finansinius verslo rezultatus, ir jeigu reikia, palyginti su kitų panašų verslą vykdančių įmonių rezultatais.

Metodikoje taip pat išdėstyti patarimai kaip naudoti ir analizuoti finansines ataskaitas, kaip koreguoti (ir kokiais tikslais tai tikslinga daryti) vertinamojo verslo įmonės finansinius duomenis.

Ekonominėje literatūroje, kurioje analizuojamos problemos ir teikiamos rekomendacijos susijusios su verslo vertinimu, vyrauja dvejopas požiūris į finansinės atskaitomybės svarbą ir problemas - finansinis ir investicinis.

Literatūroje, kurioje dominuoja investicinis požiūris, dažnai koncentruojamasi į atskirų metodų taikymą bei jų problemas, o finansinės atskaitomybės teikiamos informacijos tinkamumo problema apibrėžiama tik kaip egzistuojančių apskaitos tvarkymo taisyklių skirtumas ir su tuo susijusios palyginimo problemos. Šių problemų įtaka vertinimui paprastai analizuojama nustatant reikalavimų bei taisyklių, taikytinų apskaitai bei atskaitomybės pateikimui, skirtumų įtaka prognozavimo paklaidoms.

Verslo vertinimo procese būtina atidžiai įvertinti ir atskirti vertinamo verslo pasiekimus dėl realiai vykdomos veiklos bei rezultatų kurie siejami su operacijų registravimo finansinėje atskaitomybėje taisyklėmis, taikomais metodais, apskaitos politika ir pan. Verslo vertintojas ne tik privalo nustatyti finansinių duomenų iškraipymų lygmenį (2 lentelė), bet ir ištaisyti juos bei naujai įvertinti atskirus rodiklius, dėl ko finansinė informacija bei finansinės analizės išvados tampa žymiai patikimesnės.

2 LENTELĖ. Finansinių duomenų galimų iškraipymų apibūdinimas

Galimų iškraipymų identifikavimas	Išskiriami galimi ar jau egzistuojantys apskaitos politikos iškraipymai. Tai įgyvendinama tiriant ir vertinant visus neįprastus, nepilnai ar neargumentuotai paaiškintus apskaitos politikos pokyčius.
Iškraipymų ištaisymas	Pasinaudojant visa prieinama informacija naujai įvertinami rodikliai, kurie buvo iškraipyti ir nepateikė realaus ekonominio rezultato. Kartais pakeitimai gali neatitikti apskaitą reglamentuojančių ar įmonėje nustatytų apskaitos taisyklių, tačiau pagrindinis tikslas, kad jie kuo tiksliau atspindėtų realius ekonominius įmonės rezultatus.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal White (2003)

Būtent iškraipymų identifikavimas bei jų ištaisymas lemia duomenų, naudojamų vertinime, patikimumą, o kartu ir vertinimo rezultatų tikslumą. Finansinės apskaitos informacijos iškraipymų ištaisymas apima balanso, atskaitinio pelno normalizavimą ir pinigų srautų koregavimą bei pakoreguotų duomenų pagrindu naujų koeficientų apskaičiavimą (White, 2003).

Būtinybę koreguoti balanse pateikiamus duomenis galima pagrįsti dviem pagrindinėmis priežastimis:

- gali būti neužregistruota dalis turto ar įsipareigojimų;
- pateikiami turto ir įsipareigojimų dydžiai gali skirtis nuo jų ekonominės vertės.

Siekiant, kad balanse pateikti dydžiai ir jų pagrindu apskaičiuoti koeficientai kuo tiksliau atspindėtų įmonės pasiektus rezultatus, riziką ar grėsmes, visi minėtoje finansinėje atskaitoje pateikti dydžiai turėtų būti įvertinami rinkos verte. Koreguojant balanso duomenis reikia įvertinti ir užbalansinius straipsnius, įsipareigojimus. Dalis įsipareigojimų turėtų būti perklasifikuoti. Tokiu pavyzdžiu gali būti išankstiniai klientų apmokėjimai, kuriuos reiktų vertinti ne kaip įsiskolinimus, o kaip dar neuždirbtas pajamas.

Nors finansinės apskaitos duomenų koregavimas suteikia patikimesnę informaciją, tačiau sumažėja šių duomenų palyginimo galimybės. Koreguotų duomenų pagrindu apskai-

čiuoti įmonės veiklos rezultatai ir koeficientai su kitų, tame pačiame sektoriuje veikiančių, įmonių atitinkamais rodikliais turėtų būti lyginami ypač atsargiai, įvertinant atliktų koregavimų įtaką, kitose įmonėse taikomą apskaitos politiką. Siekiant tinkamo ir patikimo palyginimo gali būti reikalingas ir lyginamų duomenų koregavimas, jei yra prieinama reikalinga informacija.

Verslo vertinime yra subjektyvumo problema. Daugelis korekcijos sprendimų daroma remiantis individualiu verslo vertintojo supratimu apie įmonės bendrąją ekonomiką, finansinės apskaitos ir šią sritį reglamentuojančių teisės aktų bei tarptautinių dokumentų išmanymu.

Apskaitos analizė atliekama kiekvieną kartą skirtingai, atsižvelgiant į vertinamos įmonės ypatumus. Šis procesas reikalauja papildomai laiko ir lėšų, o tai neabejotinai įtakoja verslo vertinimo paslaugų trukmę ir kainą.

Minėta, kad investicinio pobūdžio literatūroje, kuri siūlo alternatyvų būdą apskaitos analizei - papildomai įtraukti apskaitos riziką (Damodoran, 2002), pabrėžiama, kad apskaitos sudėtingumas ir jos teikiamos informacijos skaidrumas taip pat įtakoja vertinamo verslo vertę. Tai paprastai vyksta automatiškai, nes investuotojai rinkdamiesi tarp dviejų identiškų įmonių pirmenybę teiks tai, kurios finansinės atskaitomybės duomenys yra paprastesni ir skaidresni, nes tai lems mažesnę riziką. Tad tokia investicinė nuostata turėtų būti atskleidžiama ir darant verslo vertinimus, nepaisant to, kad vertintojui įmonė dažniausiai pateikia visą reikiamą informaciją, vertintojas turėtų įvertinti jos prieinamumą ir skaidrumą išorinio asmens atžvilgiu.

Finansinė analizė apima įmonės finansinių rezultatų praeityje, dabartyje bei tikėtinų rezultatų ateityje vertinimą. Finansų analizės tikslas yra nustatyti bendrą įmonės „finansinę sveikatą“, įmonės silpnąsias puses, galinčias neigiamai įtakoti įmonės veiklą ateityje bei apibrėžti stipriąsias puses ir jų efektyvaus išnaudojimo galimybes. Santykiniai finansiniai rodikliai gali būti įvairiai įvardinami, įvairiai grupuojami (Mackevičius, 1999; Kvedaraitė, 1994; Rouz, 1995; Dauderis, 1993; Galinienė, 2005), tačiau verslo vertintojui svarbu nuspręsti kokių rodiklių analizei teikti prioritetą? Verslo vertinimo praktikoje, atsižvelgiant į verslo vertinimą reglamentuojančių standartų bei metodikų rekomendacijas, išskiriamos keturios grupės finansinių rodiklių:

- pelningumo rodikliai;
- veiklos efektyvumo (turto valdymo) rodikliai;
- mokumo (likvidumo) rodikliai;
- kapitalo struktūros rodikliai.

Finansinė analizė gali būti atliekama kaip pagal sumažintą, taip ir pagal padidintą rodiklių, kurie atspindi įvairias verslo puses, ratą. Analizės išsamumas priklauso nuo investicijų dydžio, terminų, įmonės patikimumo ir pan. Verslo vertintojai naudoja savo analizės sistemas, kreipdami esminį dėmesį į tuos rodiklius, kurie jiems atrodo svarbiausi.

Minėta, verslo vertinimo procese vertintojas, siekdamas nustatyti kuo tikslesnę ir pagrįstą vertinamo verslo vertę, privalo surinkti visapusišką informaciją. Lietuvos nacionaliniai turto vertinimo standartai pateikia daug išsamesnį ir detalesnį informacijos šaltinių, dokumentacijos ir duomenų, reikalingų atliekant verslo vertinimą, sąrašą nei Tarptautiniai vertinimo standartai ir Europos vertinimo standartai (Nacionaliniai, 2004; Tarptautiniai, 2009; Europiniai, 2009.). Tačiau Lietuvos verslo vertintojai dažnai ignoruoja reikalavimus ir apsiriboja kur kas kuklesne informacija apie vertinamą objektą ir pastangomis visapusiš-

kai išanalizuoti vertinamo verslo aplinką. Verslo vertintojai dažnai apsiriboja tik išsamiu ir nuodugniu paklausos – pirkėjų, klientų tyrimu, o informacija apie tiekėjus ir galimų pokyčių šioje srityje įtaka vertinamam verslui ir jo perspektyvoms dažnai neanalizuojama, arba tai atliekama gana paviršutiniškai.

Atliekant verslo vertinimus Lietuvoje dažnai neįvertinama informacija apie personalą, jo sudėtį kvalifikacijos, išsilavinimo, patirties aspektais, darbuotojų kaitos tendencijas. Neatidžiai analizuojant šią informaciją nustatyta verslo vertė gali nepakankamai tiksliai atspindėti vieną iš svarbiausių nematerialaus turto sudedamųjų – žmogiškojo kapitalo vertę. Minėti veiksniai neabejotinai įtakoja vertinamo verslo perspektyvas, jo gebėjimą sėkmingai konkuruoti, išlaikyti ar didinti savo galią rinkoje bei yra labai svarbūs formuojant prognozavimo prielaidas;

Dažnai nepakankamai analizuojama socialinės, ekonominės, politinės ir teisinės aplinkos įtaka verslui ir jo ateities perspektyvoms. Jei tokia analizė daroma, dažniausiai apsiribojama tik pagrindinių šalies ūkį apibūdinančių rodiklių pateikimu ir jų dinamika.

Nors literatūroje pateikiama daugybė modelių, kuriais galima nustatyti apskaitos valdymo faktą, tačiau šie modeliai paprastai tik identifikuoja problemos egzistavimą, o ne atskleidžia kurie vertinimo rezultatai buvo įtakoti ir kaip tai buvo padaryta. Lietuvoje, be reikiamos informacijos stygiaus šių modelių taikymui, pažymėtina ir tai, kad pastaraisiais metais dažnai keistus apskaitos principus ir dėl to atsiradusią palyginamumo problemą. Tuo tarpu daugelyje minėtų apskaitos valdymo identifikavimo modelių naudojami vertinamos įmonės palyginimai su panašiomis įmonėmis. Šiuo metu apskaitos teikiamos informacijos kokybės įvertinimas įmanomas tik atliekant kokybinę, o ne kiekybinę analizę.

ETINIO POBŪDŽIO VEIKSNIŲ ĮTAKA VERSLO VERTINIMUI

Dažnai vertintojų bendruomenėje diskutuojama apie klientų įtaką vertinimui ir galutinės turto ar verslo vertės nustatymui. Ši bendrojo pobūdžio problema gali pasireikšti tiek per informacijos pateikimą, tiek ir per to pasėkoje vykdomą spaudimą nepriklausomam vertintojui siekiant pakreipti galutinį rezultatą klientui palankia kryptimi.

Tarptautinių Vertinimo Standartų (2009) Etikos taisyklėse nurodyta, kad „vertintojas užduotį turi vykdyti visiškai nepriklausomai, objektyviai ir bešališkai bei neturėdamas jokių asmeninių interesų“. Visgi klientų įtaka yra beveik neišvengiama. Pirmiausia tai susiję su klientų pateikiamos informacijos patikimumu ir gebėjimu tiksliai atspindėti realią įmonės padėtį. Galima manyti, kad bendradarbiavimas su klientu vertinimo proceso eigoje neabejotinai kelia vertinimo kokybę, užtikrinant, kad informacija, kuria remiamasi yra išplečiama ir atnaujinama. Tačiau kartu „derėjimosi“ praktika piktnaudžiaujama ir tai lemia tendencingas ir nepatikimus vertinimo rezultatus. Verslo vertinimo atvejais bendradarbiavimas su klientu tampa labai naudingas ir netgi būtinas, kadangi įmonės vadovai turi kur kas daugiau informacijos ir galimybių ją nuolat atnaujinti, lyginant su nepriklausomu vertintoju, be to vertintojas paprastai turi mažiau galimybių įgyti specifinių gamybos proceso, logistikos ar kitų žinių, kurios yra būtinos siekiant nustatyti teisingą verslo vertę. Vertinamos įmonės vadovų bendradarbiavimas bei teisingos ir pilnos informacijos teikimas gali teigiamai pasitarnauti vertinimo proceso optimizavimui.

Kartu su teigiama bendradarbiavimo puse kyla ir manipuliavimo verte grėsmė. Dauge-lyje šalių vertinimo paslaugas teikia nepriklausomi, privataus kapitalo įmonėse dirbantys specialistai, kurie turi atitinkamų institucijų leidimus atlikti verslo vertinimą. Būtent vertin-

tojų tarpusavio konkurencija ir kiekvieno vertintojo siekis, kad klientas liktų patenkintas bei ateityje kreiptųsi į tą patį vertintoją, sukuria jų priklausomybę nuo klientų ir kartu galimybę klientams įtakoti ir manipuluoti vertinamo turo verte. Klientai – įmonių vadovai turi puikią galimybę vertintojui teikti informaciją remiantis tam tikrais atrankos principais, t.y. pateikti tendencingą ir nevisapusišką informaciją.

Etinio pobūdžio ir jos pripažinimo neigiamos įtakos atskiros įmonės reputacijai, įvykusių ar vykdomų sandorių vertinimui ir kitų panašių priežasčių, gan stipriai apribojamos jos tyrimo galimybės verslo vertinime. Vykdomi tyrimai dažnai būna labai paviršutiniški ir neinformatyvūs. Suinteresuotų asmenų galimos įtakos Lietuvoje vertinamo verslo vertei tyrimas yra itin sudėtingas dėl jos kompromituojančio pobūdžio, tad gali būti remiamasi tik netiesioginėm nuorodom į atitinkamus veiksnius, o ne pačios problemos tyrimais. Neabejotinai tikimybė, kad verslo vertinimo procese vertintojas bus įtakojamas suinteresuotų asmenų, tiesiogiai priklauso nuo egzistuojančios konkurencijos verslo vertinimo rinkoje. Kuo didesnė konkurencija, tuo didesnė tikimybė, kad vertintojas siekdamas išlaikyti klientą bei gauti dažnai itin pelningą verslo vertinimą sutiks pakeisti galutinę vertinamo objekto vertę viena ar kita kryptimi nuo tikrosios. Taigi analizuojant vertinimo užsakovo ar kitų vertinimo rezultatais suinteresuotų šalių įtaką verslo vertinimo procesui ir verslo vertei svarbu nustatyti šiuo metu Lietuvoje egzistuojančią konkurenciją verslo vertinime.

Vertinamos įmonės vadovų ar verslo savininkų dalyvavimas vertinimo procese negali būti vertinamas vienareikšmiškai. Iš vienos pusės, tik įmonės atstovai gali koncentruotai supažindinti vertintoją su gamybos technologija, nurodyti strategines įmonės veiklos kryptis, planus ir pateikti daugybę kitos specifinės informacijos, kurios surinkimas vertintojui be minėtų asmenų pagalbos būtų neįmanomas arba labai sudėtingas. Iš kitos pusės, yra tam tikras pavojus, kad aktyviai dalyvaudami verslo vertinimo procese vertinamo verslo atstovai sieks sau palankia kryptimi įtakoti galutinę vertinamo objekto vertę. Neigiama vertinamo verslo atstovų įtaka gali būti tiek teikiant tendencingą, nepilną, fragmentuotą ir neišsamią ar iškraipytą informaciją, tiek ir darant tiesioginį ar netiesioginį spaudimą verslo vertintojui ar verslo vertinimą atliekančios įmonės vadovams.

Galimas ir dalinis bei sąlyginis informacijos nepatikimumo, fragmentiškumo ir iškraipymo atvejis. Verslo vertintojui siūloma remiantis verslo vertinimo užsakyme įvardintu tikslu ir žinoma visa kita informacija identifikuoti suinteresuotų asmenų galimo poveikio verslo vertei tikslą ir galimo poveikio kryptį. Šiuo atveju vertintojas privalo kritiškiau vertinti visą pateikiamą informaciją, formuojančią suinteresuotų asmenų pageidaujamą verslo vertintojo nuomonę norima linkme.

Siekiant sumažinti galimybes suinteresuotiems asmenims įtakoti vertintoją siūloma didinti verslo vertinimo ataskaitose pateikiamos informacijos kiekį, siekti, kad ataskaitos būtų kuo išsamesnės, jose turėtų būti pateikiama ne tik verslo vertintojo nuomonė, bet ir išsami išdėstytos priežastys bei argumentai, kuriais remiantis verslo vertintojas suformulavo išreikštą nuomonę apie vertinamo objekto vertę. Ypatinai aiškiai turėtų būti pateikti jautrių ir lengvai viena ar kita kryptimi įtakojamų rodiklių skaičiavimai. Tokių rodiklių akivaizdžiausiu pavyzdžiu gali būti diskonto norma ir jos sudedamosios, prognozuojami pokyčiai viena ar kita kryptimi. Šie dydžiai turi būti pagrįsti atliktais tyrimais, surinkta informacija, pateiktais skaičiavimais.

Apibendrinant galima išskirti itin aktualią ir skausmingą problemą Lietuvoje – užsakovo įtaka verslo vertinimo metu nustatytos vertės dydžiui, verslo vertinimo objektyvumui.

Remiantis verslo vertinimo rinkos ir šiuo metu verslo vertinimą Lietuvoje reglamentuojančių teisės aktų analize, galima teigti, kad minėtos įtakos tikimybė Lietuvoje itin didelė. Problemos aktualumą ir realumą didina ir esamų verslo ir verslo vertinimo etikos ignoravimo atvejų ir spragų suvokimas. Pastaroji problema čia neanalizuojama dėl gana sudėtingo jos tyrimo ir informacijos stokos.

IŠVADOS

1. Verslo vertinimo paslaugų kokybė neatsiejama nuo vertinimo paslaugų rinką formuojančios infrastruktūros. Kol kas nėra tikslaus veiklos sričių bei uždavinių pasidalinimo tarp organizacijų, koordinuojančių vertinimo veiklą Lietuvoje. Šiuo metu kaupiama informacija gana fragmentiška, nesistematizuota, orientuota siauriems, einamiesiems informaciniais poreikiams tenkinti, nesiekiant identifikuoti kokybinius verslo vertinimo aspektus. Tikėtina, kad beveik dešimt metų svarstytas ir pagaliau priimtos LR turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo pataisos bus išėities taškas iš tam tikro verslo vertinimo sistemos formavimo ir jos tobulinimo sąstingio.
2. Įmonės ūkinės finansinės būklės analizė – neabejotinai viena iš svarbiausių verslo vertinimo sudedamųjų dalių. Verslo vertinimo tikslumas ir kokybė tiesiogiai priklauso nuo pateikiamos informacijos patikimumo. Be patikimos vidinės informacijos verslo vertinimas yra neįmanomas, o be išorinės – verslo vertinimas netikslus.
3. Vertinamos įmonės ūkinė finansinė analizė apima įmonės finansinių rezultatų praeityje, dabartyje bei tikėtinų rezultatų ateityje vertinimą. Finansinės analizės tikslas nustatyti bendrą vertinamos įmonės „finansinę sveikatą“, įmonės silpnąsias puses, galinčias neigiamai įtakoti įmonės veiklą ateityje bei apibrėžti stipriąsias įmonės veiklos puses ir jų efektyvaus panaudojimo galimybes. Verslo vertintojai privalo surinkti visapusišką informaciją ir ją išanalizuoti. Deja, ne visi Lietuvos verslo vertintojai pozityviai reaguoja į tokius reikalavimus ir apsiriboja kur kas kuklesne informacija apie vertinamą objektą ir nesivargina visapusiškai išanalizuoti vertinamo verslo aplinką.
4. Verslo vertinimo paslaugų kokybę Lietuvoje didele dalimi lemia verslo vertintojų profesinė branda jų etika, bendradarbiavimas su klientu vertinimo proceso eigoje. Būtinus nuolatinis vertintojų veiklos monitoringas, kurio sėkmingam funkcionavimui neišvengiamai turi būti suformuotas veiksmingas vertintojų veiklos priežiūros ir kontrolės modelis, numatyta klaidų prevencija.

LITERATŪRA

1. Damodaran, A. (2002). Investment valuation. Tools and techniques for determining the value of any asset. Second edition. New York: John Wiley & Sons.
2. Dauderis, H. (1993). Finansų apskaita. Kaunas: VDU.
3. Galinienė, B. (2005). Turto ir verslo vertinimo sistema. Formavimas ir plėtros koncepcija – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Galinienė, B., Marčinskas, A. (2005), Property valuation in the context of transformations: the case of Lithuania, *Transformations in business & economics*. Vilnius University Publishing House, Vol. 4, No 1 (7), p. 139–147.
5. EVS (2009) European Valuation Standards. London: Estate Gazette.
6. IVS (2009). International Valuation Standards. 8th edition. London: IVSC.
7. Lietuvos Respublikos Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. VIII – 1202, 1999.05.25 // V. žin. 1999, Nr. 52-1672. (pakeitimo įstatymas – Žin., 2011, Nr.86-4139).

8. Kvedaraitė, V. (1994). Firmos finansinės veiklos analizė. Vilnius: LII.
9. Lietuvos turto vertintojai – 15 metų veiklos patirtis ir ateities perspektyvos (2009). Mokslinės praktinės konferencijos, vykusios Vilniuje 2009 m. kovo 26-27 d., medžiaga. Vilnius: LTVA, VU.
10. Mackevičius, J. (1999). Audito teorija ir praktika. Vilnius: Lietuvos mokslas.
11. Nacionaliniai turto ir verslo vertinimo standartai. (2004). Lietuvos turta ir verslą vertinančių įmonių asociacija, Lietuvos turto vertintojų asociacija. – Vilnius: UAB „Gironda“.
12. REV Accreditation. Recognized European Valuer accreditation REV. Prieiga per internetą: <http://www.opportunities.co.uk/articles/recognized-european-valuer-accreditation-rev%E2%84%A2/>
13. Turto vertintojo profesinės etikos kodeksas (2000). Patvirtintas LR audito, apskaitos ir turto vertinimo instituto tarybos 2000 m. rugsėjo 14 d. nutarimu Nr.27-7.
14. White, G. I., Sondhi, D., Fried, A. (2003). The analysis and use of financial statements. New York: John Wiley and Sons, Inc.

ENVIRONMENT FORMING BUSINESS VALUATION SYSTEM

Birute Galiniene

Summary

The article analyses the business valuation system, environment forming valuation and its main elements. Due to the limited scope of the article the author has selected and commented only on the few main qualitative aspects: infrastructure forming the quality of business valuation services, economic-financial analysis, and professional ethical provisions of business valuers. The author also discusses the infrastructure which forms the environment of business valuation service market and its effect on service quality. The article examines the significance of company's economic-financial analysis and its influence on business valuation, discusses the peculiarities and consistency of financial analysis procedures during business valuation, and reveals different views in practice of existing territory or various countries regarding the importance of financial analysis and related problems. The author emphasizes the shortcomings of Lithuania's economic-financial analysis in business valuation, which are conditioned by objective and subjective factors. The article is concluded with suggestions for improving the quality of business valuation.

Key words: business, valuation, system, parameters of valuation quality.

DARBUOTOJŲ INICIJUOJAMŲ APGAULIŲ ĮTAKOS VIDAUS KONTROLĖS SISTEMAI VERTINIMAS

Lukas Giriūnas

Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas Apskaitos ir Audito katedra
Saulėtekio al. 9-II, LT-10222, Vilnius, tel. 2366153
El. paštas: lukas.giriunas@ef.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama viena iš prevencinių priemonių kovai su įmonės darbuotojų inicijuojamomis apgaulėmis – vidaus kontrolės sistema, jos būtinybė ir naudingumo vertinimas. Svarbiausia ne identifikuoti kokios konkrečiai darbuotojų padaromos apgaulės ar vagystės vyksta įmonėje, bet numatyti jų sąlygotas priežastis ir pasekmes. Todėl atlikus įmonių vidaus kontrolės sistemos egzistencijos tyrimą bei numčius darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių atsiradimo priežastis dėl nepakankamo vidaus kontrolės sistemos funkcionavimo tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje, svarbiausiu atliekamo tyrimo tikslu tampa kintamųjų aibės ir egzistuojančių tarpusavio ryšių nustatymas. Straipsnyje išnagrinėti Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų požiūriai į darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių identifikavimą, vystymosi tendencijas įvairaus pobūdžio ir dydžio bei veiklos sferos įmonėse. Atliktas vidaus kontrolės sistemos tyrimas apgaulių ir vagysčių srityje siekiant įvertinti vidaus kontrolės sistemos tobulinimo galimybes ir perspektyvas, kartu numatant ir grėsmes bei pasekmes, todėl tuo tikslu yra pateikiamos ne tik išvados, bet ir konkretizuoti pasiūlymai.

Reikšminiai žodžiai: vidaus kontrolė, vidaus kontrolės sistema, darbuotojų inicijuojamos apgaulės, vagystės.

ĮVADAS

Vidaus kontrolės sistema turi svarią reikšmę visose be išimties – didelėse, vidutinėse ar mažose įmonėse, be to ir konkurencinėje aplinkoje sparti technologijos plėtra ir ekonomikos spaudimas verčia šiandienines įmones keisti požiūrį į vidaus kontrolę, kuri leidžia tam tikrų taisyklių ir procedūrų rinkinio pagalba įmonei pasiekti užsibrėžtų tikslų. Tačiau daugelis vadovų skiria nepakankamai dėmesio efektyvios vidaus kontrolės sistemos užtikrinimui, daugelis įmonių vadovų net nežino jos kūrimo pagrindinių principų.

Tobulėjant įmonių valdymo sistemoms, atsirandant vis naujiems verslo procesams natūralu, jog vidaus kontrolei ir jos sistemai yra skiriama vis daugiau dėmesio. Įmonės vidinėje aplinkoje atsirandančios darbuotojų inicijuojamos apgaulės ir vagystės įtakoja ne tik įmonės veiklos rezultatus, bet kartu nusako ir vidaus kontrolės funkcionalumą bei jos sistemos valdymo efektyvumą. Nors Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, ši problema nėra nauja, tačiau vietos mokslininkų nėra plačiai analizuojama ir paplitusių įmonės darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių tyrimai iki šiol nėra atliekami. Tačiau užsienio mokslininkai tokius tyrimus atlieka jau kelis dešimtmečius, todėl remiantis užsienio mokslininkų jau atliktų tyrimų metodologijomis ar kitomis gairėmis būtina sąlyga yra atlikti vidaus kontrolės sistemos tyrimus Lietuvoje. Tokie tyrimai ne tik padėtų suvokti vidaus kontrolės svarbą šiuolaikinėje organizacijoje, bet ir numatytų priemones vidaus kontrolės sistemos gerinimui bei tobulinimui tam pasitelkiant reglamentavimo, naujų metodologijų kūrimo ir kitas priemones. Tokių ir panašių tyrimų plėtotė leidžia ne tik pagerinti vidaus kontrolės sistemą ir jos veiklą, bet ir įmonės veiklos efektyvumą, pelno maksimizavimą, visuomenės

pasitikėjimą įmonėmis, kartu organizacijos viduje auga ir moralinės vertybės, neleidžiančios atsirasti darbuotojų inicijuojamoms vagystėms ar apgaulės.

Vidaus kontrolės sistema, jos efektyvumo vertinimas bei probleminių ar tobulintinių sričių identifikavimas, vystymosi tendencijų numatymas, susilaukia nemažai mokslininkų dėmesio ir šie klausimai yra nagrinėjami daugelio užsienio G. Glezen (1985), A. H. Millichamp (1996), D. Taylor (1985), E. Woolf (1997), S.W.Fardo (2009), K.H.S.Pickett (2010) bei Lietuvos mokslininkų, tokių kaip V. Lakis (2007), J. Mackevičius (2003), R. Kanapickienė (2001), R. Bičiulaitis (2001), D. Daujotaitė (2006), J. Kabašinskas (1997), I. Toliatienė (1997), V. Pečiūra (1998). Tačiau jų darbuose nepakankamai dėmesio skiriama veiksniams, darantiems įtaką vidaus kontrolės sistemai, be to nėra atliekami jokie detalūs ar išsamūs darbuotojų inicijuojamų vagysčių ir apgaulių priežasčių ir pasekmių tyrimai.

Kad būtų sudaryta galimybė objektyviam darbuotojų inicijuojamų apgaulių įtakos vidaus kontrolės sistemai vertinimui reikia apžvelgti ir užsienio šalių praktiką šioje srityje, įvertinti jų numatytas vidaus kontrolės sistemos vystymosi tendencijas ir perspektyvas.

Tyrimo objektas – vidaus kontrolės sistema.

Tyrimo tikslas – įvertinti darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių įtaką vidaus kontrolei ir jos sistemai.

Sėkmingam ir patikimam tyrimui atlikti yra keliami šie uždaviniai:

- Atlikti darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių įtakos vidaus kontrolei ir jos sistemai vertinimą;
- Identifikuoti pagrindines darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių atsiradimo įmonėse priežastis Lietuvoje;
- Atlikti darbuotojų vidaus kontrolės sistemos tyrimą Lietuvos įmonėse;

Tyrimo metodai. Darbe atlikta Lietuvos ir užsienio mokslinių darbų, empirinių tyrimų ir ekonominės literatūros analizė bei praktikos studija įmonės darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių, vidaus kontrolės bei jos vertinimo klausimais. Remiantis atliktos kokybinės ir kiekybinės duomenų analizės gautais rezultatais yra identifikuojamos ir nustatomos vidaus kontrolės sistemos tobulintinos kryptys taip kartu įvertinant ir nagrinėjamų įmonės darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir apgavysčių vystymosi priežastis ir tendencijas.

DARBUOTOJŲ INICIJUOJAMŲ VAGYSČIŲ BEI APGAULIŲ ĮTAKA ĮMONĖS VEIKLOS REZULTATAMS

Sėkmingą bei pelningą įmonių veiklą ir jos vystymąsi įtakoja daugelis veiksnių, jų tarpe ir vidaus kontrolė. Mažos įmonės gali sėkmingai veikti ir vystytis be griežtų veiklos taisyklių, tačiau sudėtingėjant įmonės struktūrai bei plečiantis jos veiklai – vidaus kontrolei suteikiamas ypatingas dėmesys. Didelėse įmonėse, kurios turi daug sandorių, gamina daug diferencijuotų produktų ar teikia didelį spektrą paslaugų ir turi sudėtingą vidaus struktūrą, kontrolė būtų visai neįmanoma be griežtai nustatytų taisyklių sistemos. Kontrolės mechanizmas didelėse įmonėse užtikrina duomenų patikimumą bei turto saugumą. Nustatytos griežtos taisyklės įmonės viduje padeda išvengti problemų, kurioms kilus įmonės veikla būtų neigiamai paveikta. Vidaus kontrolė yra neatsiejama įmonės valdymo sistemos dalis, skirta įvairių su įmonės veikla susijusių rizikų valdymu.

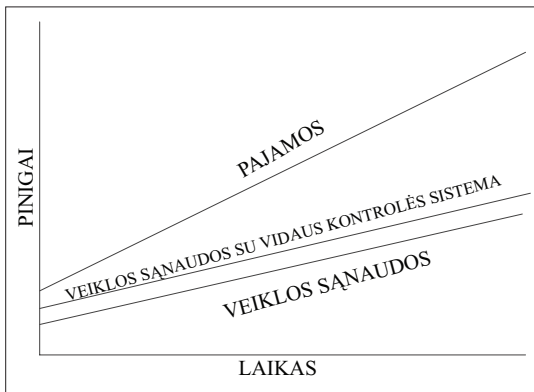
Vidaus kontrolės sistema yra svarbi kiekvienoje verslo ar net pelno nesiekiančioje organizacijoje, nes jos pagrindinė paskirtis yra sąlygų, leidžiančių apsaugoti įmonės veikloje naudojamą turtą nuo apgaulių ir vagysčių, sudarymas bei palaikymas. Kaip teigia J.Mackevičius

(1994) viena iš svarbiausių vidaus kontrolės funkcijų yra užtikrinti turto saugumą bei racionalų jo panaudojimą. Taip pat, vidaus kontrolė užtikrina, kad duomenys pateikti finansinėse ataskaitose yra teisingi, kas savo ruožtu leidžia vadovybei priimti tinkamus bei teisingus sprendimus. Nagrinėdamas vidinę kontrolę J.Mackevičius (1994) nurodė dvi dažniausiai pasitaikančias vidinės kontrolės funkcijas, įvardindamas pastarąsias kaip pagrindines, tai:

- Apsaugoti įmonės žmogiškąjį ir fizinį aktyvus;
- Garantuoti įmonės veiklos efektyvumą.

Šios dvi nurodytosios ir atspindi tai, jog pagrindine vidaus kontrolės sistemos užduotimi galime laikyti priemonių, skirtų darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių prevencijai, numatymą. Kadangi vidaus kontrolės sistema susideda ne tik vadovų, bet ir darbuotojų, natūralu, jog atsiranda ir instrukcijų, nurodančių kaip jie turi elgtis tinkamai vienokioje ar kitokioje situacijoje, poreikis.

Vyrauja nuomonė, jog norint teisingai suformuoti ir reglamentuoti įmonėje esančią ar planuojamą diegti vidaus kontrolę reikia ne tik numatyti kaip tinkamai ir kokiais kriterijais remiantis turėtų vadovautis tiek darbuotojai, tiek ir įmonės vadovai, tačiau didelį dėmesį reikėtų skirti ir vidaus kontrolės sistemos reglamentavimui, kuris turėtų būti formuojamas tik atlikus darbuotojų ir vadovų elgesio priežasčių, pasekmių bei jų tendencijų analizę. Praktikoje pasitaiko, jog būtent taip įmonės ar kitos organizacijos vertina vidaus kontrolės svarbą ir dažniausiai pamirštamas veiklos sąnaudų, sąlygotų vidaus kontrolės sistemos, bei jų

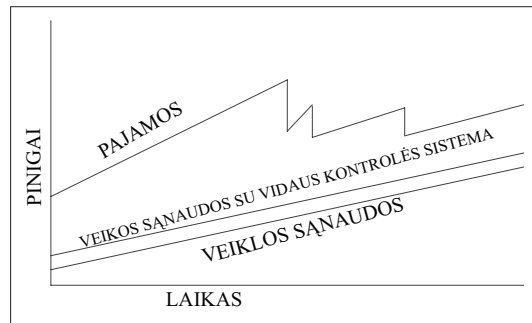
1 PAV. Efektyvios vidaus kontrolės pasekmės organizacijoje

Šaltinis: sudaryta autoriaus

naudingumo vertinimo veiksnys. Tai gi reikia pažymėti, jog įmonės vidaus kontrolės sistema, jos diegimas, palaikymas ir efektyvumo užtikrinimas sąlygoja nuolatinį veiklos sąnaudų pokytį, kuris dažniausiai pasireiškia didėjimo tendencijomis. Būtent dėl šių priežasčių kiekviena organizacija privalo skaičiuoti savo patiriamas sąnaudas ir numatyti pastarųjų projekcijas siekdama investuoti į vidaus kontrolės sistemą tiek, kad jos teikiamos naudos ir efektyvaus funkcionavimo dėka būtų sudarytos sąlygos maksimaliai didinti veiklos pajamas bei užtikrinti pastarųjų apimtį (žr. 1 pav.)

Reikia pažymėti, jog ne visos įmonės ar organizacijos yra finansiškai pajėgios investuoti pakankamą kiekį pinigų ar kitų būtinųjų išteklių ir resursų į egzistuojančią vidaus kontrolės sistemą. Dažniausiai taip atsitinka ne todėl, kad įmonėje egzistuoja sąlyginai nedideli pelningumo rodikliai, tačiau nevaldomas vidaus kontrolės efektyvumas sąlygoja laukiamų rezultatų nebuvimą ar tik dalinį jų pasiekimą. Tačiau ne retos įmonės vadovybė net neįtaria, jog jų veiklos rezultatus įtakoja ir darbuotojų inicijuojamos apgaulės ar vagystės, todėl įmonė siekdama išlikti vyraujant vis sudėtingesnėms konkurencingos rinkos ekonomikos sąlygoms privalo siekti ir apsaugoti nuo darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių pakankamai lėšų skirdama vidaus kontrolės sistemai bei jos efektyvumo užtikrinimui ir palaikymui. Būtent tai ir atspindi pateik-

tame 1 paveiksle, kuriame nurodyta, jog įmonė skirdama sąlyginai nedidelę savo veiklos sąnaudų dalį įmonėje egzistuojančiai vidaus kontrolei ir jos efektyviam palaikymui užtikrina ne tik pastovų pajamų, tačiau ir organizacijos pelningumo lygį. Tuo tarpu esant efektyviai vidaus kontrolės sistemai įmonės veiklos pajamos sparčiau didėja nei sąnaudos nes šiuo atveju vidaus kontrolės sistema užtikrina, kad visos darbuotojų inicijuojamos klaidos ir apgaulės yra laiku pastebimos ir ištaisomos ir įtakos nei pelnui, nei pajamoms neturi. Visiškai kitokia pajamų ir įmonės pelningumo rodiklių tendencija yra pastebima kuomet organizacijoje egzistuoja neefektyvi vidaus kontrolė, sudaranti sąlygas atsirasti ir darbuotojų inicijuojamoms klaidoms ar apgaulėms (žr. 2 pav.).

2 PAV. Neefektyvios vidaus kontrolės sistemos pasekmės organizacijoje

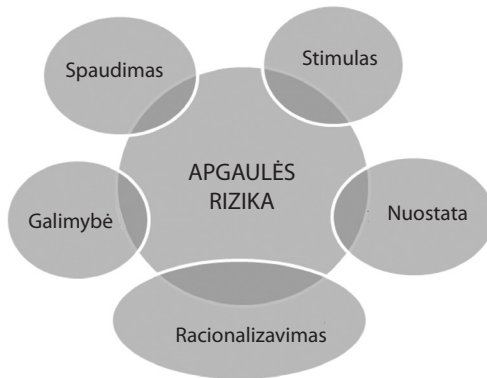
Šaltinis: sudaryta autoriaus

2 paveiksle atsispindi įmonės gaunamų pajamų ir grynojo pelno apimčių pokyčiai kuomet įmonės vidaus kontrolės sistema veikia neefektyviai ir nesugeba apsaugoti įmonės turto nuo darbuotojų inicijuojamų klaidų ir apgaulių. Nors įmonė investuoja tiek pat finansinių resursų į vidaus kontrolės sistemą kaip ir įmonė, kurioje egzistuoja efektyvi vidaus kontrolės sistema, tačiau įmonės finansinis rezultatas ganėtinai skiriasi. Šioje situacijoje dėl darbuotojų inicijuojamų klaidų ir apgaulių egzistencijos mažėja įmonės gaunamos pajamos, o tai sąlygoja ir įmonės pelno kitimą mažėjimo linkme. Taipogi pastebima, kad įvykus darbuotojo inicijuotai klaidai ar apgaulėi ir to pasekoje įmonei patyrus nuostolių pajamos ir pelnas kinta netolygiai, o pulsuojančiai. Būtent šis požymis rodo, jog organizacijoje egzistuoja sąlyginai nepakankamai efektyvi ar net neefektyvi vidaus kontrolė ir įmonė patirdama vidaus kontrolės sistemos ir jos priežiūros sąlygotas veiklos sąnaudas negauna jokios naudos, o tik patiria atitinkamų dydžių nuostolius. Dažnai kartojantis panašioms reiškiniams organizacija ilgainiui galio tapti ne tik nemoki, tačiau ir bankrutuoti. Tačiau reikia apibrėžti kokią vidaus kontrolė yra laikoma efektyvia ir kokios gi priežastys lemia darbuotojų inicijuojamų klaidų ar apgaulių atsiradimą įmonėje. Tai labai svarbi sąlyga siekiant identifikuoti įmonės problemines sritis ir numatyti prevencines priemones jų eliminavimui.

DARBUOTOJŲ INICIJUOJAMŲ APGAULIŲ IR VAGYSČIŲ GYVAVIMO TERPĖS VERTINIMAS

Giriūno L. (2009) atliktas vidaus kontrolės sistemą įtakančių veiksnių ir faktorių tyrimas parodė, kad vis dėlto įmonėje egzistuojančiai vidaus kontrolei didžiausią įtaką turi žmogiškųjų išteklių valdymo politika ir praktika. Taigi, darbuotojai turi svarų vaidmenį, nes būtent jie dažniausiai ir inicijuoja organizacijoje vykstančias klaidas, apgaulės ar vagystes, kurios, kaip matėme 1 ir 2 paveiksluose sąlygoja įmonės patiriamus nuostolius ir pajamų mažėjimo tendencijos vyravimą. Todėl ypatingai svarbu yra identifikuoti tuos veiksnius, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai įtakoja apgaulių ar vagysčių atsiradimą ir egzistavimą įmonės vidinėje aplinkoje, taipogi numatyti kokios tendencijos vyrauja darbuotojų, inicijuojančių apgaulės ir vagystes, tarpe.

Kaip teigiama vadybos teorijose, viena iš pagrindinių prevencinių priemonių, siekiant įmonėje pasitaikančių klaidų, apgaulių ar vagysčių visiško ar bent jau dalinio eliminavimo, yra aiškios įmonės valdymo struktūros nustatymas ir ne formalus, kaip dažniausiai dabar pasitaiko įmonių praktikoje, bet realiai atitinkančios darbuotojų atliekamas pareigas esamuoju laiku; vykdomos veiklos reglamentavimas, kuris daugiau ar mažiau atspindi įmonės tikslų ir veiklos krypties dokumentavimą, nes būtent tai darbuotojams padeda lengviau suvokti kodėl yra atliekami vienokie ar kitokie įmonės veiksmai ir kaip jie įtakoja pagrindinių tikslų įgyvendinimą. Bene lengviausias efektyvios vidaus kontrolės egzistencijos užtikrinimo būdas, kuris dažniausiai esti sutinkamas ir praktikoje yra bet kokių informacinių kanalų pagalba sužinoti kokie konkretūs veiksniai lemia darbuotojų inicijuojamas apgaulės ir vagystes, tam tikslui pasiekti galima pasitelkti užsienio ir Lietuvos mokslininkų atliktų tyrimų metodikas bei jų praktinį pritaikumą, atlikti mokslinės literatūros analizę bei papildomus tyrimus, kurie leistų surinkti patikimos informacijos, leidžiančios konkrečiai įmonei ar organizacijai priimti konkrečius ir tik jai tinkamus sprendimus, gerinančius vidaus kontrolės sistemą bei jos veiklą taip siekiant maksimaliai minimizuoti riziką, susijusią su darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių atsiradimu, egzistavimu bei jų padariniais, kurie atsispindi įmonės veiklos analizės metu.

3 PAV. Darbuotojų inicijuojamų apgaulių rizikos aplinkos vertinimas

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Hollinger C., Clark P. (1983)

Darbuotojų inicijuojamoms apgaulėms atsirasti reikia tam tikrų įmonėje egzistuojančių sąlygų, tačiau vien tik jų nepakanka, darbuotojai turi turėti tam tikras susiformavusias nuostatas, galbūt apgaulių ar vagysčių inicijavimą lemia kažkokia socialinė priežastis, tokia kaip nepriteklis, prisiimti išpareigojimai ar skolos, priklausomybė narkotikams, alkoholiui ar kitoms psichotropinėms medžiagoms ir t.t. Šiuos veiksnius galime priskirti apgaulės rizikai, kuri yra pavaizduota 3 paveiksle.

Pateiktame paveiksle pavaizduotas apgaulės rizika, kuriai atsirasti užtenka trijų iš numatytų veiksnių egzistavimo, ir jos aplinkos vertinimas. Tam, kad darbuotojas inicijuotų apgaulę ar vagystę

darbo vietoje tam turi būti sudaryta galimybė įvykdyti apgaulę ar vagystę, reikia išorinių veiksnių spaudimo arba kitokio stimulo, bei individualios nuostatos arba racionalizavimo. Šiems rizikos aplinkos susidarymo veiksniams atsirasti gali turėti įtakos tiek įmonės vadovybė, tiek ir darbuotojo vertybės arba gyvenimo sąlygos. Vadovybės veiksnys rizikos vertinime dažniausiai yra suvokiamas kaip neteisingas ir nepagarbus elgesys su įmonės darbuotojais. Taigi norint suvokti darbuotojų inicijuojamų apgaulių ir vagysčių riziką detaliau reikia panagrinėti kiekvieną sudėtinį komponentą individualiai.

Galimybė darbuotojo inicijuojamos apgaulės atsiradimui yra sudaroma tuomet kai darbuotojas yra įsitikinęs ir žino, kad jis gali įvykdyti apgaulę ar vagystę numatyta apimtimi ir laiku, o svarbiausia žino ir suvokia, jog yra labai didelė tikimybė, jog įvykdyta apgaulė taip ir liks

nepastebėta ir jis liks nenubaustas. Esant sudarytai galimybei pagrindinis klausimas yra kada darbuotojas imsis atitinkamų veiksmų ir išnaudos šią jam suteiktą galimybę, kuri yra sudaroma ir egzistuoja tuomet kada organizacijoje nėra įdiegtos ar veikia neefektyvi vidaus kontrolė.

Spaudimas yra identifikuojamas tada kuomet darbuotojas jaučia finansinį ar kitokio pobūdžio spaudimą. Dažniausiai apgaulei pasiryžtančiam darbuotojui trūksta finansinių išteklių, kuriuos gali lemti ir priklausomybė nuo alkoholio, narkotikų, lošimų ir t.t. Reikia pabrėžti, jog spaudimui, rizikos aplinkos veiksmams, ir jo vertinimui įtakos turi ir tai, jog nebūtinai su asmeninių finansų problemomis susiduriantis darbuotojas patiria išorinį spaudimą, tam įtakos gali turėti ir tai, kad egzistuoja nepasitenkinamas atliekamam darbu, aukštesnės valdymo struktūros grandies, t.y. tiesioginiu viršininku ar baimė netekti darbo vietos.

Stimulas – darbuotojas gali jausti neįvertintas darbe arba jausti tiesioginio vadovo pažeminimus, kas lemia darbuotojo emocinę būseną ir jos sukeltą pasekmę nusikalsti arba norą atkeršyti pabloginant situaciją tiek vadovams, tiek ir įmonei.

Nuostata apibūdinama kaip susidariusi situacija kuomet darbuotojas prieš atlikdamas nusikaltimą nusiteikia, kad jis elgiasi teisingai, stengdamasis darbdavį nubausti ar įrodyti situacijos neteisingumą. Darbuotojo požiūriu apgaulė, kurią jis ketina atlikti yra ne tik teisinga, bet ir pelnyta darbdavio atžvilgiu.

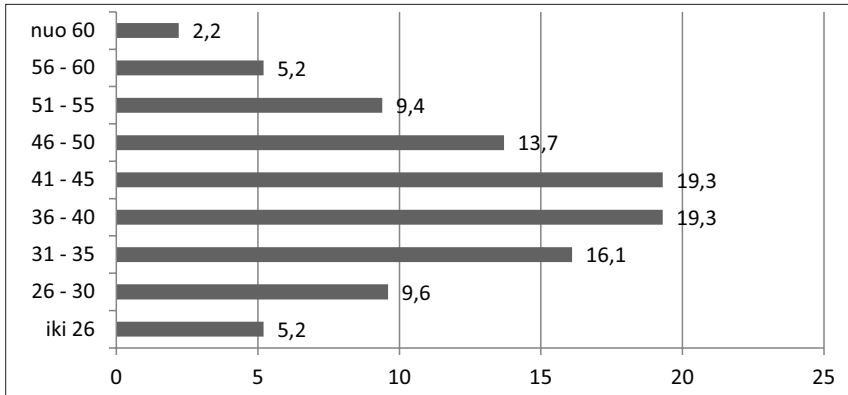
Racionalizavimas, apgaulės rizikos vertinimo veiksnys, atsiranda tada kai visi kiti nenumatyti veiksniai gali tiesiogiai įtakoti darbuotoją. Ko pasekmėje pastarasis imasi apgaulės veiksmų prieš tiesioginį vadovą ar prieš įmonę.

Užsienio mokslininkai tokie kaip Harrer J. (2008), Strasser A.K. (2010), Pfister J.A. (2009) teigia, jog jų atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad praktikoje dažniausiai pasitaiko tokie darbuotojų nusižengimai:

- pasisavinamos gamybai skirtos žaliavos;
- darbuotojui mokama už didesnę nei iš tikrųjų dirbtų valandų skaičių;
- kompensuojama didesnė pinigų suma nei darbuotojas išleido įmonės reikmėms;
- pasisavinami gaminami produktai gamybos proceso metu;
- pasisavinamas brangus įmonėje esantis trumpalaikis turtas;
- daromos prastovos ar kitos ilgos darbo pertraukos be darbdavio žinios;
- į darbą atvykstama pavėluotai arba per anksti paliekama darbo vieta;
- simuliuojama liga, kai tuo tarpu jos nėra;
- pareigos atliekamos lėčiau nei įprastai.

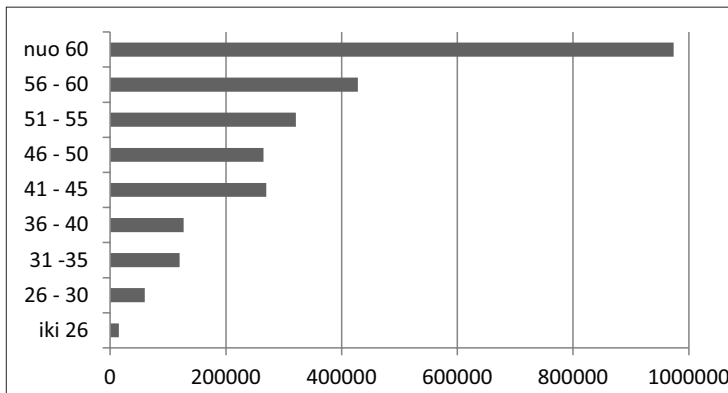
Šie ir panašūs nusižengimai vyrauja ne tik užsienio valstybėse, tačiau ir Lietuvoje, todėl ir vidaus kontrolės efektyvumo klausimas išlieka aktualus nepriklausomai nuo jos gyvavimo terpės. Tačiau ne mažiau svarbu yra identifikuoti ir darbuotojus, kurie inicijuoja tokio ir panašaus pobūdžio apgaulės ar vagystes įmonėje. Atlikto praktinio tyrimo metu pastebėta, jog apgaulės dažniausiai įvykdo darbuotojai nuo 30 iki 50 metų (žr. 4 pav.).

Atliktas tyrimas parodė, jog jaunesni įmonių darbuotojai, kurių amžius yra iki 26 metų ir vyriausieji, kurių amžius yra nuo 60 metų, darbuotojai įmonėje inicijuoja ir įvykdo mažiausiai apgaulių ar vagysčių. Tokius rezultatus lemia tai, jog jaunesni darbuotojai dažniausiai neužima atsakingų pareigų ir todėl neturi galimybės inicijuoti apgaulių ar vagysčių, be to jie yra atidžiau stebimi darbdavių, stengiasi užsirekomenduoti ir taip kilti karjeros laiptais. Vyriausios amžiaus grupės darbuotojai jau yra pasiekę norimą karjeros lygį, bet artėjant pensiniam amžiui išsaugoti darbo vietą ir apgaulių inicijuoja ir vykdo mažiau. Tačiau reikėtų įvertinti ir dar vieną labai svarbų veiksnį – inicijuojamų ir vykdomų apgaulių bei vagysčių mastą, kuris bus vertinamas pinigine išraiška (žr. 5 pav.).

4 PAV. Darbuotojų, inicijuojančių apgaulių ir vagysčių, amžiaus pasiskirstymas, proc.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis atliktu praktiniu tyrimu

5 PAV. Padarytos finansinės žalos pasiskirstymas pagal darbuotojų amžių, proc.

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis atliktu praktiniu tyrimu

Pateiktajame 5 paveiksle galima išvelgti kaip kintantis darbuotojų amžius turi įtakos apgaulių ir vagysčių mastams, dydžiams bei įmonės patiriamams nuostoliams. Pažymėtina, jog egzistuoja tiesioginė priklausomybė tarp darbuotojų, vykdančių apgaulės ir vagystes, amžiaus ir apgaulės dydžio, masto, kuris yra vertinamas pinigine išraiška. Taigi, kuo mažesnis darbuotojų amžius tuo įmonės patiriami nuostoliai yra mažesnio dydžio, tačiau šį veiksnį lemia ir tai, jog vyresni darbuotojai dažniausiai būna geriau susipažinę su darbo aplinka, geriau išmano vidaus kontrolės trūkumus, t.y. mato daugiau galimybių ir apgaulių ar vagysčių vykdymui turi daugiau įgūdžių bei gebėjimų. Taigi remiantis atlikto tyrimo duomenimis galima daryti išvadą, kad nors darbuotojai, kurių amžius virš 60 metų apgaulių ir vagysčių inicijuoja sąlyginai nedaug, bet jų mastai yra didžiausi lyginant su kitų darbuotojų vykdomų apgaulių apimtimis.

Atlikta mokslinės literatūros analizė ir praktinė studija parodė, jog vidaus kontrolės efektyvumas ir jo palaikymas tiesiogiai veikia įmonės gaunamų pajamų ir pelno apimtį, o darbuotojų, inicijuojančių ir vykdančių apgaulės bei vagystes rizikos vertinimas yra susijęs ne tik su numatytais veiksniais, tokiais kaip spaudimas, stimulus, nuostata, galimybė ir racionalizavimas, bet ir su darbuotojų amžiumi, nuo kurio tiesiogiai priklauso ir įmonės patiriamų nuostolių dėl darbuotojų vykdomų apgaulių bei vagysčių apimtys.

IŠVADOS

1. Įmonės vidinėje aplinkoje atsirandančios darbuotojų inicijuojamos apgaulės ir vagystės įtakoja ne tik įmonės veiklos rezultatus, bet kartu nusako ir vidaus kontrolės funkcionalumą bei jos sistemos valdymo efektyvumą. Tokių ir panašių tyrimų plėtotė leidžia ne tik pagerinti vidaus kontrolės sistemą ir jos veiklą, bet ir įmonės veiklos efektyvumą, pelno maksimizavimą, visuomenės pasitikėjimą įmonėmis, kartu organizacijos viduje auga ir moralinės vertybės, neleidžiančios atsirasti darbuotojų inicijuojamoms vagystėms ar apgaulėms.
2. Atlikta mokslinės literatūros ir įmonių veiklos analizė parodė, jog įmonės, vertindamos vidaus kontrolę ir jos efektyvumo naudą, dažniausiai eliminuoja veiklos sąnaudų, sąlygotų vidaus kontrolės sistemos, naudingumo vertinimo veiksnį. Kuomet įmonė skirdama sąlyginai nedidelę savo veiklos sąnaudų dalį egzistuojančiai vidaus kontrolei ir efektyviam jos palaikymui užtikrina ne tik pastovų pajamų, tačiau pelningumo lygį, nes šiuo atveju vidaus kontrolės sistema užtikrina, kad visos darbuotojų inicijuojamos klaidos ir apgaulės yra laiku pastebimos ir ištaisomos ir įtakos nei pelnui, nei pajamoms neturi.
3. Įmonėje egzistuojant neefektyviai vidaus kontrolei ir dėl darbuotojų inicijuojamų apgaulių bei vagysčių egzistencijos mažėjant įmonės gaunamoms pajamoms, kurios sąlygoja ir įmonės pelno kitimą mažėjimo linkme pastebima, kad įvykus darbuotojo inicijuotai apgaulėi ir dėl to įmonei patyrus nuostolių pajamos ir pelnas kinta netolygiai, o pulsuojančiai. Būtent šis požymis rodo, jog organizacijoje egzistuoja sąlyginai nepakankamai efektyvi ar net neefektyvi vidaus kontrolė ir įmonė patirdama vidaus kontrolės sistemos ir jos priežiūros sąlygotas veiklos sąnaudas negauna jokios naudos, o tik patiria atitinkamų dydžių nuostolius.
4. Galimybė darbuotojo inicijuojamos apgaulės atsiradimui yra sudaroma tuomet kai darbuotojas yra įsitikinęs ir žino, kad jis gali įvykdyti apgaulę ar vagystę numatyta apimtimi ir laiku, o svarbiausia žino ir suvokia, jog yra labai didelė tikimybė, jog įvykdyta apgaulė taip ir liks nepastebėta ir jis liks nenubaustas. Esant sudarytai galimybei pagrindinis klausimas yra kada darbuotojas ims atitinkamų veiksmų ir išnaudos šią jam suteiktą galimybę, kuri yra sudaroma ir egzistuoja tuomet kada organizacijoje nėra įdiegtos ar veikia neefektyvi vidaus kontrolė.
5. Atlikta mokslinės literatūros analizė ir praktinė studija parodė, jog vidaus kontrolės efektyvumas ir jo palaikymas tiesiogiai veikia įmonės gaunamų pajamų ir pelno apimtį, o darbuotojų, inicijuojančių ir vykdančių apgaulės bei vagystes rizikos vertinimas yra susijęs ne tik su numatytais veiksniais, tokiais kaip spaudimas, stimulus, nuostata, galimybė ir racionalizavimas, bet ir su darbuotojų amžiumi, nuo kurio tiesiogiai priklauso ir įmonės patiriamų nuostolių dėl darbuotojų vykdomų apgaulių bei vagysčių apimtys.

LITERATŪRA

1. Bičiulaitis, R. (2001). *Internal Control System of Organization and Business Risk Management*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 17, 30 p. ISSN 1392-1142.
2. Daujotaitė, D. (2006). *Finansinis auditas*. Mokomoji knyga. Vilnius: UAB „Sapnų sala“. 186 p. ISBN 9955-528-12-5.
3. Giriūnas, L. (2009). Optimizing controlling functions of the company accounts. The journal Economics and management, No. 14, 46-54p. ISSN 1822-6515.
4. Harrer J. (2008). *Internal control strategies: a mid to small business guide*. ISBN 978-0-470-37619-5.

5. Hollinger C., Clark J.P. (1983). Theft by employees. Lexington.
6. Kabašinskas, J., Toliatienė, I. (1997). *Auditas*. Vilnius: Amžius. 380 p. ISBN 9986-430-24-0.
7. Kanapickienė, R. (2001). The role of the management in the development of the internal control system of the company. *Economics*, Vol. 54, 70p. ISSN 1392-1258.
8. Kanapickienė, R. (2001). *State of internal control and Lithuanian enterprises*. *Economics & Management*, Nr. 2(5). 71p. ISSN 1392-8732.
9. Lakis, V. (2007). *Audito sistema: raida ir problemos*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 386p. ISBN 978-9955-33-054-7.
10. Mackevičius, J. (2003). *Valdymo apskaita: koncepcija, metodika, politika*. Vilnius: TEV. 410p. ISBN 9955-491-47-7.
11. Mackevičius, J. (1994). *Audito pradmenys*. 264 p. ISBN 541700684X.
12. Millichamp, A. H. (1996). *Auditing*. Seven Edition. London: DP Publications LTD. 378p. ISBN 1-85805-308-0.
13. Patrick D.R., Fardo S.W. (2009). *Industrial process control system*. Second edition. 476 p. ISBN 978-1-4398-1576-2.
14. Pickett K.H.S. (2010). *The internal auditing handbook*. Third edition. ISBN 978-0470518717.
15. Pfister J.A. (2009). *Managing organizational culture for effective internal control*. ISBN 978-3-7908-2339-4.
16. Pečiūra, V. (1998). Lietuvos gamybinių įmonių audito plėtra (Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas).
17. Straesser A.K. (2010). *The 7 secrets of highly profitable internal control systems*. USA. ISBN 978-3-8391-2698-1.
18. Taylor, D., Glezen, G. (1985). *Auditing: Integrated Concepts and Procedures*. Fourth Edition. New York: John Wiley & Sons. 905p. ISBN 0-471-88721-8
19. Woolf, E. (1997). *Auditing Today*. Sixth Edition. London: Prentice Hall International. 530p. ISBN 0-13-589466-2

EVALUATION OF INFLUENCE OF FRAUDS INITIATED BY THE EMPLOYEES ON THE INTERNAL CONTROL SYSTEM

Lukas Giriūnas

Summary

The article analyzes one of the preventive measures used for the fight with the frauds initiated by the company's employees – internal control system, its necessity and evaluation of usefulness. The most important thing is not to identify the particular frauds or thefts committed by the employees in the company, but to predict their reasons and consequences. Thus after investigation of existence of internal control system in the companies and contemplation of reasons of frauds and thefts initiated by the employees due to insufficient functioning of internal control system in Lithuania and abroad, the most important goal of the done investigation appears to be determination of set of variables and existent interrelations. The article has analyzed the attitudes of the Lithuanian and foreign scientists to the identification of the frauds and thefts initiated by the employees, and development tendencies in the companies of various sizes, characters and areas of activity. There was done the investigation of internal control system in the area of frauds and thefts in order to assess the improvement possibilities and perspectives of internal control system, and at the same time to predict threats and consequences, thus not only the conclusions, but also the concretized suggestions are presented for this purpose.

Key words: internal control, internal control system, frauds and thefts initiated by the employees.

DARBO UŽMOKESČIO MOKESTINIŲ SĄNAUDŲ MINIMIZAVIMO GALIMYBIŲ VERTINIMAS

Gintarė Giriūnienė

Kauno Technologijos Universitetas,
Ekonomikos ir vadybos fakultetas Apskaitos katedra
Laisvės al. 55, LT-44309, Kaunas, tel. 300567
El. paštas: gintare.giriuniene@ktu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas darbo užmokesčiui tenkančių mokesčių sąnaudų minimizavimo aspektas, siejant tai, jog pastaruoju metu Lietuvoje daugėja įvairių valstybės vykdomų rėmimo ir skatinimo programų skaičius. Tai itin aktualu ir visiems be išimties verslo subjektams, nes dažniausiai darbo užmokesčio sąnaudos sudaro gana ženkliai įmonės sąnaudų struktūros dalį. Pastarųjų analizė turi du aspektus – darbo užmokesčiui tenkančios mokesčių sąnaudos svarbios ne tik verslo subjektams, siekiantiems sąnaudų minimizavimo, pelno maksimizavimo bei veiklos efektyvumo, bet ir darbuotojams, siekiantiems didesnio atlygio dydžio. Vis didėjant šalyje egzistuojančios šešėlinės ekonomikos apimtims, valstybė, nesurinkdama planuotų valstybės pajamų didina mokesčių našta. Taip sąlygotas mokesčių, susijusių su darbo užmokesčiu, vengimas tampa svarbia visuomenine problema, todėl yra svarbu išanalizuoti būdus, kurie galėtų sumažinti darbo užmokesčio sąnaudas ir tuo pačiu užtikrintų šių mokesčių mokėjimą. Straipsnyje identifikuotos darbo užmokesčio rėmimo ir finansavimo valstybinės programos, mokesčių politikos įtaka verslo subjektų mokesčių sąnaudoms, atlikta darbo užmokesčiui tenkančių mokesčių sąnaudų politikos palyginamoji atvejo analizė. Atliktas tyrimas įgalino numatyti darbo užmokesčiui tenkančių mokesčių sąnaudų minimizavimo galimybes, todėl tuo tikslu yra pateikiami ir konkretizuoti pasiūlymai, siekiant naudos balanso tarp darbdavių ir dirbančiųjų.

Reikšminiai žodžiai: darbo užmokestis, mokesčių sąnaudos, mokesčių politika, mokesčių vertinimas.

IVADAS

Pastaruoju metu itin diskutuotina tema yra darbo užmokesčio apmokestinimas ir pastarojo optimizavimas tiek legaliais, tiek ir neteisėtais būdais. Prieš keletą metų pradėjusi kovą su atlyginimais „vokeliuose“ VMI sulaukė teigiamų rezultatų ir taip padidino nacionalinio šalies biudžeto mokesčių pajamas. Tačiau ne kiekvienas verslo subjektas pasinaudoja mokesčių politika, nes mokesčių reglamentuojančiuose įstatymuose ir kituose norminiuose aktuose esančios spragos bei įvairios šalyje vykdomos rėmimo programos leidžia egzistuoti ir kitiems, teisėtiems būdams bei schemoms, leidžiančioms darbdaviui sumažinti darbo užmokesčiui tenkančias mokesčių sąnaudas. Dažniausiai tam yra pasitelkiama mokesčių politika, kuri mokslinėje literatūroje esti apibrėžiama ir suprantama kaip atitinkamų šalyje egzistuojančių įstatymų ribose pasirinktų apmokestinimo taisyklių visuma, leidžianti pelno siekiančioms įmonėms teisingai apskaičiuoti bei sumokėti minimalaus dydžio mokesčius. Toks mokėtinų mokesčių minimizavimo požiūris nepriklausomai nuo įmonės tipo, dydžio ar kitų sąlygų, priešingai nei šešėlinės ekonomikos atveju, leidžia ne tik sumažinti vykdomos veiklos riziką, bet ir esant tokiai ekonominei situacijai šalyje padidinti ir gaunamo pelno apimtį bei įgyti tam tikrą konkurencinių pranašumų rinkoje.

Tiriant darbo užmokesčiui tenkančius mokesčius bei verslo aplinką, rinkos analitikai pastebi, kad per didelis šių mokesčių naštos dydis, tenkantis verslo subjektams ne tik slopi-

na legalios ekonomikos plėtrą, tačiau skatina mokesčių slėpimą bei šešėlinės ekonomikos augimą. Apie darbo užmokesčio apmokestinimą ir jo perspektyvas Lietuvoje yra rašę šie autoriai: J. Ališauskaitė (2004), G. Jakštonytė (2008, 2011), J. Mackevičius (2006), L. Šapalienė (2011), M. Gedvilienė (2009), R. Stačiokas (2005), J. Žaptorius (2007) ir kiti. Tačiau jų darbuose nepakankamai dėmesio skiriama įvairioms programoms ar kitiems veiksniams, įgalinantiems minimizuoti darbo užmokesčiui tenkančias mokesčines sąnaudas, taip randant pusiausvyros tašką tarp darbdaviui ir darbuotojui tenkančių mokesčių sąnaudų.

Taigi, šio tyrimo objektas – darbo užmokesčio mokesčines sąnaudas.

Tyrimo tikslas – atlikti legalių būdų, leidžiančių minimizuoti darbo užmokesčiui tenkančias mokesčines sąnaudas, vertinimą.

Sėkmingam ir patikimam tyrimui atlikti yra keliami šie uždaviniai:

- Identifikuoti darbo užmokesčiui tenkančias mokesčines sąnaudas;
- Atlikti egzistuojančių darbo užmokesčio apmokestinimo lengvatų analizę;
- Nustatyti priimtinausią darbo užmokesčio mokesčių sąnaudų minimizavimo būdą, kuris būtų palankus ne tik darbdaviui, bet ir darbuotojui.

Tyrimo metodai: atlikta Lietuvos ir užsienio mokslinių darbų, empirinių tyrimų ir ekonominės statistinės literatūros analizė bei praktikos studija darbo užmokesčio sąnaudų bei jo apmokestinimo įstatyminės bazės, įvairių rėmimo ir skatinimo programų vertinimo klausimais. Remiantis atliktos atvejo analizės gautais rezultatais yra pateikiami ir konkretūs verslo subjektams skirti darbo užmokesčio sąnaudų minimizavimo pasiūlymai.

DARBO UŽMOKESČIUI TENKANČIŲ MOKESTINIŲ SĄNAUDŲ VERTINIMAS

Šiandieninėmis ekonomikos sąlygomis verslo subjektams vis aktualesne diskusijų tematika tampa apmokestinimas, o tiksliau mokėtinų mokesčių į nacionalinį biudžetą ir įvairius tikslinius fondus minimizavimas, o tiksliau įmonės pasirinktos mokesčių politikos taikymas. Mokesčių politika dažniausiai yra suprantama ir nagrinėjama kaip valstybės atitinkami veiksmai ir taikomos priemonės mokesčių surinkimo į nacionalinį biudžetą ir įvairius tikslinius fondus (Jakštonytė, 2009). Tačiau ši sąvoka esti kur kas platesnė nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio – reikia žvelgti ir iš kitos – mokesčių mokėtojų pusės. Verslo subjektų mokesčių politika yra vadinami įmonės pasirinkti verslo organizavimo, apskaitos bei mokesčių metodai ir būdai, sąlygojantys tam tikrų ilgalaikių apmokestinimo normų taikymą įmonėje bei sudarantys objektyvias sąlygas teisingai planuoti ir apskaičiuoti minimalią mokėtinų mokesčių į valstybės iždą mokesčių sumą (Stačiokas, 2003). Reikėtų pabrėžti, kad mokesčių politikos taikymas verslo įmonėse yra legalus, nepažeidžiantis atitinkamų įstatymų bei neskatinantis verslo pasitraukimo į šešėlinę ekonomiką, o atvirkščiai gali būti traktuojamas kaip viena iš prevencinių priemonių šiai opiai problemai spręsti.

Visi be išimties verslo subjektai susiduria su darbo užmokesčiui tenkančiomis mokesčinėmis sąnaudomis. Pastarosiomis yra laikomi tam tikri mokesčiai, kurie atsiranda tik pasirašius darbo ar autorinio atlygio sutartį su darbuotoju ar autoriumi. Darbo užmokesčiui tenkančiais mokesčiais Lietuvoje yra apmokestinami tiek darbdaviai, tiek ir darbuotojai, tačiau mokesčinėmis sąnaudomis yra laikomi tie mokesčiai, kurie yra sumokami darbdavio lėšomis (žr. 1 pav.).

Kiekviena įmonė siekia sumažinti veiklos mokesčius ir taip padidinti savo pelną, todėl daugelis verslo subjektų esant galimybei stengiasi pasinaudoti numatytais mažesniais tari-

1 PAV. Verslo subjekto mokestinių sąnaudų kalkuliacijos būdai

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis VSDF prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis

fais ir išmokėti atlygį sudarant ne darbo, bet autorinę sutartį. Tokiu atveju mokesčius reglamentuojančių įstatymų ribose pasirinktų apmokestinimo taisyklių bei mokesčių politikos visuma leidžianti verslo subjektams apskaičiuoti bei sumokėti minimalius mokesčius yra mokesčių politika. Tačiau tai tik taip vadinamieji tradiciniai kalkuliacijos būdai, nes darbo užmokestis darbuotojui gali būti išmokamas ne tik pagal darbo ar autorinę sutartį, bet ir pasinaudojant tam tikromis mokestinėmis lengvatomis, kurias numato įvairios įdarbinimą skatinančios programos.

APMOKESTINIMO LENGVATŲ IR VYKDOMŲ PROGRAMŲ IDENTIFIKAVIMAS

Patys populiariausi darbo užmokesčiui tenkančių mokestinių sąnaudų pastaruoju metu egzistuojantys mažinimo būdai yra bedarbių ar jaunų, be patirties, darbuotojų įdarbinimas bei dalies darbo užmokesčio išmokėjimas per automobilio nuomą (žr. 1 lentelę).

1LENTELĖ. Darbo užmokesčio mokestinės lengvatos

Darbo užmokesčio mokestinė lengvata	Darbo užmokesčio mokestinių sąnaudų pokytis	
	Verslo subjektui	Darbuotojui
Bedarbio įdarbinimas	Kompensuojama 50 % VSDF įmokos ir 50 % priskaičiuoto darbo užmokesčio dydžio.	
Jaunų, be patirties, žmonių įdarbinimas	VSDF įmokos tampa 7,68 %	Nereikia mokėti 3 % PSDF
Dalies darbo užmokesčio išmokėjimas už automobilio nuomą	Nereikia mokėti 30,98 % VSDF, 0,1 % GF	Nereikia mokėti 9 % VSDF

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos darbo biržos, LR Finansų ministerijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos skelbiamais duomenimis

Žiūrint iš verslo subjekto pozicijos bene naudingiausiai atrodo pirmą kartą įdarbintų asmenų gaunamo darbo užmokesčio apmokestinimas, kuris galioja iki 2012 m. liepos mėn. 31 d. Tokie darbuotojai, jeigu jų darbo sutartyje numatytas darbo užmokestis neviršija

2400 Lt ne daugiau kaip vienerius metus nedraudžiami pensijų socialiniu draudimu, todėl ir darbdaviui tenkančios įmokos sumažėja nuo įprasto 30,98 proc. tarifo iki 7,68 proc., be to darbuotojas nemoka ir 3 procentų dydžio pensijų socialinio draudimo įmokos. Tačiau ne visi darbdaviai net ir egzistuojant tokiai mokesčiai lengvatai noriai priima pirmą kartą įsidarbinančiuosius, nes visuomet reikia įvertinti ir apmokymų, kvalifikacijos kėlimo ir kitas išlaidas, tenkančias naujam darbuotojui, bet dažniausiai, kaip rodo praktika, tokiu būdu įmonė gali ir išsiugdyti gerą specialistą mažiausiomis sąnaudomis.

Kitas, ne mažiau patrauklesnis ir dažniausiai praktikoje pasitaikantis darbo užmokesčiui tenkančių mokesčių minimizavimo būdas yra galimybė pasinaudoti Lietuvos darbo biržos subsidijomis. Pastarosios yra teikiamos toms įmonėms, kurios įdarbina registruotą bedarbį ar įspėtą apie atleidimą iš darbo asmenį. Jeigu įmonė pasinaudoja tokia teikiama lengvata darbuotojui, kuris gauna ne daugiau kaip 1600 Lt sutartyje numatyto darbo užmokesčio, tai valstybinio socialinio draudimo įmokos kompensuojamos pusmetį arba metus 50, 60 arba 75 proc. nuo apskaičiuotųjų lėšų priklausomai nuo įdarbinto asmens statuso. Neretai pasitaiko ir atvejų, kuomet tokia teikiama lengvata susidomėję verslo subjektai, priimdami naują darbuotoją pareikalauja, jog šis įsiregistruotų Darbo biržoje ir tik po pastarąjį įdarbina bei pasinaudoja subsidijomis. Tačiau toks leistinas mokesčių sąnaudų mažinimo būdas, nors ir yra beveik tiek pat žalingas nacionaliniam biudžetui, kiek ir atlyginimai „vokeliuose“, tačiau skatinantis šalyje vyraujančios mokesčių kultūros suvokimą ir tobulėjimą. Nors abejotina, jog greitu laiku Lietuvoje vyraus tokia mokesčių kultūra, kokia šiuo metu egzistuoja Skandinavijos šalyse ir visi gyventojai bei įmonės savanoriškai ir neslėpdamos mokės mokesčius, todėl šalyje egzistuoja ir kiti būdai, leidžiantys minimizuoti su darbo santykiais susijusius mokėtinius mokesčius.

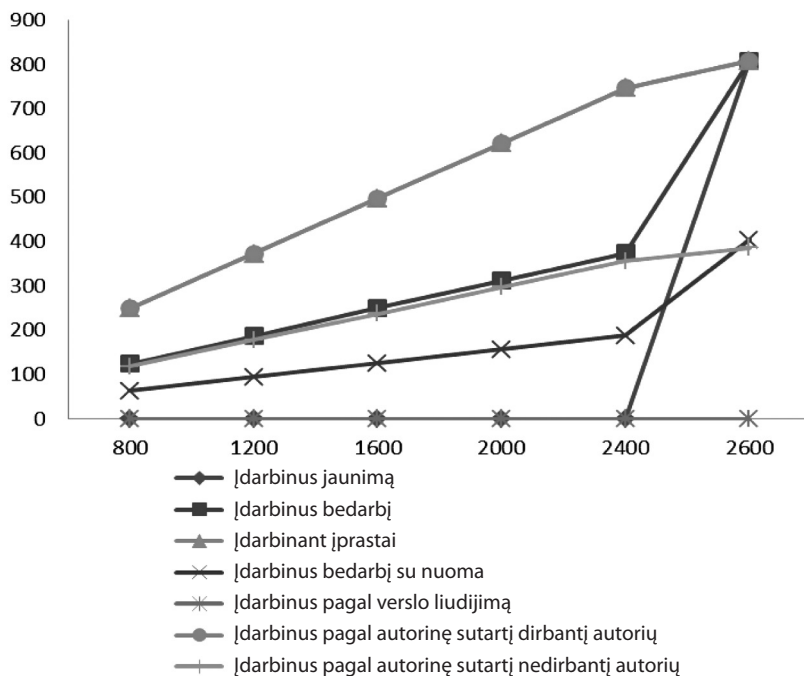
Praktikoje egzistuojantys, tačiau sunkiai įrodomi darbo užmokesčiui tenkančių mokesčių minimizavimo būdai dažniausiai esti ne tokie išradingi kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio, o ir LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme yra numatytos tam tikros priemonės, skirtos apriboti pajamų natūra apmokestinimą, todėl ir darbo užmokesčio sąnaudų minimizavimas šioje srityje yra labai jau menkas. Dažniau pasitaikantis dar vienas mokesčių sąnaudų valdymo būdas yra tam tikrą darbo užmokesčio dalį darbuotojui išmokėti įprastai, t.y. sumokant visus priklausančius mokesčius, o likusią, sutartą dalį nuompinigiais už įmonei išnuomotą darbuotojui nuosavybės teise priklausančių automobilių, kuris fiktyviai bus naudojamas įmonės veikloje. Tokiu atveju tereikia sumokėti gyventojų pajamų mokestį, o tuo tarpu visų įmokų į įvairius fondus, kurios sudaro ne mažiau 31,08 proc. mokėti jau nebereikia. Nors panašaus pobūdžio praktika egzistuoja ganėtinai senai, įrodyti sudaryto sandorio fiktyvumą yra ganėtinai sunku. Be to, įmonė fiktyviai eksploatuodama automobilį gali ne tik nurašyti jam tenkančias eksploatacines medžiagas siekdama sumažinti pelno mokestį, bet ir susigrąžinti pridėtinės vertės mokestį, jeigu darbuotojas savo ruožtu sumokėjo, pavyzdžiui, už eksploatacines medžiagas ir įmonės, t.y. darbdavio vardu išrašė PVM sąskaitą faktūrą.

Tačiau šios lengvatos nėra vienintelės, verslo subjektai, stengdamiesi minimizuoti darbo užmokesčiui tenkančias mokesčines sąnaudas stengiasi neįdarbinti darbuotojų, bet pirkti darbo jėgą kaip paslaugą kuomet potencialus darbuotojas yra įsigijęs verslo liudijimą ar vykdo kitą individualią veiklą. Tokiu atveju verslo subjektas perka paslaugą taip išvengdamas bet kokių su darbo užmokesčiu susijusių sąnaudų.

DARBO UŽMOKESČIO MOKESTINIŲ SĄNAUDŲ TYRIMAS

Nustačius lengvatas ir būdus, kurie minimizuoja verslo subjektui tenkančias darbo užmokesčio mokesčines sąnaudas, privaloma yra atlikti ir analizę bei nustatyti kuris variantas būtų naudingiausias ne tik verslo subjektui, bet ir darbuotojui. Verslo subjektui naudingiausia, t.y. darbo užmokesčio mokesčines sąnaudas mažiausios kai yra įdarbinamas jaunimas be darbo patirties. Įdarbinant bedarbį verslo subjektui esti naudingiausia kuomet dalis darbuotojo darbo užmokesčio būtų išmokėta nuompinigiais. Taigi, bus skaičiuojamos mokesčines sąnaudos, tenkančios darbdaviui įdarbinus bedarbį kai jis įmonei išnuomoja savo automobilį. Priimama sąlyga, jog bendras darbo užmokestis sudaro 800 Lt – priskaičiuotas darbo užmokestis ir nuompinigiai sudaro po 400 Lt. Vadinasi verslo subjekto mokesčines įmokos į VSDF ir į Garantinių fondą bus skaičiuojamos tik nuo 400 Lt, todėl darbdaviui tenkančios darbo užmokesčio sąlygotos mokesčines sąnaudos sumažės (žr. 2 pav.).

2 PAV. Verslo subjekto mokesčių sąnaudų apimtis pasinaudojus mokesčinėmis lengvatomis

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Lietuvos darbo biržos, LR Finansų ministerijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos, VSDF prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamais duomenimis

Kaip matyti 2 paveiksle, verslo subjektas visada, t.y. nepriklausomai nuo mokamo atlygio dydžio nepatirs jokių mokesčių sąnaudų jeigu pirks darbo jėgą kaip paslaugą iš verslo liudijimo turėtojo. Panaši nauda bus gaunama ir tuo atveju, jeigu bus įdarbinamas jaunimas, neturintis darbo patirties, tik darbo užmokesčiui pasiekus 2400 Lt lygį, mokesčines sąnaudas taps lygiai tokios pačios kaip ir įdarbinant įprastai pagal darbo sutartį bei nesinaudojant jokiais mokesčinėmis lengvatomis. Atliktas praktinis tyrimas rodo, jog dvigubai mažesnės verslo subjekto mokesčines sąnaudas taps jeigu bus įdarbinamas bedarbis, kurio pusė darbo užmo-

kesčio bus mokama kaip automobilio nuoma lyginant su įprastomis sąnaudomis, patirtomis įdarbinant bedarbi. Tuo tarpu įdarbinant pagal autorinę sutartį nedirbantį autorių yra beveik tiek pat naudinga kaip ir įdarbinti bedarbi. Nėra vienintelio ir geriausio būdo kaip sumažinti darbdaviams tenkančias darbo užmokesčiui tenkančias mokestines sąnaudas, tačiau pagal dabar galiojančius įstatymus ir kitus mokesčius reglamentuojančius norminius aktus, mažiausiai darbdavys savo sąskaita sumoka mokesčių tuomet, kai yra įdarbinamas verslo liudijimo turėtojas ar pasinaudojus jaunimo lengvata, tačiau tik tuo atveju kai darbo užmokestis neviršija 2400 Lt. Tobulėjimui mokesčių minimizavimo srityje ribų nėra, todėl ieškant varianto, kuris sumažintų įmonės mokamus mokesčius bei būtų naudingiausias darbuotojui reikia ieškoti nuolatos, nes aptartos lengvatos yra tik laikina minimizavimo priemonė.

IŠVADOS

1. Ne kiekvienas verslo subjektas pasinaudoja mokesčių politika, nors mokesčius reglamentuojančiuose įstatymuose ir kituose norminiuose aktuose esančios spragos bei įvairios šalyje vykdomos rėmimo ir užimtumą skatinančios programos leidžia egzistuoti ir kitiems, teisėtiems būdams bei schemoms, leidžiančioms darbdaviui sumažinti darbo užmokesčiui tenkančias mokestines sąnaudas.
2. Kiekviena įmonė siekia sumažinti veiklos mokesčius ir taip padidinti savo pelną, todėl daugelis mokesčių politika besinaudojančių verslo subjektų esant galimybei stengiasi pasinaudoti numatytais mažesniais tarifais ir išmokėti atlygį sudarant ne darbo, bet autorinę sutartį, tačiau kaip rodo atliktas praktinis tyrimas mokestinių sąnaudų požiūriu tai naudinga tik tuomet kai yra įdarbinamas nedirbantis autorius. Nors tai populiariausias, tačiau ne pats geriausias darbo užmokesčiui tenkančių mokestinių sąnaudų minimizavimo būdas.
3. Verslo subjektai, stengdamiesi minimizuoti darbo užmokesčiui tenkančias mokestines sąnaudas siekia neįdarbinti darbuotojų, bet pirkti darbo jėgą kaip paslaugą kuomet potencialus darbuotojas yra įsigijęs verslo liudijimą ar vykdo kitą individualią veiklą. Tokiu atveju verslo subjektas perka paslaugą taip išvengdamas bet kokių su darbo užmokesčiu susijusių mokestinių sąnaudų.
4. Šiuo metu pagal galiojančius įstatymus ir kitus mokesčius reglamentuojančius norminius aktus geriausias verslo subjektų darbo užmokesčiui tenkančių mokestinių sąnaudų minimizavimo būdas yra darbo jėgos, kaip paslaugos pirkimas iš verslo liudijimo turėtojo arba pasinaudojus jaunimo, neturinčio darbo patirties įdarbinimo lengvata, tačiau tik tuo atveju kai darbo užmokestis neviršija 2400 Lt. Viršijus nurodytą sumą mokestinės sąnaudos tampa mažiausios įdarbinant bedarbi, tačiau pusę darbo užmokesčio jam mokant kaip automobilio nuomą arba pagal autorinę sutartį įdarbinus nedirbantį autorių.
5. Tobulėjimui mokesčių minimizavimo srityje ribų nėra, todėl ieškant varianto, kuris minimizuotų verslo subjekto mokestines sąnaudas bei būtų naudingiausias darbuotojui reikia ieškoti nuolatos, nes aptartos lengvatos yra tik laikina minimizavimo priemonė, kuri yra sąlygota nuolat kintančios šalies mokesčių sistemos ir šalyje vykdomų programų.

LITERATŪRA

1. Ališauskaitė J. (2004). Socialinio ir sveikatos draudimo mokesčiai per 2 savaites. Vilnius, ISBN 9955041110.

2. Boguslauskas, V., Jakštoitytė, G., Giriūnas, L. (2011). *Evaluation of the burden of taxation received by households in Lithuania.* // International Journal of Human and Social Sciences, vol. 6, iss. 1, ISSN 2010-4081.
3. Butkevičius A., Rimas J., Stačiokas R. (2005). *Diversity of evaluation of consequences of tax policy.* Verslas: teorija ir praktika, 1(6), 26-37.
4. Gedvilienė M., Šalkauskienė L. (2009). *Darbo užmokesčio mokesčių lengvatų taikymo ypatumai Lietuvoje ir ES šalyse.* Journal of Management, Nr. 3(16).
5. Jakštoitytė, G. (2008). *Lietuvos namų ūkių mokesčių naštos vertinimas.* Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos, Nr. 1(6), ISSN 2029-1175.
6. Jakštoitytė, G. (2009). *Mokesčių politikos reikšmė smulkaus verslo kūrimuisi.* Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, Nr. 2(15), ISSN 1648-9098.
7. Jukonienė B., Šapalienė L. (2011). *Vokietijos ir Lietuvos gyventojų darbo pajamų apmokestinimo ypatumai.* Studijos besikeičiančioje verslo aplinkoje, ISSN 2029-2805.
8. Lietuvos darbo birža prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, www.ldb.lt
9. Lietuvos Respublikos finansų ministerija, www.finmin.lt
10. Mackevičius J., Subačienė R., Mačiuitis J. (2006). *Darbo sąnaudų apskaita ir kontrolė.* Ekonomika, Nr. 75, ISSN 1392–1258.
11. Stačiokas, R. (2003). *Verslo apmokestinimo įvadas.* Kaunas, ISBN 9955094176.
12. Valstybinio socialinio draudimo fondas prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, www.sodra.lt
13. Valstybinė mokesčių inspekcija prie LR finansų ministerijos, www.vmi.lt
14. Žaptorius J. (2007). *Darbuotojų motyvavimo sistemos kūrimas ir jos teorinė analizė.* Filosofija. Sociologija, Nr. 4, ISSN 0235-7186.

ASSESSMENT OF MINIMIZATION POSSIBILITIES OF TAXING EXPENDITURE OF SALARY

Gintarė Giriūnienė

Summary

The article analyzes the aspect of minimization of taxing expenditure, which is applied for the salary, because recently the number of support and motivation programs executed by the State has been increasing in Lithuania. This is especially topical for all business subjects, because usually the expenditure of salary makes quite a significant part of the structure of company's expenditure. The analysis of the latter has two aspects – the taxing expenditure applicable for salary is important not only to the business subjects, who want to minimize expenditure, maximize the profit and make the activity effective, but also to the employees, who want to receive higher salary. As the volumes of shadow economy present in the country are constantly increasing and the State does not collect the planned income of the State, it increases the tax burden. The so-caused evasion of salary-related taxes becomes an important public problem, thus it is important to analyze the modes, which would help to reduce salary expenditure and to guarantee the payment of these taxes at the same time. The article has identified the national support and financing problems of the salary, influence of the tax policy on the taxing expenditure of business subjects, and it has been conducted the comparative analysis of the case of policy of taxing expenditure applicable to salary. The done research allowed foreseeing the minimization possibilities of taxing expenditure applicable to salary, thus for this purpose there are presented and concretized the suggestions, how to achieve the balance between the employees and the employed.

Key words: salary, taxing expenditure, tax policy, tax assessment.

PELNO MOKESČIO POKYČIŲ POREIKIO VERTINIMAS

Gintarė Giriūnienė

Kauno Technologijos Universitetas, Ekonomikos ir vadybos fakultetas Apskaitos katedra
Laisvės al. 55, LT-44309, Kaunas, tel. 300567
El. paštas: gintare.giriuniene@ktu.lt

Lukas Giriūnas

Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas Apskaitos ir Audito katedra
Saulėtekio al. 9-II, LT-10222, Vilnius, tel. 2366153
El. paštas: lukas.giriunas@ef.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas įmonių pelną apmokestinančių mokesčių poreikis ir jų taikymo perspektyvų vertinimas. Pastaruoju metu vis dažniau besikeičiant įvairių šalių mokesčių sistemose egzistuojančio pelno mokesčio įstatyminei bazei įmonėms kyla apskaitos organizavimo problemų, atsiradusių dėl finansinės ir mokesstinės apskaitos skirtumų. Be to, vis dažniau Lietuvos rinkos analitikų savo straipsniuose siūlo šalies mokesstinėje sistemoje iš viso panaikinti jau beveik dvidešimtmetį egzistuojantį pelno mokestį. Todėl atlikus tarptautinę analizę yra siekiama išsiaiškinti ar iš tikrųjų tikslingas yra pelno mokesčio atsisakymas Lietuvoje. Straipsnyje identifikuota ir pelno mokesčio pokyčio būtinumo problematika, iširta pelnui tenkanti mokesčių našta, mokama verslo subjektų, atlikta pelno mokesčio bazės bei tarifų tarptautinė palyginamoji analizė. Atliktas tyrimas įgalino numatyti pelno mokesčio perspektyvas, tobulinimo galimybes ir grėsmes Lietuvoje, todėl tuo tikslu yra pateikiami ir konkretizuoti pasiūlymai.

Reikšminiai žodžiai: mokesčių našta, pelno mokestis, mokesčių vertinimas.

ĮVADAS

Pastaruoju metu vykstantys pokyčiai Lietuvos mokesčių sistemoje sąlygoja atlikti naujus tyrimus. Daugelis verslo subjektų teigia, jog pastariesiems tenkanti mokesčių našta yra gerokai per didelė. Tačiau mokslininkai ir rinkos ekspertai pokyčius Lietuvos mokesstinėje sistemoje vertina labai skirtingai. Taip yra todėl, kad nėra parengtos jokios vertinimo metodologijų praktikos ir įvairūs autoriai pateikia intuityvius vertinimus, kurie yra nepagrįsti jokiais skaičiavimais. Tiriant pelno mokestį bei verslo aplinką, rinkos analitikai pastebi, kad per didelis mokesčių naštos dydis, tenkantis verslo subjektams ne tik slopina legalios ekonomikos plėtrą, tačiau skatina mokesčių slėpimą bei šešėlinės ekonomikos augimą. Apie Lietuvos mokesčių sistemos tobulinimą, pelno mokestį ir jo perspektyvas yra rašę šie autoriai: A. Novošinskienė (2006, 2011), G. Jakštonytė (2008, 2010), A. Butkevičius (2005), R. Stačiokas (2004), D. Meškauskienė (2003), K. Šinkūnienė (2005), V. Pukelienė (2005) ir kiti. Tačiau jų darbuose nepakankamai dėmesio skiriama veiksniams, darantiems įtaka mokesčiui, taip vertinant galimas šio mokesčio perspektyvas tarptautiniu mastu.

Kad būtų galima įvertinti pelno mokesčio našta, tenkančią verslo subjektams, jos korekcijas, mokesčio surinkimo į nacionalinį biudžetą perspektyvas ir paradigmas būtina sąlyga yra apžvelgti kitų šalių praktiką šioje srityje.

Tyrimo objektas – pelno mokestis.

Tyrimo tikslas – įvertinti pokyčių pelno mokesčio srityje būtinybę ir tobulinimo perspektyvas.

Sėkmingam ir patikimam tyrimui atlikti yra keliami šie uždaviniai:

- Atlikti pelno mokesčio naštos, tenkančios verslo subjektams analizę;
- Indentifikuoti pagrindines pelno mokesčio sistemos ir tarifų skirtumų priežastis Lietuvoje ir užsienio valstybėse;
- Išanalizuoti pelno mokesčių tarptautiniu mastu;

Tyrimo metodai. Straipsnyje atlikta Lietuvos ir užsienio mokslinių darbų, empirinių tyrimų ir ekonominės statistinės literatūros analizė bei praktikos studija pelno mokesčio įstatyminės bazės, naštos vertinimo klausimais. Remiantis atliktos statistinės duomenų analizės gautais rezultatais yra pateikiami pelno mokesčio tobulinimo krypčių pasiūlymai, taip kartu įvertinant ir nagrinėjamo mokesčio perspektyvas.

PELNO MOKESČIO POKYČIŲ BŪTINYBĖS PROBLEMATIKA

Pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą pelno mokesčio objektas yra Lietuvos registruotų juridinių asmenų pelnas, gautas Lietuvoje ir užsienyje, taip pat ir užsienio juridinių asmenų pelnas, gautas Lietuvos teritorijoje. Lietuvos verslo subjektai yra apmokestinami taikant standartinį pelno mokesčio tarifą, tuo tarpu užsienio vienietui yra taikomas 5 ar 15 procentų tarifas, tačiau kitaip nei Lietuvos verslo subjektų, pajamos yra apmokestinamos neatimant atskaitymų.

Lietuvos verslo subjektai apskaičiuodami apmokestinamąjį pelną gali taikyti vieną iš Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme (2010-10-23, Nr. IX-675) nustatytų taisyklių: vienietų, kuriuose vidutinis sąrašuose esančių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokesčio laikotarpio pajamos neviršija 500 tūkstančių litų, apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 5 procentų mokesčio tarifą.

Norint atlikti pokyčių pelno mokesčio srityje būtinumo studiją straipsnio autorių nuomone svarbu yra atlikti tarptautinius šio mokesčio tyrimus. Tokių tyrimų rezultatai galėtų pasakyti ar reikalingi pokyčiai Lietuvos pelno mokesčio sistemoje, kodėl valstybė nėra tokia patraukli užsienio investuotojams pelno mokesčio atžvilgiu kaip norėtųsi. Būtų aiškios ir galimos pokyčių kryptys – didinimo mažinimo pelno mokesčio naštos, tenkančios Lietuvos verslo subjektams. Didinimą ar mažinimą nereikėtų suprasti tiesiogiai pelno mokesčio tarifo prasme, galima įvesti daugiau lengvatų ar tam tikrų papildomų išlygų. Pavyzdžiui palyginus pelno mokesčių su gyventojų pajamų mokesčiu, galima teigti, jog egzistuoja gana ryškus įstatyminės bazės skirtumas, nes pastarasis esti daug sudėtingesnis mokesčio prasme.

Atliekant tarptautinius pelno mokesčio palyginimus, kaip ir kiekvieno mokesčio srityje, yra susiduriama su pagrindine tyrimo eigą galinčia iškreipti problema – pelno mokesčio apibrėžtumu skirtingose valstybėse (Messere, 1999).

Pelno mokesčiai įvairiose valstybėse yra skaičiuojamas skirtingai, tačiau apibendrintai galima pasakyti, jog apmokestinamosios pajamos yra skaičiuojamos iš verslo subjekto per mokesčio laikotarpį gautų pajamų atėmus neapmokestinamą pelną ir išlaidas, patirtas uždirbtoms pajamoms gauti. Pagrindinė problema, su kuria susiduriama atliekant pelno mokesčio tarptautinius palyginimus yra ta, jog ne tik mokesčio tarifai esti itin skirtingi, tačiau ir apskaičiavimo sistema taikoma diferencijuotai – kai kurios šalys naudoja progresinius mokesčio tarifus, taip pat pasitaiko, kad ir skirtingoms verslo subjekto uždirbtų pajamų dalims yra taikomi nevienodi mokesčio tarifai. Atlikus mokesčio įstatyminės bazės analizę paste-

bėta, kad net ir labai išsivysčiusiose Europos Sąjungos šalyse esti daugkartinis apmokestinimas, taip pat pasitaiko ir atveju kai įmonė yra priversta mokėti kelis skirtingus mokesčius, kurių apmokestinamoji bazė yra uždirbtas pelnas.

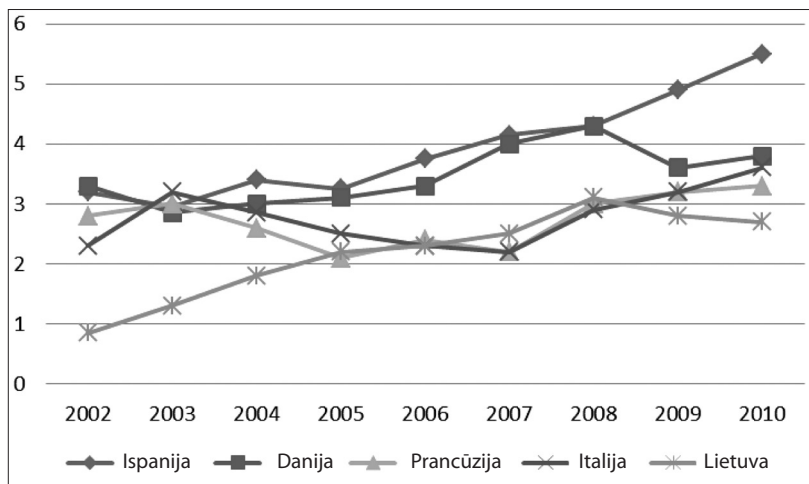
Itin svarbu yra apžvelgti kaip atrodo Lietuvoje mokamas pelno mokestis, jo dydis ir keliami našta, tenkanti verslo subjektams tarptautiniu mastu. Tai leis įvertinti ne tik pokyčių būtinumą, tačiau atlikta įstatyminės bazės tarptautinė studija parodytų ir galimų pertvarkymų kryptingumą.

PELNO MOKESČIO POKYČIŲ TERPĖS VERTINIMAS

Svarbiausias uždavinys norint įvertinti Lietuvos pelno mokesčio terpę yra išsiaiškinti kokio dydžio mokestis yra – didelis ar mažas. Tokios sąvokos yra ganėtinai sąlyginės ir jų apibrėžtumas nėra visiškai aiškus. Tokias dvejones kelia ir dažni įstatyminių bazių pokyčiai.

Esti daugybė mokesčio dydžio nustatymo metodų, tačiau straipsnio autorių nuomone tikslingiausia yra įvertinti pelno mokesčio naštos dydį. Norint palyginti kelių šalių mokesčių naštos rodiklius yra skaičiuojami santykiniai rodikliai (Meškauskienė, Tvaronavičienė 2003). Dažniausiai yra naudojamas mokesčių naštos rodiklis yra mokestinių įplaukų ir bendrojo vidaus produkto santykis. Būtent toks santykinis rodiklis mūsų tyrimo atveju parodytų kokia šio makroekonominio rodiklio dalis yra perskirstoma verslo subjektų mokamu pelno mokesčiu. Toks dydis galėtų būti lyginamas laiko skalėje ne tik vienos šalies, bet ir tarptautiniu mastu.

Taigi šiam tikslui buvo apskaičiuota pelno mokesčio našta, tenkanti kelių Europos Sąjungos išsivysčiusių mokesčių sistemos ir politikos prasme, verslo subjektams (žr. 1 pav.).

1 PAV. Tiesioginė pelno mokesčio našta, tenkanti verslo subjektams, proc.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis EUROSTAT duomenų bazėje skelbiamais duomenimis

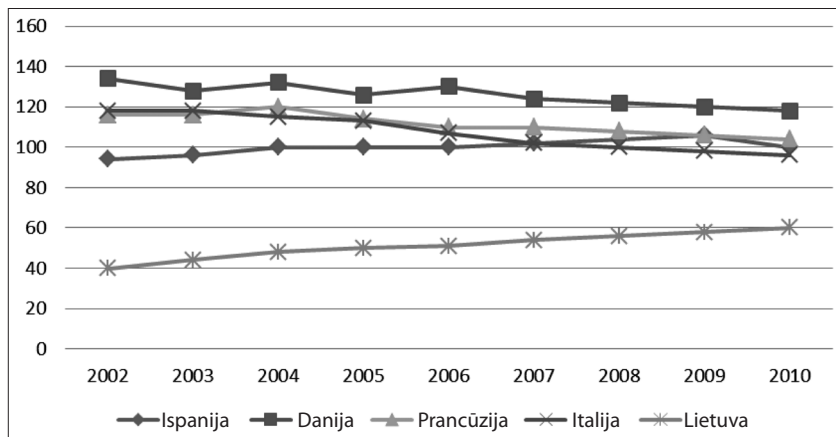
Mokesčių naštos duomenys valstybėse narėse gerokai skiriasi 2010 metais didžiausia pelno mokesčio našta slėgė Ispaniją, o mažiausia buvo Lietuvoje. Iš diagramos matyti, kad pelno mokesčio naštos požiūriu Italijos ir Ispanijos mokesčių politika pelno mokesčio srityje yra labai panaši, galima būtų įvelgti netgi tiesioginį šio rodiklio ryšį tarp šių dviejų valstybių. Tuo tarpu Lietuva tarsi iškrenta iš nagrinėjamojo konteksto. Ypač ryškus pelno

mokesčio naštos padidėjimas Lietuvoje matomas 2003 metais. Žinant, kad nuo 2002 metų sausio 1 d. Juridinių asmenų mokesčio įstatymą pakeitė Pelno mokesčio įstatymas, galima numanyti, jog minėtasis staigus pelno mokesčių įplaukų padidėjimas yra sąlygotas būtent teisinės bazės pasikeitimo. Pajamų iš pelno mokesčio surinkimą visų pirma įtakojo vidiniai veiksniai, t.y. apmokestinamas įmonės pelnas priklauso nuo jo apmokestinimą reglamentuojančių teisės aktų kaitos (Baranauskienė, Novošinskienė, 2011). Tiek pelno mokesčio tarifo kitimas, tiek įvairių lengvatų sukūrimas (pelno, panaudoto investicijoms, apmokestinimas „nuliniu“ tarifu, nuostolių perkėlimas į kitus metus ir pan.) pelno mokesčio įplaukas į biudžetą paveikė didėjimo linkme.

Tačiau teigti, kad pelno mokesčio našta tenkanti Lietuvos verslo subjektams yra nedidelė neteisinga. Apskaiciuotas pelno mokesčio naštos dydis yra kiek sumažintas, nes nėra įvertintos šešėlinės ekonomikos apimtys. Šešėlinė ekonomika mokesčių nemoka, todėl ir mokesčio našta yra didesnė nei rodo apskaiciuotas sumokėto pelno mokesčio ir bendrojo vidaus produkto santykis (Zoltán, 2009). EUROSTAT ekspertų nuomone, šešėlinė ekonomika Lietuvoje siekia net 27 procentus bendrojo vidaus produkto ir yra viena iš didžiausių Europos Sąjungos šalyse.

Galima susidaryti nuomonę, kad pelno mokesčio našta Lietuvoje yra nedidelė, tačiau čia reikėtų vertinti ne tik šešėlinės ekonomikos lygį, bet ir svarbu įvertinti tą pajamų dalį, kuri lieka verslo subjektui jau sumokėjus pelno mokestį. Savaiame aišku, kad uždirbančioms didesnę pelną įmonėms lengviau sumokėti mokesčius nei gaunančioms mažą pelną. Akivaizdu ir tai, jog gaunantys mažą pelną verslo subjektai santykinai sumokės daug pelno mokesčio. Kad galima būtų teigti didelė ar maža pelno mokesčio našta yra Lietuvoje – tam tikslui reikia įvertinti ir šalies makroekonominis pajėgumus. Būtent tam yra dažniausiai analizuojamas bendrojo vidaus produkto, tekančio vienam šalies gyventojui, rodiklis (žr. 2 pav.).

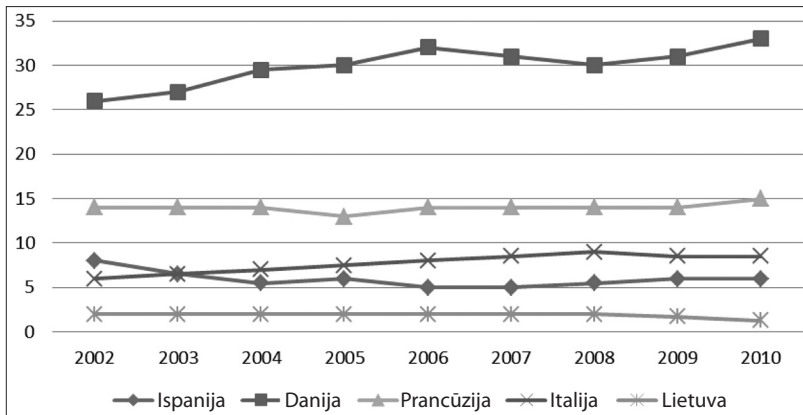

2 PAV. Bendras vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, koef. ES mastu

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis EUROSTAT duomenų bazėje skelbiamais duomenimis)

2 pav. pateiktas bendrojo vidaus produkto, tekančio vienam šalies gyventojui rodiklis, pritaikytas tarptautiniams palyginimams tarp Europos Sąjungos šalių. 100 koeficiento dydis atitinka Europos Sąjungos šalių vidurkį. Iš 2 pav. galima matyti, kad šis rodiklis gana ženkliai skiriasi Lietuvoje nuo kitų nagrinėjamų valstybių ir yra gerokai žemiau nei Europos Sąjungos

šalių vidurkis. Aišku, juk nėra ko lygintis mažai valstybei su Europos Sąjungos gigantėmis, tačiau vis dėlto pasimokyti yra ko. Tai kaipgi nuspręsti ar dar galima didinti pelno mokesčio tarifą Lietuvoje, o gal jau pasiekta maksimali riba ir mokesčių reikėtų mažinti. Nagrinėjant verslo subjektų mokamą pelno mokesčių būtina sąlyga yra ir verslo subjektų skaičiaus įvertinimas. Tam tikslui buvo paskaičiuota kiek vienas šalies verslo subjektas, nepriklausomai nuo pastarojo dydžio, vidutiniškai sumoka pelno mokesčio į nacionalinį biudžetą (žr. 3 pav.).

3 PAV. Pelno mokesčiai, sumokėtas vidutiniškai vieno verslo subjekto, eurais

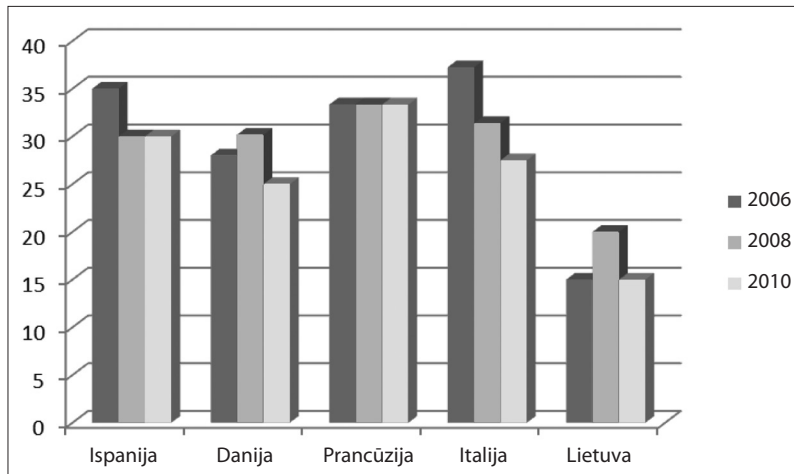
Šaltinis: sudaryta autorių remiantis EUROSTAT duomenų bazėje skelbiamais duomenimis

Kaip matyti iš diagramos Lietuvos verslo subjektai sumoka labai mažai pelno mokesčio. Tačiau apibendrinant tyrimo eigoje gautus rezultatus galima teigti, kad nors Lietuvoje tarifas yra sąlyginai nedidelis pelnas, kurį vidutiniškai sumoka vienas verslo subjektas, taipogi nedidelis, tačiau įvertinus šalies ekonominę būklę, galima teigti, kad pelno mokesčio našta yra sąlyginai didelė lyginant su kitomis nagrinėtomis valstybėmis. Taigi pelno mokesčio, mokamo Lietuvos verslo subjektų, srityje pokyčiai reikalingi. Tuo tarpu patraukliausia pelno mokesčio požiūriu yra Italija. BVP, tenkantis vienam gyventojui yra aukštas, pelno mokesčiai, tenkantis vienam verslo subjektui yra sąlyginai nedidelis. Įvertinus šalies ekonominę padėtį, o ir pelno mokesčio našta nėra jau tokia atgrasi. Panaši situacija ir Prancūzijoje.

Kad būtų galima identifikuoti tokių skirtumų pelno mokesčio atžvilgiu priežastis tikslinga yra atlikti įstatyminės bazės analizę tarptautiniu mastu. Tokia analizės forma straipsnio autorių nuomone leistų įvertinti būtinų pokyčių pelno mokesčio srityje kryptį plėtojimo galimybes ir perspektyvas.

PELNO MOKESČIO TAIKYMO PERSPEKTYVŲ VERTINIMAS TARPTAUTINIU MASTU

Pelno mokesčio perspektyvoms Lietuvoje įvertinti buvo pasirinktos kelios Europos Sąjungos šalys – Prancūzija, Italija, Ispanija ir Danija. Pasirinktos ekonomiškai gan stiprios, mokesčių sistemos požiūriu labai išsivysčiusios šalys, autorių nuomone, daug pažangesnės ir patrauklesnės užsienio investicijoms bei naujo kapitalo kūrimui nei Lietuva. Atliktas tyrimas tikėtina, kad leis įvertinti tokių ženklų kontrastų egzistencijos priežastis ir pasėkmes. Pirmiausiai reikėtų apžvelgti kokio dydžio pelno mokesčių moka mūsų nagrinėjamų valstybių verslo subjektai (žr. 4 pav.).

4 PAV. Standartiniai pelno mokesčio tarifų dydžiai 2006–2010 m.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis EUROSTAT duomenų bazėje skelbiamais duomenimis

Kaip matome iš 4 pav., standartiniai pelno mokesčio tarifai nagrinėjamosiose ES šalyse skiriasi nežymiai, iš konteksto iškremta tik Danija ir Lietuva. Dažniausiai mokestinių tarifų lyginimo būdas yra naudojamas tarpvalstybinėms mokesčių lyginamosioms analizėms atlikti kai yra lyginami to paties mokesčio tarifai (Bellak, Leibrecht, 2005). Tačiau mokestis – ne tik tarifas, bet ir bazė. Lyginant tarifus gaunama labai paviršutiniška informacija, kurią prasminga yra lyginti tik tada kai mokesčio bazė sutampa, tačiau mokesčių bazė skiriasi, o ypatingai tiesioginių mokesčių, o pelno mokestis yra vienas iš pastarųjų. Taip yra, todėl, kad lyginami ir tik standartiniai pelno mokesčio tarifai. Kiekvienoje valstybėje yra numatyta begalė išimčių, teikiamų lengvatų ir panašiai. Būtent dėl šios priežasties yra atliekama konkrečių valstybių pelno mokesčio įstatyminės bazės analizė.

Kaip ir visose nagrinėjamosiose valstybėse, taip ir Prancūzijoje pelno mokestį moka visos šalyje veikiančios įmonės ir jų filialai. Šioje šalyje pelno mokesčio sistema yra gana panaši į Lietuvos, Vyriausybė taip pat skatina verslo subjektų investicijas į mokslinius tyrimus – įmonėms per praėjusį mokestinį laikotarpį padidinusioms išlaidas iki 50 procentų, skirtas moksliniams tyrimams arba iki 35 procentų personalo mokymams, yra teikiami mokesčių kreditai, kurie leidžia gana ženkliai sumažinti mokamą pelno mokestį. Taip pat standartinio tarifo yra taikomas ir sumažintas 8 proc. tarifas, apmokestinant ilgalaikį kapitalo prieaugį, išskyrus kai kurį finansinio pobūdžio kapitalo prieaugį.

Pažangesnė nei Lietuvoje yra taikoma smulkaus ir vidutinio verslo įmonių apmokestinimo sistema. Įmonėms, kurios yra nepriklausančios įmonių korporacijoms ar grupėms, kurių metinė apyvarta yra ne didesnė nei 7630000 eurų ir kurių ne mažiau kaip 75 proc. turimo kapitalo priklauso fiziniams asmenims, yra taikomas lengvatinis 15 proc. pelno mokesčio tarifas, tačiau tik pelno daliai – 38120 eurams. Taip pat siekiant išvengti įmonių monopolizacijos proceso, su kuriuo yra susiduriama šiandieninėje Lietuvos ekonomikos terpėje, įmonių grupėms ar korporacijoms yra mokamas solidarumo mokestis (0,13 proc. pelno mokesčio bazės) ir socialinis mokestis (3,3 proc. nuo pelno mokesčio bazės). Taigi, viena iš pelno mokesčio Lietuvoje tobulinimo sričių galėtų būti monopolizacijos proceso netiesioginių kontrolės priemonių įdiegimas remiantis Prancūzijos pavyzdžiu.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog Italijoje esti ne tik didesnis mokesčio tarifas, tačiau ir apmokestinimo principai atvirkštiniai prieš tai tirtos valstybės atžvilgiu. Šioje Europos Sąjungos šalyje verslo subjektai moka juridinių asmenų pelno mokesťį (IRPEG) ir jeigu įmonės partneriai yra fiziniai asmenys – regioninį apyvartos mokesťį (IRAP). Smulkaus ir vidutinio verslo vis augančios apimtys verčia susimastyti apie tokias tendencijas, straipsnio autorių nuomone, ne tik smulkųjį, tačiau ir užsienio investuotojus gundyti turėtų pelno mokesčio lengvata – naujai įsikūrusios įmonės yra atleidžiamos nuo pelno mokesčio net dešimties metų laikotarpiui. Be to ir tarifai nėra tokie jau dideli kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio – finansinių ir holdingo kompanijų pelnui yra taikomas 7,5 proc. tarifas. Valstybė skatina ir mišraus kapitalo, kuomet valstybės dalis viršija 50 proc., kompanijų kūrimąsi pelno mokesčio tarifą mažindama iki 6,25 proc. Pelno mokesčio lengvata naujesiems investuotojams galėtų būti viena iš Lietuvos verslo subjektų pelno apmokestinimo tobulinimo perspektyvų.

Pelno mokesčiu, kuris yra mokamas tris kartus per metus, yra apmokestinamos Ispanijoje įsteigtos įmonės ir užsienio bendrovės, kurios plėtoja nuolatinį verslą šioje valstybėje. Mokesčio įstatyminės bazės atlikta analizė parodė, kad apmokestinimo sistemos lengvatos yra orientuotos tiek į smulkų ir vidutinį verslą, tiek ir į įmonių grupes bei korporacijas. Verslo subjektams, kurių metinė pardavimų apimtis yra mažesnė nei 8 milijonai eurų yra taikomos tam tikros mokesčių lengvatos:

- 25 proc. pelno mokesčio tarifas yra taikomas pirmiesiems 120 000 eurų apmokestinamųjų pajamų;
- 10 proc. suteikiamas mokesčių kreditas investicijoms ir išlaidoms internete, informacinėms technologijoms ir komunikacijoms (Spain taxes, 2011).

Įmonių grupės ir kooperatyvai yra apmokestinami taikant 26 proc. pelno mokesčio tarifą. Lietuvoje, panašiai kaip ir Ispanijoje yra taikomas mažesnis tarifas smulkioms ir vidutinėms įmonėms, skatinama elektroninė komercija.

Įmonių, kurios yra registruotos šioje šalyje arba užsienyje registruotos įmonių, kurių pagrindinė atstovybė yra Danijoje, yra apmokestinamos tiek gautas pelnas Danijoje, tiek kitose užsienio valstybėse, įskaitant ir kapitalo prieaugį. Valstybės pelno mokesčio sistema yra patraukli ne tik iš pirmo žvilgsnio sąlyginai nedideliu mokesčio tarifu, taikomu besąlygiškai, tačiau ir dividendų neapmokestinimu.

Valstybės pelno mokesčio sistema yra patraukli ne tik iš pirmo žvilgsnio sąlyginai nedideliu mokesčio tarifu, taikomu besąlygiškai, tačiau ir dividendų neapmokestinimu. Atlikus įstatyminės bazės analizę paaiškėjo, kad Danijoje veikia palanki holdingo grupių apmokestinimo sistema, kuri yra itin palanki užsienio investuotojams iš trečiųjų šalių. Šioje Europos Sąjungos šalyje yra neapmokestinami dividendai, mokami užsienio motininėms įmonėms – tokiu būdu dividendai gali būti pervedami iš kitų ES šalių per Danijos Holdingo grupes į motinines įmones, esančias už Europos Sąjungos ribų. Viena iš pelno mokesčio Lietuvoje tobulinimo perspektyvų galėtų būti siekiant Danijos pavyzdžiu dividendų apmokestinimo lengvatos, taip pritraukiant daugiau užsienio investuotojų. Net ir didžiausi mokesčių reformų skeptikai tegia, kad šiuo metu Lietuvos verslo subjektų apmokestinimas pelno mokesčiu yra per didelis. Tačiau tokiam teiginiui neužtenka pasižiūrėti vien tik į mokesčio surinkimo apimtį, tačiau reikia atsižvelgti ir į šalies makroekonominę terpę, užsienio investicijų apimtį, mokesčių kultūrą.

IŠVADOS

Remiantis atlikta teorine pelno mokesčio pokyčio vertinimo analize galima teigti, kad Lietuvoje pelno mokesčio tarifas ir pelno mokesčio našta tenkanti verslo subjektui yra pati mažiausia palyginus su nagrinėjamosiomis šalimis. Tačiau valstybės surenkamos pajamos iš pelno mokesčio ir šalyje sukuriamas BVP tenkantis vienam gyventojui, taip pat yra mažiau si Lietuvoje. Tai parodo, kad pelno mokesčio Lietuvoje nėra efektyvus ir todėl yra būtina jį koreguoti.

Iš atliktos pelno mokesčio tarptautinės analizės galima daryti išvadą, kad tiek užsienio, tiek vietiniai verslo subjektai nagrinėtose Europos Sąjungos šalyse mokesčio bazę turi galimybę apskaičiuoti vienodai – atimant visus įmanomus atskaitymus. Tikriausiai tai būtų viena iš pagrindinių kertinių krypčių Lietuvos patrauklumo užsienio investuotojams pelno mokesčio atžvilgiu paaiškinimui.

Atlikus pasirinktą Europos Sąjungos šalių pelno mokesčio įstatyminės bazės analizę, galima teigti, jog yra keletas esminių Lietuvos Respublikos pelno mokesčio sistemos tobulinimo krypčių:

- Šiandieninė Lietuvos ekonomika susiduria su tam tikrų verslo sričių monopolizacija. Šiandien jau imamasi tam tikrų valdymo sprendimų priėmimo šiai probleminės srities plėtros ribojimui. Viena iš papildomų prevencinių priemonių verslo sričių monopolizacijos proceso valdymui galėtų būti Prancūzijos pelno mokesčio praktikos pavyzdys, kuomet yra skatinamos mažų ar vidutinių įmonių kūrimasis šalyje. Lietuvoje mažos įmonės taipogi turi tam tikrą pelno mokesčio lengvatą – sumažintą 5 proc. tarifą. Tačiau įmonių grupių ar kompanijų mokamo pelno mokesčio sąskaita būtų galima įvesti didesnes pelno lengvatas smulkiąjam verslui.
- Siekiant smulkaus verslo spartesnio vystymosi koks yra Italijoje, sekti pastarosios pavyzdžiu, kai net dešimties metų laikotarpiui naujai įsikūrusios įmonės nemoka pelno mokesčio. Taip Lietuva ne tik galėtų spręsti jau anksčiau aptartą verslo monopolizacijos problemą, tačiau pritrauktų ir naujų užsienio kapitalo investicijų. Tačiau imantis vertinti tokias mokesčio perspektyvas reiktų nepamiršti ne tik ekonominio vertinimo, tačiau ir mokesčių kultūros lygio nustatymo ir palyginimo.
- Siekiant pritraukti daugiau užsienio kapitalo reiktų patobulinti ir pelno mokesčio įstatyminę bazę, siekiant suvienodinti tiek Lietuvos, tiek ir užsienio verslo subjektų apmokestinimo tvarką, nes šiuo metu pastariesiems skirtingai nei Lietuvos verslo subjektui yra apmokestinamos visos gautos pajamos. Tiesa, šiuo metu su šia problema susiduria ne tik užsienio verslo subjektai, tačiau ir verslo liudijimo turėtojai.
- Lietuva sumažindama dvigubą pelno mokesčio apmokestinimą, tokį kaip dividendų išmokėjimo akcininkams mokesčio sumažinimą ar net panaikinimą, kaip Danijos pavyzdyje.

LITERATŪRA

1. Baranauskienė, J.; Novošinskienė, A. (2011). *Pelno mokesčio našta Lietuvoje*. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2004/Apskaita/Baranauskiene_Jurgita.htm. Žiūrėta: [2011-04-22].
2. Bellak, Ch., Leibrecht, M. (2005). *Effective Tax Rates as a Determinant of Foreign Direct Investment in Central and East European Countries: A Panel Analysis*. Prieiga per internetą: http://epub.wu-wien.ac.at/dyn/virlib/wp/mediate/epub-wu-01_882.pdf?ID=epub-wu-01_882. Žiūrėta: [2011-09-16].

3. Boguslauskas, V., Jakštoņytė, G., Giriūnas, L. (2011). *Evaluation of the burden of taxation received by households in Lithuania*. // International Journal of Human and Social Sciences. [Paris] : World Academy of Science, Engineering and Technology. ISSN 2010-4081. 2011, Vol. 6, iss. 1, p. 11-16.
4. Butkevičius A., Rimas J., Stačiokas R. (2005). *Diversity of evaluation of consequences of tax policy*. Verslas: teorija ir praktika, 1(6), 26-37.
5. EUROSTAT. *Taxes in Europe - Tax reforms database (TEDB/TAXREF)*. [žiūrėta 2011-09-16]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/info_docs/tax_inventory/index_en.htm
6. EUROSTAT. *Tax revenue in the EU increases in 2005 General government expenditure and revenue in the EU 2006* [žiūrėta 2008-01-09]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL.
7. Jakštoņytė, G. (2008). *Lietuvos namų ūkių mokesčių naštos vertinimas*. Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos = Science and studies of accounting and finances: problems and perspectives : 6-osios tarptautinės mokslinės konferencijos, skirtos LŽŪU Apskaitos ir finansų katedros 40-mečiui paminėti, straipsnių rinkinys, 2008 m. spalio 24 d. Akademija, Kauno r. Akademija : LŽŪU Leidybos centras.. ISSN 2029-1175. 2008, nr. 1(6), p. 34-39.
8. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2010, Nr. 93-3979.
9. Messere, K. (1999). *The tax system in the industrialized countries*. – Oxford university press. ISBN 0-19-829331-3;
10. Meškauskienė, D. Tvaronavičienė, M. (2003). *Lietuvos mokesčių sistema: mokesčių naštos tyrimas*. Verslas: teorija ir praktika – Business: theory and practice. 2003, IV tomas. Nr. 1, p.36-42. ISSN 1648-0627.
11. Novošinskienė, A., Slavickienė, A. (2006). *Mokesčių naštos mažinimo galimybės*. Vagos: LŽŪU mokslo darbai. 2006 (1), Nr. 73, p. 51-55. ISSN 1648-116X.
12. Pukelienė, V., Šinkūnienė, K. (2005). *Tax Culture and its impact on tax efficiency*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. No. 33. Kaunas: VDU. ISSN 1392-1142.
13. Spain taxes. [žiūrėta 2011-09-17]. Prieiga per internetą: <http://www.strongabogados.com/corporate-taxes.php#CorpTaxes>
14. Stačiokas, R., Dagilienė L. (2004). *Taxes – the main income source of the European Union (EU) budget*. Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics 3(38), 49-54.
15. Šinkūnienė, K. (2005). *Taxation principles in tax culture: theoretical and practical aspects*. No. 35. Kaunas: VDU. ISSN 1392-1142.
16. Zoltán, T. *Tax optimization – how to capitalize on the international tax opportunities*. [žiūrėta 2009-08-11]. Prieiga per internetą: http://www.calderan.com/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=6.

ASSESSMENT OF NEED FOR CHANGES OF PROFIT TAX

Giriūnienė G., Giriūnas L.

Summary

The scientific article analyzes the need for taxes imposed on the companies' profit and assessment of perspectives of their application. As recently the statutory base of profit tax present in tax systems of various countries has been changing more and more often, the companies encounter problems of accounting organization caused by differences in financial and tax system. Besides,

more and more analysts of the Lithuanian markets start to suggest in their articles to cancel the profit tax that has been existing for almost twenty years already. Therefore the international analysis had the aim to learn whether the rejection of profit tax is really meaningful in Lithuania. The scientific article has identified the problems of necessity to change the profit tax, analyzed the tax burden applicable to profit and payable by business subjects, and there has been done comparative international analysis of base and tariffs of profit tax. The done research allowed foreseeing the perspectives of profit tax, improvement possibilities and threats in Lithuania, and thus there have been presented and concretized the suggestions.

Key words: tax burden, profit tax, tax assessment.

KOMERCINIŲ BANKŲ KOMITETAI: RAIDA IR VIETA RIZIKŲ VALDYMO PROCESĖ

Meilė Jasienė, prof. dr. (HP)

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas
Saulėtekio 9, Vilnius, telef. 2366142, el. paštas meilute.jasiene@ef.vu.lt

---

Anotacija. Straipsnio tikslas – nustatyti komercinių bankų komitetų vietą ir vaidmenį banko valdymo struktūroje, jų raidos Lietuvoje ypatybes ir svarbą rizikų valdymo procese.

Straipsnyje aptariamas komercinių bankų vaidmuo; nagrinėjamos komercinio banko valdymo grandys, pagrindiniai organai; tyrinėjami komercinių bankų komitetai, jų kūrimo raida, veiklos reglamentavimas ir funkcijos valdant banko rizikas.

Reikšminiai žodžiai: komercinio banko organai, banko komitetas, rizikos valdymas.

IVADAS

Rizikų valdymo tematika aktuali nuolat, tačiau mokslinėje literatūroje ir bendrai viešumoje daugiau dėmesio skiriama jos teoriniam aspektui, o klausimai, susiję su bankine praktika, nagrinėjami menkai, daugiausia dėl bankų uždaramo ir informacijos šiais klausimais trūkumo. Didėjantis bankų uždaramas neskatina visuomenės pasitikėjimo. Pavyzdžiui, dabartiniu metu net ir bankų valdymo struktūros nėra viešai prieinamos, kai tuo tarpu anksčiau buvo publikuojamos bankų leidiniuose.

Vienas tokių klausimų – komercinių bankų komitetai ir jų veikla. Komitetų veikla dažniausiai siejama su bankų komercine paslaptimi. Atskiri komitetai, jų veiklos ypatybės valdant konkrečias rizikas paliečiami dalinai ir kai kuriuose mokslo darbuose: aktyvų ir pasyvų komitetai (Koch, 1995; Koch, MacDonald 2010; Jasienė, Titarenko, 1997; Jasienė 1998; 2010; Titarenko, Titarenko, 1997; Vaškelaitis, 2003), paskolų ir vidaus audito komitetai (Valvonis, 2004; Abbott, Parker, Peters, 2004; Carcello, Neal, 2000; 2003). Tačiau pažymėtina, kad publikacijose komercinių bankų komitetai nėra nagrinėjami kaip visuma.

Šio straipsnio tikslas - pamėginti apibūdinti komercinių bankų pagrindinių komitetų vietą banko valdymo struktūroje ir vaidmenį valdant rizikas, jų raidos Lietuvoje bruožus. Siekiant tikslo numatomi atlikti uždaviniai: 1) aptarti komercinio banko valdymo grandis, 2) banko rizikų valdymo ypatybes, 3) išnagrinėti aktyvų ir pasyvų, paskolų, rizikų valdymo ir vidaus audito komitetų funkcijas ir veiklos ypatybes. Straipsnio objektas – komercinių bankų komitetai. Tyrimui naudota mokslinių šaltinių, komercinių bankų veiklą reglamentuojančių dokumentų nuostatų analizė ir sisteminimas, pasiremta autorės praktine patirtimi.

1. KOMERCINIS BANKAS IR JO VALDYMO GRANDYS

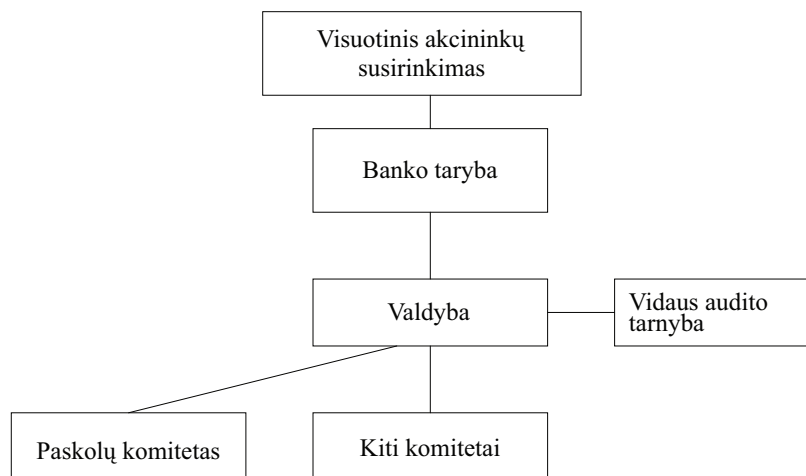
Bankai finansų rinkose vaidina reikšmingą vaidmenį, bankų sistemoje komerciniai bankai sudaro daugumą. Komercinis bankas yra akcinio kapitalo įmonė, kuri verčiasi indėlių bei kitų grąžintinų lėšų priėmimu ir paskolų teikimu bei prisiima su tuo susijusią riziką ir atsakomybę, taip pat verčiasi kita įstatymais nustatyta veikla.

Komerciniai bankai atlieka tarpininko funkciją: surenka laikinai laisvas gyventojų ir įmonių lėšas indėlių pavidalu ir jas skolina tiems ūkio subjektams, kuriems jų laikinai trūks-

ta. Komeraciniai bankai tuo būdu transformuoja dažniausiai nedidelių sumų ir trumpo termino indėlių lėšas į didesnių sumų ir ilgesnio termino paskolas. Komerčių bankų veikla neišvengiamai susijusi su įvairiomis rizikomis, todėl tų rizikų valdymas yra svarbi ir neatskiriama bankų veiklos dalis.

Šiuo metu Lietuvoje yra 9 Lietuvos banko licenciją turintys komerciniai bankai. Tai 9 bankai akcinės bendrovės: AB „Swedbank“, AB DNB bankas, AB SEB bankas, AB bankas „Snoras“, AB „Citadele“ bankas, AB bankas „Finasta“, AB Šiaulių bankas, AB Ūkio bankas, UAB Medicinos bankas.

Pirmajame, Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatyme (1992) buvo nurodyta, kad komercinio banko valdymo struktūrą sudaro visuotinis akcininkų susirinkimas, banko taryba ir valdyba. Šiame įstatyme komitetai nebuvo paminėti.

1 PAV. Komerčinio banko valdymo struktūra.

Sudaryta autorės pagal: Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymas, 1994.

Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatyme (1994) buvo nurodyta, kad banko valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas, banko taryba, banko valdyba ir administracijos vadovas. Nurodyta, kad bankas privalo turėti nuolat veikiančius paskolų komitetą ir vidaus audito tarnybą, taip pat kad gali būti sudaromi ir kiti banko komitetai ir tarnybos (žr. 1 pav.).

Pavyzdžiui, tuometiniame Lietuvos žemės ūkio banke greta įstatyme kaip privalomų nurodytų paskolų komiteto ir vidaus audito tarnybos veikė ir kiti komitetai: aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas, probleminių aktyvų komitetas ir informacinių technologijų komitetas, kurie tuo laikotarpiu sprendė bankui aktualius uždavinius. Probleminių aktyvų komitetas bankui buvo reikalingas dėl turėto blogų paskolų portfelio ir perimto už paskolas turto valdymo, informacinių technologijų komitetas – dėl kompiuterinių sistemų bei programinės įrangos diegimo, aktyvų ir pasyvų valdymo komitetas – siekiant efektyvesnės banko veiklos, geresnio finansinio rezultato.

Šiuo metu Lietuvos komerciniuose bankuose yra šie organai: visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba, valdyba; banko valdymo organais įstatyme vadinami banko valdyba ir administracijos vadovas (Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004).

Aukščiausias komercinio banko organas – akcininkų susirinkimas.

Stebėtojų taryba yra akcininkams atstovaujantis ir jų teisėtus turtinius bei neturtinius interesus ginantis banko organas, renkamas apibrėžtam laikotarpiui įstatymuose ir banko įstatuose nustatytų funkcijų atlikimui. Stebėtojų tarybos narių skaičių nustato įstatatai. Stebėtojų tarybą renka ir atleidžia visuotinis akcininkų susirinkimas. Stebėtojų taryba renkama iš akcininkų ir banko akcininkams juridiniams asmenims atstovaujančių asmenų. Visuotinis akcininkų susirinkimas gali nustatyti stebėtojų tarybos nariams atlyginimą (mokėti tantjemas) tik iš pelno. Stebėtojų tarybos nariai turi lygias teises. Stebėtojų taryba kartą per metus atsiskaito visuotiniam akcininkų susirinkimui.

Banko valdyba yra vienas iš banko valdymo organų. Banko valdyba vadovauja bankui, tvarko jo reikalus, atstovauja jam ir už banko operacijų vykdymą atsako pagal įstatymus. Banko valdybos narius ir jos pirmininką bei jo pavaduotojus skiria ir atleidžia iš pareigų stebėtojų taryba. Banko valdybos pirmininkas, jo pavaduotojai ir valdybos nariai dirba banke ir gauna pareiginį atlyginimą, kurį jiems nustato stebėtojų taryba. Banko valdybos narių skaičių, valdybos ir jos narių veiklą, įgalinimus ir teises, nutarimų priėmimo tvarką nustato banko įstatatai ir banko valdybos darbo reglamentas.

Banko valdybos pirmininkas vadovauja banko valdybai. Jis organizuoja banko darbą; be atskiro įgaliojimo atstovauja bankui šalyje bei užsienyje ir atlieka visus su tuo susijusius veiksmus; nustato banko struktūrą; steigia, reorganizuoja bei likviduoja bankui pavaldžias įmones; skiria ir atleidžia banko struktūrinių padalinių vadovus, vyriausiuosius finansininkus (buhalterius), kitus specialistus bei tarnautojus, bankui pavaldžių įmonių vadovus ir kt. Banko valdybos pirmininką skiria ir atleidžia stebėtojų taryba. Banko valdybos pirmininkas yra banko tarnautojas: dirba banke ir gauna pareiginį atlyginimą, kurį jam nustato stebėtojų taryba. Visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimu banko valdybos pirmininkui gali būti mokamos tantjemos.

Komerciniame banke yra struktūriniai ir nestrukūriniai padaliniai. Nestrukūriniai padaliniai – tai komitetai, kurie atlieka strategines funkcijas. Struktūriniai padaliniai – departamentai, skyriai, kurie atlieka taktines, arba vykdomąsias, funkcijas.

Rengiantis tapti Europos sąjungos nare, 2004 m. kovo 30 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, kurio 36 straipsnyje nurodyta: “Bankas privalo turėti nuolat veikiančius paskolų, vidaus audito ir rizikų valdymo komitetus” (žr. 2 pav.).

2. BANKO RIZIKŲ VALDYMO YPATYBĖS

Banko rizikų valdymo pagrindinis tikslas – išlaikyti atitinkantį banko politiką rizikos lygį, kad pokyčiai banko viduje ar išorėje nesukeltų pavojaus stabiliai banko veiklai, pasitikėjimui banku ir priežiūros institucijų nustatytiems riziką ribojantiems normatyvams ir kitiems apribojimams vykdyti. Banko rizikų valdymas – tai procesas, kurio metu, atsižvelgiant į banko politikos nuostatas siekiant banko tikslų, banko rizika yra planuojama, analizuojama, vertinama ir kontroliuojama. Skiriamos šios pagrindinės banko rizikos rūšys: kredito rizika ir nekreditinės rizikos, iš jų: likvidumo rizika, kapitalo (mokumo) rizika, užsienio valiutos rizika, palūkanų normos rizika, operacinė (veiklos) rizika.

Banko rizikų valdymo sistemą sudaro tokie elementai kaip valdymo strategija, organizacinė struktūra, matavimo sistema, informacinės sistemos, priemonės ir procedūros, vidaus kontrolės sistema (vidaus kontrolė ir vidaus auditas). Rizikų valdymo lygiai – rizikų nustatymas, jų kiekybinis įvertinimas, konkrečios rizikos politikos formulavimas, strategijos nustatymas, stebėseną.

2 PAV. Komerčinio banko valdymo struktūra.

Sudaryta autorės pagal: Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004.

Valdant banko riziką priimami sprendimai šiose srityse: rizikos įvertinimo, rizikos priėmimo ar ribojimo, rizikos išvengimo, perdavimo, sumažinimo iki priimtino lygio, rizikos valdymo trūkumų analizavimo ir rizikos valdymo tobulinimo.

Kiekvienos iš rizikų valdymo organizavimas pagrįstas funkcijų pasidalijimu ir atskyrimu: rizikos vertinimo, rizikos limitų nustatymo ir stebėsenos, rizikos priežiūros, rizikos dydį įtakančių sprendimų priėmimo ir atsakomybės už limitų laikymąsi srityse.

Bankas savo politikos rėmuose formuoja atskirų rizikų valdymo politikas, kuriose apibrėžiami politikos principai, matavimas ir valdymas, limitų nustatymas, atsakomybė, atskaitomybė ir kontrolė.

Komitetai vykdo rizikos priežiūrą, nustato rizikas ribojančius limitus bei reglamentuojančias vidaus tvarkas ir organizuoja rizikos valdymo procesą banke, o įtakančius rizikos dydį sprendimus priima banko valdyba arba atitinkami komitetai savo kompetencijos ribose. Komitetus, išskyrus vidaus audito komitetą, steigia valdyba ir nustato jų sudėtį. Komitetai nustatytais terminais informuoja banko valdybą apie rizikos situaciją banke, jos pobūdį, kaip tai atitinka banko politiką, pateikia nustatytų rizikas ribojančių limitų laikymosi ataskaitas.

3. AKTYVŲ IR PASYVŲ VALDYMO KOMITETAS

Aktyvų ir pasyvų valdymo komitetų (APVK) veiklos Lietuvoje pradžia laikytini 1994 m., kai Lietuvos akciniame inovaciniame banke buvo įsteigtas APVK, buvo patvirtinti rizikas ribojantys limitai.

1995 m. APVK buvo įsteigti Litimpeks, Vakarų ir Vilniaus bankuose. Šių bankų APVK veikloje pagrindinis dėmesys buvo skiriamas užtikrinti likvidumą ir pelningumą, veiklos rizikos kontrolę. Tačiau tuo metu bankai negalėjo sėkmingai vykdyti esminių funkcijų ir strateginio planavimo dėl kredito išteklių pritraukimo bei laisvų lėšų panaudojimo ribotų galimybių tuometinėje rinkoje. Todėl dažniausiai APVK buvo sprendžiami einamosios veiklos klausimai ir analizuojami finansinės veiklos rezultatai.

Lietuvos taupomasis bankas 1996 m. pradžioje, po 1995 m. pabaigos – 1996 m. pradžios Lietuvos bankinės sistemos likvidumo krizės įsteigė išdo komitetą, APVK analogą.

Antrojoje 1996 m. pusėje APVK pradėjo savo veiklą Hermio banke, Lietuvos valstybiniame komerciniame banke ir Lietuvos žemės ūkio banke, vėliau – ir kituose bankuose.

APVK, kaip ir kitų banko komitetų, sudarymą, funkcijas ir veiklą reglamentuoja atitinkami nuostatai, kuriuos tvirtina banko valdyba. APVK pavaldus banko valdybai, banko valdyba gali sustabdyti, keisti ar atšaukti jo nutarimus.

Komiteto pagrindiniai *tiksai*: optimizuoti banko pelningumą ir balanso struktūrą atsižvelgiant į bankui priimtina rizikos lygį; įvertinti nekreditinių rizikų leistinas ribas ir nustatyti rizikos limitus, leidžiančius efektyviai valdyti banko balansą.

Siekdamas tikslų APVK vykdo šiuos *uždavinius*: nustato ir teikia valdybai tvirtinti banko aktyvų ir pasyvų valdymo politiką, jos pakeitimus, atsižvelgdamas į išorės ir vidaus sąlygas ir banko veiklos rezultatus.

APVK savo tikslus ir uždavinius realizuoja atlikdamas šias *funkcijas*:

- Analizuoja banko balanso pokyčius ir prognozuoja jų kitimo tendencijas, vertina jų įtaką banko pelningumui.
- Nustato aktyvų ir pasyvų straipsnių limitus siekdamas balanso struktūros optimizavimo.
- Parengia ir teikia banko valdybai tvirtinti nekreditinių rizikų valdymo politikas, organizuoja ir vykdo nekreditinių rizikų valdymo priežiūrą.
- Kontroliuoja ir tikslina kapitalo pakankamumo rodiklio vykdymo strategijos įgyvendinimą.
- Analizuoja perspektyvas pagrindinėse banko veiklos rinkose bei jų kitimo tendencijas.
- Vertina makroekonominės aplinkos pokyčių ir bankų konkurencijos įtaką banko veiklos rezultatams ir numato priemones, apsaugančias banką nuo neigiamo šių pokyčių poveikio.
- Nustato ir teikia banko valdybai tvirtinti banko paslaugų įkainius.
- Nustato ir teikia banko valdybai tvirtinti indėlių palūkanų normas.
- Nustato ir teikia banko valdybai tvirtinti minimalias paskolų palūkanų normas.

APVK sprendimai dėl piniginių išteklių pritraukimo ir panaudojimo yra privalomi vykdyti visiems banko struktūriniais ir nestruktūriniais padaliniais. Už banko aktyvų ir pasyvų valdymą atsakinga banko valdyba, ji suformuluoja šios politikos principus ir nekreditinių rizikų priežiūrą paveda APVK.

4. PASKOLŲ KOMITETAS

Paskolų komitetas yra nestruktūrinis banko padalinys, tiesiogiai atskaitingas banko valdybai arba valdybos pirmininkui. Paskolų komiteto pagrindiniai *tiksai* - užtikrinti efektyvų paskolų paraiškų nagrinėjimą ir paskolų teikimo procedūrų tobulinimą bei teisingą kredito rizikos įvertinimą.

Paskolų komitetai Lietuvos komerciniuose bankuose pradėjo veiklą 1995 m., priėmus Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymą (1994).

Banko paskolų komiteto svarbiausios *funkcijos*:

- Atlikti paskolos analizės dokumentų įvertinimą.
- Priimti sprendimą dėl paskolos teikimo ar sutarties sąlygų pakeitimo.
- Teikti pasiūlymus stebėtojų tarybai ir valdybai kreditavimo veiklai tobulinti.
- Analizuoti ir vertinti paskolų portfelio informaciją.
- Stebėti, kontroliuoti ir vertinti kreditavimo veiklą.

- analizuoti ir vertinti paskolų negražinimo priežastis, numatyti priemonės paskoloms susigrąžinti.
- Nustatyti paskolų grupavimo tvarką, analizuoti paskolų grupavimo rezultatų ir specialiųjų atidėjimų apskaičiavimo teisingumą.
- Vertinti paskolų teikimo procedūrų ir limitų efektyvumą bei teikti pasiūlymus jiems tobulinti.

Banke paskolų komitetai gali būti kelių lygių: dažniausiai bankuose veikia banko, arba centrinis, paskolų komitetas ir skyrių (filialų) paskolų komitetai. Banko paskolų komitetą skiria banko valdyba, skyrių paskolų komitetus skiria banko skyriaus valdytojas (filialo direktorius).

Kreditavimo sprendimų priėmimo procese taip pat gali dalyvauti valdyba ir stebėtojų taryba. Banke sprendimus teikti paskolas turi teisę priimti tik įgalioti banko subjektai: skyrių (filialų) paskolų komitetai ir įgaliotieji asmenys, banko (centrinis) paskolų komitetas, valdyba, stebėtojų taryba - jiems nustatytų limitų ribose (žr. 1 lentelę). Kompetencija apibrėžiama nustatant limitus pagal paskolos sumą, rūšį, jos tikslą, terminą, kliento tipą, įkeičiamą turtą, valiutą ir kt. Į limitą įskaičiuojamos visos suteiktos ir teikiamos paskolos kartu su neišduotu paskolos likučiu pagal pasirašytas paskolų sutartis bei kiti paskolos gavėjo įsipareigojimai bankui visomis valiutomis.

Banko stebėtojų taryba nustato tarybai ir valdybai įgaliojimų limitus priimti sprendimus teikti paskolas. Banko valdyba nustato įgaliojimų limitus priimti sprendimus teikti paskolas banko paskolų komitetui ir skyrių paskolų komitetams.

1LENTELĖ. Sprendimų teikti paskolas kompetencijos lygiai komerciniame banke

Sprendimą priimančias subjektas	Rizikos lygis	Kompetencijos ypatybės	Sprendimo pobūdis
Stebėtojų taryba	Didžiausia rizika. Išimtiniai atvejai.	Paskolos nestandartinės sąlygos. Nestandartiniai skolinimosi tikslai (projektai). Labai didelės sumos. Netipiškas skolininkas. Padidinta kredito rizika, reikalingas išsamus rizikos vertinimas. Nepakankama paskolos apdraudimo priemonė arba be jos.	Galutinis sprendimas.
Valdyba	Didesnė nei tipiška rizika, tačiau iš esmės atitinkanti banko paskolų politiką.	Paskolos nestandartinės sąlygos. Didelės sumos. Padidinta kredito rizika, reikalingas gilesnis rizikos vertinimas. Nepakankama paskolos apdraudimo priemonė.	Teigiamas sprendimas galutinis, jei paskola atitinka kompetencijos lygį ir negalutinis, jei jį viršija. Neigiamas sprendimas galutinis.
Banko (centrinis) paskolų komitetas	Tipiška, atitinkanti banko paskolų politiką, rizika.	Paskolos standartinės sąlygos. Didelės sumos. Paskolos apdraudimo priemonė dalinai nepakankama arba pakankama.	Teigiamas sprendimas galutinis, jei paskola atitinka kompetencijos lygį ir negalutinis, jei jį viršija. Neigiamas sprendimas galutinis.
Skyriaus / filialo paskolų komitetas	Mažiausia rizika.	Paskolos standartinės sąlygos. Santykinai nedidelės sumos. Paskolos apdraudimo priemonė pakankama.	Teigiamas sprendimas galutinis, jei paskola atitinka kompetencijos lygį ir negalutinis, jei jį viršija. Neigiamas sprendimas galutinis.

Sudaryta autorės.

Paskolų teikimo klausimo svarstymas paprastai pradedamas banko skyriaus/filialo paskolų komitete. Banko aukštesnieji subjektai, įgalioti priimti sprendimus dėl paskolų teikimo, svarsto klausimą ir priima sprendimą tik tada, jei teigiamą sprendimą dėl paskolos teikimo jau yra priėmus žemesnės kompetencijos banko subjektas. Valdyba išskirtiniais atvejais gali banko paskolų komitetui suteikti teisę priimti sprendimą dėl paskolos teikimo tiesiogiai, be žemesnės kompetencijos banko subjekto (skyriaus/filialo paskolų komiteto) sprendimo.

5. RIZIKŲ VALDYMO KOMITETAS

Įsigaliojus Lietuvos Respublikos bankų įstatymui (Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832), kuris įpakeitė iki tol galiojusį Komercinių bankų įstatymą (Valstybės žinios, 1995, Nr. 2-33), komerciniai bankai pradėjo steigti rizikų valdymo komitetus, kurie dažnai perėmė iš aktyvų ir pasyvų valdymo komitetų jų funkcijas.

Rizikų valdymo komitetas (RVK) – tai banko valdybos nutarimu sudarytas nestruktūrinis banko padalinys, aukščiausias banko finansinių rizikų valdymo, aktyvų ir pasyvų bei kapitalo planavimo ir finansavimo strategiją nustatantis banko padalinys. RVK *tikslai* susiję su banko veiklos efektyvumo užtikrinimu atsižvelgiant į priimtina rizikos lygį, kompleksiška valdant palūkanų normas, kapitalo, likvidumo ir kt. rizikas.

RVK funkcijos, veikla ir jos reglamentavimas panašūs, kaip ir buvo APVK, RVK veikla paprastai apima ir ankstesnio APVK veiklą. RVK nuostatus tvirtina, keičia ir papildo banko valdyba. RVK nutarimai jo kompetencijos ribose privalomi visiems banko padaliniams, apie RVK priimtus sprendimus informuojama banko valdyba.

RVK atlieka šias *funkcijas*:

- Nustato banko finansavimo strategiją ir planuoja kapitalą.
- Priima sprendimus banko likvidumo valdymo banko turto paskirstymo srityje.
- Nustato paslaugų įkainius ir indėlių palūkanų normas.
- Priima sprendimus rizikos mažinimo srityje, nustato limitus, priima sprendimus ir koordinuoja finansinių ir kitų rizikų valdymą.
- Nustato limitus bankui įkeičiamiems vertybiniais popieriams.
- Pagal RVK kompetenciją analizuoja nustatytų limitų viršijimo atvejus.
- Tvirtina banko finansinių rizikų valdymo tvarką ir procedūras, vertybinių popierių portfelių sudarymo ir valdymo principus.
- Periodiškai peržiūri finansinės rizikos stebėsenos ataskaitas, vertina banko finansinių rizikų valdymo sistemos patikimumą.

Už komercinių bankų aktyvų ir pasyvų valdymą paprastai atsakinga būna valdyba, savo nutarimu steigianti RVK, kuris teikia valdybai nekreditinių rizikų valdymo politikas, organizuoja nekreditinių rizikų valdymo priežiūrą ir kt.

RVK, kaip privalomo komiteto, steigimas vargu ar turėjo kokio nors poveikio banko rizikų valdymo kokybei gerinti, kadangi iki tol jo valdomų finansinių rizikų valdymą atliko privalomas paskolų komitetas ir neprivalomas, tačiau bankuose veikęs, APVK. Anksčiau buvęs rizikų valdymo skyrimas į kredito rizikos ir nekreditinių rizikų valdymą buvo viena-reikšmiškas ir aiškus, o privalomu tapus RVK minėtų komitetų objektai tapo tarsi persipynę. Autorės nuomone, perteklinis rizikos valdymo reglamentavimas nėra veiksmingas, tai rodo ir padėtis Lietuvos bankų sektoriuje. Vietoje to, rizikų valdymo tobulinimas galėtų vykti daugiau centrinio banko rekomendacinio ir metodinio vadovavimo keliu.

6. VIDAUS AUDITO KOMITETAS

Griežtindamas rizikų valdymą Lietuvos bankas 1995 m. birželio 1 d. nutarimu Nr. 44 patvirtino Komerčių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarką ir įpareigojo komercinius bankus iki 1995 m. spalio 1 d. įkurti vidaus audito tarnybas (Komerčių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarka, 1995). Šioje tvarkoje vidaus audito tarnyba apibūdinta kaip padalinys, įkurtas banke jo veiklai tikrinti ir vertinti, suformuluoti vidaus audito tarnybos tikslai, pagrindinės funkcijos, atskaitomybė, veiklos reglamentavimas ir kt.

Vadovaudamasis tarptautiniais audito standartais 1996 m. gegužės 30 d. valdybos nutarimu Nr. 140 Lietuvos bankas patvirtino Banko vidaus kontrolės organizavimo tvarką, kurioje banko vidaus kontrolė buvo apibūdinta kaip valdymo sistemos dalis, privalanti užtikrinti valdymo efektyvumą, vidaus taisyklių laikymąsi, turto apsaugą, klaidų prevenciją, apskaitos teisingumą, išsamumą ir savalaikiškumą (Banko vidaus kontrolės organizavimo tvarka, 1996). Šioje tvarkoje buvo išdėstyti pagrindiniai vidaus kontrolės principai, apibūdinta vidaus kontrolės sistema, nurodyta, kad vidaus audito tarnyba tikrina ir vertina vidaus kontrolės efektyvumą, teikia valdybai siūlymus jai tobulinti. Aptarėji tvarka buvo pakeista 2001 m. gruodžio 6 d. Lietuvos banko valdybai priėmus nutarimą "Dėl bendrųjų banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatų" ir patvirtinus naują tvarką, kurioje nustatyti banko vidaus kontrolės tikslai, pagrindiniai organizavimo principai, minimalūs reikalavimai (Bendrosios banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatos, 2001). Vėliau minėta tvarka buvo pakeista 2008 m. (ir su paskesniais pakeitimais) "Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatomis", kurios patvirtintos Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 149. Čia buvo išdėstyti reikalavimai banko vidaus kontrolės sistemai, įvairių banko rizikų valdymui (Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatos, 2008).

Pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto Vidaus kontrolės sistemos įvertinimo principus (Basel Committee ..., 1998) banko vidaus kontrolę sudaro penki tarpusavyje susiję elementai: vadyba ir kontrolės kultūra, rizikos įvertinimas, kontrolės veiksmas, informacija ir ryšiai, stebėseną.

Vidaus audito komiteto (VAK) *tikslas* – tobulinti banko rizikų valdymą užtikrinant saugią ir stabilią banko veiklą.

Komerčių bankų VAK steigimo pradžia galima laikyti 2001 m., kai veiksmingai vidaus kontrolės sistemai užtikrinti Lietuvos bankas 2000 m. lapkričio 30 d. valdybos nutarimu Nr. 154 nurodė, kad "...dideliuose ir (ar) sudėtinga veikla besiverčiančiuose bankuose banko taryba gali įkurti nuolatinį audito komitetą" (Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos, 2000), kurios įsigaliojo nuo 2001 m. kovo 1 d. Buvo nurodytos VAK funkcijos, sudėtis, atskaitomybė, santykiai su išorės auditu ir pan. Šioje tvarkoje buvo nurodyta banko tarybos ir valdybos atsakomybė už banko vidaus kontrolę, detaliau išdėstytos banko vidaus audito padalinio funkcijos, pareigos ir pan. Minėta tvarka buvo pakeista 2004 m. rugsėjo 2 d. Lietuvos banko valdybai priėmus nutarimą Nr. 148 "Dėl banko vidaus audito organizavimo bendrųjų nuostatų patvirtinimo", kuriuo išsamiai nustatė "... vidaus audito organizavimo principus banke: banko organų vaidmenį vidaus auditui, vidaus audito tikslus, funkcijas, vidaus audito tarnybos organizavimo principus, vidaus audito atlikimo principus" (Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos, 2004). Buvo nurodyta, kad banke turi būti sukurtas vidaus audito komitetas, tiesiogiai pavaldus banko stebėtojų tarybai, kuriai atsiskaito ne rečiau kaip kartą per metus, išdėstytos vidaus audito komiteto funkcijos.

Lietuvos bankas, atsižvelgdamas į ES teisės aktų reikalavimus, 2008 m. rugpjūčio 20 d. valdybos nutarimu Nr. 125 padarė tolesnius pakeitimus šiose banko vidaus audito organizavimo bendrosiose nuostatose ir suformulavo pagrindines banko VAK funkcijas:

- Stebėti:
  - finansinių ataskaitų rengimo procesą;
  - banko vidaus kontrolės, rizikos valdymo ir vidaus audito sistemų veiksmingumą;
  - audito ir vidaus audito atlikimo procesus ir prireikus imtis atitinkamų veiksmų;
  - banko veiklos atitikimą teisiniam reglamentavimui ir banko veiklos strategijai ir kt.
- Tvirtinti vidaus audito tarnybos nuostatus.
- Siekti, kad vidaus audito tarnybai būtų skirti pakankami ištekliai.
- Atlikti kitas VAK nuostatuose nustatytas funkcijas. ("Dėl banko vidaus audito organizavimo bendrųjų nuostatų patvirtinimo" pakeitimo, 2008).

Stebėtojų taryba tvirtina vidaus audito komiteto nuostatus, kuriuose nurodoma VAK sudėtis, sprendimų priėmimo tvarka, funkcijos, teisės ir pareigos ir kt. VAK, būdamas tiesiogiai pavaldus stebėtojų tarybai, yra išskirtinio lygio banko nestruktūrinis padalinys ir vaidina ypatingai svarbų vaidmenį reguliuojant banko rizikos lygį.

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

Atlikus šaltinių analizę, galima padaryti išvadą, kad komercinių bankų rizikos valdymas Lietuvoje buvo tobulinamas vis griežtesnio reglamentavimo kryptimi, vadovaujantis Bazelio ir Europos sąjungos norminiais dokumentais ir rekomendacijomis.

Komitetai Lietuvos komerciniuose bankuose pradėti steigti 1994-1995 m. Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatyme (1994) buvo nurodyta, kad bankas privalo turėti nuolat veikiančius paskolų komitetą ir vidaus audito tarnybą, taip pat kad gali būti sudaromi ir kiti banko komitetai ir tarnybos. Rengiantis tapti Europos sąjungos nare, ir priėmus Lietuvos Respublikos bankų įstatymą (2004) privalomais ir nuolat veikiančiais komitetais tapo paskolų, vidaus audito ir rizikų valdymo komitetai.

Komercinių bankų komitetams tenka svarbi vieta bankų valdymo struktūroje ir rizikų valdyme. Aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto pagrindiniai tikslai susiję su nekreditinių rizikų valdymu; paskolų komiteto – su kredito rizikų valdymu. Rizikų valdymo komiteto tikslai – užtikrinti efektyvią banko veiklą atsižvelgiant į priimtą finansinių rizikų lygį.

Vidaus audito komitetas, būdamas tiesiogiai pavaldus stebėtojų tarybai, yra aukščiausio lygio banko nestruktūrinis padalinys, vaidinantis ypatingai svarbų vaidmenį reguliuojant banko rizikos lygį ir užtikrinant saugią bei stabilią banko veiklą.

Kaip rodo padėtis Lietuvos bankų sektoriuje, perteklinis rizikos valdymo reglamentavimas nėra veiksmingas, rizikų valdymo tobulinimas galėtų vykti ne tiek detalaus privalomojo reglamentavimo, bet daugiau centrinio banko rekomendacinio ir metodinio vadovavimo keliu, didinant priežiūros ir kontrolės priemonių operatyvumą ir efektyvumą.

LITERATŪRA

1. Abbott, L., Parker, S., and Peters, G. (2004), Audit committee characteristics and restatements. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23 (1), p. 69–87.
2. Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos (2000). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 154, www.lb.lt

3. Banko vidaus audito organizavimo bendrosios nuostatos (2004). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 148, www.lb.lt
4. Banko vidaus kontrolės organizavimo tvarka (1996). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 140, www.lb.lt
5. Basel Committee on Banking Supervision (1998). Framework for Evaluation of Internal Control Systems, Basel, January, p. 2–4, www.bis.org
6. Bedard, J., Chtourou, S. M., and Courtean, L. (2004), The effect of audit committee expertise, independence, and activity on aggressive earnings management. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 23 (September), p. 13–35.
7. Bendrosios banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatos (2001). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 178, www.lb.lt
8. Carcello, J., and Neal, T. (2000), Audit committee composition and auditor reporting. *The Accounting Review*, 75 (4), p. 453–467.
9. Carcello, J., and Neal, T. (2003), Audit committee characteristics and auditor dismissals following “New” going-concern reports. *The Accounting Review*, 75 (4), p. 95–118.
10. Dėl Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimo Nr. 148 “Dėl banko vidaus audito organizavimo bendrųjų nuostatų patvirtinimo” pakeitimo (2008). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 125, www.lb.lt
11. Komerčių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarka (1995). Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 44, Valstybės žinios, 1995, Nr. 49.
12. Jasienė, M. (2001). Banko rizikos valdymas: vidaus audito ir vidaus kontrolės vaidmuo. Lietuvos ūkio konkurencingumas – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, p. 68–73.
13. Jasienė, M. (2010). Palūkanų normos ir jų rizika – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, p. 229–272.
14. Jasienė, M. (1998). Palūkanų normos rizikos valdymas – Vilnius, LBDFI, p. 9–10.
15. Jasienė, M., Titarenko, J. (1997), Banko aktyvų ir pasyvų valdymas I. Apskaita ir kontrolė, Nr.18 (160).
16. Jasienė, M., Titarenko, J. (1997), Banko aktyvų ir pasyvų valdymas II. Apskaita ir kontrolė, Nr. 23 (165).
17. Koch, T. W. (1995). *Bank Management* – Fort Worth: The Dryden Press, 947 p.
18. Koch, T. W., MacDonald, S. S. (2010). *Bank Management – USA: South-Western, Cengage Learning*, 872 p.
19. Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatymas. 1992 m. liepos 2 d. Nr. I-2715. Lietuvos bankas 1990–1995 – Lietuvos bankas, 1995, p. 143–155.
20. Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymas. 1994 m. gruodžio 21 d. Nr. I-720. Valstybės žinios, 1995, Nr. 2-33
21. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. 2004 m. kovo 30 d. Nr. IX-2085. Valstybės žinios, 2004, Nr. 54-1832
22. Titarenko, V., Titarenko, J. (1997). Aktyvų ir pasyvų valdymas komerciniuose bankuose bei jo aspektai Lietuvoje – Vilnius, Lietuvos statistikos departamentas, 59 p.
23. Valvoniš, V. (2004). Kredito rizikos valdymas banke. Pinigų studijos, Nr. 4, p.57–82.
24. Vaškelaitis, V. (2003). Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas – Vilnius, Lietuvos mokslas, 363 p.
25. Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatos (2008). Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 149 www.lb.lt

COMMITTEES OF COMMERCIAL BANK: DEVELOPMENT AND POSITION IN THE RISK MANAGEMENT PROCESS

Meilė Jasiėnė

Summary

The aim of the article – commercial bank committees' position and the role in the bank's management structure, the characteristics of bank committees' development in Lithuania and their importance in the risk management process.

The article deals with the commercial bank management units, the main bodies of a bank: the general meeting of the shareholders, the bank's supervisory board, and the bank's board. Commercial bank has non-structural units – committees, which perform strategic functions.

There are investigated the main committees of commercial bank – asset and liability management committee, credit committee, risk management committee, the internal audit committee. At present according to the Law on Banks of Lithuania commercial banks must have standing credit, internal audit and risk management committees. The bank's supervisory board has form the internal audit committee. Banks shall also have the right to have other committees. The bank's board forms and controls asset and liability management, credit, and risk management committees.

The article contains a review of the establishment and development of bank committees, their regulations and bank risk management functions in Lithuania.

TRADICINIŲ IR MODERNIŲJŲ BANKROTOMODELIŲ STRUKTŪROS IR RAIDOS TRANSFORMACIJA

Jurgita Karalevičienė

daktarė, lektorė, Šiaulių universitetas,
Architektų g. 1, Šiauliai, tel. +37067124022,
j.karaleviciene@gmail.com.

Rita Bužinskienė

magistrė, asistentė, Šiaurės Lietuvos kolegija
Tilžės g. 22, Šiauliai, tel. +37061738083,
ritabuzin@gmail.com.

Anotacija. Lietuvos ūkis pastaruosius keletą metų, vystėsi labai sparčiais tempais, todėl, augant ekonomikai, verslo subjektai skubėjo pasinaudoti itin palankiomis kreditavimo galimybėmis verslo plėtrai, didėjo įmonių įsiskolinimo lygis. Tačiau 2008 m., įsisiūbavo pasaulinė finansų krizė, kuri palietė ir Lietuvos ūkį, sustabdė tolimesnę ūkio vystymosi raidą. Krizės pasekmės jaučiamos ir dabar. Todėl tyrime pasirinkta susisteminti, sugrupuoti ir išanalizuoti bankrotą diagnozuojančius modelius, suklasifikuoti juos į tradicinius ir moderniuosius bei atlikti jų struktūros palyginamąją analizę, padėsiančią nustatyti reikšmingiausius įmonės finansinę būklę įtakančius santykinius finansinius rodiklius. Straipsnyje pateikti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių moksliniuose darbuose naudojami bankroto sąvokos apibūdinimai, dvidešimt aštuoni bankroto modeliai. Pateikta nauja tradicinių ir modernių bankroto modelių klasifikacija. Nustatyti reikšmingiausi ir labiausiai įmonės finansinę būklę įtakančios santykiniai finansiniai rodikliai. Tyrimo naujumas pasižymi tuo, kad straipsnyje pateikiama nauja tradicinių ir modernių bankroto modelių raidos klasifikacija, numatyta jos struktūros ir kaitos transformacija bei aptarti modernieji bankroto diagnozavimo modeliai, kurie moksliniuose darbuose naudojami tik epizodiškai arba iš viso nenaudojami.

Reikšminiai žodžiai: bankrotas, bankroto modeliai, raida, santykiniai finansiniai rodikliai.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Pasaulinės finansinės krizės metu nuvilnijusi bankroto banga privertė ne vieną įmonę bankrutuoti. Kaip rodo praktika išryškėjo ir valstybės bankrotų tendencija. Per paskutinį dešimtmetį finansinių įsipareigojimų nevykdė: Urugvajus (2003 m.), Rusija (1999-2000 m.), Dominikos Respublika (2005 m.), Indonezija (2002 m.), Argentina (2001–2005 m.), Pakistanas (1999 m.), Kamerūnas (2004 m.), Belizė (2006–2007 m.), Grenada (2005 m.). Todėl bankroto tikimybės įvertinimas vis dar lieka aktualia tema. Praktinis problemos aktualumas išryškėjo 1929–1933 metų Didžiosios krizės JAV bei po Antrojo Pasaulinio karo. 1930 m pradėti kurti pirmieji bankroto modeliai, kurių pradininkais laikomi Fitzpatrick, Winakor ir Smith, Merwin bei Hickman. Tačiau rimti bandymai sukurti efektyvų bankroto diagnozavimo modelį pastebimi 60-siais XX a. metais. Tradicinių bankroto modelių šalininkai W. Beawer, E. I. Altmanas, R. Taffler ir H. Tisshaw, R. Lis, Ca-Score, G. Springate, J. Fulmer ir kt. siūlė skaičiuoti skirtingus rodiklius bankrotui įmonėje

diagnozuoti, tačiau dauguma jų buvo sukurti, naudojant XX a. 5–7 dešimtmečio įmonių finansinius statistinius duomenis. Dabartinėmis sąlygomis bankroto tikimybės įvertinimas reikalauja naujesnių, netradicinių bankroto modelių panaudojimo. Modernieji bankroto modeliai (sukurti po 1990 m.) atspindi tikslesnę finansinę situaciją, kadangi tyrimui naudojami XX a. pabaigos – XXI a. pradžios 7–9 dešimtmečio įmonių finansiniai statistiniai bei rinkos duomenys. Jų kūrėjais galima laikyti Seifuliną ir Kadykovą, J. Begley, J. Ming, S. Wats, Shumway, S. Grigaravičių, Inka ir I. Neumaier, S. Stoškų, D. Beržinskienę, R. Virbickaitę ir kt. Lietuvoje analizuojant bankroto situacijos problemą pastebėta problema, kad trūksta išsamios bankroto diagnozavimo modelių tyrimo metodikos. Tai lėmė šios temos nagrinėjimo aktualumą ir problematiškumą.

Tyrimo objektas – tradiciniai ir modernieji bankroto diagnozavimo modeliai.

Tyrimo tikslas – susisteminti, sugrupuoti ir išanalizuoti bankrotą diagnozuojančius modelius, suklasifikuoti juos į tradicinius ir moderniuosius bei atlikti jų struktūros palyginamąją analizę, padėsiančią nustatyti reikšmingiausias įmonės finansinę būklę įtakojančius santykinus finansinius rodiklius.

Tyrimo uždaviniai:

- Aptarti bankroto sampratą bei esmę, išskiriant įvairių autorių pateikiamų bankroto modelių esmę;
- Susisteminti, sugrupuoti ir apibendrinti bankrotą diagnozuojančius modelius bei atlikti tradicinių ir modernių bankroto modelių raidos klasifikaciją.
- Palyginti tradicinių ir modernių bankroto modelių struktūrą, nustatyti bei įvertinti reikšmingiausias įmonės finansinę būklę įtakojančius santykinus finansinius rodiklius.

Tyrimo metodai: susistemimas, lyginimas, klasifikavimas, grupavimas, detalizavimas, analizavimas, analogijų ieškojimas, grafinis bei apibendrinimas.

BANKROTO SAMPRATA IR ESMĖ

Rinkos ekonomikoje rizika yra neišvengiama. Konkurencija, infliacija, paklausa ir pasiūla bei daugelis kitų analogiškų veiksnių nuolat keičia verslo aplinką. Dėl šios kintančios aplinkos verslą pastoviai lydi neapibrėžtumas, prognozuojamų rezultatų neužtikrintinumas, rizikingi sprendimai. Įmonių bankrotas skaudus smūgis ne tik ekonomikai, bet ir visam šaliai ūkiui ypatingai jei bankrutuoja stambios įmonės. Jis sukelia ne tik ekonominių, bet ir socialinių problemų. Žodis „bankrotas“ (it. Banca rotta) yra kilęs iš viduramžių Italijos miestuose gyvusio papročio laužyti prasiskolinusio ir pabėgusio bankininko ar pirklio suolus (Baird, 1993). Mokslinėje literatūroje bankroto sąvoką apibrėžiama nevienodai (žr. 1 lentelę).

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad autoriai skirtingai pateikia ir traktuoja bankroto sąvoką, tačiau esmės nekeičia. Bankrotas asocijuojasi su įmonės likvidavimu, skolų našta kreditoriams, darbuotojams neišmokėtais atlyginimais, turimo turto išpardavimu ir pan. Tai makroekonominė problema, kaip neišvengiamos rinkos ekonomikos ciklą reiškinys, kadangi didėja nedarbas, mažėja šalies gyventojų pragyvenimo lygis, smunka vidaus vartojimas, sutrinka ekonominio augimo tempai. Todėl išankstinis bankroto diagnozavimas – tai vienas iš būdų nustatyti pirmąsias bankroto užuomazgas ir numatyti prevencines priemones bankrotui išvengti.

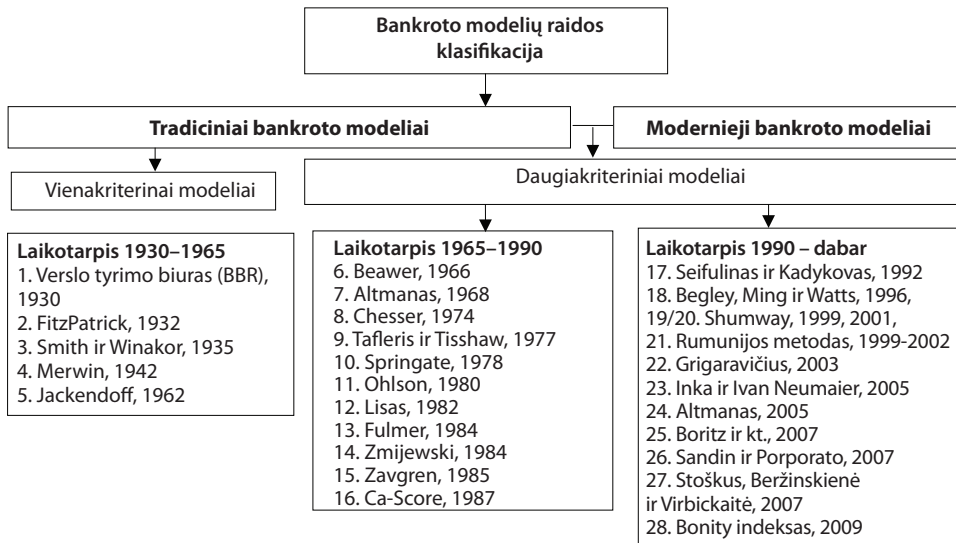
1 LENTELĖ. Bankroto sąvokos apibūdinimas

Autorius	Apibrėžimas
Tarptautinių žodžių žodynas (2003)	<i>Bankrotas – tai negalėjimas išsimokėti skolų.</i>
Oksfordo žodynas (1994)	<i>Bankrotas – tai asmuo ar kompanija, teismo pripažinta negalinčia padengti savo skolų.</i>
C. Pass (1997)	<i>Bankrotas apibrėžia, kaip situaciją, kai asmens ar įmonės įsipareigojimai kreditoriams pranoksta aktyvus.</i>
A. Sakalas, R. Virbickaitė (2003)	<i>Bankrotas visuotinai pripažįstamas kaip neigiamas rinkos ekonomikos reiškinys, kaip makroekonominė problema.</i>
Įmonių Bankroto įstatymas, 2001 m. kovo 20 d. Nr. IX-216	<i>Bankrotas – nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka.</i>
R. Sneiderė (2005)	<i>Bankrotas reiškia nemokumo situacijos sprendimą, t. y. skolininko likvidavimą ir kreditoriaus reikalavimo apmokėjimą.</i>
V. Charintovas (2004)	<i>Bankrotas – rinkos mechanizmo užtikrinimo pagrindas, stovintis vienoje vietoje su konkurencijos ir nuosavybės į kapitalą įteisinimu.</i>
A. Valackienė (2006)	<i>Bankrotas įmonėje – tai ne vien jos pačios problema. Bankrotas yra labai svarbus makroekonominis reiškinys, kadangi jo pasekmės pasklinda už įmonės ribų ir netgi lemia bendrą valstybės ekonomikos vystymosi raidą.</i>
A. Baležentis, J. Vijeikis (2010)	<i>Įmonės bankrotas – nesuvaldytos krizės baigiamoji stadija.</i>
Įmonių Restruktūrizavimo įstatymas, 2010 m. liepos 2 d. Nr. XI-978	<i>Finansinių sunkumų turinti įmonė – įmonė, kuri negali vykdyti prievolių ir sumažinti nuostolių, kurie, kreditoriams nesuteikus pagalbos, priverstų ją nutraukti veiklą ir bankrutuoti.</i>

BANKROTO DIAGNOZAVIMO MODELIŲ KLASIFIKACIJA

Analizuojant įvairių Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius darbus: J.L. Bellovary, D.E. Giacomino, M. D. Akers (2007), J. Begley, J. Ming, S. Watts (1996), J.E. Boritz, D.B., Kennedy, J.Y. Sun, (2007), J. Klecka, H. Scholleova, (2010), A.C. Lee, J.C. Lee, C.F. Lee, (2009), E. I. Altman (1968, 2005), Beawer (1966), S. Grigaravičiaus, (2003), A. Valackienės (2005), J. Nedzvecko, E. Jurkevičiaus, G. Rasimavičiaus (2006), R. J. Tafflerio (1984), A.S. Montanistica (2005), D. Carciumaru (2010), T. Shumway (1999, 2001) ir kt. galima išžvelgti įvairių bankroto diagnostavimo modelių. Apie modernesnių ir pažangesnių metodų naudojimo būtinumą bankroto grėsmei įvertinti paminėta D. Rugenytės, V. Menciūnienės, L. Dagilienės, 2010 ir J. Mackevičiaus, S. Silvanavičiūtės, 2006 moksliniuose darbuose. Sudėtingėjant ekonomikos rinkos sąlygoms tradicinių bankroto modelių nepakanka, todėl reikalaujama modernesnių bankroto modelių panaudojimo. Tradiciniai bankroto modeliai buvo sukurti XX a., pasitelkiant 5–7 dešimtmečio įmonių finansinius statistinius duomenis, o modernieji bankroto modeliai buvo sukurti po 1990 m. (XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje), analizuojant 7–9 dešimtmečio įmonių finansinius statistinius bei rinkos duomenis. Tuo pagrindu tikslinga suklasifikuoti bankroto modelius į tradicinius ir moderniuosius, atsižvelgiant į pagrindinį kriterijų – laikotarpį. (žr. 1 paveikslą).

Iš 1 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad tradicinių bankroto diagnostavimo modelių išskaidymą į skirtingus laikotarpius lėmė, tai, kad 1930–1965 m. buvo kuriami vieno kriterijaus modeliai, nustatant reikšmingiausius santykinis finansinius rodiklius bei kintamuosius, o 1965–1990 m. laikotarpis pasižymėjo naujų bankroto modelių kūrimo era. Vienakriteriniai modeliai turėjo didelę reikšmę kuriant naujus daugiakriterinius bankroto modelius, tokius kaip diskriminantinė analizė (multivariate discriminant analysis (MDA)), logistinė analizė (logit analysis), tikimybinė analizė (probit analysis) ir neurono tinklai (neural networks) (Bellovary, Giacomino, Akers, 2007).

1 PAV. Tradicinių ir modernių bankroto modelių raidos klasifikacija.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Bellovary, J.L, Giacomino D.E, Akers, M. D, 2007, Karalevičienė, J, Bužinskienė, R, 2011.

2 lentelėje pateikti vienakriteriniai tradiciniai bankroto modeliai sukurti per 1930–1965 metus. Iš 2 lentelės pateiktų duomenų matyti, kad *Verslo tyrimo biuras (Bureau of Business Research (BBR)), 1930* pateikė 8 santykinis finansinius rodiklius geriausiai atspindimus įmonės finansinę būklę. Buvo teigiama, kad apyvartinio kapitalo rodiklis yra daug svarbesnis negu trumpalaikio mokumo rodiklis, nepaisant to, kad abu buvo nustatyti kaip geri rodikliai įvertinant bankroto tikimybę.

2 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad *FitzPatrick, 1932* nustatė, jog būtent du koeficientai yra reikšmingiausi ir iš daugumos atveju sėkmingai dirbusių bendrovių rodo palankų santykį, o bankrutavusioms įmonėms nepalankų santykį. Jis teigė, kad didžiausią įtaką įmonės bankrotui turi nuosavo kapitalo dalis, o mažiau svarbūs trumpalaikio mokumo santykiniai rodikliai firmoms, kurios turi ilgalaikius įsipareigojimus. *Smith ir Winakor, 1935* teigė, kad apyvartinio kapitalo apyvartumo rodiklis geriausiai pranašauja finansinę problemą negu rodikliai gryniesiems pinigais/turtas bei tr. turtas/ tr. įsipareigojimai. Jie nustatė, kad koeficientas tr. turtas/turto sumažėja, kai įmonė artėja ties bankroto riba. *Merwin, 1942* nagrinėjo mažas pramonines įmones. Jis teigė, kad palyginus sėkmingai veikiančias įmones su bankrutavusiomis, bankrutavusios įmonės silpnėjimo ženklus rodė 4 – 5 metais anksčiau prieš žlugimą. Jis pateikė tris kintamuosius. *Jackendoff, 1962* lygino santykį tarp pelningų ir nepelningų įmonių. Jis teigė, kad šie du rodikliai yra aukštesni pelningų firmų negu nepelningų firmų. Taip pat, pelningos firmos turi mažesnę įsiskolinimo lygį negu nepelningos firmos (Bellovary, Giacomino, Akers, 2007).

2 LENTELĖ. Vienakriteriniai tradiciniai bankroto modeliai (1930–1965)

Verslo tyrimo biuras (Bureau of Business Research (BBR)) (1930)	Tyrinėjo 24 kintamuosius 29 bankrutuojančių įmonių ir nustatė 8 santykinius finansinius rodiklius, kurie geriausiai indikavo firmų blogėjančią būklę.	1. Apyvartinis kapitalas / turtas; 2. Atsargos/turtas; 3. Savininkų nuosavybė/ilgalaikis turtas; 4. Ilgalaikis turtas/turtas; 5. Tr. turtas/tr.įsipareigojimai; 6. Savininkų nuosavybė/turtas; 7. Pardavimai/turtas; 8. Grynieji pinigai/turtas.
FitzPatrick (1932)	Palygino 13 koeficientų bankrutavusių ir sėkmingai veikiančių įmonių (viso 19 įmonių) atrinko du reikšmingiausių rodiklius.	1. Savininkų nuosavybė/ įsipareigojimai; 2. Grynasis pelnas/savininkų nuosavybė.
Smith ir Winakor (1935)	Analizavo 183 finansinius rodiklius bankrutavusių firmų iš įvairių pramonės šakų pagal Verslo tyrimo biuro pateiktus santykinius finansinius rodiklius (BBR). Nustatė, kad apyvartumo rodiklis geriausiai parodo bankroto tikimybę negu trumpalaikis mokumas. Jis teigė, kad kuo didesnis grynasis apyvartinis kapitalas, tuo didesnės įmonės išsilaikymo rinkoje galimybės. Tyrimo laikotarpis buvo 1921–1931 m.	1. Apyvartinis kapitalas / turtas; 2. Atsargos/turtas; 3. Savininkų nuosavybė/ilgalaikis turtas; 4. Ilgalaikis turtas/turtas; 5. Tr. turtas/tr.įsipareigojimai; 6. Savininkų nuosavybė/turtas; 7. Pardavimai/turtas; 8. Grynieji pinigai/turtas.
Merwin (1942)	Nagrinėjo mažas pramonines įmones. Atrado tris kintamuosius indikuojančius bankroto tikimybę.	1. Apyvartinis kapitalas/turtas; 2. Tr.turtas/tr. įsipareigojimai; 3. Savininkų nuosavybė/ įsipareigojimai.
Jackendoff (1962)	Lygino santykį tarp pelningų ir nepelningų įmonių. Jis teigė, kad šie du rodikliai pelningų firmų yra aukštesni negu nepelningų firmų.	1. Tr. turtas/tr. įsipareigojimai; 2. Apyvartinis kapitalas/turtas.

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis Bellovary, J.L, Giacomino D.E, Akers, M. D, 2007.

3 lentelėje pateikti daugiakriteriniai tradiciniai bankroto modeliai sukurti per 1965–1990 metus. Pagal 3 lentelę matyti, kad vienas pirmųjų reikšmingą mokslinį indėlį, formuojant įmonių nemokumo tikimybės vertinimo modelį, įnešė **W. Beaver, 1966 m.** Tyrimui pasirinko 79 bankrutuojančias ir 79 veikiančias įmones iš 38 pramonės šakų. Tyrimo laikotarpis sudarė 1954–1964 m. Panaudojęs 30 santykinių rodiklių Beaver nustatė, kad patikimiausi bei reikšmingiausi įmonių bankroto tikimybei įvertinti buvo 5 santykiniai finansiniai rodikliai. Beaver savo prognozėmis nedaug apsiriko ir nuspėjo nuo 76 % iki 100 % bankroto atvejų. Pagal Beaver, geriausiai bankroto prognozes atspindėjo pinigų srautų ir bendrojo įsiskolinimo santykio rodiklis (Beaver, 1966, Bellovary ir kt., 2007). Savo pasiūlymais Beaver nurodė galimybę, kad keli santykiniai finansiniai rodikliai vienu metu gali turėti aukštesnę prognozavimo tikimybę nei vieno kriterijaus rodikliai – ir taip prasidėjo daugiakriterinių bankroto prognozavimo modelių raida (Bellovary, J.L, Giacomino D.E, Akers, M. D, 2007).

3 LENTELĖ. Daugiakriteriniai tradiciniai bankroto modeliai (1965-1990)

W. Beaver (1966)	Nustatė, kad patikimiausi bei reikšmingiausi įmonių bankroto vertinimo santykiniai rodikliai buvo: grynųjų pinigų srautai ir įmonių skolų santykis, grynųjų pajamų ir viso turto santykis bei bendrasis likvidumo koeficientas.	1. Tr. turtas/tr. įsipareigojimai; 2. Apyvartinis kapitalas/turtas; 3. Pinigų srautai iš pagrindinės veiklos/visi įsipareigojimai; 4. Grynasis pelnas/turtas; 5. Visi įsipareigojimai/turtas.
I. Altmanas* (1968)	$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5$ Jei $Z - 1,8$ ir mažiau – labai didelė; 1,81 iki 2,7 – didelė; 2,71 iki 2,9 – galimas bankrotas; 3 ir daugiau – labai maža	X_1 – grynasis apyvartinis kapitalas / visas turtas; X_2 – nepaskirstytas pelnas / visas turtas; X_3 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas; X_4 – nuosavybės (paprastųjų ir privilegijuotų akcijų) rinkos vertė / skolos balansinė vertė (įsipareigojimai); X_5 – pardavimai / visas turtas.
D. L. Chesser (1974)	$Z = -2,0434 - 5,24X_1 + 0,0053X_2 - 6,6507X_3 + 4,4009X_4 - 0,0791X_5 - 0,1021X_6$ Bankroto tikimybė: kai $Z < 50$, tai įmonei bankrotas negresia; kai $Z > 50$, tai bankroto tikimybė didelė.	X_1 – pinigai/turtas; X_2 – pardavimai/pinigai; X_3 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius/turtas; X_4 – visi įsipareigojimai/turtas; X_5 – ilg. materialus turtas/nuosavas kapitalas; X_6 – apyvartinis kapitalas/pardavimai.
R. Taffleris ir H. Tisshaw (1977)	$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$ Jei $Z > 0,3$ įmonės ilgalaikės perspektyvos neblogos; jei $Z < 0,2$ yra didelė bankroto tikimybė.	X_1 – pelnas prieš apmokestinimą/tr. įsipareigojimai; X_2 – tr. Turtas/ visi įsipareigojimai; X_3 – tr. Įsipareigojimai/turtas; X_4 – pajamos/turtas.
G. Springate (1978)	$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 1,05D$ Jei Z koeficiento reikšmė mažesnė nei 0,862, tai įmonei yra bankrutuojanti.	A – apyvartinis kapitalas/turtas; B – pelnas prieš mokesčius/turtas; C – pelnas prieš mokesčius/tr. įsipareigojimai; D – pajamos/turtas.
J. Ohlson (1980)	$Z = -1,32 - 0,407X_1 + 6,03X_2 - 1,43X_3 + 0,0757X_4 - 2,37X_5 - 1,83X_6 + 0,285X_7 + 1,72X_8 - 0,521X_9$ Bankroto tikimybė: kai $Z < 50$, tai įmonei bankrotas negresia; kai $Z > 50$, tai bankroto tikimybė didelė.	X_1 – log turtas/inflacijos lygis; X_2 – visi įsipareigojimai/turtas; X_3 – apyvartinis kapitalas/turtas; X_4 – tr. turtas/tr. įsipareigojimai; X_5 – 1, jei visi įsipareigojimai > turtas; 0 kitu atveju; X_6 – pardavimai/turtas; X_7 – pinigų srautai iš pagrindinės veiklos/visi įsipareigojimai; X_8 – 1, jei pelnas < 0 du metus iš eilės; 0 kitu atveju; X_9 – bendras indeksas (einamųjų metų pajamos - praėjusių metų pajamos/einamųjų metų pajamos + praėjusių laikotarpių pajamos).
R. Lisas (1982)	$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4$ Bankroto tikimybė, kai ribinė Z reikšmė yra 0,037.	X_1 – apyvartinis kapitalas/turtas; X_2 – bendrasis pelnas/turtas; X_3 – nepaskirstytasis pelnas/turtas; X_4 – nuosavas kapitalas/skolintas kapitalas.
J. Fulmer (1984)	$Z = 5,528V_1 + 0,212V_2 + 0,073V_3 + 1,270V_4 - 0,120V_5 + 2,335V_6 + 0,575V_7 + 1,083V_8 + 0,894V_9 - 6,075$ Bankroto tikimybė: kai $Z < 0$ bankroto tikimybė didelė.	V_1 – pajamos/turtas; V_2 – nepaskirstytasis pelnas/turtas; V_3 – pelnas prieš mokesčius/nuosavas kapitalas; V_4 – pinigų srautai ir pagrindinės veiklos/visi įsipareigojimai; V_5 – visi įsipareigojimai/turtas; V_6 – tr. Įsipareigojimai/turtas; V_7 – ilgalaikis turtas/turtas; V_8 – apyvartinis kapitalas/visi įsipareigojimai; V_9 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius/palūkanas.

* Bankroto diagnozavimo modelis skirta gamybinėms įmonėms, kurių akcijos kotiruojamos vertybinių popierių biržoje.

Zmijewski (1984)	$Z = -4,336 - 4,513X_1 + 5,679X_2 - 0,004X_3$ Bankroto tikimybė: jei $Z \geq 0,5$ – įmonei gresia bankrotas, jei $Z < 0,5$ – tikėtina, kad įmone nebankrutuos.	X_1 – pardavimai/turtas; X_2 – visi įsipareigojimai/turtas; X_3 – tr. turtas/tr. įsipareigojimai.
C. V. Zavgren (1985)	$Z_1 = 0,11A + 1,58B + 10,78C - 3,07D - 0,49E + 4,35F - 0,11G - 0,24$ $Z_2 = 4,19A + 2,22B + 11,23C - 2,69D - 1,44E + 4,46F - 0,06G - 2,61$ $Z_3 = 6,257A + 0,829B + 42,48C - 1,549D + 0,519E + 1,822F + 0,002G - 1,5115$ $Z_4 = 9,157A + 1,667B + 5,917C - 0,41D + 1,95E + 4,1F + 0,363G - 5,9457$ $Z_5 = 8,84A + 0,69B + 15,79C + 0,02D - 2,3E + 4,37F + 0,798G - 6,88$ Bankroto tikimybė: kai $Z < 50$, tai įmonei bankrotas negresia, kai $Z > 50$, tai bankroto tikimybė didelė.	A – atsargos/pardavimai; B – gautinos sumos/atsargos; C – pinigai/turtas; D – pinigai/tr. įsipareigojimai; E – įprastinės veiklos pelnas/kapitalas-tr. įsipareigojimai; F – ilg. įsipareigojimai/ kapitalas - tr. įsipareigojimai; G – pardavimai/turtas.
CA-Score (1987)	$CA-Score = 4,5913K_1 + 4,5080K_2 + 0,3936K_3 - 2,7616$ Jei $Ca-Score < -0,3$, tai įmonei gresia bankrotas.	K_1 – akcinis kapitalas/ turtas; K_2 – įprastinės veiklos pelnas/ turtas; K_3 – pajamos/turtas.

Pirmasis bankroto prognozavimo modelio įkūrėjas buvo **E. I. Altmanas, 1968** ištyrė 66 bendroves (33 bankrutavusias ir 33 sėkmingai dirbančias) ir iš 22 tikėtinų koeficientų, gautų iš buhalterinių duomenų atrinko penkis ir nusprendė, jog šis 5 koeficientų modelis yra tinkamiausias bankroto tikimybei diagnozuoti (Altman, 1968). Tyrimo laikotarpis 1946–1965 m. Pažymėtina, kad Altmano “Z” indekso skaičiavimo metodika buvo patikima 95 proc., įvertinant įmonių bankroto tikimybę likus vieneriems metams iki bankroto, ir 72 proc. patikima, likus dvejiems metams iki bankroto (Sakalas, Savanevičienė, 2003).

R. Taffleris ir H. Tisshaw, 1977 anglų mokslininkai siekdami sukurti metodą, kurį galėtų pritaikyti apskaitos ir audito įmonės analizuojamų įmonių veiklos tęstinumui nustatyti, analizavo 46 bankrutavusias ir 46 gerai veikiančias gamybos įmones. Išanalizavę 80 finansinių rodiklių, tyrėjai atrinko 4 reikšmingiausias rodiklius ir sudarė diskriminantinės tiesinės analizės bankroto prognozavimo modelį (Taffler, 1984).

G. Springate, 1978 sukūrė savo bankroto tikimybės nustatymo modelį, kuris apskaičiuotas, remiantis multiplikacine-diskriminantine analize, atrenkant 4 iš 19 reikšmingiausių finansinių rodiklių, leidžiančių atskirti bankrutuojančias įmones nuo nebankrutuojančių. Jis ištyrė 40 įmonių, modelio patikimumas 88 proc. (Sands, Springate, Var, 1983).

J. Ohlsonas, 1980 buvo pirmasis mokslininkas, kuris sukūrė logistinės regresijos modelį bankroto tikimybei nustatyti. Jis atrinko pramonės įmones iš laikotarpio 1970-1976 m., kurių akcijos buvo kotiruojamos JAV vertybinių popierių biržoje ne trumpiau kaip 3 metus. Jis tyrimą atliko su 105 bankrutavusiomis įmonėmis ir 2058 nebankrutavusiomis įmonėmis. Prognozavimo tikslumo lygis siekia 95 proc. (Ohlson, 1980). Iš logistinės regresijos modelių įmonių bankrotui diagnozuoti taip pat dažniausiai taikomi mokslininkų **C. V. Zavgren, 1985** ir **D. L. Chesser, 1974** modeliai (Sinkey, 1989; Dugan, Forsyth, 1995). Bankrotą prognozuojant Zavgren modeliu, pirmiausia apskaičiuojama Z reikšmė, kaip tiesinės funkcijos išraiška. Zavgren modelyje naudojami skirtingi koeficientai bankrotui prognozuoti, atsižvelgiant į tai, kokio senumo

finansinių ataskaitų duomenys analizuojami. Suradus Z reikšmę, toliau skaičiuojama bankroto tikimybė, naudojant logistinės regresijos formulę¹. Tyrimais nustatyta, kad Zavgren modelio tikslumas, likus 1–2 m. iki bankroto, sudaro 82 proc., o likus 3–4 m., rezultatų tikslumas krinta iki 73 proc. Tyrimo laikotarpis 1972–1978 m. Tyrinėjo 45 įmones. Chesser, kurdamas modelį, atrinko 37 įmones, iki galo atsiskaičiusias su banku už kreditą, ir 37 įmones, kurios nesugebėjo laiku padengti kreditinių įsipareigojimų bankui. Taikant šį modelį, pirmiausia diskriminantinės tiesinės analizės pagrindu apskaičiuojamas Z , kurį įstačius į logistinės regresijos formulę, apskaičiuojama bankroto tikimybė. Reikia pažymėti, kad Chesser modelis, palyginti su Zavgren, yra ne toks tikslus – vienerių metų prognozės vidutinis tikslumas yra 78 proc., o dvejų – 57 proc. **R. Lisas, 1982** anglų mokslininkas Didžiosios Britanijos įmonių duomenis gavo 4 rodiklių bankroto grėsmės įvertinimo modelio analitinę išraišką (Mackevičius, 2010). **J. Fulmer, 1984** amerikiečių mokslininkas panaudodamas multiplikacinę-diskriminantinę analizę, ištyrė 40 finansinių rodiklių 30 bankrutuojančių ir 30 nebankrutuojančių įmonių. Fulmer modelis yra panašus į E.I. Altman ar G. Springate modelius. Modelio patikimumas sudaro nuo 81–98 proc. (Kancerevyčius 2004). **M. Zmijewski, 1984** sukūrė bankroto diagnozavimo modelį remdamasis kelių mokslininkų tyrimais. Tyrimo laikotarpis sudarė 1972–1978 m. Buvo atliktas 40 bankrutavusių iš 800 sėkmingai veikiančių įmonių finansinių ataskaitų tyrimas (Sneidere, 2005). **CA-Score, 1987** modelį kūrė, remiantis multiplikacinę-diskriminantine analize. Jį 1987 m. sukūrė J. Legalut. Jis analizavo 173 Kvebeko gamyba užsiimančių įmonių, kurių metiniai pardavimai siekia nuo 1 iki 20 milijonų dolerių, finansinius rodiklius. 1987 m. buvo paskelbta, kad modelis taikomas gamyba užsiimančių įmonių bankrotui diagnozuoti ir jo patikimumas siekia 83 proc. (CA-Score, 1987).

4 lentelėje pateikti modernieji bankroto modeliai, kurie pradėti kurti 1990 m. iki dabar. **Rusijos mokslininkai Seifulinas ir Kadykovas, 1992**, naudodami Rusijos kompanijų finansinius duomenis sukūrė modelį bankroto tikimybei nustatyti. Modelio tikslumas bankroto tikimybei nustatyti 58,9 proc. (Nedzveckas, Jurkevičius, Rasimavičius, 2006; Литвин, Стелмамах 2008). Palyginus tradicinių ir modernių bankrotą diagnozuojančių modelių struktūras pastebėta, jog dauguma modernių bankroto modelių buvo sukurti remiantis E.I. Altmano bankroto modeliu, t.y. **Begley, Ming ir Watts, 1996** nustatė, kad E.I. Altmano modelis labiau tinka bankrotui, o ne finansiniams sutrikimams prognozuoti. Siūlė modelį nuolat tikslinti, atsižvelgiant į infliacijos lygį, palūkanų normas, paskolų gavimo galimybes ir kitus veiksnius. Tyrimo laikotarpis sudarė 1980-1989 m. Analizavo 165 įmones. Performavo E.I. Altmano modelį, pritaikydami naujus koeficientus, o kintamieji liko nepakitę (Begley, Ming, Watts, 1996; Shumway, 2001).

¹ $Pb = \frac{1}{1 + e^{-z}}$, čia: P – bankroto tikimybė (tarp 0 ir 1), $e = 2,71828$, $Z = a + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + B_nX_n$

(tiesinės analizės funkcija)

4 LENTELĖ. Modernieji bankroto modeliai (1990–dabar)

Seifulinas ir Kadykovas (1992)	$Z = 2K_1 + 0,1K_2 + 0,08K_3 + 0,45K_4 + K_5$ <p>Jei $Z < 1$, tai bendrovės būklė yra neigiama. Taip pat šis metodas parodo ir kiekvieno veiksnio kritinę reikšmę pagal kurį bendras koeficientas turi būti lygus 1.</p>	K_1 – apyvartnis kapitalas/ nuosavas kapitalas; K_2 – tr. turtas/ tr. įsipareigojimai; K_3 – pardavimai/turtas; K_4 – grynas pelnas / turtas; K_5 – bendrasis pelnas/ nuosavas kapitalas.
J.Begley, J.Ming ir S.Watts modelis (1996)	$BMW = 10,4 \frac{WC}{TA} + 1,0 \frac{RE}{TA} + 10,6 \frac{EBIT}{TA} + 0,3 \frac{ME}{TL} + 0,17 \frac{S}{TA}$ <p>Bankroto tikimybė: Jei $Z < 1,8$ – labai didelė; Jei $Z > 3$ – labai maža.</p>	WC – apyvartinis kapitalas; TA – turtas; RE – nepaskirstytasis pelnas; $EBIT$ – pelnas prieš mokesčius ir palūkanas; ME – rinkos akcinis kapitalas; TL – visi įsipareigojimai; S – pardavimai.
Shumway (1999)	$Y = -7,811 - 6,307 \left(\frac{NI}{TA} \right) + 4,068 \left(\frac{TL}{TA} \right) - 0,158 \left(\frac{CA}{CL} \right) + 0,307 \ln(\text{Firmos amžius})$ <p>Ribinė reikšmė 0,5.</p>	NI/TA – grynas pelnas / turtas; TL/TA – visi įsipareigojimai / turtas; CA/CL – trumpalaikis turtas / trumpalaikiai įsipareigojimai.
Shumway (2001)	$Y = -13,303 - 1,982X_1 - 3,593X_2 - 0,467X_3 - 1,809X_4 + 5,79X_5$ <p>Ribinė reikšmė 0,5.</p>	X_1 – grynas pelnas/turtas; X_2 – viso įsipareigojimų/turtas; X_3 – santykinis įmonės dydis. Rinkos kapitalizacija metų pabaigoje/ rinkos kapitalizacija iš OMVX rinkos (Lietuvos įmonėms), jei užsienio, tai NYSE ir AMEX rinkų; X_4 – praėjusių metų kapitalo grąža – svertinė akcijų indekso OMVX vertė (NYSE/AMEX); X_5 – įmonės akcijų grąžos standartinis nuokrypis nuo regresijos dėl svertinio akcijų OMVX (NYSE/AMEX) indekso per metus.
Rumunijos metodas (1999–2002)	$Z = -0,647R_1 + 0,143R_2 + 0,010R_3 + 0,014R_4 - 0,168R_5 + 0,158R_6 + 0,389$ <p>Bankroto tikimybė: jei $Z < 0,1454$ – įmonės bankrotas; jei $0,1454 < Z < 0,1852$ – neapibrėžties intervalas; jei $Z > 0,1852$ – perspektyvi įmonė.</p>	R_1 – grynas pelnas/turtas (turto grįžtamumas); R_2 – ilgalaikis turtas/ ilg. materialus turtas (materialaus turto finansavimas); R_3 – apyvartinis kapitalas/turtas (apyvartinio kapitalo rodiklis); R_4 – ilgalaikis turtas / visas kapitalas (finansinio stabilumo rodiklis); R_5 – akcinis kapitalas / visas kapitalas (mokumo rodiklis); R_6 – pardavimai/turtas(turto apyvartumo rodiklis).
S. Grigaravičius (2003)	$Z = -0,7622 + 0,003X_1 - 0,424X_2 - 0,06X_3 + 0,22X_4 - 0,774X_5 - 0,189X_6 + 6,842X_7 - 12,262X_8 - 5,257X_9$ <p>Gavus Z reikšmes toliau taikomas tikimybės Pr priklausomybės nuo $X_1 \dots X_9$ modelis. Jei $Pr(Z) = 1$ arba kuo gautinas (tikėtinas) tikimybiniis įvykis yra arčiau 1 tuo didesnė tikimybė, kad įmonė bankrutuos. Jei $Pr(Z) = 0$ arba kuo gautinas (tikėtinas) tikimybiniis įvykis yra arčiau 0, tuo didesnė tikimybė, kad įmonė nebankrutuos.</p>	X_1 – bendrasis likvidumo koeficientas; X_2 – grynas apyvartinis kapitalas/visas turtas; X_3 – turtas /savininkų nuosavybė; X_4 – savininkų nuosavybė/visi įsipareigojimai; X_5 – palūkanų koeficientas; X_6 – pelnas iki mokesčių / visas turtas; X_7 – turto pelningumas arba turto grąža; X_8 – grynojo apyvartinio kapitalo apyvartumas; X_9 – turto apyvartumas.
I. Altmanas* (2005)	$Z = 3,25 + 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$ <p>Bankroto tikimybė: jei Z mažiau negu 1,1 – labai didelė; 1,1 iki 2,86 – galimas bankrotas; 2,6 ir daugiau – labai maža.</p>	X_1 – apyvartinis kapitalas/visas turtas; X_2 – nepaskirstytasis pelnas/visas turtas; X_3 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas; X_4 – akcininkų nuosavybė/grynoji skolų vertė.

* Bankroto diagnozavimo modelis skirta negamybinėms įmonėms.

Inka ir Ivan Neumaier (2005)	$IN05 = 0,13 \frac{A}{D} + 0,04 \frac{EBIT}{IN} + 3,97 \frac{EBIT}{A} + 0,21 \frac{R}{A} + 0,09 \frac{CA}{STL}$ <p>Bankroto tikimybė: jei $IN05 < 0,9$, yra didelė tikimybė (86%), kad įmonė juda link bankroto; jei $IN05 > 1,6$, įmonė sukuria pridėtinę vertę, esant 67 % tikimybei.</p>	<p>A – turtas; D – skolos; EBIT – Pelnas prieš mokesčius ir palūkanas; IN – palūkanos; R – pajamos; INV – atsargos; CA – trumpalaikis turtas; STL – trumpalaikiai įsipareigojimai.</p>
Boritz ir kt. (2007)	$Z = 2,149X_1 - 0,62X_2 + 1,354X_3 - 0,018X_4 + 0,463X_5$ <p>Ribinė reikšmė 0,27.</p>	<p>X_1 – grynasis apyvartinis kapitalas / visas turtas; X_2 – nepaskirstytas pelnas / visas turtas; X_3 – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius / visas turtas; X_4 – nuosavybės (paprastųjų ir privilegijuotų akcijų) rinkos vertė / skolos balansinė vertė (įsipareigojimai); X_5 – pardavimai / visas turtas.</p>
Sandin ir Porporato (2007)	$AS = 15,06R_5 + 16,11S_3 - 4,14$	<p>R_5 – pelnas/grynieji pardavimai; S_3 – nuosavas kapitalas / visas turtas.</p>
S. Stoškus, D. Beržinskienė, R. Virbickaitė (2007)	$Z_0 = 4,77 \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{pardavimai}} + 5,88 \frac{\text{tr.turtas}}{\text{tr.įsipareigijimai}} + 9,57 \frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{turtas}} - 5,80 \frac{\text{tr.turtas} - \text{atsargos}}{\text{tr.įsipareigijimai}} - 6,42$ $Z_1 = 2,8 \frac{\text{Grynasis pelnas}}{\text{pardavimai}} + 2,90 \frac{\text{tr.turtas}}{\text{tr.įsipareigijimai}} + 6,43 \frac{\text{Visi įsipareigojimai}}{\text{turtas}} - 2,92 \frac{\text{tr.turtas} - \text{atsargos}}{\text{tr.įsipareigijimai}} - 2,94$	<p>Nebankrutuojančių įmonių (Z_0) ir bankrutuojančių įmonių (Z_1). Įmonė priskiriama atitinkamai nebankrutuojančių arba bankrutuojančių įmonių grupei atsižvelgiant į tai, kurios lygties tai pačiai įmonei reikšmė yra didesnė. Jei didesnė Z_0 lygties reikšmė, tai įmonė priskiriama nebankrutuojančių įmonių grupei, o jei didesnė yra Z_1 reikšmė – tai bankrutuojančių įmonių grupei.</p>
Bonity indeksas (2009)	$IB = 1,53 \frac{CF}{D} + 0,08 \frac{A}{D} + 10 \frac{EBIT}{A} + 5 \frac{EBIT}{R} + 0,3 \frac{INV}{R} + 0,1 \frac{R}{A}$ <p>Bankroto tikimybė: jei $IB > 3$, situacija įmonės labai gera; jei $IB > 1$ situacija yra gera; jei $IB < -2$ situacija yra pavojinga, bankroto tikimybė.</p>	<p>CF – Grynieji pinigai, D – Skolos, A – Turtas, EBT – Pelnas prieš mokesčius, R – Pajamos, INV – Atsargos.</p>

Shumway, 1999 modelio privalumas tas, kad tai vienas tiksliausių modelių, finansiniai rodikliai parinkti ir 43 koeficientai nustatyti remiantis didesne duomenų baze (apie 2000 įmonių) (Shumway, 1999). **Shumway, 2001** bankroto modeliui sudaryti naudojo finansinius rodiklius ir rinkos kintamuosius: įmonės kapitalizaciją, akcijų grąžą praeityje, grąžos standartinę nuokrypį. Tyrinėjimo laikotarpis 1962–1992 m. Analizavo 300 įmonių. Rizikos modelio tikslumas bankroto tikimybei nustatyti sudaro apie 70 proc. visų bankrotų ir apie 96,6 proc. iš visų bankrutuojančių įmonių (Lee ir kt., 2009). **Rumunijos bankroto diagnostavimo modelis, 1999–2002** sukurtas, siekiant įvertinti Rumunijos pramonės įmonių bankroto tikimybę. Bankroto rizikos analizei naudoti 4 metų duomenys. Modelio tikslumas yra ganėtinai didelis – 89,29% (Carciumaru, 2010). **Grigaravičius, 2003**, modelis suformuotas naudojant logistinę regresiją. Formuojant Lietuvos ekonominę aplinką atitinkantį įmonių nemokumo diagnostavimo modelį, išanalizuota 20 skirtingų grupių (mokumo, likvidumo, finansų struktūros, veiklos efektyvumo ir turto apyvartumo) finansiniai rodikliai. Įmonių finansinei būklei reikšmingi 9 finansiniai koeficientai, kurių suma sudaro įmonių nemoku-

mo vertinimo regresiją (Grigaravičius, 2003; Valackienė, 2005). **Inka ir Ivan Neumaier, 2005** Čekijos mokslininkai sukūrė IN05 indeksą, panašų į Altmano modelį ir taikomą įmonėms, kurių akcijos nekotiruojamos Vertybinių popierių biržoje (Montanistica, 2005). A. Vasiliauskaitė, 2005 pateikė naujausią Altmano „Z“ modifikaciją, kuri taikoma negamybinėms bei individualioms įmonėms. **E. I. Altmanas, 2005** šią „Z“ modifikaciją papildė nauju komponentu, kuris grindžiamas naujai besiformuojančių rinkų vertinimo modeliu. Formuodamas šį modelį pagal kreditingumo reitingą atrinko 50 besivystančių (kylančių) rinkų įmones už laikotarpį 1996–2000 m. (Altmanas, 2005). **Boritz ir kt., 2007**, panaudojęs Kanados kompanijų duomenis, įvertino E.I. Altmano modelį, pateikdamas naujus modelio koeficientus (Boritz ir kt., 2007; Wang, Campbell, 2010). **S. Stoškus, D. Beržinskienė, R. Virbickaitė, 2007** pateikė bankroto modelį, kurį sudarė dvi lygtys, nebankrutuojančių (Z_0) ir bankrutuojančių (Z_1) įmonių. Įmonė priskiriama atitinkamai grupei atsižvelgiant į tai, kurios lygties tai pačiai įmonei reikšmė yra didesnė. Jei didesnė Z_0 reikšmė, įmonė priskiriama nebankrutuojančių grupei, o jei didesnė yra Z_1 reikšmė – bankrutuojančių grupei (Mackevičius, 2010). **Sandin ir Porporato, 2007** naudodami Argentinos kaip besivystančios šalies įmonių duomenis, iš 13 tiriamų koeficientų atrinko 2 reikšmingiausius ir pateikė naują bankroto diagnozavimo modelį (Wang, Campbell, 2010). **Bonity indeksas, 2009** naudojamas Vokietijoje ir vadinamas patikimumo indeksu. Panašus į Altmano modelį, bet bankrotui diagnozuoti naudoja kitus rodiklius, pagrįstus statistiniais stebėjimais ir priskirtos skirtingos svorių reikšmės (Klecka, Scholleova, 2010).

MODERNIŪJŲ IR TRADICINIŲ BANKROTO MODELIŲ STRUKTŪROS PALYGINAMOJI ANALIZĖ

Siekiant nustatyti reikšmingus ir nereikšmingus santykinis finansinius rodiklius tyrimui pasirinkta 50 santykinis finansinių rodiklių, kurie buvo panaudoti įvairių mokslininkų prognozuojamose bankroto modeliuose (žr. 5 lentelę).

Pagal 5 lentelės pateiktus duomenis matyti, kad įvertinus bankroto modelių struktūros kintamuosius nustatyta, jog reikšmingiausi yra 22 santykiniai finansiniai rodikliai, kadangi bankroto modelių struktūroje pasikartojo du ir daugiau kartų. Vadinasi galima teigti, kad mokslininkai šiuos rodiklius laiko svarbiausiais įvertinant įmonės finansinę būklę. Be to nustatyta, kad 28 santykiniai finansiniai rodikliai nėra reikšmingi įmonės finansinei būklei, nes analizuojamuose bankroto modeliuose šie kintamieji buvo naudojami tik vieną kartą. Vadinasi pastarieji rodikliai nėra labai populiarūs.

6 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad dažniausiai bankroto modeliuose mokslininkai naudojo šiuos santykinis finansinius rodiklius: turto apyvartumą, grynąjį apyvartinio kapitalo apyvartumą, bendrąjį likvidumą, bendrąjį skolos ir turto pelningumą.

Apibendrinus tradicinių ir moderniųjų bankroto modelių struktūros palyginamąją analizę galima daryti išvadą, kad: turto apyvartumas yra populiariausias ir turi didžiausios įtakos įmonės finansinei būklei, kadangi bankroto modeliuose pasikartojo 17 kartų (iš 28 bankroto modelių). Pirmą kartą panaudotas 1930 m. Verslo tyrimo biuro. Jį naudojo ir kiti mokslininkai: Smith ir Winakor, Altmanas, Taffleris ir Tisshaw, Springate, Ohlson, Fulmer, Zmijewski, Zavgren, Ca-Score, Seifulinas ir Kadykovas, Begley, Ming ir Watts, Rumunijos metodas, Grigaravičius, Inka ir Ivan Neumaier, Boritz ir kt., Bonity indeksas; svarbūs išlieka ir grynasis apyvartinio kapitalo apyvartumo bei trumpalaikio mokumo rodikliai. Pastarieji bankroto modeliuose pasikartojo atitinkamai 15 ir 12 kartų. Šiuos abu rodiklius naudojo

5 LENTELĖ. Santykinių finansinių rodiklių reikšmingumo įvertinimas

Reikšmingi santykiniai finansiniai rodikliai		Nereikšmingi santykiniai finansiniai rodikliai	
Pardavimai /turtas	Tr. įsipareigojimai/ turtas	Gr. Pelnas/ savininkų nuosavybė	Turtas/ infliacijos lygis
Apyvartinis kapitalas/ turtas	Savininkų nuosavybė/ ilgalaikis turtas	Pardavimai/ pinigai	Turtas / savininkų nuosavybė
Tr.turtas/ tr. įsipareigojimai	Atsargos/pardavimai	Pardavimai /apyvartinis kapitalas	Turtas /skolos
Visi įsipareigojimai/turtas	Atsargos/ turtas	Bendrasis pelnas/ palūkanos	Akcinis kapitalas / visas kapitalas
Pelnas prieš mokesčius ir palūkanas/turtas	Pelnas iki mokesčių / visas turtas	Bendrasis pelnas/ nuosavas kapitalas	Akcinis kapitalas / turtas
Nepaskirstytas pelnas/ turtas	Pelnas iki mokesčių / tr. įsipareigojimai	Ilgalaikis įsipareigojimai/ kapitalas-tr. įsipareigojimai	Gautinos sumos/ atsargos
Gr. pelnas / turtas	Pelnas prieš mokesčius ir palūkanas/palūkanos	Tr.turtas/ visi įsipareigojimai	Pelnas iki mokesčių / Nuosavas kapitalas
Savininkų nuosavybė / įsipareigojimai		Firmos kapitalizacija	Pelnas iki mokesčių / pardavimai
Grynieji pinigai/ turtas		Akcijų grąža praeityje	Grynieji pinigai/ tr. įsipareigojimai
Gr. Pelnas/ pardavimai		Grąžos standartinis nuokrypis	Grynieji pinigai/ skolos
Ilgalaikis turtas / Turtas		Apyvartinis kapitalas/ pardavimai	Tr. Turtas-atsargos/tr. įsipareigojimai
Akcinis kapitalas rinkos verte/visi įsipareigojimai		Apyvartinis kapitalas/ įsipareigojimai	Įprastinės veiklos pelnas kapitalas-tr. įsipareigojimai
Savininkų nuosavybė/turtas		Ilgalaikis turtas/ ilg. materialus turtas	Įprastinės veiklos pelnas/ turtas
Pinigų srautai iš pagrind. veiklos/ įsipareigojimai		Ilg. materialus turtas/ nuosavas kapitalas	
Bendrasis pelnas /Turtas		Ilgalaikis turtas / visas kapitalas	

Verslo tyrimo biuras, Smith ir Winakor, Merwin, Jackendo, Beawer, Ohlson, Seifulinas ir Kadykovas ir Grigaravičius; grynojo apyvartinio kapitalo apyvartumą naudojo tik Altmanas, Springate, Lisas, Begley, Ming ir Watts, Rumunijos metodas bei Boritz ir kt., o trumpalaikio mokumo rodiklį naudojo Zmijewski, Shumway, Inka ir Ivan Neumaier, Stoškus, Beržinskienė ir Virbickaitė; bendrasis skolos rodiklis išliko populiarus tarp šių mokslininkų Beawer, Chesser, Ohlson, Fulmer, Zmijewski, Shumway, Stoškaus. Beržinskienės ir Virbickaitės. Jis pasikartojė 7 analizuojamuose bankroto modeliuose. Turto pelningumo rodiklį pritaikė Beawer, Altmanas, Chesser, Lisas, Fulmer, Begley, Ming ir Watts, Shumway, Grigaravičius, Inka ir Ivan Neumaier. Jis pasikartojė nuo 5 iki 6 kartų; rodikliai, kurie bankroto prognozavimo modeliuose pasikartojė nuo 2 iki 4 kartų laikomi mažiausiai reikšmingais įvertinant įmonės finansinę būklę. Tyrimas parodė, jog turto apyvartumo rodiklis, grynasis apyvartinio kapitalo apyvartumo bei trumpalaikio mokumo rodiklis tiek tradiciniuose, tiek moderniuosiuose bankroto modeliuose yra dažniausiai pasikartojantis rodiklis. Bendrasis skolos rodiklis daugiausiai dominuoja tradiciniuose bankroto modeliuose, o turto pelningumo rodiklis moderniuosiuose bankroto modeliuose. Be to išryškėjo nauja tendencija, jog grynasis pardavimų pelningumas (gr.pelnas/pardavimai) naudojamas tik moderniuosiuo-

6 LENTELĖ. Reikšmingų santykinų finansinių rodiklių pasikartojimo dažnumas

Eil. Nr.	Pavadinimas	Tradiciniai bankroto modeliai		Modernieji bankroto modeliai	Iš viso rodiklių kartojimasis
		1930–1965	1965–1990	1990–dabar	
1	Pardavimai /turtas	2	8	7	17
2	Apyvartinis kapitalas/ turtas	4	5	6	15
3	Tr.turtas/ tr. įsipareigojimai	4	3	5	12
4	Visi įsipareigojimai/turtas		5	2	7
5	Pelnas prieš mokesčius ir palūkanas/turtas		2	4	6
6	Nepaskirstytas pelnas/ turtas		3	3	6
7	Gr. pelnas / turtas		1	4	5
8	Savininkų nuosavybė /įsipareigojimai	2	1	2	5
9	Grynieji pinigai/ turtas	2	2		4
10	Gr. pelnas/ pardavimai			3	3
11	Ilgalaikis turtas / turtas	2	1		3
12	Akcinis kapitalas rinkos verte/ visi įsipareigojimai		1	2	3
13	Savininkų nuosavybė/turtas	2		1	3
14	Pinigų srautai iš pagrind. veiklos / įsipareigojimai		3		3
15	Bendrasis pelnas /turtas		1	1	2
16	Tr. įsipareigojimai/turtas		2		2
17	Savininkų nuosavybė/ilgalaikis turtas	2			2
18	Atsargos/pardavimai		1	1	2
19	Atsargos/ turtas	2			2
20	Pelnas iki mokesčių / visas turtas		1	1	2
21	Pelnas iki mokesčių / tr. įsipareigojimai		2		2
22	Pelnas prieš mokesčius ir palūkanas/palūkanos		1	1	2

se bankroto modeliuose (Shumvay, Sandin ir Porporato, Stoškus, Beržinskienė ir Virbickaitė), o kiti veiklos efektyvumą ir kitas sritis įvertinantys rodikliai (grynieji pinigai/ turtas, ilgalaikis turtas / turtas, pinigų srautai iš pagrind. veiklos/ įsipareigojimai, tr. įsipareigojimai/turtas, savininkų nuosavybė/ilgalaikis turtas, pelnas iki mokesčių / tr. įsipareigojimai) naudojami tik tradiciniuose bankroto modeliuose (Verslo tyrimo biuras, Smith ir Winkor, Cheser, Zavgren, Fulmer, Beaver, Ohlson, Tafleris ir Tishaw, Springate).

IŠVADOS

Nustatyta, kad mokslininkai skirtingai pateikia ir traktuoja bankroto sąvoką. Bankrotas siejamas su įmonės likvidavimu, skolų našta kreditoriams, darbuotojams neišmokėtais atlyginimais, turimo turto išpardavimu ir pan.

Susisteminius ir sugrupavus bankrotą diagnozuojančius modelius sudaryta nauja tradicinių ir modernių bankroto modelių raidos klasifikacija.

Palyginus tradicinių ir modernių bankrotą diagnozuojančių modelių struktūros kintamuosius nustatyta, jog reikšmingiausi yra 22 santykiniai finansiniai rodikliai, o 28 santykiniai finansiniai rodikliai nėra reikšmingi įmonės finansinei būklei. Apibendrinus galima

daryti išvadą, kad turto apyvartumas yra populiariausias ir turi didžiausios įtakos įmonės finansinei būklei. Svarbūs išlieka grynasis apyvartinio kapitalo apyvartumo, trumpalaikio mokumo, bendrasis skolos ir turto pelningumo rodikliai. Turto apyvartumo rodiklis, grynasis apyvartinio kapitalo apyvartumo bei trumpalaikio mokumo rodiklis tiek tradiciniuose, tiek moderniuosiuose bankroto modeliuose yra dažniausiai pasikartojantis rodiklis. Bendrasis skolos rodiklis daugiausiai dominuoja tradiciniuose bankroto modeliuose, o turto pelningumo rodiklis moderniuosiuose bankroto modeliuose. Išryškėjo nauja tendencija, jog grynasis pardavimų pelningumas naudojamas tik moderniuosiuose bankroto modeliuose, o kiti veiklos efektyvumą ir kitas sritis įvertinantys rodikliai naudojami tik tradiciniuose bankroto modeliuose.

LITERATŪRA

1. Altman, E. I. (1968). Financial Ratios. Discriminant Analysis and Prediction of Corporate-Bankruptcy. *The Journal of Finance* Nr. 23 (4). Prieiga per internetą: http://www.bus.tu.ac.th/departament/thai/download/news/957/Altman_1968.pdf
2. Altman, E.I. (2005). An emerging market credit scoring system for corporate bonds. New York University Leonard N. Stern School of Business. Prieiga per internetą: http://pages.stern.nyu.edu/~ealtman/emerging_markets_review.pdf
3. Baird D. G. (1993). *The Elements of Bankruptcy*. New York: The Foundation Press.
4. Beaver, W. (1966). Financial Ratios as Predictors of Failure. *Journal of Accounting Research*, p. 71–111.
5. Bellovary, J.L., Giacominio D.E, Akers, M. D. (2007). A Review of Bankruptcy Prediction Studies: 1930. *Journal of Financial Education*, Vol.33. Marquette University.
6. Baležentis, A., Vijeikis, J. (2010). Krizės valdymo veiksniai ir priemonės Lietuvos įmonėse. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2010. Nr. 23 (4). Research papers. Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazyilis/julram/23/25.pdf>.
7. Begley, J., Ming, J., Watts, S. (1996). Bankruptcy Classification Errors in the 1980's: An Empirical Analysis of Altman's and Ohlson's Model. *Review of Accounting Studies*, 1(3), p. 267–284.
8. Boritz, J.E., Kennedy, D.B., Sun, J.Y. (2007). Predicting business failure in Canada. *Accounting Perspectives*, 6(2), p. 141–65.
9. Charitonovas, V. (2004). Įmonių bankroto prevencija. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: Kauno Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, p. 67–79.
10. Carciumar, D. (2010). A model for evaluating the bankruptcy risk of the Romanian companies. *The Young Economist Journal*, 14, 120–125.
11. CA-Score.(1987). Prieiga per internetą: <http://www.mockus.us/optimum/portf/bankrotas.pdf>.
12. Dugan, M, T., Forsyth, B. T. (1995). The Relationship between Bankruptcy model predictions and Stock Market Perceptions of Bankruptcy. *The Financial Review*, Vol 30, No 3, p. 507–527.
13. Grigaravičius, S. (2003). Įmonių nemokumo diagnostika ir jų pertvarkymo sprendimai. Kaunas: VDU leidykla.
14. Įmonių bankroto įstatymas. (2001). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/actionplan/transposition/lithuania/d3.4-ml-lt.pdf.
15. Įmonių restruktūrizavimo įstatymas. (2010). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=377908

16. Karalevičienė, J., Bužinskienė, R. (2011). Modernių bankroto diagnozavimo modelių taikymas įmonėje. Vadyba: Journal of Management Nr. 2(19), p. 113–122.
17. Kancerevyčius, G. (2004). Finansai ir investicijos. Kaunas: Smaltijos leidykla, p. 137.
18. Klecka, J., Scholleova, H. (2010). Bankruptcy models enuntiation for Czech glass making firms. Economics and management Nr. 15, p. 35–44.
19. Lee, A.C., Lee, J.C., Lee, C.F. (2009). Financial Analysis, planing & forecasting. Theory and Application. Word. Scientific publising Co Ptc. Ltd. p. 103–133. Prieiga per internetą: <http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizikos%20valdymas%20komerciniame%20banke%202002.pdf>.
20. Литвин, Б.,М., Стельмах, М.,В. (2008). Финансовий анализ. «Хай&Тек Прес» Київ. Prieiga per internetą: http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/book_FIN_ANALIZ.pdf p. 276
21. Mackevičius, J., Poškaitė, D. (1999). Įmonių bankroto prognozavimo analizės metodikų tyrimas, remiantis finansinių ataskaitų duomenimis. Ekonomika: mokslo darbai T(49). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 51–64.
22. Mackevičius, J. (2010). Integruota įmonių bankrotų prognozavimo metodika. Prieiga per internetą: http://www.ttvam.lt/uploads/documents/leidiniai_versl_teis_akt_t5/08_vta_2010_5.pdf.
23. Mackevičius, J., Silvanavičiūtė, S. (2006). Įmonių bankroto prognozavimo modelių tinkamumo nustatymas. Verslas: teorija ir praktika VII, 4, p. 193–202.
24. Montanistica, A. S. (2005). Obmedzenia pou,itia modelov predikcie finančného vžvoja podniku v podmienkac Slovenskej republiky, 10(3). Prieiga per internetą: <http://actamont.tuke.sk/pdf/2005/n3/11kamenikova.pdf>
25. Nedzveckas, J., Jurkevičius, E., Rasimavičius, G. (2006). Testing of Bankruptcy Prediction Methodologies for Lithuanian Market. Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose, 3, 1–13.
26. Ohlson, J. (1980). Financial Ratios and Probabilistic Prediction of Bankruptcy. In: Journal of Accounting Research, 18(1), 109–131.
27. Rugenytė, D., Menciūnienė, D., Dagilienė L. (2010). Bankroto prognozavimo svarba ir metodai. Verslas: teorija ir praktika 11(2):143–150.
28. Raudys, Š. (2003). Dirbtiniai neuroniniai tinklai. Paskaitų konspektas. VU, p. 2.
29. Sakalas, A., Virbickaitė, R. (2003). Bankroto teorija ir praktika. Inžinierinė ekonomika. Kaunas: Technologija, p. 106–111.
30. Sakalas, A., Savanevičienė A. (2003). Įmonės krizių vadyba. Kaunas: Kauno Technologijos universiteto leidykla.
31. Sneiderė, R. (2005). Analysis of Bankruptcy Prediction Models. Apskaitos ir audito sistemų integracija į ES erdvę, nauji iššūkiai ir galimybės: Tarptautinės konferencijos pranešimai 2005.10.6 – 7, p. 222–232.
32. Stoškus, S., Beržinskienė, D., Virbickaitė, R. (2007). Theoretical and Practical Decisions of Bankruptcy as one of Dynamic Alternatives in Company's Performance. Engineering economics, 2 (52), p. 67–74.
33. Sinkey, J. (1989). Commercial Bank Financial Management. New York: Macmillan Publishing Company, p 773
34. Sands, E. Springate, G., Var, T. (1983, May). Predicting Business Failure. CGA Magazine, p. 24–27.
35. Shumway (1999). Prieiga per internetą: <http://www.manoinvesticijos.lt/pics/file/kredito%20rizikos%0valdymas%20komerciniame%20komerciniame%20banke%202002.pdf>

36. Shumway, T. (2001). Forecasting Bankruptcy More Accurately: A Simple Hazard Model. University of Michigan. Prieiga per internetą: [http://ihome.ust.hk/~accl/Shumway%20\(2001\).pdf](http://ihome.ust.hk/~accl/Shumway%20(2001).pdf)
37. Tarptautinių žodžių žodynas. (2003). Ats. Red. A. Kinderys. Vilnius: Alma littera.
38. Taffler, R. J. (1984). Empirical models for the monitoring the UK corporations. *Journal of Bankong and Finance*, Vol 8, p. 199–227.
39. Valackienė, A. (2005). Krizės valdymas ir sprendimų priėmimas. Kaunas: KTU leidykla.
40. Vasiliauskaitė, A. (2005). Finansinės būklės įvertinimas ir prognozavimas. *Seminaro medžiaga* (58), p. 14.
41. Wang, Y., Campbell, M. (2010). Do Bankruptcy Models Really Have Predictive Ability? Evidence using China Publicly Listed Companies. *International Management Review*, 6 (2). Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=3&hid=119&sid87ca253b-d19c-4d97-89efe96cb6440fb%40sessionmgr112>.

THE TRANSFORMATION STRUCTURE AND DEVELOPMENT OF TRADITIONAL AND MODERN BANCURPCY MODEL

Jurgita Karalevičienė, Rita Bužinskienė

Summary

The paper presents various Lithuanian and foreign authors are used in scientific works of bankruptcy terms are defined. Bankruptcy is associated with the company, the debt burden on creditors, employees unpaid wages, selling off assets and so on. Structured and grouped into receivership new diagnostic models consisting of traditional and modern models of the evolution of bankruptcy classification. A comparison of traditional and modern bankruptcy of diagnostic variables in the model structure, the most significant financial ratios are 22 indicators and 28 indicators of financial ratios are not significant on the financial position. Summary, we conclude that the asset turnover is the most popular and have a greater impact on the Company's financial position. The remains of a significant net working capital turnover, short-term solvency, profitability and gross debt assets. Asset turnover ratio and net working capital and revolving short-term solvency ratio of both traditional and modern models of the bankruptcy of the most recurrent rate. Gross debt, largely dominated by the traditional model of bankruptcy, and asset profitability modernity bankruptcy models. Revealed a new trend in the net profitability of the sales is used only here and now bankruptcy models, and other performance and other areas of the evaluation metrics are used only in traditional bankruptcy models.

ДОСТОВЕРНОСТЬ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Карельская Светлана к.э.н.

Санкт-Петербургский государственный университет,
Россия, Санкт-Петербург, ул. Чайковского, д. 62,
тел. (812) 272-07-85, SNKarelskaya@mail.ru

Зуга Екатерина

Санкт-Петербургский государственный университет
Россия, Санкт-Петербург, ул. Чайковского, д. 62,
тел. (812) 272-07-85, ekaterinazuga@mail.ru

Аннотация. В условиях экономического кризиса в очередной раз прозвучала критика в сторону бухгалтеров в недостоверности показателей финансовой отчетности, что определило необходимость пересмотра требований к достоверности отчетности и изменения методологии ее составления. В статье анализируются объективные границы возможностей формирования достоверной финансовой отчетности. Предлагаются варианты их преодоления в свете теорий органического баланса Ф. Шмидта, потенциальной оценки Ж.Б. Дюмарше и забалансового учета Н.А. Блатова и Н.Р. Вейцмана.

Ключевые слова: бухгалтерский баланс, двойная запись, достоверность, теория слоев фактов хозяйственной жизни, реальность.

ВВЕДЕНИЕ

Вопрос достоверности финансовой отчетности привлекает внимание и практиков и теоретиков на протяжении всей истории развития бухгалтерского учета, начиная с периода формирования традиции регулярного составления отчетности. Характеристики достоверности отчетности постепенно менялись, но их обсуждение никогда не прекращалось. Как правило, дискуссии посвящались лишь отдельным аспектам достоверности, при этом крайне редко анализировалась возможность формирования объективных показателей отчетности в целом. Сегодня под достоверностью отчетности понимается раскрытие информации о реальном положении дел в компании и полученных ею финансовых результатах. Однако, уже более ста лет назад было замечено, что в рамках методологии бухгалтерского учета, построенной на основном ее правиле – двойной записи, невозможно сформировать достоверные показатели отчетности.

КРИТИКА ДОСТОВЕРНОСТИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Первое из широко известных в настоящее время заявлений о недостоверности финансовой отчетности прозвучало от англичанина Эдуарда Томаса Джонса (1766–1838). В России его активно поддержал Федор Венедиктович Езерский (1836–1915). Они утверждали, что «баланс не способен выявить все те злоупотребления, пропуски и ошибки, при которых в дебет и кредит счетов главной книги записываются одинаковые суммы» (по Цыганкову, 2004). Э.Т. Джонс считал, что двойная бухгалтерия «служить

может покровом постыднейших балансов, которые только коварный ум произвести может» (Джонес, 1871). Ему вторил Ф.В. Езерский: «Постройка двойной системы подчиняет признакам верности два столбца: 1) дебет (приход), 2) кредит (расход), и через равенство их в пробном балансе получается убеждение в верности счетоводства двойной системы. Но это убеждение обманчиво: сказанное равенство может быть получено при существовании в дебете и в кредите ошибок одинаковой величины...» (Езерский, 1873).

Оба автора выступали против сложившегося к тому времени мнения о «всепроверочности» метода двойной записи, обеспечивающего достоверность отчетности путем проверки полноты данных учета и правильности их разности по счетам. Джонс и Езерский доказывали, что двойная запись не только не помогает избежать технических ошибок, возникающих из-за пропуска сумм и неверного отражения информации на счетах, но главное - не позволяет выявить злоупотреблений составителей отчетности. По их мнению достоверности показателей баланса можно добиться только путем его формирования на основе созданных ими Английской системы бухгалтерии Джонса и Тройной русской системы счетоводства Езерского.

Впоследствии о недостоверности отчетности писали многие авторы, наиболее известные из них И.Ф. Шер (1846–1924) и Н.А. Блатов (1875–1942), описавшие приемы искажения отчетности, не выявляемые двойной записью.

ПРИЕМЫ ИСКАЖЕНИЯ ОТЧЕТНОСТИ, ОПИСАННЫЕ И.Ф. ШЕРОМ И Н.А. БЛАТОВЫМ

Немецкий ученый И.Ф. Шер полагал, что двойная запись не выявляет ни технических ошибок, ни преднамеренных искажений, вносимых в отчетность ее составителями. К приемам искажения бухгалтерского баланса он относил: 1) соединение разрозненных имущественных ценностей под одним названием, 2) неправильное начисление амортизации, 3) включение фиктивных дебиторов и кредиторов, 4) манипуляцию с оценкой материальных ценностей, 5) создание фиктивных фондов и резервов (Шер, 1925; по Соколову, 1996).

Н.А. Блатов писал о том, что необходимо разделять приемы искажения баланса на преднамеренные (фальсификацию) и непреднамеренные (вуалирование) (табл. 1).

ТАБЛИЦА 1. Приемы вуалирования и фальсификации бухгалтерского баланса по Н.А. Блатову

Приемы вуалирования	Приемы фальсификации
Формальные: неправильные зачеты; неверные и неясные наименования; слишком общие наименования; смешанные счета и т.д. Материальные: чрезмерно высокая (низкая) оценка актива; чрезмерно низкие (высокие) списания; включение в баланс «мертвых» и лишних статей; невключение в баланс «живых» статей; применение различных методов оценки.	Составление баланса не в соответствии с оборотной ведомостью или по оборотной ведомости, которая не вытекает из книг или вытекает из книжных записей, не вполне основанных на документах, или, наконец, представляет обобщение записей, в основу которых положены неправильные или даже фальшивые документы и т.д.

Исмочник: Таблица составлена по Блатову, 1928.

Фальсификация заключается в «нарушении требования верности, правдивости баланса» (Блатов, 1928). Вуалирование предполагает такую форму составления баланса, которая «делает хозяйственные факты неясными или трудно выявляемыми, так

что получается неточная или неправильная картина экономического положения соответствующего предприятия» (Блатов, 1928). Интересно, что сам автор считал, что отличить вуалирование от фальсификации довольно сложно, поскольку «умышленное вуалирование очень близко к фальсификации, и всякая фальсификация, конечно, делает баланс неясным, вуалирует его» (Блатов, 1928).

В дополнение к описанию приемов искажения баланса Н.А. Блатов сделал важное уточнение, он разграничил понятия «достоверность» и «реальность» отчетности. Под достоверностью он понимал ее соответствие каким-либо нормам и правилам, а под реальностью – соответствие ее данных реальному положению вещей (по Соколов, Пятов, 2007 а). Его определение достоверности в настоящее время является общепринятым.

ДОСТОВЕРНОСТЬ В СОВРЕМЕННОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ УЧЕТА

В настоящее время продолжают дискуссии о вуалировании и фальсификации балансов. Современные авторы причину недостоверности финансовой отчетности видят в стремлении ее составителей манипулировать мнением заинтересованных пользователей о положении дел в компании для удовлетворения личных интересов (Бычкова, Итыгилова, 2009; Хорин, 2000; Чернова, 2010).

В действующих российских регулятивах отчетность определяется как достоверная, если она «сформирована исходя из правил, установленных нормативными актами по бухгалтерскому учету» (ПБУ 4/99 «Бухгалтерская отчетность организации»). Аналогичные нормы содержатся и в международных стандартах финансовой отчетности (МСФО). Рассуждения в рамках этого подхода сводятся к необходимости конкретизировать термин «достоверность» (Бычкова, Алдарова, 2007), который имеет тесную взаимосвязь с понятием существенности (Бычкова, Алдарова, 2007; Новодворский, Клинов, 2000; Хорин, 2000; Шапошников, Лутов, 2003). А.Н. Хорин даже предлагает заменить в нормативных документах «достоверность» на «существенность» (Хорин, 2000).

Дискуссии о раскрытии в финансовой отчетности реального положения дел компании обычно сводятся к вопросу о том, соблюдение каких стандартов (российских или международных) обеспечивает большую достоверность учетной и отчетной информации. Некоторые авторы убеждены, что наиболее объективна отчетность, составляемая по МСФО (Фомичева, 2006; Широкова, Еремеева, 2011). Однако, существует и другое мнение. Например, Н.В. Генералова считает, что МСФО не гарантирует реальности финансовой отчетности, и подтверждает свое убеждение наличием в стандартах разрешения не соблюдать отдельные предписания, если их использование не позволяет раскрыть действительное положение дел предприятия (Генералова, 2010). Кроме того, она указывает еще две причины недостоверности отчетности, составленной по МСФО. Первая из них заключается в том, что главным принципом формирования отчетности по этим стандартам является использование профессионального суждения, которое по своей природе субъективно; а вторая – в существовании информационных границ двойной записи. Если первая причина может быть устранена путем расширения круга составителей отчетности, то вторая практически неустранима. Основные положения о границах двойной записи впервые были сформулированы профессором Я.В. Соколовым (1938–2010) в теории информационных слоев факта хозяйственной жизни.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ГРАНИЦЫ МЕТОДОЛОГИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Согласно теории профессора Я.В. Соколова каждый факт хозяйственной жизни имеет «несколько содержательных слоев, образующих иерархическую лестницу» (Соколов, 2010). При этом каждый информационный слой хозяйственного факта представляет собой его интерпретацию с точки зрения одной области человеческих знаний. Он формирует информацию о факте. Сам же факт существует вне интерпретаций как явление реального мира, не зависящее от того, как оно будет истолковано (по Пятову, 2011). Определенный набор информационных слоев формирует мантию. Каждая из возможных мантий – «это только один из аспектов познания факта» (Соколов, 2010). Наиболее очевидные из мантий - юридическая (правовая) и экономическая.

При отражении факта хозяйственной жизни в учете все трактовки объединяются, тем самым, создавая новую, и представляя влияние факта на платежеспособность и рентабельность фирмы посредством его раскрытия в рамках определенной модели финансового положения, совмещающей правовые и экономические характеристики (по Пятову, 2011а). В этой модели действует принцип дополнительности, согласно которому, чем более точно раскрывается одна мантия, тем менее точно представлена в отчетности другая. Например, согласно юридической трактовке фактов хозяйственной жизни в актив бухгалтерского баланса должны быть включены объекты, принадлежащие фирме на праве собственности. Это позволит пользователю отчетности объективно оценить платежеспособность фирмы, так как только собственное имущество может служить обеспечением ее долгов. Поскольку погашение долгов можно обеспечить только продажей активов, то для анализа платежеспособности необходимо, чтобы в отчетности раскрывалась информация об их стоимости в ценах возможной продажи. Однако, формирование отчетности по данным правилам приведет к тому, что ее показатели не позволят заинтересованным пользователям получить достоверную информацию о рентабельности деятельности предприятия. Целям анализа рентабельности соответствует экономическое содержание факта хозяйственной жизни. В рамках этой интерпретации наличие права собственности не является определяющей характеристикой актива, главным критерием признания актива является его участие в получении дохода. Однако, далеко не все активы, принадлежащие фирме, приносят доход, и не все активы, приносящие доход, принадлежат ей на праве собственности.

Таким образом, становится очевидно, что существуют противоречия в экономической и юридической интерпретациях фактов хозяйственной жизни. Это противоречие определяет информационные границы применяемой методологии, не позволяющие отразить одинаково достоверно все информационные срезы хозяйственных фактов и сформировать финансовую отчетность, действительно раскрывающую реальное положение дел компании.

Теория информационных слоев факта хозяйственной жизни Я.В. Соколова, получила развитие в работах профессора М.А. Пятова, который утверждает, что информационные границы данных учета определяются не возможностями двойной записи, а равенством актива и пассива баланса. Балансовое равенство ограничивает набор вариантов изменений баланса (пермутаций и модификаций), что задает определенные границы возможностей смысловой интерпретации фактов (Пятов, 2010). В связи с этим, «целый ряд фактов хозяйственной жизни, таких, например, как изменение оценки ак-

тивов фирм, не связанное с финансовыми результатами ее деятельности и фактически являющееся прибылью ее собственников, прибыли и убытки компании, формируемые фактором временной ценности денежных средств; упущенная выгода; изменение финансовых результатов за счет динамики восстановительной стоимости ресурсов и т.п. объективно не могут быть отражены в рамках традиционного бухгалтерского баланса» (Пятов, 2010).

Следует отметить, что в МСФО решены такие вопросы как учет временной стоимости денег, обесценение, справедливая стоимость, но сделано это за счет доминирования экономической интерпретации фактов хозяйственной жизни над юридической (по Генераловой, 2010), а следовательно, данная методология также не обеспечивает раскрытие информации о реальном финансовом положении предприятия.

Решение проблемы преодоления границ бухгалтерского баланса М.Л. Пятов видит в изменении подхода к построению отчетности и «представлении данных об активах, обязательствах и собственных источниках средств как о трех самостоятельных объектах, денежная оценка одного из которых может не зависеть от оценки других. Такой подход предполагает отказ от традиционного постулата равенства активов и пассивов компании» (Пятов, 2010).

Однако, отказ от балансового равенства не позволит использовать в учете метод двойной записи. Это приведет к потере взаимосвязанности показателей в отчетности, которая признается основным достоинством существующей уже более пяти веков двойной бухгалтерии.

Мнение М.Л. Пятова о границах бухгалтерского баланса справедливо в отношении применяемой в настоящее время на практике формы баланса, схематично представленной на рис. 1.

АКТИВ Наименование раздела баланса	Сумма	ПАССИВ Наименование раздела баланса	Сумма
Внеоборотные активы		Капитал и резервы	
Оборотные активы		Долгосрочные обязательства	
		Краткосрочные обязательства	

РИС. 1. Современная форма бухгалтерского баланса

При таком строении баланса любая переоценка активов, не связанная с изменением обязательств, неизбежно приводит к росту (уменьшению) величины капитала и резервов, а следовательно воспринимается аналитиками как изменение благосостояния собственников. Данная проблема в 20-30-е годы XX в. была решена. Составлялись балансы, раскрывающие одновременно две оценки активов без искажения величины собственных источников средств предприятия.

ВАРИАНТЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ГРАНИЦ БУХГАЛТЕРСКОГО БАЛАНСА ИЗВЕСТНЫЕ В ИСТОРИИ РОССИЙСКОЙ ПРАКТИКИ

В бухгалтерском балансе, применявшемся в России с 1922 г. по 1928 г., были предусмотрены параллельные разделы актива и пассива «Переоценка материальных ценностей и уменьшение стоимости» (Формы отчетности, 1922; Форма бухгалтерской отчетности, 1927), где раскрывались сведения об оценочных изменениях основных средств (в терминологии того времени - имущества¹).

В 30-е годы XX в. в российских балансах стали отражать информацию о двух оценках оборотных активов (покупная и продажная, учетная (плановая) и фактическая). Данные о внеоборотных активах также раскрывались в двух оценках (первоначальная и остаточная). При этом учет оценочных разниц велся на отдельных счетах, которые являлись самостоятельными статьями баланса. Например, разница между первоначальной и остаточной стоимостью основных средств отражалась на счете «Амортизация основных средств», между продажной и закупочной стоимостью товаров – на счете «Торговая наценка» («Наложение»), а между учетными ценами и фактическими затратами – на счете «Отклонения от учетных цен» (по Карзаева, 2003). С 1932 г. по 1938 г. в раздел баланса «Оборотные активы» (в терминологии того времени – «Средства в обороте») включались статьи: «Конъюнктурные разницы по материалам на складах», «Конъюнктурные разницы по материалам в незавершенном производстве», «Разница между фабрично-заводской себестоимостью и расчетной стоимостью остатка полуфабрикатов», «Разница между фабрично-заводской себестоимостью и расчетной стоимостью остатка готовых изделий», «Разница между фабрично-заводской себестоимостью и расчетной стоимостью на товары, отгруженные и выполненные работы». В пассиве статьи с аналогичными наименованиями объединялись в раздел «Регулирующие статьи». Кроме перечисленных статей в него включались два резерва: «Резерв разниц между себестоимостью и отпускными ценами на остаток готовых изделий», «Резерв на покрытие конъюнктурных разниц на материалы в незавершенном производстве» (Формы годового отчета, 1932; Формы годового отчета, 1938).

Идея представления баланса в двух оценках отнюдь не являлась изобретением составителей нормативных документов советской России. Основные положения были разработаны в теории органического баланса немецкого ученого Ф. Шмидта (1882-1950) и в теории потенциальных оценок французского автора Ж.Б. Дюмарше (1874-1946) (Бетте, 2000; Кошкин, 1940; Соколов, 1996). Применение этих идей на практике доказывает, что формирование баланса в двух и более оценках возможно. Если использовать описанный подход к современной форме баланса, то получится следующая схема (рис. 2).

Составление данного баланса потребовало бы внесения в существующую методологию учета ряда изменений, которые позволили бы сохранить информацию о первоначальной оценке активов, которая сейчас теряется при их переоценке, и разделить финансовые результаты на результаты от текущей деятельности и от изменения оценки

---

¹ Термин «основные средства» появился предположительно только в 1930 г. (Инструкция по учету, 1930).

АКТИВ Наименование раздела баланса	Сумма	ПАССИВ Наименование раздела баланса	Сумма
Внеоборотные активы		Капитал и резервы	
Дооценка (уценка) статей внеоборотных активов		Изменение оценки активов	
Оборотные активы		Долгосрочные обязательства	
Дооценка (уценка) статей оборотных активов		Краткосрочные обязательства	

РИС. 2. Бухгалтерский баланс с раскрытием информации об изменении оценки активов и результатов переоценки в дополнительных разделах

активов. В модифицированном балансе активы оцениваются по первоначальной стоимости, отдельно раскрывается информация о сумме их переоценки, в итоге демонстрируется рыночная оценка активов. В пассиве финансовый результат от текущей деятельности показывается в разделе «Капитал и резервы», итог от переоценки активов – в разделе «Изменение оценки активов», где раздельно раскрывается информация о переоценке внеоборотных и оборотных активов. В отчете о прибылях и убытках отражается информация о финансовом результате от текущей деятельности. Таким образом, показатель рентабельности активов будет рассчитываться как отношение суммы финансового результата от текущей деятельности за отчетный период и итога актива, откорректированного на сумму дооценки (уценки) внеоборотных и оборотных активов, а платежеспособности - как отношение итога оборотных активов, уточненного на сумму дооценки (уценки) оборотных активов, и суммы краткосрочных обязательств. В результате, при анализе рентабельности полностью исключается влияние искажающих финансовый результат оценочных изменений. Достоверность результатов анализа платежеспособности достигается использованием сведений о сумме активов, признаваемых обеспечением долгов и оцененных по продажным ценам.

Необходимо отметить, что предлагаемое решение позволяет преодолеть только одну из указанных Я.В. Соколовым и М.А. Пятовым информационных границ учета, связанную с оценкой активов и раскрытием информации о финансовом результате, не искаженном оценочными изменениями. При этом остается ограничение, связанное с тем, что состав активов для анализа платежеспособности и рентабельности должен быть разным. Например, арендованное имущество, расходы будущих периодов и незавершенное производство не являются обеспечением долгов компании, поэтому их не следует включать в состав активов для расчета платежеспособности, а для оценки рентабельности, наоборот, их необходимо добавить как активы, приносящие доход предприятию. Преодолению этой границы бухгалтерского баланса может помочь «феномен забалансового учета: отражение того, что не может быть описано с помощью двойной записи» (Соколов, Пятов, 2007).

ЗАБАЛАНСОВЫЙ УЧЕТ КАК ВАРИАНТ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ГРАНИЦ БУХГАЛТЕРСКОГО БАЛАНСА

Вопросы забалансового учета подробно рассматривались в работах Н.А. Блатова и Н.Р. Вейцмана. Они выделяли три части в бухгалтерском балансе: 1) статьи основного баланса; 2) статьи забалансовые; 3) статьи внебалансовые (Блатов, 1928; Вейцман, 1928). Используя этот подход, бухгалтерский баланс можно преобразовать в «трехуровневый» (рис. 3).

АКТИВ Наименование раздела баланса	Сумма	ПАССИВ Наименование раздела баланса	Сумма
Внеоборотные активы		Капитал и резервы	
Оборотные активы		Долгосрочные обязательства	
		Краткосрочные обязательства	
Забалансовые статьи			
Прочие ценности, не принадлежащие организации на праве собственности, условные права и обязательства		Обязательства по прочим ценностям, не принадлежащим организации на праве собственности	
Внебалансовые статьи			
Изменение оценки внеоборотных активов			
Изменение оценки оборотных активов			

РИС. 3. Бухгалтерский баланс с раскрытием информации об изменении оценки активов и результатов переоценки на забалансовых и внебалансовых статьях

В активе основного баланса показывается имущество в исторической оценке. В состав раздела «Внеоборотные активы» вводится статья «Арендованные основные средства», которая в пассиве балансируется статьей «Арендные обязательства» в разделе «Долгосрочные обязательства». Их оценка определяется как сумма обязательств по аренде на срок действия договора. Введение этой информации в баланс позволит раскрыть данные об активах приносящих доход предприятию, необходимые для достоверной оценки рентабельности.

Забалансовые статьи предлагаемого баланса демонстрируют информацию об имуществе, не принадлежащем компании на праве собственности (в аренде, в залоге, на хранении, на комиссии и т.п.). Это имущество отражается в учете методом двойной записи. При этом забалансовые счета корреспондируют строго между собой, т.е. счет основного баланса не может корреспондировать с забалансовым. Данный раздел баланса показывает величину обязательств компании, которые могут возникнуть в случае утраты указанных ценностей, сведения о которых необходимы пользователям для оценки возможных рисков ухудшения платежеспособности. Следовательно, оценка объектов забалансового учета должна соответствовать сумме возможного возмещения передающей стороне.

Внебалансовые статьи раскрывают все оценочные изменения, возникающие от переоценки внеоборотных и оборотных активов до текущей рыночной стоимости. Для их учета двойная запись не используется.

На основе баланса, представленного на рис. 3, показатель платежеспособности определяется отношением уточненной оценки оборотных активов и краткосрочных обязательств. Сумма оборотных активов должна быть уточнена на итог их переоценки согласно данным из соответствующей внебалансовой части и откорректирована по составу путем исключения таких статей как расходы будущих периодов, незавершенное производство.

Используя информацию из основной и внебалансовой части баланса, пользователь финансовой отчетности сможет получить дополнительные сведения о реальной стоимости имущества компании. Для этого необходимо из итога актива исключить статьи не соответствующие целям анализа платежеспособности и найденную величину уточнить на сумму дооценки (уценки) имущества.

Таким образом, применение измененной формы баланса и соответствующих формул расчета аналитических показателей позволит преодолеть две информационные границы бухгалтерского баланса, связанные с оценкой и составом активов.

ВЫВОДЫ

Понимание достоверности финансовой отчетности со временем меняется. В разное время достоверной называли отчетность, составленную с соблюдением принципа полноты отражения информации, отчетность, сформированную без использования приемов ее искажения (вуалирования и фальсификации). Сегодня достоверной признается отчетность, действительно и правдиво отражающая финансовое положение и финансовые результаты компании. Однако, формирование отчетности одинаково достоверной для всех направлений анализа затруднено существующими информационными границами бухгалтерского баланса. В результате приоритетной задачей для современных практиков и теоретиков учета должен стать поиск возможных способов их преодоления. Наиболее перспективным направлением поиска может стать дальнейшее развитие идей теорий органического баланса Ф. Шмидта, потенциальной оценки Ж.Б. Дюмарше и забалансового учета Н.А. Блатова и Н.Р. Вейцмана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бетге, Й. (2000). Балансоведение / пер. с нем. под ред. В.Д. Новодворского – Москва, Изд-во «Бухгалтерский учет», 454 с.
2. Блатов, Н.А. (1928). Балансоведение – Ленинград, Издательство «Экономическое образование», 283 с.
3. Бычкова, С.М., Алдарова, Т.М. (2007). Понятия достоверности и существенности в бухгалтерском учете. Аудиторские ведомости. № 1. с. 10–15.
4. Бычкова, С.М., Итыгилова, Е.Ю. (2009). Выявление искажений бухгалтерской отчетности. Бухгалтерский учет. № 14, с. 23–28.
5. Вейцман, Н.Р. (1928). Курс балансоведения – Москва, Центросоюз, 280 с.
6. Генералова, Н.В. (2010). МСФО и достоверность бухгалтерской отчетности. Финансы и бизнес. № 2. с. 142–148.
7. Джонес, Э. (1871). Английская система торгового счетоводства. Дрезден. Ф, Езерский – 2-е изд., – 76 с.

8. Езерский, Ф.В. (1873). Теория торгового счетоводства по новой системе, предлагаемой Федором Езерским – Дрезден, Н. Schorff, 114 с.
9. Инструкция по учету и отчетности в металлопромышленности (1930). – Москва, Издательство «Техника управления», 120 с.
10. Карзаева, Н.Н. (2003). Роль оценки в теории баланса // Бухгалтерский учет в Санкт-Петербурге. 1703–2003 / под ред. проф. Я.В. Соколова – Санкт-Петербург, Издательство «Юридический центр «Пресс», с. 168–190.
11. Кошкин, И.А. (1940). Построение бухгалтерского баланса (теория баланса) – Ленинград, 1-я тип. Гизлегпрома, 120 с.
12. Новодворский, В.Д., Клинов, Н.Н. (2000). Требование достоверности при формировании бухгалтерской отчетности. Бухгалтерский учет. № 13, с. 16–19.
13. Пятов, М.А. (2010). Границы возможностей бухгалтерского баланса. Реструктуризация экономики: ресурсы и механизмы: Материалы международной научно-практической конференции. Санкт-Петербург, Изд-во СПбГУЭФ, с. 219–220.
14. Пятов, М.А. (2011). Теория и практика бухгалтерского учета: научная школа Я.В. Соколова. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 5 «Экономика». Выпуск 2, с. 64–76.
15. Пятов, М.А. (2011 а). Теория слоев факта хозяйственной жизни в работах Я.В. Соколова. Финансы и бизнес. № 2, с. 163–173.
16. Соколов, Я.В. (2010). Бухгалтерский учет как сумма фактов хозяйственной жизни – Москва, Магистр, 224 с.
17. Соколов, Я.В. (1996). Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней – Москва, Аудит ЮНИТИ, 638 с.
18. Соколов, Я.В., Пятов, М.А. (2007). Двойная запись и ее информационные границы. Бухгалтерский учет. № 11. с. 56–66.
19. Соколов, Я.В., Пятов, М.А. (2007 а). Достоверный и добросовестный взгляд на бухгалтерскую информацию. Бухгалтерский учет. № 5. с. 52–56.
20. Фомичева, И.В. (2006). Использование МСФО для целей управленческого учета // Бухгалтерский учет, анализ и аудит: история, современность и перспективы развития: Научн. конф. преподавателей, аспирантов и студентов: Тезисы докл. – Санкт-Петербург, СПбГИЭУ, с. 122–125.
21. Формы бухгалтерской отчетности для трестов, синдикатов, торговых предприятий, объединений и автономных предприятий республиканского и местного значения, а также для местных органов ВСНХ РСФСР (областных и краевых – СНХ, ЦСНХ, ГСНХ и ОМС). К приказу №838 от 19.09.1927. (1927). – Москва, Государственное техническое издательство, 194 с.
22. Формы годового отчета за 1932 г. (1932). – Москва, Издательство Наркомтяжпрома, 64 с.
23. Формы годового отчета и баланса основной (производственной) деятельности промышленного предприятия за 1938 г. (1938). – Москва, В/о Союзоргучет, 56 с.
24. Формы отчетности к пункту 6 опубликованного в Экономической Жизни № 262 от 19 ноября 1922 г. Постановления Совета Труда и Оборона от 17.09.1922 (Правила о порядке публичной отчетности и обязательной публикации) (1922). Экономическая жизнь. № 262 (23.11.1922), с. 5.
25. Хорин, А.Н. (2000). О достоверности и существенности показателей бухгалтерской отчетности. Бухгалтерский учет. № 11. с. 60–62.
26. Цыганков, К.Ю. (2007). Очерки истории бухгалтерского учета: происхождение двойной бухгалтерии – Москва, Бухгалтерский учет, 462 с.

27. Чернова, М.В. (2010). Искажение бухгалтерского учета. Все для бухгалтера. № 10, с. 17–21.
28. Шапошников, А.А., Лутов, Д.С. (2003). Границы достоверности в аудите. Аудиторские ведомости. № 4, с. 63–71.
29. Шер, И.Ф. (1925). Бухгалтерия и баланс / пер. с 5-го немецкого издания С.И. Цедербаума – Москва, Экономическая жизнь, 575 с.
30. Широкова, Е., Еремеева, Е. (2011). Четыре веские причины наладить управленческий учет на основе МСФО. Учет. Налоги. Право. № 32, с. 14–15.

RELIABILITY OF FINANCIAL STATEMENTS

Karelskaya Svetlana, Zuga Ekaterina

Summary

Under conditions of economic crisis criticism towards accountants was expressed on unreliability of financial statements. This criticism made necessity of revision of requirements to financial statements and changes of methodology of its preparing clear. In the article evolution of views on reliability of financial statements was analyzed. In addition objective limitations of possibilities of modern accounting methodology were examined. The existing methodology is based on double entry but it doesn't allow disclosing the information about real financial position of a business. Besides it doesn't answer the purpose of simultaneous profitability and solvency analyses. Ya.V. Sokolov described this problem in his theory of informational layers of fact of economic life in detail. In Russian accounting practice of 1920–1930 years these limitations were overcome partly. As a result authors suggested new approaches of its overcoming that were based on theory of organic balance sheet of F. Schmidt, theory of potential value of J.B. Dumarchey and theory of off-balance-sheet accounting of N.A. Blatov and N.R. Veitsman.

МЕТОДЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ СУЩЕСТВЕННОСТИ В БУХГАЛТЕРСКОМ УЧЕТЕ

Карзаева Наталья Николаевна

д-р экон. наук, профессор
зав. кафедрой экономического анализа и аудита
РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева
г.Москва, Тимирязевская ул., д.49
+7-926-303-96-86, k-nn@yandex.ru

Аннотация. В статье для устранения противоречия между целью и порядком определения уровня существенности обосновываются новые подходы и методы оценки существенности как для ведения бухгалтерского учета, в частности исправления обнаруженных после отчетной даты ошибок, так и формирования бухгалтерской отчетности. Предложенный метод расчета уровня существенности, в основе которого лежат финансовые показатели деятельности организации, позволяет учитывать интересы пользователей информации в большей степени, чем существующие в настоящее время способы его определения.

Ключевые слова: существенность; бухгалтерская отчетность; ошибка; финансовые показатели; метод расчета.

До настоящего времени в России дискуссионным является вопрос о способах определения уровня существенности как при формировании бухгалтерской информации, так и при подтверждении бухгалтерской финансовой отчетности. Очередным этапом в этом обсуждении стало введенное в России в действие с 2010 года Положение по бухгалтерскому учету «Исправление ошибок в бухгалтерском учете и отчетности» (ПБУ 22/2010). Актуальность проблемы обусловлена объективно существующим противоречием между целью и порядком определения уровня существенности информации. Поэтому необходимо осуществить поиск и обоснование альтернативных способов определения уровня существенности, снимающих данное противоречие. С этой целью следует сформулировать критерии оценки существенной информации с позиции ее пользователя,

СУЩЕСТВЕННОСТЬ В БУХГАЛТЕРСКОМ УЧЕТЕ

Существенность в бухгалтерском учете как характеристика учетной информации, является основой признания бухгалтерской отчетности соответствующей предъявляемой к ней требованиям. С целью формирования достоверного и полного представления о финансовом положении организации, финансовых результатах ее деятельности и изменениях в ее финансовом положении в бухгалтерскую отчетность должны быть включены все раскрывающие их показатели, или иначе говорят, существенные. Показатели об отдельных активах, обязательствах, доходах, расходах и хозяйственных операциях, а также составляющих капитала должны приводиться в бухгалтерской отчетности обособленно, если без знания о них заинтересованными пользователями

невозможна оценка финансового положения организации или финансовых результатов ее деятельности, т.е. каждый существенный показатель должен представляться в бухгалтерской отчетности отдельно. Несущественные суммы могут объединяться.

Впервые определение существенного показателя в России было сформулировано в Приказе Минфина РФ от 28.06.2000 N 60н «О Методических рекомендациях о порядке формирования показателей бухгалтерской отчетности организации»: «показатель считается существенным, если его нераскрытие может повлиять на экономические решения заинтересованных пользователей, принимаемые на основе отчетной информации». Такое определение сохранилось до настоящего времени и принимается также для определения существенности ошибок, выявленных в бухгалтерской отчетности. Данное определение было принято в соответствии с мировым опытом и практически полностью соответствует определению, сформулированному Советом по бухгалтерским стандартам Великобритании: «информация является существенной, если ее отсутствие или искажение может повлиять на экономическое решение пользователя, основанное на финансовой отчетности» [Бондаренко, 2005]. По существу оно совпадает с определением, сформулированным Советом по стандартам финансового учета США: «существенность – это значимость пропусков или ложных заявлений в учетной информации, по причине которых при определенном стечении обстоятельств возникает вероятность, что пользователь учетной информации, имеющий опыты работы с последней, изменит свое первоначальное мнение об учетной информации, основанное на доверии к ней» [Бондаренко, 2005].

Таким образом, существенность как характеристика отчетной информации, требует, с одной стороны, четкого обособления существенной информации и ее представление в отчетности, а, с другой стороны, полноты отражения всех операций, которые могут повлиять на оценку значимого показателя бухгалтерской отчетности. Первое требование реализуется через систему показателей бухгалтерской отчетности, а второе требование связано с признанием и отражением в бухгалтерском учете ошибок, допущенных при его ведении и формировании отчетной информации.

Однако до сих пор существует проблема искажений показателей бухгалтерской отчетности, обусловленных, с одной стороны, неотражением информации о совершенных хозяйственно-финансовых операциях, а, с другой стороны, их неправильным отражением. И то и другое обстоятельство могут быть выявлены, однако, момент установления этих искажений информации влияет на порядок их исправления и, соответственно, на показатели бухгалтерской отчетности.

Неправильное отражение или неотражение фактов хозяйственной деятельности в бухгалтерском учете и (или) бухгалтерской отчетности, обнаруженные в результате любых действий, кроме получения новой информации согласно нормативному регулированию бухгалтерского учета в России [приказ Минфина России, 2010] следует квалифицировать как ошибку. Под неправильным отражением или неотражением фактов хозяйственной деятельности понимается неотражение факта и (или) его отражение на несоответствующих счетах бухгалтерского учета, отражение на соответствующих счетах бухгалтерского учета в неправильной сумме в результате:

- неправильного применения законодательства РФ;
- неправильного применения нормативных правовых актов по бухгалтерскому учету;
- неправильного применения локальных актов организации;

- неправильной классификации или оценки фактов хозяйственной деятельности;
- неточностей в вычислениях;
- недобросовестных действий должностных лиц организации.

Таким образом, ошибки возникают в результате либо неотражения, либо неправильного отражения. Неправильное отражение фактов хозяйственной жизни является всегда ошибкой. А вот неотражение фактов может быть признано ошибкой, а может быть признано новой информацией, к которой относится информация, не доступная на момент отражения факта хозяйственной деятельности и (или) формирования бухгалтерской (финансовой) отчетности лицу, ответственному за ведение бухгалтерского учета и (или) составление бухгалтерской (финансовой) отчетности.

Не может быть признана новой информация в двух случаях. Во-первых, если документ поступил в организацию или был получен ее сотрудниками до момента составления бухгалтерской отчетности, но не был передан в бухгалтерию. Во-вторых, если документ был получен сотрудниками организации после составления бухгалтерской отчетности, но информация, содержащаяся в нем, могла быть известна из иных документов, косвенно свидетельствующих о данной операции. Например, акт на выполнение погрузо-разгрузочных работ не был получен, но отгрузка товара была осуществлена. Информация, содержащаяся в акте, косвенно подтверждается как накладной на отгрузку, так и договором на погрузо-разгрузочные работы. Поэтому ее нельзя отнести к новой информации, хотя документ поступил после составления отчетности.

В документах, полученных сотрудниками организации после отчетного периода, операции по которым косвенно не подтверждаются иными документами, содержится новая информация, которая не должна квалифицироваться как ошибка.

Следует отметить, что согласно определению ошибки, данному ПБУ 22/2010, ошибкой является любая информация, содержащаяся в документах, полученных сотрудниками организации:

- в соответствии с графиком документооборота, но своевременно (в отчетном периоде соответствующем периоду совершения операции) не отраженная в бухгалтерском учете;
- после составления отчетности за любой отчетный период (квартал, полугодие, девять месяцев, год).

Иными словами, документы, полученные в период с даты подписания до даты утверждения бухгалтерской отчетности независимо от факта ее представления внешним пользователям, содержат ошибку.

Ошибкой не признается информация, содержащаяся в документах, полученных сотрудниками организации после утверждения годовой бухгалтерской отчетности, если косвенно эта операция не была подтверждена иными документами.

Для организации бухгалтерского учета ошибок их необходимо классифицировать по двум критериям: виду ошибки и времени ее обнаружения. Все ошибки делятся на два множества: существенные и несущественные ошибки. Существенной ошибкой, как было отмечено выше, признается ошибка, способная повлиять на экономические решения пользователей информации, принимаемые ими на основе бухгалтерской отчетности. Как отмечает А.Б. Богопольский «с практической точки зрения существенность представляет собой не только и не столько качественную характеристику финансовой отчетности, сколько порог, «точку отреза» (cut-off point), выше которой

никакие ошибки, пропуски, искажения не могут быть оставлены отчитывающимся предприятием без соответствующего исправления» [Богопольский, 2009]/

СПОСОБЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ СУЩЕСТВЕННОСТИ

В основе принимаемого бухгалтерами России 5% барьера существенности лежит нормальное распределение. Однако первое десятилетие XXI века внесло свои коррективы и в порядок признания сумм существенными в бухгалтерском учете. В настоящее время ранее нормативно регламентированный 5% уровень не установлен и бухгалтеры ориентируются на способы определения уровня существенности, применяемые аудиторами.

Как отмечает В.И. Бондаренко «вопрос оценки существенности в аудите заключается, прежде всего, в выборе конкретной базы, включающей один или несколько показателей бухгалтерской отчетности и способ расчета количественного критерия существенности – величины предельно допустимой ошибки [Бондаренко, 2005]. Порядок определения уровня существенности в аудиторской практике также не регламентирован, поэтому аудиторские фирмы устанавливают его самостоятельно. Все множество существующих способов определения уровня существенности можно условно разделить на три основные группы в зависимости от применяемого индуктивного или дедуктивного подхода и способа учета качественной составляющей существенности.

Первую группу способов, которую некоторые специалисты называют количественными, характеризует дедуктивный подход в определении общего уровня существенности и последующее его распределение между существенными статьями бухгалтерского баланса пропорционально удельному весу данных статей в валюте бухгалтерского баланса [Газарян, Соболева, 2005, Бондаренко, 2005].

При применении второй группы способов (метод финансовых показателей, качественный метод) на основании индуктивного подхода общий уровень существенности рассчитывается исходя из определенных показателей бухгалтерской отчетности с учетом их весовых коэффициентов. Единый уровень существенности устанавливается как сумма частных уровней существенности, установленных в отношении значимых статей бухгалтерского баланса. То есть в отличие от первой группы способов учитывается также качественная ошибка, которая может быть обнаружена в ходе аудита [Газарян, Соболева, 2005, Бондаренко, 2005].

Третья группа комбинированных способов предполагает распределение общего уровня существенности между статьями отчетности на основании их значимости для принятия решений [Газарян, Соболева, 2005, Бондаренко, 2005].

Никаких конкретных и четких цифр в отношении того, какая статья является существенной, ни МСФО, ни ГААП США, ни федеральные стандарты аудиторской деятельности России не приводят.

Следует отметить, что в основе всех применяемых способов оценки уровня существенности лежат данные показателей бухгалтерской отчетности. Однако под экономическими решениями следует понимать решения относительно ресурсов, используемых для производства продукта (товаров, работ, услуг), в том числе и денежным. При принятии экономических решений пользователи бухгалтерской отчетности применяют не только показатели бухгалтерской отчетности, но и финансовые показатели (таблица 1). Поэтому для признания ошибки существенной можно исходить из изменения значений финансовых показателей в результате исправления обнаруженной ошибки.

ТАБЛИЦА 1. Финансовые показатели, принимаемые для определения существенности ошибок в бухгалтерском учете

Финансовый показатель	Формула расчета	Обозначения
Коэффициент собственности (концентрации собственного капитала)	E/FR	E – собственный капитал, FR – итог баланса
Уровень финансового левериджа	(LTD+STD)/E	LTD – долгосрочные заемные средства STD – краткосрочные заемные средства E – собственный капитал
Коэффициент покрытия процентов	EBIT/IE	EBIT – прибыль до вычета налогов и процентов IE – проценты к уплате
Коэффициент покрытия долга	EBIT/(LTD+STD)	EBIT – прибыль до вычета налогов и процентов LTD – долгосрочные заемные средства STD – краткосрочные заемные средства
Коэффициент общей (текущей) ликвидности	CA/CL	CA – оборотные активы CL – краткосрочная задолженность
Коэффициент прибыли от продаж	P/S	P – чистая прибыль S – выручка от продаж
Коэффициент рентабельности собственного капитала	P/E	P – чистая прибыль E – собственный капитал
Коэффициент рентабельности EBITDA	EBIT/S	EBIT – прибыль до вычета налогов и процентов S – выручка от продаж
Коэффициент оборачиваемости дебиторской задолженности	S/AR	S – выручка от продаж AR – дебиторская задолженность
Коэффициент оборачиваемости кредиторской задолженности	P/AP	AP – кредиторская задолженность P – чистая прибыль
Прибыль на акцию	(Чистая прибыль - Дивиденды по привилегированным акциям)/Число обыкновенных акций	
Соотношение цены акции и прибыли	Рыночная цена акции/ Прибыль на акцию	

В учетной политике организации может быть установлен уровень изменения финансовых показателей, который приведет к иному решению пользователей бухгалтерской отчетности, например, на 1 базисный пункт (=0,01), при этом данная величина может отличаться по различным финансовым показателям в зависимости от их близости к критическому значению. Построение формулы расчета ошибки нагляднее представить на следующем примере. Ошибка в объеме реализации (его занижении) (b) окажет влияние на показатель чистой прибыли, и на объем выручки от продаж. С учетом этой ошибки ранее сформированные объем чистой прибыли и выручки от продаж надо увеличить на ее сумму и тогда коэффициент примет вид:

$$(P+b) / (S+b) \quad [1]$$

Но в соответствии с установленным в учетной политике организации ограничением на изменение финансовых показателей отклонение коэффициента прибыли от продаж, рассчитанного с учетом ошибки, не должно превышать этот коэффициент без ее учета, например, более чем на 0,01 (базисный пункт):

$$|(P+b)/(S+b) - P/S| < 0,01 \quad [2]$$

Из этой формулы можно рассчитать величину допустимой ошибки:

$$|b| \leq 0,01S2 : (0,99S - P) \quad [3]$$

Если подставить в формулу показатели выручки от продаж и чистой прибыли за прошлый год, можно рассчитать величину ошибки в объеме продаж за прошлый отчетный год, которая может быть обнаружена в последующих периодах, но не повлияет на решения внешних пользователей и, следовательно, признана несущественной.

Все ошибки в объеме реализации, превышающие рассчитанную величину, должны признаваться существенными.

Формулы расчета ошибок из финансовых показателей представлены в таблице 2. Следует отметить, что в данном методе в зоне профессионального суждения, безусловно, находятся принимаемые во внимание виды ошибок (в расходах, доходах и т.д.)

В связи с возможным как положительным, так и отрицательным значением ошибки и разницы между значениями финансовых показателей с критерием сравнивается их абсолютное значение.

ВЛИЯНИЕ СУЩЕСТВЕННОСТИ ОШИБКИ И МОМЕНТА ЕЕ ОБНАРУЖЕНИЯ НА ПОКАЗАТЕЛИ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Существенность ошибки определяется по совокупности ошибок, обнаруженных в течение отчетного года, и оказывающих влияние хотя бы на один из финансовых показателей за год, предшествующий моменту обнаружения ошибки. Существенность ошибки определяется только для ошибок, установленных после подписания годовой бухгалтерской отчетности.

Ошибкой, установленной после подписания годовой бухгалтерской отчетности, признается:

- информация, содержащаяся в документах, предоставленных бухгалтеру после подписания отчетности за период, в котором совершена операция по документу, но полученные сотрудниками организации от контрагентов в установленных договорами или графиком документооборота сроки;
- выявленные в бухгалтерских регистрах неточности и нарушения требований нормативных актов при ведении бухгалтерского учета и составлении бухгалтерской отчетности после ее подписания.

Момент обнаружения ошибки в зависимости от его влияния на порядок исправления ошибки относится к одному из трех периодов:

- I период – от момента отражения операции до окончания отчетного года, в котором данная операция была (или должна) проведена;
- II период – с 1 января года, следующего за отчетным (годом, в котором совершена ошибка), до даты утверждения отчетности за год, в котором операция была (или должна) проведена;
- III период – после утверждения отчетности за год, в котором операция была (или должна) проведена.

ТАБЛИЦА 2. Общие формулы расчета ошибок

Финансовый показатель	Формула расчета	Общая форма неравенства для определения существенности ошибки	Вид ошибки	Расчет ошибки
Коэффициент собственности (концентрации собственного капитала)	E/FR	$ (E+y)/(FR+y) - E/FR < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01FR^2/(0,99FR-E)$
		$ E/(FR+k) - E/FR < 0,01$	k – любая ошибка, кроме ошибки в расходах	$ k \geq 0,01FR^2/(E+0,01FR)$
Уровень финансового левериджа	(LTD+STD)/E	$ (LTD+STD+d)/(E-d) - (LTD+STD)/E < 0,01$	d – ошибка в заемных средствах при начислении процентов	$ d \geq 0,01E^2/(1,01E+LTD+STD)$
		$ (LTD+STD)/(E-y) - (LTD+STD)/E < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01E^2/(0,01E+LTD+STD)$
Коэффициент покрытия долга	EBIT/(LTD+STD)	$ (EBIT+d)/(LTD+STD+d) - EBIT/(LTD+STD) < 0,01$	d – ошибка в заемных средствах при начислении процентов	$ d \geq (0,01LTD^2+0,02LTD*STD+0,01STD^2)/(0,99LTD+0,99STD-EBIT)$
		$ (EBIT-y)/(LTD+STD) - EBIT/(LTD+STD) < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01(LTD+STD)$
		$ (EBIT)/(LTD+STD+m) - EBIT/(LTD+STD) < 0,01$	m – ошибка в заемных средствах, кроме начисления процентов	$ m \geq (0,01LTD^2+0,02LTD*STD+0,01STD^2)/(EBIT+0,01LTD+0,01STD)$
Коэффициент общей (текущей) ликвидности	CA/CL	$ (CA+z)/(CL+z) - CA/CL < 0,01$	z – любая ошибка одновременно в оборотных активах и кредиторской задолженности	$ z \geq 0,01CL^2/(0,99CL-CA)$
		$ (CA)/(CL+y) - CA/CL < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01CL^2/(CA+0,01CL)$
Коэффициент прибыли от продаж	P/S	$ (CA+h)/CL - CA/CL < 0,01$	h – ошибка в любой статье оборотных активов, но не приводящая к изменению кредиторской задолженности (например, дебиторская задолженность, незавершенное производство)	$ h \geq 0,01CL$
		$ (P+b)/(S+b) - P/S < 0,01$	b – ошибка в реализации	$ b \geq 0,01S^2/(0,99S-P)$
Коэффициент рентабельности собственного капитала	P/E	$ (P-y)/S - P/S < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01S$
		$ (P+y)/(E+y) - P/E < 0,01$	y – ошибка в расходах	$ y \geq 0,01E^2/(0,99E-P)$

Если ошибка обнаружена в I или II периодах, порядок отражения ее исправления в бухгалтерском учете будет отличаться только датой внесения исправительных записей:

- в I периоде – в момент обнаружения ошибки (табл.3);
- во II периоде – в декабре отчетного года (табл. 3).

Если ошибка обнаружена в III периоде, она отражается на счетах учета в соответствии с содержанием операции (табл.3) и счете нераспределенной прибыли (непокрытых убытков, если затрагивала в периоде совершения операции счета учета доходов, расходов, прочих доходов и прочих расходов, прибылей и убытков).

ТАБЛИЦА 3. Порядок исправления ошибок в бухгалтерском учете в зависимости от момента их обнаружения

№ п/п	Период возникновения ошибки	Момент выявления ошибки	Момент исправления ошибки	Порядок исправления ошибки в бухгалтерском учете
1	Ошибка отчетного года	До окончания отчетного года	В месяце, года обнаружения	Записями по соответствующим счетам бухгалтерского учета
2	Ошибка отчетного года	После окончания года до даты подписания бухгалтерской отчетности	Записями в декабре	Записями по соответствующим счетам бухгалтерского учета
3	Существенная ошибка отчетного года	После подписания, но до даты утверждения собранием участников	Записями в декабре	Записями по соответствующим счетам бухгалтерского учета отчетность переделывается и пересдается
4	Существенная ошибка предшествующего года	После утверждения отчетности собранием участников	Записями в момент обнаружения	По счету «Нераспределенная прибыль (непокрытый убыток)» и соответствующим счетам активов и обязательств
5	Несущественная ошибка предшествующего года	После подписания бухгалтерской отчетности	Записями в момент обнаружения	По счету «Прочие доходы и расходы» и соответствующим счетам активов и обязательств

ВЫВОДЫ

Существенность является основной из характеристик учетной информации, которая формирует состав показателей финансовой отчетности и устанавливает ограничения на порядок внесения изменений в бухгалтерскую отчетность выявленных ошибок. Поэтому уровень существенности и, следовательно, методы его определения имеют важное значение как для бухгалтера, так и для аудитора. Участвующих в процессе подготовки, подтверждения отчетной информации заинтересованным лицам.

Существующий в настоящее время процесс установления уровня существенности собственно лицами формирующими и подтверждающими финансовую отчетность в определенной степени входит в противоречие с целями оценки существенности – как установленного критерия изменения принимаемых решений в силу неточностей или пропусков информации именно третьими лицами, получающими эту информацию.

Данное противоречие может быть устранено посредством учета значений финансовых показателей в оценке уровня существенности. Формулы расчета уровня существенности, в основе которых лежат финансовые показатели, позволят, с одной

стороны, учесть интересы пользователей информации, а, с другой стороны, сделать обоснованным процесс формирования финансовой отчетности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Приказ Минфина РФ от 28 июня 2010г. № 63н «Об утверждении Положения по бухгалтерскому учету «Исправление ошибок в бухгалтерском учете и отчетности» (ПБУ 22/2010);
2. Богопольский А.Б. Существенность в МСФО // Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. – 2009 № 10. - <http://www.finansy.ru/publ/buh/005fnot.htm>
3. Бондаренко В.И. Оценка влияния инфляции на финансовые результаты деятельности коммерческой организации // Аудитор . 2002, № 10 с.- <http://gaap.ru/articles>
4. Газарян А.В. Соболева Г.В.// Бухгалтерский учет. – 2005 № 4 .- http://www.mcd-pkf.com/publication/audit/publ_21.html
5. Иванова Т.Н. Существенность в бухгалтерском учете и внутреннем аудите // Вестник профессиональных бухгалтеров. – 2011 № 3 – <http://www.ipbr.org/?page=vestnik&vestnik=2011-03&sbu>

METHODS FOR DETERMINING MATERIALITY IN ACCOUNTING

Natalia Karzaeva

Summary

A theoretically substantiated method of the calculation of the level of the materiality factor, taking into account the interest of the persons making decision on the basis of financial factors, formulas of the calculations of the crucial level of error, above which the data of the accounting reporting cannot be adopted as reliable and appropriate corrections must be introduced in accounting reporting. The materials on the order of making corrections in accounting records and accounting reporting depending of the relevance of an misstatement and the moment of its fixation are presented.

Key words: materiality; financial statements; misstatement; financial performance; calculation method

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ДАТУ БАЛАНСА

Коблянская Елена Ивановна

к.е.н., доцент кафедры учета и аудита
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
Украина, г.Киев, 03179, ул.Пушиной 44/55, кв.285
тел.: +38 (067) 403 80 46, elenakob@ukr.net

Цыбульник Мария

студентка экономического факультета,
бакалавр кафедры учета и аудита
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко
Украина, г.Киев, 01010, ул.Суворова 19-а, кв.32
тел.: +38 (066) 743-70-76, +38 (067) 451-53-51, mashats@ukr.net

---

Аннотация. В статье исследованы особенности оценки финансовых инвестиций методами участия в капитале, амортизированной себестоимости, справедливой стоимости с целью дальнейшего совершенствования отражения учета финансовых инвестиций в системе бухгалтерского учета. Определены различия осуществления оценки финансовых инвестиций в соответствии с украинскими П(С)БУ и МСБУ. Указаны проблемы в оценке финансовых инвестиций и даны предложения по их решению.

Ключевые слова. Бухгалтерский учет, финансовые инвестиции, методы оценки финансовых инвестиций.

ВВЕДЕНИЕ

В последнее время в Украине наблюдается повышенный интерес к инвестициям и всему, что с ними связано. Особенно актуальным становится вопрос оценки финансовых инвестиций на дату баланса. Периодическая переоценка стоимости инвестиций необходима для того, чтобы финансовая отчетность инвестора была «прозрачной» для пользователей и давала объективную оценку его финансового состояния и результатов деятельности, что дает возможность определить и положение дел объекта инвестирования. Однако есть несколько методов оценки, которыми необходимо переоценивать далеко не все финансовые инвестиции, числящиеся на балансе инвестора. Да и не всем инвесторам следует проводить такую оценку.

Мировой опыт сформировал определенную систему знаний об основных методах оценки финансовых инвестиций, которые масштабно освещены в трудах ученых экономической теории: Ф. Бутинця, А. Гальчинского, Н. Гуры, В. Гейца, В. Опарины, В. Савчука, Л. Федулова, А. Чухно, а также М. Брауна, П. Друкера, Д. Стиглица, Й. Шумпетера и др. Однако во всех исследованиях не наблюдается всестороннего исследования особенностей оценки финансовых инвестиций именно на примере МСБО и украинских П(С)БО.

Цель статьи – раскрыть особенности оценки финансовых инвестиций в соответствии с украинскими П(С)БУ и МСБУ.

Для достижения поставленной цели, нами определены следующие задачи:

- исследовать особенности оценки финансовых инвестиций методами участия в капитале, амортизированной себестоимости, справедливой стоимости с целью дальнейшего совершенствования отражения учета финансовых инвестиций в системе бухгалтерского учета;
- определить различия осуществления оценки финансовых инвестиций в соответствии с украинскими П(С)БУ и МСБУ;
- указать проблемы в оценке финансовых инвестиций и дать предложения по их решению.

Методологическую основу исследования составляют совокупность общенаучных и специальных методов научного познания, а именно: системного подхода, диалектического метода, концептуального, методов сравнений и обобщений.

Информационную базу исследования составляют Законы Украины, нормативно-правовые акты и программные документы государственных органов Украины, публикации в периодических изданиях и СМИ, справочная литература и т.п.

ОСНОВНОЙ ТЕКСТ

Согласно действующему законодательству Украины: финансовая инвестиция - это хозяйственная операция по приобретению корпоративных прав, ценных бумаг и других финансовых инструментов (Воробець, 2011). Основные принципы оценки и отражения в учете финансовых инвестиций в Украине определяются П(С)БУ-12 «Финансовые инвестиции», утвержденным приказом Министерства финансов Украины от 16 апреля 2000 г. № 91, П(С)БУ-20 «Консолидированная финансовая отчетность», утвержденным приказом Министерства финансов Украины от 30 июля 1999 г. № 176 и П(С)БУ-19 «Объединение предприятий», утвержденным приказом Министерства финансов Украины от 07 июля 1999 г. № 163. Причем определение понятия «финансовая инвестиция» и их классификация приведена не в П(С)БУ-12, а в П(С)БУ-2 «Баланс». Согласно п.4 П(С)БУ-2, финансовые инвестиции - это активы, которые удерживает предприятие с целью увеличения прибыли (процентов, дивидендов и т.п.), роста стоимости капитала или других выгод для инвестора. Это определение соответствует международному подходу к представлениям об инвестиционной деятельности как процесса вложения ресурсов (благ, имущественных и интеллектуальных ценностей) с целью получения прибыли, дохода, дивиденда, социального эффекта в будущем. Следовательно, инвестор отказывается от удовлетворения насущных потребностей в расчете на ожидаемое удовлетворение их в будущем, но уже в больших объемах.

В международных стандартах принято выражение «финансовый инструмент» (МСБУ 39). А термин «финансовые инвестиции» используется для обозначения части финансовых инструментов, включающих как финансовые активы, так и финансовые обязательства компании. В соответствии с МСБУ 39 финансовая инвестиция признается в случае выполнения двух основных условий: существует вероятность, что компания получит от нее экономические выгоды в будущем и стоимость актива можно достоверно оценить. Финансовые инвестиции принимаются к учету только тогда, когда у компании действительно появились права на получение выгоды, связанных с данным вложением.

Для целей финансовой отчетности финансовые инвестиции разделяют на долгосрочные и текущие финансовые инвестиции. Но четкого определения критериев такого распределения инвестиций в национальных П(С)БУ нет, поэтому при выборе методов первоначальной и дальнейшей их оценки в учете и отчетности следует руководствоваться пунктами 17 и 33 П(С)БУ 2, в которых указывается, что:

- долгосрочные финансовые инвестиции - те, которые удерживает предприятие на период более одного года, а также все инвестиции, которые не могут быть свободно реализованы в любой момент и отражаются по статье «Долгосрочные финансовые инвестиции» в разделе I «Необоротные активы» Баланса [п.17 П(С)БУ-2];
- текущие финансовые инвестиции - инвестиции, которые предприятие содержит на срок, не превышающий один год, и которые могут быть свободно реализованы в любой момент (кроме инвестиций, являющихся эквивалентами денежных средств) и отражаются по статье «Текущие финансовые инвестиции» в разделе II «Оборотные активы» Баланса [п.33 П(С)БУ-2].

В зависимости от цели инвестора каждый вид инвестиций может быть квалифицирован как приобретенный с целью перепродажи и такой, что содержится бессрочно (долевые) или до погашения (долговые инструменты). Инвестиции, приобретенные с целью перепродажи, которые в любой момент могут быть реализованы, квалифицируют как текущие, даже если они по своей первоначальной природе долгосрочными [Хом'як, 2006]. Обобщенно классифицировать финансовые инвестиции можно так (табл. 1):

ТАБЛИЦА 1. Классификация финансовых инвестиций

№ з/п	Вид финансовой инвестиции		Субсчет, предназначенный для учета	Оценка на отчетную дату
	Согласно П(С)БУ-	Согласно П(С)БУ-2		
Финансовые инвестиции, имеющие долевое природу (предоставляют право собственности)				
1	Инвестиции в ассоциированные, дочерние или совместные предприятия.	Долгосрочные	141 «Инвестиции связанным сторонам по методу учета участия в капитале»	Методом участия в капитале
2	Инвестиции в ассоциированные, дочерние или совместные предприятия, при этом:			
2.1	инвестиции приобретены и содержатся для продажи в течение 12 месяцев с даты приобретения;	Текущие	352 «Прочие текущие финансовые инвестиции»	Методом справедливой стоимости
2.2	предприятия ведут деятельность в условиях, ограничивающих их способность передавать средства инвестору в течение периода, превышающего 12 месяцев.	Долгосрочные	142 «Прочие инвестиции связанным сторонам»	
3	Инвестиции в другие предприятия, при этом:			
3.1	приобретены предприятием для продажи в течение периода, не превышающего 12 месяцев, и свободно реализуются на рынке;	Текущие	352 «Прочие текущие финансовые инвестиции»	Методом справедливой стоимости
3.2	содержатся предприятием в течение периода, превышающего 12 месяцев, или не реализуются свободно на рынке.	Долгосрочные	143 «Инвестиции несвязанным сторонам»	

Финансовые инвестиции, имеют долговую природу (не предоставляют права собственности)				
1	Инвестиции, которые содержатся предприятием до их погашения, при этом:			
1.1	срок погашения инвестиций превышает 12 месяцев	Текущие	352 «Прочие текущие финансовые инвестиции»	Методом амортизированной стоимости
1.2		Долгосрочные	142 «Прочие инвестиции связанным сторонам» 143 «Инвестиции несвязанным сторонам»	
2	Инвестиции, приобретенные с целью перепродажи, при этом:			
2.1	содержатся предприятием в течение периода, не превышающего 12 месяцев, и реализуются свободно на рынке;	Текущие	352 «Прочие текущие финансовые инвестиции»	Методом справедливой стоимости
2.2	содержатся предприятием в течение периода, превышающего 12 месяцев от даты приобретения, и не реализуются свободно на рынке.	Долгосрочные	142 «Прочие инвестиции связанным сторонам» 143 «Инвестиции несвязанным сторонам»	

Для учета финансовых инвестиций Национальным Планом счетов предусмотрены активные счета: 14 «Долгосрочные финансовые инвестиции» и 35 «Текущие финансовые инвестиции». К этим счетам открываются счета второго порядка (141–143, 351–352).

При приобретении все инвестиции оцениваются и отражаются в бухгалтерском учете по себестоимости, которая формируется включаются затраты на приобретение. **Оценка финансовых инвестиций на дату баланса зависит от того, текущая инвестиция или долгосрочная.** Согласно МСБУ, оценка – это процесс определения денежных сумм, по которым должны признаваться и отражаться элементы финансовых отчетов в балансе и отчете о прибылях и убытках.

П(С)БУ 12 «Финансовые инвестиции» требует оценки (фактически переоценки) финансовых инвестиций на каждую отчетную дату. В финансовых отчетах используются в различных комбинациях несколько методов оценки, которые определены национальным П(С)БУ 12 «Финансовые инвестиции». Выбор методов оценки зависит от видов финансовых инвестиций (табл. 1). Таких методов может быть несколько. это:

- 1) Оценка методом справедливой стоимости.
- 2) Оценка методом амортизированной стоимости.
- 3) Оценка методом участия в капитале.

Далее рассмотрим более подробно каждый из видов оценки.

Оценка методом справедливой стоимости

Финансовые инвестиции (кроме инвестиций, которые содержатся предприятием до их погашения или учитываются по методу участия в капитале) на дату баланса отражаются по справедливой стоимости. В п. 4 П(С)БУ 19 приведено определение термина «справедливая стоимость»: это сумма, по которой может быть осуществлен обмен актива, или оплата обязательства в результате операции между осведомленными, заинтересованными и независимыми сторонами. Если инвестиции находятся в свободном обращении на фондовом рынке, то справедливой стоимости таких инвестиций будет их рыночная стоимость. Если инвестиции не являются в свободном обращении на фондовом рынке, то их справедливую стоимость можно определить исходя из возмож-

ной цены продажи инвестиции хотя бы одному покупателю, который имеет признаки осведомленными, заинтересованными и независимыми сторонами.

Финансовые инвестиции, справедливую стоимость которых достоверно определить невозможно, отражаются на дату баланса по их себестоимости с учетом уменьшения полезности инвестиций. В соответствии с п. 4 П(С)БУ 7 «Основные средства»: уменьшение полезности – это потеря экономической выгоды в сумме превышения остаточной стоимости актива над суммой ожидаемого возмещения. Следует отметить, что справедливая стоимость может быть как выше, так и ниже себестоимости. Согласно п. 8 П(С)БУ 12 сумма увеличения или уменьшения балансовой стоимости указанных финансовых инвестиций на дату баланса (кроме инвестиций, учитываемых по методу участия в капитале) отражается в составе прочих доходов или прочих расходов соответственно. В таком случае финансовые инвестиции подлежат переоценке, при этом переоценке подлежит, как правило, портфель инвестиций, а не отдельная инвестиция.

Финансовые инвестиции учитываются на дату баланса у предприятия, которое удерживает инвестиции (то есть, в инвестора) по справедливой стоимости, в частности, если:

- финансовые инвестиции приобретены и удерживаются исключительно для продажи на протяжении 12 месяцев с даты их приобретения;
- объект инвестирования не отвечает критериям ассоциированного или дочернего предприятия;
- ассоциированное, дочернее, совместное предприятие ведет деятельность в условиях, которые ограничивают его способность передавать денежные средства инвестору (участнику совместно предприятия) в течение периода, превышающего 12 месяцев;
- предприятие-инвестор, которое сделало инвестиции в совместное (с созданием юрлица) предприятие, не является контрольным;
- предприятие-инвестор, которое является контрольным участником, перестает осуществлять совместный контроль за совместным предприятием или существенно влиять на его деятельность (П(С)БУ 12).

Определение термина «контроль» приведено в п. 4 П(С)БУ 19: это решающее влияние на финансовую, хозяйственную и коммерческую политику предприятия с целью получения выгод (то есть прибыли, дивидендов и прочее) от его деятельности. Обычно предприятие-инвестор полностью контролирует предприятие, если владеет более чем 50% выпущенных акций с правом голоса. Но украинское законодательство предусматривает возможность признавать контрольным пакет акций меньше 50%. Решение о подтверждении наличия контрольного пакета акций, если его размер меньше 50%, принимает Антимонопольный комитет Украины с учетом конкретных особенностей учредительных документов и структуры уставных фондов хозяйствующем субъектов в порядке, который устанавливает данный Комитет.

Рассмотрим на практике изменения справедливой стоимости финансовых инвестиций (пример 1).

Пример 1. Изменение справедливой стоимости финансовых инвестиций

В августе 2011 года предприятие А купило пакет из 1000 акций предприятия Б по номинальной стоимости 8 грн. за одну акцию и пакет из 500 акций предприятия В по номинальной стоимости 10 грн. Акции были в свободном обращении на фондовом рынке, однако предприятие А решило их продать не раньше апреля 2012

года, рассчитывая на значительный рост их стоимости. В конце 2011 года цена акций изменилась. Акции предприятия Б продавали по цене 6 грн. за акцию, а акции предприятия В - по цене 13 грн. за акцию. Бухгалтерский учет операций по переоценке финансовых инвестиций представлен в таблице 2.

ТАБЛИЦА 2. Отражение в учете операций по переоценке финансовых инвестиций

№ п/п	Содержание записи	Бухгалтерский учет		
		Дебет	Кредит	Сумма, грн.
1	Уменьшена балансовая стоимость финансовой инвестиции в предприятие Б [(8 грн. - 6 грн.)*1000 шт.]	975	352	2000
2	Увеличен балансовой стоимости финансовой инвестиции в предприятие В [(13 грн. - 10 грн.)*500 шт.]	352	733	1500

Использован Национальный план счетов:

352 - прочие текущие финансовые инвестиции;

733 – прочие доходы от финансовых операций;

975 – уценка необоротных активов и финансовых инвестиций.

Оценка финансовых инвестиций зависит как от вида ценных бумаг, формирующих инвестиционный портфель, так и от уровня влияния инвестора на операционную и финансовую деятельность предприятия, акции которого приобретены. В случае владения долговыми инвестициями (облигациями) для их оценки на дату баланса предусмотрен метод оценки амортизированной себестоимости.

ОЦЕНКА МЕТОДОМ АМОРТИЗИРОВАННОЙ СЕБЕСТОИМОСТИ

Метод амортизированной себестоимости применяют к инвестициям, которые удерживают на предприятии до их погашения. Согласно п.10 П(С)БУ-12 оценка инвестиций по методу амортизированной себестоимости предусматривает увеличение (уменьшение) себестоимости финансовой инвестиции на сумму накопленной амортизации дисконта (премии). Согласно п.10 П(С)БУ-12 списания разницы между себестоимостью и стоимостью погашения финансовой инвестиции (дисконт или премия, предоставленные инвестору при покупке) следует проводить в течение всего времени содержания инвестиции на предприятии. Такое списание производится по методу эффективной ставки процента. В конце каждого отчетного периода на сумму амортизации премии уменьшается балансовая стоимость финансовой инвестиции и отражается по дебету счета 975 «Уценка необоротных активов и финансовых инвестиций». Сумма амортизации дисконта увеличивает балансовую стоимость инвестиции и записывается по кредиту счета 746 «Прочие доходы от обычной деятельности». Таким образом, себестоимость облигации постепенно будет приводиться к номинальной их стоимости, а на дату погашения достигнет соответствующей величины.

В международной практике предусмотрены два метода амортизации: прямолинейный и метод эффективной ставки процентов. В Украине предпочтение отдается последнему как более точному и методологически правильному. Для учета инвестиций в долговые обязательства, содержащиеся до момента погашения, используется счет 14 «Долгосрочные финансовые инвестиции», субсчета 142 «Другие инвестиции в связанные стороны» и 143 «Инвестиции в несвязанные стороны». Учет сумм амортиза-

ции дисконта (премий), в соответствии с П(С)БУ-12, осуществляется одновременно с начисление процентов по приобретенным облигациям на счетах второго финансовых доходов (субсчет 733) и других финансовых расходов (субсчет 952) с одновременным увеличением или уменьшением балансовой стоимости финансовых инвестиций соответственно.

Рассмотрим пример оценки финансовых инвестиций методом амортизированной себестоимости (прим.2).

Пример 2. Оценка облигаций, приобретенных со скидкой

Допустим, предприятие А приобрело облигации предприятия Б за 48000 грн., при их номинальной стоимости 50000 грн., т.е. с дисконтом 2000 грн. Бухгалтерский учет операций по переоценке финансовой инвестиции на дату баланса за I квартал 2011 года представлен в таблице 3.

ТАБЛИЦА 3. Отражение в учете облигаций, приобретенных со скидкой

№ п/п	Содержание записи	Бухгалтерский учет		
		Дебет	Кредит	Сумма, грн.
1	Начислены проценты, подлежащие выплате по облигациям [50000 грн.* (10% / 4 квартала)]	373	732	1250
2	Увеличение балансовой стоимости финансовой инвестиции [48000 грн.*(12% / 4) - 50000 грн.*(10% / 4)]	143	733	190

Использован Национальный план счетов:

143 – инвестиции несвязанным сторонам;

373 – расчеты по начисленным доходам;

732 – проценты полученные;

733 – прочие доходы от финансовых операций.

ОЦЕНКА МЕТОДОМ УЧАСТИЯ В КАПИТАЛЕ

Периодическая переоценка инвестиций по методу участия в капитале необходима для того, чтобы финансовая отчетность инвестора была более «прозрачной» для пользователей и давала объективную картину его финансового состояния и результатов деятельности. В западной практике метод участия в капитале называют по-разному: метод учета по собственному капиталу, паевой метод, метод долевого участия, метод оценки по доле участия. В Международных стандартах, в частности в МСБУ 28 «Учет инвестиций в ассоциированную компанию» и МСБУ 31 «Финансовая отчетность о долях в совместных предприятиях», участие в капитале определяется как метод учета, согласно которому инвестиция первоначально отражается по себестоимости, а затем корректируется в соответствии с изменением доли инвестора в чистых активах объекта инвестирования после приобретения. Более четкую и понятную трактовку метода участия в капитале дают национальные стандарты учета. Так, по П(С)БУ-3 «Отчет о финансовых результатах» - это метод учета инвестиций, согласно которому балансовая стоимость инвестиций соответственно увеличивается или уменьшается на сумму увеличения или уменьшения доли инвестора в собственном капитале объекта инвестирования. Уменьшение балансовой стоимости финансовых инвестиций отражается в бухгалтерском учете только на сумму, которая не приводит к отрицательному значению стоимости финансовых инвестиций. Финансовые инвестиции, вследствие уменьше-

ния их балансовой стоимости, достигающие нулевой стоимости, отражаются в бухгалтерском учете в составе финансовых инвестиций по нулевой стоимости.

Сфера применения оценки и учета инвестиций по методу участия в капитале согласно национальным П(С)БУ в основном базируются на соответствующих Международных стандартах учета. Вместе с тем, основным отличием является то, что в отечественной и зарубежной практике используется несколько иной подход к субъектам, которые должны осуществлять учет инвестиций по методу участия в капитале. Если согласно МСБУ такими субъектами являются инвесторы, которые оказывают существенное влияние на объект инвестирования (МСБУ 28) или контролируют его деятельность (МСБУ 27, 31), то в П(С)БУ прямо указаны виды предприятий, вложения в которые должны учитываться по этому методу: ассоциированный, дочерние и совместные с созданием юридического лица. Необходимо отметить, что увеличена процентная граница (с 20 до 25%) минимального размера доли в уставном капитале для ассоциированных предприятий, которые обязаны применять метод участия в капитале.

Инвестиции в ассоциированную компанию должны учитываться в консолидированной финансовой отчетности по методу долевого участия с двумя исключениями:

1. Инвестиция в ассоциированную компанию учитывается по методу себестоимости, если:
  - Объект инвестирования осуществляет свою деятельность в условиях жестких долгосрочных ограничений, которые значительно ослабляют ее способность передавать средства инвестору.
  - Инвестиция осуществляется и удерживается исключительно с целью продажи ее в ближайшее время.
2. Инвестору следует прекратить применение метода долевого участия, начиная с даты:
  - а) если он перестает существенно влиять на ассоциированную компанию, но сохраняет, полностью или частично, свою инвестицию;
  - б) когда метод долевого участия более не является приемлемым, так как ассоциированная компания осуществляет свою деятельность в условиях жестких долгосрочных ограничений, которые значительно ослабляют ее способность передавать средства инвестору. Балансовую стоимость инвестиций на эту дату следует в дальнейшем считать себестоимостью.

ВЫВОДЫ

Анализируя вышесказанное, можем сделать такие выводы:

- финансовые инвестиции хотя и приобретают распространение, однако и на сегодня остаются относительно новым и недостаточно исследованным явлением в деятельности субъектов предпринимательства в Украине;
- украинские П(С)БУ недостаточно полно раскрывают тему оценки финансовых инвестиций в сравнении с МСБУ;
- МСБУ являются более унифицированными, что касается финансовых инвестиций в целом;
- для оценки финансовых инвестиций на дату баланса в Украине используются такие методы оценки как: участия в капитале, амортизированной себестоимости, справедливой стоимости.

Все вышеперечисленные методы оценки имеют свои недостатки и преимущества, поэтому стоит использовать их в зависимости от типа инвестиций. Но в П(С)БУ отсутствует альтернативный подход, который бы позволил субъектам предпринимательства самостоятельно выбирать тот или иной, наиболее подходящий, способ отражения в учете финансовых инвестиций, как это есть в зарубежной практике. В практической деятельности могут возникать обстоятельства, при которых использование, например, метода участия в капитале на практике не целесообразно. Альтернативным методом участия в капитале может быть метод оценки осуществленных финансовых инвестиций по их себестоимости. Согласно этому методу осуществлялась оценка финансовых инвестиций в Украине до перехода на национальные стандарты. Его применение соответствует международным правилам оценки и учета финансовых инвестиций.

Так же есть и расхождения в оценке методом справедливой стоимости: в МСБУ и П(С)БУ приводятся разные субъекты предпринимательства, которые должны проводить оценку данным методом. Это объясняется тем, что нет стандартного определения для контрольного пакета акций. Например, украинское законодательство предусматривает возможность признавать контрольным пакет акций меньше 50%.

Оценка финансовых инвестиций методом амортизированной себестоимости в МСБУ более детально разъясняется, чем в национальных П(С)БУ. В международной практике рассматривается два метода амортизации: прямолинейный и метод эффективной ставки процентов, в Украине же предпочтение отдается последнему как более точному и методологически правильному. Но и сам метод оценки применяют только к инвестициям, которые удерживают на предприятии до их погашения.

Для решения указанных проблем нужно устранить различия в учете и оценке финансовых инвестиций согласно МСБУ и П(С)БУ. Для этого нужно устранить отличия в классификации финансовых инвестиций, так как в Украине нет определения критериев такого распределения.

С точки зрения бухгалтерского учета метод оценки финансовых инвестиций не должны противоречить уже существующим в Украине законодательным и нормативным актам. Здесь тоже есть ряд пробелов и несоответствий, от которых нужно избавиться для того, чтобы применение методов оценки стало более эффективным как для инвестора, так и для инвестируемого предприятия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бухгалтерський облік в Україні : навч. посібн. / за ред. Р.Л. Хом'яка. – Вид. 4-те, [перероб. та доп.]. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», «Інтелект-Захід», 2006. – 820 с.
2. Воробець Т.І. Економічна сутність фінансового інвестування на фондовому ринку України / Т. І. Воробець // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - №2 - 2011 – ст. 72-77.
3. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=52>
4. Податковий кодекс України: чинне законодавство станом на 10 грудня 2010 р.: (Відповідає офіц.текстові). – К. : Вид-во «Алеута»; Центр навч. літ-ри, 2011. – 488
5. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку. // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92>

CURRENT ASPECTS OF ASSESSING THE FINANCIAL INVESTMENT TO DATE BALANCE

Elena Koblyanska, Mariia Tsybulnik

Summary

This article «Current aspects of assessing the financial investment to date balance» is written by Bachelor of Accounting and Audit Mariia Tsybulnik under the guidance of the candidate of economic sciences, docent Elena Koblyanska. In this article considered methods of assessment such financial investments as equity method, the amortized cost and fair value under IAS with national accounting standards.

The authors concluded that there is still a lot of problems in the coordination of IAS and national accounting standards in financial investments. In assessing the fair value method in IAS and national accounting standards are different business entities that need to be assessed by this method. This is because there is no standard definition for the controlling stake. For example, the Ukrainian legislation provides an opportunity to recognize a controlling block of shares is less than 50%.

Assessment of financial investment by the amortized cost in IAS explained in more detail than in the national accounting standards. In international practice, considered two methods of depreciation: straight-line method and the effective interest rate, in Ukraine the same preference for the latter as a more accurate and methodologically correct. But also the method of valuation is used only to investments that keep the company up to their maturity.

Most conflicts arise when assessing the equity method. In national accounting standards is not an alternative approach that would allow business entities to choose one or the other, the most appropriate way of recording financial investment, as it is in foreign practice. In practice, there may be circumstances under which the use, for example, using the equity method in practice is not advisable. An alternative method of equity valuation method can be implemented by financial investments at cost. According to this method was an assessment of financial investments in Ukraine before moving to national standards. Its use is consistent with international rules for assessment and management of financial investments.

To solve these problems is necessary to eliminate differences in accounting and valuation of financial investments in accordance with IAS and national accounting standards. You need to eliminate differences in the classification of financial investments, as Ukraine does not define the criteria of this distribution. At the same methods of assessment of financial investment does not contravene existing in Ukraine, the laws and regulations. Here too there are a number of gaps and inconsistencies, from which you want to get rid of in order to use assessment methods become more efficient for both the investor and for the invested enterprises.

ОБЪЕДЕНЕНИЯ БИЗНЕСА В УКРАИНЕ: АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

Коблянская Е. И.

к.э.н., доцент
Украина, Киев, 03179, ул. Пушиной 44/50, кв. 285
+380674038046, elenakob@ukr.net

Ювко Юлия

бакалавр кафедры учета и аудита
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка
Украина, Киев, 02068, ул. Драгоманова 42а, кв. 135
+380634154567, yulia_yuvko@ukr.net

***Аннотация.** Статья рассматривает вопрос сравнительного анализа основных принципов и подходов к определению и отображению осуществления международной компанией сделки слияния или поглощения. Автор проводит сравнительную характеристику нормативного регулирования М & А-процессов с целью поиска основных причин принятия МСФО 3 «Объединение бизнеса» и определения целесообразности внедрения этого стандарта в Украине.*

***Ключевые слова:** МСФО 3, П(С)БУ 19, сделки по слиянию и поглощению, объединение бизнеса*

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность данной работы обусловлена тем, что процессы слияния и поглощения уже давно вышли за границы государств. М&А (mergers and acquisitions, далее – М&А) сделки стали первым мотивом для создания единых норм оценки, отображения и ведения учета. Анализируя последние исследования и публикации, в которых рассматривается поставленная проблема, можно утверждать, что вопрос отображения поэтапного объединения бизнеса является важным и актуальным. Однако есть потребность рассмотреть особенности процесса приобретения компаний в Украине, сравнить основные моменты различия в ведении учета, регулируемого национальными и международными стандартами. А поскольку национальные стандарты во всех основных аспектах соответствуют стандарту-предшественнику МСФО 3 «Объединение бизнеса» (далее - МСФО 3), МСБУ 22 «Объединение компаний», то в ходе сравнительной характеристики выделим основные мотивы отказа зарубежных государств от объединения предприятий путем слияния и целесообразность внедрения этих нововведений в Украине.

Объектом исследования является нормативная база регулирования процессов слияния и поглощения.

Теоретической и методологической основой научной работы послужили исследования отечественных и зарубежных ученых. Среди украинских ученых следует выделить В.Г. Швеца, А.В. Галькевича, В. В. Македона, В.М. Марченка, Н.М. Пырец и прочих, фундаментальные труды которых посвящены исследованию процесса объ-

единения предприятий с точки зрения составления консолидированной финансовой отчетности, инвестиционной деятельности и корпоративного права. Среди зарубежных авторов можно отметить труды Велша А. Глена, Шорта Г. Дэниела, Рида Стэнли Тостера и других.

Однако, в условиях нынешних перспектив внедрения МСФО в Украине и изменений в учетных стандартах по вопросам объединения бизнеса представляется целесообразным обобщить и усовершенствовать существующие подходы относительно теоретических подходов к оценки М&А – операций, их правильному отображению в отчетности предприятия, проанализировать и найти такие подходы и методики, благодаря которым можно будет избежать неточностей в отчетности предприятий и предоставления недостоверной информации.

Для достижения цели необходимо решить следующие задачи:

- Выделить преимущества и недостатки при применении методов слияния и поглощения.
- Изучить состояние и перспективы внедрения МСФО в Украине.
- Сравнить методологические подходы к отображению М&А операций в соответствии со стандартами, в частности П(С)БУ 19 «Объединение предприятий» (далее – П(С)БУ 19) и МСФО 3.

Объединение предприятий в практике многих стран определяется через понятие «концентрация». Поэтому данный процесс регулируется и контролируется на государственном уровне с целью избежания создания монополий и подавления конкуренции. Объединение бизнеса – объединение отдельных бизнесов в одну отчитывающуюся единицу, включающее совместно контролируемый бизнес, при котором все компании-участники контролируются одной компанией/группой, данный контроль не может передаваться другим лицам.

Некоторые исследователи считают, что термины «слияние» и «поглощения» используются как взаимозаменяемые, другие – различают их. Следствием разных, иногда диаметрально противоположных подходов к концепции объединения бизнеса есть разные трактовки сути понятий «слияния и поглощения». В таблице 1 представлено обобщение основных взглядов отечественных и зарубежных ученых на различия рассматриваемых понятий.

Внедрение Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) в Украине – процесс постепенный и целенаправленный. Уже сегодня Минфин поэтапно вносит изменения в Национальные стандарты, приближая их к международным и сокращая разрыв между отечественной системой учета и общепринятой европейской. Но в то же время остается большое количество моментов, из-за которых имеются существенные различия между подходами к национальной и международной финансовой отчетности. А поскольку процесс слияния и поглощения имеет глобальный характер, особенно в условиях консолидации результатов деятельности компаний, работающих в разных странах, то изучение причин и методов устранения таких отличий является важнейшим направлением исследования. Очевидно, что в Украине необходима и определенная институциональная перестройка системы регулирования бухгалтерского учета и отчетности.

Отсутствие стандартизированной финансовой отчетности – это одна из причин информационной недостаточности, в связи с чем инвесторы согласны получать чуть более низкие доходы, зная, что большая открытость информации снижает их риски.

ТАБЛИЦА 1. Отличительные особенности форм реорганизации предприятий

Слияние	Поглощение
1. Общая схема	
В результате слияния обе компании (как А, так и Б) прекращают свое юридическое существование, и вместо них появляется компания С	После поглощения вместо двух компаний остается только одна – компания А. Компания Б (поглощаемая) прекращает свое существование в качестве самостоятельного юридического лица и вливается в компанию А.
2. Оценка и отражение в отчетности головной компании на момент приобретения дочерней	
Объединения компании осуществляется обменом акций. Эта операция не рассматривается как сделка купли / продажи. Следовательно, не применяется принцип стоимости. Инвестиционный счет дебетуруется на сумму балансовой (учетной) стоимости акционерного капитала приобретенной (дочерней) компании.	Объединение компании осуществляется, как правило, выкупом акций компании, приобретаемой за наличные и / или в долг. Эта операция рассматривается как сделка купли / продажи. Соответственно применяется принцип стоимости. На дату приобретения дочерней компании инвестиционный счет головной компании дебетуруется на величину рыночной стоимости приобретенных ресурсов.
3. Метод возведения, применяемый головной компанией при составлении консолидированного бухгалтерского баланса и отчета о прибылях и убытках	
<ul style="list-style-type: none"> • акции холдинга признаются выпущенными по номиналу, при этом премия в расчет не берется; • чистые активы поглощаемой компании не переоцениваются; балансовая стоимость указанных чистых активов показывается как издержки группы; • активы и обязательства (за вычетом изъятий) дочерней компании добавляются по их рыночной стоимости на момент приобретения дочерней компании в соответствующие статьи головной компании по их балансовой (учетной) стоимости; • разница между номинальной стоимостью выпущенных поглощающей компанией акций и стоимостью акций поглощаемой компании относится на резервы; премии или дисконта по поглощению не возникает; полученная в предшествующий поглощению период прибыль поглощаемой компании может быть распределена в качестве дивидендов поглощающей компании; 	<ul style="list-style-type: none"> • гудвилл, возникающий в результате поглощения, есть разница между ценой акций поглощаемой компании и ее чистыми активами на дату поглощения (при этом чистые активы распределяются равномерно по акциям); • в консолидированном балансе акционерный капитал есть капитал поглощающей компании; также консолидированные резервы включают все резервы поглощающей компании плюс доля поглощающей компании в прибыли поглощаемой;
4. Корректировки	
Исключаются задолженность, взаимные расчеты (затраты и выручка) внутреннего фирменного характера. Исключаются инвестиционный счет головной компании и акционерного капитала дочерней компании (за вычетом нераспределенного дохода) (Велш Глен А., Шорт Дэниел Г., 1997).	Исключаются задолженность, взаимные расчеты (затраты и выручка) внутреннего фирменного характера. Исключаются инвестиционный счет головной компании и акционерного капитала и нераспределенного дохода дочерней компании (Велш Глен А., Шорт Дэниел Г., 1997).

Целью стандартов МСФО является в первую очередь составления максимально прозрачной, надежной и высококачественной отчетности. Основной характеристикой международных стандартов, является их сопоставимость, то есть возможность максимально точно сравнить отчетность, а значит и результаты деятельности, коммерческих компаний из различных уголков мира, а также результаты деятельности различных периодов одной компании. Таким образом, решается в первую очередь проблема сравнения эффективности и рентабельности предприятий (Кадабнюк, 2010).

Мировой опыт свидетельствует, что принятие и использование МСФО обеспечивает:

- уменьшение риска для кредиторов и инвесторов;
- снижение расходов каждой страны на разработку собственных стандартов;
- углубление международной кооперации в области бухгалтерского учета;
- однозначное понимание финансовой отчетности и рост доверия к ее показателям во всем мире (Пырець, 2007).

Таблица 2. Сравнительная характеристика национальных и международных стандартов в сфере объединения бизнеса (П(С)БУ 19, 1999; МСФО 3, 2005)

П(С)БУ 19 «Объединение предприятий»	МСФО 3 «Объединение бизнеса»
<p>В отечественной практике, в зависимости от характера сделки при инвестировании и установлении контроля, выделяют два метода составления первичной консолидированной отчетности: метод покупки и метод слияния (объединения интересов). Эти методы различаются процедурно и оказывают большое влияние на совокупные финансовые результаты, которые находят свое отражение в консолидированной отчетности.</p>	<p>Все объединения предприятий, в пределах контекста стандарта, учитывались с применением метода покупки; Стандарт-предшественник (МСБУ 22 «Объединение компаний») предусматривал два метода при отражении таких сделок – метод объединения интересов и метод приобретения. Сосуществование двух методов зачастую вело к отражению сходных (с экономической точки зрения) сделок на основе существенно различающихся подходов. Стандарт упраздняет метод объединения интересов и требует отражать все сделки при помощи метода приобретения.</p>
<p>Если предприятие вследствие приобретения его чистых активов другим предприятием (покупателем) ликвидируется, то, начиная с даты приобретения, покупатель отражает в балансе активы и обязательства приобретенного предприятия и любой гудвилл, возникающий в результате приобретения.</p>	
<p>В случае приобретения контрольного пакета акций (капитала) другого предприятия покупатель, начиная с даты приобретения, должен отражать приобретенные акции (долю в капитале) в составе финансовых инвестиций.</p>	
<p>Объединение предприятий и / или видов их хозяйственной деятельности отражается в учете по стоимости, которая является суммой уплаченных денежных средств или их эквивалентов. Если объединение предприятий и / или видов их хозяйственной деятельности осуществляется путем передачи других активов или принятия на себя обязательства, то стоимость равна справедливой стоимости (на дату обмена) активов или обязательств, предоставленных покупателем в обмен на контроль над чистыми активами другого предприятия, увеличенной на сумму расходов, непосредственно связанных с объединением предприятий и / или видов их хозяйственной деятельности.</p>	<p>Покупатель производит оценку стоимости объединения бизнеса по справедливой стоимости (на дату обмена) переданных активов, принятых обязательств и инструментов капитала, выпущенных покупателем в обмен на контроль над купленным предприятием плюс все расходы, прямо относящиеся к объединению; Идентифицированные активы, обязательства и непредвиденные обязательства, которые удовлетворяют критерий признания, первоначально оцениваются покупателем по их справедливой стоимости на дату покупки безотносительно от размера любой доли меньшинства;</p>
<p>Стоимость доли чистых активов дочернего предприятия, принадлежащего меньшинству, отражается материнским предприятием по их справедливой стоимости.</p>	<p>Доля меньшинства рассчитывается как произведение процента доли меньшинства на справедливую стоимость идентифицируемых активов, обязательств и непредвиденных обязательств объекта инвестирования на дату получения контроля.</p>
<p>Сумма накопленной амортизации гудвилла списывается с уменьшением его первоначальной стоимости. По гудвиллу амортизация не начисляется.</p>	

Анализируя учет объединения бизнеса, можно сделать вывод, почему международная практика отказалась от метода объединения интересов. Очевидно, что при одинаковой выручке использование метода покупки дает меньшую чистую прибыль, чем в случае объединения интересов. Естественно, причиной тому – превышение справедливой стоимости чистых активов над их исторической стоимостью.

К достоинствам метода слияния можно отнести уход от налога, поскольку де-юре процесс покупки не осуществляется. Что касается метода поглощения, то плюсом такой сделки выступает возникновение дополнительного актива – гудвилла.

ВЫВОДЫ

Таким образом, внедрение в международной практике метода покупки было обусловлено практическими целями, поскольку при нем применяется справедливая стоимость, которая предоставляет внутренним и внешним пользователям существенные, достоверные и сопоставимые данные. Все проводки, отражаемые в учете, при поглощении понятны и экономически обоснованы, тогда как при слиянии невозможно наверняка определить, кто является покупателем.

Рассматривая М & А-сделки со стороны государств, следует отметить, что объединение интересов приводит к уменьшению налогового обязательства или вообще избежания уплаты налогов. Такая ситуация имеет негативные последствия, ведь де-факто объединение предприятий и так приводит к уменьшению затрат за счет эффекта масштаба и горизонтальной интеграции, а избежание налогового бремени во многих случаях приводит к обострению конкуренции.

В украинской практике еще не произошел переход к МСФО 3 и это неизбежное введение можно рассматривать с двух сторон: положительным станет то, что отчетность при методе покупки будет отражать реальное положение вещей, а, следовательно, при определении целесообразности проведения М & А-сделки будут учитываться реальные оценки, а не занижены или завышены балансовые.

Негативным является тот факт, что вопреки интересам государства, объединение предприятий путем слияния имеет положительный эффект для стимулирования малого и среднего бизнеса в Украине, особенно это проявилось в годы кризиса, когда самым действенным способом локализации кризиса стало объединение интересов.

Поэтому предпринимательство в Украине, на наш взгляд, еще не готово полностью отказаться от метода объединения интересов, но однозначно целесообразным является постепенное внедрение европейской практики с учетом национальных особенностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Велш Глен А., Шорт Дэниел Г. Основы финансового учета: Пер. с англ. - К.: Основы, 1997. – 943 с.
2. Кадабнюк Н. МСФО: история создания, цели и область применения. – 2010г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.msfo-mag.ru/analytics/msfo-istoriya-sozdaniya-tseli-i-oblast-primeneniya.html>
3. МСФО (IFRS) 3 «Объединения бизнеса» (Business Combinations) от 30 июня 2005г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.minfin.gov.ua/document/92415/МСФ3_3.pdf

4. Пырець Н.М. Перспективи розвитку міжнародних стандартів фінансової отчетности в мировій практиці // Проблеми розвитку внешнеекономічних зв'язей і привлечення іноземних інвестицій: регіональний аспект. – Сборник наукових трудов. – 2007 г. – Часть 4. – с.1393–1399
5. П(С)БУ 19 - Положення (стандарт) бухгалтерського учета 19 «Об'єднання підприємств», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.07.99 г. № 163.

BUSINESS COMBINATIONS IN UKRAINE: CURRENT ASPECTS

Elena Koblyanska, Yulia Yuvko

Summary

This article observes the issue of the comparative analysis of basic principles and approaches to identify and show accounting operations concerning to the processes of merging and acquisitions in a international companies expirience. Authors compare ways of M&A-processes' legal regulation to find out the main reasons to adopt IFRS 3 «Business Combinations» and to realize if it is rational to implement this standard in Ukraine.

The complexity of studying this matter is due to the fact that some researchers argue that the terms «merger» and «acquisition» are used interchangeably, while others distinguish them. It is made a comparison of concepts based on their economic and legal nature and considered that definition is essentially different.

We concluded that lack of standardized financial statements is a reason for information deficiency and therefore investors are willing to get a little more low-income knowing that greater openness of information reduces their risk.

There was not a transition to IFRS 3 in Ukrainian practice yet and this inevitable implementation can be viewed from two sides. The positive one is that the reporting in the method of purchase will reflect the real situation and, consequently, realistic assessment will be considered in determining the feasibility of M & A transactions.

The negative fact is that, despite the interests of the state, companies' association by merging has a positive effect on the stimulation of small and medium-sized businesses in Ukraine. It was especially apparent in the years of crisis when the most effective way of crisis localization was the consolidation of interests.

THEORY AND PRACTICE OF ACCOUNTING SHARES, WHICH WERE BOUGHT OUT FROM SHAREHOLDERS

Korotaev Sergey

Dr.habil., Associate Professor,
Belorussian State Economic University,
26 Partizanski prospect, Minsk, Belarus, 220672
tel. + 375-29-650-38-93, e-mail: korotaev_sl@tut.by

Abstract. *Study the issues of accounting and taxation operations with treasury shares that have been redeemed from shareholders; formulate proposals towards creating a solution at the legislative level. It is being proven that the selling price variance of the treasury shares, which were previously redeemed from shareholders, with its original price, along with the variance between redemption values of cancelled shares and stocks at par should not apply to the financial performance of the joint-stock companies as it is being set by law in Republic of Belarus, but should rather apply to the account of share premium reserve.*

The relevance and significance of this study lies within determination of the shareholder ownership capital, being the source in terms of selling price variance of the treasury asset values, which is created due to redemption, carve-out or cancellation of stocks.

Keywords: *shares, redemption, sale, cancellation, accounting.*

INTRODUCTION

In the modern evolvement and development of the market economy conditions arise the problems of legal, accounting and taxation support of the processes. These problems are mainly caused by denationalization and privatization and assume critical importance nowadays. Unfortunately, up to the present moment many questions, which are connected to converting enterprises into joint-stock companies, particularly with accounting and tax assessment of redemption operations, onward sales and cancellation of treasury shares of some joint-stock company (further – JSC), are not addressed by Belorussian law or the solution mechanism of this issue critically differs from other foreign countries. In this regard, the topic of this study can be considered timely.

In order to work out a certain approach this paper will analyze these issues in details, using the national normative legal base with focus on the relevant topics, as well as looking at the approaches towards solving these issues in Russian Federation and other countries that rely on principles of International Financial Reporting Standards (IFRS) for accounting and preparation of reports.

LEGAL FOUNDATIONS FOR ACCOUNTING AND TAX ASSESSMENT OPERATIONS WITH TREASURY SHARES THAT WERE BOUGHT OUT FROM SHAREHOLDERS

According to the Standard chart of accounts, ratified by decree of Ministry of Finance of the Republic of Belarus dated at 30.05.2003 № 89 (further – Standard chart of accounts) in

order to generalize information about the existence and movement of treasury shares that were bought out by JSC from the shareholders for further resale or cancellation” a special account called “Treasury shares” is used; in accounting, “Treasury shares” account usually refers to private sources of the enterprise.

In case of redemption by JSC of its own shares, a record should be made in the account:

- debit of the account “Treasury shares” – credit side of accounting funds – for the amount of actual JSC expenditure towards redemption of shares.

The correspondence stated above does not imply the use of such accounts in order to account for such operations (e.g. “settlements with shareholders” account), however, in our opinion, the account mentioned above should be used because:

- the redemption of shares is an operation that implies payment to shareholders, that dispose their shares; however the moment when the decision of buying shares is made and, correspondingly, the moment of creation of debt to shareholders may not match with the moment of payment for these shares.
- if the redemption of shares is carried out by JSC from an individual shareholder, then JSC, acting as a tax agent, must calculate and pay income tax from the sale of shares of JSC that belonged to shareholder to the budget; this needs to be reflected in the current account for payments to the shareholders by adding tax funds from the shareholder’s income.

The onward sale of shares bought by JSC must be reflected by the following records, in accordance with Standard chart of accounts:

- debit of the current accounts for payments to the shareholders – credits side of account “Treasury shares” – for the value of sold shares;
- debit of the “Treasury shares” account (“Non-operating gains and losses”) – credits side of the account “Non-operating gains and losses” (“Treasury shares”) – for the difference between the values of redemption and sale price, which will be used to resell these shares in future.

The current account “Payments to founders” can be used for onward sales and financial operations with the buyer, as it was used in the case of redemption of shares.

As we can see, in accordance with the national law, the difference between the redemption price and their sales price is related to the financial outcome of the JSC, specifically to the account of non-operating gains and losses.

If the back bought treasury shares are being cancelled then after registering the necessary changes to the constituent documents, such operations have to be reflected in the accounting information – in accordance with Standard chart of accounts – with the following records:

- debit of the account “Statutory fund” – credit side of the account “Treasury shares” – for the price of redeemed stocks at par and cancelled shares;
- debit of the account “Treasury shares” (“Non-operating gains and losses”) - credit side of the account “Non-operating gains and losses” (“Treasury shares”) – for the difference between expenses of JSC for redemption and the price of stocks at par.

We shall draw your attention to the fact that since the account “Treasury shares” fulfills a function of a contra-liability account, before cancellation of shares the size of treasury sources of the JSC appears to be either overpriced (in case if the price of redemption of shares is less than the value of stocks at par) or undervalued (in case if the price of redemp-

tion of shares is more than the value of stocks at par) for the size of the margin between the redemption price and their value of stocks at par.

As for taxation of the operations that are connected to the movement of treasury shares, the following information has to be taken in account. According to p. 3 article 136 of the Tax Code of the Republic of Belarus (further – IRC), “if the sum of cash assets or the written down value of property that is given in exchange for treasury shares by the company exceeds the value of the above listed stocks at par or the size of shares, this marginal value is not taken into account when determining gross profit of such company that gives up cash assets and property in exchange for treasury shares”.

The above listed principle of IRC allows us to make the following conclusions:

- a) if the margin between the price of redemption of treasury shares by JSC and the value of stocks at par is positive (the price of redemption of shares is more than the value of stocks at par) then this difference does not reduce taxable surplus, which is determined at the following carve-out of redeemed shares or at their cancellation;
- b) if this margin will be negative (the price of redemption of shares is less than the value of stocks at par) then it becomes obvious that the company has to increase taxable surplus, when calculating income tax.

As for the value added tax (further – VAT), according to p 1.36 article 94 of the IRC the turnover of sales of financial credit documents (including shares), as well as turnovers that were made due to redemption of securities by the emitter on the territory of Republic of Belarus is exempt from VAT.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ACCOUNTING OPERATIONS WITH TREASURY SHARES, WHICH WERE BOUGHT OUT FROM SHAREHOLDERS

As the mentioned above bookkeeping entries show, the account “Treasury shares” is to some extent an account where the profit or loss (or so the called financial result) of the company is formed, financial result being the difference between the redemption price and the price of their onward sale, which eventually refers to “Non-operating gains and losses” account. At the same time, the account “Treasury shares” is initially set as an account that is used to adjust the value of equity capital. That is why it shows up in section VII “Sources of capital base” of the Standard chart of accounts and in section III “Capital and reserves” of the accounting statement of affairs.

However, in practice, it happens that when the shares are redeemed using the debit of the account “Treasury shares” the buyout price is listed and the stocks at par price is not. If the buyout price is greater than the price of stocks at par, it becomes obvious that the statutory fund is not filled at the value of redeemed stocks at par and the JSC received additional expenses. Moreover, these expenses are implicitly recognized as a part of equity capital since they decrease its’ the balance value.

In a different situation, when the price of redemption of shares is less than the price of stocks at par, notional part of statutory fund appears to be unfilled too, however the JSC gains the potential income which could be identified as real income when the onward sale of redeemed shares takes place (if the price of stock sale will exceed its redemption price).

This potential income also affects the value of JSC equity capital and is implicitly recognized as part of equity capital of the company when calculations are carried out. Then why

is it so that, subsequently, when the shares are sold or cancelled the variance from the stock at par price is not considered as adjustments to equity capital but rather as extraordinary income or extraordinary loss, which directly influences the taxable surplus for the income tax? As we can see, the current order of accounting redemption, cancellation or resale operations with the JSC treasury shares in Republic of Belarus is quite dubious from the point of view of accounting concept; this is clearly shown in some practical cases.

Let us take a look at one of the situations, where in accordance with the decision of shareholder meeting the statutory fund of the JSC is increasing at the expense of JSC's private sources, particularly at the expense of share premium reserve fund.

According to the national law such an increase must be shown with a bookkeeping entry for the debit of the account "Share premium reserve fund" in correspondence with account "Statutory fund". It is obvious, that the increase of the statutory fund of the JSC leads to the increase of the prices of stocks at par of this JSC.

If at the moment of expansion of the statutory fund the JSC had treasury shares, which were previously bought out from shareholders (before the expansion of statutory fund), then if these shares will be cancelled in the bookkeeping records of the JSC – in accordance with the Standard chart of accounts – we have to make the following records:

- debit of the account "Statutory fund" – credit side of the account "Treasury shares" – for the price of cancelled shares with the new stocks at par value;
- debit of the account "Treasury shares" – credit side of "Non-operating gains and losses" account – for the difference between the value of cancelled shares according to their new notional price and expenses for redemption of these shares from shareholders (if this difference is positive);
- debit of the account "Non-operating gains and losses" – credit side of the account "Profits and losses" – the formation of financial result for the redeemed and cancelled by JSC treasury shares.
- debit of the account "Profits and losses" – credit side of the account "Settlements in respect of taxes and levies" – assessment of income taxes for operations related to redemption and cancellation of treasury shares (calculated from the difference between the price of cancelled shares and their new notional price as well as the redemption price of these shares, but not more than their original face value.

As we can see, the JSC is forced to pay income tax from the part of its' own capital, due to an increase in notional price of the shares at the cost of its' own source (share premium reserve fund), including shares that were redeemed by the JSC from the shareholders. Is it possible to consider this situation normal when the share premium reserve fund of the JSC, which was used to increase the statutory fund, is being assessed by the income tax? Obviously, it is not.

By the way, the above mentioned situation shows one of the possible scenarios of how an organization can cover its expenses by using the share premium reserve fund, including means of revaluation of capital assets, which is not allowed by law. Thus, according to p. 1.6 of the Edict of the President of Republic of Belarus dated at 20.10.2006, № 622 "On issues of fixed asset revaluation, unfinished construction and uninstalled equipment" "the size of value gain of revaluated ... property cannot relate to coverage of losses from the economic operations of the company".

In our opinion, accounting of treasury shares approaches should be absolutely different. The variations from the price of stocks at par at any time (either when they are bought or

sold) should not be considered as variations that affect the financial result of the JSC, but rather as the added capital.

By the way, it is unclear how these kind of variations differ from the variations that appear in the JSC at the primary placement of shares, and which according to the current legislation must be reflected in the account "Share premium reserve funds", just like seigniorage revenues? As a matter of fact, by their economical essence, the originally released shares require the same placing after purchase, like in the case of primary declaration of the statutory fund of the JSC.

We believe that all the variations from the notional value of treasury shares should be considered as corrections of the equity capital.

Our attitude toward this question correlates to the full extent with the attitude of many Russian scientists. For example, Shaposhnikov A.A. and Sinicina T.V. [Operations with redeemed treasury shares, 2006] evaluate the difference between the notional and actual value of redeemed treasury shares as an element of added capital and not as part of income and expenses. This being said, the above mentioned authors rely upon the fact that in accordance with p. 2 of Provisions for accounting "Revenues of organization", approved by the order of Ministry of Finance of the Russian Federation dated at 06.05.1999, № 32n (AR 9/99), "the company's income is an increase of economic gain, being the result of cash inflow (or other property inflow) and/or liquidation of obligations, which leads to growth of capital of this company, except to participatory inputs (property owners)". But as the Russian scientists have noted before, how is it possible to speak of the increase of economic gains when redeeming treasury shares at the price that is smaller than their notional price, if during the following cancellation of shares the equity capital of the JSC is decreasing?

We should note that in accordance with IFRS, the company cannot acknowledge treasury shares as financial assets in data reports, no matter what the reason for redemption is. Thus, in accordance with p. 33 of the IFRS (IAS) 32 "Financial tools: reporting data" "if a company redeems its own shares, then these shares (treasury shares that were bought out from shareholders) should be subtracted from the capital. Any profits and losses, which are created by purchase, sale or cancellation of treasury shares of the company, should not be accounted as part of company's profits and losses. ... However, any paid compensation should be acknowledged in and by the capital".

The well-known Russian methodologist of accounting, Professor Paliy V.F. notes, that in accordance with IFRS, after redemption of treasury shares at the market price "the adjustments of the equity capital can be done either by notional price of shares or by the difference between the sales price and the notional price, which relates to the added capital or to the retained earnings of the company" [Modern Accounting, 2003]. This being said, Paliy V.F. brings out two methods of accounting in the balance of treasury shares, in accordance with IFRS:

- method of actual expenditure (the shares are acknowledged in the balance by the actual costs of redemption, and according to this value, the total sum of equity capital is decreased);
- method of notional value (the shares are acknowledged in balance, according to the notional value; if any variance emerges, then it is written off for the decrease of the corresponding integrated parts of equity capital).

Anyhow, apart from the used method of accounting treasury shares, the variations from prices of stocks at par, according to IFSR, are adjusted by equity capital, rather than using

profits and losses account (the way it is being currently carried out in Russian Federation and Republic of Belarus).

With respect to the Belorussian system of accounting, the version where accounting of redeemed by JSC treasury shares is carried out using notional value method is in our opinion the most preferable choice, because it allows:

- to have precise information about the real “fill rate” of the authorized legal capital of the JSC. This “fill rate” is determined by a simple subtraction from the value of authorized legal capital (credit of the account “Statutory fund”) which is itemized in the account “Treasury shares” of the notional value of redeemed by JSC treasury shares.

With the existing system of accounting, estimation of the real “fill rate” of the statutory fund before closing of account “Treasury shares” requires special calculations to be carried out;

- to account variations of the price of stocks at par, that appear from redemption or sale of treasury shares, as values of adjustments of the share premium reserve fund rather than profit or loss of the JSC, which influences the assessed amount for income tax as it is today.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Taking into account the study above, we consider necessary to state the following:

1. The variations of sale price of the previously redeemed shares by the JSC from their redemption price, as well as the variations of redemption price from their notional value, when cancelling the shares, related in the accounting system to “Non-operating gains and losses”, distort the value of equity capital of the JSC, its financial results, and in some cases lead to the overpriced income tax payments.
2. Taking into account international approaches toward the amount of variations in values of redemption of treasury shares and their further resale from the notional price of these shares, in prospect should relate to the account of the share premium reserve fund (capital) at the moment when shares are bought and sold.

Before the moment of further resale of redeemed by the JSC treasury shares or their cancellation, the redeemed shares should be listed in the “treasury shares” account, according to their notional value.

Implementation of this recommendation will harmonize the national accounting system of operations with treasury shares, which were redeemed from shareholders in accordance with major principles of IFSR, and will also exclude the cases of illegitimate taxation of variation from price of stocks at par amounts, the actual source of which appears to be the equity capital of the joint-stock company.

REFERENCES

1. МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление информации» // http://www.dipifr.info/lib_files/standards/rus/rus_ifrs_010109/ias32.pdf.
2. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Особенная часть) : Закон Респ. Беларусь, 29 дек. 2009 г., № 71-3 (в ред от 10.01.2011 г.) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2010. – № 4, 2/1623.

3. Палий В.Ф. Современный бухгалтерский учет. – М.: Изд-во «Бухгалтерский учет», 2003. – С. 385-386.
4. Положение по бухгалтерскому учету «Доходы организации» (ПБУ 9/99) : утв. приказом Мин-ва финансов Рос. Федерации 06.05.1999 г. № 32н // 22 положения по бухгалтерскому учету сб. док. – 3-изд., испр. – М.: Омега-Л, 2007. – С. 143.
5. Типовой план счетов бухгалтерского учета и Инструкция по применению Типового плана счетов бухгалтерского учета : утв. постановлением Мин-ва финансов Респ. Беларусь, 30 мая 2003 г., № 89 (в ред. от 05.01.2011 г.).
6. Указ Президента Республики Беларусь № 622 от 20.10.2006 г. «О вопросах переоценки основных средств, не завершенных строительством объектов и неустановленного оборудования» (в ред. от 02.06.2011).
7. Шапошников А.А., Синицына Т.В. Операции с собственными акциями, выкупленными у акционеров // «Аудиторские ведомости». – 2006. – № 6.

THE UKRAINIAN MARKET'S TENDENCIES OF BUSINESS MANAGEMENT COMPUTER SYSTEMS

Valentyn Kosynskyi

Associate Professor, PhD

National Taras Shevchenko University of Kyiv Faculty of Economics

90-a, Vasylykivska St., Kyiv, 03022, Ukraine

Telephone: 38 050 3322660 kosynskyi@univ.kiev.ua

Abstract. *This paper examines trends in the market of business management computer systems. Examples of Ukrainian companies discussed advantages of business process management technologies in traditional systems of ERP, CRM, SCM types and entering the market of new systems with service oriented technology, which increase the value to the business through flexibility in the operation, the ability to quickly react to changes and opportunities for reuse. Examples of local systems and particular adaptation brand systems are represented in Ukrainian realities.*

Key words: *business analysis, BPM, ERP, SOA*

---

1. INTRODUCTION

The Ukrainian market of business management computer systems in the main has many common features with markets of Central and East Europe countries. It repeats their way of development, but with a little time lag. Therefore, owing to processes of globalization, in the local market we can see a mix of the several general tendencies inherent both to the world market as a whole, and to the market of countries with transitive economy. Thus last financial crisis influenced negative on it.

Aim is to examine trends in the Ukrainian market for business management computer systems.

2. UKRAINIAN MARKET OF BUSINESS MANAGEMENT COMPUTER SYSTEMS

In Ukraine computer control systems of the manufacture and the finance of types ERP/CRM/SCM are used. First of all they find application in the bank sphere and at the large enterprises. Among them there are companies with the Ukrainian capital. There are companies with foreign investments also. First of all large business prefers control business systems from the global known companies which have already well recommended themselves in the world.

On the other hand the local feature is essential influence of offers of local systems. First of all they are Russian systems and not less numerous offers of the Ukrainian origins' systems. And Ukrainian systems are not completely independent. Traditional American, European and Russian decisions have given influence of them. Some of them are relative analogues of import systems for local Ukrainian conditions of business dealing. They are frequently offered under local trade marks.

On volumes of distribution it is possible to note some domination of Russian development systems. Such position explains the common technologies of Soviet times and cer-

tainly, the time factor. Occurrence of the Russian control systems outstripped on time an output on the market the western systems a little. It is explained by traditional cooperation of manufacture on a former Soviet economic space. On the other hand, for the Russian companies it is very important the preservation their own positions in Ukraine's market, after decrease in influence in the markets of East Europe countries. Their systems, by virtue of the insufficient competitiveness in the West, search for themselves the commodity markets on former Soviet economic space. Therefore the Ukrainian market is very interesting to them.

Among the other reasons of implementation of success the Russian control business systems is possible to note such important for the developing Ukrainian market characteristics of control systems as traditionally familiar interface and the necessary size of investments into new technologies of management. Significant investments are not required for the Russian systems, because they basically positioned as decisions for the small and medium-sized enterprises. For the mass Ukrainian market limited in money it is the main parameter of a making decision.

On the other hand for the western systems the sales volume of the Ukrainian market is still not great. It limits the attention and size of investments into promotion of the product. Frequently the Ukrainian market is not independent for them. It is considered as a part of the incorporated market of the East Europe or the countries of the former Soviet block where first of all the attention is given to Russia, to Kazakhstan, Azerbaijan, Baltic countries and after then to the Ukraine.

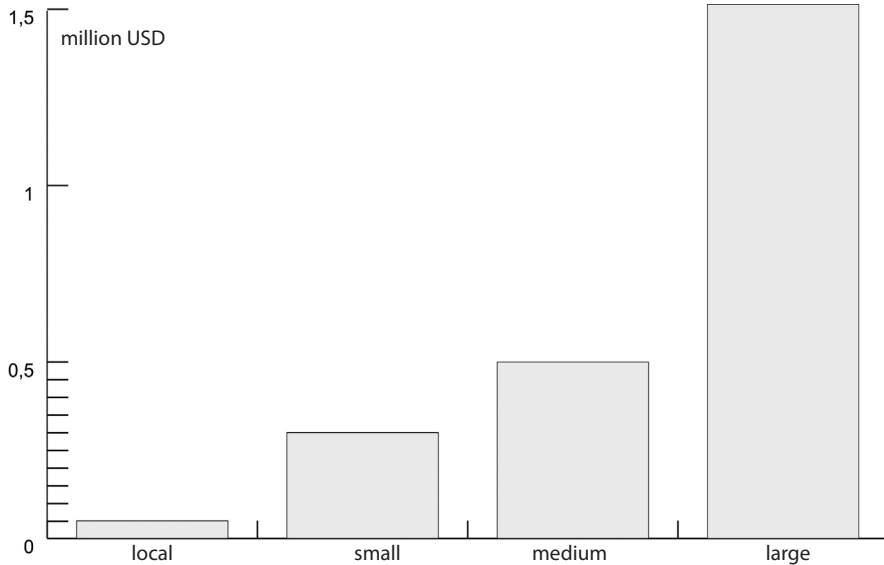
The structure of offers is not constant too. The market of the large enterprises has already completely filled. Such tendency is observed both in the world, and in Ukraine. It has led to increase the attention to the markets of decisions for medium-sized and small enterprises. On the one hand global leaders have started to offer the simplified updating of their systems for medium-sized and small business, on the other hand the Russian firms have started to offer business decisions with the big set of functionality and it is natural, have started to position they systems as systems for larger enterprises. The Ukrainian medium business has got the opportunity to choice among the numerous offers. They are the simplified variants of western systems, or coming nearer to them by the opportunities, the Russian systems with the improved functionality.

Depending on functional completeness business management control systems can be divided into the local systems of an initial level which can automate separate functions; into the integrated systems with automation of the limited set of the main base functions, into the systems of a medium degree of integration and the large integrated systems.

The typical price range for the licenses of business management control systems are represented on figure 1.

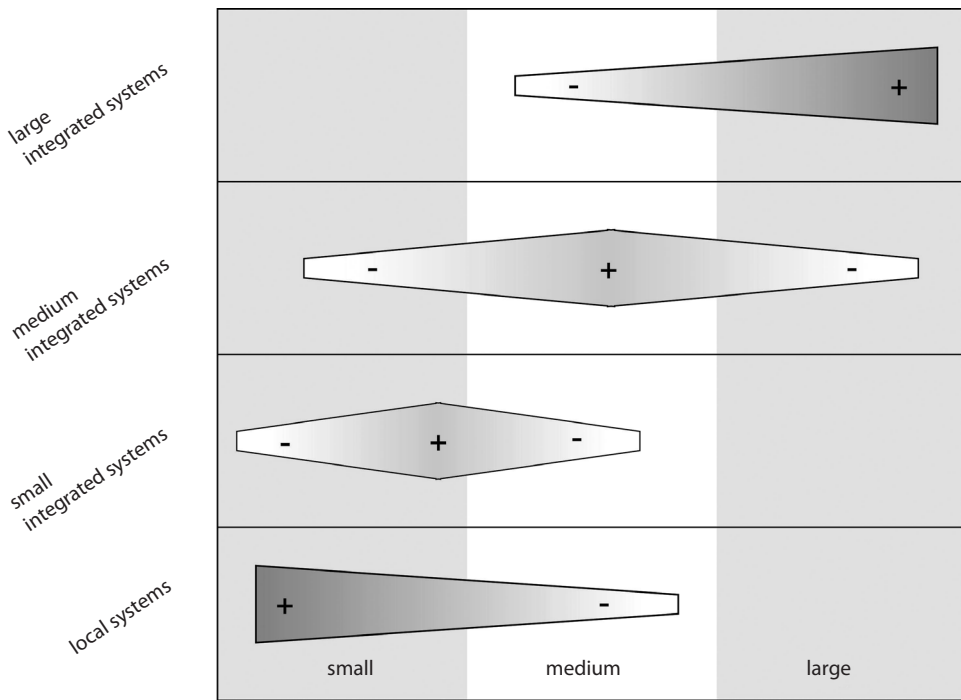
The areas of effective application of business management control systems by the price-quality ratio are represented on figure 2.

Now days the market shows the requirement in specialization of control systems under the specificity of the certain kinds of business. Naturally requirements give rise to offers. So-called "branch" decisions, which depending on a scope, are positioned as specialized for the enterprises of certain branch have appeared. For the enterprises of oil-and-gas branch, for mechanical engineering, for metallurgy, for the food enterprises and the enterprises of agrarian sector, mining combines, etc. These are the main branches of the Ukrainian econ-

Source: own study

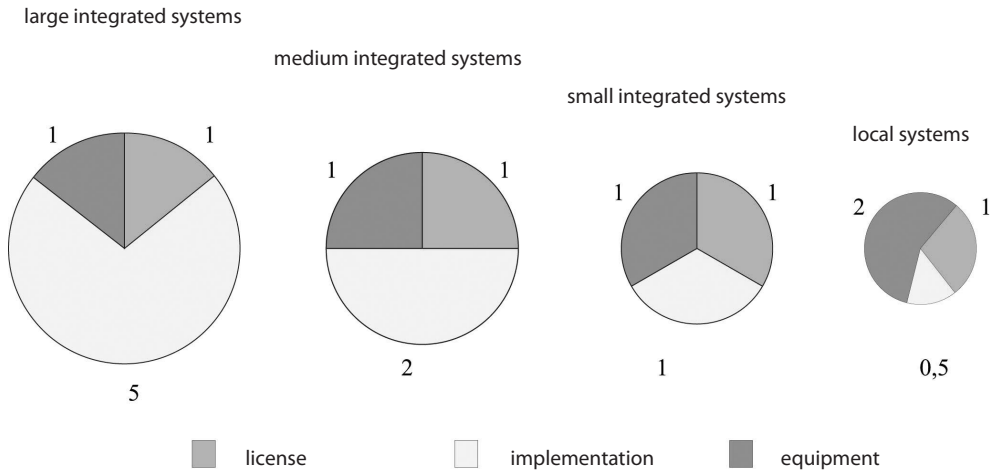
FIGURE 1. Typical range of the prices for licenses of business management control systems.

Source: own study

size of a company

FIGURE 2. Price - quality efficiency for control business systems

Source: own study

FIGURE 3. Factors of expenses on implementation.

omy. Except the industrial direction the business control system are widely used by the financial companies – banks, share and currency stock exchanges, the insurance and investment companies.

The company size increase is not linear function, in other words, the increase in number of workers or size of investments does not give proportional increase in efficiency of business. Crisis of 2008–2009 has once again dispelled illusion about so-called “new economy” at which are ostensibly important not the efficiency of business, but some technical parameters. For example, the depth of modeling of management processes, the automation set of functions of management, implementation of expensive western systems, etc. It became clear, that cost of possession of technologies return of investments and the careful analysis on the basis of information technologies are important, that are those ways which are capable to increase profit really.

In the Ukrainian companies there are still few the qualified directors of information technologies or as they are called in the advanced countries – CIO (Chief Information Officer). Their main task is to force the information technologies to raise the efficiency of certain business in the company. The techniques, made to train heads of the companies to use new technologies of business management, in the West refer to “best practices” and the Ukrainian market shows the growth of such offers.

Cost of implementation of decisions for management is not only limited by expenses on purchase of licenses. Expenses for implementation, expenses for personnel train, expenses for purchase and installation of the equipment are added to them. The typical factors of expenses on implementation of business control systems are represented on figure 3.

For consideration of features of application and versions of the introduced control business systems it is necessary to note the difference in the approach to the classification of the Ukrainian companies on size of business. Terms of small, medium-sized and large enterprises in Ukraine are differing from standard in the advanced countries. Ukrainian medium-sized and large firms have smaller number of the personnel and a smaller annual

turnover of the capital. For example, in the USA small business are considered the business with number of employees less than 100. Medium-sized companies are those one, where number of workers makes approximately from 100 up to 500. In the European Union these figures look approximately as 50 and 250. In Russia - as 30 and 150. For Ukraine these parameters are close to the bottom borders of the Russian gradation.

To some extent the large enterprises which are connected to manufacture of export production, "are compelled" to play by global rules of business dealing that substantially explains interest to the western systems of class ERP/CRM/SCM.

A little bit other priorities are submitted in sectors of medium and small business. In what areas small and medium business are most active? All over the world the most attractive to them are risk activity. Large corporations are compelled to follow precisely registered rules and they difficultly trace the dynamical change of the competitive environment. For such companies there is the statement «controllability is more important than efficiency». It is more difficult to support the large companies in controlled condition.

In management of the large enterprises is dominated with rigid enough rules which guarantee stability, but essentially reduce flexibility to the conditions of market changes. It is a payment for scale. For this reason the small and medium companies are more transportable in reaction in business change. But flexibility by itself is not capable to guarantee efficiency. Flexibility is only an opportunity of changes. Therefore bankruptcy among the small companies is often phenomenon. However, if it is possible to support reasonable balance of flexibility and efficiency profitability of small firms in relative measurement, can be higher, than profit of large firms.

Thus, taking into account real, not statistical situation on the market, it is possible to assume, that small companies simply prefer to work under the simplified form and not to show the real financial results according to complex Ukrainian tax pressure.

The small companies have no enough money for expensive control systems with rigid structure, therefore for them flexible structures and not so expensive ready patterns of decisions. Such advantages are realized in modern control business systems constructed on technologies SOA (Service Oriented Architecture).

Service Oriented technology raises value for business due to flexibility of management in operation, ability to fast reaction in changes and opportunities of a reuse. It allows to take the usual business processes to break them into separate business - functions and processes which are called services, and then to connect them through well certain interfaces and contracts. Interfaces are defined in neutral style that is they are irrespective of a platform of computing means, operational system and the programming language on which services are realized. It allows the services created in set of such systems, to cooperate among themselves in the universal way.

Such decisions allow the companies to study expenses closely, planned schedules, resources, technological processes and other factors which influence on the efficiency and viability of certain process, and to define the most effective ways of change and improvement of this process. Leading firm manufacturers of the software offer such decisions which are steady demanded in the Ukrainian market.

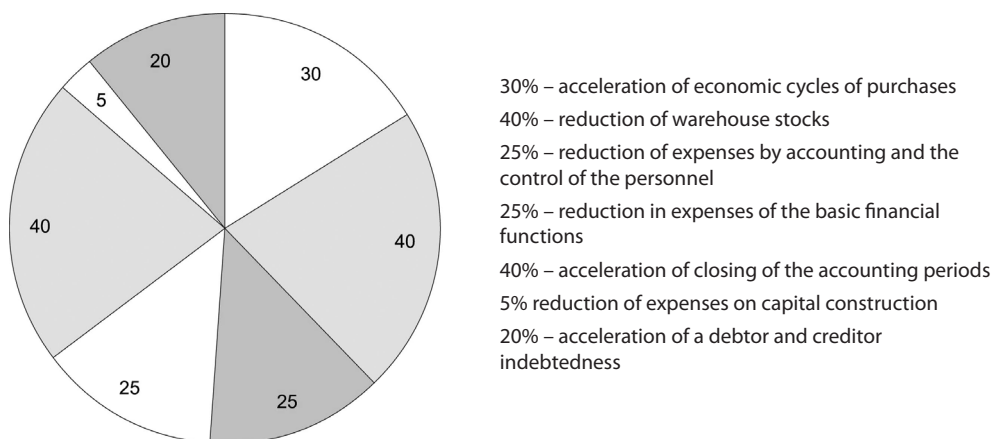
Statistical data the problems of implementations of business management control systems are submitted in insufficient volume, therefore in these work the indirect techniques of a market estimation branches and regions were used. If volumes of implementation grow,

then sales of systems of corresponding classes grow also. When the branch or region becomes perspective representations of firms of successful brands are appeared, the volume of advertising increases that is indirect confirmation of growth of the market.

If there are some difficulties appear in an estimation of efficiency implementation of the automated control business systems during the analysis it is possible to take advantage of prototypes in often works to take the data from other firms which solved similar problems. Such information sometimes appears in the specialized editions.

For example, in (Martsinovskiy, 2005) there are the data of structure of the economic effect of implement the system MySAP All-in-One in company Shvydko-Ukraine are resulted. Here to the efficiency of implementation such as factors have been attributed: acceleration of economic cycles of purchases on 30 %, reduction of warehouse stocks on 40 %, reduction of expenses accounting and the control of the personnel over 25 %, decrease in expenses of the basic financial functions over 25 %, acceleration of closing of the accounting periods over 40 %, decrease of expenses on capital construction over 5 %, acceleration of debtor and creditor indebtedness on 20 %.

The economic benefit implementation of MySAP All-in-One system in company Shvydko-Ukraine are represented on figure 4.

Source: Martsinovskiy 2005.

FIGURE 4. Economic benefit from implementation of MySAP All-in-One in company Shvydko-Ukraine.

Problems of implementation the automated system Oracle E-Business Suit in the Joint-Stock Company Sarmat, implementation the system of the ERP types in the tobacco company Reemstma Ukraine is resulted in (Martsinovskiy, 2005). The analysis of dependence of efficiency for system Microsoft Dynamics is resulted in (Microsoft Dynamics AX, 2011).

The technical approach to the estimation of efficiency still prevails during the realization of projects of implementation. In other words, all direct expenses for purchase and start of the equipment, cost of its operation, an expense for training of the personnel, cost of consulting services and services of support, an expense for purchase of licenses take into account firstly. Therefore the expected effect is conditional enough and frequently does not take into account psychological factors. For example, in Joint-Stock Company Sarmat the

significant part of efforts has been spent for overcoming of silent resistance of employees on implementation new, unfamiliar for them and consequently very difficult information technologies.

3. RESULTS

Realization of projects of automation results in full reengineering business management processes. It requires considerable expenses. For the Ukrainian market it is typical the different tendencies of development according to the sizes of the company. Small and medium business in conditions of financial crisis does not have own available assets. On the other hand very high rates have made inaccessible to them credit resources on the development of systems of automation business of processes. Therefore they use low cost local decisions.

For the large companies the factor of the price and devaluation of national Ukrainian currency in conditions of crisis has led to freezing of sold projects and revision the strategy of development in a direction of a survival. It is expected, that with the general overcoming the crisis of the Ukrainian economy and maintenance of competitiveness of the companies, the interest to implementation of modern systems of automation business processes will renew.

LITERATURE

1. Buravleva E. (2008). Complex approach to the decision of tasks of the enterprise. – Scientific – practical conference Information technologies in education, IC Ukraine, Kyiv.
2. IBM WebSphere Business Modeler V6.2 and IBM WebSphere Business Modeler Publishing Server V6.2 bring your BPM solution to life from process modeling to deployment. (2008). – IBM United States Software Announcement 208–289 October 1, 2008. <http://www.ibm.com/software/integration/wbimodeler>.
3. Martsinovskyi V. (2005). Brothers on reason. – The business world №5 (21), pp.58–62, Kyiv.
4. Service Oriented Architecture (SOA). (2011). www.service-architects.com.
5. Wahli U., Leybovich L., Prevost E., Scher R., Venancio A., Wiederkom S., MacKinnon N. (2007). Business Process Management: Modeling through Monitoring Using WebSphere V6 Products. – International Technical Support Organization, IBM Redbooks.
6. Kosynskyi V.I. (2009). Modeling of business processes by computer imitation. – Research papers of Wroclaw University of Economics. No 59. – Poland, Wroclaw: Publishing House of the WUE, p. 247–253.

NE BIRŽOS IŠVESTINIŲ PRIEMONIŲ RINKOS REGULIAVIMO ASPEKTAI

Rūta Kropienė

Soc. m. dr., docentė, Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas
Saulėtekio 9, LT-10222 Vilnius, El. paštas: ruta.kropiene@ef.vu.lt,
Tel. nr. +370 5 238 2850

Stasys Kropas

Soc. m. dr., profesorius, Vilniaus universiteto Tarptautinio verslo mokykla
Saulėtekio 22, LT-10225 Vilnius, El. paštas: stasys.kropas@lrs.lt,
Tel. nr. +370 5 238 2850

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamos ne biržos išvestinių priemonių rinkoje kylančios problemos, jų atsiradimo priežastys bei pasekmės. Analizuojamos galimos reguliacinės priemonės, jų panaudojimo galimybės bei poveikis tolimesnei išvestinių finansinių priemonių rinkos raidai.

Reikšminiai žodžiai: išvestinės priemonės, rinkos reguliavimas, standartizavimas.

ĮVADAS

Išvestinių finansinių priemonių (IFP) rinka yra vertinama nevienareikšmiškai. Nuomonių polarizaciją geriausiai galėtų atspindėti dviejų įtakingiausių šio tūkstantmečio pradžios finansų rinkų specialistų vertinimai. Vienas jų, JAV Federalinių rezervų banko tarybos pirmininkas – A.Greenspanas išvestinėms finansinėms skyrė tokius epitetus:

- naudingas instrumentas rizikos diversifikavimui;
- sumažina rinkos dalyvių sisteminės problemas, nes jas gali perduoti į stipresnes rankas;
- sustiprina ekonomikos stabilumą;
- stiprina finansinį saugumą, nes didieji rinkos dalyviai gali investuoti abiem kryptimis (Remarks by..., 1999).

Kitas, vienas sėkmingiausių JAV investuotojų V.Buffetas teigė, kad: egzotiški išvestiniai instrumentai, tai – „finansiniai masinio naikinimo ginklai“; prekyba IFP, tai – verslas panašus į pragarą: lengva įeiti, bet beveik neįmanoma išeiti; IFP sudaro beveik nekontroliuojamą rinką; Ne biržos išvestinės priemonės gali iššaukti klientų paniką (INC. Letter..., 2002).

Abu ekspertai yra savaip teisūs. Šios priemonės gali būti labai efektyviai panaudojamos rizikos valdyme, bet iš kitos pusės, pažeidus draudimosi nuo rizikos taisyklės, šios priemonės sukuria naują riziką, kuri potencialiai gali nulemti rinkų žlugimą, kaip tai atsitiko pastarosios pasaulio finansų krizės metu.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti, kaip ES ne biržos išvestinių priemonių reguliavimo pasiūlymų kompleksas gali paveikti tolesnę rinkos raidą.

Šiam tikslui pasiekti buvo išskirti šie uždaviniai:

- 1) išanalizuoti išvestinių finansinių priemonių rinkos situaciją;
- 2) ištirti šios rinkos reguliavimo būtinumą ir galimybes;
- 3) įvertinti siūlomas rinkos reguliacines priemones bei jų poveikį.

Straipsnyje buvo panaudoti Europos komisijos dokumentų ir mokslinės literatūros analizės bei statistinės analizės metodai.

IŠVESTINIŲ FINANSINIŲ PRIEMONIŲ RINKOS

Išvestinės priemonės yra finansiniai sandoriai, kurie naudojami apsidraudimo, spekuliacijos ir arbitražinio pelno gavimo tikslais. Pirmiausia, verslininkai ir investuotojai šias priemones gali naudoti draudžiantis nuo rizikos ir siekiant sumažinti investicinio portfelio vertės variaciją. Nors poreikis naudoti išvestines priemones kaip draudimo instrumentą atitinka jų svarbiausią paskirtį, tačiau tai skatina spekuliantų veikimą, kurie tampa draudikų partneriais, kadangi prisiima didesnę riziką pasipelnymo tikslu. Be to, spekuliantai padidina rinkos likvidumą. Galiausiai, šios priemonės naudojamos arbitražiniam pelnui gauti pasinaudojant rinkų netobulumu.

Išvestinės finansinės priemonės daro didelę įtaką rinkos kainų formavimuisi, nors jų pačių kaina priklauso nuo neatidėliotųjų sandorių rinkoje susidariusios atitinkamo produkto, taip vadinamo „bazinio aktyvo“, vertės.

Šių priemonių spektras yra labai platus: nuo standartizuotų ateities (*angl. Futures*), pasirinkimo (*angl. Options*) ir kt. iki nestandartizuotų išankstinių (*angl. Forwards*), pasirinkimo, finansinių susitarimų dėl kainų skirtumų (*angl. Contract for difference, CFD*), apsikaitimo (*angl. Swaps*) sandorių. Standartizuotomis išvestinėmis finansinėmis priemonėmis, kurios yra listinguotos, turi fiksuotą vykdymo kainą, griežtai apibrėžtą bazinio aktyvo kiekį bei kokybę bei vykdymo kainą, prekiaujama specializuotose prekybos vietose – biržose (*angl. On Exchange*). Nestandartizuotomis išvestinėmis priemonėmis, kurių kainos neskelbiamos, o unikalūs sandoriai sudaromi tarp dviejų privačių šalių (kurių viena dažniausiai būna stipri finansinė institucija) prekiaujama tarpbankinėje rinkoje – ne biržoje (*angl. Over-the-counter – OTC*). (Europos Bendrijos Komisija, 2009)

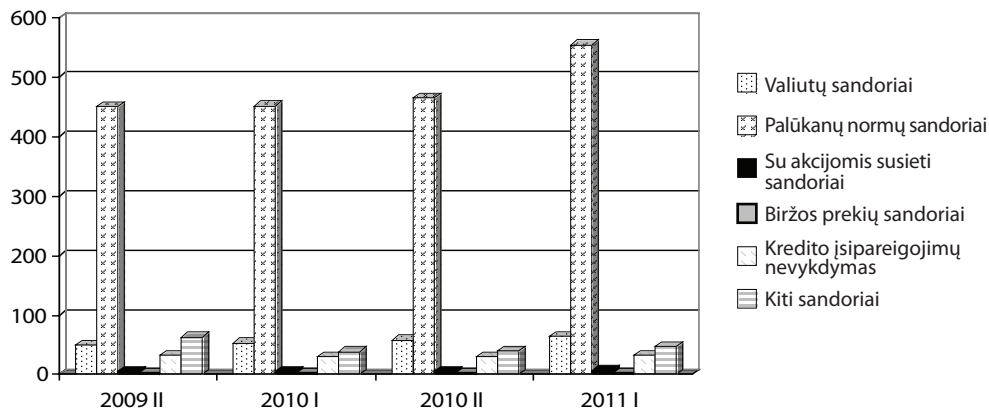
Kadangi OTC sandoriai vykdomi privačiai, tiesiogiai tarp dviejų dalyvių, jiems keliami mažesni reikalavimai, palyginti su biržinių sandorių rinka. Be to, šio tipo sandoriai yra pigesni (išvengiama tarpininkavimo mokesčių), tačiau gerokai rizikingesni, nes sandorio šalys turi visiškai pasikliauti vienas kitu (Kalinowski, 2011).

Iki 2002 m. ne biržos išvestinių priemonių rinkos sandoriai augo nežymiai ir sudarė iki 100 trilijonų JAV dolerių, tačiau, nuo 2002 iki 2008 metų ne biržos sandorių rinka išaugo 6 kartus. Jeigu 2008 m. pirmąjį pusmetį biržos sandorių apimtis sudarė 90 trilijonų JAV dolerių, tai ne biržos sandorių dydis tuo pačiu laikotarpiu siekė 690 trilijonų JAV dolerių arba daugiau nei 7 daugiau (BIS, 2011). Toks spartus šios rinkos augimas paskatino Europos Komisiją atlikti visapusišką išvestinių finansinių priemonių rinkos peržiūrą ir įvertinimą. 2008 m. prasidėjusi finansų krizė, kurią smarkiai įtakėjo ne biržos išvestinės priemonės, paskatino skubiai spręsti per mažo skaidrumo rinkoje problemą.

Ne biržos išvestinės priemonės paprastai yra skirstomos į penkis didelius segmentus:

- valiutų sandoriai;
- palūkanų normų sandoriai;
- su akcijomis susieti sandoriai;
- biržos prekių sandoriai;
- kredito įsipareigojimų neįvykdymo sandoriai.

Didžiausia rinkos dalis tenka palūkanų normų sandoriams, kurie 2011 m. pirmąjį pusmetį sudarė net 78 % visų ne biržos sandorių ir išaugo 19 %, palyginti su 2010 m. antruoju pusmečiu. Bendra ne biržos sandorių atvirų pozicijų apimtis 2011 m. birželio pabaigoje buvo 708 trilijonai JAV dolerių ir išaugo 18%, palyginti su 2010 m. antruoju pusmečiu. Per tą patį laikotarpį 8 % ir 21 % atitinkamai išaugo kredito įsipareigojimų neįvykdymo ir su akcijomis susieti sandoriai.

1 PAV. Ne biržos išvestinių priemonių rinkos segmentai, trilijonais JAV dolerių

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Tarptautinių atsiskaitymų banko duomenimis

OTC RINKOS PROBLEMOS

Ekonomika negalėtų plėtotis, jei nebūtų prisiimama rizika. Suprantama, kad niekas nenori prisiimti per daug rizikos, todėl naudinga ją paskirstyti. Būtent, naudojant išvestines finansines priemones rizika yra išskaidoma ir perskirstoma: prisiimant spekuliacinę riziką ir draudžiantis nuo tam tikros rizikos. Sudarant ne biržos sandorį labai sudėtinga įvertinti riziką, susijusią su sandorio šalies įsipareigojimų neįvykdymo galimybe. Norint tai įvertinti glaudžiai susijusiose finansų rinkose, reikia, kad visi rinkos dalyviai turėtų pakankamai informacijos apie rinkos partnerius. Kadangi ne biržos sandorių informacija viešai neskelbiama, tai duomenų apie rinkos dalyvius nepakanka. Ypač rizikingi yra kredito įsipareigojimų neįvykdymo sandoriai (*angl. Credit default swaps – CDS*), kurie finansinės krizės laikotarpiu susilaukė ypač daug kritikos. Pastaraisiais metais CDS kontraktai tapo pagrindiniais rinkų rizikos indikatoriais, lemiančiais daugelio šalies subjektų skolinimosi kainą. Kadangi šie sandoriai yra susieti su kredito rizika, kuri nėra tiesiogiai stebima (tam reikia specifinių duomenų apie skolininką), tai tokią informaciją paprastai valdo tik skolintojų finansinės institucijos. Būtent, neskaidri rinka lėmė išaugusį spekuliantų aktyvumą, kurių spaudimą pirmosios pajuto Baltijos šalys.

Vėliau, spekuliacinis rinkų aktyvumas persikėlė į euro zonos šalių rinkas, tuo sukeldamas ES politikų pasipiktinimo bangą. Prasidėjus valstybių skolos krizei, didžiausią baimę euro zonos šalims kėlė CDS sandoriai susieti su valstybių obligacijomis ir skolinčių vertybinių popierių bei neturimo turto pardavimas (*angl. Short selling*). Paprastai rinkos dalyviai tokias operacijas naudoja įvairiais tikslais: rizikos draudimui, spekuliacijai, arbitražui ir rinkos formavimui. Daugelis tyrimų rodo, kad tokia prekyba skolintais vertybiniais popieriais didina rinkų efektyvumą, nes gerina likvidumą, vertybinių popierių kainodarą, mažina kainų „burbulus“ bei padeda anksti pastebėti su emitentais susijusias problemas (*Short selling...2009*). Tačiau, dėl tokių operacijų gali atsirasti įvairialypė rizika: sustiprėti kainų mažėjimo spiralė, atsirasti sisteminė rizika ir kilti rinkos sumaištis. Be to, gali išaugti neatsiskaitymo ir nestabilumo rizika.

Dėl finansų krizės ne biržos išvestinės priemonės atsidūrė reguliavimo institucijų dėmesio centre. 2008 m. kovo mėn. JAV investicinio banko „Bear Sterns“ nuosmukis, tų pačių

metų rugsėjo 15 d. vieno didžiausių investicinio banko „Lehman Brothers“ bankrotas ir kitą dieną suteikta finansinė parama pasaulinei draudimo kompanijai AIG, gelbstint ją nuo bankroto atskleidė ne biržos išvestinių priemonių rinkos veikimo trūkumus.

Nors šių finansinių institucijų problemos iš pradžių nebuvo siejamos su ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinka, tačiau šiai rinkai turėjo įtakos minėtų institucijų sudaryti kredito įsipareigojimų neįvykdymo sandoriai. Kadangi šios trys finansinės institucijos dominavo ne biržos išvestinių priemonių rinkoje, tai jų problemos greitai plito ir darė įtaką viso pasaulio finansų sistemai. Į šią žinią buvo operatyviai sureaguota. Netrukus, Jungtinė Karalystė uždraudė viešai kotiruoti finansų institucijų skolintų vertybinių popierių pardavimą. Panašius apribojimus, tačiau skirtingais laikotarpiais, įvedė daugelis kitų šalių, įskaitant ir JAV. 2010 m. gegužės mėn. Vokietija uždraudė spekuliuoti nepadengtais (*angl. naked*) kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandoriais, susietais su euro zonos šalių aktyvais, be to uždraudė euro zonos valstybių skolos ir tam tikrų Vokietijos finansų institucijų kapitalo vertybinių popierių pardavimo sandorius, jeigu prieš tai nebuvo susitarimo pasiskolinti. Tai buvo netikėta žinia kitoms valstybėms narėms ir sukėlė pavojų jų rinkoms (Europos ekonomikos..., 2010).

Kadangi, dėl rinkos neskaidrumo dalyviai negalėjo tiksliai žinoti, kokią poziciją jų sandorių šalys turėjo su bankrutuojančiomis kompanijomis, todėl, išaugęs nepasitikėjimas sukėlė likvidumo problemų, o priežiūros institucijos negalėjo laiku nustatyti augančios rizikos, jos koncentracijos masto bei įsipareigojimų neįvykdymo poveikio finansiniam stabilumui. Taigi, nepakankamas rinkos reglamentavimas sąlygojo priežiūros institucijų informacinį stygių.

Krizė išryškino, kad ne biržos išvestinių priemonių ir konkrečiai kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių sukurtos tarpusavio sąsajos buvo neaiškios, nevaldomos ir keliančios grėsmę finansiniam stabilumui.

Ne biržos išvestinių priemonių reguliavimo būtinumą sąlygoja šios priežastys: informacijos trūkumas, rinkos neskaidrumas, silpna dvišalių privačių sutarčių apskaita, kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorių tarpusavio sąsajos ir neįvertintas rizikos mastas. Įvardintos priežastys yra glaudžiai susijusios, todėl kiekvienas veiksmas nukreiptas į vienos priežasties sprendimą gali daryti įtaką ir kitoms.

REGULIACINĖS PRIEMONĖS

Europos Komisija reaguodama į susiklosčiusią situaciją pasiūlė Europos vertybinių popierių ir rinkų institucijoms (EVPRI) visoje Europos Sąjungoje valdyti skolintų vertybinių popierių pardavimą ir kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsikeitimo sandorius (Europos Komisijos..., 2009).

Šiam tikslui, reikėtų, kad:

1. reguliavimo ir priežiūros institucijoms būtų sudarytos sąlygos gauti visą informaciją apie ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinkose vykdomus sandorius ir šiose rinkose atidaromas pozicijas;
2. būtų didinamas ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinkų skaidrumas jų dalyviams, visų pirma, suteikiant galimybę gauti informaciją apie sandorių kainas ir apimtis;
3. didėtų išvestinių finansinių priemonių rinkos efektyvumas, kuris nepažeistų finansinio stabilumo;
4. mažėtų sandorio šalių rizika ir būtų skatinamos centralizuotos struktūros (TLS Alliance, 2009).

Sandorio šalių riziką galima sumažinti keičiant kiekviename lygmenyje funkcijų struktūrą. Prekybos lygmenyje riziką galima sumažinti didinant efektyvumą, pvz., sandorio vykdymą pripažinti ir patvirtinti elektroniniu būdu. Tuomet, ne biržinių sandorių prekyba vyktų panašiai, kaip ir biržoje.

Kitas šios rizikos mažinimo būdas yra tarpuskaita, kuri atlieka svarbų vaidmenį išvestinių finansinių priemonių rinkose. Ji gali būti atliekama dvišaliu pagrindu (tarp dviejų sandorio šalių) arba centralizuotai (rinkoje pasirinkus pagrindinę sandorio šalį).

Dvišalės tarpuskaitos atveju sandorio šalys sudaro užtikrinimo susitarimus, kuriuose numatoma nuolat stebėti sandorio vertę ir valdyti atitinkamas kredito pozicijas. Jei vertė pasikeičia taip, kad susidaro vienos šalies pretenzija kitai sandorio šaliai, tai pirmoji įgyja teisę reikalauti užtikrinimo garanto. Užtikrinimo priemonė yra labai svarbi mažinant kredito riziką, kurią naudojant yra valdomi tarpuskaitos santykiai su kitų sandorių šalimis.

Centralizuotoje tarpuskaitoje pagrindinė sandorio šalis tampa sandorio abiejų šalių atstovė. Tuomet, sandorio partnerių įsipareigojimai perkeliama pagrindinei sandorio šaliai.

Tokios tarpuskaitos privalumai būtų šie:

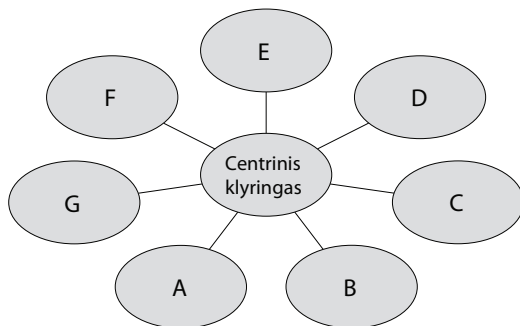
- pagrindinė sandorio šalis veikia kaip draudimas su abipuse apsauga;
- lengviau valdyti užtikrinimo garantą, nes jis yra pagrindinės sandorio šalies dispozicijoje;
- saugiau vykdyti sandorį, nes pagrindinė sandorio šalis yra kaip garantinė pusė;
- pagrindinė sandorio šalis lengviau valdo sandorio kredito riziką;
- pagrindinė sandorio šalis valdo informaciją, kuri prieinama priežiūros institucijoms.

Pagrindinės sandorio šalies tarpuskaitos privalumai turėtų dominti visus rinkos dalyvius, tačiau to nėra. Pirmą priežastį būtų ta, kad siūlomas saugumas rinkos dalyviams kainuoja, nes jie turi finansuoti pagrindinės sandorio šalies apsaugos priemones. Antra, naudojant pagrindinę sandorio šalį didėja rinkos skaidrumas (informacija prieinama visiems rinkos dalyviams) ir dėl to, stambiausi prekyautojai ne biržos išvestinėmis priemonėmis netenka informacinio pranašumo.

Trečia, pagrindinės sandorio šalies tarpuskaita ne visada galima pasinaudoti, nes ši priemonė reikalauja tam tikrų sąlygų, daugiausia susijusių su standartizavimu ir likvidumu. Kadangi dalis ne biržos išvestinių priemonių netenkina pagrindinės sandorio šalies tarpuskaitos reikalavimų, ketinama stiprinti sandorio šalies rizikos valdymą dvišaliuose sandoriuose.

Nėra abejonių, kad ne biržos išvestinių priemonių rinkos labai nukentėjo dėl nepakankamo kainų, sandorių apimčių ir atvirų pozicijų skaidrumo. Jo trūkumas trukdė reguliavimo ir priežiūros institucijoms veiksmingai prižiūrėti išvestinių finansinių priemonių rinkų sistemine riziką ir piktnaudžiavimo atvejus. Rinkos dalyviams tai sukėlė keblumą nustatant patikimas kainas, įvertinant riziką, įkainojant sandorio pozicijas bei optimalų sandorio vykdymą.

Kitas ne biržos išvestinių priemonių rinkos reguliavimo problemų sprendimo būdas yra sandorių duomenų bazių panaudojimas. Komisijos nuomone, už duomenų saugyklų veiklos leidimų išdavimą ir jų priežiūrą turėtų būti atsakingos EVPRI.

2 PAV. Pagrindinės sandorio šalies tarpuskaita

Centrinėje duomenų saugykloje renkami visų sandorių (atitinkančių pagrindinės sandorio šalies tarpuskaitos reikalavimus ir jų neatitinkančių) duomenys - sandorių skaičius, atvirų pozicijų dydis ir pan., siekiant didinti skaidrumą ir informacijos prieinamumą. Panaši institucija (kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsigkeitimo sandorių duomenų bazė) egzistuoja JAV (*angl. Trade Information Warehouse*), kurią prižiūri JAV depozitoriumo institucija (*ang. Depository Trust and Clearing Corporation*). Duomenų saugykla ne tik padidintų skaidrumą ir rinkos efektyvumą, bet kartu galėtų teikti ir kitas paslaugas (pvz., palengvinti atsiskaitymus ir mokėjimus).

Atlikus standartizuotų išvestinių finansinių priemonių pagrindinės sandorio šalies tarpuskaitą, kitas logiškas žingsnis būtų organizuoti šioms sandoriams prekybos vietas, kuriose kainos ir kita su prekyba susijusi informacija būtų viešai skelbiama, taip kaip tai daroma išvestinių finansinių priemonių biržoje arba daugiašalėje prekybos sistemoje (DPS), kuriai taikomi griežti skaidrumo reikalavimai. Taip būtų padidintas kainų stebėjimas ir sustiprintas rizikos valdymas. Bet standartizuotos sutartys, kuriomis prekiaujama specializuotose prekybos vietose, negali atitikti išvestinių finansinių priemonių naudotojų poreikius, nes prarandamas šių priemonių lankstumas ir individualumas. Be to, yra ir kitos, komercinės priežastys, dėl kurių naudotojams yra patrauklesnės ne biržos priemonės. Tačiau viską lemia visuomeninis interesas užtikrinti rinkų veiksmingumą bei finansinį stabilumą.

Siekiant įgyvendinti šias priemones, būtina ne biržos išvestines priemones, kurios tenkina pagrindinės sandorio šalies reikalavimus, standartizuoti. Kitas, netenkinančias šių sąlygų priemones, būtina toliau reglamentuoti: skatinant plačiau naudoti standartines sutartis, elektroninio pripažinimo ir patvirtinimo paslaugas, centrinę duomenų saugojimo sistemą bei automatizuojant mokėjimų ir užtikrinimo garanto valdymo procesus. Kadangi standartizavimas yra visų tolesnių veiksmų prielaida, tai jį galima išskirti kaip pagrindinį ne biržos išvestinių priemonių rinkos pertvarkymo veiksnį.

Be šių priemonių, kurios nukreiptos suvaldyti ir sureguliuoti ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinką, rimtų pasekmių gali sukelti Europos Komisijos pasiūlymas vienašališkai Europos Sąjungoje įvesti finansinio sandorio mokesť. Juo turėtų būti apmokestinami vertybiniai popieriai (tuo pačiu ir išvestinės finansinės priemonės), kuriais prekiaujama tiek biržoje, tiek ir ne biržoje. Pagal Europos Komisijos poveikio vertinimo ataskaitą apie 70 – 90 procentų kai kurių rinkos segmentų dėl apmokestinimo gali būti perkelta už ES ribų (*Executive...*, 2008). Šis pasiūlymas gali suskaldyti ES šalis. Jeigu Vokietijos ir Prancūzijos vadovai reikalauja šio mokesčio, tai Jungtinė Karalystė ir Švedija jam griežtai prieštarauja. Gali nutikti taip, kad bus įvestas mokesť tik euro zonos šalyse ir atsiras dviejų integracijos greičių Europos Sąjunga.

Apibendrinant galima pastebėti, kad ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinka kečia labai daug problemų, kurios ypač išryškėjo finansinės krizės metu. Europos komisijos pasiūlytas reguliacinių priemonių paketas (standartizavimas, centrinė duomenų saugykla, pagrindinės sandorio šalies tarpuskaita ir t.t.) negali visiškai tenkinti visų rinkos dalyvių. Iš esmės, šios priemonės veda prie ne biržos išvestinių priemonių rinkos sunaikinimo. Savai me suprantama, kad OTC produktai turi būti valdomi centralizuotai, bet, iš kitos pusės, tai gali būti įgyvendinta nepaverčiant šių produktų biržos sandoriais.

Todėl, ieškant optimalaus problemų sprendimo, būtinos papildomos studijos ir vertinimai.

IŠVADOS

1. Globali ne biržos išvestinių finansinių priemonių rinka yra gerokai didesnė nei listinguojamų akcijų ir biržos išvestinių priemonių rinkos drauge paėmus.
2. Šios rinkos priemonių spektras yra labai platus: valiutų, palūkanų normų, susietų su akcijomis, biržos prekių, kredito įsipareigojimų neįvykdymo sandoriai ir kt.
3. Ypač rizikingi yra laikomi kredito įsipareigojimų neįvykdymo sandoriai, kurie finansinės krizės laikotarpiu sulaukė daug kritikos.
4. Ne biržos išvestinių priemonių rinkos reguliavimo būtinumas grindžiamas neskaidrumu, informacijos trūkumu, prasta dvišalių sutarčių apskaita, neįvertintu rizikos dydžiu.
5. Europos Komisija siūlo kompleksą šios rinkos reguliacinių priemonių: pagrindinės sandorio šalies tarpuskaitą, standartizavimą, centrinę duomenų saugyklą ir kt.
6. Šios priemonės nevienareikšmiškai gali paveikti rinkas ir jos dalyvių poreikius, o svarbiausia, jos gali nuvesti prie ne biržos išvestinių priemonių rinkos likvidavimo.

LITERATŪRA

1. Bank of International Settlements. [interaktyvus] [žiūrėta /2011 m. lapkričio 2 d./] <http://www.bis.org/statistics/otcder/dt1920a.pdf>
2. Europos Bendrijos Komisija. Komisijos Komunikatas. (2009), Veiksmingų, saugių ir patikimų išvestinių finansinių priemonių rinkų užtikrinimas, Briuselis, 2009.7.3KOM (2009) 332 galutinis.
3. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto (2010) nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl skolintų vertybinių popierių pardavimo ir tam tikrų kredito įsipareigojimų neįvykdymo apsigkeitimo sandorių aspektų {COM(2010) 482 galutinis}.
4. Executive Summary of the impact Assessment. (2008), Accompanying the document, Proposal for Council Directive on a common system of financial transaction tax and amending Directive 2008/7/EC.
5. INC. Letter to shareholders. (2002) [interaktyvus] [žiūrėta /2010 m. rugsėjo 17 d./] <http://www.berkshirehathaway.com/letters/2002pdf.pdf>.
6. Koliniwski, M. (2011). Over-the-Counter Derivatives Market in View of the Global Financial Crisis 2007 – 2009. Economics and Management, No. 16, p. 1124 – 1129.
7. Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui, regionų komitetui ir Europos Centriniam Bankui (2009), Veiksmingų, saugių ir patikimų išvestinių finansinių priemonių rinkų užtikrinimas. Būsiami politiniai veiksmai, Briuselis, 2009.10.20 KOM (2009) 563 galutinis.
8. Remarks by Chairman Alan Greenspan (1999). Financial derivatives, before the Futures Industry Association, Boca Raton, Florida, March, 19.
9. Short selling – Discussion Paper (2009). Financial Services Authority, February [interaktyvus] [žiūrėta /2011 m. spalio 26 d./] http://www.fsa.gov.uk/pubs/discussion/dp09_01.pdf
10. TLS Alliance (2009). Bankų ir finansų teisės grupė. Naujienų biuletėnis, Nr. 19.

THE ASPECTS OF THE OTC DERIVATIVES MARKET REGULATION

Rūta Kropienė, Stasys Kropas

Summary

The global OTC Derivatives market is very large, considerably larger than the listed equity market and the exchange-traded derivatives market.

Market comprises a broad range of different instruments. The most heavily traded instruments are interest rate derivatives. The instruments which were most implicated in the financial crisis were Credit Default Swaps (CDS).

In Europe, the EU Commission has made it clear that it will be looking to impose greater transparency, transaction reporting obligations and closer supervision over the OTC markets and that it is expecting CDS to be cleared through CCPs. Those arguing that OTC products should be moved into exchanges are not unilateral. It is sufficient that OTC products should, as far as possible be cleared centrally through a CCPs. This can happen without the products being traded on an exchange.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СТАНДАРТИЗАЦИИ ДОКУМЕНТООБОРОТА В ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Анжелика Крутова

д.э.н., доцент Харьковский государственный университет питания и торговли,
+380573494534, ankrutova@ukr.net

Андрей Янчев

к.э.н. Харьковский государственный университет питания и торговли

***Анотация.** Проанализированы современные тенденции и проблемы документирования и документооборота в условиях реформирования социально-экономических отношений в соответствии с международной практикой и с учетом национальных интересов; разработаны предложения относительно усиления информативности и оперативности формирования информационных потоков. Выявлены проблемы дальнейшего развития системы электронного документооборота и предложены мероприятия по усовершенствованию нормативно-правового регулирования электронного документооборота в Украине.*

***Ключевые слова:** электронный документ, электронный документооборот, электронный бизнес, информационная система, правовое регулирование*

ВСТУПЛЕНИЕ

Современное мировое содружество переживает исторический момент перехода от индустриального к информационному этапу развития. Данный этап характеризуется в первую очередь тем, что жизнь человека тесно связана с созданием, использованием, переработкой и обменом разнообразными информационными ресурсами. Информация становится важнейшим ресурсом общества и приобретает все большее значение как стимулирующий фактор развития общественного производства. Отрасли хозяйства, которые непосредственно связаны с информационными и телекоммуникационными технологиями, в сравнении с традиционными отраслями демонстрируют значительно высшие темпы роста и приобретают доминирующее значение. Происходит стремительное развитие единого глобального информационно-телекоммуникационного пространства.

В процессе своего развития Интернет постепенно охватывает новые сферы общественной жизни, становясь стандартным каналом социальных коммуникаций. В сферу Интернета сегодня органически входят такие отрасли экономики, как связь, средства массовой информации, консультативные услуги, торговая деятельность; появляются новые социальные сети, формируется новая идеология образования. Все это способствует переходу к новому образу жизни современного человека. Учитывая данные тенденции, правительства многих стран задекларировали основным направлением своей деятельности содействие построению информационного общества. Построение ориентированного на интересы людей и направленного на развитие информационного общества является одним из главных приоритетов Украины [1], что привело к пози-

тивными изменениям в жизнедеятельности общества и человека, в социальной сфере, в направлении демократизации и информатизации.

Реформирование экономических, социальных и экологических составляющих устойчивого развития Украины нуждается в соответствующих информационных источниках для поддержки принятия взвешенных решений на всех уровнях управления экономикой страны. Растущие потребности в оперативной и достоверной информации для принятия управленческих решений требуют адекватного планирования, надлежащего учета и контроля всех ресурсов предприятия, рядом с пониманием того, что его деятельность должна быть прозрачной. Современное состояние дел не позволяет обеспечить надлежащий уровень качества государственного управления и предоставления услуг гражданам и организациям на основе ИКТ и значительно снижает эффективность расходования бюджетных средств на создание и развитие государственных информационных систем. Проблемы, которые препятствуют повышению эффективности использования ИКТ носят комплексный межведомственный характер и не могут быть решены на уровне отдельных органов государственной власти. Поэтому исследование ключевых аспектов внедрения электронного документооборота на всех уровнях управления является своевременным и актуальным, разработка регламентов скоординированных организационно-технологических мероприятий и согласованных действий органов государственной власти в рамках единой государственной политики документооборота позволит ускорить инновационные процессы, связанные с входом Украины в мировое информационное пространство. Потому **целью статьи** является научное обоснование теоретических основ регламентов внедрения систем электронного документооборота в предпринимательскую и непредпринимательскую деятельность в Украине.

Автоматизация традиционных учетно-операционных процессов, начавшаяся в Украине в 80-ые годы прошлого столетия себя исчерпала. В первичном учете используются те же регистрационные формы, те же инструменты осуществляют обработку документов и контролируют проводки по бухгалтерским счетам. Мануальная обработка первичных документов и осуществления записей на бухгалтерских счетах отошли в прошлое. Однако учетные, контрольные и аналитические процедуры на базе первичной учетной документации в разных смежных сферах, как и в прошлом, осуществляются вручную. Как и прежде, бухгалтерия предприятия тратит до 50% всего рабочего времени на составление и обработку первичных учетных документов [2]. Электронные документы в таких процедурах применяются по большей части интуитивно, без какого либо системного обобщения и фундаментального научного подхода. Принципиально новые расчетные конструкции на основе использования технологий электронного бизнеса пока не приобрели заметного распространения. Поэтому возникла потребность переосмысления традиционных учетных схем, изменения функций операционного документооборота хозяйственной деятельности и реинжиниринга государственных информационных систем.

Заостряет ситуацию и структурная неоднородность информационных систем управления бизнесом, которые включают блок управления, внутреннего аудита, логистики, финансов, маркетинга, информационную инфраструктуру, блок управления товарными запасами и клиентскую базу. Отсутствие комплексной системы документирования, которая охватывает все модули системы управления, приводит к дублированию информации, когда одна и та же информация поступает из разных источников

и иногда противоречит данным иного происхождения. Если в условиях ручной и традиционно автоматизированной обработки данных разные службы автономно создавали и обрабатывали необходимую информацию, что предопределяло разногласия, то основным преимуществом электронного документооборота является то, что в комплексной информационной системе такая обработка представляет собой единый технологический процесс.

Информатизация инфраструктуры банков, органов государственного контроля и статистики побуждает системы управления бизнес-структурами внедрять интегрированные системы электронного документирования, которые обеспечивают документооборот, включая поиск, хранение, тиражирование и передачу документов. Широкие технологические возможности электронных носителей информации налагают дополнительные условия обеспечения государственных стандартов документооборота и требуют изменения архивной политики. Уже сейчас наблюдается появление и развитие двух вариантов архивов. Первый вариант архивации ориентирован на внутреннее потребление и базируется на хранении информации на закрытых носителях (винчестер, CD, флэш-память и др.). Второй вариант ориентирован на внешнее потребление и базируется на использовании Интернет или Интранет. Именно поэтому актуальным является научный поиск путей полной автоматизации информационного взаимодействия субъектов разных смежных отраслей на базе использования глобальной информационной инфраструктуры управления.

Сетевая экономика основана на быстром обмене информацией в режиме реального времени, при этом предприятия вынуждены бороться с сокращением бюджетов, повышением рисков и осложнением системных ландшафтов. Партнеры, банки, поставщики и покупатели должны быть включенными в процессы реального времени [3, с. 92]. Кроме того, использование Интернет в коммерческой деятельности позволило предприятиям торговли перевести в электронный формат значительную часть цикла товародвижения. Покупатели могут выбрать, заказать, оплатить, а в случае продажи нематериальных товаров и получить товары на сайте Интернет-магазина. При этом в информационной системе предприятия формируется информация о соглашении с момента первого посещения сайта и до прекращения пользования послепродажными услугами. Первичный учет – это единственный аспект информационной поддержки товарных операций в электронной торговле, который все еще остается преимущественно «бумажным».

С другой стороны существует насущная потребность внедрения технологий электронного документооборота в государственное управление. По данным исследования, проведенного в 2010 году компанией Online Market Intelligence, в 90% опрошенных респондентов есть необходимость общаться с властью с помощью Интернета [5]. В опросе принимали участие 510 жителей городов-миллионников (средний возраст – 35 лет), которые указали, что среди госструктур, с которыми онлайн-общение необходимо, но усложнено, – сектор ЖКХ (61%), ГАИ (41%), мэрия (34,7%), органы внутренних дел (32%) и суды (29,6%). 34% респондентов пытались добиться обратной связи от органов власти, обращаясь на их сайты, и 58% из них оказались не довольны результатом.

Документооборот в государстве является системой, которая материализует процессы сбора, переработки, хранения информации, а также процессы управления: подготовку и принятие решений, контроль их выполнения. Анализ уровня внедре-

ния технологий электронного документооборота в отдельных постсоветских странах позволил прийти к выводу, что за последние два года Украиной были потеряны позитивные тенденции в этом направлении [4]. Ряд стран, рейтинг внедрения технологий электронного документооборота которых был значительно ниже чем в Украине, сейчас находятся далеко впереди (табл. 1).

Реализация идеи электронного документооборота вызывает интерес во всем мире. США, Великобритания, Швеция, Дания, Норвегия, Латвия, Эстония и много других стран уже применяют методы электронного управления. В частности, правительство США еще в конце прошлого века начало предоставлять гражданам многообразные услуги через сеть Интернет: выдачу лицензий, уплату штрафов и тому подобное. Первую концепцию электронного управления и закон о снижении бумажного документооборота Конгрессом США было принято еще в 1995 году [6]. В Англии уже около 10-ти лет регистрация фирм нуждается в заполнении через сеть только одной формы. В Эстонии с 2001-го года функционирует единственный архив электронных документов органов государственной власти, а в 2005 году впервые в мире были проведены электронные выборы.

ТАБЛИЦА 1. Состояние внедрения электронного документооборота органов государственной власти в постсоветских странах

Страна	Индекс внедрения электронного документооборота в государственном управлении			Рейтинг среди стран мира		
	2008	2010	+/-	2008	2010	+/-
Латвия	0,5944	0,5826	-0,0118	36	37	-1
Эстония	0,7600	0,6965	-0,0635	13	20	-7
Литва	0,6617	0,6295	-0,0322	28	28	0
Болгария	0,5719	0,5590	-0,0129	43	44	-1
Польша	0,6134	0,5582	-0,0552	33	45	-12
Казахстан	0,4743	0,5578	0,0835	81	46	35
Румыния	0,5383	0,5479	0,0096	51	47	4
Молдавия	0,4510	0,4611	0,0101	93	80	13
Украина	0,5728	0,5181	-0,0547	41	54	-13
Россия	0,5120	0,5136	0,0016	60	59	1
Беларусь	0,5213	0,4900	-0,0313	56	64	-8
Азербайджан	0,4609	0,4571	-0,0038	89	83	6
Узбекистан	0,4057	0,4498	0,0441	109	87	22
Киргизстан	0,4195	0,4415	0,022	102	91	11
Грузия	0,4598	0,4248	-0,035	90	100	-10

В Украине нормативно-правовое регулирование электронного документооборота до сих пор находится на стадии становления и нуждается в последующем усовершенствовании [7, с. 236]. Поэтому с целью разработки предложений по распространению использования электронных технологий документооборота следует подробнее остановиться на определении основных понятий, которые должны стать составляющими государственной концепции электронного документирования в Украине. В определения понятия «электронный документооборот» специалистами принимаются во внимание различные его аспекты. Одни авторы отдают предпочтение определениям

описательным – какие именно изменения происходят в обществе и отдельных его структурах благодаря внедрению электронного документооборота [8]. Другие выделяют прикладной аспект электронного документооборота, и просто перечисляют различные применения отдельных его инструментов [9]. Существуют также сугубо технические определения, которые акцентируют внимание на используемых технологических решениях и специфических программных продуктах [10]; и экономические, ориентированные на максимальную эффективность управления государством [11].

«Электронный документооборот» (обращение электронных документов) 0150 совокупность процессов создания, обработки, передачи, получения, хранения, использования и уничтожения электронных документов, которые выполняются с осуществлением проверки целостности и в случае необходимости с подтверждением факта получения таких документов [12]. Такое определение, на наш взгляд, требует конкретизации. Во-первых, необходимо учитывать тот факт, что все перечисленные действия имеют отношение не только к электронному документу как целостному объекту, но и к информации, которая в нем содержится. Во-вторых, компонентные процессы документооборота должны рассматриваться не абстрактно, а в обязательной привязке к определенной информационной системе. Поэтому предлагаем следующее определение электронного документооборота, как процесса создания, получения, обработки, передачи, получения, хранения, совместимого использования и уничтожения электронных документов и информации, которая в них содержится в рамках определенной информационной системы.

Электронный документооборот тесно связан с такими компонентами информационного общества, как, универсальный доступ, пожизненное образование, компьютеризация, компьютерная грамотность, а также электронный банкинг и электронная торговля (коммерция), Украинский сегмент рынка которой в 2010 году составил за результатами исследования компании Appleton Mayer около 5000 млн. дол. США [13]. Правовое регулирование электронной экономической деятельности базируется на принципах равенства участников отношений, свободы договора, беспрепятственного осуществления предпринимательской деятельности, свободного перемещения товаров, услуг и финансовых средств, а также гарантиях судебной защиты прав участников электронной торговли [14, с. 125]. Однако в Украине и до сих пор не урегулирован вопрос нормативно-правового обеспечения деятельности в электронном сегменте рынка.

Кроме того, реализация концепции электронного документооборота в предпринимательской и непредпринимательской деятельности тесно связана с развитием нормативно-правового регулирования внедрения современных информационно-коммуникационных технологий в систему государственного управления. Анализ зарубежной законодательной базы построения архитектуры и организации управления электронным документооборотом (табл. 2) доказывает, что успех распространения информационных технологий обусловлен, прежде всего эффективной нормативно-правовой базой, и добиться позитивных результатов в области развития электронного сектора экономики смогли страны, которые создали соответствующие правовые предпосылки. Как видим, Украина хотя и приняла большинство из законодательных актов в поддержку электронных технологий документирования, но сделано это было значительно позже, чем в некоторых постсоветских странах. Таким образом, для формирования концепции электронного документооборота в Украине целесообразно исследовать

наилучшие зарубежные практики в области нормативно-правового регулирования внедрения и развития электронного правительства. Однако, необходимо отметить, что «слепое» копирование международного опыта без учета национальной правовой системы Украины невозможно, в связи с чем этот опыт должен поддаваться анализу на предмет возможности его адаптации в отечественной правовой системе.

ТАБЛИЦА 2. Анализ нормативно-правового регулирования ИКТ

	Украина	Эстония	Латвия	Польша	Словакия	Казахстан
Стратегия перестройки информационного общества	2007	1998	1999	2001	2001	2007
Электронная подпись и электронный документ	2003	2000	2002	2002	2002	2003
Стандарты информационной защиты	2010 банковский сектор	1996	2000	2004	2002	2007
Доступ к публичной информации	1998	2001	1998	2003	2000	2004
Стратегия электронного управления	2010	2001	2002	2004	2004	2007
Электронная торговля	Отсутствует	2001	2002	2002	2004	2004

На сегодня, в нашем государстве существует достаточно большое количество нормативно-правовых актов, которые регулируют отношения в сфере информационных технологий. Однако значительная часть из них нуждается во внесении изменений и дополнений, поскольку в той или иной степени не согласовывается между собой и не может адекватно решать возникающие проблемы. Отсутствует на сегодня и нормативно-правовой акт, какой бы четко и всесторонне регулировал отношения в сфере системы электронного документооборота в предпринимательской и непредпринимательской деятельности.

31 июля 2000 года Президент Украины принял Указ «О мероприятиях по развитию национальной составляющей глобальной информационной сети Интернет и обеспечение широкого доступа к этой сети в Украине». Этим Указом установлено, что развитие национальной составляющей информационной сети Интернет, обеспечение широкого доступа к этой сети граждан и юридических лиц всех форм собственности в Украине, надлежащее представление в ней национальных информационных ресурсов является одним из приоритетных направлений государственной политики в сфере информатизации, удовлетворения конституционных прав граждан на информацию, построения открытого демократического общества и развития предпринимательства. В соответствии с данным Указом основными заданиями являются обеспечение поддержки развития инфраструктуры предоставления информационных услуг через сеть Интернет и развитие и внедрение современных компьютерных информационных технологий в системе государственного управления.

На сегодня наиболее продвинутым относительно внедрения технологий электронного документооборота в Украине является банковский сектор. О чем свидетельствует быстрое развитие использования ИТ-технологий в банковской деятельности:

1994 – внедрение национальной системы электронных платежей (СЭП);

- защищена цифровой подписью (каждый платеж подписан криптопрограмой, разработанной НБУ);
- защищенный обмен данными между НБУ и другими органами государственной власти (налоговые органы, таможенные службы и т. п.) с использованием средств шифровки, разработанных НБУ;
- новое поколение СЭП с централизованной архитектурой;
- развитие инфраструктуры РКІ для банковского сектора, основанной на международных стандартах;
- НБУ внедрения международных стандартов контроля информационной безопасности ISO-27001/27002.

Среди других нормативно-правовых актов, которые регулируют правоотношения в сфере информатизации, а именно относительно вопросов электронного документооборота, важным документом является Постановление Кабинета Министров Украины от 4 января 2002 года №3 «О порядке обнародования в сети Интернет информации о деятельности органов исполнительной власти». В соответствии с указанным Порядком осуществляется с целью повышения эффективности и прозрачности деятельности этих органов путем внедрения и использования современных информационных технологий для предоставления информационных и других услуг общественности, обеспечение ее влияния на процессы, которые происходят в государстве.

Электронный документооборот позволяет создать в органах власти единое информационное пространство, интегрируя в информационный узел все документальные системы. Интеграция осуществляется без потери качества работы с документами, с сохранением традиций украинского делопроизводства. Состоянием на конец 2009 года в Украине (исследование проводилось Internews, GIP) насчитывалось более чем 350 официальных страниц органов государственной власти, которые поддерживаются в сети Интернет. В украинском сегменте Интернет доступные веб-страницы Президента Украины, Верховного Совета Украины, Портала Кабинета Министров Украины (на сегодня все Министерства поддерживают собственные страницы), 16 страниц государственных комитетов Украины и других центральных органов исполнительной власти (всего таких органов исполнительной власти 19), 13 страниц центральных органов исполнительной власти со специальным статусом (всего 16), 19 страниц других центральных органов власти (всего 25), 22 страницы областных государственных администраций (из 24-х облгосадминистраций), 145 страниц органов исполнительной власти в регионах и страницы органов местного самоуправления.

С целью решения вопросов, которые касаются проблематики внедрения в Украине системы электронного документооборота в органах государственной власти, 24 февраля 2003 года № 208 было принято Постановление Кабинета Министров Украины «О мероприятиях по созданию электронной информационной системы «Электронное правительство» [15]. В соответствии с Постановлением предусматривается создать надлежащие нормативно-правовые основы функционирования системы «Электронное правительство», обеспечить условия для более быстрого и доступного предоставления информационных услуг гражданам и юридическим лицам путем использования электронной информационной системы «Электронное правительство», которая обеспечивает: взаимодействие органов исполнительной власти между собой, с гражданами и юридическими лицами на основе современных информационных тех-

нологий, интегрировать государственные электронные информационные ресурсы и системы в Единый веб-портал органов исполнительной власти.

ВЫВОДЫ

Обобщение накопленного опыта общественной деятельности позволяет утверждать, что электронный документооборот становится тем информационным инструментом фиксации поведения индивидов, с помощью которого уменьшается информационная асимметрия и снижается уровень неопределенности хозяйственной жизни. Использование электронного документооборота в экономической деятельности в будущем будет приобретать все большую актуальность. Это объясняется тенденцией стремительного роста объемов продаж с использованием Интернет и общей тенденцией роста количества электронных документов. Количество электронных документов в мире удваивается за год, в то время как бумажных – увеличивается лишь на 7 % [16, с. 56].

Сегодня на первый план выдвигаются вопросы идентификации информации в электронной форме с лицами, которые инициировали ее передачу или введение; обеспечение целостности такой информации или предоставления лицам возможности продемонстрировать наличие у них права доступа к определенным услугам или информационным хранилищам, то есть, электронным методам подтверждения достоверности, которые традиционно обеспечиваются средствами электронной подписи».

ТАБЛИЦА 3. Мероприятия по усовершенствованию нормативно-правового регулирования электронного документооборота в Украине

Этап	Содержание этапа
I этап	1. Официальное признание распространения правового режима государственного регулирования экономических отношений и экономической (предпринимательской) деятельности, установленного нормами гражданского законодательства, на экономические отношения, которые формируются в информационной среде глобальной компьютерной сети Интернет. 2. Принятие специального комплексного нормативного акта в сфере законодательного регулирования электронной экономической деятельности – Закона Украины «Об электронной торговле», в котором: – закреплены понятия и виды электронной экономической деятельности; – устранены терминологические проблемы в этой сфере; – определены задания, цели и основные принципы государственного регулирования электронной экономической деятельности; – установлены государственные гарантии осуществления в Украине электронной экономической деятельности.
II этап	1. Популяризация систем электронного документооборота среди органов государственной власти и бизнес-структур. 2. Унификация технических стандартов удостоверения электронных документов. 3. Внедрение международных стандартов информационной безопасности на уровне хозяйствующих субъектов и органов государственной власти.
III этап	1. Открытие единого официального Web-сайта, зарегистрированного на государственном портале Украинского сегмента Интернет, для осуществления электронной торговой деятельности, а также контрольного органа, осуществляющего функции интерактивной системы заказа и экспорта электронных бланков строгой отчетности в компьютерные системы бизнес-структур. 2. Совершенствование банковского законодательства в части осуществления государственного контроля эмиссии электронных денег. 3. Внедрения упрощенного режима налогообложения для товаров, работ и услуг, которые реализуются в электронной торговле с учетом опыта США и стран Евросоюза.

Вместе с тем, между понятиями «электронного удостоверения» и «электронной подписи» существуют определенные отличия. Используемая при этом терминология не только страдает непоследовательностью, но и в известной степени способна ввести в заблуждение. Относительно бумажных документов подтверждение достоверности и «подпись» и связанные с ними действия – «засвидетельствование» и «подписание», несут в себе не всегда идентичные оттенки смысла в разных правовых системах. Не всегда соответствуют цели и назначение так называемых электронных методов «подтверждения достоверности» и «подписания», которые могут использоваться как в общем смысле – для обозначения любого подтверждения как авторства информации, так в более узком значении – для обозначения целостности информационного потока. Углубление понимания феномена электронного документа и электронного документооборота возможно лишь при условиях исследования аспектов их нормативно-правового регулирования. Система мероприятий по регулированию электронного документооборота в Украине (табл. 3), обеспечит поэтапное преодоление правовых проблем его реализации в различных аспектах хозяйственной деятельности на всех уровнях управления.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] : закон України : [прийнятий Верховною Радою України №537-V від 9.01.2007 р.]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Організація первинного обліку та економічного аналізу на прикладі підприємств торгівлі / В. С. Рудницький, І. Д. Лазаришина, В. І. Бачинський, В. Л. Поліщук. – К. : Професіонал, 2004. – 480 с.
3. Шоненкорб В. Центральная нервная система предприятий реального времени / Вернер Шоненкорб // Журнал сетевых решений. – 2006. – № 4 – С. 92–95.
4. United Nations E-Government Survey 2010 «Leveraging e-government at a time of financial and economic crisis». – New York, 2011. – 140 с.
5. Електронний ресурс – Режим доступу: www.omirussia.ru
6. E-Government Strategy: Implementing the President's Management Agenda for E-Government Simplified Delivery of Services to Citizens http://www.usa.gov/Topics/Includes/Reference/egov_strategy.pdf
7. Курташова І.В. Електронний документообіг і його особливості / І.В.Курташова // Актуальні проблеми економіки №3((93)), 2009. – С. 231 – 237. – С. 236.
8. Fuchs C. Internet and Society: Social Theory in the Information Age / Christian Fuchs. – New York: Routledge: 2008. – 142 p.
9. Меркулова Т. В. Развитие электронного правительства в Украине на фоне мировых тенденций / Journal of institutional studies (Журнал институциональных исследований) Том 2, № 4. – 2010. С.47–59.
10. Пушкарь А. И. Стратегическое управление развитием электронного бизнеса и информационных ресурсов предприятия (модели, стратегии, механизмы) : [научное издание] / А. И. Пушкарь, Е. Н. Грабовский, Е. В. Пономаренко. – Харьков: ХНЭУ, 2005. – 480 с.
11. Макарова М.В. Інформаційні і мережні технології: оцінка продуктивності на макрорівні / М.В. Макарова // Економіка та держава, 2006. – № 10. – С. 56 – 60.
12. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України : [прийнятий Верховною Радою України № 851-IV від 22 травня 2003р.] (із змінами, внесеними

- згідно із Законом № 2599-IV від 31.05.2005р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
13. Онлайн торговля в Україні. Новые возможности для традиционных розничных сетей <http://www.appletonmayer.com/data/research/2010/1021>.
  14. Плєскач В. Л. Технології електронного бізнесу: [монографія] / В. Л. Плєскач. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 223 с. – С. 125.
  15. «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний уряд» [Електронний ресурс]: постанова [прийнята Кабінетом Міністрів України №208 від 24.02.2003 р.]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
  16. Шкилев В. Д. О некоторых особенностях восприятия электронного документа [Электронный ресурс] / В. Д. Шкилев, Н. А. Желева. – Режим доступа : http://rcdl.ru/doc/2008/055_059_paper4.pdf.

GOVERNMENT CONTROL OF STANDARDIZATION OF DOCUMENTS CIRCULATION IN ECONOMIC ACTIVITY

Anzhelika Krutova, Andrey Yanchev

Summary

Modern tendencies and problems of documentation processes and documents circulation are analyzed in the conditions of socio – economic relations reformation in accordance with international practice and in concordance with national economy interests; recommendation related to the information streams reliability and responsiveness and worked out. The problems of further development of the electronic documents circulation system are explored and measure on the improvement of the legislative regulation of the electronic documents circulation in Ukraine are introduced.

Keywords: electronic document, electronic circulation of documents, electronic business, informative system, legislative regulation

IMPACT OF IFRS´ ADOPTION ON KEY FINANCIAL INDICATORS AND FINANCIAL ASSESSMENT – CASE OF CZECH REPUBLIC

Dana Kubíčková

Ing. CSc.

Department of Business Economy

University of Finance and Administration

Prague, Czech Republic

+420 280 088 803 dana.kubickova@centrum.cz

***Anotation.** The aim of this paper is to present research findings, what changes of the indicators brings the transition to IFRS in the Czech Republic. The differences between the IFRS and national accounting systems in the European countries is based on the different financial reporting orientation arising from the different economic and financial environment. Financial statements prepared in accordance with IFRS provide a different set of data in comparison with those prepared in accordance with the national accounting standards. Financial indicators, that are based on the statements, are used for the assesment of the financial performance and other economic dimensions of a firm. The IFRS implementation in the Czech Republic change the value of these indicators that results into the impairment of the assessment of firms.*

***Key words:** IFRS, national accounting standards, financial indicators.*

---

1. INTRODUCTION

The main purpose of International Financial Reporting Standards is to increase comparability of reporting on financial position and financial effectiveness of different companies, operating under different national economic, accounting, law and other conditions. Since 2005 the companies operating on EU regulated capital markets (publicly accountable entities) have to prepare their financial statements in accordance with the IFRS. European countries´ national accounting standards and Czech accounting standards too differ considerably from the IFRS.

Differences are in the condition of recognition, in classification, pricing of items across the financial statement. Many accounting rules and procedure follow the tax regulations, whereas the accounting methods included in IFRS do not consider taxes and tax implications. Different accounting and reporting treatments from IFRS is in the following areas: leases (IAS 17), intangible assets (IAS 38), employee benefits obligations (IAS 19), deferred tax (IAS 12), construction contracts (IAS 11), inventories (IAS 2), leases (IAS 17) and share-based payments (IFRS 2). Comparing accounting procedures and reporting according to the Czech Accounting Standards and according to IFRS results in differences in the accounting data reporting. According to one reporting frame a company can reach a profit, while according to another it can show a loss. Of big difference can also be total balance sums, asset value, and value of other items of property or liabilities. Financial analyses indicators and comprehensive conclusions about performance could differ considerably.

According to the Regulation No. 1606/2002 of the European Parliament and the Council of 19 July 2002 on the Application of International Accounting Standards, the accounting entities that are trading companies and that are issuers of securities registered at a regulated securities market in the European Union member countries, have to apply the International Accounting Standards. The application of IAS/IFRS is for the other companies still optional more or less, possibly evoked by respecting requirements of foreign companies to include accounting information into consolidated financial statements or of foreign business partners.

The adoption of IFRS in the European countries, both the mandatory for the companies operating on the regulated securities market and on the optional base too had an impact on the accounting figures. The research now concentrates on various economic effects of the IFRS adoption, as a result of the higher quality of the information, i.e. price movements of traded securities, costs of equity capital, the risk assessment and related capital movements etc. (Daske H., 2006). But only a few research papers are dealing with consequences of the changes in the assessment of the financial situation and financial performance due to transition to IFRS.

Assessment of the financial situation and efficiency is based on the indicators provided by financial analysis. Financial indicators are commonly used by many users as an extension of financial statements explanatory power. They are based on the figures of financial statements and they are calculated usually as a ratio of these figures of financial statements. They provide the data for assessment of the main aspects of the financial stability: profitability, liquidity, financial independence (indebtedness), that allow not only to assess but also and predict the development of the firms' financial situation. Advantage of these indicators is in quantitative expression of these aspects, that allows to compare them with the recommended values, to monitor interaction between them, to compare them with the same in the other firms, and identify problem areas and to set targets and measures in order to improve the situation (Knápková A. et al., 2010). As example can be given return on assets, return on equity, debt ration etc. Values of these indicators explain the efficiency of the firms, measure the equity efficiency in condition of the firm, measure and express the risk level in the firm, express the intensity of use the assets and other conditions of the firm, financial structure etc. Although the literature finds that the differences in accounting standards affect financial reporting quality, it does not describe what kind of impact these differences have on the accounting numbers and key financial ratios used by financial analysts, investors and other financial institutions as key performance indicators.

The importance of these financial indicators and changes in their magnitude can be described by the field of use: the magnitude of these indicators affects the dividend policy of the companies, their incentive systems, reporting and financial planning systems, methods of consolidation. On these indicators is usually based the external evaluation of companies, in the European country made especially by banks. The assessment of financial condition is closely associated with the level of borrowing costs, the risk characteristics of firms, that affects other variables such as the cost of equity. The risk characteristic of the firms-clients of the banks-providers of capital can significantly interfere with the structure of risk-weighted assets that are linked to variables such as capital adequacy with all the consequences to necessary volume of equity and the cost of capital and in the further step in level interest rate loans, economic growth and associated variables.

2. THE OBJECTIVE OF THE RESEARCH

The objective of the research is to identify, what changes in the key financial indicator calls the IFRS' adoption in the conditions of Czech firms and how do these changes impact on the overall assessment of the financial situation of Czech companies.

Research of changes in the values of financial indicators as a consequence of the IFRS adoption is a sub-part of the research project No 402/09/0225 "IAS/IFRS Usage in Small and Medium-sized Enterprises and its Influence on Performance Measurement" that is solved on University of T.Bata, Zlín supported by GACR. As an output of this project was published several research papers (Kubíčková D. 2009a, Müllerová L., Paseková M., Kubíčková D. 2010, Pálka P., Svitáková B., Kubíčková D. 2011).

The results of the research till now indicate that the value of all financial indicators calculated on the financial statement according to IFRS is different in comparison with those based on the financial statements according to Czech accounting standards.

With the respect to the differences between Czech accounting standards and IFRS and to the results of the previous research we can formulated the research hypothesis as:

H1: The financial position and reported performance of Czech companies, measured by the key financial ratios, have been significantly affected by the transition to IFRS.

H2: The transition to reporting under IFRS leads to a worse assessment of the financial situation of companies.

3. AWARENESS OF PREVIOUS WORK IN THE AREA

The research of changes in financial statements and financial indicators due to IFRS adoption was conducted in the national conditions of European countries. A-M. Lantto a P. Sahlström examined the changes in key financial ratios as a consequence of IFRS adoption in Finish firms (Lantto A-M., Sahlström P., 2009). They find out that the transition to IFRS changes the magnitudes of the financial ratios considerably, that the changes in the profitability ratios and in the PE ratio are quite large. The other research examined the same issue in connection to the costs of capital and other financial ratios in condition of German firms (Hung M., K. R. Subramanyam K. R., (2007). The research confirmed that switching to IAS results in widespread changes relating to deferred taxes, pensions, fixed assets (PP&E) and loss provisions, while the changes in intangibles are significant only for certain firms. And key accounting variables under IAS and Germany AS (HGB) showed that total assets and book value of equity are significantly larger under IAS. These as well as same other findings show that the adoption of IFRS changes the magnitude of the key financial ratios in comparison to the national accounting standards.

In the previous literature we did not find any results of the similar research conducted in condition of some of the Central and Eastern European countries.

The present paper would like to contribute to the literature concerning the economic consequences of IFRS implementation in this field, e.g. by measuring the changes of selected financial ratios caused by the IFRS adoption in one of the country in this area, in Czech Republic.

4. CZECH ACCOUNTING STANDARDS AND IFRS

Czech Republic belongs to the countries of Central and Eastern Europe, whose economy, including accountancy, are going through specific development in the last two decades. The

aims of it is transition from a centrally planned economy to a market economy, create a market economy (Kovanicová D., 2003) including the capital market and a corresponding system of financial reporting. The accounting system of these countries has the main features as it has in other European countries, i.e. it has developed in condition of the so-called bank-based financial system and is closely linked to the tax system.

In Czech Republic there is a strong regulation of accounting with the specific feature reflecting its different economic as well as legal environments and historical tradition. The main purpose of the financial accountancy is – similarly as in the other European Union countries – to provide data in the first place for the calculation of tax basis and tax liability. According to the international agreement since 2005 the companies operating on EU regulated capital markets have to prepare the financial statements in accordance with the IFRS too. But these companies – for the purpose to calculate the tax liability – are required to prepare the financial statements according the Czech accounting standards, i.e. the second set of the financial statements. The other companies, i.e. not operating on EU regulated markets, are required comply the Czech accounting standards and have an option to report under IFRS. Therefore, the impact of IFRS adoption and the differences in accounting figures is rather theoretical issue, but it is gaining importance in the case of a possible transition to the generalized use of IFRS in the future.

5. METHOD OF THE RESEARCH

5.1. IFRS' impact on the financial figures

Reporting of assets, equity and liabilities according to IFRS compared with the Czech accounting standards brings substantial changes in the classification, content and valuation, that affect in varying degrees and in different direction almost all items of the financial statements and results in different values reported in the individual items of the financial statements. According to one reporting frame a company can reach a profit, while according to another one it can achieve loss. Big difference can also be in the total balance sums, fixed asset value, and value of other items of property or liabilities.

Most changes in the financial statements can be explained by the other accounting principles and procedures:

- assets will be increased with items that are not included in the Czech balance sheet and companies recognize it only within their sub-ledger records (usually concerning financial lease and other tangible and intangible assets).
- the liabilities will be increased with them related to financial lease (long and short termed)
- changes in revenues and costs will affect profit created and accumulated,
- all these changes have relevant impacts upon revenues and costs, their volume and structure,
- value of liabilities (in the long term items) will be affected by the other pricing method
- the value of assets will be also affected by the other pricing method (included amortization, fair value, amortised costs etc.).

5.2. Research Methods

As a part of the project mentioned above was made an empirical research aimed to find out if the reporting according IFRS in the terms of concrete companies lead to the different value of the financial indicators.

To achieve the goals we used the method of comparison of the two set of the financial indicators, which one of them was based on the data of the financial statement prepared according to IFRS, the other one of them was based on the data of the financial statement prepared according to Czech Accounting Standards. The two sets of the financial statements is compiled in one and the same company: it was possible thanks to the fact mentioned above, that since 2005 the IFRS application has been compulsory for companies operating on EU regulated markets. Besides it they must the same financial statements compile according to the Czech according standard for the tax purposes. It created a unique situation for the research. We also obtained the financial statement of the other companies, that are not operating on the regulated capital markets, but must compile two sets of financial statements – for mother company abroad or for the business partners.

5.3. Examined ratios

For the assessment of the financial situation have been selected only some of the indicators of financial analysis. The selection was based on their using frequency in normally undertaken analysis including the basic method of its calculation – they are listed below:

1) *profitability ratios*¹ :

- a) return on equity (ROE) = EAT / Equity
- b) return on assets (ROA) = $EBIT / \text{Assets}$
- c) return on sales (ROS) = $EBIT / \text{Sales}$
- d) return on capital employment (ROCE) = $EBIT / \text{Long-term capital}$

2) *liquidity ratios* :

- a) current ratio = $\text{current assets} / \text{short-term liabilities}$
- b) quick ratio = $(\text{current assets} - \text{inventories}) / \text{short-term liabilities}$
- c) cash ratio = $\text{cash} / \text{short-term liabilities}$

3) *debt ratios* : debt ratio = $\text{Liabilities} / \text{Assets}$

- equity ratio = $\text{Equity} / \text{Assets}$
- financial leverage = $\text{Assets} / \text{Equity}$

4) *intensity of use indicators (activity indicators)* :

- a) turnover rate : turnover rate of assets = $\text{Sales} / \text{Assets}$
 turnover rate of inventories = $\text{Sales} / \text{Inventories}$
 turnover rate of receivables = $\text{Sales} / \text{Receivables}$
 turnover rate of short-term liabilities = $\text{Sales} / \text{Short-term liabilities}$
- b) turnover time : $360 / \text{turnover rate (assets, inventories, receivables, short-term liabilities)}$.

¹ EAT = earning after taxes, EBT = earning before taxes , EBIT = earning before interests and taxes , EBITD = earning before interests, taxes and depreciations.

The differences between the value of the indicators were calculated in a relative form:

$$Dif_{IFRS-CAS} = \frac{I_{IFRS} - I_{CAS}}{I_{CAS}} \times 100 \text{ (in \%)} \quad (1)$$

Where:

$Dif_{CAS-IFRS}$ – difference between the value of indicators (change of the indicator value)

I_{CAS} – value of the indicator based on Czech accounting standards (CAS)

I_{IFRS} – value of the indicator based on IFRS

For the analysis of the factor affected the value of the indicator was used the Pearsons' correlation coefficient :

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}$$

where:

x_i = individual differences between indicator based on CAS and IFRS in a firm

$\bar{x}$ = average difference between indicator based on CAS and IFRS in the set of firms

y_i = individual differences between the value of the first figure in the ratio based on CAS and IFRS

$\bar{y}$ = average difference between the value of the first figure in the ratio based on CAS and IFRS

6. ACHIEVEMENTS OF THE RESEARCH

6.1. Comparison of the profitability ratios

The greatest attention we paid to the key indicators of financial condition, which are profitability indicators. Profitability ratios, ROE, ROA, ROS and ROCE are using by many users, both in the firms (for assessment of the efficiency, financial planning, inter-firms comparisons, assesment of the quality of firms management), and by the users external, such as banks, investors, capital market insitution. These indicators are important components of models that banks use to evaluate the creditworthiness of their clients. Based on these models is then defined risk characteristics of loans, which is used in regulation of capital adequacy of banks. Changes in levels of these indicators can cause a chain reaction of other users of financial data.

The changes in the values of these ratios due to IFRS adoption are presented in the Table 1. Plus or minus with the numbers expresses the direction of change in comparison with the CAS level. For example in case of ROE the number $-15,78$ means, that the value of ROE in the set of examined firms decrease on average of 15,78 %.

As can be seen, the average differences in all examined profitability ratios are negative, i. e. profitability of the firms is according to IFRS worse, at lower level, in comparison with the indicators based on data according to CAS. The greatest decrease was recorded for in-

indicator Return on equity (ROE) – in the scope of 15,78 % of the CAS value. The lowest decrease was observed for indicator Return on assets (ROA), only in the scope of 7,33% of the CAS value.

TABLE 1. Changes in the profitability ratios under the impact of IFRS

	Average differences*)	Max. diff.	Min. diff	Stand. Deviation
ROE	-15,78	+25,2	-255,59	63,21
EAT	+0,19	+100	-219,72	63,81
Equity	+2,27	+34,4	-28,87	14,38
ROA	-7,33	+15,7	-72,48	20,28
EBIT	+4,28	+41,05	-70,22	24,29
- interests	+91,59	+500,00	-2,3	141,96
Assets	+5,89	+74,53	27,55	0,0
ROS	-5,6	+45,4	-168,61	14,01
EBT	-9,4	+63,67	-291,12	75,22
Sales	-2,11	+2,2	-30,7	7,75
ROCE	-13,05	+21,6	-163,95	40,68
EBIT	+4,28	+41,05	-70,22	24,29
Long term capital	+14,66	+227,56	-28,3	56,15

Source: own research and calculation

More detailed view on the factors which caused the differences in profitability indicators allows analysis of differences in the items which the ratios were calculated from. Therefore after identifying the differences between the CAS-based and IFRS-based profitability ratios, we examine the differences of items, which are in these ratios compared. We aimed to find, which item and its difference caused the differences the most. We compare the differences of the items earning after taxes and equity in the case of ROE, the differences of the items assets and earning before taxes and interests (EBIT) in the case of ROA, the differences in the items of sales and earnings before taxes (EBT) in the case of ROS and the differences in the items of earning before taxes and interests (EBIT) and employed capital (long term capital) in the case of ROCE.

The considerable decrease in ROE is caused by a relatively grater increase in the value of equity, that is the denominator of the ratios. The compared item, profit after taxes, that is in the numerator of the ratio, increased to a lesser extent. The average increase of value of equity due to IFRS was +2,27% , while the average increase of earning after taxes was only in +0,19% . It results in the reduction in profitability in 15,78 %.

Differences in the value of equity can be explained by the another way of reporting, such as the revaluation of fixed assets (impact of IAS 16, IAS 36), but also the reporting of other areas. Preciously specification could be made by the detailed analysis of the each firms internal situation. The average difference in the item of earning after taxes can be explained by complex nature this item, that accumulated all differences in reporting. On average all these

factors caused an increase of that item. In summary, the reduction in the average return on equity based on IFRS is considerable. It is particularly important information for owners and shareholders. Their capital will have a 16% lower yield in comparison with the previous period. It may cause the price movements of shares on capital markets, the risk margin, and can result in the increase of capital costs.

In the case of ROA the decrease in 7,33% was a result of the greater increase of the whole assets item, the differences of which was identify in the extent of 5,89%, while the increase of the compared item, earnings before taxes and interests, was only in 4,28%. The item of assets is denominator and the greater increase of it caused the decrease of the ratio. The greater average increase of assets can be explained by the differences in the different conditions for recognition of assets used in IFRS. IFRS requires the transactions and events to be accounted for and presented in accordance with their substance and economic reality and not merely their legal form (a concept „substance over form“). However, CAS do not include the requirement . This is the reason that the assets bought in financial lease are not reported in the balance. In the transition to IFRS all these assets were included into balance and the extent of the whole assets increase – in the examined firms on average of 5,89%. The increase of EBIT were closely linked to the item of interests, that on one hand were very variable in the firms, on the other hand increased very considerably. It can be explained by the other way of reporting especially long term liabilities (IAS 39), financial lease (IAS 17) and others.

In the case of ROS was found decrease in the lesser extent, only 5,6%. The decrease was caused by the greater increase of the earning before taxes (9,4%), while the sales increase in less extent (2,11%). Because sales are in the denominator, the result of the ratio increase. The increase of EBT in 9,4% is very considerably. It is one of the figures describing the firm 's efficiency. Its share on sales according to IFRS has been found in an average of 5,6% smaller in comparison with CAS.

The ratio of ROCE has decreased in the 13,05%. It can be explained by the considerable greater increase of long-term capital (14,66%) and lesser increase of EBIT (4,28%). The increase of the long-term capital is a result of the financial lease mentioned above (IAS 17). In the transition to IFRS is financial lease included into the balance both into the assets and into the long-term liabilities.

6.1. Comparison of the other selected ratios

The other financial ratios and changes in their value due to IFRS adoption are presented in the Table 2:

TABLE 2. Differences in the other financial ratios caused by the transition to IFRS

	Average differences	Max. diff.	Min. diff	Stand. deviation
1	2	3	4	5
Current ratio (Current assets/short-term liabilities)	-1,13	61,54	-26,68	22,99
- Current assets	+0,79	53,03	-12,31	13,97
- Short term liabilities	+11,48	37,68	-1,77	11,48

1	2	3	4	5
Quick ratio ((current assets-inventories)/ /short-term liabilities)	-4,28	61,54	-26,62	20,83
Cash ratio (cash/short-term liabilities)	-4,62	154,17	-58,64	49,29
Equity ratio (equity/assets)	+8,89	147,06	-9,3	36,26
Financial leverage (assets/equity)	-3,02	10,3	-59,69	15,97
Debt-equity ratio (liabilities/equity)	+23,12	409,74	-32,1	101,19
Turnover of assets (sales/assets)	-6,9	27,5	-46,87	15,09
Turnover of inventories (sales/inventories)	+19,73	141,1	-11,43	44,20
Turnover of receivable (sales/receivables)	-4,91	7,85	-40,67	13,54
Turnover of short-term liabilities (sales/short-term liabilities)	-6,99	54,76	-34,67	21,56
Time of assets turnover (assets/sales)	+6,96	46,98	-21,53	14,55
Time of inventories turnover (inventories/sales)	-2,11	49,21	-58,43	22,90
Time of receivables turnover (receivables/sales)	+9,52	68,55	-5,92	20,54
Time of short-term liabilities turnover (short-term liabilities/sales)	+10,81	41,8	-54,32	20,86

Source: own research and calculation

As can be seen in the table 2, all the differences of the examined ratios are – with exception of turnover of inventories – negative, more precisely they report the worse level and thus the worse assessment of the certain part of the financial situation. All the three liquidity ratios have decreased, two of three examined debt ratios have decreased (the increase of equity ratio can be considered as a positive change), all the ratios of turnover with except of inventories has change into the worse level.

6.2. Verification of the hypothesis and discussion

The results of this analysis can be summarized in several levels:

- (1) The values of all examined indicators based on IFRS in comparison of those based on CAS has changed.
- (2) The change of examined indicators was both in positive and in negative direction.
- (3) Changes in most of examined indicators were in such direction, that lead to the deterioration of the financial health assessment of the firms.
- (4) The differences (positive, negative) were different for individual indicators and in individual companies.

Concerning verification of hypotheses set, we can say, that

H1: The financial position and reported performance of Czech companies, measured by the key financial ratios, have been significantly affected by the transition to IFRS

- was confirmed, but the extant of the affect cannot be considered as significant,

H2: The transition to reporting under IFRS leads to a worse assessment of the financial situation of companies

- was confirmed paritally, in the key (profitability) ratios, but was not confirmed in full in the other selected ratios (turnover of inventories, equity ratios), where was found some changes leading to a better assessment .

All these findings have an important limitation associated with the extent of examined set of firms. The larger number of firms would lead to greater representativeness of them. The other limitation is in the lack of detailed information of the examined firms. More information would allow specify which of IAS caused the differences, but not for the purpose of identification which standard caused the changes in all the firms, but for the specification of the standards that cause the changes in condition of Czech firms most frequently.

7. CONCLUSIONS

The transition to the IFRS has impact on the value of key financial ratios and assessment of the financial situation and performance of the firms. At the examined set of firms the changes mean the impairment of the value of most of the indicators and the deterioration of the assessment of the firms and its financial situation. However the comprehensive average change was in the negative direction and ment the diterioration of the assessment, the differences in the individual firms were both in positive and in the negative direction and in very different extent. In the connection with these findings arises the question whether a similar deterioration of assessment of the financial would situation would be reflected in the level of default models or in the other systems of indicators.

It can be supposed, that the changes in the values of indicators and the diterioration of the assessment of the firms performance will necessarily affect not only the decisions of investors, but also – to a much greater extent and details – managers decision making in routine practice management company. Special attention has to be payed to the changes of profitability ratio, which provides a comprehensive information of company performance and are the most commonly used for many purposes. This ratio changed in all firms in relatively significant extent and mean the significant deterioration of the assessment.

Verification of these findings requires a large sample of companies examined and more detailed analysis of input data. Verification of these findings could be also done by the bankruptcy and creditworthy models.

LITERATURE:

1. DVOŘÁKOVÁ D. (2008), Finanční účetnictví a výkaznictví podle mezinárodních standardů IAS/IFRS. (Brno: Computer Press 2008)
2. HUNG M., SUBRAMANYAM K. R., (2007), Financial statement effects of adopting international accounting standards: the case of Germany. *Review of Accounting Studies* 12/2007, ISSN 1573–7136, p. 623–657).
3. KOVANICOVÁ D. (2003), Finanční účetnictví: světový koncept. 4.ed. Praha: Polygon 2004.
4. KNÁPKOVÁ A. at al., (2010), Finanční analýza: komplexní průvodce s příklady. 1.ed. Praha: Grada 2010.
5. KUBÍČKOVÁ D. (2009a), Assesment of the financial situation and performance of the banks' clients in the condition of the international standards of financial reporting. *Proceedings of*

- the 4th International conference „Financial market and their regulation“, June 16.–17. 2009, Prague: Eupress VSFS 2009.
6. KUBÍČKOVÁ D. (2009b). “Assesment of the financial standing SMEs in condition of IAS/ IFRS. Proceedings of the international scientific conference “Financial management of business and financial institutions”, September 10.–11. 2009, Ostrava, VŠB-TU 2009.
  7. KUBÍČKOVÁ D., (2011) Model Z-score in Conditions of Transiting to IFRS in Czech Republic”. Proceedings of the international conference „Cambridge Business and Economics Conference“ organized by ABER and International Journal of Business and Economics June 27th -28th 2011, Cambridge.
  8. LANTTO A-M., SAHLSTÖM P., 2009, Impact of International Financial Reporting Standard adoption on key financial ratios, Accounting and Finance 49 (2009), ISSN 1467-629X, p. 341–361.
  9. MÜLLEROVÁ L., PASEKOVÁ M., KUBÍČKOVÁ D., (2010), „Analysis of Differences in Reporting According to IFRS in SMEs in the Czech Republic and its influence on Performance Measurement“, Praha, ACTA VŠFS 1/2010. ISSN 1802792X.
  10. PÁLKA P., SVITÁKOVÁ B., KUBÍČKOVÁ D., (2011) Implementation of IFRS for SMES and it´s impact on performance indicators. Proceedings of the 5th International Scientific Conference „Finance and the Performance of Firms in Science, Education and Practice“, April 2^{8th}, 2011, FAME UTB Zlín.
  11. <http://www.IASB.org>.
  12. <http://www.pwc.cz>

SISTEMINIS VEIKLOS VERTINIMAS: FINANSINIO IR NEFINANSINIO POŽIŪRIŲ SINTEZĖ

Marija Kučinskienė

Profesorė, Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas, Saulėtekio 9, I rūmai
Tel. +370 (5) 236 61 52, grazina.jatuliaviciene@ef.vu.lt

Gražina Jatuliavičienė

Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus universitetas, Ekonomikos fakultetas,
Saulėtekio 9, I rūmai, Tel. +370 (5) 236 61 52, marija.kucinskiene@ef.vu.lt

---

Anotacija. Strategija yra svarbi konkurencinio pranašumo siekio ir jo didinimo priemonė. Globalios konkurencijos sąlygomis verslo įmonių strateginis valdymas vis labiau tampa orientuotas į vartotoją ir jo poreikių geresnį tenkinimą. Todėl įmonėms tenka ieškoti naujų būdų verslo procesų efektyvumui gerinti, kurti tokius strateginius planus, kurių įgyvendinimas – pavertimas į efektyvią operatyvių veiksmų sistemą, pritrauktų ne tik naujus klientus, bet ir padėtų išlaikyti esamus. Sisteminis veiklos vertinimas ir planavimas iš holistinio suvokimo pozicijų išryškina subalansuotų efektyvumo rodiklių sistemos, integruojančios finansinius ir nefinansinius rodiklius, tokius kaip santykiai su klientais, verslo vidiniai procesai, žmonių išteklių įgūdžiai, patirtis taikymą ir jos rezultatų naudingumą pasirinktos strategijos įgyvendinimui. Straipsnyje nagrinėjamos strateginės analitinės įmonių veiklos vertinimo technikos teoriniu lygmeniu ir tiriamos jų pritaikymo galimybės strateginės vadybos praktikoje. Tyrimu siekiama atskleisti holistinio požiūrio poreikį esminėms efektyvumo didinimo priežastims išaiškinti, operatyvių veiksmų paieškai, siekiant užtikrinti tikslų – finansinių ir nefinansinių įgyvendinimą visuose įmonės valdymo lygiuose.

Reikšminiai žodžiai: strategija; konkurencija, sisteminis, visaapimantis vertinimas.

ĮVADAS

Šiandienis verslas gali būti suprantamas kaip neabejotinai sudėtinga, agreguota į vieną visumą sistema ir veikiantis globalios konkurencijos, itin reiklų klientų ir augančių jų lūkesčių dinamiškoje aplinkoje. Esant tokioms sudėtingoms ir kintančioms aplinkos sąlygoms, verslas turi nuolat atlikti aplinkos monitoringą – stebėjimą ir priežiūrą, atlikti jos vertinimą finansiniu ir nefinansiniu požiūriais ir ieškoti būdų bei priemonių konkrečių interesų grupių lūkesčiams patenkinti. Tai neabejotinai yra susiję su strateginiu mąstymu ir naujos strateginės vadybos principų plėtra, jų adaptavimu greitai kintančioje globalios rinkos erdvėje.

Tinkamai parengti valdymo sprendimai turėtų padėti išlikti ir pasiekti sėkmę rinkoje. Tam reikalinga vertinti įmonės veiklą, taikant verslo sisteminį suvokimą, nukreiptą ieškoti atsakymo į klausimą, kaip valdomos tiek visa įmonė, tiek atskiros jos kaip sistemos dalys, – netgi atskiri viduje ir jos išorėje vykstantys procesai, kurių rezultatų visuma leidžia pasiekti norimus tikslus ir savo veikla tapti lanksčia ir nenusipėjama konkurentams, novatoriška ir patrauklia vartotojams bei darbuotojams. Verslo sisteminis suvokimas, išryškina būtinumą gebėti strategiškai valdyti įmonę ir joje vykstančius procesus, leidžiančius įmonės veiklos vertinimą ir planavimą nagrinėti iš holistinio suvokimo pozicijų.

Norint sėkmingai veikti integruotoje rinkoje intensyvėjančios konkurencijos sąlygomis, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad pridedamosios vertės kūrimas ir jos didinimas priklauso nuo gebėjimų priimti gerus strateginius vadybinius sprendimus, sukuriančius įmonei ir jos išorės interesų grupėms ekonominę naudą. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje pridedamosios vertės ir ekonominės naudos klausimai nagrinėjami įvairiais požiūriais. Visgi, aiškinantis ekonominę naudą įmonėms, galime atrasti, kad šiuose požiūriuose vyrauja supratimas, jog svarbi yra nauda visuomeniniu aspektu, t. y. išaugusia visuomenine gerove. Todėl įmonės veiklos vertinimas turėtų vykti kaip visaapimantis, t. y. kaip finansinio ir nefinansinio požiūrių sintezė, užtikrinantis operatyvų grįžtamąjį ryšį įmonės vadovams ir darbuotojams, padedantis išryškinti jos veiklos problemas ir sudarantis galimybę jas spręsti visais veiklos lygiais. Vis labiau svarbiu strateginiu analitiniu įrankiu tampa įmonių veiklos vertinimo sistema – subalansuotų efektyvumo rodiklių sistema, kurioje esminis reikalavimas, kad visų keturių perspektyvų rodiklių grupės – finansinių; klientų; vidinių procesų; mokymosi ir tobulėjimo, turi būti susijusios priežasties – pasekmės ryšiais.

Strapsnio tikslas – nustatyti, kokią naudą įmonės strateginei vadybai teikia sisteminis veiklos vertinimas taikant strateginę analitinę techniką – subalansuotų veiklos vertinimo rodiklių sistemą.

Taikomi **metodai**: mokslinės literatūros sisteminimo, lyginimo ir interpretavimo metodas, loginės analizės metodas.

MODERNI VEIKLOS VERTINIMO SISTEMA – KONKURENCINIO PRANAŠUMO UŽTIKRINIMO PRIEMONĖ

Verslas, veikiantis greitai kintančioje globalios rinkos erdvėje ir itin reiklių klientų ir augančių jų lūkesčių dinamiškoje aplinkoje, gali būti suprantamas kaip neabejotinai sudėtinga, agreguota į vieną visumą sistema. Nuolatinis konkurencinio pranašumo siekimas ir strateginiai valdymo sprendimai, reikalauja naujo – modernaus požiūrio į įmonės veiklą ir jos vertinimą. Verslas turi peržiūrėti savo taikomus požiūrius, metodus, būdus ir ieškoti naujų koncepcijų ir metodų, kurių taikymas leistų integruoti analitines technikas strateginių sprendimų priėmimui (Kučinskienė, Jatuliavičienė, 2004).

Taikant verslo sisteminį suvokimą, tyrėjai savo darbuose daug dėmesio skyrė ir skiria modernių veiklos vertinimo analitinių technikų paieškai. Todėl teoriniai veiklos vertinimo klausimai skirtingų autorių aptariami akcentuojant skirtingus veiklos vertinimo aspektus. Tačiau vienijantis dalykas yra tai, kad konceptualus veiklos vertinimo aiškinimas orientuotas į visaapimančių finansinių ir nefinansinių rodiklių suvedimą į vieną sistemą, padedančią atskleisti egzistuojantį tarpusavio ryšį tarp veiklos vertinimo ir strateginės vadybos bei nukreipiančios į naujų strateginių galimybių, padedančių išsiskirti iš konkurentų, paiešką.

Darbai, kuriuose tiriamos veiklos vertinimo koncepcijos apima gana platų veiklos vertinimo modelių spektrą. Juose pateikiamos sisteminio veiklos vertinimo sampratų ir apibrėžimų interpretacijos, išryškino tam tikras efektyvesnių veiklos vertinimo modelių paieškos ir pritaikomumo problemas.

Remiantis ankstyvaisiais tyrėjais McNair, Lynch, Cross, (1990), Ghobadian, Ashworth, (1994), Crowther (1996), Schalkwyk (1998) – veiklos vertinimo sistema yra užbaigtas veiklos rodiklių kompleksas, suformuotas remiantis nustatytomis taisyklėmis ir nuorodomis (apibrėžtomis pačioje veiklos įvertinimo sistemoje), kuris yra priemonė surinkti informaciją, ją susisteminti ir panaudoti koordinuoti sprendimų priėmimo procesą ir imtis

veiksmų organizacijoje, kad galima būtų įžvelgti ketinimus veiklos vertinimą susieti su pozityvių vadybinių sprendimų paieška įmonės viduje. Susiformavusiuose veiklos vertinimo požiūriuose galima pastebėti, kad neišvengta neproduktyvios orientacijos – vertinimo per finansinės duomenų analizės prizmę – , ir tampančios procesu, absorbuojančiu pernelyg daug darbuotojų laiko ir energijos ir nepadedančiu pasiekti pozityvių ryšių su įmonės laukiamais atlikimo rezultatais. Tyrinėjant šio proceso plėtotę, galima pastebėti, kad remiamasi veiklos vertinimo sistema, sudaryta iš tokių elementų kaip veiklos pasiekimų rodikliai, veiklos rezultatai ir veiklos pasiekimų standartai. Todėl kuriant veiklos vertinimo sistemas, veiklos pasiekimų rodikliai pateikiami kaip veiklos pasiekimų matavimo bei vertinimo kriterijai. Išmatuotos veiklos pasiekimų kriterijų reikšmės tam tikru laikotarpiu įvardijamos kaip veiklos rezultatai, o veiklos pasiekimų standartai kaip iš anksto priimtos veiklos pasiekimų reikšmės kiekvienam rodikliui. Kitaip sakant, šio požiūrio šalininkai laikosi pozicijos, kad veiklos vertinimo sistema skirta rinkti kompleksinę informaciją apie veiklą, ją analizuoti ir panaudoti priimant sprendimus.

Šiuolaikinėje konkurencingoje aplinkoje, verslo įmonės turi ugdyti dinامينius gebėjimus greitai ir lanksčiai reaguoti į vartotojų įvairius norus ir poreikius (Jatuliavičienė, Kučinskienė, 2010). Augantis konkurencijos intensyvumas ir ryškėjanti strateginių sprendimų priėmimo svarba, atskleidė būtinumą išsiaiškinti įmonės veiklos valdymo visuose jos lygiuose pozityvių ir negatyvių rezultatų priežastis, išskirti efektyvios veiklos konkurencingumo šaltinius ir atpažinti neefektyvios veiklos sritis, jas eliminuoti ir taip, surinktos visapimančiu informacijos pagrindu, naudinga būtų sukurti kompleksinę, strategiškai orientuotą veiklos vertinimo sistemą.

Žvelgiant iš įmonės strateginės perspektyvos, Kaplan, Norton (1996; 2001, 2004, 2008) įtvirtino sisteminio veiklos vertinimo suvokimą, atskleidė būtinumą koncentruotis į finansinius ir nefinansinius rodiklius ir pagrindė subalansuotų efektyvumo rodiklių kaip strateginės analitinės technikos taikymą strateginėje vadyboje. Naujas subalansuotų efektyvumo rodiklių etapas išryškino jo integracijos vaidmenį apjungiant strategiją su operacijomis. Tokiu būdu subalansuotų efektyvumo rodiklių analitinė priemonė pateikiama kaip sistema, kuri savaime atspindi strategijos, paremtos organizacijos strateginiais pajėgumais ir gebėjimais, įgyvendinimą. Autorių sukurta sistema iš esmės turi pritaikomumą strateginėje vadyboje ir pasitarnauja įmonės vizijos, jos misijos perkėlimui į konkrečių užduočių, veiksmų, rodiklių lygį įmonės perspektyvos požiūriu. Tai naujas šiuolaikiškas ir modernus požiūris, kuriame įvertinti ne tik finansai, bet ir klientai, vidiniai procesai, apmokymas ir tobulinimas. Svarbu pastebėti, kad subalansuotų efektyvumo rodiklių sistema kaip strateginės analitinės technikos priemonė, padeda jos viziją, misiją ir strategiją perkelti į konkrečių visuose jos hierarchijos lygiuose tikslų ir užduočių rinkinį, kuriame ieškoma atsakymų į tokius klausimus:

- kiek akcininkams naudinga investuoti į įmonę?
- kaip sudominti klientus?
- kokius procesus ir kaip juos gerinti, siekiant išlikti ir klestėti?
- kokias žinias, patirtį, įgūdžius, inovacijas, technologijas naudoti?

Suprantama, kad, ieškant atsakymų į tokius klausimus, tenka vienu metu įvertinti platų spektrą veiksmų (rodiklių), kurie yra susiję priežastiniais ryšiais ir įgauna grįžtamąjį ryšį strategijos įgyvendinimo procese. Rodiklių subalansavimas veiklos vertinimo sistemoje duoda naudą strategijos atnaujinimui siekiant veikti integruotoje rinkoje, nukreipiant įmones

ieškoti metodų, padedančių efektyviai išnaudoti išteklius, esmines kompetencijas ir strateginį pajėgumą, būtinus įmonės strategijoms sustiprinti (paremti). Tai leidžia įmonėms adaptuotis dinamiškos aplinkos pokyčių terpėje ir sąlygoja naują požiūrį į strateginio pajėgumo analizę kaip būtiną sėkmei rinkoje pasiekti (Kučinskienė, Jatuliavičienė, 2006).

Šiame kontekste naudinga pažymėti, kad veiklos vertinimo analitines priemones įvairiais aspektais savo darbuose nagrinėjo ir Lietuvos autoriai: Mackevičius, Lakis, Mackevičius, Gaižauskas (2010), Gimžauskienė (2007), Mikulis (2003), Mackevičius (2003), Slatkevičienė, Vanagas (2001), Grondskis, Staškevičiaus, Zemkausko (2001) ir kt. Tai rodo veiklos vertinimo sisteminio požiūrio svarbą ir praktinio pritaikymo verslo įmonėse galimybių išnaudojimą ilgalaikės perspektyvos požiūriu. Tyrinėtojai atkreipė dėmesį į būtinumą atskleisti organizacijos procesų pokyčių priežastis ir pokyčių valdymą, laikymąsi veiklos vertinimo sistemai keliamų reikalavimų, padedančių identifikuoti tobulintinas organizacijos vietas ir skatinti nepaliaujamą organizacijos veiklos tobulinimą. Veiklos vertinimo sistema apibūdinama kaip naudingas, nuolat atsinaujinantis organizacijos vadybos posistemis, apimantis svarbiausias vertinimo proceso sudedamąsias dalis (matavimą, kontrolę, planavimą), užtikrinantis duomenų apie trijų organizacijos veiklos lygių – strategijos kūrimo, strategijos įgyvendinimo bei taktinio–operatyvinio – rezultatus, kaupimo ir tolesnio transformavimo procesus. Matavimas turėtų būti jungiamoji grandis tarp įmonės strategijos ir operatyvinės veiklos. Veiklos matavimo sistema padėtų užtikrinti visų darbuotojų pastangų ir siekių vienovę, nukreipiant juos bendrų organizacijos strateginių tikslų vykdymui. Veiklos vertinimo teikiamos žinios padės išryškinti organizacijos veiklos problemas, jas spręsti visais organizacijos veiklos lygiais, užtikrinant holistinį požiūrį į strateginių veiklos tikslų pasiekimą.

Pereinant iš industrinės ekonomikos į žinių ekonomiką, tradiciniai veiklos rodikliai ėmė nebetikti įmonių veiklos vertinimui. Tradiciniai veiklos vertinimo rodikliai nepajėgūs įvertinti tikrųjų vertę kuriančių veiksnių, nepadeda išspręsti dinamiškų verslo sąlygų kontekste iškilusių vadybinių problemų. Nefinansinių įmonės veiklos aspektų vertinimo svarbą ypač išryškino didėjantis paslaugų sektorius, nes čia verslo sėkmė ypač priklauso nuo įvairių elgesio su klientais aspektų, kuriuos sunku parodyti finansinėje apskaitoje (Christauskas, Kazlauskienė, 2009).

Svarbu suprasti ir įvertinti pagrindinius įmonės augimo veiksnius ir konkurencingumo didinimo šaltinius, padėsiančius adekvačiai reaguoti į integruotų verslo procesų iššūkius. Todėl įmonės turi nuolat stebėti ją supančią aplinką, stebėti konkurentų veiksmus, analizuoti klientų poreikius ir lūkesčius, taikytis prie kintančių rinkos sąlygų.

VEIKLOS RODIKLIŲ SISTEMA PERSPEKTYVIU ĮVERTINIMU

Verslo ateities kūrimas, scenarijų rengimas, strateginių planų sudarymas teikia naudą tik tuo atveju, jei pasiekia galutinį vykdytoją, t.y. tuos, kurie juos turi įgyvendinti ir kontroliuoti. Taikymas įmonėse modernių, paremtų nauju požiūriu į strateginį įmonės valdymą, veiklos vertimo mechanizmų, konkrečiai – subalansuotų efektyvumo rodiklių sistemos yra svarbi analitinė technika, įtraukianti ne tik aukščiausią valdymo lygį į korporatyvinės strategijos, strateginių verslo vienetų strategijos formavimą, bet ir žemesnius valdymo lygius, kurie kaip tik yra atsakingi už jos įgyvendinimą. Subalansuotų efektyvumo rodiklių sistemos sėkmingumą parodė šios sistemos įdiegimas ir naudojimas daugelio pasaulio kompanijų ir tai, kad pati sistema buvo pripažinta viena iš strateginės vadybos analitinių technikų. Ši siste-

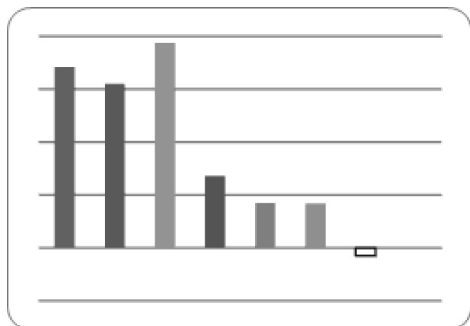
ma taip pat yra viena iš strategiškai orientuotos veiklos vertinimo, t.y. šiuolaikiškų – naujo požiūrio į veiklos vertinimą vadybos „stilių“, patraukusių verslo įmonių vadovų ir apskritai verslininkų dėmesį siekiant jas adaptuoti praktinėje veikloje. Nors mokslinėje literatūroje šie klausimai aptariami teoriniu lygmeniu, tačiau pasigendama gilesnių tikslinių empirinių tyrimų, kurie atvertų mokslinių studijų tobulinimo galimybes bei potencialių tyrimų ateityje kryptis, praturtintas daugialypiais verslo situacijų vertinimo aspektais.

Plėtojant mokslinius tyrimus, mėginama atskleisti strategiškai orientuotos veiklos vertinimo teikiamą naudą ir parodyti išryškėjusių problemų sprendimų kelius ir būdus veiklos finansinių ir nefinansinių rodiklių efektyvumui gerinti perspektyvos požiūriu, t. y. pateikti sprendimus racionaliam verslo valdymui ir atskirai paėmus-strategijos valdymui. Siekiant išsiaiškinti verslo įmonės strateginio planavimo kaip konkurencinio pranašumo didinimo priemonės naudojimo teikiamą naudą norint šiuos planus paversti į tikslų ir operatyvių veiksmų sistemą, tenka ieškoti grįžtamojo ryšio tarp strategijos ir individualaus darbuotojo, verslo vieneto, korporatyvinio lygio tikslų įgyvendinimo ir jų kontroliingo. J.Mackevičius (2003) monografijoje nurodo, kad atskyrus iš įmonės ūkinės veiklos analizės kaip savarankišką rūšį valdymo analizę, pagerėtų valdymo apskaitos informacijos panaudojimas įmonės techninio organizacinio lygio, gamybos išteklių naudojimo, produkcijos apimtys, rinkodaros sistemos ir kitų valdymo analizės elementų tyrimuose. Sprendimų pagrindimui būtina remtis finansinės apskaitos duomenimis, kurie, integruojant juos į strategiškai orientuotos veiklos vertinimo metodus, tampa pirminiu informacijos šaltiniu priešasties – pasekmės ryšiams identifikuoti ir struktūriniais sprendimams parengti. Svarbu, kad strateginis planavimas turėtų nukreipti strateginį vadovavimą reikiama linkme ar suteikti specifinę veiklos kryptį tokioms sritims kaip rinkodara, finansai, žmonių išteklių vadyba, informacinių technologijų plėtra.

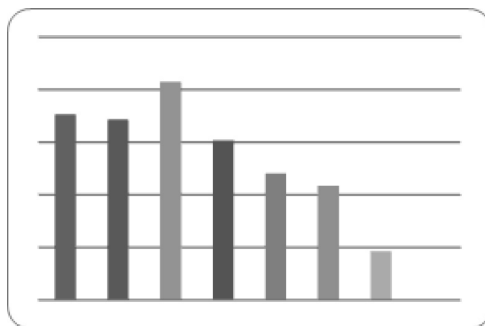
Tyrimu mėginama atskleisti veiklos vertinimo pagal subalansuotų efektyvumo rodiklių metodo naudingumą valdymo sprendimams rengti. Subalansuotų efektyvumo rodiklių metodo taikymas UADB „ERGO LIETUVA“ parodė jo adaptavimo skatinamąjį poveikį praktiniams valdymo sprendimams, susijusiems su pridėtinės vertės kūrimu ir jos didinimu, rengti ir įgyvendinti. Atlikti UADB „ERGO LIETUVA“ veiklos vertinimo tyrimai ir atlikta anketinė apklausa (Muckutė, 2011), parodė subalansuotų veiklos vertinimo rodiklių metodo praktinio taikymo skirtingiems kokybiškiems valdymo sprendimams priimti reikalingumą ir jų stiprią koreliaciją su įmonės veiklos rezultatais. Siekiant išsiaiškinti, kokia sukuriama vertė akcininkams, naudinga palyginti ir finansinius rodiklius ir įvertinti klientų, darbuotojų pasitenkinimą, kad būtų galima operatyviai atlikti pakeitimus, didinančius įmonės operacijų efektyvumą.

Tipinės veiklos pelningumo rezultatai ir jų palyginimas parodė, kad pelningumas lyginamaisiais laikotarpiais yra mažėjantis. Aukščiausias pelningumas (7,74 %) pasiektas 2009 metais, kai tuo tarpu 2010 metais jis krito ir tesudarė 0,29% (žr. 1 pav.).

Grynasis pardavimų pelningumas analizuojamu laikotarpiu buvo aukščiausias 2009 metais, tačiau vėlesniais metais mažėjo ir 2010 metais siekė 1,8 proc. (žr. 2 pav.). Investicijų grąža (ROI) daugiausiai siekė 2009 metais – 4,16 proc., 2010 metais – 3,1 proc. (žr. 3 pav.). Nors investicijų pelningumas nėra didelis, tačiau, analizuojant pelno prieš apmokestinimą sudedamąsias, investicinis pelnas yra reikšminga sudėtinė pelno dalis. Nuosavo kapitalo grąža analizuojamu laikotarpiu pastoviai mažėjo ir 2010 metais tesiekė 5 proc. (žr. 4 pav.).

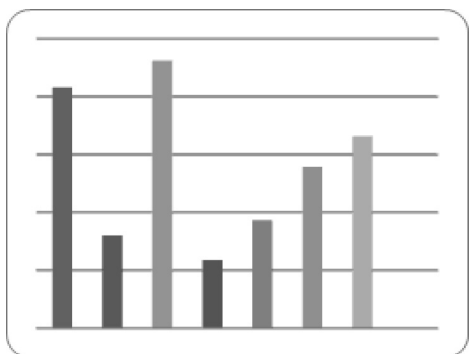

1 PAV. UADB „ERGO LIETUVA“ tipinės veiklos pelningumas (Finansinės...)

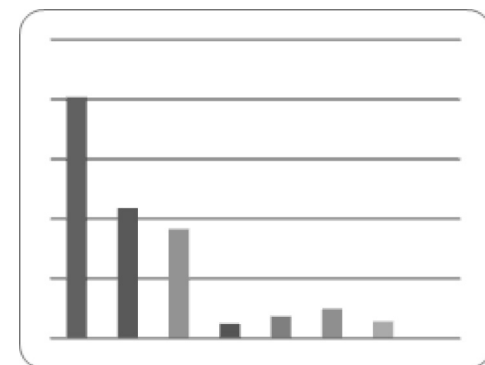

2 PAV. UADB „ERGO LIETUVA“ grynasis pardavimo pelningumas (Finansinės...)

Galima daryti prielaidą, kad pastebimą tipinės veiklos pelningumo sumažėjimą lėmė, ne tik sumažėjusi pasirašytų įmokų suma, bet ir didėjančios išlaidos, susijusios su išmokomis, įvykus draudiminiams įvykiams, bei neefektyvus veiklos sąnaudų valdymas. Pelnas, tenkantis vienai akcijai lyginamais laikotarpiais parodė jo mažėjimą, nors UADB „ERGO LIETUVA“ akcijų skaičius nesikeitė ir sudarė 15 109 vnt. paprastųjų vardinių akcijų, 1 000 Lt nominalios vertės. Taigi 2009 metais buvo didžiausias pelnas tenkantis vienai akcijai – 912,89 Lt, o mažiausias 2010 metais. – 134,44 Lt (Finansinės....). Šis akcininkams labai svarbus rodiklis nukreipia ieškoti kelių ir būdų, kaip padidinti bendrovės sukuriamą vertę akcininkams? Iškilusiai problemai spręsti, reikiamam pajamų augimui užtikrinti būtina įvertinti klientų –vartotojų grupę pagal atrinktus rodiklius.

3 PAV. UADB „ERGO LIETUVA“ investicijų grąža (Finansinės...)

4 PAV. UADB „ERGO LIETUVA“ nuosavo kapitalo grąža (Finansinės...)

Klientų grupės rodiklių analizė parodė, kad UADB „ERGO LIETUVA“ klientai yra gerai susipažinę su draudimo paslaugų produktais, net 83% apklaustų klientų yra patenkinti draudimo sąlygomis, o draudimo paslaugų kaina patenkinti 76% apklaustų klientų. Atliktas klientų lojalumą ir pasitenkinimą kiekybinis tyrimas (apklausa) padėjo atskleisti emocinį klientų lojalumo laipsnį. Galima teigti, kad respondentai teikia pirmenybę UADB „ERGO LIETUVA“ draudimo bendrovei, netgi įvertinę alternatyvius pasiūlymus.

Svarbiausiais kriterijais, pagal kuriuos klientas pasirinko bendrovę, buvo išskirti tokie kaip geras kainų ir draudimo sąlygų santykis (72 proc. respondentų), patikimumas (38 proc. respondentų), žinomumas (34 proc. respondentų). Pagal kitus kriterijus, daugiausia respondentų paminėjo lojalumo kriterijų, t.y. emocinį lojalumą (76 proc. respondentų) ir elgsenos lojalumą (56 proc. respondentų). Atsakydami į klausimą, ar patenkinti draudimo paslaugų kaina, darbuotojų aptarnavimo kokybe ir draudimo sąlygomis, respondentai geriausia įvertino pasitenkinimą darbuotojų aptarnavimo kokybe (87 proc. respondentų) ir draudimo sąlygomis (83 proc. respondentų), paslaugų kainą teigiamai vertino 76 proc. respondentų.

Vertintos bendrovės darbuotojų ir vidinių procesų sritys. Atliktas darbuotojų lojalumo ugdymo ir darbuotojų kompetencijų tobulinimo tyrimas parodė, kad netgi 73 proc. apklaustų darbuotojų darbo nenorėtų keisti. Tai rodo, kad šie darbuotojai, ypač dirbantys bendrovėje 6 metus ir daugiau yra patenkinti darbu ir yra lojalūs. Norint išlaikyti konkurencingumą, pasiekti geriausių rezultatų, reikalinga profesionali ir kompetentinga komanda, kurią galima sukurti ne tik kruopščiai atsirenkant, bet ir apmokant ir investuojant į turimus darbuotojus, suteikiant jiems ne tik darbo vietą, bet ir suteikiant profesinių įgūdžių, leidžiančių efektyviai atlikti savo darbą. Numatytus projekte (Paraiškos....) įmonės darbuotojų mokymus, suskirstytus į atitinkamas kryptis kaip įvairių vadovavimo įgūdžių ugdymas, pardavimų įgūdžių stiprinimas, darbo su klientais įgūdžių ugdymas, klientų aptarnavimo gerinimas, ir bendravimo įgūdžių lavinimas leis sumažinti darbuotojų kaitą, pagerinti teikiamų paslaugų kokybę, tobulinti įmonės darbuotojų įgūdžius, susijusius su darbo specifika, mokėjimu vadovauti naujiems darbuotojams, juos įtraukti bei motyvuoti.

Atlikta veiklos vertinimo rodiklių analizė išryškino egzistuojantį ryšį tarp bendrovės strateginių tikslų ir strateginių sprendimų, remiantis ne vien finansiniais, bet ir nefinansiniais rodikliais. Finansinis bendrovės veiklos vertinimas sudaro prielaidas efektyvesniam jos valdymui, tačiau jį būtina vertinti integruojant klientų, vidinių procesų ir žmogiškųjų išteklių rodiklius perspektyvos požiūriu. Efektyvesniam veiklos vertinimo procesui užtikrinti ir bendram įmonės konkurencingumui didinti būtina visas veiklos vertinimo sritis susieti su bendrais įmonės tikslais ir strategija. Veiklos vertinimo priemonė turi padėti identifikuoti tobulintinas organizacijos vietas ir skatinti nepaliaujamą bendrovės veiklos tobulinimą akcentuojant veiklos vertinimo sistemoje rodiklių priežastinius ryšius kaip sisteminę priemonę įgyvendinant nuo aukščiausio iki žemiausio valdymo lygių strateginius sprendimus ir užsitikrinant ilgalaikius konkurencinius pranašumus. Nuolatinis strateginių pranašumų ieškojimas siekiant pridedamosios vertės didinimo, pasinaudojant subalansuotų efektyvumo rodiklių sistemos galimybėmis, leidžia surasti efektyviausią būdą bendrovės strategijai įgyvendinti. Vertės kūrimo proceso valdymo sprendimai turėtų būti formuojami kaip finansinių ir nefinansinių požiūrių sintezė, atspindinti galimų strateginių trajektorijų projektavimą ir jų įgyvendinimą.

IŠVADOS

- Verslas, veikiantis greitai kintančioje globalios rinkos erdvėje ir itin reiklų klientų ir augančių jų lūkesčių dinamiškoje aplinkoje, gali būti suprantamas kaip neabejotinai sudėtinga, agreguota į vieną visumą sistema.
- Žvelgiant iš įmonės strateginės perspektyvos ir taikant verslo sisteminių suvokimą, vienijantis dalykas yra tai, kad conceptualus veiklos vertinimo aiškinimas orientuo-

tas į visaapimančių finansinių ir nefinansinių rodiklių suvedimą į vieną sistemą, padedančią atskleisti egzistuojantį tarpusavio ryšį tarp veiklos vertinimo ir strateginės vadybos bei nukreipiančios į naujų strateginių galimybių, padedančių išsiskirti iš konkurentų, paiešką.

- Konkurencijos intensyvumas ir ryškėjanti savalaikių strateginių sprendimų priėmimo svarba, atskleidė būtinumą išsiaiškinti įmonės veiklos valdymo visuose jos lygiuose pozityvių ir negatyvių rezultatų priežastis, išskirti efektyvios veiklos konkurencingumo šaltinius ir atpažinti neefektyvios veiklos sritis, jas eliminuoti ir taip, surinktos visaapimančių informacijos pagrindu, sukurti kompleksiška, strategiškai orientuotą veiklos vertinimo sistemą.
- Rodiklių subalansavimas veiklos vertinimo sistemoje duoda naudą strategijos atnaujinimui siekiant veikti integruotoje rinkoje, nukreipiant įmones ieškoti metodų, padedančių efektyviai išnaudoti išteklius, esmines kompetencijas ir strateginį pajėgumą, būtinus įmonės strategijoms sustiprinti
- Empirinių tyrimų rezultatai parodė veiklos vertinimo pagal subalansuotą veiklos vertinimo rodiklių metodą UADB „ERGO LIETUVA“ reikalingumą strateginio valdymo sprendimams rengti ir jiems įgyvendinti.
- Veiklos vertinimo priemonė turi padėti identifikuoti tobulintinas organizacijos vietas ir skatinti nepalaujamą bendrovės veiklos tobulinimą akcentuojant veiklos vertinimo sistemoje rodiklių priežastinius ryšius kaip sisteminę priemonę įgyvendinant nuo aukščiausio iki žemiausio valdymo lygių strateginius sprendimus ir užsitikrinant ilgalaikius konkurencinius pranašumus.

LITERATŪRA

1. Christauskas Č., Kazlauskienė V. (2009). Modernių veiklos vertinimo sistemų įtaka įmonės valdymui globalizacijos laikotarpiu. *Ekonomika ir vadyba*. Nr. 14, p. 715–722.
2. Crowther, D. E. (1996), “Corporate performance operates in three dimensions”, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 11 No. 8, p. 4–13
3. Finansinės ataskaitos 2007–2011 – <http://www.ergo.lt/lt/pages/finansines-ataskaitos>
4. Gimžauskienė E. (2007). Organizacijų veiklos vertinimo sistema. Kaunas: Technologija, 85 p.
5. Ghobadian, A, Ashworth, J. (1994), “Performance measurement in local government – concept and practice”, *International Journal of Operations & Production Management*, Vol. 14, No. 5, pp. 35–51.
6. Grondskis G., Staškevičius J.A., Zemkauskas A. (2001). Organizacijos veiklos vertinimo sistema. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Nr. 20. p. 89–99.
7. Jatuliavičienė, G., Kučinskienė M.. (2010). Competitiveness and innovation synthesis in the integrated global economy. *Ekonomika: Mokslo darbai*, Vol. 89(2), p. 76–94 p.
8. Kaplan, R., S. & Norton, D., P. (1996), *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*, Boston, Harvard Business School Press.
9. Kaplan, R., S. & Norton, D., P. (2001), *The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*, Boston, Harvard Business School Press.
10. Kaplan, R., S. & Norton, D., P. (2004), *Strategy Maps: Converting Intangible Assets into Tangible Outcomes*, Boston, Harvard Business Press.
11. Kaplan, R., S. & Norton, D., P. (2008), *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*, Boston, Harvard Business Press.

12. Kučinskienė, M., Jatuliavičienė, G. (2004). Integrating analytical techniques with business strategic decision-making. *Ekonomika: Mokslo darbai*, Nr.66. Vilniaus universiteto leidykla, p. 19–29.
13. Kučinskienė, M., Jatuliavičienė, G. (2006). Konkurencinio pranašumo siekis atviroje rinkoje: globalizacijos kontekstas. International conference „Business development possibilities in the new European area“, 21–22 September, 2006, Vilnius, Lithuania. Scientific proceedings, Part I.Vilnius university, Faculty of Economics. 2006. P. 251–260.
14. Lakis V., Mackevičius J., Gaižauskas L. (2010). *Valdymo apskaita: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 362 p.
15. Mackevičius, J. (2003). *Valdymo apskaita: koncepcija, metodika, politika*. Vilnius: TEV.
16. McNair, C.J, Lynch, R.L, Cross, K.F. (1990). Do financial and non-financial performance measures have to agree?, *Management Accounting*, Vol. LXXII No. 5, pp. 28–36.
17. Mikulis J. (2003). Veiklos matavimas – ne tik finansiniais rodikliais. Prieiga per internetą: http://www.dekona.lt/index.php?page_id=8&news_id=13 [Žiūrėta 2011-11-09].
18. Muckutė, R. (2011). Subalansuotų efektyvumo rodiklių sistemos panaudojimas UADB „ERGO LIETUVA“ siekiant įgyti konkurencinį pranašumą rinkoje. Magistro darbas (VU). Verslo vadybos programa. PDF versija.
19. Paraiškos SFMIS Nr. Trumpas projekto aprašymas 1 VP1-1.1-SADM http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/esfa/failai/viesinimas_po_adm_.pdf
20. Schalkwyk, J. C. (1998). Total quality management and the performance measurement barrier”. *The TOM Magazine*. Vol. 10, Issue: 2. pp. 124–31
21. Slatkevičienė G., Vanagas P. (2001). *Veiklos kompleksinio vertinimo sistema: sudarymo teorija ir metodai*. Kaunas: Technologija., 57 psl.

SYSTEMIC ACTIVITY EVALUATION: SYNTHESIS OF FINANCIAL AND NON-FINANCIAL APPROACHES

Marija Kučinskienė, Gražina Jatuliavičienė

Summary

The article aims to show that business strategic management becomes increasingly oriented to a customer and better satisfaction of its wants and needs. The main prerequisite for finding new ways is effective strategic decision making, related with new ways of business processes methods and creation of strategic plans which implementation – conversion to effective system of operational activities – would help not only to attract new customers but also to retain present ones. From holistic point of view, systemic activity evaluation and planning highlights importance of balanced scorecard indices system, integrating financial and non-financial indices, such as relations with clients, business internal processes, human resources, application of experience and effectiveness of its results for chosen strategy implementation. Empirical research revealed that performance measurement system should help to identify problematic activity areas and to promote continuous improvement of company's value chain system indices as systemic mean for strategic decision-making implementation from the highest to lowest levels of management thus providing sustainable competitive advantages.

„APGAULĖS TRIKAMPIO“ MODELIO PANAUDOJIMO GALIMYBĖS NUSTATANT APGAULĖS FINANSINĖSE ATASKAITOSE

Skirmantė Kuktaite

II kurso magistrantė, Aleksandro Stulginskio universitetas, Universiteto g. 10,
LT-53361, Akademijos mstl., Kauno r., s.kuktaite@gmail.com

Aurelija Kustienė

docentė, Aleksandro Stulginskio universitetas, Universiteto g. 10,
LT-53361, Akademijos mstl., Kauno r., kustiene.aurelija@gmail.com

---

Anotacija. Straipsnyje keliamas tikslas – ištirti „apgaulės trikampio“ modelio panaudojimo galimybes nustatant apgaules finansinėse ataskaitose. Siekiant šio tikslo išanalizuotos skirtingos apgaulių sampratų interpretacijos ir nustatyti esminiai apgaulių bruožai; išanalizuoti įspėjamieji signalai, kurie galėtų reikšti apgaulių buvimą finansinėse ataskaitose, ir nustatyta, kad auditoriai, žinodami svarbiausius įspėjamuosius signalus, gali efektyviau ir nuosekliau įvertinti reikšmingo iškraipymo riziką. Tyrimo metu nustatyta, kad apgaulės finansinėse ataskaitose atsiranda dėl trijų sąlygų: skatinimo (spaudim), požiūrio (pateisinimo) ir galimybės. Šias sąlygas ir jų tarpusavio sąveiką apjungiantis „apgaulės trikampio“ modelis yra svarbi priemonė, padedanti auditoriams atskleisti apgaules finansinėse ataskaitose. Apgaulės atsiradimo supratimas minėtų trijų sąlygų kontekste gali suteikti auditoriui daugiau profesinio skepticizmo vertinant apgaulių riziką.

Reikšminiai žodžiai: Apgaulė, įspėjamieji signalai, „apgaulės trikampis“.

IVADAS

Temos aktualumas. Apgaulės daro didelę žalą finansinių ataskaitų vartotojams. Didėjantis apgaulingų finansinių ataskaitų skaičius, taip pat verslo nesėkmės kelia susirūpinimą dėl įmonių finansinės atskaitomybės patikimumo. Taip pat sumažėjo ir visuomenės pasitikėjimas audito įmonėmis tai atvejais, kai atlikus auditą išorės auditoriams nepavyko gauti tinkamų įrodymų arba atpažinti įspėjamųjų signalų, kurie bylojo apie apgaulę finansinėse ataskaitose. Išorės auditoriai turi sugebėti įvertinti reikšmingo iškraipymo riziką, kuri gali atsirasti dėl apgaulės. Kad auditorius galėtų įvertinti apgaulės pavojų, apgaulės sąlygų supratimas ir įspėjamųjų signalų žinojimas yra būtinas.

Apgaulių atskleidimo ir įspėjamųjų signalų problemas nagrinėjo ir tebenagrinėja mokslininkai Lietuvoje ir kitose šalyse (Beasley, 1999; Rezaee, 2005; Coram, Ferguson, Moroney, 2006; Lakis, 2008; Yung-I Lou, 2009). Tačiau ši tema mokslininkų ištirta nepakankamai, nėra pateiktos vieningos apgaulių atskleidimo metodikos.

Tyrimo objektas – apgaulės ir jų atskleidimas naudojant „Apgaulės trikampio“ modelį.

Tyrimo tikslas – ištirti „apgaulės trikampio“ modelio panaudojimo galimybes nustatant apgaules finansinėse ataskaitose.

Tyrimo uždaviniai: 1) išanalizuoti apgaulės sampratų interpretacijas ir nustatyti esminius apgaulių bruožus; 2) išanalizuoti įspėjamuosius signalus, kurie galėtų reikšti apgaulių

buvimą finansinėse ataskaitose; 3) ištirti „apgaulės trikampio“ modelio esmę ir atskleisti jo svarbą nustatant apgaules finansinėse ataskaitose.

Tyrimo metodai: mokslinės, ekonominės ir normatyvinės literatūros analizės ir sintezės, loginės analizės, monografinis, indukcinis, grafinio vaizdavimo.

ESMINIAI APGAULIŲ BRUOŽAI

Apgaulių keliama grėsmė iki šiol nebuvo tokia didelė kaip dabar, kai finansinės ataskaitos skelbiamos viešai ir tuo remdamiesi apgaulingų finansinių ataskaitų informacijos vartotojai **gali priimti neteisingus sprendimus**.

Atestuotų apgaulių tyrėjų asociacijos (ACFE, 2009), kuri iki šiol yra didžiausia pasaulyje kovos su apgaulėmis organizacija, paskelbtų tyrimų rezultatai rodo, kad:

- 46,2 proc. apgaulių įvykdė žemesnio lygio darbuotojai, o jų padaryti nuostoliai siekė 50000 JAV dolerių;
- 17,1 proc. apgaulių padarė patys savininkai ir direktoriai, o jų padaryta didžiausia žala siekė 485000 JAV dolerių.
- 36,7 proc. apgaulių padarė įmonių vadovai, o jų padaryti nuostoliai siekė 150000 JAV dolerių.

Vaclovo Lakio (2008) nuomone, dėl apgaulių gali būti patiriami ne tik tiesioginiai, bet ir netiesioginiai nuostoliai. Tiesioginiai nuostoliai tai yra turto praradimas dėl jo pasisavinimo, o netiesioginiai nuostoliai atsiranda dėl klaidingų sprendimų priėmimo.

Analizuojant apgaulės sampratą įvairių lietuvių ir užsienio mokslininkų darbuose bei norminiuose dokumentuose sutinkami skirtingi apgaulės apibrėžimai. Išanalizavus apgaulės sampratų interpretacijas, nustatyti trys esminiai apgaulių bruožai.

Pirma, apgaule siekiama gauti neteisėtą naudą, norima apgauti ar suklaidinti finansinių ataskaitų vartotojus. Tai patvirtina įvairių autorių nuomonės:

Wang ir kiti (2006) apgaulę apibrėžė kaip tyčinį veiksma, kuris prieštarauja teisės aktams, taisyklėms, arba elgseną siekiant neteisėtai gauti finansinę naudą.

Beasley (1999) nuomone, apgaule yra tyčinis veiksmas, skirtas apgauti arba suklaidinti kitą šalį.

Rezaee (2005) teigia, kad apgaule yra sąmoningas bandymas apgauti ar suklaidinti finansinių ataskaitų vartotojus, ypač investuotojus ir kreditorius, parengus ir pateikus reikšmingai iškraipytas finansines ataskaitas. Jo teigimu, apgaulę daro nusimanantys nusikaltėliai (pvz., aukščiausios grandies vadovai, auditoriai), tai jų ketinimas ir apgavystė.

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne terminas apgaule apibrėžtas kaip veiksmai, elgesys ar žodžiai, kuriais sąmoningai norima apgauti arba suklaidinti (Dabartinės lietuvių...).

Oksfordo anglų kalbos žodyne (Oxford Concise English Dictionary) terminas apgaule apibrėžtas kaip neteisėta ir baudžiamoji apgavystė siekiant finansinių rezultatų ar asmeninės naudos.

Antra, apgaule yra tyčinis, sąmoningas ir iš anksto apgalvotas veiksmas, turintis neigiamų pasekmių. Šį apgaulės bruožą patvirtina įvairių autorių nuomonės:

Mackevičius ir Kazlauskienė (2009) apgaulę apibūdino kaip eilę apgalvotų veiksmų, dažniausiai paruoštų iš anksto. Apgaule yra sąmoningi veiksmai (Kanapickienė, 2009). Tai tiesiog bet kokia nesąžininga veikla, kuri sumažina įmonės vertę tiesiogiai arba netiesiogiai, nepaisant to, ar nusikaltėlis gavo naudos dėl savo asmeninių veiksmų, ar ne (Coram,

Ferguson, Moroney, 2006). Grundienės (2009) teigimu apgaulės finansinėse ataskaitose iškreipia tikrą ir teisingą vaizdą apie įmones. Taip klaidinami finansinių ataskaitų vartotojai, priimančys finansinius sprendimus, ir iškreipiama rinkos ekonomika. 240-ame tarptautiniame audito standarte (toliau TSA) (2009) akcentuojama, kad *apgaulė* yra vieno ar kelių vadovybei priklausančių asmenų, už valdymą atsakingų asmenų, darbuotojų ar trečiųjų šalių tyčinis veiksmas, kuriuo siekiama įgyti neteisėtą ar nepelnytą pranašumą.

Trečia, vienas ar keli įmonės vadovai, darbuotojai ar trečiosios šalys gali būti įtarti darant apgaulės. Beasley (1999) atskleidė, kad įmonių vyriausi vadovai, vyriausi finansų vadovai buvo susiję su apgaulingomis finansinėmis ataskaitomis. Be to, su apgaulėmis buvo susiję ir kiti asmenys: padalinių vadovai, valdybos nariai, vidaus ir išorės auditoriai. Iš to galima daryti išvadą, kad dauguma apgaulių įvyksta bendradarbiaujant, paskatinant, pritariant aukščiausiems vadovybės nariams. Kanapickienė (2009) pabrėžė, kad vadovų daromos apgaulės yra stambios, o finansinės ataskaitos reikšmingai iškraipomos.

Dažniausiai apgaulės finansinėse ataskaitose pasireiškia, kai įmonių vadovai nepaiso organizacijos vidaus kontrolės. Paprastai tokios apgaulės susijusios su tyčiniu apskaitos įrašų iškraipymu, sandorių klastojimu. Nepriklausomai nuo to, kaip pasireiškia apgaulė, paprastai ją sudėtinga atskleisti išorės auditoriams, nes nusikaltėliai imasi priemonių siekiant sąmoningai nuslėpti pažeidimus. Atsižvelgiant į apgaulių finansinėse ataskaitose atskleidimo sudėtingumą, reikia išplėsti audito procedūras skirtas aptikti apgaulės (Knapp C.A., Knapp M.C., 2001).

Apibendrinant galima teigti, kad apgaulė yra sąmoningas, tyčinis veiksmas, kuriuo siekiama gauti neteisėtą naudą, norima apgauti ar suklaidinti finansinių ataskaitų vartotojus. Praktinė patirtis rodo, kad dažniausiai apgaulės finansinėse ataskaitose padaromos, kai organizacijoje nėra veiksmingos vidaus kontrolės sistemos.

ĮSPĖJAMIEJI SIGNALAI DĖL APGAULIŲ FINANSINĖSE ATASKAITOSE

Didėjantis apgaulingų finansinių ataskaitų skaičius sukėlė susirūpinimą dėl įmonių finansinės atskaitomybės patikimumo, todėl labai svarbu šių problemų sprendimui sutelkti dėmesį į apgaulių atskleidimą ir jų prevenciją.

Kaip teigia užsienio mokslininkai Persons (1995) ir Kaminski (2004), per pastaruosius du dešimtmečius mokslininkų ir praktikų dėmesys apgaulingos finansinės atskaitomybės srityje išaugo. Albrecht ir Romney (1986) paskelbė pirmąjį mokslinį darbą, kuriame aprašė savo atliktą empirinį tyrimą ir pasiūlė apgaulių atskleidimui naudoti *įspėjamuosius signalus* (ang. red flag). DiNapoli (2000) *įspėjamuosius signalus* apibūdina kaip sąlygų (aplinkybių), kurios yra neįprastos dėl savo pobūdžio arba skiriasi nuo įprastinės veiklos, visumą. Tai yra signalas, kad kažkas yra neįprasta, todėl reikia jį ištirti išsamiau. Įspėjamieji signalai nerodo kaltumo ar nekaltumo, bet jie gali apsaugoti kaip įspėjamieji ženklai nuo tolesnių apgaulių.

Albrecht ir Romney (1986) atlikto tyrimo metu buvo patikrinti 87 įspėjamųjų signalų santykiniai dažnumai tiek apgaulingose, tiek neapgaulingose finansinėse ataskaitose. Tik maždaug trečdalis šių įspėjamųjų signalų buvo nustatyti kaip statistiškai reikšmingi prognozuojant apgaulės. Be to, nustatyta, kad daugelis įspėjamųjų signalų buvo susiję su vadovybės asmeninėmis savybėmis ir kad daugeliui įmonių būdingos aplinkybės (pvz., verslo operacijos labai blogėjo) buvo nereikšmingos.

Bell ir Carcello (2000) atliko mokslinį tyrimą, kuriame anketinės apklausos būdu apklausė išorės ir vidaus auditorius; tyrime jie panaudojo daug kintamųjų, t.y. 47 įspėjamuo-

sius signalus dėl apgaulių finansinėse ataskaitose ir visas galimas jų sąveikas. Šių mokslininkų atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad pagrindiniai įspėjamieji signalai buvo: silpna vidaus kontrolė, nesąžininga vadovybė, nuosavybės statusas, agresyvus požiūris į finansinės atskaitomybės sudarymo procesą.

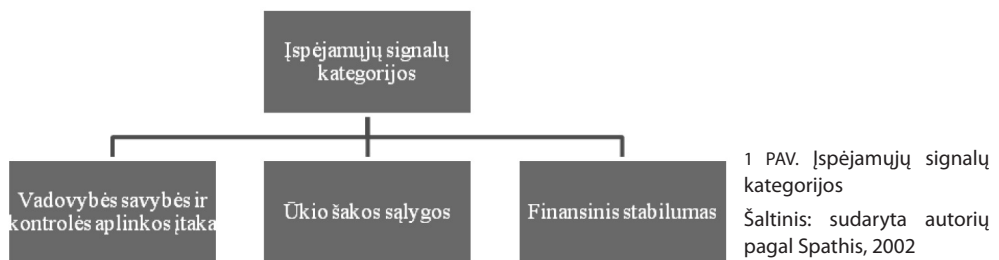
Heiman-Hoffman (1996) atliko mokslinį tyrimą, kuriame 130 praktikuojančių auditorių buvo paprašyta įvertinti įspėjamųjų signalų svarbumą pagal pateiktą sąrašą. Apklausti auditoriai teigė, kad kliento nesąžiningumas buvo svarbiausias įspėjamasis signalas. Be to, auditorių nuomone, silpna vidaus kontrolės sistema – tai kitas labai svarbus įspėjamasis signalas.

Spathis (2002) nuomone, įspėjamieji signalai, kurie rodo apgaulės finansinėse ataskaitose, gali būti suskirstyti į tris kategorijas (1 pav.).

Vadovybės savybės ir kontrolės aplinkos įtaka. Vadovybės savybės susijusios su vadovybės sugebėjimais, stiliumi ir požiūriu į vidaus kontrolę ir pačiu finansinės atskaitomybės procesu.

Ūkio šakos sąlygos. Jos apima ekonominę aplinką, kurioje subjektas veikia.

Finansinis stabilumas. Finansinis stabilumas siejasi su ūkio subjekto ir jo sandorių sudėtingumu, ūkio subjekto finansine būkle ir pelningumu. Pavyzdžiui, svarbūs susijusių šalių sandoriai, kurie neatitinka įprastinio verslo, arba susiję subjektai nėra audituoti, arba audita atlieka kita įmonė.

Albrecht (1996) įspėjamuosius signalus skirsto į dar smulkesnes kategorijas. Jo nuomone, gali būti išskirtos šešios įspėjamųjų signalų kategorijos, kurios turėtų įspėti auditorius apie apgaulę: 1) apskaitos anomalijos; 2) vidaus kontrolės simptomai; 3) analitinės anomalijos; 4) gyvenenos simptomai; 5) elgesio simptomai; 6) nusiskundimai.

Straipsnio autorių nuomone, auditorius turi žinoti esminius apgaulių bruožus, būti susipažinęs su apgaulių padarymo būdais ir suprasti, kurie įspėjamieji signalai galėtų įspėti apie jų buvimą. Nors įspėjamieji signalai nėra patikimas apgaulės požymis, tačiau jais pasinaudojant galima suformuluoti ir pateikti audituojamai įmonei klausimus, kurie padėtų auditoriams nustatyti apgaulių buvimą ar nebuvimą finansinėse ataskaitose.

„APGAULĖS TRIKAMPIO“ MODELIO ESMĖ IR SVARBA

240-ajame TSA (240 TSA, 2009) ir 99-ajame JAV audito standarte (SAS No. 99, 2002) pateikti rizikos veiksnių, dėl kurių atsiranda apgaulės finansinėse ataskaitose, pavyzdžiai, kurie dar sukirstyti į tris grupes pagal juos lemiančias aplinkybes (sąlygas).

99-ame SAS (SAS nr. 99, 2002) nurodyta, kad apgaulė gali įvykti dėl tokių trijų sąlygų. *Pirma*, vadovybės ar kitų darbuotojų skatinimas arba spaudimas, kuris turi įtakos padaryti apgaulę. *Antra*, galimybės, pavyzdžiui, neveiksminga vidaus kontrolė, kuri neužkerta kelio

apgaulių atsiradimui. *Trečia*, požiūris, kuris leidžia asmenims sąmoningai ir tyčia padaryti apgaulę. Tačiau net ir sąžiningi asmenys gali padaryti apgaulę, jeigu jiems daromas spaudimas. Nepaisant to, kad apgaulė yra visada slepiama ir sunkiai aptinkama, auditorius gali nustatyti įvykius arba sąlygas, kurios rodo skatinimą (spaudimą); galimybes ir požiūrį (pateisinimą).

240-ajame TSA atskirai pateikti veiksmų, susijusių su dviem apgaulių rūšimis, t.y. apgaulinga finansine atskaitomybe ir turto pasisavinimu, pavyzdžiai. Kiekvienos apgaulės rūšies veiksniai yra smulkiau grupuojami pagal tris sąlygas, kurios paprastai yra esant reikšmingiems informacijos iškraipymams dėl apgaulės: paskatos (spaudimas), galimybės ir požiūris (pateisinimas).

Casabona ir Grego (2003) teigimu, 99-ame SAS pateikta daugiau paaiškinimų apie tai, kaip išorės auditorius turi planuoti ir atlikti auditą, kad gautų pakankamą užtikrinimą apie tai, ar finansinėse ataskaitose nėra reikšmingų iškraipymų dėl klaidų arba apgaulių.

Albrecht W., Albrecht C. ir Albrecht C. (2008) nuomone, 99-as SAS nuostatos padeda išorės auditoriams geriau atskleisti apgaulės, tačiau auditoriai negali taip paprastai nustatyti, kada žmonės sako tiesą, ar finansinės ataskaitos yra apgaulingos, ar buvo sukurti fiktyvūs dokumentai. Minėtų mokslininkų atliktas tyrimas parodė, kad išorės auditoriams dar reikia rekomendacijų dėl apgaulių atskleidimo.

Straipsnio autorių nuomone, tiek 240-ajame TSA, tiek ir 99-ajame SAS išvardintus rizikos veiksmus galima suskirstyti į grupes atsižvelgiant į juos lemiančias sąlygas:

- 1) skatinimą arba spaudimą;
- 2) galimybes;
- 3) požiūrį arba pateisinimą.

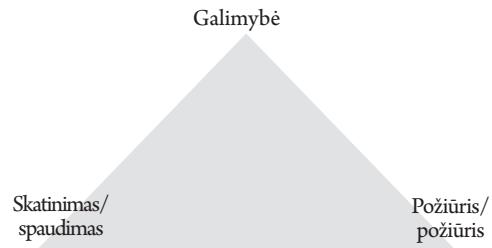
Šios trys sąlygos įvairių mokslininkų darbuose (Loebbecke, Eining, Willingham, 1989; Coleman, 2001; Heim, 2002; Montgomery ir kt., 2002; Yung-I Lou, 2009) įvardintos kaip „apgaulės trikampus“, „apgaulės trikampio“ modelis ir pan. Tai galima pavaizduoti schematiškai (2 pav.).

Montgomery, Beasley ir kt. (2002) nuomone:

- skatinimas/spaudimas suprantamas kaip vadovybės spaudimas ar paskata melagingai tvirtinti finansines ataskaitas;
- galimybė – tai aplinkybės, kurios sudaro sąlygas padaryti reikšmingų iškraipymų apskaitoje;
- požiūris/pateisinimas – tai požiūris, pobūdis ar tam tikros vertybės, kurios leidžia vienam ar keliems asmenims sąmoningai ir apgalvotai padaryti nesąžiningą veiksmą, ar situacija, kurioje asmenys gali pasiteisinti darydami nesąžiningą veiksmą.

Straipsnio autorių nuomone, apgaulės atsiradimo supratimas trijų aptartų sąlygų kontekste gali suteikti auditoriui daugiau profesinio skepticizmo vertinant apgaulių riziką.

Neteisingų atskleidimų finansinėse ataskaitose išaiškinimui auditoriai ieško tam tikrų ženklų, kurie išduotų galimą sukčiavimą. Singleton (2010) nuomone, kruopštus „apgaulės trikampio“ analizavimas pateikia atitinkamas nuorodas.

2 PAV. „Apgaulės trikampio“ modelis

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Loebbecke, Eining, Willingham, 1989; Coleman, 2001; Heim, 2002; Montgomery ir kt., 2002; Yung-I Lou, 2009; 240 TSA; 99 SAS

Yung-I Lou (2009) teigia, kad „apgaulių trikampis“ parodo spaudimą padaryti apgaulę, galimybę atlikti apgaulę ar požiūrį, pateisinantį apgaulės. Įvykiai ir aplinkybės yra nurodytos kaip apgaulių rizikos veiksniai. Nors šie apgaulių rizikos veiksniai nebūtinai reiškia apgaulių buvimą, jie dažnai parodo aplinkybes, kurioms esant gali įvykti apgaulės.

Loebbecke, Eining ir Willingham (1989) suformulavo apgaulių prognozavimo modelį, apibrėžiantį daugybę rizikos veiksnių. Taip pat minėti autoriai sukūrė apgaulingos finansinės atskaitomybės vertinimo modelį, kuris apima pagrįstą procesą vertinant apgaulės atsiradimo tikimybę. Jie teigė, kad apgaulės finansinėse ataskaitose atsiranda dėl trijų esminių dalykų: sąlygų, motyvacijos ir požiūrio, ir siūlo atskirai įvertinti apgaulių atsiradimo tikimybę, apgaulingą finansinę atskaitomybę ir turto pasisavinimą.

Heim (2002) nuomone, auditoriams patartina nepaisyti auditoriaus praeities santykių su klientu, ar išankstinio vertinimo apie vadovybės sąžiningumą ir vientisumą.

Kanapickienės (2009) nuomone, apgaulės trikampį reikia analizuoti pagal:

- 1) darbuotojų požiūrį į apgaulės;
- 2) motyvus arba spaudimą įvykdyti apgaulę,
- 3) sąlygas, kurioms susiklosčius, galima įvykdyti apgaulę.

Hegazy ir Kassem (2010) nuomone, daugiausia apgaulių padaroma dėl vidaus kontrolės trūkumo (galimybė), noro gyventi prabangiai (skatinimas/paskatinimas), nusikaltėlių supratimo (požiūris/pateisinimas). Šių mokslininkų atlikto tyrimo rezultatai liudija, kad daugiausia apgaulių buvo aptikta atsitiktinai.

Sukūrus „apgaulės trikampį“ pradžioje jis buvo naudojamas paaiškinti apgaulės reiškinį, vėliau trikampis pradėtas naudoti kaip daugelio specialistų pritaikytas modelis siekiant atskleisti apgaulės. Coleman (2001), aiškindamas „apgaulės trikampio“ modelio aspektus teigia, kad:

- skatinimas ir spaudimas yra varomoji jėga asmenims padaryti ekonominius nusikaltimus;
- požiūris/pateisinimas reiškia galimybę racionalizuoti savo elgesį pateisinant veiksmus, kurių ėmėsi; gali būti išskiriami ir charakterio bruožai, kurie sukelia nusikalstamą elgesį, tai arba polinkis į riziką, arba gobšumas;
- galimybė reiškia, kad yra sąlygos padaryti nusikaltimą; silpna vidaus kontrolės sistema dažnai sukuria galimybę padaryti apgaulės.

Coleman (2001) nustatė, kad trys „apgaulės trikampio“ sąlygos veikia vienos kitas. Esant daugiau „galimybių“ apgaulėi padaryti, mažiau įtakos turi „spaudimas“ ir „požiūris“. Kuo didesnis „spaudimas“ jaučiamas, tuo mažiau „galimybių“ reikia. **Taigi, galima daryti išvadą, kad** žinant apgaulių trikampio sąlygas galima sumažinti pastangas padaryti apgaulę. Todėl auditoriui labai svarbu žinoti ne tik „apgaulės trikampio“ sąlygas, bet suvokti ir jų tarpusavio sąvaiką.

Apibendrinant galima teigti, kad planuojant kiekvieną auditą, svarbu įvertinti klaidų ir apgaulių riziką. Atliekant rizikos vertinimą dėl apgaulės, auditoriai turėtų suvokti, kad apgaulę apima trys sąlygos: galimybė, skatinimas/spaudimas, požiūris/pateisinimas, kurios žinomos kaip apgaulės trikampis.

Išanalizavus „apgaulės trikampio“ modelio esmę apibendrinant galima teigti, kad jis yra svarbi priemonė, padedanti auditoriams atskleisti apgaulės finansinėse ataskaitose. Apgaulės atsiradimo supratimas trijų aptartų sąlygų kontekste gali suteikti auditoriui daugiau profesinio skepticizmo vertinant apgaulių riziką.

IŠVADOS

1. Apgaulė – tai sąmoningas, tyčinis veiksmas, kuriuo siekiama gauti neteisėtą naudą, norima apgauti ar suklaidinti finansinių ataskaitų vartotojus. Dažniausiai apgaulės finansinėse ataskaitose padaromos, kai organizacijoje nėra veiksmingos vidaus kontrolės sistemos
2. Įspėjamieji signalai – tai neįprastos aplinkybės, kurios signalizuoja apie apgaulių buvimą finansinėse ataskaitose. Nors įspėjamieji signalai nėra patikimas apgaulės požymis, tačiau jais pasinaudojant galima suformuluoti ir pateikti auditoriojamai įmonei klausimus, kurie padėtų auditoriams nustatyti apgaulių buvimą ar nebuvimą finansinėse ataskaitose. Atsižvelgdamas į įspėjamuosius signalus auditorius gali įvertinti reikšmingo iškraipymo riziką efektyviau ir nuosekliau.
3. Nustatyta, kad apgaulės finansinėse ataskaitose atsiranda dėl trijų sąlygų: galimybės, skatinimo/spaudimo, požiūrio/pateisinimo. Šias sąlygas apjungiantis „apgaulės trikampio“ modelis yra svarbi priemonė, padedanti auditoriams atskleisti apgaulės finansinėse ataskaitose. Apgaulės atsiradimo supratimas trijų sąlygų kontekste gali suteikti auditoriui daugiau profesinio skepticizmo vertinant apgaulių riziką.

LITERATŪRA

1. Albrecht, W. S. (1996). Employee fraud. *Internal Auditor*, Vol. 53, issue 5, p. 26–36.
2. Albrecht, W., Albrecht, C., Albrecht, Conan. (2008). Current trends in fraud and its detection. *Information security journal: A global perspective*, Vol. 17, p. 2–12.
3. Albrecht, W. S., Romney, M. (1986). Red-Flagging Management Fraud: A Validation. *Advances in Accounting*, Vol. 3, p. 323–334.
4. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.acfe.com/>>.
5. Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R. (1999). Fraudulent financial reporting: 1987–1997. An analysis of public companies, p. 1–67.
6. Bell, T. B., Carcello, J. V. (2000). A Decision Aid for Assessing the Likelihood of Fraudulent Financial Reporting. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 19, issue 1, p. 169–184.
7. Casabona, P., Greco, M., (2003). SAS 99-Consideration of fraud in a financial statement audit: A revision of statement on auditing standards 82. *Review of Business*, p. 16–20.
8. Coleman, J. W. (2001). *The Criminal Elite. Understanding White-Collar Crime*. New York: St Martin's Press.
9. Coram, P., Ferguson, C., Moroney, R. (2006). The value of internal audit in fraud detection. AFAANZ Conference. Australia: Accounting and Finance Association of Australia and New Zealand, p. 1–32.
10. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. spalio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.
11. DiNapoli, T. P. 2002. Red flags for Fraud [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. rugsėjo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.osc.state.ny.us/localgov/pubs/red_flags_fraud.pdf>.
12. Grundienė, Ž. (2009). Apgaulių finansinėse ataskaitose nustatymo utadis metodas. *Ekonomika ir vadyba*, nr. 14, p. 52–58.
13. Hegazy, M. A., Kassem, R. (2010). Fraudulent financial report: do red flags really help? *Journal of Economics and Engineering*, Vol. 4, p. 69–79.
14. Heim, J. (2002). Auditors and their responsibility to fraud. *The Secured Lender*, Vol. 58, issue 5, p. 60–66.

15. Heiman-Hoffman, V. B., Morgan, K. P., Patton, J. M. (1996). The Warning Signs of Fraudulent Financial Reporting. *Journal of Accountancy*, Vol. 182, issue 4, p. 75–77.
16. Yung-I Lou, Ming-Long Wang (2009). Fraud Risk Factor Of The Fraud Triangle Assessing The Likelihood Of Fraudulent Financial. *Journal of Business & Economics Research*, Vol. 2, issue 7, p. 61–78.
17. Kaminski, K., Wetzel, T., Guan, L. (2004). Can Financial Ratios Detect Fraudulent Financial Reporting? *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19, issue 1, p. 15–28.
18. Kanapickienė, R. (2009). Įmonių vidaus kontrolės sistema transformacijų procese: kūrimas, raida, problemos: habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. *Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S)*. Vilnius.
19. Knapp, C.A., Knapp, M. C. (2001). The effects of experience and explicit fraud risk assessment in detecting fraud with analytical procedures. *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 26, p. 25–37.
20. Lakis, V. (2008). Melagingos informacijos apie įmonę keliami grėsmė ir jos prevencija. *Ekonomika ir vadyba*, nr. 4 (13), p. 261–270.
21. Loebbecke, J. K., Eining, M. M.; Willingham, J. J. (1989). Auditors' Experience with Material Irregularities: Frequency, Nature, and Detectability. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 9, issue 1, p. 1–28.
22. Mackevičius, J., Kazlauskienė, L. (2009). The Fraud tree ant its investigation in audit. *Ekonomika*, nr. 85, p. 90–101.
23. Montgomery, D., Beasley, M. S., Menelaides, S. L., Palmrose, Z. (2002). Auditors' new procedures for detecting fraud. *The Journal of Accountancy*, Vol. 193, issue 5, p. 63–67.
24. Oxford Concise English Dictionary [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. spalio 15 d.]. Prieiga per internetą: < <http://oxforddictionaries.com/> >.
25. Persons, O. (1995). Using Financial Statement Data to Identify Factors Associated with Fraudulent Financial Reporting. *Journal of Applied Business Research*, Vol. 11, issue 3, p. 38–46.
26. Rezaee, Z. (2005). Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud. *Critical Perspectives on Accounting*, Vol. 16, p. 277–298.
27. SAS No. 99 Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. spalio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU00316.pdf>>.
28. Singleton, T., W., Singleton, A., J. 2010. *Fraud auditing and forensic accounting*. New Jersey. p. 44–82.
29. Spathis, C. (2002). Detecting falsified financial statements: a comparative study using multicriteria analysis and multivariate statistical techniques. *The European Accounting Review*, Vol. 11, p. 509–535.
30. Tarptautiniai audito standartai. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. spalio 22 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.lar.lt/new/page.php?514>>.
31. Wang, J., Liao, Y., Tsai, T., Hung, G. (2006). Technology-based financial frauds in Taiwan: issue and approaches. *IEEE Conference on Systems, Man, and Cyberspace*, p. 1120–1124.

THE OPPORTUNITIES OF THE USE OF A „FRAUD TRIANGLE“ MODEL TO IDENTIFY FRAUDS IN THE FINANCIAL STATEMENTS

Skirmantė Kuktaite, Aurelija Kustienė

S u m m a r y

The aim of this article is to analyse how „Fraud triangle“ model can be used to identify frauds in the financial statements. The authors of the article have analysed conceptions of fraud, determined the essential fraud features, analyzed warning signs which can indicate frauds existence in the financial statements. It was determined that frauds in financial statements can appear because of three conditions: incentive or pressure, attitude or rationalization and opportunity. A combination of these three conditions is „Fraud triangle“ model which is an important tool for auditors to detect frauds in the financial statements.

METHODIC AND ORGANIZATION OF ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF COMPANY FROM DATA OF THEIR FINANCIAL REPORTS: UKRAINIAN EXPERIENCE

Lakhtionova Luydmila

candidat of economic sciences, docent,

State higher education establishment, Vadima Het'mana Kiev National Economic University,

Kyiv, Ukraine, + 38 (050) 6830407, E-mail: NatiKirichenko@i.ua

---

Abstract. *In the article the analysis of financial stability of companies is exposed from data of their financial reports. In the article the improved model of analysis of financial stability of companies is exposed from data of their financial reports. On base of specifying current world method of analysis of financial stability companies from data of financial reports the conception of classification of global indexes of financial stability of enterprises is developed in the conditions of modern informative economy. In this article the method determination of global absolute and relative indexes of the financial stability at companies are showed according data of financial reports (of Ukrainian form № 1 «Balance», form № 2 «Report about financial results»). In this article the organization of analysis of financial stability at companies are showed according data of financial reports.*

Keywords: *financial stability, ratio, analysis, financial reports.*

I. INTRODUCTION

In conditions of globalization of economy the questions of analysis and management of the financial state of companies from data of the financial reporting take important place. In financial analysis of companies research financial reporting takes special place. Learning this report forms we should pay attention on analysis of payable and liquidity, profitability and financial stability on absolute and relative indexes. Unfortunately, for today single point of view towards content and methods of calculation indexes of analysis of balance of companies scientists do not have. In financial analysis of companies research financial stability takes special place. Ukrainian scientists estimate indexes financial stability subjects of economy in different ways. Foreign scientists don't have single point of view. It's serious obstacle in making global comparative analysis financial stability economic subjects of the different countries of the world.

The object of the research: indexes of financial stability from data of the form № 1 «Balance»», form № 2 «Report about financial results» of Ukrainian company.

Methods of the research: The analysis and synthesis, induction and deduction, the logic and historical approach, generalization, supervision, comparison, formalization, grouping, relative indicators.

Theoretical aspects of the research.

Theoretical bases of research are based on last results of research of scientists the various countries of the world.

Questions of the analysis of indicators of the financial reporting were investigated by many scientists.

This problem is described by: Ukraine (Lakhtionova, 2008, 2010, 2011; Mnyh, 2010; Efimenko, 2008; Kirichenko, 2008; Sheremet, 2009); USA (Berstain, 2002; Carlin, 2001; McMeen, 2001; Higgins, 2007); France (Kolass, 1997); British (London) (McKenzie Wendy, 2003, 2006; Stone, 2007; . Hitcheeng, 2007); Latvia (Paupa, 2008; Sneidere, 2008); Russia (Sheremet, 2010; Buzyrev, 2010; Gulina, 2010; Kiriynova, 2011; Lytneva, 2011; Lyubushyn, 2010); Belorussia (.Savitskay, 2005); and others (Atrill, 2010; McLaney, 2010; Ciaran, 2010).

Many unsolved problems are discussion. It is a serious barrier in carrying out of the global comparative analysis of financial stability of managing subjects of the different countries of the world.

Methodology of research. The research methodology represents set of all ways and receptions of the financial analysis of activity of the company. It consists in use of the system, complex research, the interconnected studying, processing and use of the information of the balance and report about financial results for the purpose of revealing and mobilization of reserves of the best use of financial resources.

II. TASKS

The aim of the research: researches methodic of the analysis financial stability of company from data of the financial reporting in conditions of global economy and spreading of information space.

The tasks (objectives) of the research: to develop the system of the organizational stages of making analysis of financial stability of company within outer financial analysis; paying attention opinions about indexes of financial stability of companies to elaborate the classification of indexes of financial stability and to develop general conception their group for companies of the world countries in conditions of globalization; to make a practical example of balance and report about financial results of the Ukrainian company.

III. RESULTS

Basing on examining of world experience and up-to-date Ukrainian practice of examining of the financial stability of company these organizing stages of its global analysis according data balance and report about financial results are proposed:

The first stage – the research of global absolute indexes of the financial stability – positive own capital and having own circulating capital;

The second stage – the research of global relative indexes of the financial stability:

A) indexes of financial stability from data of the form № 1 «Balance»:

- 1) the global relative indexes of correlative definite groups of balance passive: rate of the financial independence (autonomy, property, concentration of the own capital); rate of the financial dependence (debts, concentration of the indebted capital); rate of the financial risk (financial lifting); part (rate) long-term capital within general capital; rate of the financial leverage or the rate of the financial level; rates of the structure of long-term (permanent) capital; (rate of independence of the long-term capital and rate of dependence of long-term permanent) capital;
- 2) Indexes correlative of the definite group assets and passive of balance: rate of the financial risk on the base of clear debts, rate of security of non-circulating assets with own capital.

B) indexes of financial stability from data of the form № 1 «Balance», form № 2 «Report about financial results»: level of financial leverage, ratio of debt service on the basis of operational profit; ratio of financial expenses at the expense of a profit from ordinary activity.

Proposed global absolute indexes of the financial stability are given in table 1.

TABLE 1. Global absolute indexes of financial stability of the company (exterior financial analysis)

№ п / п	Name of indexes	Methodology of calculating according data of Ukrainian balance
1.	Positive own capital (POC)	Difference between general assets (GA) and general duties (GD); POC = GA – GD; POC = currency balance (p.2)«Security of future expenses and payments» + p. III «Long term duties» + p. IV «Up-to-date duties» + p. V «Profits of future periods »)
2.	Having of own circulating capital (HOCC)	Difference between own capital (OC), and non-circulating assets (N-C-A), and expenses of the future periods (EFP): HOCC = OC – N-C-A – EFP; HOCC = p. I passive balance «Own Capital» - p. I asserts balance «Non-circulating asserts - p. V asserts balance «Expenses of future periods»

Proposed global relative indexes of the financial stability are given in table 2.

TABLE 2. Global relative indexes of the financial stability of the company (exterior financial analysis)

№ п / п	Name of indexes	Methodology of calculating according data of Ukrainian balance	Recommended determines of indexes
A) indexes of financial stability from data of the form № 1 «Balance»:			
<i>1 under group of- indexes of passive balance</i>			
1	2	3	4
1.	Ratio of financial independence (autonomy, property, concentration of own capital) (RFI)	$RFI = GC / IC,$ $RFI = \text{Currency p. 1 of passive balance «Own capital»} /$ $\text{General currency of balance (line 640)}$	Recommended level is within 70%, 60:%, 50 %. Recommended limits will be depend from king of activity branch identify, circulating of capital (source of finance and resources), and level of profitability of company.
2.	Ratio of financial dependence (debts, concentration of indebted capital) (RFD)	$RFD = IC / GC,$ $RFD = \text{Currency p. III «Long-term duties» + p. IV «Up-to-date duties» passive balance} /$ $\text{General currency of balance (line 640)}$	Recommended level is within 30%, 40:%, 50 %. Recommended limits will be depend from king of activity branch identify (source of finance and resources), and level of profitability of company.
3.	Ratio of financial risk(financial lifting) (RFR)	$RFR = IC / OC,$ $RFR = \text{Currency p. III «Long-term duties» + p. IV «Up-to-date duties» passive balance} /$ $\text{Currency p 1 passive balance «Own capital»}$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), level of profitability of company.

1	2	3	4
4.	Ratio of financial leverage on ratio of financial lifting(RFR)	$RFL = L-T-I-C / GC,$ $RFL = \text{Currency p. III passive balance «Long-term duties»} / \text{Currency p 1 passive balance «Own capital»}$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), level of profitability of company
5.	Part (ratio) long term (permanent) capital within general capital (PLTC/GC)	$PLTC/GC = (\text{Own capital} + \text{Long term duties}) / \text{General capital},$ $PLTC/GC = (\text{Currency p. I passive balance «Own capital»} + \text{Currency p. III passive balance «Long-term duties»}) / \text{Currency of balance}$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), level of profitability of company. (it will be normal meaning 0,9, low critical - 0,75 in western practice)
6. Ratio of structure long-term (permanent) capital:			
6.1.	Ratio independence long-term (permanent) capital (RIL-TC)	$RIL-TC = \text{Own capital (OC)} / \text{Permanent (long term) capital (L-TC) or (Own capital (OC))} + \text{Long term indebted capital (L-TIC)),}$ $RIL-TC = \text{Currency p. 1. PB «Own capital»} / (\text{Currency p 1. PB «Own capital»} + \text{Currency p. III PB «Long term duties»})$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), and level of profitability of company.
6.2.	Ratio dependence long-term (permanent) capital (RDL-TC)	$RDL-TC = \text{Long term indebted capital (L-TIC)} / \text{Permanent (Long term) capital (L-TC) or (Own capital) (OC) + Long term indebted capital (L-TIC)},$ $RIL-TC = \text{Currency p. III PB «Long term duties»} / (\text{currency p.1 PB «Own capital»} + \text{Currency p. III PB «Long term duties»})$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), and level of profitability of company.
2under-group of global indexes - indexes correlativity of the definite groups passive and assets of balance			
7.	Ratio of financial risk based on clear debts (RFRCD). Ratio security non-circulating asserts with own capital	$RFRCD = \text{Clear debts (difference between general indebted capital (IC), monetary meanings (MM) and short term deposits (STD))} / \text{Own capital (OC),}$ $RFRCD = (\text{IC} - \text{MM} - \text{STD}) / \text{OC},$ $RFRCD = (\text{p. III PB} + \text{p. IV PB} - (\text{page. 230 AB} + \text{page 240 AB}) - \text{page. 500 PB}) / 1 \text{ p. PB}$	These ones will be depend from the king of activity, circulating of capital (sources of finance and resources), and level of profitability of company. According the legislation of the country: a) taking out of money in some countries is limited – money transactions are limited б)special bonus due difference between interests. Some countries with low interests rates, company lends money for using credits in uses, with high rates company puts this money.

1	2	3	4
8.	Ratio security of non-circulating assets with own capital (RSN-CAOC)	$\frac{\text{RSN-CAOC} = \text{Own capital(OC)}}{\text{Non-circulating assets (N-CA), RIN-CAOC= p. 1 PB «Own capital»}}$ $\frac{\text{p 1 AB «Non- circulating assets» «Own capital»}}{\text{p.1 AB «Non- circulating assets»}}$	Must be more 1.

Б) indexes of financial stability from data of the form № 1 «Balance», form № 2 «Report about financial results»:

9.	Level of financial leveradge (LFL)	$\frac{\text{LFL} = \text{Speed of net profit increase}}{\text{Speed of gross profit increase}}$	Exceeding of speed of a net profit increase over speed of increase of gross income
10.	Debt service ratio on the basis of operational profit (DSRBOP)	$\frac{\text{DSRBOP} = \text{Profit from operational activity (POA)}}{\text{Borrowed capital (BK), that presents a sum of long term liabilities (LTL) and current liabilities (CL),}}$ <p>or:</p> $\text{DSRBOP} = \text{POA} / \text{BK}$ <p>or:</p> $\text{DSRBOP} = \text{POA} / (\text{LTL} + \text{CL})$ <p>i.e.:</p> $\text{DSRBOP} = \text{line 100 "Profit from operational activity" f. №2 "Report on financial results" / (p. 3 PB + p. 4 PB)}$	Will depend on type of activity, to which branch it belongs to, capital reversibility, (sources of financing and resources), level of profitability of a market participant. Increase of this indicator will be valued positively.
11.	Ratio of financial expenses' settlement at the expense of profits from ordinary activity (RFESEPOA)	$\frac{\text{RFESEPOA} = \text{Profit from ordinary activity before taxes (POA)}}{\text{Payable accruals (PA),}}$ <p>or:</p> $\text{RFESEPOA} = \text{POA} / \text{PA,}}$ <p>i.e.:</p> $\text{RFESEPOA} = \frac{\text{sum acc. to the. 170 «Profit from the ordinary activity before taxes» f. № 2 «Report on financial results»}}{\text{Sum acc/ to the line 140 «Financial expenses» f. № 2 «Report on financial results» or acc. to the line 060 f. № 3 «Report on cash flow»}}$	Value of the index should be far more then 1. Otherwise market participant works only to cover financial expenses.

Balance and report about financial results of the Ukrainian company are given in tables 3–4.

TABLE 3. BALANCE on 31/12/2010, Form №1

Asset	Code line	At the beginning period	At the end period
1	2	3	4
I. Non – circulating assets			
Non – material assets:			
Residual cost	010	1,4	4,0
Prime cost	011	1,7	5,7
Accumulated amortization	012	0,3	0,7
Non – finished buildings			
	020	6,7	9,9
Basis means (Fixed means):			
Residual cost	030	1513,8	1629,4
Prime cost	031	1611,9	1885,9
Wear	032	98,1	256,5
Long – term biological assets:			
Residual cost	035		
Prime cost	036		
Accumulated amortization	037		
Long – term financial investments:			
calculated with method of participation in capital of other enterprises	040		233,7
other financial invests	045		
Long – term debts (Long – term debit liabilities)			
	050		
Final cost of investing estate			
	055		
Prime cost of investing estate			
	056		
Amortization of investing estate			
	057		
Postponed tax - assets	060		60,5
Goodwill			
	065		
Other non – circulating assets			
	070		
In the whole (In the sum)	080	1521,9	1937,5
II. Circulating assets			
Supplies:			
productive supplies	100	2,1	21,6
circulating biological assets	110	2,6	2,6
non – finished production	120		
ready production	130		
goods	140	51,1	344,5
Received bills			
	150		
Debts			
Debit liabilities for goods, works, services:			
Pure sale cost	160	203,1	2226,5
Prime cost	161	203,1	2226,5
Reserve of doubt debts	162	( )	( )
Debit liabilities for according calculation:			
with budget	170	189,2	382,3
to advances drawn	180	86,2	70,7
from charged incomes	190		
inner calculations	200		

1	2	3	4
Other current debts (Other current debit liability)	210		0,4
Current financial investments	220		
Cash and their equivalents: in national currency, including in cashes: in foreign currency	230 231 240	26,8	1187,0
Other circulating assets	250	20,7	1,6
In the whole (In the sum)	260	581,8	4237,2
III. Expenses of future periods	270	0,6	1,5
IV. Non – circulating assets and getting out	275		
BALANCE	280	2104,3	6176,2
Passive	Code line	At the beginning period	At the end period
I. Proper capital			
Statutory capital	300	1111,1	1111,1
Share capital	310		
Extra deposit capital	320		
Other extra capital	330		
Reserve capital	340		
Non-divided profit (loss)	350	(677,2)	(130,5)
Not – paid capital	360	( )	( )
With draw capital (With -drawal capital)	370	( )	( )
In the whole (In the sum)	380	433,9	980,6
II. Guaranty the future expenses and payments			
Guaranty salary	400		
Other guaranty	410		
	415	( )	( )
	416		
	420		
In the whole (In sum)	430		
III. Long – term liabilities			
Long – term bank credits	440		
Other long – term financial liabilities	450		
Postponed tax- liabilities	460		
Other long – term liabilities	470	150,0	
In the whole (In the sum)	480	150,0	
IV. Current liabilities			
Shot– term bank credits	500		
Current duties for long – term liabilities	510		
Bills given (out)	520		
Credit liability for goods, works, services):	530	126,4	2431,8
Current liabilities with calculations: from the advances played (from the advances received) budget at of out-budget payments assurance salary with participators inner calculations	540 550 560 570 580 590 600	52,0 12,4 16,1 36,3	179,8 3,1 10,3 21,1

1	2	3	4
Duties connected with non-circulating asserts and getting out groups for sale	605		
Other current liabilities	610	1277,2	2549,5
In the whole (In the sum)	620	1520,4	5195,6
V. Incomes of future periods	630		
BALANCE	640	2104,3	6176,2

TABLE 4. The report about financial results for 2010, Form №2

I. Financial results

Article	Code	Current period	Last period
1	2	3	4
Income (gain) from sale of production (goods, works, services)	010	4353,6	16175,2
Tax on addition cost	015	(725,6)	(2695,9)
Excise duty	020		
	025		
Other keepings from income	030		
Net income (gain) from sale of production (goods, works, services)	035	3628,0	13479,3
Prime cost of sold production (goods, works, services)	040	(2340,6)	(12836,2)
Gross output profit	050	1287,4	643,1
loss	055		
Other operating incomes	060	17,2	48,4
Profit from estimation biological assets and agricultural production	061		
Administrative expenses	070	(549,3)	(398,4)
Sale expenses	080		
Other operating expenses	090	(49,4)	(5,0)
Expenses from prime estimation biological assets and agricultural production	091		
Financial results from operating activity profit	100	705,9	288,1
loss	105		
Income from participation in capital	110		
Other financial incomes	120	0,8	
Other incomes	130		
Financial expenses	140		
Expenses from participation in capital	150		
Other expenses	160		(1001,1)
Financial results from ordinary activity before pay taxes profit	170	706,7	
loss	175		(713,0)
Tax on income from ordinary activity	180	(160,0)	(96,0)
Financial results from ordinary activity profit	190	546,7	
loss	195		(809,0)

1	2	3	4
Extraordinary:			
incomes	200		
expenses	205		
Tax from extraordinary profit	210		
Net: profit	220	546,7	
loss	225		(809,0)

II. Elements of the operating expenses

Article	Code	Current period	Last period
Material expenses	230	641,1	640,1
Salary expenses	240	696,7	646,9
Payments for social assurance	250	244,8	242,7
Amortization	260	162,6	54,1
Other operating expenses	270	385,8	345,9
Sum	280	2131,0	1929,7

III. Calculation of the profit indexes of the shares

Article	Code	Current period	Last period
Annual number of the common shares	300		
Corrected annual number of the common shares	310		
Pure profit on one common share	320		
Corrected pure profit on one common share	330		
Dividends on one common share	340		

IV. CONCLUSIONS

Based on this research the next conclusions can be done:

- 1) Improved model of organizing stages of analysis of financial stability of enterprises was developed. The next stages of analysis with following grouping can be pointed:
  - 1-st stage – research of global absolute indexes of financial stability – positive own capital and own circulating capital.
  - 2-d stage – examining of global relative indexes of financial stability: 1) indexes of relativity of definite groups passive balance: ratio of financial independence (autonomy, property, concentration of own capital); ratio of financial dependence (debts, concentration of indebted capital); ratio of financial risk; part (ratio) long-term (permanent) capital within general capital; ratio of financial leverage or ratio of financial lifting; ratios of structure long-term (permanent) capital; (ratio of independence of long-term (permanent) capital and ratio of dependence long-term (permanent) capital); 2) indexes of relativity of definite groups asserts and passive balance: ratio of financial risk based on clear debts, ratio of security non-circulating asserts with own capital; 3) indexes of financial stability from data of the form № 1-m «Balance», form № 2 «Report about financial results»: level of financial leverage, debt service ration the basis of operational income, ratio of financial expenses' settlement at the expense of profit from ordinary activity;
- 2) the conception of classification of global absolute and relative indexes of financial

stability of company according data of balance in conditions of modern informative economy was developed;

- 3) the methodology of determining of global and relative indexes of financial stability of company was represented;

So, according world experience and Ukrainian theory and practice of financial analysis of subjects of economy recommended global indexes for global analysis of financial stability of company based on the data of balance, help to eliminate the confusion in the methodology of analysis, and understand better its results, understand the reasons of differences and changes of financial stability level.

REFERENCES

1. Бернстайн Л.А. (2002). Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация – Москва, Финансы и статистика, 624 с.
2. Бузырев В.В. (2010). Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности строительного предприятия: учебник – Москва, КНОРУС, 336 с.
3. Джон Лесли Ливингстон, Теодор Гроссман (2008). Управление финансами: бизнес-курс MBA - Москва, «Омега-Л», 837 с.
4. Efimenko V.I., Lakhtionova L.A., Kirichenko N. O. (2008), Global analysis of financial results of the activity of economic subjects according the data of the financial reports. International Scientific Conference «Finance and Accounting: Theory and Practice, Development and Trends» on September 18 – 19, 2008. Riga: University of Latvia, p. 101–110.
5. Жулина Е.Г. (2011). Анализ финансовой отчетности – Москва, Издательско-торговая корпорация «Дашков и К*», 272 с.
6. Карлин Т.Р., Макмин А.Р. (2001). Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP) – Москва, ИНФРА-М, 448 с.
7. Кирьянова З.В. (2011). Анализ финансовой отчетности – Москва, Юрайт, 272 с.
8. Колаас Б. (1997). Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы – Москва, Финансы, ЮНИТИ, 576 с.
9. Лахтіонова Л.А. (2010). Аналіз платоспроможності та ліквідності суб'єктів підприємницької діяльності – Київ, – 657 с.
10. Lakhtionova L. (2011), Analysis and management by financial stability of company: Ukrainian experience. – International Conference «Current Issues management of Business and Society Development – 2011», May 5 – 7, 2011, Riga, University of Latvia, p. 185 – 186.
11. Lakhtionova L. (2011), Analysis of financial stability of company from data of their financial reports: Ukrainian experience. – The International Conference on Business Analysis, Accounting, Taxes and Auditing, November 10 –11, 2011, Tallinn, Estonia, Tallinn university of technology, p. 198 – 209.
12. Лыгнева Н.А. (2011). Бухгалтерский учет и анализ – Ростов на Дону, Феникс, 604 с.
13. Любушин Н.П., Бабичева Н.Э. (2010). Финансовый анализ – Москва, Эксмо, 336 с.
14. МакКензи, Венді (2003). Посібник Financial Times з аналізу та використання фінансової звітності – Київ, Всеуито; Наукова думка, 283 с.
15. МакКензи Венди (2006). Использование и интерпретация финансовой отчетности – Днепропетровск, Баланс-Клуб Бизнес Букс, 600 с.
16. Мних Є.В. (2010). Фінансовий аналіз – Київ, КНТЕУ, 412 с.
17. Раура V., Sneidere R. (2008). Uzdevumu krajums finansu analize – Riga, Baltimoras konsultāciju centres, 198 p.

18. Пласкова Н.С. (2010). Экономический анализ – Москва, Эксмо, 704 с.
19. Савицька Г.В. (2005). Економічний аналіз діяльності підприємства – Київ, Знання, 662 с.
20. Стоун Д., Хитчинг К. (1998). Бухгалтерский учет и финансовый анализ – Москва, «Сирин», «Бизнес-Информ», 302 с.
21. Уолш Кяран (2001). Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства – Київ, Всеуито; Наукова думка, 367 с.
22. Уолш Кяран (2006). Ключевые показатели менеджмента: руководство по работе с критическими числовыми показателями, управляющими вашим бизнесом – Київ, Companion Group, 400 с.
23. Уолш Кяран (2008). Ключевые показатели менеджмента. Полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом – Київ, Companion Group, 880 с.
24. Хиггинс, Роберт С. (2007). Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес – решение – Москва, ООО «И.Д. Вильямс», 464 с.
25. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. (2010). Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций – Москва, ИНФРА– М, 208 с.
26. Шеремет О.О. (2009). Фінансовий аналіз – Київ, Кондор, 196 с.
27. Этрилл П., Маклейн Э. (2010). Финансы и бухгалтерский учет для неспециалистов – Москва, Альпина Паблишерс, 502 с.

ORGANIZATION STAGES OF ANALYSIS OF FORM № 2 “REPORT ABOUT FINANCIAL RESULTS”: UKRAINIAN EXPERIENCE

Lakhtionova Luydmila,

candidat of economic sciences, docent

Efimenko Vasiliy

candidat of economic sciences, professor, the dean of accounting-economic department,

Nataliya Kirichenko

post-graduate

State higher education establishment Vadima Het'mana Kiev National Economic University, Kyiv, Ukraine, + 38 (050) 6830407; E-mail: NatiKirichenko@i.ua

---

***Abstract.** Here we examine the questions of structure of report about financial results of enterprise according the form №2, discover the analytic possibilities of report about financial results, propose organization stages of analysis of report about financial results of enterprise. In this article the report about financial results of the Ukrainian company are given.*

***Keywords:** report, financial results, indexes, incomes, expenses.*

---

1. INTRODUCTION

Nowadays the economy of Ukraine develops according the rules of market the moving feature of it is competition. We need to have careful analysis in order to learn out the possibilities of the enterprise to compete with other ones.

With point of view of outside maker this analysis is analysis of financial report. In Ukraine it consists from: form № 1 “Balance”; form № 2 “Report about financial results”; form № 3 “Report about movement of cash”; form № 4 “Report about proper capital”; form № 5 “Supplements to annually financial report”, form № 6 “Report from segments”.

Contest of annual financial report for subjects of small enterprises: form № 1-m “Balance”; form № 2-m “Report about financial results”; form № 1-ms “Balance”; form № 2-ms “Report about financial results”.

Forms № 1, № 2, № 1-m, № 2-m, № 1-ms and № 2-ms are intermediate forms of financial report and consist from 3, 6, 9 months.

The report about financial results of enterprise takes the key place. Balance is the most important form of report, which reflects the state of incomes, expenses and financial results of enterprises of cash appreciation and fixed date (reporting (current) period and last period). In Ukraine this document is made according (unaffected) form.

It's pity to say, but there is no a single point of view among both native and foreign economists toward organization and method of financial analysis including the analysis of report about financial results.

This problem is described by:

- Ukraine (Deeva, 2007; Dedykov, 2007; Efimenko, 2008; Lakhtionova, 2001, 2005, 2008–2010; Kirichenko, 2008, 2009, 2010; Kostyrko, 2007; Mnyh, 2010; Podol-

- skay, 2007; Yarysh, 2007; Magopets, 2010; Davydov, 2010; Sorokina, 2010; Golovchenko, 2010);
- USA (Berstain, 2002; Carlin, Makmin, 2001; McMeen, 2001; Higgins, 2007);
  - France (Kolass, 1997);
  - British (London) (McKenzie Wendy, 2003, 2006; Stone, 2007; . Hitcheeng, 2007);
  - Latvia (Paupa, 2008; Sneidere, 2008);
  - Russia (Arabiyn, 2010; Buzyrev, 2010; Efimova, 2010; Gulina, 2011; Ivanova, 2011; Ilysheva, 2011; Krylov, 2011; Kiriynova, 2011; Sedova, 2011; Kovaliov, 2007; Lyubushyn, 2010; Babicheva, 2010; Lytneva, 2011; Parushina, 2011; Plaskova, 2010; Chernenko (2010); Basharina, 2010; Sheremet, 2010);
  - Belorussia (A. Rusak, 1997; V. Rusak, 1997; Savitskay, 2005; .Strazhev, 2000);
  - and others (Atrill, 2010; McLaney, 2010; Ciaran, 2010).

Many unsolved problems are discussion.

That is why the theme of my research is actual enough.

2. TASKS

The aim of this research is learning of analysis of report about financial results of enterprise.

Due this the next tasks are solved:

- research of structure of report about financial results (f. № 2);
- finding out its analytic possibilities;
- working out the organizing stages making analysis of report about financial results.

3. RESULTS

Nowadays, in conditions of the market economy we need to make reform of accounting that was begun in Ukraine January 1st 2000. The law of Ukraine “About accounting and financial report in Ukraine” was adopted January 1st 2000.

The resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 28.10.1998 (the twenty-eighth of October nineteen ninety-eight) №1706 asserted the Program of reforming of account with usage of international standards. The Federation of professional accountant and auditors of Ukraine the rate documents of accounting – Ukrainian accounting standards (SA) prepare. These standards are asserted by the orders of the Ministry of Finances and registered by the Ministry of justice. The methodical Counsel of accounting is created as component part of the Ministry of Finances of Ukraine.

Accounting standards № 3 “Report about financial results” includes demands toward the form and the contest of enterprise’s report about financial results (except small enterprises).

According SA № 1 “General requirements of financial report” report about financial results – is the report about incomes, expenses and financial results of activity of enterprise.

Report about financial results forms with keeping such principles: autonomy of enterprise, constant activity, periodic historical (in fact), cost, extra charge and conformity of incomes and expenses, full description, follower and courtesy, predominating contest above form and single cash measuring. The quality features of report about financial results are clearness, expedients, reliance and comparison of information.

To estimate and forecast financial results of the enterprise you need to read report about financial results and use the method of its analysis.

Reading of report about financial results means knowing the content of every its articles, the ways in which this articles can be estimated and connected with other articles of report about financial results, the character of possible changes in every article and its influence upon financial results of the enterprise.

Report about financial results as defined SA № 3, is analogous to the report about profit and loss according to the International standartamy (IAS).

Report about financial results consists of three sections.

The first section of the report on financial results complies with all requirements of IAS – highlighted indicators that provide an indication of the financial result of the extraordinary and ordinary activities of the distribution of its operating, financial and investment.

The second section of the report provides an opportunity to analyze the structure of production costs, management and sales and other operating expenses by economic elements.

he third section of the report applies only to joint stock companies. This new section, which meets the requirements of IAS.

Incomes and expenses included in the report about financial results based on the principles of calculation and compliance.

Example of report about financial results is apposition to SA 3 “Report about financial results” (tab. 1).

TABLE 1. The report about financial results Form №2

I. Financial results

Article	Code	Current period	Last period
1	2	3	4
Income (gain) from sale of production (goods, works, services)	010	4353,6	16175,2
Tax on addition cost	015	(725,6)	(2695,9)
Excise duty	020		
	025		
Other keepings from income	030		
Net income (gain) from sale of production (goods, works, services)	035	3628,0	13479,3
Prime cost of sold production (goods, works, services)	040	(2340,6)	(12836,2)
Gross output profit	050	1287,4	643,1
loss	055		
Other operating incomes	060	17,2	48,4
Profit from estimation biological assets and agricultural production	061		
Administrative expenses	070	(549,3)	(398,4)
Sale expenses	080		
Other operating expenses	090	(49,4)	(5,0)
Expenses from prime estimation biological assets and agricultural production	091		
Financial results from operating activity profit	100	705,9	288,1
loss	105		

1	2	3	4
Income from participation in capital	110		
Other financial incomes	120	0,8	
Other incomes	130		
Financial expenses	140		
Expenses from participation in capital	150		
Other expenses	160		(1001,1)
Financial results from ordinary activity before pay taxes profit	170	706,7	
loss	175		(713,0)
Tax on income from ordinary activity	180	(160,0)	(96,0)
Financial results from ordinary activity profit	190	546,7	
loss	195		(809,0)
Extraordinary:			
incomes	200		
expenses	205		
Tax from extraordinary profit	210		
Net: profit	220	546,7	
loss	225		(809,0)

III. Elements of the operating expenses

Article	Code	Current period	Last period
Material expenses	230	641,1	640,1
Salary expenses	240	696,7	646,9
Payments for social assurance	250	244,8	242,7
Amortization	260	162,6	54,1
Other operating expenses	270	385,8	345,9
Sum	280	2131,0	1929,7

V. Calculation of the profit indexes of the shares

Article	Code	Current period	Last period
Annual number of the common shares	300		
Corrected annual number of the common shares	310		
Pure profit on one common share	320		
Corrected pure profit on one common share	330		
Dividends on one common share	340		

The characteristic of Ukrainian form № 2 “The report about financial results”.

The Law of Ukraine «About accounting and financial report in Ukraine» was adopted January the 1-st 2000. According this law, all the subjects of economy and foreign subjects of economy must do account and introduce financial report. So from 01.01.2000 the national standards of accounting were adopted. These acts give us the main principles and the methods of accounting and composing of the financial report according international standards.

The contest and the form of the report about financial results are based on national standards of accounting “The report about financial results”.

The report consists from tree parts:

- part 1 «Financial results»: **Income (gain) from sale of production (goods, works, services)** (010), Tax on addition cost (015), Other keepings from income (030), **Pure income (gain) from sale of production (goods, works, services)** (035), Prime cost of sold production (goods, works, services) (040), **Gross output** – profit (050), loss (055), Other operating incomes (060), Administrative expenses (070), Sale expenses (080), **Other operating expenses (090)**, **Financial results from operating activity** – profit (100), loss (105), Income from participation in capital (110), Other financial incomes (120), Other incomes (130), Financial expenses (140), Expenses from participation in capital (150), Other expenses (160), **Financial results from ordinary activity before pay taxes** – profit (170), loss (175), **Tax on income from ordinary activity (180)**, **Financial results from ordinary activity** – profit (190), loss (195), Extraordinary – incomes (200), expenses (205), Tax from extraordinary profit (210), **Pure** – profit (220), loss (225),
- part 2 «Elements of the operating expenses»: Material expenses (230), Salary expenses (240), Payments for social assurance (250), Amortization (260), Other operating expenses (270), Sum (280),
- part 3 «Calculation of the profit indexes of the shares»: Annual number of the common shares (300), Corrected annual number of the common shares (310), Pure profit on one common share (320), Corrected pure profit on one common share (330), Dividends on one common share (340).

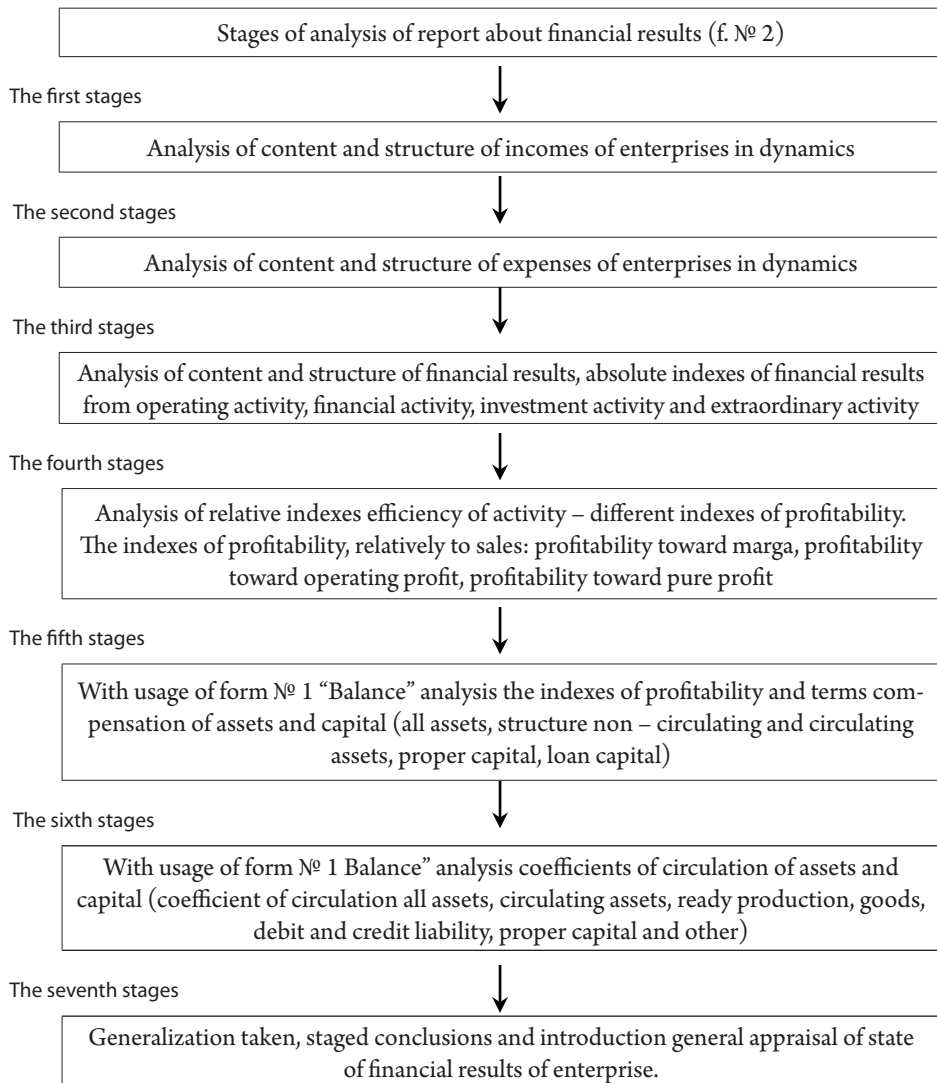
In our nation form, financial results are divided: 1) gross output results: gross output profit (marga income) or gross output loss; 2) from operating activity (main and other); 3) from ordinary activity; 4) incomes and expenses from extraordinary events; 5) pure profit (loss). Gross output financial result is difference between pure income (gain) from sale and prime cost of production (goods, works, services).

Financial results from operating activity is algebraic sum of gross output financial results and other operating incomes and expenses, administrative expenses and sale expenses. If you have gross output profit, incomes increase and expenses subtract, if you have gross output loss – in the contrary. Financial results from ordinary activity before pay taxes is the algebraic sum of financial results from operating activity and incomes and losses from participation in capital and other financial incomes and expenses (from financial activity), other incomes and expenses (mean from investing activity). If you get profit from operation activity, incomes are added and expenses are subtracted, if you get loss – in the contrary. Financial results from ordinary activity after pay taxes is profit from ordinary activity minus tax on this kind of profit. Then we can know tax from extraordinary activity (but in the form sums of profit or loss from extraordinary activity isn't show, it's only incomes, expenses and then tax). Pure profit or loss of the subject of economy calculated as algebraic sum of financial result from ordinary activity after pay taxes, incomes, expenses and tax on profit from extraordinary activity.

It should be mentioned, both in Ukraine and in Russia single demands toward definition of incomes and expenses are used. Methodological base of formation in accounting and in reports is defined by national standard of accounting 16 «Expenses» (3), and about incomes – by national standard of accounting 15 «Incomes» (4).

According from data of the form № 2 “ The report about financial results “ are defined and analyzed:

- content and structure of incomes of enterprises;
- content and structure of expenses of enterprises;
- content and structure of financial results, absolute indexes of financial results from operating activity, financial activity, investment activity and extraordinary activity;
- relative indexes efficiency of activity – different indexes of profitability. The indexes of profitability, relatively to sales: profitability toward marga, profitability toward operating profit, profitability toward pure profit;
- with usage of form № 1 “Balance” – the indexes of profitability and terms compensation of assets and capital (all assets, structure non – circulating and circulating assets, proper capital, loan capital);

PICTURE 1. Scheme of stages of analysis of report about financial results (f. № 2)

- with usage of form № 1 Balance” – coefficients of circulation of assets and capital (coefficient of circulation all assets, circulating assets, ready production, goods, debit and credit liability, proper capital and other).

All these indicators can be seen in the dynamics of the reporting and prior periods.

This structure of report about financial results makes easier and quicker its analysis.

to analyze report about financial results use common for world practice, three kinds of analysis of financial report: vertical analysis, horizontal analysis and analysis with helping of relative indexes. It is reasonable to do analysis according next stages (picture 1).

It's worth to notice that vertical and horizontal analysis used at I–II stages. It's necessary to mention that at the first and second phases have been used vertical and horizontal analysis of financial reports with the help of which analytical indicators in dynamics for the reporting period, last period, for the row of reporting periods, in comparison with the planned financial results, financial results of other related enterprises, are being examined. With this absolute deviations, relative deviations (growth and augmentation rate), structural indicators (ratio of separate indicators in their general value) are calculated. And analysis using relative indexes at III–VI stages.

While forming conclusion it is necessary to pay attention to what sphere does the subject of economy belong, type of activities, period of operational and financial cycle, whether assets and own capital are turning over quick enough, whether level of profitability indicators goes up.

4. CONCLUSIONS

So, report about financial results is intended not only for reflection of the incomes, expenses and financial results for a certain period, but also for receiving information for management of enterprise with position of inter-maker use.

Therefore, the role of report about financial results is not only to reflect incomes, expenses and financial results for a certain period, but also for receiving information for management of enterprise with position, but also to receive information for decision-making of external and internal users.

To receive analysis of report about financial results it is necessary:

- to be able to read report about financial results, to know content of every article;
- to understand the composition of report about financial results with point of view of its analytic;
- to do analysis according scheme of stages;
- to do right conclusions.

According statistics of forms № 2 “Report about financial results”, it is estimated: the first stages – content and structure of incomes of enterprises in dynamics, the second stages – content and structure of expenses of enterprises in dynamics, the third stages – content and structure of financial results, absolute indexes of financial results from operating activity, financial activity, investment activity and extraordinary activity, the fourth stages – relative indexes efficiency of activity – different i indexes of profitability (the indexes of profitability relatively to sales: profitability toward marga; profitability toward operating profit, profitability toward pure profit), the fifth stages – with usage of form № 1 “Balance” analysis the indexes of profitability and terms compensation of assets and capital (all assets, structure non – circulating and circulating assets, proper capital, loan capital), the sixth stages – with

usage of form № 1 Balance” analysis coefficients of circulation of assets and capital (coefficient of circulation all assets, circulating assets, ready production, goods, debit and credit liability, proper capital and other), the seventh stages – generalization taken, staged conclusions and introduction general appraisal of state of financial results of enterprise.

These statistics can be used for estimating of creditable of enterprise, its business activity and its attraction for investments. It is possible to examine and estimate all indexes in movement.

The content of indexes of circulation and profitability, determination their theoretical limits are the questions of future scientific researches.

REFERENCES

1. Арабян К.К. (2010). Анализ бухгалтерской (финансовой) отчетности внешними пользователями – Москва, КНОРУС, 304 с.
2. Бернштейн Л.А. (2002). Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация – Москва, Финансы и статистика, 624 с.
3. Бузырев В.В. (2010). Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности строительного предприятия: учебник – Москва, КНОРУС, 336 с.
4. Джон Лесли Ливингстон, Теодор Гроссман (2008). Управление финансами: бизнес-курс МВА – Москва, «Омега-Л», 837 с.
5. Деева Н.М., Дедіков О.І. (2007). Фінансовий аналіз – Київ, ЦУА, 328 с.
6. Efimenko V.I., Lakhtionova L.A., Kirichenko N. O. Global analysis of financial results of the activity of economic subjects according the data of the financial reports. International Scientific Conference «Finance and Accounting: Theory and Practice, Development and Trends» on September 18 – 19, 2008. Riga: University of Latvia, p. 101 – 110.
7. Ефимова О.В. (2010). Финансовый анализ: современный инструментарий для принятия экономических решений – Москва, «Омега-Л», 351 с.
8. Жулина Е.Г. (2011). Анализ финансовой отчетности – Москва, Издательско-торговая корпорация «Дашков и К*», 272 с.
9. Ильшева Н.Н. (2011). Анализ финансовой отчетности – Москва, Финансы и статистика, ИНФРА-М, 480 с.
10. Карлин Т.Р., Макмин А.Р. (2001). Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP) – Москва, ИНФРА-М, 448 с.
11. Кирьянова З.В. (2011). Анализ финансовой отчетности – Москва, Юрайт, 272 с.
12. Коласс Б. (1997). Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы – Москва, Финансы, ЮНИТИ, 576 с.
13. Ковалев В.В., Волкова О.М. (2007). Анализ хозяйственной деятельности – Москва, ТК Велби, Изд-во Проспект, 424 с.
14. Костырко Р.О. (2007). Финансовый анализ – Харьков, Фактор, 784 с.
15. Lakhtionova L.A. (2008), Organization stages of analysis of financial state of enterprise according statistics of form №1 “Balance”. International Conference «Business Analysis, Accounting, Taxes and Auditing». November 6 – 7, 2008. Estonia: Tallinn, Tallinn University of Technology, p. 98 – 108.
16. Лахтіонова Л.А. (2001). Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання – Київ, КНЕУ, 387 с.
17. Лахтіонова Л.А. (2005). Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств – Київ, КНЕУ, 365 с.
18. Lakhtionova L. A., Kirichenko N. O. (2009, 2010), Analysis of report about financial results at small enterprise: Ukrainian experience. – 5-th Edition of Scientific Conference „MIKRO-

- FIRMA 2009*”, May 11–14, 2009, Poland: Szczecin, Szczecinskiy University, Germany: Berlin, Fachhochschule für Technik und Wirtschaft Berlin; *6-th Edition of Scientific Conference „MIKROFIRMA 2010”*, May 10–13, 2010. – Poland: Szczecin, Szczecinskiy University, 2010, p. 441–45.
19. Лытнева Н.А. (2011). Бухгалтерский учет и анализ – Ростов на Дону, Феникс, 604 с.
  20. Любушин Н.П., Бабичева Н.Э. (2010). Финансовый анализ – Москва, Эксмо, 336 с.
  21. МакКензи, Венди (2003). Посібник Financial Times з аналізу та використання фінансової звітності – Київ, Всеуито; Наукова думка, 283 с.
  22. МакКензи Венди (2006). Использование и интерпретация финансовой отчетности – Днепропетровск, Баланс-Клуб Бизнес Букс, 600 с.
  23. Мних Є.В. (2010). Фінансовий аналіз – Київ, КНТЕУ, 412 с.
  24. Раупа V., Sneidere R. (2008). Uzdevumu krajums finansu analize – Riga, Baltimoras konsultaciju centres, 198 p.
  25. Пласкова Н.С. (2010). Экономический анализ – Москва, Эксмо, 704 с.
  26. Подольська В.О., Ярш О.В. (2007). Фінансовий аналіз – Київ, ЦНА, 2007. – 488 с.
  27. Русак Н.А., Русак В.А. (1997). Финансовый анализ субъекта хозяйствования – Минск, Выш. шк., 309 с.
  28. Савицька Г.В. (2005). Економічний аналіз діяльності підприємства – Київ, Знання, 662 с.
  29. Стоун Д., Хитчинг К. (1998). Бухгалтерский учет и финансовый анализ – Москва, «Сирин», «Бизнес-Информ», 302 с.
  30. Стражев В.И. (2000). Анализ хозяйственной деятельности в промышленности – Минск, Высшая школа, 320 с.
  31. Уолш Кяран (2001). Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства – Київ, Всеуито; Наукова думка, 367 с.
  32. Уолш Кяран (2006). Ключевые показатели менеджмента: руководство по работе с критическими числовыми показателями, управляющими вашим бизнесом – Київ, Companion Group, 400 с.
  33. Уолш Кяран (2008). Ключевые показатели менеджмента. Полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом – Київ, Companion Group, 880 с.
  34. Магопєць О.А., Давидов І.Г., Сорокіна А.І., Головченко Н.Ю. (2010). Фінансовий аналіз – Кіровоград, ТОВ «КОД», 280 с.
  35. Хиггинс, Роберт С. (2007). Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес – решение – Москва, ООО «И.Д. Вильямс», 464 с.
  36. Черненко А.Ф. (2010). Анализ финансовой отчетности – Ростов на Дону, Феникс, 285 с.
  37. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. (2010). Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций – Москва, ИНФРА- М, 208 с.
  38. Шеремет О.О. (2009). Фінансовий аналіз – Київ, Кондор, 196 с.
  39. Этрилл П., Маклейн Э. (2010). Финансы и бухгалтерский учет для неспециалистов – Москва, Альпина Паблишера, 502 с.

FINANSINIŲ ATASKAITŲ PATIKIMUMĄ ĮTAKOJANTYS VEIKSNIAI

Vaclovas Lakis

Profesorius, habilituotas daktaras
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Apskaitos ir audito katedra
Saulėtekio al. 9-II, LT-10222, Vilnius, Lietuva
Tel.: +370 6 9935354, el. paštas: vaclovas.lakis@ef.vu.lt

***Anotacija.** Esant laisvam kapitalo, prekių ir darbo jėgos judėjimui tarp valstybių, visos šalys ima si reikalingų priemonių, kad įmonių finansinės ataskaitos rodytų teisingus duomenis apie turtinę ir finansinę būklę bei veiklos rezultatus. Kiekvienas sprendimas, padarytas remiantis klaidingomis finansinėmis ataskaitomis, gali būti nepagrįstas ir pakenkti kitų finansiniams interesams. Tačiau ir teisingai parengtos finansinės ataskaitos nebūtinai yra patikimos, nes finansinės ataskaitos atspindi įmonės būklę jų rengimo dieną.*

Techninė ir technologinė pažanga, pirkėjų preferencijos, infliacija gali reikšmingai pakeisti įmonės padėtį ir perspektyvas. Tokiais atvejais įmonės finansinių ataskaitų duomenys turėtų būti interpretuojami atsižvelgiant į aplinkos, kurioje veikia įmonė, pasikeitimą.

Straipsnyje siekiama iširti svarbiausius veiksnius, dėl kurių teisingai parengtos finansinės ataskaitos gali būti ne visai patikimos. Straipsnyje apibrėžtas finansinių ataskaitų teisingumo ir patikimumo santykis, išnagrinėti veiksniai, įtakojantys finansinių ataskaitų patikimumą.

***Reikšminiai žodžiai:** finansinės ataskaitos, patikimumas, teisingumas.*

ĮVADAS

Pagrindinė informacija apie įmonę yra jos finansinėse ataskaitose. Nagrinėjant finansines ataskaitas galima sužinoti apie įmonės ilgalaikio turto, atsargų vertę, turimus pinigus, gautinas sumas, įmonės kapitalą, ilgalaikes ar trumpalaikes skolas, pajamas, produkcijos savikainą, pelningumą, pinigų srautus. Turėdamos šią informaciją pačios įmonės, jos partneriai bei kreditoriai gali vertinti finansinę būklę, vystymosi perspektyvas, kurti investicinius projektus, sudarinėti sandorius ir pan. Todėl labai svarbu, kad finansinės ataskaitos būtų parengtos ne tik teisingai, bet ir būtų užtikrintas jų palyginamumas.

Finansinių ataskaitų teisingumą ir palyginamumą leidžia užtikrinti jų rengimo taisyklės ir principai, suformuluoti standartuose, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose norminiuose aktuose, kuriuose reglamentuojama jų struktūra, rengimo tvarka, atsakomybė ir kontrolė. Tarptautinių reglamentų tikslas yra harmonizuoti apskaitą ir finansinę atskaitomybę visame pasaulyje ir užtikrinti, kad būtų laikomasi nustatytos tvarkos.

Tokiais norminiais dokumentais yra tarptautiniai apskaitos standartai, tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai, tarptautiniai audito standartai, Europos Sąjungos direktyvos, atskirų šalių įstatymai, kiti norminiai aktai bei juos lydintys išaiškinimai ir rekomendacijos.

Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo pagrinduose, kuriuos patvirtino Tarptautinių apskaitos standartų valdyba (2007) nurodyta, kad įvairių šalių finansinės ataskaitos panašios, bet yra skirtumų. Todėl siekiama suvienodinti įstatymų reikalavimus, apskaitos standartus ir finansinių ataskaitų rengimo ir skelbimo procedūras.

Svarbus vaidmuo užtikrinant finansinių ataskaitų teisingumą tenka nepriklausomiems auditoriams. 200-ajame tarptautiniame audito standarte (Overall Objectives of Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing, 2009) nurodyta, kad finansinių ataskaitų audito tikslas yra padidinti numatomų vartotojų pasitikėjimą finansinėmis ataskaitomis.

Pastangos harmonizuoti apskaitą ir suformuluoti aiškius reikalavimus, kuriuos turi atitikti finansinės ataskaitos, duoda tam tikrą teigiamą rezultatą. Tačiau kai kuriais atvejais tai negarantuoja finansinių ataskaitų palyginamumo ir patikimumo.

Tyrimo tikslas yra ištirti veiksnys, dėl kurių finansinių ataskaitų duomenys apie įmonės turtą, kapitalą, įsipareigojimus ir veiklos rezultatus gali būti nepalyginami ir ne visai patikimi.

Straipsnyje nenagrinėjami tyčiniai finansinių ataskaitų duomenų išskrypimai.

Tyrimo objektas – finansinių ataskaitų patikimumas.

Tyrimo šaltiniai: tarptautiniai ir nacionaliniai apskaitos standartai, tarptautiniai audito standartai, įstatymai.

Tyrimo metodai: surinktos informacijos palyginimas, loginė analizė ir kritinis vertinimas.

FINANSINIŲ ATASKAITŲ TEISINGUMO IR PATIKIMUMO PROBLEMA

Pagrindinis finansinių ataskaitų tikslas yra pateikti jų vartotojams objektyvią ir patikimą informaciją apie ūkio subjekto turtą, kapitalą, įsipareigojimus, veiklos rezultatus ir pinigų srautus. Todėl įvairių šalių vyriausybės, tarptautinės ir nacionalinės profesinės organizacijos nuolat tobulina apskaitos vedimo ir finansinių ataskaitų rengimo tvarką.

Apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartų kūrėjai formuluoja reikalavimus, kurių laikantis finansinėse atskaitose pateikiami teisingi duomenys.

Klaidų ir išskrypimų apskaitoje bei finansinėse atskaitose padeda išvengti balansinis metodas, kitaip dar vadinamas pagrindinė apskaitos lygybė (Finansinės apskaitos teorija ir praktika, 2009), kuri parodo, kiek tuo pačiu metu įmonėje yra turto ir kokie yra to turto įsigijimo šaltiniai (savininkai). Balansinis metodas turi dvejopą pobūdį – materialųjį ir antrinį. Visas įmonėje sukauptas turtas yra apmokėtas iš kapitalo, kuris priklauso akcininkams arba tretiesiems asmenims.

Balansinio metodo atmaina yra dvigubas įrašas, kai kiekviena ūkinė operacija arba įvykis registruojamas apskaitoje du kartus – vienos sąskaitos debete ir kitos sąskaitos kredite. Šis metodas, suderintas su pareigų atskyrimu ir sankcionavimu, apsaugo nuo nesankcionuotų operacijų ir nepagrįstų įrašų buhalterinėse sąskaitose.

Tinkamai parengtų finansinių ataskaitų rinkinys turi turėti tam tikras savybes. Tarptautiniuose finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo pagrinduose (2007) tai vadinama kokybės požymiais. Pirmajame verslo apskaitos standarte šios savybės formuluojamos kaip reikalavimai Finansinių ataskaitų rinkinio struktūra ir savybės pavaizduotos 1 paveiksle.

Kaip matome iš paveikslo abiejuose nagrinėjamuose norminiuose dokumentuose panašiai suformuluotos finansinių ataskaitų informacinės savybės. Finansinės ataskaitos parengtos pagal nustatytus reikalavimus ir turinčios visas išvardintas savybes yra teisingos. Tačiau gali būti aplinkybių, kurios gali sukelti abejonių dėl jų patikimumo ir palyginamumo.

Pagrindinė aplinkybė yra ta, kad nustatant turto vertę naudojamas piniginis matas. Tačiau pinigų vertė yra nestabili dėl infliacijos. Dėl to iškyla grėsmė, kad to paties ūkio subjekto, bet skirtingų laikotarpių finansinių ataskaitų duomenys gali būti nepalyginami. Moks-

Finansinių ataskaitų rinkinio struktūra	Finansinių ataskaitų informacijos savybės	
	Pagal finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo pagrindus	Pagal 1-ąjį verslo apskaitos standartą
Balansas	Suprantama	Informacija turi būti susijusi
Pelno (nuostolių) ataskaita	Svarbi	Teisinga
Nuosavo kapitalo pokyčių ataskaita	Reikšminga	Aiški ir suprantama
Pinigių srautų ataskaita	Patikima	Neutrali ir patikima
Aiškinamasis raštas	Tiksliai pateikta	Naudinga vartotojams
	Turinys svarbiau už formą	Atspindėtų įvykių turinį ir ekonominę prasmę
	Neutrali	Nešališka
	Apdairi	Išsamai
	Visapusiška	
	Palyginama	

1 PAV. Finansinių ataskaitų ir jų informacinių savybių ryšys

Šaltinis: parengta autoriaus pagal paveiksle nurodytus norminius aktus

linėje literatūroje galima sutikti nuomonę (Karmańska, 2008), kad palyginamumą galima pasiekti koreguojant kiekvieno turto komponento vertę atsižvelgus į jo kitimo tempus laike.

Turto kainą galima koreguoti iki rinkos vertės. Tačiau rinka taip pat pasižymi nestabilumu. Rinkos vertė gali priklausyti nuo stipresnių rinkos dalyvių ūkinės politikos, pirkėjų preferencijų, politinės situacijos. Todėl turto rinkos kaina yra reali tik pirkimo pardavimo momentu. Visais kitais atvejais rinkos kaina turėtų būti interpretuojama kaip prognozė, kuri gali nepasitvirtinti.

Detaliau finansinių ataskaitų teisingumo ir patikimumo klausimai išnagrinėti šio straipsnio kituose skyriuose.

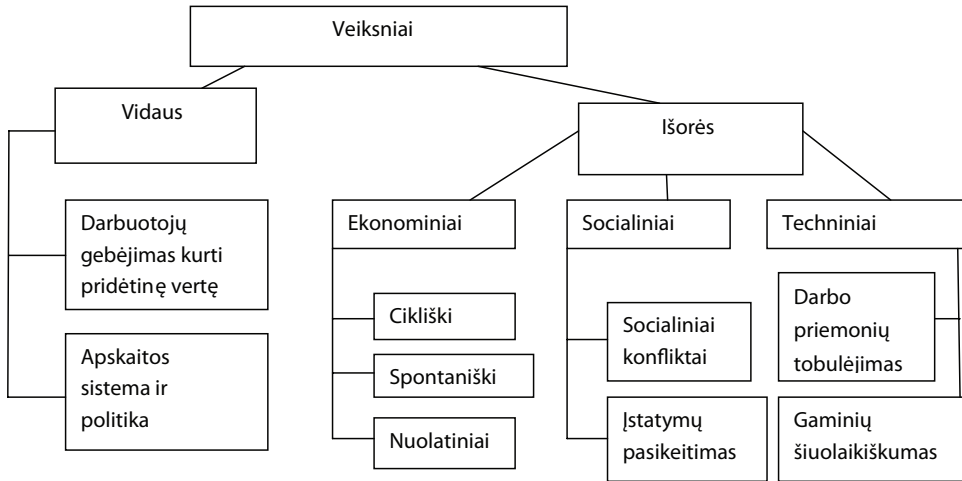
VEIKSNIŲ, ĮTAKOJANČIŲ FINANSINIŲ ATASKAITŲ PATIKIMUMĄ, KLASIFIKAVIMAS

Mokslinėje literatūroje daug diskutuojama apie klaidingų finansinių ataskaitų pasekmes investuotojams, partneriams ir kitiems vartotojams, valstybėms ir ekonominiams regionams. Tradiciškai finansinių ataskaitų duomenų patikimumas siejamas su klaidų ir apgaulių nebuvimu. Tai labai svarbūs veiksniai, kurių pobūdis ir pasekmės nuolat kinta ir norint sumažinti jų poveikį būtini nuoseklūs tyrimai, apskaitos ir audito nuolatinis tobulinimas.

Tačiau 2008 metais prasidėjusi finansinė krizė, kuri apėmė daugelį pasaulio šalių, parodė, kad duomenys, kuriais remiamasi priimant įvairius sprendimus, gali būti teisingi ir tuo pat metu nepatikimi. Nagrinėjamu atveju finansinių ataskaitų duomenų teisingumas ir patikimumas gali skirtis.

Finansinių ataskaitų ypatybė yra ta, kad ji atspindi momentinį įmonės būklės vaizdą tam tikrai datai. Bet ekonominė veikla vyksta nuolat ir visi rodikliai ir jų santykiai nuolat kinta. Įmonių finansinė būklė ir veiklos rezultatai finansinių ataskaitų parengimo dienai gali būti labai geri, o praėjus tam tikram laikui gali būti dar geresni arba prastesni. Įmonės veiklą, jos rezultatus ir tuo pačiu finansinių ataskaitų duomenis įtakoja įvairūs veiksniai. Visus juos galima suskirstyti į vidaus ir išorės (2 paveikslas).

Vidaus veiksniai susiformuoja pačioje įmonėje. Jie gali būti įvairūs, bet visais atvejais įmonės stabilumas priklauso nuo dviejų pagrindinių faktorių: darbuotojų gebėjimo kurti pridėtinę vertę ir nuo apskaitos sistemos ir politikos.

2 PAV. Veiksniai, įtakojantys įmonės veiklą ir finansinių ataskaitų patikimumą.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Globalios konkurencijos sąlygomis išsilaikyti rinkoje gali tik tos įmonės, kurių darbuotojai yra imlūs naujovėms, kvalifikuoti, tinkamai valdomi. Bet kokie neapdairūs sprendimai gali labai greitai paversti įmonę negyvybinga. Sprendimų racionalumas nemažai priklauso nuo juos pagrindžiančios informacijos, kuri yra apskaitoje ir finansinėse ataskaitose, teisingumo. Sudarant finansinę atskaitomybę keliamas pagrindinis tikslas – pateikti visiems informacijos vartotojams teisingą, objektyvią ir patikimą informaciją apie įmonės finansinę būklę, veiklos rezultatus, nuosavo kapitalo pokyčius ir pinigų srautus. Šiam tikslui pasiekti būtina, kad įmonės pasirinktų ne bet kokią, bet gerai parengtą, tinkamą tik tai įmonei buhalterinės apskaitos politiką, atskleidžiančią jos veiklos ypatybes, ir ją nuosekliai taikytų (Mackevičius, 2009).

Ekonominiai veiksniai gali būti cikliški, spontaniški ir nuolatiniai. Įmonės būklė ir rodikliai gali priklausyti nuo ekonominių ciklų. Pakilimo laikotarpiu pagyvėja įmonių veikla, pakyla akcijų kursas, brangsta prekės ir ilgalaikis turtas. Priklausomai nuo ekonominio ciklo fazės įmonės turto vertė gali didėti arba mažėti, nors materialiojo ir nematerialiojo turto kiekis gali būti nepakitęs.

Tam tikrą įtaką gali turėti spontaniški reiškiniai, tokie kaip rinkos konjunktūros ir vartotojų preferencijų pasikeitimas. Įmonės gaminamos produkcijos paklausa ir kaina gali mažėti arba didėti. Paklausa gali sumažėti dėl konkurencijos, analogiškų gaminių, pasižyminčių geresnėmis savybėmis, atsiradimo. Panašiai yra ir su vartotojų preferencijomis. Pasikeitus madai ar vartotojų įpročiams anksčiau gerai perkama prekė gali tapti nepaklausiu.

Tarp nuolatinių veiksnių ypatinga vieta tenka infliacijai. Ekonomikos ekspertai mano, kad infliacija yra teigiamas reiškinys, kurias skatina ekonomikos vystymąsi. Tačiau infliacija keičia realią pinigų vertę. Dėl to įmonės veiklos skirtingų laikotarpių rodiklių palyginimas yra problemiškas. Infliacijos įtaka įmonės rodiklių patikimumui išnagrinėta šio straipsnio kitame skyriuje.

Prie socialinių veiksnių galima priskirti karus, revoliucijas, sukilimus. Dėl jų gali sumažėti arba visiškai išnykti paklausa ar prekių pardavimo galimybė. Nors socialiniai konfliktai bręsta ilgai, bet kyla netikėtai. Jų įtaką įmonių veiklai ir rezultatams sunku įvertinti.

Įstatymų pasikeitimą gali nulemti visuomenėje vykstantys socialiniai procesai, valstybės politikos arba aplinkos apsaugos reikalavimų pasikeitimas. Dėl jų gali tekti keisti veiklos pobūdį, gali padidėti gamybos išlaidos.

Techniniai veiksniai taip pat gali turėti įtakos įmonės finansiniam stabilumui ir veiklos rodikliams. Rinkoje gali atsirasti tobulesnės gamybos priemonės, dėl ko įmonėje naudojami įrengimai ir technologinės linijos arba gaminama prekė gali moraliai pasenti. Pastaraisiais dešimtmečiais taip atsitiko su laidiniais telefonais, televizoriais, kompiuteriais.

Išnagrinėti veiksniai gali veikti įmonės būklę dviem kryptimis. Esant tokiems pat rodikliams įmonės vertė ir perspektyvos gali būti geresnės, negu apie tai galima spręsti iš finansinių ataskaitų duomenų, ir atvirkščiai. Vertinimą komplikuoja tai, kad skirtingi veiksniai gali veikti nevienodomis kryptimis. Vieni gali gerinti įmonės padėtį, o kiti tuo pat metu ją bloginti.

APSKAITOS POLITIKOS ĮTAKA FINANSINIŲ ATASKAITŲ PATIKIMUMUI

Įmonės apskaitą turi tvarkyti ir finansines ataskaitas rengti taip, kaip numato įstatymai, standartai ir kitokie reglamentai. Lietuvoje turi būti vadovujamasi Buhalterinės apskaitos įstatymo (2001), Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo, tarptautinių apskaitos standartų, tarptautinių finansinės atskaitomybės standartų, verslo apskaitos standartų nuostatomis. Minėti dokumentai skirti visų rūšių ir ūkio šakų įmonėms. Tačiau ekonominė aplinka ir ūkinė veikla yra labai įvairi, todėl norminiuose aktuose leidžiami keli sprendimai, iš kurių įmonė turi pasirinkti jai tinkantį. Buhalterinės apskaitos įstatymo 9 straipsnio 2 punktą numato, kad ūkio subjekto vadovas turi parinkti apskaitos politiką ir ją įgyvendinti, atsižvelgdamas į konkrečias sąlygas, veiklos pobūdį ir vadovaudamasis arba verslo apskaitos standartais, arba tarptautiniais apskaitos standartais, arba viešojo sektoriaus apskaitos ir finansinės atskaitomybės standartais, arba kitais teisės aktais. Tai reiškia, kad įmonė, pasirinkdama apskaitos politiką, tam tikrose galimybių ribose pati nustato apskaitos tvarką, nuo kurios priklauso jos finalinių dokumentų – finansinių ataskaitų kokybė ir patikimumas. Pasirinkimo galimybės faktas reiškia, kad panašūs ūkiniai įvykiai arba ūkinės operacijos gali būti skirtingai interpretuojamos. Todėl, pirmiausia, turėtų būti vienoda apskaitos politikos samprata. Tačiau apskaitos politikos apibrėžimų, pateikiamų pagrindiniuose norminiuose aktuose, palyginimas rodo, kad ji interpretuojama nevienodai. Apskaitos politikos kriterijų palyginimas pateiktas 3 paveiksle.

Kaip matome iš paveikslo, Buhalterinės apskaitos įstatyme ir 1-jame verslo apskaitos standarte nurodyti tokie patys kriterijai. Skirtumas tik toks, kad įstatyme išvardijami kriterijai, o apskaitos standarte akcentuojama jų visuma. Tarptautiniame apskaitos standarte nurodyti penki kriterijai. Ir tik du kriterijai (principai ir taisyklės) sutampa su Buhalterinės apskaitos įstatyme ir verslo apskaitos standarte nurodytais kriterijais. Nepaminėti metodai, bet paminėti pagrindai ir konvencijos, kurių nėra anksčiau paminėtuose dokumentuose.

Pagal Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo (2001) 15 straipsnio 5 punktą įmonės, kurių vertybiniais popieriais prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, finansines ataskaitas sudaro pagal tarptautinius apskaitos standartus, o kitos įmonės gali pasirinkti finansines ataskaitas sudaryti pagal verslo apskaitos standartus arba tarptautinius apskaitos standartus.

Lietuvos įmonės rinkdamosi apskaitos politiką turi vadovautis mažiausiai dviem norminiais dokumentais: Apskaitos įstatymu ir 8 TAS arba Apskaitos įstatymu ir 1 VAS. Tačiau

Buhalterinės apskaitos įstatymas	1-asis Verslo apskaitos standartas (VAS)	8-asis tarptautinis apskaitos standartas (TAS)
Principai Metodai Taisyklės	Visuma: Principų Metodų Taisyklių	Principai Pagrindai Taisyklės Praktika Konvencijos

3 PAV. Apskaitos politikos kriterijai, nurodyti pagrindiniuose norminiuose aktuose

Šaltinis: parengta autoriaus pagal paveikslė nurodytus norminius aktus

minėtuose dokumentuose nurodyti nevienodi apskaitos politikos kriterijai, o tai reiškia, kad ir pati apskaitos politika gali skirtis.

Vienas iš svarbiausių apskaitos politikos kriterijų yra apskaitos principų laikymasis. Tačiau tarptautinių ir nacionalinių norminių aktų palyginimas rodo, kad apskaitos principai taip pat interpretuojami skirtingai. Pirmajame tarptautiniame apskaitos standarte (2007) nurodyti tik du principai: veiklos tęstinumo ir kaupimo. Įmonės finansinės atskaitomybės įstatymo (2001) 4 straipsnyje ir pirmojo verslo apskaitos standarto (2010) 31 straipsnyje nurodyta dešimt principų: įmonės, veiklos tęstinumo, periodiškumo, pastovumo, piniginio mato, palyginimo, atsargumo, neutralumo, turinio viršenybės prieš formą. Toks principų nesuderinamumas gali būti nevienodo apskaitos politikos interpretavimo priežastimi ir turėti įtakos finansinių ataskaitų duomenų patikimumui.

INFLIACIJOS ĮTAKA FINANSINIŲ ATASKAITŲ DUOMENŲ PATIKIMUMUI

Infliacija daro reikšmingą įtaką įmonės turto vertei, įsipareigojimams, veiklos rezultatams. Jos poveikis yra nevienalytis, todėl labai sunkiai įvertinamas, nes vienu turto ar įsipareigojimų komponentų reali vertė keičiasi greičiau, kitų lėčiau. Gali būti, kad vienos rūšies prekėms brangstant kitos gali pigti, o trečiųjų kaina kurį laiką išlikti stabili.

Dėl infliacijos poveikio skirtingų laikotarpių finansinių ataskaitų duomenys yra sunkiai palyginami, nes nominali ir reali pinigų vertė skirtingais laikotarpiais yra nevienoda.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai nagrinėjama infliacijos įtaka įgyvendinant investicinius projektus (Jaruga, Kabalski, Szycha, 2010; Lakis, Mackevičius, Gaižauskas, 2010; Sierpińska, Jachna, 2005). Tyrimų rezultatai panaudojami valdymo sprendimams pagrįsti. Finansinių ataskaitų, parengtų už skirtingus laikotarpius duomenų palyginamumo problema beveik nenagrinėta.

Infliacija yra pusiausvyros ekonomikoje nebuvimo pasekmė. Šis procesas vyksta nuolat ir yra nevaldomas. Teisės aktai, mokesčių įstatymai ir iš dalies apskaitos standartai remiasi pinigų stabilumo prielaida. Iš čia kyla prieštaravimas tarp įsivaizduojamo pinigų ir daiktų vertės stabilumo ir infliacijos pasekmių. Dėl to susiformavo trijų rūšių kainos: istorinės, einamosios, atkūrimo. Apskaitoje populiariausios yra istorinės kainos. Turtas apskaitomas tokiomis kainomis, kurios buvo užfiksuotos jo pirkimo metu (gali būti išimčių). Pinigai apskaitomi pagal nominalus. Debitorinis ir kreditorinis įsiskolinimai taip pat nekoreguojami, nors reali pinigų ir įsiskolinimų vertė kinta. Susidaro paradoksali situacija, kai tokie patys daiktai, įgyti skirtingu metu įkainojami pinigais, kurių perkamoji galia yra nevienoda.

Silpnoji istorinių kainų pusė yra tai, kad esant net nedideliems infliacijos tempams po kurio laiko istorinė kaina pradeda reikšmingai skirtis nuo einamosios kainos. Todėl Micherda (2006) teisingai pastebi, kad, nors ir taikomas tas pats piniginis matas, verčių dydžiai tampa nepalyginami. Šią prielaidą patvirtina žemiau išnagrinėtas pavyzdys.

Pavyzdys.

Įmonė įsigijo 3 000 kg medžiagos po 50 Lt už kilogramą ir iš jos pagamino 12 000 vienetų gaminio A. Vieno gaminio savikaina sudarė 27 Lt, pardavimo kaina – 40 Lt. Esant paklausai įmonė kitais metais nusprendė pagaminti tokį pat kiekį gaminių ir vėl įsigijo 3 000 kg medžiagos. Tačiau šį kartą teko mokėti 6 % brangiau. Padidėjo ir kitos gamybos išlaidos: darbo užmokestis – 8 %, energija – 10 %. Pardavimo kaina buvo padidinta iki 42,72 Lt. Nusidėvėjimo išlaidos liko nepakitusios. Gaminio A savikaina ir pardavimo pajamos pa-vaizduoti 1 lentelėje.

1 LENTELĖ. Gaminio A pardavimo rezultatai

Turinys	Pirmi metai			Antri metai		
	Kiekis vnt.	Vieneto kaina Lt	Suma Lt	Kiekis vnt.	Vieneto kaina Lt	Suma Lt
Pardavimo pajamos	12 000	40	480 000	12 000	42,72	512 640
Pardavimo savikaina, iš to sk. medžiagos	12 000	27	324 000	12 000	28,83	345 960
	12 000	12,5 (0,25kg x 50 Lt)	150 000	12 000	13,25	159 000
darbo užmokestis	12 000	8,5	102 000	12 000	9,18	110 160
energija	12 000	4	48 000	12 000	4,40	52 800
nusidėvėjimas	12 000	2	24 000	12 000	2	24 000
Bendrasis pelnas	12 000	13	156 000	12 000	13,89	166 680

Šaltinis: parengta autoriaus

Kaip matome iš lentelės, pirmais metais vieno vieneto gaminio A pardavimo savikaina sudarė 27 litus, o pardavimo kaina – 40 litų, bendrasis pelnas – 13 litų. Antrais metais brango visi savikainos komponentai, išskyrus nusidėvėjimą, ir dėl to pardavimo savikaina padidėjo 6,78 procento iki 28,83 litų. Įmonė buvo priversta tokiu pat procentu padidinti pardavimo kainą iki 42,72 lito. Antrais metais bendrasis pelnas padidėjo 16 680 litų (166 680 – 156 000).

Išnagrinėti duomenys rodo, kad antrais metais įmonės veiklos rezultatas pagerėjo. Tačiau nagrinėjant įmonės veiklą matome, kad niekas nepasikeitė. Įmonė gamina tą patį gaminių iš tų pačių medžiagų, taikydama tokią pačią technologiją. Rezultatas pagerėjo tik dėl infliacijos, o ne dėl organizacinių arba technologinių patobulinimų. Tai rodo, kad nagrinėjamos įmonės finansinių ataskaitų rodiklių pagerėjimas nereiškia įmonės veiklos rezultatų pagerėjimo.

IŠVADOS

Finansinių ataskaitų patikimumas yra labai svarbus visiems jų vartotojams. Jų duomenys atspindi įmonės pajėgumą uždirbti pinigų, atsiskaityti su darbuotojais ir tiekėjais, sugrąžinti paskolas, mokėti palūkanas ir dividendus. Tinkamai parengtos finansinės ataskaitos turi

turėti tam tikras savybes. Jų informacija turi būti svarbi, patikima, tiksliai pateikta, neutrali, apdairi, visapusiška, palyginama.

Tradiciškai finansinių ataskaitų duomenų patikimumas ir palyginamumas siejamas su klaidų ir apgaulių nebuvimu. Tačiau gali būti aplinkybių, dėl kurių skirtingų laikotarpių arba skirtingų įmonių finansinės ataskaitos gali būti sunkiai palyginamos ir ne visai patikimos. Šios aplinkybės gali būti nesusijusios su apskaitos principų nesilaikymu, klaidomis ar apgaulėmis. Tam įtakos gali turėti kiti veiksniai, kurie iš dalies arba visiškai nepriklauso nuo įmonės. Juos galima suskirstyti į vidaus ir išorės.

Tarp vidaus veiksnių galima išskirti darbuotojų gebėjimą kurti pridėtinę vertę ir apskaitos sistemą bei politiką. Jeigu įmonių darbuotojai yra imlūs naujovėms, kvalifikuoti ir tinkamai valdomi, tai jie gali pasiekti, kad įmonė būtų konkurencinga ir perspektyvi. Ir atvirkščiai, bet kokie neapdairūs sprendimai gali tą pačią įmonę paversti negyvybinga.

Apskaitos sistema ir politika gali užtikrinti finansinių ataskaitų rodiklių teisingumą. Tačiau tarptautiniuose ir verslo apskaitos standartuose nevienodai interpretuojami apskaitos politikos kriterijai ir principai. Tai gali reikšti nevienodą jų aiškinimą ir taikymą ir tuo pačiu apsunkinti finansinių ataskaitų palyginamumą.

Išorės veiksniai gali būti ekonominiai socialiniai ir techniniai. Ekonominio pakilimo ir nuosmukio laikotarpiu tos pačios įmonės galimybės gali būti nevienodos. Panašią įtaką įmonės galimybės gali turėti įvairūs socialiniai reiškiniai ir techninė bei technologinė pažanga. Visi išvardinti veiksniai daro įtaką įmonės galimybės. O tai reiškia, kad tie patys finansinių ataskaitų duomenys gali būti vertinami skirtingai.

Didžiausią įtaką finansinių ataskaitų patikimumui daro infliacija. Dėl infliacijos poveikio skirtingų laikotarpių finansinių ataskaitų duomenys yra sunkiai palyginami, nes nominali ir reali pinigų vertė skirtingais laikotarpiais yra nevienoda. Infliacija skirtingai veikia ilgalaikio ir trumpalaikio turto vertę. Dėl to atsiranda turto nominaliosios ir realiosios vertės skirtumas. Šis skirtumas tuo didesnis, kuo ilgesnis laiko tarpas tarp turto įsigijimo ir realizavimo.

LITERATŪRA

1. 1-asis tarptautinis verslo apskaitos standartas „Finansinių ataskaitų pateikimas“. (2007), Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai (TFAS). – Londonas, Tarptautinių apskaitos standartų komiteto fondas, p. 777–836.
2. 1-asis verslo apskaitos standartas „Finansinė atskaitomybė“. (2011), Valstybės žinios, Nr. 47-2265.
3. 8-asis tarptautinis apskaitos standartas „Apskaitos politika, ataskaitinių įvertinimų keitimas ir klaidos“. (2007), Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai (TFAS). – Londonas, Tarptautinių apskaitos standartų komiteto fondas, p. 879–912.
4. Buhalterinės apskaitos įstatymas (2001). Valstybės žinios, Nr. 99–3515, Aktuali redakcija.
5. Finansinės apskaitos teorija ir praktika. (2009) – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla.
6. Finansinių ataskaitų rengimo ir pateikimo pagrindai (2007). Tarptautiniai finansinės atskaitomybės standartai (TFAS). – Londonas, Tarptautinių apskaitos standartų komiteto fondas, p. 31–56.
7. Įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas (2001). Valstybės žinios, Nr. 99–3516, Aktuali redakcija.
8. Jaruga, A., Kabalski, P., Szychta, A. (2010). Rachunkowość zarządcza – Warszawa, Wolters Kluwer, 835 p.
9. Karmarnańska, A. (2008). Rzyzko w rachunkowości – Warszawa, Difin, 535 p.

10. Lakis, V., Mackevičius, J., Gaižauskas, L. (2010). Valdymo apskaitos teorija ir praktika – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 360 p.
11. Mackevičius, J. (2009). Finansinių ataskaitų auditas ir analizė – Vilnius, TEV, 389 p.
12. Micherda, B. (2006). Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego – Warszawa, Difin, 216 p.
13. Overall Objectives of Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing, (2009). Interaktyvus šaltinis. Žiūrėta 2011-09-18. Prieiga per internetą: <http://www.lar.lt/new/page.php?514>
14. Sierpinska, M., Jachna, T., (2005). Ocena przedsiębiorstwa według standardów Światowych – Warszawa, PWN, 407 p.

FACTORS INFLUENCING THE RELIABILITY OF FINANCIAL STATEMENTS

Vaclovas Lakis

Summary

The essential information about company's assets, financial status (position) and performance results are depicted in financial statements of the company. The trustworthiness of financial statements is very important for all the users. However, because of different reasons the information can be inaccurate. Therefore, data of financial statements of different companies which were produced at different time can hardly be compared. The article investigates the factors due to which accurately prepared financial statements are not completely reliable. The ratio of financial statements accuracy and reliability is defined; also the factors influencing the trustworthiness of financial statements are investigated. Sometimes they are not related to the inobservance of accounting principles, mistakes or fraud. All these factors can be described as internal and external. Internal factors are closely related to the employee's ability to create added value, accounting principles and policy. External factors cover economic, social and technical issues.

Inflation is considered to be the key factor influencing the reliability of financial statements, because of inflation. Data of financial statements for different period of time can be hardly compared, because the nominal and real money value in different period of time is diverse.

РАЗВИТИЕ УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОВМЕСТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Лавриненко Анна

канд. экон. наук, доцент.

Учреждение образования «Полоцкий государственный университет»,

Республика Беларусь, 211440 г. Новополоцк, ул. Янки Купалы, д. 24, кв. 47;

тел. +375 0214 52 04 06, e-mail: anlav@ya.ru

***Аннотация.** В период низкой инвестиционной активности в Республике Беларусь, когда республиканский, местные бюджеты и сами субъекты хозяйствования не располагают достаточным инвестиционным потенциалом, развитие совместной деятельности может сыграть важную роль в модернизации белорусской промышленности. Современный процесс развития данной формы хозяйствования выдвигает свои требования к бухгалтерскому учету, как системе формирования достоверного информационно-аналитического обеспечения роста инвестиционной активности организаций. Совместная деятельность распространяется среди разных по отраслевой направленности и организационно-правовых форм деятельности организаций, однако экономическая сущность данного вида интеграции имеет историческую и правовую целостность. Исследование историко-правовых аспектов развития совместной деятельности позволит научно обосновать теоретические положения по учету совместной деятельности как механизма обеспечения роста конкурентоспособности экономики Республики Беларусь в посткризисный период.*

***Ключевые слова:** совместная деятельность, кооперация, учет, вклады, финансовые вложения.*

ВВЕДЕНИЕ

Новая модель экономического роста Республики Беларусь, базирующаяся на инновационном типе развития, предусматривает изменение самого понятия научно-технического прогресса и научно-технического развития. Появляются новые приоритеты: благосостояние, интеллектуализация производственной деятельности, использование высоких и информационных технологий, экологичность. В настоящее время экономическое развитие Республики Беларусь по-прежнему ассоциируется с природопотребляющей экономикой, однако все большую актуальность приобретает проблема обеспечения условий экологически устойчивого социально-экономического развития отраслей и регионов Республики Беларусь. Современные требования к хозяйственной деятельности на соответствие международным стандартам в области охраны окружающей среды сводятся к необходимости превращения любого вида хозяйственной деятельности в экологически безопасную. Эта модель требует новой финансово-кредитной политики, эффективного стимулирования инноваций, развития наукоемких и сокращения природоэксплуатирующих отраслей на макро-уровне; и изменения типа предпринимательской деятельности, активного привлечения к производству мелкого и среднего частного бизнеса на микро-уровне.

В переходный период одновременно с дерегулированием государственного сектора, отменой директивных методов руководства и упразднением существовавших ранее иерархических структур возрастает роль совместных форм деятельности и интегрированных структур управления организациями на основе рыночных принципов ведения хозяйства. Утверждаются новые формы совместной деятельности хозяйствующих субъектов: путем вхождения организаций в вертикальные структуры (корпоративные группы), реорганизованные из отраслевых структур или создаваемые заново; на основе формирования горизонтальных образований.

И в первом, и во втором случаях обеспечивается необходимая координация и организационно-финансовое взаимодействие в рамках совместной деятельности, создаются эффективные системы технологического развития, устойчивая рыночная стратегия, ресурсная поддержка корпоративных финансовых институтов. К основным преимуществам совместной формы хозяйствования следует отнести также разделение труда, быструю мобилизацию ресурсов, экономию затрат на производство и сбыт продукции, благодаря налаженным кооперационным связям, наиболее эффективное использование имеющегося у организаций производственного и финансового потенциала.

Специфика организации совместной деятельности, недостаточно обоснованная методика учетно-аналитического механизма обуславливают необходимость создания единого методологического подхода к организации учета совместной деятельности. Сложившаяся практика учета совместной деятельности в Республике Беларусь вызывает необходимость решения таких проблем в области учета ее объектов, как оценка и учет вкладов по договору простого товарищества; учет расходов и формирование себестоимости совместно произведенной продукции (выполненных работ, оказанных услуг); формирование и отражение финансового результата от совместной деятельности.

Среди учетных проблем, обусловленных хозяйственной практикой работы белорусских организаций в новых экономических условиях, является проблема адаптации национальной системы учета в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности, одной из составляющих которой является необходимость совершенствования существующей нормативной базы для формирования информации об участии в совместной деятельности, приближения ее к международной практике учета.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Развитие бухгалтерского учета и отчетности тесным образом связано с развитием гражданско-правовых отношений в обществе. В связи с этим в целях изучения экономической сущности совместной деятельности важно затронуть исторические и правовые аспекты ее развития. Исторически совместная деятельность как форма интеграции явилась результатом общественного разделения труда и возникла на базе таких форм его организации, как специализация и кооперирование. Изначально кооперирование выступало в форме взаимопомощи и сотрудничества. Первое крупное разделение труда произошло в области растениеводства, земледелия и скотоводства. В этот период кооперация зародилась «... с первых, элементарных форм группового взаимодействия в процессе собирательства, охоты, земледелия, родоплеменной власти и соподчинения» (Дудич, 1995). Возникновение кооперативного движения как осознанной формы организации труда произошло в конце XVIII в. – начале XIX в. (Румян-

цев, 1975). В начале XIX в. Р. Оуэн считал, что люди общими усилиями должны помочь друг другу жить и, основывая общества, совместно устраивать свою хозяйственную жизнь. На основе учения Р. Оуэна в 1860 г. в Англии был создан первый кооператив (Кабушки, 1993). Последующее разделение общественного труда, особенно частное и единичное, привело к образованию отдельных отраслей и подотраслей производства и формированию производственных единиц – объединений и организаций. Однако деятельность объединений и предприятий, являющихся результатом единичного разделения труда, немыслима без кооперации их усилий.

Слово «кооперация» в переводе с латинского языка означает «совместное ведение дел». Кооперация представляет собой способ или форму хозяйственной деятельности, характеризуемую совместным участием заинтересованных в этой деятельности лиц (Ланцов, 1991). К. Маркс рассматривал кооперацию и ее формы лишь как формы объединения труда в пределах предприятия и определял ее следующим образом: «Та форма труда, при которой много лиц планомерно работают рядом и во взаимодействии друг с другом в одном и том же процессе производства или в разных, но связанных между собой процессах производства, называется кооперацией» (Маркс, 1955). Ряд авторов дают следующее определение этого понятия: «Кооперация – форма организации труда, при которой большое число людей совместно участвует в одном и том же или в разных, но связанных между собой процессах труда» (Азрилиян, 1999; Кураков, 1999; Шимов, 2002). В словаре В.Г. Злотогорова кооперация определена как совместное участие людей в одном или разных, но связанных между собой процессах труда (Злотогоров, 2003).

По мнению Н.И. Кабушкина, Р.М. Карсеко кооперация выступает материальной основой объединения людей в совместном трудовом процессе. По мнению этих авторов «Единство экономических интересов и целей в достижении высоких конечных результатов труда является основой совместного трудового процесса». На этом основании они утверждают, что совместная деятельность людей осуществляется посредством кооперации.

З.З. Дудич под кооперацией труда понимает единство, согласованность совместных действий различных звеньев и субъектов в процессе их хозяйственной деятельности. При этом автор подчеркивает, что необходимость трудовой кооперации порождается, в частности, тем, что ряд видов оказываются непосильными для единичных исполнителей и требуют совместных усилий многих.

В экономической литературе кооперация подразделяется на два основных вида: производственная (кооперирование в промышленности) и кредитная. Наиболее широкое определение производственной кооперации представлено у В.Н. Шимова, А.Н. Тура, Н.В. Стаха: «Кооперация производственная – форма длительных и устойчивых связей между хозяйственно самостоятельными предприятиями, фирмами, занятыми совместным изготовлением определенной продукции на основе специализации их производства» (Шимов, 2002).

Кооперация кредитная – объединение мелких товаропроизводителей для удовлетворения потребностей его членов в кредитных ресурсах. Существует также мнение, что кооперация кредитная – вид кооперации, объединяющий мелких товаропроизводителей с целью создания совместного денежного фонда для удовлетворения потребностей в мелком кредите.

Кооперирование в кредитно-финансовой сфере капиталистических стран охватывает коллективные формы организации накопления и распределения денежных ресурсов. Она включает не только сами кооперативные кредитные учреждения, но и многообразные формы связей этих учреждений и их объединений: синдикаты, консорциумы, совместные компании, соглашения учреждений о совместной деятельности. Кооперативные кредитные учреждения являются формой организации взаимного финансирования однородной по роду деятельности группы экономических субъектов; аккумулируют необходимые для их деятельности ресурсы, принимая вклады (Ланцов, 1991).

Таким образом, можно заключить, что в процессе кооперирования исторически сложились основные направления и формы совместной деятельности, сохранившие свою актуальность на современном этапе развития производства и экономики в целом:

- технологическое кооперирование (поставка комплектующих полуфабрикатов, агрегатов, деталей, заготовок);
- кооперирование по линии материально-технического снабжения (обеспечение предприятия сырьем, топливом, основными и вспомогательными материалами);
- производственное кооперирование;
- кооперирование финансовое, которое заключается в объединении капиталов, и др.

Однако кооперирование может объединить не только однородные факторы или процессы производства, но и отдельные их виды для достижения совместно поставленных целей и выполнения задач. Следовательно, кооперация представляет собой форму хозяйственной деятельности, характеризующуюся согласованностью совместных действий и совместным взаимодействием (совместное ведение дел, совместное участие, совместное производство, совместное строительство, совместное финансирование) совокупности организаций (участников), заинтересованных в достижении конечных результатов деятельности, в сфере производства и обращения. Отсюда следует вывод о том, что совместная деятельность осуществляется посредством кооперации организаций - участников.

Кооперирование, как процесс совместного объединения усилий для определенного вида деятельности, не ограничивается производственной сферой. Исторически оно осуществлялось и для решения задач социального характера. Например, создание больничных касс, кредитных товариществ, товариществ по совместной обработке земли (ТОЗы) и т. п. Такие кооперативы создавались и до социалистической революции и в первые годы Советской власти. Кооперация играла социально-политическую роль, так как она мыслилась как основная форма для становления и развития социалистических производственных отношений. Особое место в этом ряду занимала потребительская кооперация, основной целью которой было удовлетворение потребностей сельского населения.

Однако и производственная кооперация и социально-политическая ее форма не имели основы для саморазвития, были поставлены в строгие рамки общественной социалистической собственности и централизованного планирования. Даже такие формы кооперации, как сельскохозяйственная (колхозы) и потребительская кооперация,

по сути своей коллективные формы совместной деятельности, подверглись огосударствлению и регламентации.

С либерализацией внешнеэкономической деятельности, возникновением частной формы собственности в республике начался процесс развития различных форм собственности, кооперирование в хозяйственной деятельности организаций и экономике республики в целом приняло форму совместной деятельности, регулируемую гражданским законодательством.

Следует отметить, что становление понятия «совместная деятельность» в экономической науке вообще и бухгалтерском учете в частности неразрывно связано с ее определением как категории права.

В отечественной экономике совместная деятельность организаций не имела широкого распространения ввиду отсутствия документов, раскрывающих понятие совместной деятельности и определяющих порядок учета и отчетности в рамках такой деятельности. До 1964 года, «совместная деятельность» проявлялась во внутриотраслевой и межотраслевой кооперации, организации научно-производственных объединений (НПО), заключении концессионных договоров и соглашений о разделе продукции. Указанные формы объединения деятельности по существу не являются совместной деятельностью в ее современном понимании, так как получение прибыли не являлось основной целью их создания. Однако именно на базе кооперирования, путем трансформации в процессе правового и экономического становления рыночных отношений были созданы предпосылки для выделения в гражданско-правовых отношениях совместной деятельности.

Современными формами совместной деятельности организаций являются финансово-промышленная группа, корпорация, транснациональная корпорация, холдинг, консорциум, конгломерат, совместное предприятие, картель, простое товарищество и др.

Несмотря на все многообразие данных форм, выделим пять исторически сложившихся признаков для классификации и научного обоснования теоретических положений по учету совместной деятельности:

1. Местонахождение участников совместной деятельности. Совместная деятельность может быть создана, как отечественными организациями (национальный капитал), так и представителями разных государств. По признаку принадлежности инвесторов к различным странам можно выделить следующие комбинации: промышленно развивающиеся страны – промышленно развитые страны, развитые страны – развивающиеся страны и др.
2. Форма собственности. Можем выделить следующие типы совместной деятельности: с участием организаций частной собственности и государственных организаций.
3. Доля участия инвесторов в совместной деятельности. В зависимости от этого признака совместную деятельность можно классифицировать следующим образом: совместная деятельность, созданная на паритетных началах (равная доля участия партнеров), совместная деятельность, созданная на долевой основе (доля участия партнеров зависит от доли их вклада в совместном капитале).
4. Вид деятельности. В зависимости от целевых установок участников можно выделить следующие: совместная деятельность научно-исследовательского харак-

тера, производственного, закупочного, сбытового характера; совместная деятельность, при которой сочетаются различные виды деятельности.

5. Характер участия партнеров в управлении совместной деятельностью. Выделим совместная деятельность, при которой участники активно участвуют в управлении, сообща решают тактические вопросы и формируют рыночную стратегию. К другому типу относятся соглашения, в которых роль всех сторон за исключением одной сводится к пассивному участию в финансировании капитальных вложений без какого-либо участия в процессе оперативного управления.

Изучение теории вопроса и анализа практики совместной деятельности научного и практического материала позволили нам подразделить ее по некоторым признакам (таблица 1).

ТАБЛИЦА 1. Общая классификация совместной деятельности организаций в Республике Беларусь

Признак	Отличительные черты
По организационному построению	совместные предприятия; совместная деятельность по договору (хозяйственная ассоциация)
По отраслям деятельности	материальное производство; деятельность непроизводственного характера
По времени действия	постоянно функционирующие; временно действующие
По функциональной роли	производство товаров (работ, услуг) народного потребления; использование оборудования; объединение капиталов; разработка и внедрение инноваций

Более значимым признаком в данной классификации, позволяющим выявить роль совместной деятельности в экономике республики, является подразделение совместного предпринимательства по функциональной роли. Данный признак позволяет выявить положительный эффект от совместной деятельности не только в экономической, но и в социальной сфере, так как функционирование совместных предприятий, а равно и хозяйственных ассоциаций, позволяет частично решать проблемы занятости населения путем создания дополнительных рабочих мест и развития производства. Указанные факты характеризуют помимо экономической, и социальную направленность совместной деятельности.

На данном этапе исследования можно сделать вывод о том, что совместная деятельность организаций в Республике Беларусь может принимать различные формы в зависимости от содержания гражданско-правовых договоров, положенных в ее основу. При этом термин «совместная деятельность» характеризует не организационно-правовую форму предпринимательской деятельности, а непосредственно предпринимательскую деятельность, основанную на кооперации организаций в различных отраслях экономики. На рисунке 1 представлены организационно-правовые формы совместной деятельности в условиях хозяйствования Республики Беларусь.

В процессе перехода Республики Беларусь на международные стандарты финансовой отчетности возникает необходимость в исследовании и использовании организациями Республики Беларусь общих концептуальных принципов, составляющих основу Международных стандартов финансовой отчетности.

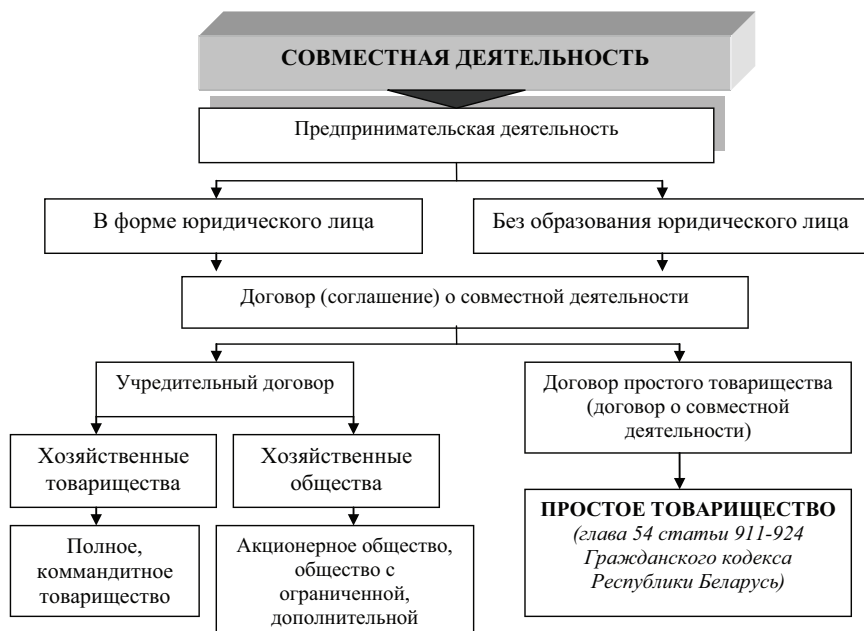

РИСУНОК 1. Организационно-правовые формы совместной деятельности в условиях Республики Беларусь

В связи с этим возникает необходимость в исследовании методики отражения в бухгалтерском учете и отчетности совместной деятельности, сложившейся в международной практике учета, и сопоставлении ее с действующей в Республике Беларусь, что позволит:

- 1) установить специфику организации учетного процесса совместной деятельности по каждому типу МСФО (IAS) 31;
- 2) выявить основные отличия национальной практики учета совместной деятельности от методических аспектов учета, предусмотренных МСФО;
- 3) спроецировать нормы МСФО (IAS) 31 в условия действующих в Республике Беларусь инструктивных положений по бухгалтерскому учету.

Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 31 «Участие в совместной деятельности» допускает организацию совместной деятельности в виде различных форм и структур, при этом выделяет, для целей учета и составления отчетности, следующие три основных типа совместной деятельности: совместно контролируемые операции; совместно контролируемые активы; совместно контролируемые организации. Данные три типа объединены основным условием, при котором деятельность признается совместной, – это наличие совместного контроля, то есть согласованного по договору распределения контроля над экономической деятельностью.

Исследование положений Инструкции по бухгалтерскому учету совместной деятельности, утвержденной постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 14 дек. 2006 г. № 161, позволяет отметить существенную разницу в подходах к определению видов совместной деятельности по МСФО и законодательству Республики Беларусь: в условиях Республики Беларусь совместно осуществляемые опера-

ции и используемые активы являются составляющими договора простого товарищества, при этом не учтено требование МСФО 31, указывающее на самостоятельность каждого типа совместной деятельности.

Рассмотрев основные положения МСФО 31 по отражению в финансовой отчетности совместно контролируемых операций и активов, можно резюмировать следующее:

- субъект учета совместной деятельности – ее участник;
- участник включает в свои учетные записи и признает в своей бухгалтерской (финансовой отчетности) объекты учета совместной деятельности в доле, определенной договором;
- составление отдельной от участника бухгалтерской (финансовой) отчетности по совместной деятельности не требуется.

Из приведенного выше следует, что в Республике Беларусь включение данных двух типов совместной деятельности в договор простого товарищества находится в противоречии с их содержанием, является неправомерным с точки зрения гражданского законодательства республики и не соответствует требованиям МСФО 31.

Сравнивая типы совместной деятельности МСФО 31 можно установить, что в основе их классификации лежит организация учетного процесса совместной деятельности. Наиболее существенные различия между тремя вариантами отражения в бухгалтерском учете совместной деятельности нагляднее представить в таблице 2:

Таблица 2. Влияние типа осуществления совместной деятельности на основные характеристики организации учетного процесса

Основные характеристики организации учетного процесса	Типы совместной деятельности		
	Совместно осуществляемые операции	Совместно используемые активы	Простое товарищество
Составление отдельной бухгалтерской (финансовой) отчетности по совместной деятельности	–	–	+
Отражение показателей совместной деятельности в бухгалтерской (финансовой) отчетности участников	+	+	–
Объединение вкладов (инвестиций) участников	–	–	+
Объединение действий, усилий участников	+	+	+
Использование активов, находящихся в общей долевой собственности участников	–	+	+
Распределение полученного от совместной деятельности дохода	+	+	–
Распределение финансового результата совместной деятельности	–	–	+

Обобщив основные положения, выявлено, что под участием в совместной деятельности без образования юридического лица МСФО 31 подразумевается более широкий спектр форм, чем в отечественной учетной практике. Национальной системой бухгалтерского учета предусмотрена единая форма совместной деятельности без образования юридического лица – совместная деятельность в рамках договора простого товарищества, которая предусматривает наличие отдельного баланса и формирование

обособленной от участников бухгалтерской отчетности по совместной деятельности. Образуется противоречие: в отечественной практике учета упоминаются типы совместной деятельности, предусмотренные МСФО 31, однако не соблюдаются основные принципы их учета и составления бухгалтерской (финансовой) отчетности об участии в совместной деятельности, то есть тождественные по смыслу понятия отличаются по экономическому содержанию.

ВЫВОДЫ

Под кооперированием производства понимается совместные усилия (связи) объединений и предприятий по производству продукции (работ, услуг). По своему назначению кооперирование различается: технологическое (поставка комплектующих полуфабрикатов - агрегатов, деталей, заготовок); кооперирование по линии материально-технического снабжения (обеспечение предприятия сырьем, топливом, основными и вспомогательными материалами и т.п.); кооперирование финансовое, которое заключается в объединении капиталов; кооперирование интеллектуальное, предполагающее объединение идей и передовых технологий и другие его формы.

Однако кооперирование может объединить не только однородные факторы или процессы производства, но и отдельные их виды для достижения совместно поставленных целей и выполнения задач. Следовательно, кооперация представляет собой форму хозяйственной деятельности, характеризующую согласованностью совместных действий и совместным взаимодействием (совместное ведение дел, совместное участие, совместное производство, совместное строительство, совместное финансирование) совокупности организаций (участников), заинтересованных в достижении конечных результатов деятельности, в сфере производства и обращения. Отсюда следует вывод о том, что совместная деятельность осуществляется посредством кооперации организаций - участников.

Совместная деятельность организаций в Республике Беларусь может принимать различные формы в зависимости от содержания гражданско-правовых договоров, положенных в ее основу. При этом термин «совместная деятельность» характеризует не организационно-правовую форму предпринимательской деятельности, а непосредственно предпринимательскую деятельность, основанную на кооперации организаций в различных отраслях экономики. Таким образом, совместная деятельность как объект бухгалтерского учета – это предпринимательская деятельность, основанная на договорных отношениях, совместном ведении дел участников и совместном управлении деятельностью на основе достигнутых соглашений, предусматривающая создание организации с целью реализации инвестиционных проектов, направленных на получение прибыли или достижение иной общей хозяйственной цели, не противоречащей законодательству Республики Беларусь.

Использование в национальной системе учета принципов МСФО приобретает особую практическую значимость в условиях привлечения иностранных инвестиций в форме организации совместной деятельности. Несопоставимость данных бухгалтерской (финансовой) отчетности не позволяет отечественным и иностранным инвесторам одинаково толковать условия договора о совместной деятельности, а также отчетность об участии в совместной деятельности. В соответствии с МСФО 31 совместная деятельность является видом предпринимательской деятельности, основанным на

достигнутых соглашениях между участниками (инвесторами) с учреждением организации (совместно контролируемые организации) либо без ее учреждения (совместно контролируемые операции и активы). При этом правовой статус совместно контролируемых организаций (без образования юридического лица либо с образованием юридического лица) зависит от формы договорного соглашения. Вышеизложенное не позволяет отождествлять понятие совместной деятельности с понятием совместной деятельности без образования юридического лица (простого товарищества).

ЛИТЕРАТУРА

1. Большой экономический словарь / А.Н. Азрилиян [и др.] ; под ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд., доп. и перераб. – М. : Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.
2. Злотогор, В.Г. Экономика : энцикл. словарь / В.Г. Злотогор. – Минск : Интерпрес-сервис : Книжный Дом, 2003. – 720 с.
3. Кабушкин, Н.И. Управление процессами труда на предприятиях торговли : учеб. пособие / Н.И. Кабушкин, Р.М. Карсеко. – Минск : БГЭУ, 1993. – 208 с.
4. Кооперативы по производству товаров и оказанию услуг : справ. пособие / редкол.: Т.Е. Абова [и др.] ; отв. ред. П.В. Савченко ; сост. В.И. Ланцов. – М. : Экономика, 1991. – 319 с.
5. Кураков, Л.П. Словарь-справочник по экономике / Л.П. Кураков, В.Л. Кураков. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 464 с.
6. Маркс, К. Полное собрание сочинений : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1955. – Т. 23 : Капитал. – 1981 с.
7. Международные стандарты финансовой отчетности 2006 : изд. на русс. яз. – М. : Аскери-АССА, 2006. – 1060 с.
8. Словарь иностранных слов / А.Я. Абрамович [и др.] ; под. ред. И.В. Лехина [и др.]. – 13-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 608 с.
9. Словарь современных экономических и правовых терминов / авт.-сост. В.Н. Шимов [и др.] ; под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – Минск : Амалфея, 2002. – 816 с.
10. Экономическая теория : учеб. пособие : в 2 ч. / З.З. Дудич [и др.] ; под. общ. ред. М.Ф. Грищенко, З.З. Дудича. – Минск : Изд-во ВУЗ-ЮНИТИ БГПА, 1995. – Ч. 1 : Общие основы экономической теории. Отношения в основном звене экономики (микроэкономика). – 310 с.
11. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / А.М. Прохоров [и др.] ; гл. ред. А.М. Румянцев. – М. : «Советская Энциклопедия», 1975. – Т. 2, И-М. – 560 с.

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING AND ANALYSIS SYSTEM INFORMATION SUPPORT OF JOINT ACTIVITIES OF THE ORGANIZATIONS REPUBLIC OF BELARUS

Анна Лавриненко

Summary

During the period of low investment activity in Belarus, where the Republican, local nye budgets and business entities themselves did not have sufficient investment potential, the development of joint activity may play an important role in the modernization of the Belarusian industry. The current process of development of this form of management has put its requirements for accounting of how the system of developing a reliable information-analytical support of investment activity

organizations. Joint activity propagating across different sectoral focus on organizational and legal forms of organizations, but the economic essence of this type of integration is a historical and legal integrity of. The study of historical and legal aspects of the development of joint activities will allow science to substantiate the theoretical position to integrate the joint activity as a mechanism for increasing the competitiveness of the Belarusian economy in the post-crisis period. Key words: joint activities, cooperation, accounting, depositing, financial investments.

ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Лазаришина Инна Дмитриевна

д.э.н. профессор, Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г.Ровно, ул.Соборная, 11, тел.0362- 26-78-14, in2003@ukr.net

---

***Аннотация.** Цель исследования состоит в определении взаимосвязи концептуальных положений теории полезности и актуальных качественных характеристик полезности аналитической информации, необходимых для обеспечения эффективного функционирования экономического анализа в условиях рыночных отношений. В исследовании охарактеризованы основные концептуальные подходы теории полезности относительно экономического анализа и идентифицированы качественные характеристики полезности аналитической информации. Установлена взаимосвязь качественных характеристик полезности аналитической информации, методологии и функций экономического анализа.*

***Ключевые слова:** Экономический анализ, полезность, функции, качественные характеристики*

ВВЕДЕНИЕ

Переход к рыночным отношениям в Украине, адаптация систем управления любого уровня к требованиям конкурентной среды нуждается в налаживании и поддержке качественного управления. В связи с этим возрастает функциональная нагрузка на экономический анализ. Решение возникающих задач невозможно без уточнения его функциональных качеств с учетом законов рыночной экономики и современных экономических теорий.

Объектом исследования данной статьи является экономический анализ и его функции с позиций теории полезности (utility theory).

Целью исследования является идентификация актуальных качественных характеристик полезности аналитической информации, необходимых для обеспечения эффективного функционирования экономического анализа в условиях рыночных отношений на основании концептуальных положений теории полезности.

К числу основных задач исследования относятся:

- охарактеризовать основные концептуальные подходы теории полезности относительно экономического анализа;
- идентифицировать качественные характеристики полезности аналитической информации;
- определить факторы, влияющие на суммарную полезность аналитической информации;
- определить закономерности подсистемы полезности аналитической информации;
- установить взаимосвязь качественных характеристик полезности аналитической информации, методологии и функций экономического анализа.

Используемые методы научного исследования: анализ, синтез, индукция, дедукция, конкретизация, сравнение, системный подход.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Экономический анализ как функциональная система имеет определенные свойства и базируется на действии законов рыночной экономики. Одной из фундаментальных концепций, на которых формируются рыночные отношения, является теория полезности.

Известные ученые в области микроэкономики Роберт С. Пиндайк и Дэниэл Л. Рубинфелд трактуют полезность как уровень удовлетворения, которое получает лицо от потребления товара или от занятия какой-то деятельностью (Пиндайк, Рубинфелд, 1996). Как известно, рыночные отношения выдвигают перед пользователями товаров, работ, услуг необходимость выбора среди них тех, которые более всего удовлетворяют их нужды при условии ограниченности ресурсов. В условиях рыночных отношений экономический анализ, его продукт в виде аналитической информации тоже имеет свою полезность как для субъектов управления, так и для других заинтересованных сторон – государственных и негосударственных институтов, политических партий, акционеров, средств массовой информации, конкурентов, контрагентов, участников фондового, страхового и других финансовых рынков. Поэтому необходимым элементом теоретико-методологического усовершенствования функциональных качеств экономического анализа в условиях становления рыночных отношений является учет положений теории полезности относительно аналитической информации. Считаем, что полезность аналитической информации определяется как обеспечение функциональных преимуществ для пользователей от ее использования.

Актуальность проблемы полезности аналитической информации объясняется также тем, что, в соответствии с теоремой Коуза, самыми важными в распределении ресурсов в современной экономике являются трансакционные расходы, значительную часть которых представляют затраты на поиск и получение экономической информации. Поэтому преимущества в глобальном и национальном плане будут иметь те потребители аналитической информации, которые владеют знаниями относительно ее полезности и будут уметь их реализовать на практике.

Системный подход к исследованию свойств подсистемы полезности аналитической информации предусматривает рассмотрение ее как составной части общей подсистемы полезности управления в целом.

Особенностью подсистемы полезности экономического анализа является то, что она структурно и логически связана с другими подсистемами, и включает как универсальные качественные характеристики полезности, присущие всем подсистемам, так и специфические, присущий только ей. Наиболее взаимосвязанными информационно в системе управления являются функции анализа и учета. Менее диверсифицированным является перечень институционно регламентированных качественных характеристик полезности экономической информации подсистем учета и отчетности; а также контроля. Вместе с тем подсистема полезности аналитической информации, базирующаяся на данных бухгалтерского учета и отчетности, предусматривает применение качественных характеристик полезности учетной информации (однако относительно другой информационной базы), а именно: репрезентативности (полного раскрытия).

В бухгалтерском учете и отчетности эта качественная характеристика предусматривает обеспечение максимально возможного объема информации, связанного с первичным и вторичным наблюдениями и формированием отчетности. В экономиче-

ском анализе качественная характеристика репрезентативности предопределяет необходимость полного раскрытия данных как бухгалтерского учета, так и информации подсистем внутрихозяйственного контроля, планирования, регулирования.

Система управления полезностью экономической информации для принятия решений предусматривает наличие прямых и обратных информационных связей в пределах соответствующих подсистем. Таким образом осуществляется регулирование качественных характеристик полезности экономической информации в подсистемах учета, анализа и внутреннего контроля и повышение их функционального качества.

Качество экономической информации обеспечивается путем соблюдения признанных как объективно необходимые субъектами управления качественных характеристик полезности с учетом требований Закона Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине».

Совет по разработке стандартов финансового учета США (Financial Accounting Standards Board) предлагает вводить качественные характеристики, определяющие полезность информации: релевантность, своевременность, понятность, достоверность, нейтральность, репрезентативность (Хендриксен, Ван Бреда, 1997).

С целью предостережения от финансовых рисков участников фондового рынка, Государственной комиссией по ценным бумагам и фондовому рынку Украины предусмотрено соблюдения значительно большего числа качественных характеристик полезности информации (ГКЦПФРУ, 2001), а именно: уместности, понятности, достоверности, сравнимости, периодичности и функциональности.

Российские ученые-экономисты А.Д.Шеремет и В.П.Суйц (Шеремет, Суйц, 2001) считают, что самыми важными характеристиками полезности информации являются: уместность, достоверность, нейтральность, репрезентативность, сопоставимость, существенность и правдивость.

Приоритеты полезности аналитической информации могут отличаться и зависеть от характера экономической политики государства, нужд стратегического и текущего управления хозяйствующих субъектов, мотивации управленческого персонала, степени ограниченности ресурсов и других факторов. Еще одним регулятором полезности аналитической информации следует считать принцип существенности.

Максимальный уровень полезности аналитической информации для процесса управления может быть достигнут при одновременной реализации всех характеристик. Однако, учитывая вместе с тем, предельность ресурсов субъектов хозяйствования, важным ограничивающим фактором максимизации функции полезности является превышение эффекта от использования информации над затратами по обеспечению ею процесса управления.

Поскольку подсистема экономического анализа непосредственно формирует необходимую информацию для принятия управленческих решений, требования к функциональному качеству информации, продуцируемой ею должны быть более детализованными и охватывать те характеристики полезности, которые являются необходимыми и достаточными для процесса управления.

Одними из самых важных из них являются достоверность и существенность.

Полезность аналитической информации может быть классифицирована по видам: общественная, коллективная, индивидуальная.

Общественная полезность аналитической информации достигается соблюдением всех возможных качественных характеристик экономической информации: уместности, превышение эффекта от использования информации над затратами по обеспечению ею управления; непрерывности; пригодности к автоматизированной обработке данных; своевременности; понятности; достоверности; оперативности; нейтральности; репрезентативности; сопоставимости; существенности; правдивости; периодичности; доступности; функциональности, прозрачности. Общественная полезность определяется на каждом этапе развития общества соответствующими государственными институтами. В Украине к ним относится, в первую очередь, Министерство финансов Украины.

Коллективная (корпоративная) полезность информации регламентируется собственниками и топ-менеджментом субъекта хозяйствования.

Индивидуальная полезность аналитической информации формируется пользователями детерминировано.

Суммарная полезность аналитической информации является результатом объединения общественной, коллективной и индивидуальной полезности. Вместе с тем, в зависимости от уровня, относительно которого определяется полезность, возможны различные объединения ее видов. Например, на микроуровне приоритеты выбора наиболее важных качественных характеристик полезности аналитической информации определяются индивидуальной и коллективной (корпоративной) мотивацией. На мезоуровне, уровне органов местного самоуправления, система полезности аналитической информации должна учитывать как общественные, так и коллективные экономические интересы.

Итак, при разработке новых или усовершенствовании существующих методик экономического анализа аналитикам – научным работникам и практикам в первую очередь необходимо определить:

- 1) для какого уровня экономической системы страны предназначается аналитическая информация;
- 2) какие виды полезности аналитической информации будут обслуживать эти методики;
- 3) учитываются ли в методике экономического анализа приведенные ниже теоретико-методологические закономерности подсистемы полезности аналитической информации.

Значение суммарной полезности аналитической информации колеблется в зависимости от:

- избранной стратегии развития предприятия;
- комбинации (частей) отдельных затрат, которые относятся к постоянным и переменным, связанных с обеспечением и проведением экономического анализа;
- идентифицированных требований к организации экономического анализа;
- ограниченности ресурсов во времени и по объемам;
- мотивации и типа поведения заинтересованных сторон;
- научно-технического прогресса и связанных с ним инновационных процессов по формированию, обработке и использованию экономической информации;
- уровня неопределенности внешней среды;
- степени реализации рисков (производственных, финансовых, других).

Полезность аналитической информации как сервисной подсистемы информационной системы управления подчинена закономерностям:

1. Каждая качественная характеристика аналитической информации имеет свою общественную, коллективную и индивидуальную полезность. Они могут быть заведомо заданы для обеспечения потребностей субъектов систем управления.
2. Общественная полезность аналитической информации может определяться аддитивным способом и предусматривает максимальные затраты на ее получение. Она регулируется государственными и негосударственными институтами путем внедрения соответствующих методик анализа.
3. Регулирование качественных характеристик полезности аналитической информации может быть как внешним, так и внутренним по отношению к субъекту хозяйствования.
4. Отсутствие управления качественными характеристиками полезности учетно-аналитической информации, неучет или сознательный отказ от любой из них из экономических или других соображений может привести, в конечном итоге, к ухудшению оценочных показателей и/или их недостоверности.
5. Отдельный субъект управления может индивидуально определять преимущества каждой составной полезности аналитической информации и устанавливать очередность приоритетов.

Существование этого свойства подсистемы полезности предопределяет наличие альтернативы выбора пользователем той или другой приоритетной характеристики, например: репрезентативности или релевантности.

Этот подход является по сути бихевиористическим и обуславливает в определенной мере мотивацию субъекта управления.

Организация процесса отбора полезных качественных характеристик аналитической информации может осуществляться с применением экспертных оценок и SWOT – анализа. При этом необходимо учитывать сценарии и тип политики менеджмента субъекта хозяйствования. Общественная полезность экономического анализа обеспечивается научным подходом. Она реализована в методологии и организации анализа. Практические подходы к экономическому анализу со стороны государственных институтов в Украине определяются Министерством финансов Украины, Министерством экономики Украины, Фондом государственного имущества Украины, другими министерствами, ведомствами и учреждениями.

Закономерности развития подсистемы полезности аналитической информации могут быть описаны такими законами развития систем:

- законом циклического развития;
- законом нисходящей эффективности эволюционного усовершенствования систем;
- законом перехода к малооперационным процессам;
- законом роста сложности систем (Любушин, 1999).

Вместе с тем, функциональные взаимосвязи научного и практического подходов к экономическому анализу нуждаются в учете влияния на развитие теории и практики применения качественных характеристик полезности соответствующих экономических теорий, законов и закономерностей:

- концепции предельной полезности (маржинализма) (1871, 1874);

- межвременной модели общего равновесия Дж.Хикса (1939);
- теории игр (1944);
- теории ожидаемой полезности Неймана-Моргенштерна (1947);
- теории потребительского поведения и спроса;
- анализа полезности при выборе среди альтернатив, которые предусматривают риск М. Фридмена и Л. Сэвиджа (1948);
- экономическую теорию информации Дж. Стиглера (1961);
- теорию перспектив Д. Канемана – А. Тверски (1979).

Использование или неиспользование тех или других качественных характеристик во внешней и внутренней среде приводит к асимметричности аналитической информации. Нейтрализовать или минимизировать потери, связанные с асимметричностью аналитической информации возможно путем регламентации идентифицированных качественных характеристик ее полезности для соответствующих пользователей и повышения уровня аналитической обработки, применения большего числа взаимодополняющих видов экономического анализа с учетом его функций.

Качественные характеристики полезности аналитической информации нужны не сами по себе, а как необходимое условие гармонизации методологии и практики экономического анализа с закономерностями рыночных отношений. Такой концептуальный подход позволяет обеспечить эффективное выполнение функций экономического анализа согласно требованиям субъектов управления и заинтересованных сторон как системы открытого типа. Модель взаимосвязи качественных характеристик полезности аналитической информации, методологии и функций экономического анализа представлена на рис. 1.

Согласно избранным собственниками и топ-менеджментом хозяйствующего субъекта подходам относительно приоритетов качества экономической информации, применяемой организационной системы, согласно рис. 1, определяются объекты экономического анализа, предмет и задачи аналитического исследования, взаимосвязанные с ними принципы и методические приемы. Взаимодействие составных метода форми-

РИС. 1. Модель взаимосвязи качественных характеристик полезности аналитической информации, методологии и функций экономического анализа

рует совокупность применяемых видов экономического анализа, которые обеспечивают реализацию таких важных его функций, как оценочно-диагностическая, поисковая, защитная, регулятивная, коммуникативная.

Обеспечение полезной для принятия эффективных управленческих решений аналитической информацией обуславливается использованием многих функций экономического анализа, которые, в свою очередь, методологически формируются с помощью идентифицированных качественных характеристик полезности.

Изучая взаимосвязь качественных характеристик полезности и функций экономического анализа, необходимо учитывать тот факт, что при идентификации приоритетных качественных характеристик полезности пользователи аналитической информации хотели бы получить их ординальную полезность (табл.1).

Таблица 1. Взаимосвязь качественных характеристик и функций экономического анализа в соответствии с ординальной полезностью

Качественные характеристики полезности аналитической информации	Функции экономического анализа				
	Оценочно-диагностическая	Регулятивная	Поисковая	Защитная	Коммуникативная
Достоверность	+	+	+	+	+
Существенность	+		+	+	+
Релевантность	+	+	+	+	
Репрезентативность	+			+	
Прозрачность	+	+		+	+
Своевременность	+	+	+	+	
Превышение эффекта над затратами	+	+	+	+	+

ВЫВОДЫ

Проведенные исследования свидетельствуют, что практическое применение качественных характеристик аналитической информации должно осуществляться:

- 1) путем отображения в общих требованиях к существующим методикам экономического анализа, используемых государственными и негосударственными институтами, а также соблюдением их в процессе анализа;
- 2) при использовании сформированных экспертным путем методик экономического анализа;
- 3) при разработке заинтересованными сторонами новых методик экономического анализа, функционально взаимосвязанных с набором соответствующих качественных характеристик полезности аналитической информации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Любушин Н.П., Лещева В.Б., Дьякова В.Г. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учеб. пособие для вузов / Под ред. проф. Н.П. Любушина. – М.: ЮНИТИ – ДАННАЯ, 1999. – 471 с.
2. Піндайк Роберт С., Рубінфельд Деніел Л. Микроэкономика / Пер. с англ. А.Олейник, Р.Скільський. – К.: Основы, 1996. – 646 с.
3. Об одобрении концептуальных основ системы отчетности участников фондового рынка. Решение ДКЦПФР № 242 от 03.07.2001 г.

4. Хендриксен Е.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В.Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 574 с.
5. Шеремет А.Д., Суйц В.П. Аудит: Учебник. – 2-е изд., доп. и перероб. – М.: ИНФРА – М, 2001. – 352 с.

THE FUNCTIONAL QUALITY OF THE ECONOMIC ANALYSIS: PROBLEMS OF PROVIDING AT THE MARKET ECONOMY

Inna Lazaryshyna

Summary

The aim of the research is to find the connections among utility theory and actual qualitative characteristics of the analytical information utility needs for the effective functioning of the economic analysis at the market economy. The qualitative characteristics of the analytical information utility are identifying. The connection among the qualitative characteristics of the analytical information utility, the methodology and functions of the economic analysis is setting.

ĮMONIŲ ATSKLEISTOS FINANSINĖS INFORMACIJOS KOKYBINIŲ VERTINIMO METODŲ NAUDOJIMO YPATUMAI

Renata Legenzova

doc. dr., Vytauto Didžiojo universitetas, Ekonomikos ir vadybos fakultetas, Finansų katedra
S. Daukanto 28, Kaunas
Tel. 8 686 00886
el.paštas: r.legenzova@evf.vdu.lt

Anotacija. Įmonių atskleista finansinė informacija yra dažnas tyrimo objektas įvairių sričių moksliniuose darbuose. Tais atvejais, kai reikalingas šios informacijos kokybinis apibendrinimas, sisteminiams bei įvertinimas, susiduriama su tyrimo metodo bei instrumento pasirinkimo bei panaudojimo problemomis. Straipsnyje yra keliamas tikslas išanalizuoti įmonių atskleistos finansinės informacijos kokybinio vertinimo metodus bei išanalizuoti jų praktinio naudojimo ypatumus. Tyrimo analizė parodė, kad moksliniuose tyrimuose įmonių atskleista finansinė informacija yra vertinama kaip pagrindinis bei kaip pagalbinis tyrimo objektas. Šios informacijos kokybiniam vertinimui dažniausiai yra pasirenkamas indekso metodas. Literatūros ir ankstesnių tyrimų Lietuvos aplinkoje patirtis rodo, kad praktikoje kokybiniai vertinimo metodai turi būti naudojami atsargiai. Kaskart atliekant tyrimą reikia peržiūrėti instrumento tinkamumą, atsižvelgti į įmonių, šakų kuriose jos veikia, šalies reglamentavimo bei kitus ypatumus.

Reikšminiai žodžiai: atskleista informacija, finansinė informacija, kokybiniai informacijos vertinimo metodai, indekso metodas

---

ĮVADAS

Informacija apie įmones ir jos prieinamumas yra viena esminių rinkos funkcionavimo prielaidų bei svarbus įmonių, joje vykstančių procesų o taip pat aplinkos veikėjų pažinimo šaltinis. Įmonių informacija, jos rengimas ir perdavimas yra sudėtingas, kompleksinis, daugelį mokslinės ir praktinės veiklos sričių (finansus, apskaitą, vadybą, korporacinį valdymą, viešuosius ryšius, ekonomiką, teisę) jungiantis reiškinys. Spartūs šalių ekonomikos pokyčiai, globalizacijos, integracijos bei apskaitos harmonizavimo procesai, vieningų finansų rinkų kūrimas, organizacijų ir jų valdymo pokyčiai skatina kurti naujus veiklos, analizės ir vertinimo būdus bei metodus, tačiau informacijos poreikis bei svarba juose nemažėja. Tuo pačiu galima pastebėti, kad dėl aplinkoje bei organizacijose vykstančių procesų ir technologijų raidos kinta ir pačios informacijos kiekis, struktūra, forma, rengimo bei perdavimo būdai. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad įmonių atskleista informacija yra plačiai naudojama įvairaus pobūdžio tyrimuose, tokiuose kaip informacijos reglamentavimo pokyčiai ir jų įtaką įmonių informacijos atskleidimui, atskleistos informacijos įtaka finansų rinkoms ir pan. Daugelyje tokių tyrimų, kaip darbinio proceso dalis, yra reikalingas ir įmonių atskleistos finansinės informacijos išmatavimas ar įvertinimas. Tam tikrais atvejais galima naudoti kokybinę įmonių atskleistą informaciją, tokią kaip turto, išsipareigojimų ar nuosavybės dydis, per laikotarpį uždirbtos pajamos ar patirtos sąnaudos. Kitais atvejais yra reikalingas kokybinis įmonių atskleistos informacijos kiekio, turinio, formos ar kitų charakteristikų įvertini-

mas. Vis dėlto, kokybinių įmonių atskleistos informacijos vertinimo metodų taikymas nėra paprastas dalykas. Pirmiausiai, tokie metodai ir jų naudojimo galimybės nėra plačiai išdiskutuoti. Antra, metodo ir tyrimo instrumento pasirinkimas priklauso nuo tyrimo tikslo ir tyrimo aplinkybių, todėl vieningos metodikos sukūrimas yra sudėtingas klausimas. Trečia, įmonių atskleistos informacijos kokybinis įvertinimas dar nėra jos kokybės įvertinimas. Ne visada informacijos kiekis atspindi jos kokybę.

Analizuojant Lietuvos situaciją reikia paminėti, kad Lietuvos įmonių atskleista finansinė ir kita informacija, jos kiekis, turinys, atskleidimo forma, yra mažai nagrinėtas. Atlikus mokslinių šaltinių analizę, pavyko rasti keletą susijusių tyrimų. Trijų Baltijos šalių įmonių finansinės informacijos atskleidimo praktiką analizavo Y. Ding, O. K. Hope ir H. Schadewitz (2009). E. Berghof ir A. Pajuste (2005) įvertino ir su Centrinės bei Rytų Europos šalių bendrovėmis palygino Lietuvos akcinių bendrovių pateikiamą informaciją apie jų korporacinį valdymą. Nuo 2001 metų vykdant projektą „Partners for Stability“, yra atliekami švietimo bei tiriamieji projektai įmonių korporacinio skaidrumo ir jo pokyčių tematika. Iš šio projekto rezultatų galima išskirti perėjimo prie tarptautinių apskaitos standartų tyrimą ir šio proceso poveikio Lietuvos įmonių apskaitos informacijai vertinimą (Implementation of IFRS, 2005), bei korporacinio valdymo informacijos formavimo ypatumų tyrimus (Partners for Stability, 2007). Lietuvos įmonių atskleistos informacijos ir ją įtakančių veiksnių tyrimų rezultatai pateikiami ir ankstesniuose straipsnio autorės darbuose. Kai kurie įmonių apskaitos informacijos rengimo ir atskleidimo praktiniai aspektai yra aptariami įmonių buhalteriams ir vadovams skirtuose periodiniuose leidiniuose, (Miniotaitė, 2004, 2005; Pakalkaitė, 2007). Taigi kokybinių vertinimų metodų neapibrėžtumas, naudojimo problematika, kaskartinio adaptavimo būtinybė bei menkas šiuos metodus naudojančių tyrimų skaičius Lietuvoje parodo šio straipsnio tematikos *aktualumą*.

Tyrimo objektas – kokybiniai įmonių atskleistos finansinės informacijos vertinimo metodai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti įmonių atskleistos finansinės informacijos kokybinius vertinimo metodus bei įvertinti jų praktinio naudojimo ypatumus.

Siekiant iškelto tikslo, sprendžiami tokie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti ir apibendrinti įmonių atskleistos informacijos kokybinio vertinimo poreikį;
2. Išnagrinėti ir apibendrinti įmonių atskleistos informacijos vertinimo metodus;
3. Lietuvos kontekste aptarti įmonių atskleistos informacijos vertinimo metodų praktinio naudojimo problematiką.

Tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, sisteminimas, apibendrinimas bei lyginimas. Nagrinėta ekonomikos, vadybos, apskaitos, finansų ir kitų sričių mokslinė literatūra.

ĮMONIŲ ATSKLEISTOS FINANSINĖS INFORMACIJOS ĮVERTINIMO POREIKIO PAGRINDIMAS

Atliekant mokslinius tyrimus dažnai tenka peržiūrėti ir apibendrinti daugelyje informacijos šaltinių atskleistą įmonių finansinę informaciją. Dažnu atveju analizuojama skirtingų laikotarpių, ne vienoje šakoje ir skirtingose šalyse veikiančių įmonių atskleista finansinė informacija, todėl paprastos teksto analizės ar apibendrinimų nepakanka. Taigi, reikia rasti tam tikrus informacijos sisteminimo ir vertinimo būdus, kurie leistų daryti apibendrinimus ir palyginimą. Tais atvejais, kuomet siekiama išanalizuoti skaitines finansinių katego-

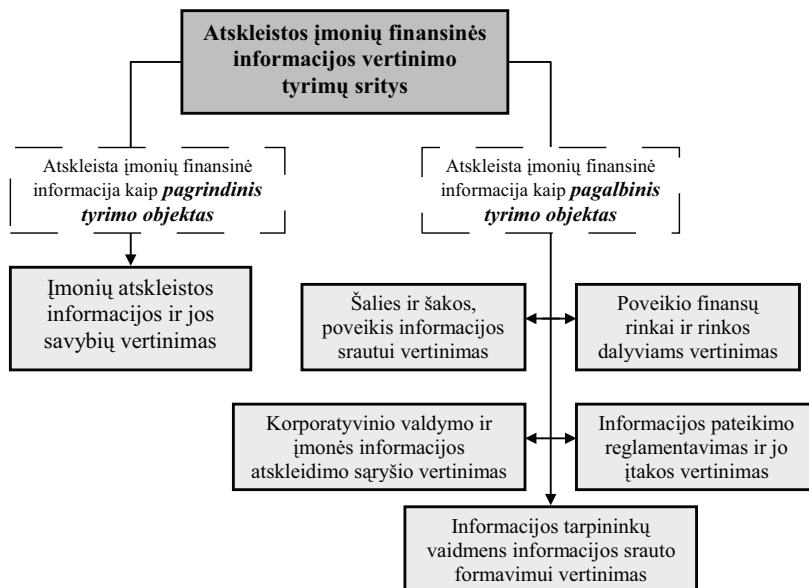
rijų (tokių kaip turtas ar pajamos) reikšmės, vertinimo galimybės ir metodų pasirinkimas yra didesni. Tačiau ką daryti tais atvejais, kuomet siekiama įvertinti atskleistos informacijos sudėtį, kiekį, teksto aiškumą ir išsamumą ar kitimo tendencijas? Arba kaip vertinti apskaičiuotą tam tikros kategorijos reikšmę skirtingose įmonėse, kuomet skaičiavimams galima pasirinkti daugiau nei vieną, nevienodas reikšmes duodantį metodą? Pasaulyje tokio pobūdžio tyrimai yra atliekami jau gana seniai, tačiau Lietuvoje tyrimų įmonių finansinės informacijos atskleidimo srityje nėra daug, taigi nėra ir patirties pasirenkant šios informacijos vertinimo metodus.

Socialinių mokslų tyrimų metodologiją ir metodus nagrinėjantys autoriai įvardija daug įvairių kokybinių ir kiekybinių tyrimų metodų, kuriuos, atlikdami savo tyrimus, gali naudoti mokslininkai. Išnagrinėjus įmonių atskleistos finansinės ir kitos informacijos empirinių tyrimų metodologijas, nustatyta, kad atskleista finansinė informacija gali būti vertinama:

- kiekybiškai (kuomet naudojami kiekybiniai tyrimo metodai);
- kokybiškai (kai naudojami kokybiniai tyrimo metodai).

Šiame straipsnyje yra analizuojami būtent kokybinio vertinimo metodai. Išanalizavus įvairius su įmonių informacija susijusius tyrimus, galima apibendrinti, kad įmonių atskleistos finansinės informacijos vertinimas gali būti traktuojamas kaip (1 pav.): a) *pagrindinis tyrimo objektas*, kuomet įvertinta informacija yra lyginama su kitų įmonių reikšmėmis arba nagrinėjamas jos kitimas laike, arba b) *pagalbinis tyrimo objektas*, kuomet atskleista informacija yra vertinama tam, kad būtų galima pasiekti tyrime iškelto tikslą. Bet kuriuo atveju svarbiu tyrimo uždaviniu lieka, kaip išmatuoti, palyginti ar susisteminti atskleistą informaciją.

Atskleistos įmonių finansinės informacijos bei jos savybių identifikavimas, išmatavimas bei įvertinimas gali būti ir yra mokslinių tyrimų objektas. Pavyzdžiui, analizuojant atskleistą įmonių finansinę informaciją dominuoja tyrimai, nagrinėjantys įmonių pajamų prognozavimą (pvz., Ball ir kt., 2000). Gausius įmonių atskleistos informacijos turinio tyrimus

1 PAV. Atskleistos įmonių finansinės informacijos vertinimo tyrimų sritys

galima skirstyti į: a) finansinės informacijos turinio tyrimus (Hope 2003; Hossain, 1995; Al-Razeen, 2004); b) korporatyvinio valdymo informacijos turinio tyrimus (Berghof, Pajuste, 2005; Vanstraelen ir kt., 2003); bei c) kitos informacijos turinio tyrimus. Finansinės įmonių atskleistos informacijos tyrimų aibėje dominuoja tyrimai, nagrinėjantys įmonių pajamų prognozavimą (pvz., Ball ir kt., 2000). Vertinant įmonių atskleistos informacijos formą, reikėtų išskirti V. Beattie ir M. Jones (1999, 1997 ir ankstesni darbai) grafikų ir kitų vaizdinių priemonių naudojimo bei jų įtakos vartotojo suvokimui tyrimus. Galiausiai, kitų autorių atliktų tyrimų analizė parodė, kad vertinant įmonių atskleistos informacijos perdavimo kanalus, vis daugiau dėmesio yra skiriama interneto ir internete pateikiamo informacijos tyrinėjimui (Baums, 2002; Ismail, 2002).

Literatūros analizė (Healy ir Palepu, 2001; Healy, Palepu, 2001; Dye, 2001; Kothari, 2001; Core, 2001) taip pat atskleidė didelį kiekį kitų tyrimų, kuriuose atskleistos informacijos įvertinimas yra tik bendro tyrimo dalis, padedanti siekti iškeltų tikslų. Tokius tyrimus galima suskirstyti į 5 grupes: 1) tyrimus, analizuojančius įmonių atskleistos informacijos įtaką finansų rinkai ir jos dalyviams; 2) tyrimus, nagrinėjančius informacijos pateikimo reglamentavimo pokyčius ir jų įtaką įmonių atskleistai informacijai; 3) tyrimus, analizuojančius korporatyvinio valdymo ir įmonių atskleistos informacijos sąryšį; 4) tyrimus, vertinančius informacijos tarpininkų įtaką įmonių informacijos atskleidimui; 5) tyrimus, analizuojančius šalies ir šakos, kuriose įmonės veikia, bei informacijos atskleidimo sąryšį.

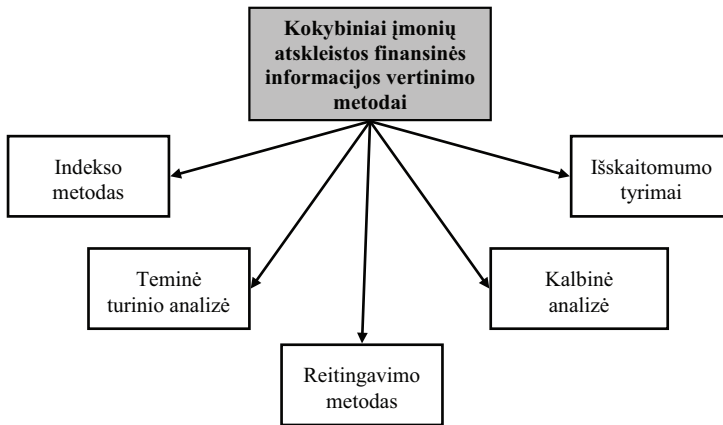
Pažymėtina, kad šio tipo tyrimuose įmonių atskleista finansinė informacija yra matuojama kokybiniais metodais, nes vertinimui yra svarbios ne skaitinės reikšmės, o informacijos išsamumas, palyginamumas, kitimo tendencijos, sąryšis su tam tikru kintamuoju ir pan. Kaip taisyklė, išvardinti tyrimai įmonių atskleistą finansinę informaciją įvertino kokybiškai, tačiau užkoduodami ją tam tikromis skaitinėmis išraiškomis, tam kad vėliau galėtų interpretuoti kitų veiksmų kontekste.

ĮMONIŲ ATSKLEISTOS FINANSINĖS INFORMACIJOS KOKYBINIO VERTINIMO METODŲ ANALIZĖ

Apibendrinus įvairių su įmonių atskleista finansine informacija susijusių tyrimų metodologiją nustatyta, kad vienas iš atskleistos finansinės informacijos vertinimo sunkumų yra pačios finansinės informacijos išmatavimas (Healy ir Palepu, 2001). Todėl tyrėjai dažniausiai renkasi tokius kokybinius tyrimo metodus, kurie skirtinga, žodinę, vaizdinę ir kitokią įmonių atskleistą informaciją leistų susisteminti ir užkoduoti, o jau vėliau analizuoti matematiniais-statistinėmis metodais. Įvairių autorių (V. Beattie, 2004) panaudoti kokybiniai tyrimo metodai yra apibendrinti 2 pavyksle ir aprašyti detaliau.

Indekso metodas

Literatūroje aprašomos tyrimų metodologijos analizė parodė, kad įmonių atskleista finansinė ir kitokia informacija dažniausiai yra vertinami naudojantis **indeksais** (pvz., Al-Razeen 2004; Berghof, Pajuste, 2005; Hope, 2003; Globberman, Singleton, 2001; Botosan, 1997; ir kt.) Indekso, kaip tyrimo metodo, esmė yra ta, kad kokybinio tyrimo metu, remdamasis iš anksto nustatytais klausimais ir jų atsakymų vertinimo skale, tyrėjas iš karto užkoduoja atsakymus kiekybinėje skalėje. Dažnai naudojamas paprastas binarinio kodavimo būdas, kur tam tikro reiškinio buvimas ar jo nebuvimas yra užfiksuojami, pažymint 0, nebuvimo atveju, arba 1, buvimo atveju. Duomenų rinkimo metu tikrinama, ar įmonė pateikia indek-

2 PAV. Kokybiniai įmonių atskleistos finansinės informacijos vertinimo metodai
Šaltinis: adaptuota pagal V.Beattie ir kt. (2004)

so klausimų sąrašė nurodytą informaciją. V. Beattie ir kt. (2004) bei kiti indeksus naudojančios autorios akcentuoja, kad šis kokybinio vertinimo metodas yra viena geresnių alternatyvų norint lyginti skirtingų šakų, šalių, skirtingų laikotarpių ir kitaip besiskiriančią įmonių atskleistą informaciją. Be to, vieno autoriaus sudarytu metodu (pvz., Botosan, 1997) dažniausiai naudojasi kiti autoriai (Globerman, Singleton, 2001) taip didindami skirtingų tyrimų metu gautų rezultatų palyginamumą. Vienu geresnių privalomos finansinės informacijos indeksų laikomas CIFAR sudarytas indeksas (kaip teigia Hope, 2003). Geriausiu indekso, skirtu savanoriškai atskleistai įmonių finansinei informacijai vertinti, pavyzdžiu yra nurodomas Botosan (1997) sudarytas indeksas. Lietuvos akcinių bendrovių privaloma ir savanoriškai atskleista finansinė informacija šiuo metodu buvo tyrinėjama ankstesniuose straipsnio autorės darbuose. Pažymėtina, kad Lietuvos įmonių atskleistos finansinės informacijos tyrimui 2002-2005 metų laikotarpiu buvo parengti autentiški indeksai. Tuo pačiu reikia pažymėti, kad pasikeitus įmonių atskleidžiamos finansinės informacijos reglamentavimui, šiuos indeksus reikia atnaujinti, prieš panaudojant juos naujiems tyrimams.

Teminė turinio analizė

Teminė turinio analizė apima viso teksto analizę, grupuojant savarankiškus teksto vienetus į iš anksto apibrėžtas temų kategorijas, pagal tam tikrus raktinius žodžius. Savarankiškas teksto vienetas yra apibrėžiamas kaip atskira teksto frazė (gali būti sakinytis, žodis ar pastraipas), suteikianti konkretų informacijos kiekį. Šiam metodui įgyvendinti yra sukurta kompiuterinių programų (NUD*IST) arba tiesiog detalizuotų kodavimo žingsnių rinkinių. Turinio analizės metodologijos pagrindą sudaro keturių dimensijų struktūra, apimanti atskirų temų kategorijas ir trijų tipų požymius: laiko orientacijos, finansinius / nefinansinius, kiekybinius / kokybinius.

Beattie ir kt. (2004) pastebi, kad teminės turinio analizės metodas naudojamas tada, kai yra siekiama tyrimo metu atskleisti finansinės informacijos tokias kokybines charakteristikas, kaip išsamumas, pastovumas, stabilumas ir pan. Dažniausiai cituojami teminės turinio analizės metodologiją naudojančios autorios yra Beattie ir kt. (2004). Kitų autorių tyrimų pastarojo meto literatūroje rasti nepavyko.

Reitingavimo metodas

Naudojant reitingavimo metodą tam tikri ekspertai peržiūri bei su kitomis įmonėmis palygina tam tikros įmonės atskleistą finansinę informaciją. Lang ir Lundholm (1996) teigia, kad finansinės informacijos atskleidimo tyrimuose, naudojant analitikų reitingavimo metodą, išmatuojamas atskleidimo informatyvumas. Vienu iš pagrindinių šio kokybinio metodo trūkumų jie įvardina subjektyvumo faktorių, kuris lemia analitikų suvokimu, o ne tiesioginiais išmatavimais, pagrįstų duomenų tikrumą. Subjektyvaus analitikų reitingavimo metodą, kritikuoja ir kiti autoriai (Healy ir Palepu, 2001) pagrįsdami tokiais argumentais, kaip neaišku, kokiais kriterijais remiantis, parenkami atskiroms įmonėms taikomi reitingai. Taip pat yra šalių, kuriose reitingai nėra viešai prieinami, todėl tyrėjai ar kiti suinteresuoti asmenys, norėdami atlikti finansinės informacijos kokybinį vertinimą, turi kreiptis į analitikus tiesiogiai, prašydami leisti naudotis jų sudarytais reitingais. Ši kokybinė tyrimų metodologija atsirado ir buvo išvystyta JAV. Finansinės informacijos atskleidimo kokybei vertinti tyrėjai naudojo analitikų reitingus, susistemintus pagal Investicijų valdymo ir tyrimų asociacijos (AIMR) pateiktus metodinius reitingavimo reikalavimus. Pažymėtina, kad JAV toks reitingavimas nutrauktas nuo 1997 m.

Kalbinė analizė

Kalbinės analizės metodas grindžiamas kalbinėmis taisyklėmis. Identifikuojami penki savarankiškų teksto vienetų požymiai (temos aktualumas, teksto suvokimas, jungiamasis žodis, informacijos kategorijos pokytis ir specifiskumas), orientuoti pagal vartotojų poreikius arba kalbines taisykles, pagal kuriuos koduojami savarankiški teksto vienetai. Sydserff ir Weetman (1999) kaip pagrindinį šio metodo pranašumą įvardina tai, kad analizė apima kiekvieną teksto dalį viena po kitos, kas leidžia pastebėti atskleistos informacijos kokybinius pokyčius. Kalbinė analizė yra naudojama tada, kai yra siekiama įvertinti finansinės informacijos vienodėjimą lingvistinio pateikimo formos prasme. Nors kalbinės analizės metodas gali būti interpretuojamas kaip alternatyva išskaitomumo tyrimo metodui, tačiau tyrimo rezultatai (kaip teigia Sydserff ir Weetman, 1999) nebus adekvatūs išskaitomumo tyrimo rezultatams.

Išskaitomumo tyrimo metodas

Tarp išorinių finansinės informacijos vartotojų vyrauja nuostata, kad neturint specifinių finansinių žinių, kasmetines ataskaitas yra labai sudėtinga skaityti ir jas suprasti. Todėl išskaitomumo tyrimo metodas reikalingas tada, kai norima nustatyti teksto išskaitomumo sunkumų laipsnį. Tuo tikslu gali būti naudojamos specialios sakinio ilgio, žodžio ir žodžio skiemens skaičiavimo formulės, pavyzdžiui Flesh formulė (Beattie ir kt., 2004) Gauti rezultatai turi būti palyginami su iš anksto apibrėžtomis gairėmis (pvz. statistiniais vidurkiais ir pan.). Nepaisant išskaitomumo tyrimo metodo objektyvumo ir patikimumo pripažinimo, Beattie ir kt. (2004) sukritikuoja išskaitomumo rezultatų naudą, argumentuodama, kad pirma, tekstas parašytas vaikams suprantama kalba negali būti prilygintas suaugusio žmogaus poreikius atitinkančio, pavyzdžiui, technine kalba parašyto, teksto. Antra, išskaitomumo rezultatai daugiau pasižymi žodžio ir sakinio lygmens ypatybėmis ir ignoroja teksto kaip visumos aspektus. Trečia, išskaitomumo tyrimo metodas nesutelkia dėmesio į suinteresuoto informacijos vartotojo poreikius ir motyvaciją. Galima papildyti, kad įmonių apskaitos, finansų ar vadybos mokslų kontekste šio metodo naudingumas įmonių atskleistos finansi-

nės informacijos tyrimui yra abejotinas. Išskaitomumo metodologiją atskleistos finansinės informacijos tyrimui pritaikiusių darbų pastarojo meto literatūroje rasti nepavyko.

Išanalizuoti ir apibendrinti metodai yra naudojami kokybiniam įmonių atskleistos informacijos vertinimui. Jie yra naudingi tuo, kad kokybinę informaciją įvertina kiekybiškai ir tuo sudaro galimybes jos lyginimui ar matematiniam-statistiniam apdorojimui. Literatūros analizė parodė, kad atskleistai finansinei informacijai vertinti dažniausiai yra pasitelkiamas indekso metodas. Šis metodas yra ypač populiarus tais atvejais, kuomet įmonių atskleista finansinė informacija yra papildomas tyrimo objektas (kaip parodyta 1 pav.). Tuo pačiu autoriai pažymi (Beattie ir kt., 2004; Core, 2001), kad reikalinga nuolat tobulinti finansinės informacijos atskleidimo kokybinius metodus.

ATSKLEISTOS FINANSINĖS INFORMACIJOS VERTINIMO METODŲ PRAKTINIO NAUDOJIMO YPATUMAI

Kokybiniai įmonių atskleistos informacijos tyrimo metodai leidžia apibendrinti, užkoduoti ir vėliau matematiniai-statistiniais metodais analizuoti įmonių atskleistą finansinę informaciją. Šiais metodais galima apdoroti didelį kiekį ne skaičiais išreikštos informacijos. Tinkamai parengtas tyrimo instrumentas leidžia į vieną tyrimą apjungti skirtingose šakose ir šalyse veikiančias įmones, tirti ir lyginti skirtingų laikotarpių informaciją. Įvertinus pačią įmonių atskleistą informaciją, vėliau galima kelti klausimus, kas įtakoją tokį informacijos kiekį, kaip atskleista informacija veikia įmonę ir jos aplinką ir pan.

Vis dėlto, kokybinių atskleistos instrumentų naudojimas turi ir tam tikrų ribotumų bei trūkumų. Pirmiausiai, kokybiniai įmonių atskleistos informacijos įvertinimo metodai neturi būti tapatinami su šios informacijos kokybės įvertinimo metodais. Kai kurie tyrimo metodai (kalbinė analizė, teminė turinio analizė) reikalauja specialiai parengtų kompiuterinių programų. Pasirenkant metodą bei rengiant tyrimo instrumentą tai pat reikia įvertinti ar jie yra tinkami pasirinktai tyrimo imčiai. Įmonių atskleista finansinė informacija yra jų veiklos veidrodis, todėl vertinant šią informaciją reikia atsižvelgti į įmonių veiklos bei aplinkos, kurioje jos veikia, ypatumus:

- Net ir vienoje šalyje bei šakoje veikiančių įmonių turto, įsipareigojimų ar sąnaudų struktūros gali būti skirtingos, todėl netinkamai sudaryti tyrimo instrumentai gali nulemti neteisingas vertinimo išvadas. Tam tikrų finansinių kategorijų, terminų ir panašių tiriamų dalykų gali nebūti ne todėl, kad įmonė bando nuslėpti informaciją, o todėl, kad tokie atvejai jos veikloje neegzistuoja. Taip pat reikia atsižvelgti ir į reikšmingos sumos dydį apskaitoje.
- Skirtingose šakose veikiančių įmonių atskleista informacija gali reikšmingai skirtis dėl jų veiklos specifikos. Bankų ir kitų finansinių institucijų finansinėse ataskaitose dominuos visai kitos kategorijos nei tarkime komunalinių paslaugų ar prekybos įmonėse. Mano anksčiau atlikti Lietuvos bendrovių tyrimai indekso metodu didelių problemų neparodė, tačiau reikia pažymėti, kad būtent dėl šakos specifikos teko kelis kartus redaguoti indekso sudėtį. Kai kurie autoriai pažymi, kad atskleistos informacijos kiekis yra susijęs su konkurencijos lygiu. Pavyzdžiui Y. Shin (2001) empiriškai pagrindė, kad šakose, kuriose konkuruojama kainomis, įmonių atskleidžiamos informacijos srautas yra mažiausias.
- Galima išskirti ir keletą problemų susijusių su skirtingose šalyse veikiančių įmonių atskleidžiamos informacijos palyginimu. Kaip argumentuoja A. Vanstraelen

ir kt. (2003), skirtingoje aplinkoje veikiančių įmonių sujungimas į vieną tyrimą kelia klausimą, ar įmonių informacija iš esmės gali būti lyginama. Pirmiausia, rengiant tyrimo instrumentą reikia įvertinti informacijos atskleidimo reglamentavimą. Įmanomi atvejai, kad vienoje šalyje įmonių savanoriškai atskleista informacija yra privaloma atskleisti kitoje šalyje. Neretai reglamentavimu yra nustatoma netgi rekomenduojama naudoti terminija. Antra, reikėtų atsargiai naudoti duomenų bazes ir jose užkoduotą informaciją (Hope, 2003). Kitas skirtingose šalyse veikiančių įmonių informacijos vertinimo aspektas yra kalbos problema. Pavyzdžiui, vertinant E. Berglof ir A. Pajuste (2005) tyrimo rezultatus, galima teigti, kad autorės klaidingai padarė išvadą, jog lietuviškos įmonės neatskleidžia informacijos apie korporatyvinį valdymą, tik todėl, kad jos nerado angliškų ataskaitų kopijų, o lietuvių kalbos nesuprato. Net jeigu jos būtų padariusios išvadą apie ataskaitų anglų kalba nebuvimą, negalima teigti, kad tokios informacijos iš viso nėra. Apibendrinami įvairių autorių mintis, analogiškai argumentuoja ir A. Al-Razeen ir Y. Karbhari (2004). Jie teigia, jog atskleistos informacijos tyrėjų praktika turi neprieštarauti teorinei prielaidai, kad aplinkos dalyviams gali tekti įdėti pastangų norimai informacijai gauti.

- Dar vienas pastebėtas ypatumas yra susijęs su atskleistos finansinės informacijos vertinimu apimant keletą praeities periodų. Akcentuojant apskaitos reglamentavimo pokyčius, perspėjama dėl tyrimo instrumentų naudojimo laiko ribotumo. Šis aspektas, autorės požiūriu, yra ypač svarbus pastaruosius keletą metų, kai ES erdvėje yra stebimi reikšmingi apskaitos taisyklių ir kitų reglamentuojančių dokumentų pokyčiai.
- Įmonių atskleistos finansinės informacijos turiniui ir sandarai įtakos gali turėti ir išoriniai informacijos tarpininkai, tokie kaip auditoriai ar finansų makleriai. Neretai informacijos tarpininkai, kaip konsultantai, dalyvauja rengiant įmonių atskleidžiamą informaciją. Panagrinėjus Lietuvos bendrovių finansines ataskaitas aiškiai matyti, kad auditorių įtaka finansinėse ataskaitose pateikiamam apskaitos politikos aprašymui yra labai stipri. Taigi panaudoti teminės turinio analizės ar kalbinės analizės metodų rezultatai turėtų būti interpretuojami atsargiai.

IŠVADOS

1. Literatūros šaltinių analizė parodė, kad įmonių atskleista informacija yra plačiai naudojama įvairaus pobūdžio tyrimuose, tokiuose kaip informacijos reglamentavimo pokyčių ir jų įtakos įmonių informacijos atskleidimui vertinimas, atskleistos informacijos įtakos finansų rinkoms vertinimas ir pan. Atliekant mokslinius tyrimus dažnai tenka peržiūrėti ir apibendrinti daugelyje informacijos šaltinių atskleistą įmonių finansinę informaciją. Dažnu atveju analizuojama skirtingų laikotarpių, ne vienoje šakoje ir skirtingose šalyse veikiančių įmonių atskleista finansinė informacija, todėl paprastos teksto analizės ar apibendrinimų nepakanka. Įmonių atskleista finansinė informacija moksliniuose tyrimuose yra vertinama kaip pagrindinis tyrimo objektas, kuomet įvertinta informacija yra lyginama su kitų įmonių reikšmėmis arba nagrinėjamas jos kitimas laike, arba kaip pagalbinis tyrimo objektas, kuomet atskleista informacija yra vertinama tam, kad būtų galima pasiekti tyrime iškelto tikslą. Bet kuriuo atveju svarbiu tyrimo uždaviniu lieka kaip išmatuoti, palyginti ar susisteminti įmonių atskleistą finansinę informaciją.

2. Literatūros analizė parodė, kad moksliniuose tyrimuose yra naudojami tokie kokybiniai įmonių atskleistos finansinės informacijos vertinimo metodai: indekso, teminė turinio, kalbinė, išskaitomumo bei reitingavimo metodai. Literatūros analizė parodė, kad praktiškai dažniausiai yra pasirenkamas indekso metodas, ypač tais atvejais, kuomet įmonių atskleista informacija yra pagalbinis tyrimo objektas. Tuo tarpu pastarųjų keleto metų tyrimuose pačios informacijos vertinimas be indekso metodo dar buvo atliekamas teminės turinio ir kalbinės analizės metodais.
3. Pagrindinis kokybinių įmonių atskleistos finansinės informacijos vertinimo metodų privalumas yra kokybinės informacijos įvertinimas kiekybiškai, tuo sudarant galimybes tolesniam jos palyginimui ar matematiniam-statistiniam apdorojimui. Vis dėlto, metodų taikymas turi ir nemažai trūkumų bei ribotumą.
4. Įmonių atskleista finansinė informacija yra jų veiklos veidrodys, todėl vertinant šią informaciją reikia atsižvelgti į įmonių veiklos bei aplinkos, kurioje jos veikia, ypatumus. Ankstesni tyrimai parodė, kad dėl objektyvių priežasčių gali atsirasti skirtumai netgi tarp vienoje šakoje veikiančių įmonių atskleistos finansinės informacijos (pavyzdžiui dėl skirtingos nuosavybės struktūros). Skirtumai tarp skirtingose šalyse veikiančių įmonių dažniausiai siejami su reglamentavimo ypatumais. Planuojant tyrimą, kiekvieną kartą rekomenduojama įvertinti ar pasirinktas metodas bei naudojamas tyrimo instrumentas yra tinkami tyrimo imčiai ir ar jais bus pasiektas keliamas tikslas. Vis dėlto, reikia atskirti, kad kokybinis įmonių atskleistos informacijos įvertinimas nėra šios informacijos kokybės įvertinimas.

LITERATŪRA

1. Al-Razeen, A., Karbhari, Y. (2004) Interaction between compulsory and voluntary disclosure in Saudi Arabian corporate annual reports. *Managerial Auditing Journal*. Vol. 19, No. 3.
2. Ball, R., Kothari S. P., Robin, A. (2000) The effect of international institutional factors on the properties of accounting earnings. *Journal of Accounting and Economics*. No. 29.
3. Baums, T. (2002) Changing patterns of corporate disclosure in continental Europe: the example of Germany. Prieiga internetu:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=345020
4. Beattie, V., McInnes, B., Fearnley, S. (2004) A Methodology for Analysis and Evaluating Narratives in Annual Reports: A Comprehensive Descriptive Profile and Metrics for Disclosure Quality Attributes. *Accounting Forum*. Vol. 28, Issue 3.
5. Beattie, V., Jones, M. (1997) A comparative study of the use of financial graphs in annual reports of major US and UK companies. *Journal of international financial management and accounting*. Vol. 8, No. 1.
6. Beattie, V., Jones, M. (1999) Australian Financial Graphs: An empirical Study. *ABACUS* Vol. 38, No. 1.
7. Berghof, E., Pajuste, A. (2005) What do firms disclose and why? Enforcing corporate governance and transparency in central and Eastern Europe. *Oxford Review of Economic Policy*. Vol. 21, No. 2.
8. Botosan, C. A. (1997) Disclosure level and the cost of equity capital. *Accounting Review*. No. 72.
9. Core, J. E. (2001) A Review of the Empirical Disclosure Literature: Discussion. *Journal of Accounting and Economics*. Vol. 31.

10. Ding, Y., Hope, O. K., Schadewitz, H. (2009). Firm-Level Transparency in the Former East Bloc: Empirical Evidence from the Baltic Region. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1098193>>, (prisijungta 2010-03-10)
11. Dye, R. (2001) An Evaluation of 'Essays on Disclosure' and the Disclosure Literature in Accounting (November 2001). Prieiga internetu: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=286648
12. Globerman, S., Singleton, W. R. (2001) Harmonization of Voluntary Disclosure Practices by Japanese Companies (December 2001). Prieiga internetu: <http://ssrn.com/abstract=293124>
13. Healy, M. P., Palepu, K. G. (2001) Information Asymmetry, Corporate Disclosure and the Capital Markets: A Review of the Empirical Disclosure Literature. *Journal of Accounting and Economics*. Vol. 31.
14. Hope, O. K. (2003). Disclosure Practices, Enforcement of Accounting Standards and Analysts' Forecast Accuracy. An International Study. *Journal of Accounting Research*. Vol. 41, No. 2.
15. Hossain, M., Berera, M., Rahman, A. (1995) Voluntary Disclosure in the Annual Reports of New Zealand Companies. *Journal of International Financial Management and Accounting*. Vol. 6, No. 1.
16. Implementation of International Financial Reporting Standards (IFRS) by Listed Companies in the Three Baltic Republics (2005). Prieiga internetu: <http://www.pfsprogram.org/>
17. Ismail T. (2002) An Empirical Investigation of Factors Influencing Voluntary Disclosure of Financial Information on the Internet in the GCC Countries. Prieiga internetu: <http://ssrn.com/abstract=420700>
18. Kothari, S. P. (2001) Capital Market Research in Accounting. *Journal of Accounting and Economics*. Vol. 31.
19. Lang, M., Lundholm, R. (1999) Corporate disclosure policy and analyst behavior. *The Accounting Review*. Vol. 71.
20. Miniotaitė, J. (2005) Finansinė atskaitomybė – tik registru centuri. Apskaitos ir mokesčių apžvalga. 2005 gegužė. Nr. 5
21. Pakalkaitė, V. (2007) Slapukams įstatymai nerūpi. Verslo žinios. 2007 02 19.
22. Partners for Stability Program: Reporting on Corporate Governance (2007). Prieiga internetu: <http://www.pfsprogram.org/>
23. Shin, Y. (2001) The Effect of Product Market Competition on Corporate Voluntary Disclosure Decisions. Prieiga internetu: <http://ssrn.com/abstract=338361>
24. Sydserff, R., Weetman, P. (1999) A Texture index for Evaluating Accounting narratives: An Alternative to Readability Formulas. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*. Vol. 12, No. 4.
25. Vanstraelen, A. Zarzeski, M. T., Robb, S. (2003) Corporate nonfinancial disclosure practices and financial analyst forecast ability across three European countries. *Journal of International Financial Management and Accounting*. Vol. 14, No. 3.

QUALITATIVE FINANCIAL DISCLOSURE VALUATION METHODS – ISSUES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION

Renata Legenzova

Summary

Corporate financial information disclosure is extensively analyzed in accounting and financial scientific literature. Analysis of scientific literature revealed that only in some of the cases the

quantitative values are employed. More often research requires qualitative valuation of disclosed information. In such cases the amount, content or form of the disclosed information need to be measured, compared and evaluated. The aim of this paper is to examine qualitative corporate financial disclosure valuation methods and to identify the issues of their practical application.

Analysis of scientific literature revealed two directions of the qualitative valuation of the financial disclosure. A number of papers are aimed to evaluate the disclosed information and its characteristics. In some others – evaluation of the disclosed financial information helps to reach the goal of the paper, such as identify factors that influence disclosure, or assess the impact of the disclosure to the company or financial market. In all the cases the issue of deciding on the most appropriate research method and research instrument is essential to the results and quality of the research. Analysis of the previously conducted research methodologies reveals that five major methods for qualitative financial disclosure valuation have been used: disclosure index method, thematic content analysis, readability studies, linguistic analysis, and subjective ratings method. Disclosure index method may be singled out as the mostly employed method. However analysis of the scientific literature as well as own previous experience requires to notify that the qualitative financial disclosure valuation methods should be used with caution as inter-company, inter-industry and inter-country differences as well as changes over time have to be taken into the account.

DRAUDIMO ĮSIPAREIGOJIMŲ APSKAITOS POKYČIAI IR JŲ ĮTAKA DRAUDIKO KAPITALUI

Audrius Linartas

Lektorius

Mykolo Romerio universitetas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Tel. 8698 46390, El. paštas audrius.linartas@gmail.com

Anotacija. Straipsnyje aptariama planuojamo priimti 2-ojo etapo tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto (TFAS) „Draudimo sutartys“ įtaka dabar taikomam draudimo įsipareigojimų vertinimui, nagrinėjami įsipareigojimų pripažinimo ir pasikeitimo skirtumai palyginus su dabar Europos Sąjungoje taikomais reikalavimais. Autorius nagrinėja naujai TFAS projekte iškeltą tikėtinos dabartinės vertės ir rizikos priedo koncepciją, lygina dabartinius Lietuvos taikomus draudimo techninių atidėjinių skaičiavimo ypatumus su tikėtiniais reikalavimais ateityje.

Vadovaujantis aktualiais EIOPA atliktos 5-osios kiekybinio įvertinimo studijos rezultatais, siekiama įvertinama planuojamų draudimo įsipareigojimų vertinimo pokyčių įtaka draudimo įmonės kapitalui. Tyrimo išvadose konstatuojama, kad dėl naujojo draudimo įsipareigojimų vertinimo turėtų ženkliai sumažėti bendra ne gyvybės draudimo įsipareigojimų ir kai kurių gyvybės draudimo įsipareigojimų vertė, išaugti draudimo įmonių kapitalas. Analizuojama kaip būsimi pokyčiai įtakos Lietuvos draudimo įmonės ir kokius žingsnius joms reikėtų padaryti ruošiantis galimiems pasikeitimams.

Reikšminiai žodžiai: draudimo įsipareigojimai, Mokumas II, techniniai atidėjiniai, kapitalas.

ĮVADAS

Draudimo įmonės įsipareigojimai pagal draudimo sutartis šiuo metu Lietuvoje yra apskaitomi vadovaujantis Draudimo priežiūros komisijos nutarimu, numatančiu draudimo techninių atidėjinių skaičiavimą. Nors toks draudimo techninių atidėjinių vertinimas atitinka dabar taikomus Europos Sąjungoje įprastus draudimo įsipareigojimų vertimo principus, jis turi savo silpnųjų pusių ir yra šiuo metu kritikuojamas (IASB, 2007 ir 2010; IAA, 2009). Ne gyvybės draudimo techniniai atidėjiniai šiuo metu yra iš esmės didžiaja dalimi vertinami orientuosiantis tik į praeities informaciją dėl vertinimo dienai pareikštų žalų dydžio, t.y. atspindi tik retrospektyvinę informaciją, kuri nerodo bendro tikėtino įsipareigojimų dydžio. Taip pat ne gyvybės draudimo įsipareigojimai šiuo metu yra paprastai vertinami nediskontuotu dydžiu ir, išskyrus jų dalies susijusios su nepasibaigusios rizikos techninių atidėjinių ir numatomų išmokėjimų techninio atidėjinio dėl anuitetų pavidalų išmokamų žalų įvertinimu, neatspindi perspektyvinės informacijos.

Atitinkamai gyvybės draudimo įsipareigojimai, nors dažnai remiasi perspektyviniu būsimų gautinų įmokų ir mokėtinų išmokų įvertinimu, nėra diskontuojami taikant rinkos sąlygas atitinkančią diskonto normą (Linartas ir Baravykas, 2010), dėl ko vertinami kitu principu nei analogiškos finansinės priemonės. Gyvybės draudimo įsipareigojimams vertinti šiuo metu Lietuvoje ir Europos Sąjungoje yra taikomos „išperkamosios sumos“ grindys, dėl ko bendras įsipareigojimų dydis gali būti didesnis nei vertinant analogiškus finansinių garantijų sutartis.

Šiame darbe autorius nagrinėja draudimo techninių atidėjinių, nuo jų dydžio priklausančio veiklos pelningumo ir kapitalo įvertinimo problemą. Straipsnio tikslas – įvertinti

kokią finansinę įtaką draudimo įsipareigojimų vertinimo pakeitimas gali turėti draudimo įmonės kapitalui, atsižvelgiant į planuojamo 2-ojo etapo tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto „Draudimo sutartys“ nuostatas.

Autorius kelia šiam tikslui pasiekti būtinus uždavinius:

1. Išanalizuoti kokie pokyčiai numatomi draudimo įsipareigojimų vertinime;
2. Įvertinti galimų vertinimo pokyčių įtaką draudimo įsipareigojimų dydžiui;
3. Įvertinti galimų vertinimo pokyčių įtaką draudiko kapitalui.

Tyrimė naudojami palyginamosios mokslinės literatūros analizės ir sintezės metodai. Finansinės įtakos rezultatai vertinami vadovaujantis EIOPA atliktos 5-osios Mokumas II kiekybinio poveikio studijos (QIS 5) rezultatais.

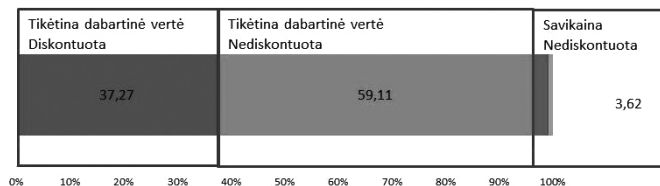
DRAUDIMO ĮSIPAREIGOJIMŲ VERTINIMAS LIETUVOJE

Draudimo įmonių įsipareigojimai pagal draudimo ir perdraudimo sutartis Lietuvoje yra vertinami pagal Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisijos nustatytą techninių atidėjinių skaičiavimo metodiką (DPK, 2004). Vadovaujantis šia metodika įvertinti draudimo techniniai atidėjiniai yra skaidomi į dvi pagrindines rūšis pagal draudiko vykdomas draudimo šakas – gyvybės ir ne gyvybės draudimo veiklą. Ne gyvybės draudimo įsipareigojimai istoriškai yra vertinami savikainos metodu, kuris atspindi praeities duomenų pagrindu įvertintą šiai dienai įvykusių draudimo žalų dydį ir skolų draudėjams už avansų sumokėtas draudimo įmokas apimtį. Tik maža dalis ne gyvybės draudimo įsipareigojimų (pvz. anuitetų pagrindu išmokamų žalų dydis) vertinami dabartinės vertės pagrindu (žr. 3 pav.). Gyvybės draudimo įsipareigojimų vertinimas dėl draudimo sutarčių ilgalaikiškumo, kai draudimo sutarties pradžioje išmokamų išmokų dydis dažnai negali būti siejamas su galutine pagal sutartį išmokamų žalų apimtimi, atvirkščiai, žymiai mažiau remiasi savikainos būdu, o daugiau skirtas atspindėti tikėtiną įsipareigojimų vertę (Jørgensen, 2009; Duverne ir Le Douit, 2009).

Didžioji dalis gyvybės draudimo techninių atidėjinių pagal kaupiamojo gyvybės draudimo sutartis yra vertinami perspektyviniu metodu, skaičiuojant dabartinę gautinų grynųjų draudimo įmokų ir mokėtinų draudimo išmokų vertę, kuri atspindima žalos padengimo techniniame atidėjinyje (ŽPTA). Šio techninio atidėjinio vertinimo silpnoji pusė yra taikomi diskonto normos apribojimai (Linartas ir Baravykas, 2010). Dėl šių Europos Sąjungos 2002/83/EB direktyvos nulemtų apribojimų gryniesi pinigų srautai pagal draudimo sutartį nuo 2005 m. Lietuvoje diskontuojami taikant itin mažą iki 2,6% dydžio diskonto normą, kuri šiuo metu yra mažesnė tiek už įprastą finansinių įsipareigojimų vertinime taikomą diskonto normą, tiek už nerizikinę palūkanų normą, kuri turės būti naudojama pagal Mokumas II reikalavimus.

Lyginant planuojamus draudimo įsipareigojimų įvertinimo pagal 2-ojo etapo tarptautinio finansinės atskaitomybės standarto (toliau – TFAS) „Draudimo sutartys“ (IASB, 2007 ir 2010) reikalavimus ir dabartinį ŽPTA vertinimo metodą, galima būtų teigti, kad ŽPTA jau šiuo metu vertinamas pagal pagrindinius tikėtinos dabartinės vertės (angl. *expected present value*) principus (žr. 1 pav.), numatytus TFAS projekte (IASB, 2010, 24 p.). Išskirtini tik keturi dabartinio ŽPTA ir numatomo būsimų draudimo įsipareigojimų vertinimo skirtumai:

- ŽPTA diskontuojamas naudojant mažesnę diskonto normą nei numatoma pagal TFAS projektą;

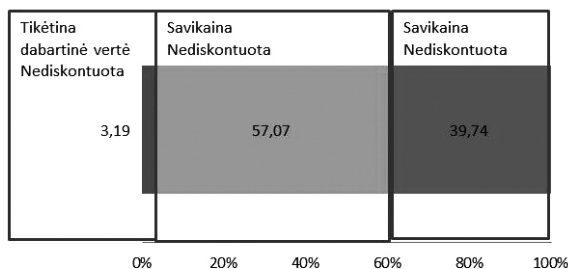

- Žalos padengimo techninis atidėjiny
- Gyvybės draudimo, kai investavimo rizika tenka draudėjui, techninis atidėjiny
- Numatomų išmokėjimų techninis atidėjiny
- Draudimo įmokų grąžinimo techninis atidėjiny
- Perkeltų įmokų techninis atidėjiny

1 PAV. Lietuvos gyvybės draudimo įmonių draudimo išpareigojimų struktūra 2010 m. gruodžio 31 d., %
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal DPK, 2011

- ŽPTA pinigų srautų neapibrėžtumas nėra vertinimas atskirai atskleidžiamu rizikos priedu, kuris reikalaujamas pagal TFAS gaires;
- ŽPTA minimalus dydis yra siejamas su draudimo išperkamąja suma pagal visas gyvybės draudimo sutartis, tuo tarpu šio apribojimo TFAS gairės nenumato;
- TFAS projekte numatoma neleisti pripažinti pelno draudimo sutarties sudarymo metu, dėl ko išpareigojimų dydis gali būti didinamas vadinamu likutiniu priedu, kurio nereikalaujama ŽPTA vertinime (žr. 4 pav.).

Kitas Lietuvos gyvybės draudimo įmonių veikloje reikšmingas gyvybės draudimo, kai investavimo rizika tenka draudėjui, techninis atidėjiny (toliau – investicinis techninis atidėjiny, ITA), sudaro 59,11% visų gyvybės draudimo išpareigojimų dydžio (žr. 1 pav.). Šio draudimo išpareigojimo vertė yra tiesiogiai sietina su draudėjų pasirinktų investavimo kryptų tikrąja verte, todėl faktiškai yra vertinama tikrosios vertės būdu. Pažymėtina, kad toks vertinimas atitinka su rinkos kainomis susijusių finansinių išpareigojimų vertinimo būdą ir padeda išvengti taikomų vertinimo prielaidų subjektyvumo. Kadangi vienas iš pagrindinių TFAS apibrėžtų tikrosios vertės vertinimo būdų yra siejamas su dabartine tikėtinų pinigų srautų verte, galima teigti, kad toks ITA vertinimas taip pat didžiąja dalimi atitinka tikėtinos dabartinės vertės būdą, numatytą būsimoje draudimo išpareigojimų pa-

- Nepasibaigusios rizikos ir kiti techniniai atidėjiny
- Draudimo įmokų grąžinimo techninis atidėjiny
- Numatomų išmokėjimų techninis atidėjiny
- Perkeltų įmokų techninis atidėjiny

2 PAV. Lietuvos ne gyvybės draudimo įmonių draudimo išpareigojimų struktūra 2010 m. gruodžio 31 d., %
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal DPK, 2011

gal TFAS vertinimo gairėse. Svarstyтина ar menamas pinigų srautų diskontavimas šio ITA skaičiavime yra pakankamas, kad tenkintų visas tokiam vertinimui keliamas prielaidas. Kaip parodė EIOPA atlikta 5-oji kiekybinės vertinimo studija, įsipareigojimai pagal investicinio gyvybės draudimo sutartis paprastai privalo būti padengiami tik praėjus keleriems metams po atlikto ITA įvertinimo, dėl ko ITA įvertinus tikėtina dabartine verte reiktų papildomai atsižvelgti į pinigų laiko vertę, šią sumą diskontuojant, ir dėl galimo išmokų neapibrėžtumo pridėdant rizikos priedą prie bendros įsipareigojimų vertės. Toks įsipareigojimų pagal investicinio gyvybės draudimo sutartis vertinimas (žr. 6 pav.), ateityje gali sumažinti ITA apimtį 8% (EIOPA, 2011).

Kiti gyvybės draudimo įsipareigojimai – perkeltų įmokų techninis atidėjiny (PĮTA), numatomų išmokėjimų techninis atidėjiny (NITA) ir įmokų grąžinimo techninis atidėjiny (ĮGTA) – nėra reikšmingi ir sudaro tik 3,62%. Skirtingai nuo ŽPTA ar ITA, šie draudimo įsipareigojimai iš esmės vertinami savikainos metodu, t.y. atspindi jau tiksliai nustatytų įsiskolinimų, kuriuos įmonė planuoja artimiausiu metu padengti, vertę. Šių įsipareigojimų vertinime nėra atsižvelgiama į pinigų laiko vertės įtaką, t.y. jie nediskontuojami (žr. 1 pav.).

Ne gyvybės draudimo įsipareigojimai pagal savo pobūdį skaidomi į dvi rūšis:

- įsipareigojimus dėl iš anksto už draudimo paslaugas apmokėtas įmokas;
- įsipareigojimus dėl numatomų draudimo žalų išmokėjimo.

Tarptautinės apskaitos standartų valdybos paskelbtame „Draudimo sutartys“ projekte (IASB, 2010), pirmoji įsipareigojimų rūšis yra daugiau siejama su įsipareigojimais, vertinamais kai dar nėra aiški galimų draudimo žalų suma (angl. *pre-claims liability*), o antroji – su sutartimis, pagal kurias jau gauta ar turėtų būti gauta draudimo pretenzija (angl. *post-claims liability*). Lietuvos rinkoje pirmoji įsipareigojimų rūšis – perkeltų įmokų techninis atidėjiny (PĮTA) sudaro 39,74% visos ne gyvybės draudimo įmonių įsipareigojimų sumos (2 pav.) ir atspindi draudimo įmokos dalį, kuri draudėjo skirta apmokėti už draudimo rizikos perdavimą būsimais laikotarpiais.

Kadangi PĮTA skaičiuojamas paskirstant pasirašytą draudimo įmoką vienerių metų draudimo laikotarpiui, dabartinis PĮTA dydis neapima įsipareigojimų už ilgesnį kaip vienerių metų draudimo laikotarpį. Be to dėl savo pobūdžio šis įsipareigojimas neatitinka kitų pagrindinių tikėtinos dabartinės vertės vertinimo kriterijų, numatytų TFAS projekte (IASB, 2011) ir ateityje gali būti naudotinas tik trumpalaikiams įsipareigojimams atspindėti, kai nėra įmanoma tiksliai įvertinti su draudimo išmokų išmokėjimu susijusius draudimo įsipareigojimus.

Atitinkamai numatomų išmokėjimų techninis atidėjiny (NITA) taip pat neatitinka TFAS projekte numatomų įsipareigojimų vertinimo kriterijų. Atvirkščiai, vadovaujantis draudimo rinkos priežiūros institucijos nutarimu (DPK, 2004), šis atidėjiny yra skirtas atspindėti tik pretenzijas pagal jau įvykusius iki vertinimo dienos draudimo įvykius, nesvarbu ar šios pretenzijos bus jau praneštos ir sureguliuotos, ar dar nepraneštos draudimo įmonei. Dėl šios priežasties pagal savo pobūdį NITA vertinamas savikainos metodu, kadangi neatspindi būsimų draudimo pretenzijų pagal dar įvyksiančius draudimo įvykius. Pastebėtina, kad nors į NITA dydį įtraukiamos žalos nėra paprastai diskontuojamos, net jeigu draudimo išmokas numatoma išmokėti po ilgesnio nei vieneri metai laikotarpio, ši taisyklė retais atvejais gali turėti dvi išimtis.

Pirmuoju atveju, diskontavimas yra leidžiamas, jei draudimo išmoka bus išmokama lygiomis dalimis iki nukentėjusiojo gyvenimo pabaigos (pvz. kaip renta invalidumo atveju),

kadangi šiuo atveju išmokos pobūdis yra artimas draudimo įsipareigojimams pagal ilgalaikes gyvybės draudimo sutartis ir NITA tokiais konkrečiais pareikštai žalai turi būti vertinamas pagal analogiškus ŽPTA skaičiavimo principus.

Antruoju atveju diskontavimas yra labai ribojamas, kadangi gali būti leidžiamas priežiūros institucijos tik esant visoms šioms sąlygoms (DPK, 2004, 6–7p.):

1. įvertinta vidutinė žalų sureguliuavimo data yra ne anksčiau kaip praėjus 4 metams nuo atidėjinių skaičiavimo datos;
2. dabartinėms vertėms apskaičiuoti naudojama diskonto norma neviršija:
  - 2.1. vadovaujantis atsargumo principu įvertinto investicijų pelno iš turto, investuoto numatomiems išmokėjimams padengti per laikotarpį, reikalingą šioms žaloms apmokėti.
  - 2.2. maksimalios techninės palūkanų normos;
  - 2.3. vidutinės investicijų grąžos normos, investuojant NITA dengiantį turtą, per praėjusius penkerius metus;
  - 2.4. investicijų grąžos normos $r(NITA)$, apskaičiuojamos pagal formulę

$$r(NITA) = \frac{E(NITA)}{E^2(TA)} \times R \times 100, \text{ kur}$$

$E(NITA)$ – NITA vidurkis per praėjusius finansinius metus;

$E(TA)$ – visų techninių atidėjinių vidurkis per praėjusius finansinius metus;

R – pelno (nuostolių) ataskaitos ne gyvybės draudimo techninės dalies pozicijoje “Pelnas iš investicijų, perkeltas iš ne techninės dalies” rodomas rezultatas, tenkantis praėjusių finansinių metų laikotarpiui.

Taip pat pažymėtina, kad TFAS projekte numatomi įsipareigojimų vertinimo metodai akcentuoja stochastinį draudimo įsipareigojimų vertinimą, kuris neatitinka dabar taikomo NITA vertinimo metodo. Šis perspektyvinis metodas numato ne tik būsimų draudimo žalų, bet ir pagal ne gyvybės draudimo sutartis gautinų draudimo įmokų įvertinimą. Būsimos draudimo įmokos pagal ilgalaikes draudimo sutartis tik atskirose draudimo sutartyse viršija ateityje draudiko mokėtinas draudimo išmokas. Nagrinėjant didesnę homogeninį draudimo portfelį, pelno siekiantis draudikas renkasi kainodarą, kuri užtikrina, kad būsimų mokėtinų draudimo išmokų suma būtų mažesnė už būsimas gautinas įmokas. Kadangi, tiek 5-ojoje kiekybinėje įtakos studijoje (EIOPA, 2011) detalizuotuose Mokumas II reikalavimuose, tiek pagal TFAS projekte numatomus vertimo principus, draudimo įsipareigojimai ateityje bus vertinami homogeninio portfelio (IASB, 2010), o ne atskirų draudimo sutarčių pagrindu, toks būsimų įmokų įtraukimas turėtų mažinti bendrąją draudimo įsipareigojimų vertę.

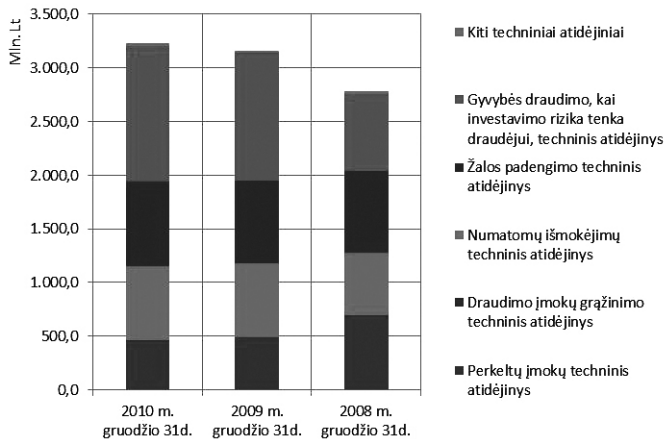
2010 m. gruodžio 31 d. kiti nei PĮTA ir NITA Lietuvos draudikų ne gyvybės draudimo įsipareigojimai sudarė tik 3,19%. Pažymėtina, kad būtent ši įsipareigojimų dalis, susidedanti iš įmokų grąžinimo techninio (ĮGTA, 0,06%) ir nepasibaigusios rizikos (NRTA, 3,13%) techninio atidėjinio, pagal savo vertinimo metodiką yra arčiausiai tikėtinos dabartinės vertės būdai. Šiuo atveju ĮGTA dydis atspindi draudiko įsipareigojimą grąžinti dalį pelno draudėjams teikiant nuolaidas būsimų įmokų mokėjimui, o NRTA atspindi tikėtiną galiojančių draudimo sutarčių nuostolingumą ateityje. Abu šie įsipareigojimai vertinami neatsižvelgiant į pinigų laiko vertę, dėl ko šiuo metu potencialiai yra vertinami didesne nei pagal TFAS projektą numatoma verte.

DRAUDIMO ĮSIPAREIGOJIMŲ DYDIS PAGAL TFAS REIKALAVIMUS

Kaip konstatuota pirmoje dalyje, didžioji techninių atidėjinių dalis šiuo metu yra vertinama nediskontuota verte, be rizikos ir likutinio priedo prie įsipareigojimų vertės. Kadangi 96,81% ne gyvybės draudimo įsipareigojimų registruojami savikaina, toks vertinimas turės iš esmės keistis pradėjus taikyti TFAS projekto „sudedamųjų dalių“ (angl. *building blocks*) koncepciją (žr. 4 pav.), kuri išskiria trys pagrindinius draudimo įsipareigojimų komponentus (IASB, 2010, 23–25 p.):

- tikėtinų pinigų srautų pagal draudimo sutartį dabartinę vertę (įskaitant šių srautų diskontavimą);
- atskirai vertinamą rizikos priedą;
- likutinį priedą.

Kaip tokia naujoji vertinimo koncepcija gali įtakoti Lietuvos draudimo įmonių įsipareigojimų vertinimą, galima nustatyti analizuodami dabartinį draudimo įsipareigojimų portfelių (žr. 3 pav.). Dėl 2007–2010 m. draudimo rinką stipriai paveikusių finansinės krizės (Aidukienė ir Simanavičienė, 2010) paskutiniaisiais dvejais metais susitraukė ne tik draudimo įmokų apimtis, bet ir nuo veiklos apimčių tiesiogiai priklausantis PITA dydis, kurio dydis sumažėjo nuo 680,3 mln. Lt (2008 m.) iki 458,0 mln. Lt (2010 m.). Dėl padidėjusio kredito draudimo ir kitų draudimo rūšių nuostolingumo, iš kitos pusės, NITA dydis per šį laikotarpį padidėjo nuo 587,3 mln. Lt iki 683,2 mln. Lt.

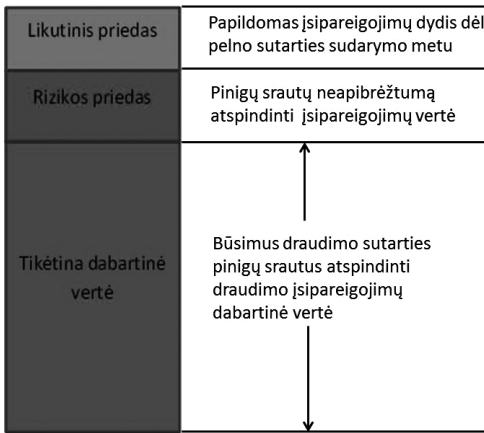

3 PAV. Lietuvos draudimo įmonių draudimo įsipareigojimų dinamika 2008–2010 m., mln. Lt
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal DPK, 2011

Ryškiausias pokytis techninių atidėjinių struktūroje įvyko dėl ITA dalies padidėjimo. Šis su investicijų tikrąja verte siejamas įsipareigojimas bendroje techninių atidėjinių sumoje 2010 m. gruodžio 31 d. sudarė 38,84% (2008 m. – 25,78%), dėl to ITA dydžio vertinimo pokyčiai turėtų itin didelę įtaką ateityje. Pastebėtina, kad šiuo metu ITA didėjimas ar mažėjimas tiesiogiai neįtakoja draudimo įmonės finansinio rezultato, kadangi ITA pokytis (ΔTA_{ITA}) visada sutampa šį įsipareigojimą dengiančių investicijų tikrosios vertės pokyčiu (ΔINV_{ITA}), t.y. $\Delta TA_{ITA} = \Delta INV_{ITA}$. Pakitus draudimo verslo reguliavimui, šio priklausomumo ateityje gali būti tikslinga atsakyti, kadangi dėl dažnai sutartyse esančių apribojimų (pvz.: kai kuriose gyvybės draudimo sutartyje pirmaisiais 2–5 metais nutraukus liudijimą, draudėjas turi kompensuoti draudikui sutarties sudarymo išlaidas, dėl ko nutraukus sutar-

tį netenka didžiosios dalies investuotos sumos) ir pasyvaus sutarties valdymo iš draudėjo pusės, pastebimas ženklus laiko lagas, kol draudėjas (apdraustasis) pareikalauja iš draudiko grąžinti sukauptą draudimo įmonėje investicijų sumą. Pasirinkus šį modernesnę reglamentavimą, kurį jau šiuo metu per QIS 5 studijos specifikacijos nuostatas propaguoja EIOPA, ateityje tarp šio techninio atidėjimo ir jį dengiančių investicijų pokyčio gali nebūti pusiausvyros ir draudikui atsiras efektyvesnio kapitalo (K) panaudojimo galimybė, t.y. jei $\Delta TA_{ITA} < \Delta INV_{ITA}$, tai $\Delta INV_{ITA} - \Delta TA_{ITA} = \Delta K$.

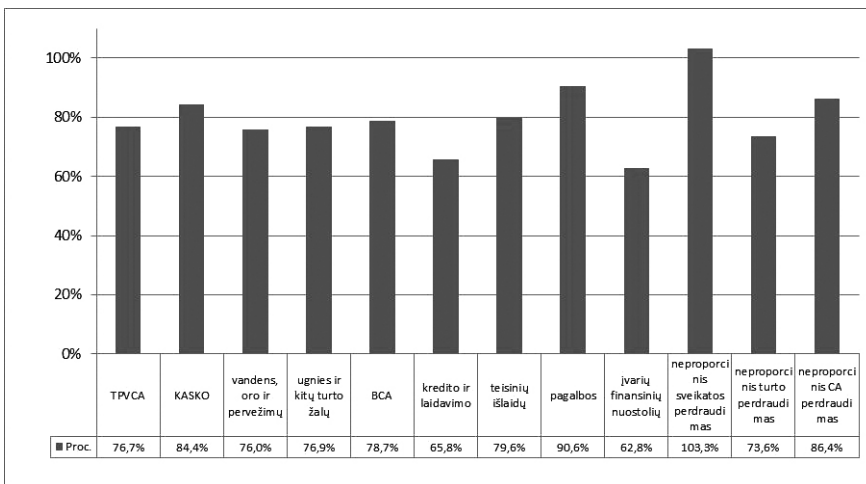
Tačiau vertinant galimo kapitalo padidėjimo galimybę, svarbu tinkamai įvertinti rizikos priedą (žr. 4 pav.), kuris tokiu atveju didintų ΔTA_{ITA} ir mažintų galimą draudiko pelną dėl

4 PAV. Draudimo įsipareigojimų struktūra pagal TFAS "Draudimo sutartys" 2-ojo etapo projektą

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal IASB, 2010

naujojo įsipareigojimų vertinimo. Kiek šis rizikos priedo dydis ir viso įsipareigojimo vertinimas gali pakeisti draudiko kapitalą atskleidžia 5-ojo kiekybinės poveikio studijos, t.y. QIS 5 (EIOPA, 2011), rezultatai (žr. 5 ir 6 pav.). Šios QIS 5 studijos tikslas buvo įvertinti ne tik kaip naujieji Mokumas II reikalavimai paveiks draudimo įmonių finansinį stabilumą, bet ir pasverti kaip draudiko nuosavą kapitalą įtakos draudimo įsipareigojimų vertinimas geriausiojo įverčio + rizikos priedo metodu. Kadangi dėl Mokumas II reikalavimų sistemos orientacijos į tarptautinius apskaitos reikalavimus, šios studijos specifikacija buvo kalibruota su tikslu priartinti studijoje naudojamą geriausiojo įverčio

5 PAV. Ne gyvybės draudimo įsipareigojimai pagal Mokumas II reikalavimus palyginus su draudimo įsipareigojimai pagal Mokumas I reikalavimus, %.

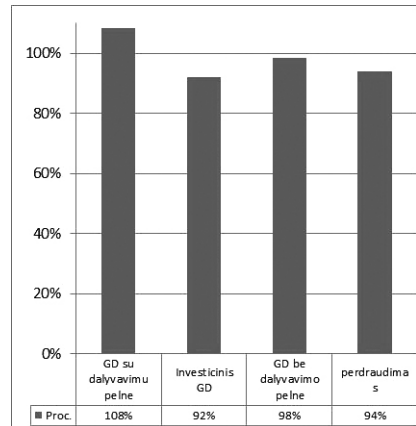
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal EIOPA, 2011

metodą prie 2-ajame TFAS „Draudimo sutartys“ etape planuojamo įdiegti tikėtinos dabartinės vertės vertinimo, tai sudaro galimybę tiksliau pasverti galimą TFAS projekto įtaką draudimo įsipareigojimų dydžiui. Be to, ši QIS 5 studija laikytina reprezentatyvia, kadangi jos metu buvo įvertinti net 95% draudimo techninių atidėjinių, sudarytų Mokumas II reikalavimus taikysiančių draudikų, ir studijoje dalyvavo 2520 draudikų iš visų Europos Ekonominės Erdvės valstybių.

Kaip pateikta 5 paveiksle, pagal naujuosius TFAS projekte numatytus reikalavimus ne gyvybės draudimo įsipareigojimai turėtų sudaryti tik 62,8–90,6% dabartinių techninių atidėjinių apimties. Vieninteliu sveikatos neproporcinio perdraudimo atveju, pagal naujuosius reikalavimus sudaromi įsipareigojimai turėtų išaugti 3,3% palyginus su jų dabartine apimtimi. Lietuvos draudimo rinkai ypatingai svarbus yra galimas techninių atidėjinių dydžio sumažinimas TPVCA ir kasko draudimo grupėse, kurios kartu sudaro daugiau kaip pusę visų ne gyvybės draudimo rinkos apimčių.

Pastebėtina, kad QIS 5 specifikacijoje nebuvo vertintas likutinio priedo (žr. 4 pav.) dalis, kuri numatyta TFAS projekto apimtyje. Šis faktas turėtų būti vertinamas kartu su naujausia informacija dėl būsimos apskaitos reglamentavimo šioje srityje. Nors naujausios tarptautinės apskaitos standartų valdybos diskusijos dėl šio priedo formavimo (IASB, 2011) dar nėra užbaigtos, šio priedo „iššaldymo“ (angl. *locked-in*), numatyto 2010 m. TFAS projekte, standarto rengėjai jau dabar atsisakė, ketindami leisti šį priedą koreguoti pasikeitus pinigų srautams pagal draudimo sutartį. Tai leidžia teigti, kad šio priedo vertinimas dėl paprastai nuolat kintančių draudimo sutarties pinigų srautų, gali būti netikslingas ir neturėtų ženkliai iškreipti QIS 5 rezultatų.

Nagrinėjant gyvybės draudimo įsipareigojimų pokyčius dėl naujosios metodikos taikymo (žr. 6 pav.), kaip ir buvo teikta analizuojant ŽPTA perspektyvinį žalų vertinimą, skirtumas tarp naujojo ir dabar taikomo įsipareigojimų vertinimo nėra toks didelis kaip ne gyvybės draudime. Tradicinio gyvybės draudimo sutarčių įsipareigojimų dydis dėl vertinimo pokyčių turėtų pakisti nuo –6% iki +8% dydžiu, taigi iš esmės svyruotų apie dabartinę techninių atidėjinių apimtį. Tuo tarpu ITA dydis vidutiniškai dėl tokio TFAS projekte numatyto vertinimo gali sumažėti 8% (darant prielaidą, kad gyvybės investicinio draudimo sutartis nebus ateityje klasifikuojama kaip su draudimu nesiejama finansinė priemonė).

6 PAV. Gyvybės draudimo įsipareigojimai pagal Mokumas II reikalavimus palyginus su draudimo įsipareigojimais pagal Mokumas I reikalavimus, %.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal EIOPA, 2011

DRAUDIMO ĮSIPAREIGOJIMŲ VERTINIMO POKYČIŲ ĮTAKA KAPITALUI

Kiekybiškai įvertinus galimus draudimo įsipareigojimų pokyčius dėl naujųjų TFAS reikalavimų taikymo, galime įvertinti kokį poveikį tai gali turėti Lietuvos draudimo įmonių nuosavam kapitalui. Toks išankstinis vertinimas gali būti itin svarbus Lietuvos draudimo rinkai, kur dėl didelės koncentracijos ir konkurencijos (Čepinskis ir Gancevskaitė, 2008),

draudimo įmonės jaučia didelį kapitalo poreikį ir dažnai negali jo sugeneruoti iš įprastinės draudimo veiklos, o visi draudikai yra priskiriami prie mažųjų draudimo įmonių (Wen ir kiti, 2008).

Vertinant poveikį kapitalui, tikslinga nagrinėti draudimo techninius atidėjinius pagal draudimo grupes (žr. 1 lentelę). Analizuojant 2010 m. gruodžio 31 d. techninių atidėjinių struktūrą (DPK, 2011), matome, kad gyvybės draudime didžiausi draudimo įsipareigojimai susiję su gyvybės investicinio draudimo (1 285,6 mln. Lt) ir gyvybės draudimo išgyvenimo atvejui (686,9 mln. Lt) sutartimis. Tuo tarpu ne gyvybės draudime vyrauja techniniai atidėjiniai TPVCA (503,1 mln. Lt), kasko (197,4 mln. Lt), turto (177,5 mln. Lt) ir kreditų (66,0 mln. Lt) draudime. Būtent šiose srityse draudimo įsipareigojimų vertinimas pagal naująją metodiką taip pat daro ir didžiausią įtaką draudikų kapitalui.

Priskiriant kiekvienam iš identifikuotų techninių atidėjinių QIS 5 studijoje įvertintą poveikį, buvo daroma prielaida, kad draudimo įsipareigojimų pobūdis ir jų jautrumas draudimo sutarties sąlygų vertinimui tikėtinos dabartinės vertės + rizikos priedo metodu Lietuvoje yra identiški identifikuotiems QIS 5 studijoje. Dėl to antrame iš dešinės stulpelyje yra įvertintas draudimo įsipareigojimų dydis pagal numatomus TFAS 2-ojo etapo „Draudimo sutartys“ reikalavimus visose draudimo grupėse buvo vertintas mažesne nei šiuo metu suma, išskyrus vertinimą 4 draudimo grupėse: sveikatos draudimo, sutuoktvių ir gimimo draudimo, draudimo išgyvenimo atvejui ir anuitetų. Nustatyta įtaka kapitalui yra teigia-

1 LENTELĖ. Draudimo įsipareigojimų įvertinimo pagal TFAS projekte numatytus reikalavimus įtaka nuosavam kapitalui pagal QIS 5 rezultatus, 2010 m. gruodžio 31 d., Lt

Indeksas	Draudimo grupės ir pogrūpiai	Draudimo įsipareigojimai pagal dabartinius reikalavimus	Draudimo įsipareigojimai pagal TFAS projekte numatomus reikalavimus	Įtaka nuosavam kapitalui
1.	Sutuoktvių ir gimimų draudimas	85.378.989	92.507.523	-7.128.535
2.	Gyvybės draudimas, kai investavimo rizika tenka draudėjui	1.285.599.231	1.182.614.097	102.985.134
3.	Gyvybės draudimas (kiek nenumatyta 1 ir 2 punktuose)	750.553.705	812.632.790	-62.079.085
3.1.	Draudimas mirties atvejui	5.840.493	5.741.354	99.139
3.2.	Draudimas išgyvenimo atvejui	686.884.690	744.234.646	-57.349.956
3.3.	Anuitetai	57.828.522	62.656.790	-4.828.268
4.	Tontinos	0	0	0
5.	Papildantis draudimas dėl žalos asmeniui	1.264.747	1.243.279	21.468
6.	Pensijų kaupimo veikla	0	0	0
GYVYBĖS DRAUDIMAS		2.122.796.671	2.088.997.689	33.798.982
1.	Bendrosios civilinės atsakomybės draudimas	63.105.809	49.637.016	13.468.793
2.	Sveikatos draudimas	47.099.948	48.645.333	-1.545.385
3.	Finansinių nuostolių draudimas	21.448.187	13.478.680	7.969.507
4.	Geležinkelio transporto priemonių draudimas	2.588.753	1.967.124	621.629
5.	Kredito draudimas	66.043.744	43.479.793	22.563.951
6.	Laidavimo draudimas	20.369.690	13.410.352	6.959.337
7.	Laivų (jūrų, ežerų, upių ir kanalų) civilinės atsakomybės draudimas	195.595	148.627	46.968
8.	Laivų (jūrų, ežerų, upių ir kanalų) draudimas	1.282.344	974.418	307.925
9.	Pagalbos draudimas	805.215	729.855	75.359
10.	Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės draudimas	503.016.696	385.764.088	117.252.609
11.	Sausumos transporto priemonių, išskyrus geležinkelio transporto priemones, draudimas	197.365.692	166.548.124	30.817.568
12.	Skraidymo aparatų civilinės atsakomybės draudimas	116.777	88.735	28.041
13.	Skraidymo aparatų draudimas	395.395	300.450	94.945
14.	Teismo išlaidų draudimas	0	0	0
15.	Turto draudimas	177.497.906	136.506.312	40.991.594
16.	Vežamų krovinių draudimas	6.649.913	5.053.090	1.596.823
NE GYVYBĖS DRAUDIMAS		1.107.981.664	866.731.998	241.249.666
IŠ VISO		3.230.778.335	2.955.729.687	275.048.648

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal EIOPA, 2011 ir DPK, 2011

ma tiek gyvybės (+33,8 mln. Lt), tiek ne gyvybės draudimo (+241,2 mln. Lt) šakoje, dėl ko bendra naujojo techninių atidėjinių vertinimo įtaka draudikų kapitalui turėtų sudaryti 275,0 mln. Lt.

Įvertinus, kad visų Lietuvoje registruotų draudimo įmonių nuosavas kapitalas 2010 m. gruodžio 31 d. sudarė iš viso 637,1 mln. Lt, šis mažiau konservatyvus draudimo įsipareigojimų vertinimas gali vidutiniškai padidinti draudikų kapitalą 43,17%.

IŠVADOS

1. Numatomi pokyčiai draudimo įsipareigojimų vertinime didžiausią įtaką turės ne gyvybės draudimo įsipareigojimams, jų struktūrai ir dydžiui. 96,81% ne gyvybės draudimo techninių atidėjinių šiuo metu skaičiuojamų savikainos metodu, ateityje turės būti vertinami atsižvelgiant į galimą perspektyvinį žalų vystymąsi, kuris nebus apribotas tik iki įsipareigojimų skaičiavimo dienos jau įvykusių žalų įvertinimu. Didelę įtaką galutiniam ne gyvybės draudimo įsipareigojimų dydžiui turėtų daryti diskontavimas.
2. Reikšminga dalis gyvybės draudimo įsipareigojimų, susijusi su žalos padengimo techninio atidėjinio skaičiavimu, jau dabar vertinami perspektyviniu diskontavimą numatančiu metodu, dėl ko neturėtų ženkliai kisti pritaikiusi TFAS 2-ojo etapo „Draudimo sutartys“ reikalavimus. Išlieka keli galimi scenarijai kaip keisis investicinio techninio atidėjinio vertinimas, todėl tik pagal vieną iš jų šio įsipareigojimo vertinimo pokyčiai darys tiesioginę įtaką draudiko kapitalui.
3. Pagal naujuosius TFAS projekte numatytus reikalavimus sudaryti ne gyvybės draudimo įsipareigojimai turėtų sudaryti tik 62,8–90,6% dabartinių techninių atidėjinių apimties (išskyrus sveikatos perdraudimą), tuo tarpu gyvybės draudimo atveju šis procentas sudarys nuo 92–108%.
4. Draudimo įsipareigojimų vertinimo pokyčiai gali ženkliai sumažinti Lietuvos draudimo įmonių techninius įsipareigojimus ir dėl to 33,8 mln. Lt padidinti gyvybės draudimo įmonių ir 241,2 mln. Lt – ne gyvybės draudimo įmonių nuosavą kapitalą (vidutiniškai draudikų kapitalą padidėtų 43,17%).

LITERATŪRA

1. Aidukienė, L., Simanavičienė, A. (2010) Ekonominio nuosmukio poveikis Lietuvos draudimo rinkai. *Ekonomika ir Vadyba: Aktualijos ir Perspektyvos* 2010; 17(1):4–14.
2. Čepinskis, J; Gancevskaitė, K. (2008). Lietuvos gyvybės draudimo rinkos koncentracijos ir konkurencijos kiekybinis įvertinimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2008, Volume 2 Issue 1, 99–112.
3. Directive of the European Parliament and of the Council of 10 July 2007 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance – Solvency II [interactive]. Prieiga internete: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st03/st03643-re06.en09.pdf> [žiūrėta 2011 10 01].
4. Draudimo priežiūros komisija (2011). 2010 metinis biuletenis. Prieiga internete: <http://www.dpk.lt/biuletenis.php> [žiūrėta 2011 10 26].
5. Draudimo priežiūros komisija (2004). 2004 m. spalio 1 d. nutarimas Nr. N–117 Dėl metodikos draudimo techninių atidėjinių dydžiams apskaičiuoti patvirtinimo. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=242862 [žiūrėta 2011 10 29].

6. Duverne, D.; Le Douit, J. (2009). IFRS Phase II and Solvency II: key issues, current debates. In *Geneva Papers on Risk and Insurance: Issues and Practice*, 34(1): 47–55.
7. European Insurance and Occupational Pension Authority (2011). Quantitative Impact Study 5 results. Prieiga internete: https://eiopa.europa.eu/fileadmin/tx_dam/.../QISS_Report_Final.pdf [žiūrėta 2011-10-10].
8. IAA (2009). International Actuarial Association. Measurement of Liabilities for Insurance Contracts: Current Estimates and Risk Margins.
9. IASB (2007). Preliminary Views on Insurance Contracts. Discussion Paper. 3 May 2007. Prieiga internete – <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Insurance+Contracts/Insurance+Contracts.htm> [žiūrėta 2011-10-10].
10. IASB (2010). Insurance Contracts. Exposure draft ED/2010/8. 10 July 2010. Prieiga internete – <http://www.ifrs.org/Current+Projects/IASB+Projects/Insurance+Contracts/Insurance+Contracts.htm> [žiūrėta 2011-10-10].
11. IASB (2011). Taking stock as at 31 October 2011. A high level overview of progress on the insurance contracts project. Prieiga internete <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/16059863-E2C2-4E2F-9DE5-D053581D373F/0/TakingstockOctober11.pdf> [žiūrėta 2011-10-27]
12. Jørgensen, P. (2009). On Accounting Standards and Fair Valuation of Life Insurance and Pension Liabilities. *Scandinavian Actuarial Journal*, Sep2004, Vol. 2004 Issue 5, 372–394
13. Linartas, A.; Baravykas R. (2010). Choosing discount rate for the evaluation of insurance liabilities. *Intellectual economics*, 1(7): 30–40.
14. Wen, M. and others. (2008). Estimating the cost of equity for property-liability insurance companies. In *Journal of Risk and Insurance*, 75(1): 101–24.

INTERNETO ŠALTINIAI:

1. Draudimo rinka // Lietuvos Respublikos draudimo priežiūros komisija. Draudimo veiklos rezultatai. Prieiga internete: www.dpk.lt
2. Mokymas II kiekybinio vertinimo studija // Europos draudimo ir profesinių pensijų tarnyba (EIOPA). QIS 5. Prieiga internete: – <https://eiopa.europa.eu/consultations/qis/quantitative-impact-study-5/index.html>

DIFFERENCES BETWEEN INSURANCE LIABILITIES AND INFLUENCE TO INSURER CAPITAL

Audrius Linartas

Summary

The article analyses what kind of impact the second phase of IFRS Insurance Contracts requirements could have to insurance liabilities evaluation and the own capital of Lithuanian insurance companies. The author distinguishes the main differences between nowadays applied methodology for life and non-life insurance technical provisions calculation. Using the structure of actual insurance provisions, the author identifies the weak points in non-life insurance liabilities calculation and concludes that 96,81% of these provisions are now accounted using cost method, which does not correspond to expected present value method envisaged in IFRS project. The author also concludes that together with introduction of risk margin and residual margin, the amount of non-life insurance liabilities could increase, though this change could be more than mitigated due to implicitly added future premiums evaluation and discounting requirements.

The life insurance technical provisions are deemed to be more fair value oriented, as not only mathematical technical provision is based on expected present value evaluation, but also unit-

linked liabilities are directly bound to fair value of corresponding assets. The author concludes that only negligible part of life insurance liabilities are now valued using cost method and this fact could mitigate the IFRS project impact to Lithuanian insurance market.

Using the QIS 5 results published by the EIOPA, the author identifies that future non-life insurance liabilities could be valued only on the 62.8–90.6% level of recent technical provisions amount (excluding health reinsurance risks). The life insurance liabilities in contrary could rest mainly on the same 92–108% level if comparing with recent technical provision amount. Due to this change in insurance liabilities value, the new evaluation standard could have the significant impact on Lithuanian insurance companies own capital. The research shows that such capital could increase by 33.8 million Lt for life insurance companies and by 241.2 million Lt for non-life insurance companies (what corresponds to 43.17% increase in total capital level).

BUSINESS PROCESS MODELING IN ACTIVITY-BASED COSTING AND MANAGEMENT

dr Ewa Losiewicz-Dniestrzanska

e-mail: ewa.losiewicz@ue.wroc.pl

dr Adam Nosowski

e-mail: adam.nosowski@ue.wroc.pl

Wroclaw University of Economics, Dept. of Banking
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wroclaw, Poland
tel. (+48) 71 36 80 355

Abstract. *Purpose – Activity Based Costing (ABC) in many organizations, is once again gaining popularity, which is related to putting emphasis on cost. ABC coupled with business processes modeling is a certain solution to facilitate the use of ABC, which in nature is quite cumbersome to implement. This article aims to provide opportunities and role modeling in ABC initiatives and in an alternative method of settling costs – ABM (Activity Based Management.)*

Guidelines – The paper presents advantages of using business process modeling approach to the implementation of ABC and / or ABM. The authors use current literature of the study area and analyze the described solutions.

Results – Based on the cited literature, the authors demonstrate the need to consider the financial perspective in the approach to manage an organization based on business process modeling. The method of ABC/M is a good complement of this concept, as well as the ABC/M, used alone is quite cumbersome to use in practice. However, connecting it to business process modeling makes it possible to avoid the restrictions.

Keywords: *business process modeling, Activity Based Costing, Activity Based Management, Time-Driven Activity-Based Costing, Economic Value of Process.*

PREFACE

The Activity Based Costing (ABC) isn't any new method, but many organizations are re-discovering it. This is due to the fact that nowadays a lot of pressure is being put on costs. Executives are looking for economical ways of running businesses and hence the return to the methods that have been long known, but sometimes not accepted because of various restrictions. The return to "the old" itself does not necessarily lead to success, but, with certain improvements, implementation of the methods previously rejected proves to be effective. An example of such a combination of two methods known in management of an organization, but not used as a single solution is a combination of ABC with business processes modeling. In this article, attention will be paid to the possibilities that lie in a combination of modern methods of modeling with the activity based costing.

Firstly, indications justifying the need for business process modeling will be presented and its relationship with the ABC method and its modification – the ABM (Activity Based Management).

There are various initiatives associated with the implementation of ABC, which are put forward by organizations wishing to improve their business. Later on in this article the at-

tention will be focused on the model-analytical aspect of the process approach and its relation to ABC/M. Solutions such as the following will be presented: Time Driven ABC, joining ABC with a variety of tools and with data warehouses techniques, Corporate Performance Management platforms, the concept of Lean Manufacturing and the economic process value (EPV).

1. PROCESS APPROACH AND THE NEED FOR MODELING.

Modern organization is a combination of a certain concept of business activity (business model), a strategy delineating the orientations and objectives and resources embedded in a specific runtime environment. For an organization to function effectively it is necessary to spin this system in motion and give it a certain amount of dynamism. Elements that allow to implement specific business objectives with the use of existing resources are called business processes. Business process is a series of specific actions (activities) carried out in the organization that constitute consecutive stages of achieving a defined goal. The purpose of this is usually a result (product, service, information) with the value for the customer (internal or external customer). The value for recipient can be expressed in an objectively measurable way (e.g. monetary value, the degree of compliance with the order) and subjective (e.g. level of satisfaction). Processes understood in this way have a multi-faceted nature, which includes among others (Nosowski, 2010):

- realization aspects (such as efficiency, flexibility, human resource allocation, the allocation of technical resources, execution control, automation);
- financial aspects (e.g. monitoring and analysis costs, registration of measurable financial benefits);
- coexistence of important elements of business, technical and social nature on implementation level.

Process approach, which is a way of seeing organizational reality in the light of the processes realized in it, has become one of the fundamental concepts of modern management. Process approach is the foundation of many modern management methods, such as process management (BPM – Business Process Management), quality management, operational risk management and others. In these areas a lot of dedicated techniques and solutions related to the processes and management have been developed. Process modeling i.e. activities related to the transformation of knowledge on functioning of the selected business area of a specific organization and the processes implemented in the corresponding models plays here a special role. Process model can be defined as a formal representation of an actual business process (in a specific language, often using graphic symbols – graphic notation), allowing presentation of its structure and relationships between its elements (action, data, resources and other).

Usability of modeling results from the fact that the models allow for more precise and easily readable description of their presentation than with using natural language. Presentation of the processes in the form of models, in addition to documentation value, enables using them in analyses and simulations to test new business concepts, change projects and their impact on the functioning of the organization. The potential scope for applying process models is much wider and also includes knowledge management, IT systems implementation and compliance management.

The interest of the process approach flourished in the first half of the 1990's (in the era of reengineering processes – Business Process Reengineering) and evolved gradually assimilating various aspects (e.g. related to quality management, process automation – workflow management) and moving towards a comprehensive process management. Naturally, attention was also drawn to the cost analysis processes, and other financial aspects. Important is also the fact that in the second half of the 1980's R. Kaplan defined, developed earlier, alternative method of cost accounting – activity accounting. In time it became the basis for the concept of ABM (Activity Based Management). The basic relationship between ABC and ABM is shown in fig.1.

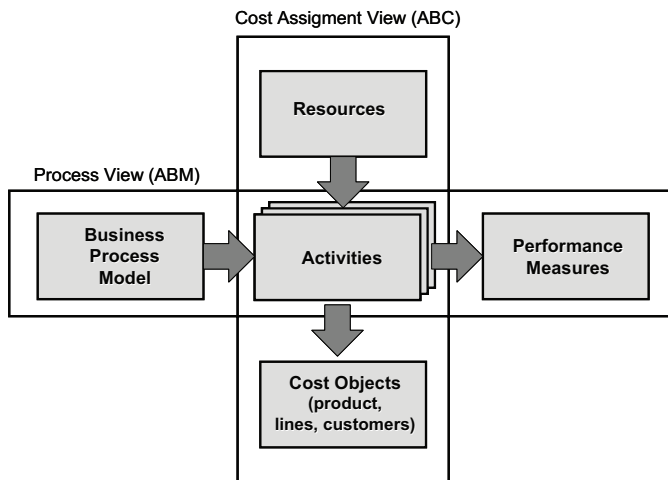

FIGURE 1. Relationship between the ABC system and ABM.
Source: (Bahhub, 2010).

Easy as it may be to discern, the element that naturally combines the process approach of the ABC bill is the actions (activities). It is their identification and characterization that is crucial both in terms of conceptual as well as realization context. For process management structuring and process logic are essential as they control the conditions of realization of a particular sequence of actions. For ABC parameters of execution are the most important, most of all the ones concerning time. As it was mentioned before in broadly understood management processes and methods referring to it (e.g. quality management) there is the place for cost analysis, and ABC is perfectly suited to this. The horizontal (process) prospect is associated with the operational use of ABC/M methods, which support process management by providing ongoing monitoring of costs and quality of processes and other parameters affecting their performance, thereby facilitating the introduction of effective systems of control and responsibility for the costs. Defined activity (process) drivers act as guidance for staff and inform what should the staff focused on to improve the efficiency of operations, and thus reduce the resources consumed by their performance. Information obtained from the ABC/M system is an incentive to run casual initiatives and continuous improvement.

The basic question to be asked after identifying characteristics and similarities of a process approach and account activities costs is: to what extent the mechanisms associated with the contemporary process modeling can be used in the ABC and vice versa. Later this

article will focus on the aspect of model-analytical process approach and its relations with ABC / M.

2. APPROACHES TO PROCESS MODELING

Modeling can be seen in two aspects. In the narrower sense, process modeling is the process of creating a model of a process, i.e. developing a formalized representation that will allow to analyze the assessment of consistency, simulation of activities and costs estimation. However in broader aspect, modeling is not only the construction but also all the activities leading to it and subsequent operations associated with attempts to verify and evaluate (Gospodarowicz, 2002). Example of structuring of modeling procedure is shown in Figure 2. In this article the concept of modeling is used in the latter approach.

The first stage involves criteria of selection, i.e. establishing the goal of process modeling as the highest customer satisfaction achievement and next, selection of processes for modeling, defining of measures for process changing and establishing the area of future changes in the process. As the result of work at this stage, the business process framework should be defined.

The second stage is connected with identification and acquisition of information from all available resources. This information obtained in various ways (interviews, workshops, observation) will be used to create process maps, i.e. visualization of their progress using a symbolic graphical language. Because of the manifold aspects of the processes and the necessity of imitating the out-of-process elements, but closely related to the realization of the processes (e.g. human resources, technical resources, information resources) it is necessary to create their adequate models. Thus, the modeling domain is expanding considerably and process modeling is evolving in the direction of business modeling.

The analysis of the model "AS-IS" is carried out at the next stage. More or less petty mistakes are to be noticed and must be corrected, afterwards, resources (performers and times of activities, probabilities of events, equipment and costs). Process model with allocated resources is put to simulation and finally, after necessary correction and improvement (designing), business process model "TO-BE" is done. The process of modeling should be continuously performed for the purpose of business process continuous improvement.

3. THE ROLE OF PROCESS MODELING IN ABC INITIATIVES

One of potential contexts of using process modeling is the incorporating it into the initiative of ABC implementation. The implementation project of the ABC typically includes four stages (Kowalski, 2011):

- identification of relevant activities in the company – in line with the ABC/M method it is not the product that is responsible for generating costs, but certain actions.

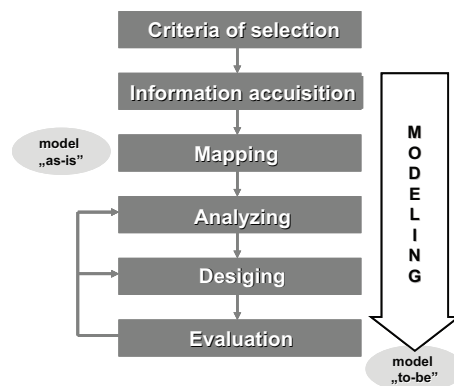

FIGURE 2: Stages of process modeling.

Source: ADONIS system documentation.

Therefore, a list of actions that will become a sort of cost objects which together make up the business processes implemented in the company must be specified;

- determining the activity cost pool – each activity isolated in the previous step must be valued at cost, the value attributed to it must be closest to reality. In the full form of the ABC method did not suggest any easy solutions in this area. The change occurred after modifications were introduced, the account of activities' costs controlled by time (Time Driven ABC) (Anderson, Kaplan, 2008). TD ABC relies upon the duration of each operation, which enables facilitated valuation;
- determining the unit of measurement of the volume of each activity (activity driver) – separated in the first stage of the operation must be assigned to appropriate units of measurement which are also templates, based on which settlement of costs of the products or services will be carried out. Proper selection of these templates is the foundation for achieving satisfactory results;
- settlement of costs of individual actions into selected items – in the last stage it should be determined to what extent a given product or service burdens each operation. Based on this and described in the preceding stage drivers the costs will be ultimately settled.

The stage, which corresponds to the greatest extent with the modeling process is of course the stage of identifying actions. The most important in the broadly understood modeling process is gathering information, process mapping and copying other related aspects, and the analyses focused on the efficiency and effectiveness.

It includes the definition of actions performed in a given department (or area of activity), number of employees performing these activities, time and resources necessary for their implementation, operational data best reflecting the performance of activities as well as to which activities create value for the organization. Processes and activities are analyzed by means of interviews with staff, questionnaires, review of available records of data and information about their work. The use of modeling of mechanisms supported by the proper IT tools (modeling package / business modeling) can substantially facilitate the formalization and organization of the acquired information about the activities of the company. This information will be used not only to determine the processes' performance and build on its basis a graphical representation (maps), but also feed the descriptions of individual models or quantitative characteristics of the individual elements of the process and their performance parameters.

Visualization using a chosen graphical notation provides the chance to conduct an adequate structuring and course of processes. From the standpoint of the ABC it is the structuring that is the key element. The challenge is most of all a suitable decomposition. Looking at the process from the standpoint of modeling it is seen as a set of actions arranging themselves in a certain course. Taking into account the detailed decomposition, the process can be composed of other processes (subprocesses), activities, tasks, or even elementary operations. When commencing the mapping process one should answer the question: what level of detail is adequate for the needs of the particular initiative, in this case implementation of the ABC. Especially that from the standpoint of the ABC analysis an action can be a process, its logically isolated fragment (subprocess), and action. The temptation of fine detail, which potentially offers greater analytical capabilities, can generate too many problems associated with processing such large amounts of information and

maintaining their consistency. Equally dangerous is defining processes and activities too vaguely, which consequently leads to forming a list of only a few dozen key activities for the entire organization. In this case, the level of aggregation is too high for the information to be useful when making decisions. Business process modeling is the starting point for the calculation of costs based on activities. This does not mean that in ABC the activities extracted in the modeling will be adopted without change. From the standpoint of cost calculation an aggregation of activities and subprocesses and a less detailed level of structuring may be suggested.

The issues of graphic notation used for modeling (mapping) processes are also worth mentioning. Over the years of development of process concepts and solutions to support them, a number of ways to present processes were created. A characteristic feature of this development is its variety, which was reflected also in the multitude of modeling methodologies. Some of them are copyright proposals or consulting firms (e.g. own notation proposed by BOC in the ADONIS package), part of them are environmental proposals, bearing signs of having a standard (e.g. family of IDEF notation, or winning the most popular notation of BPMN – Business Process Model and Notation). From the standpoint of ABC the choice of a particular notation is not crucial, but the opportunities it offers can significantly affect the ease and adequacy of conducted modeling and processes analysis. One of the notation included in the standard IDEF (IDEF0) allows the prioritization of actions (operations) and to capture the flow of information, as well as a reference to the resources used. This is not strictly process notation, but allows the structuring of useful activity in the ABC (Meade, Presley, Sarkis, 2006). Interesting possibilities for process modeling gives BPMN 2.0, a standard which is becoming one of the most popular process modeling methodologies. However, it must be noted that the graphical notation was developed primarily for visualization of the course of the process and its logic, and not all of them are able to reproduce the essential elements from the financial-cost perspective, or results of activities.

Used notation is of course important, but from the standpoint of the ABC the relevant information is that within the models can be attributed to its elements, and what can be done with it. And here a question arises on functionality of the tools that support process modeling. The range of available tools is very large and diverse (Nosowski, 2010). From the relatively simple tools that only graphically support aspect of mapping through the integrated packages of modeling and analysis processes, to business process management systems. It can be assumed that the tools that are able to store information about the elements of the models, their characteristics and parameters of the realization (leading repository of models) and which are full of features for the analysis will be able to support the first stage of the ABC. It is worth noting that some of these solutions have a dedicated functional modules, which were prepared to support the ABC. Such a solution is for example the process-based costing module within ADONIS package. Importantly, in such solutions usually cost aspects have their dedicated models or the notation used is extended by symbols allowing models to be imitated (e.g. cost centers or used resources). This extended functionality allows performing analyzes of the effectiveness and supporting prototyping cost models and profitability.

An example that needs to be considered in the design, product improvement of the economic aspect is the concept of simultaneous application of ABC and process modeling in order to provide designers with useful information on the costs of product or service

(Tornberg, Jamsen, Paranko, 2002). This approach gives the opportunity to design and verify the costing context of the forthcoming product or service. Product designers need information about the total cost of the product in order to compare alternative solutions. Here too appears the suggestion to maintain the adequacy of the decomposition process, so that the process models used are not presented too generally or in a too detailed manner, and information on costs is sufficient and possible to obtain.

The problem with obtaining data on costs at the appropriate level of detail also applies to such organizations such as banks, which for the purposes of calculating the profitability of the product traditionally use average values of costs. These banks, which use ABC also use the standard unit costs, making small differences in the services offered in the bricks-and-mortar banks and the self-service banking. Studies show large differences in costs between these two groups of services, indicating a large upward or downward deviations from these averages. This is proof that the average value of bank services costs are not appropriate. Banks as organizations well equipped with information technology solutions have access to a wide range of data and adequate for their needs. They can experiment with combining different tools such as ABC, data warehouses and Corporate Performance Management (CPM) platforms. In this case, the ABC initiative is a multidisciplinary project, combining different concepts, methods and tools, as exemplified by the introduction the techniques of Lean Manufacturing into ABC in order to obtain detailed performance measurement processes (Mitchell, 2008).

An interesting addition to modeling the processes in financial dimension is the concept of Economic Process Value (EPV) (vom Brock, Recker, Mendling, 2010). As already mentioned, the classical process modeling is more focused on understanding how the processes function and how a redesign in case of identified disability can be performed. At the stage of analysis and simulation of the financial aspects are much more palpable (Keule, Losiewicz, 2005). The authors of EPV concept focused their attention on modeling and designing processes oriented by creating value. They referred in it to the theory of creating corporate value for both shareholders and other stakeholders (Bartoszewicz, Pniewski, Szablewski, 2008), bringing these ideas to the area of process design. As a methodology for modeling and process mapping they used the popular EPC (Event-driven Process Chain), created and developed by IDS Scheer AG (now Software AG). Within the concept of EPV they created a pattern (Framework) of measuring economic value of processes, which consists of three levels: operational level, budgeting level, corporate level. The operational level serves the collection of relevant payments associated with a specific process design. The economic value of these payments referring to a company's situation is subsequently evaluated on the budgeting and on the corporate level. The budgeting level aggregates payments of process designs over time and the corporate level condenses the data to key performance indicators that can form the basis for decision making (vom Brocke, Recker, Mendling, 2010). The most interesting from the standpoint of this article is of course the operational level and how to identify in- and out-payments. One suggestion is to use the ABC and analytical functionalities available in some process modeling tools. This possibility is also in ARIS package, in which the authors use the concept of EPC methodology. Using the ABC in the concept of EPV is possible and the notion is part of the area of performance management.

CONCLUSIONS

Activity Based Costing is again gaining popularity in many organizations, the trend is associated with the dominant cost pressures. ABC helps managers to determine the actual cost of providing the service or product development but in its nature it is labor-intensive and sensitive to the amount of data being processed and their level of its detail (Derc, DiToro, 2011). Creating maps and process models developed using graphical notation can greatly facilitate the operation of such initiatives. In conjunction with the value analysis ABC can help managers to accurately assess the effectiveness of business processes. This article seeks to draw attention to the possibility of giving a combination of modern methods of modeling with the activity based costing.

LITERATURE

1. Anderson S., Kaplan R. (2008). *Rachunek kosztów działań sterowany czasem (Time-Driven Activity-Based Costing)*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
2. Bahnb B. (2010). *Activity-Based Management for Financial Institutions*, JohnWiley & Sons, Hoboken.
3. Bartoszewicz B., Pniewski K., Szablewski A. (red.). (2008). *Value Based Management. Koncepcje, narzędzia, przykłady*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa..
4. Derc B, DiToro L. (2011). *Creating Value With BPMN: A Business Users Perspective*, BPMInstitute.org, April, <http://www.bpm institute.org/articles/article/article/creating-value-with-bpmn-a-business-users-perspective.html>.
5. Gospodarowicz A. (red.). (2002). *Technologie informatyczne w bankowości*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
6. Keul T, Losiewicz E. (2005). *Modeling Trading Securities Process with the Simulation Tool in the German Retail Banking*. *Argumenta Oeconomica*, Nr 1 (17), s. 71–88.
7. Kowalski M. (2011). *Rachunek kosztów działań – Activity Based Costing (ABC)*, <http://bi.pl/publications/art/28-rachunek-kosztow-dzialan-activity-based-costing-abc> (dostęp grudzień 2011).
8. Meade L., Presley A., Sarkis J. (2006). *An activity based management methodology for evaluating business processes for environmental sustainability*, *Business Process Management Journal*, Vol. 12 No. 6, pp. 751–769.
9. Mitchell M. (2008). *ABC trends in the banking sector: A practitioner’s perspective*. *Journal of Performance Management*, 21, 1, pp. 32–47.
10. Nosowski A. (2010). *Zarządzanie procesami w instytucjach finansowych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
11. Tornberg K., Jamsen M., Paranko J. (2002). *Activity-based costing and process modeling for cost-conscious product design: A case study in a manufacturing company*, *International Journal of Production Economics*, , vol. 79, issue 1, pages 75–82.
12. vom Brocke J., Recker J., Mendling J. (2010). *Value-oriented process modeling: integrating financial perspectives into business process re-design*. *BPMJ*, Vol. 16, No.2, pp. 333–356.

ПРИЗНАНИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ АКТИВОВ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Дина Львова

к.э.н., доцент кафедры статистики, учета и аудита
Санкт-Петербургский государственный университет
191123, Россия, Санкт-Петербург, ул. Чайковского, д. 62
Тел.: +7 (812) 272-07-85 E-mail: dinalvova@yandex.ru

***Аннотация.** В исследовании проводится сравнительный анализ подходов к признанию и классификации активов в микро учете (частном и публичном секторе) и макро учете в исторической ретроспективе. Мотивом для проведения исследования стали преобразования в российском бюджетном учете последних 7 лет. В результате исследования установлено, что тенденция к унификации подходов к раскрытию информации об активах на разных уровнях экономики не всегда соответствуют интересам пользователей этой информации.*

***Ключевые слова:** активы, имущество, классификация, микроучет, макроучет*

ВВЕДЕНИЕ

В 2004 г. в Российской Федерации была принята новая концепция бюджетного учета. В ее основу было положено максимальное сближение бюджетной и коммерческой бухгалтерии. Один из разработчиков этой реформы С.В. Романов к объектам бюджетного учета на всех уровнях бюджетной системы отнес активы, которые ранее в России были представлены лишь в отчетности частного сектора и бюджетных учреждений.

Одним из источников идей для новой концепции бюджетного учета РФ стало Руководство по статистике государственных финансов (СГФ, 2001 г.), Международного валютного фонда – специализированная система макроэкономической статистики, разработанная для содействия проведению налогово-бюджетного анализа. По мнению российских экспертов в области бюджетного учета стандарты СГФ следовало принять во внимание в процессе реформы бюджетного учета, так как они, в соответствии с задачами реформы, обеспечивают «комплексную концептуальную и учетную основу, пригодную для анализа и оценки налогово-бюджетной политики...» (Проект. Модернизации..., 2006, с. 39, 55).

С 2001 г. статистика государственных финансов получила возможность формировать и обобщать информацию об активах посредством метода начисления (Руководство по статистике, 2001, с. Vii). Ранее операции, влияющие на финансовое состояние государства, рекомендовалось отражать на момент получения или выплаты денежных средств. С точки зрения разработчиков СГФ, преимущества нового метода заключаются в следующем (см. Руководство по статистике..., 2001, с. 184-185).

1. Метод начисления позволяет охватить в информационной системе СГФ все экономические события, оказывающие влияние на активы. Ранее предусматривалось лишь выборочное отражение операций с активами в натуральной форме.
2. Использование метода начисления дает возможность формировать стоимостную оценку активов и обязательств, причем основным видом оценки становятся рыночные цены.

Преобразования СГФ были проведены с целью ее гармонизации с ведущей системой макроэкономической статистики – системой национальных счетов (СНС). В итоге они позволили включить институциональные единицы госсектора в число объектов экономического и статистического интереса, «который может быть удовлетворен путем составления полного комплекса их счетов (отчетности), включая балансы активов и пассивов» (Руководство по статистике..., 2001, с. 3)

Таким образом, макроэкономическая статистика, безусловно, оказала влияние на формирование методологии бюджетного учета активов. Вместе с тем, нельзя не отметить, что становление современной макроэкономической статистики во второй половине XX в., в свою очередь, испытало влияние бухгалтерской методологии. СНС недаром называют системой национального счетоводства или макроучетом. По мнению известного французского ученого Ж. Маришаля, экономическая статистика «... ведет свое начало от бухгалтерии единичного предприятия» (Цит. по: Статистика в Санкт-Петербургском университете, 2010, с. 193). Парадигма двойной патримональной бухгалтерии, главенствующая в коммерческом счетоводстве, дала статистике не только методы группировки на счетах и двойной записи операций для исчисления показателей экономического развития страны (см. Соколов Я.В., Соколов В.Я., 2009, с. 21), но и модель учета активов. Внедрение этой модели в систему СНС и СГФ осуществляется под влиянием международных стандартов финансовой отчетности, разработанных для коммерческих организаций.

К концу первого десятилетия XXI в. страны, которые первыми воплотили концепцию учета активов в бюджетной сфере, приобрели опыт, достаточный для критического анализа, как практики нового бюджетного учета, так и идей, положенных в его основу.

Как выяснилось, капитализация активов в государственном секторе не всегда экономически оправданна, а стоимостная оценка государственного имущественного комплекса часто бывает затруднена в силу специфики некоторых объектов, не имеющих аналогов в открытой продаже. Все это делает менее достоверным представление информации о чистых активах государства согласно требованиям стандартов финансовой отчетности общественного сектора и СГФ (Arnaboldi, Lapsley, 2009).

Когда практика испытывает затруднения, принято обращаться к истории проблемы. Так, например, противоречие между традиционным учетом затрат и изменившимися условиями управления в Западной Европе и США в середине 1980-х гг. пробудило интерес к прошлому опыту. Тогда ученые предложили начать преобразования с переосмысления источников современных методов с тем, чтобы квалифицированно «сформулировать новые запросы к планированию и контролю информации и разработать новые научно-исследовательские стратегии для удовлетворения этих запросов». В настоящее время похожая ситуация складывается в бюджетном учете.

Целью нашего исследования является определение методов учета активов в секторе государственного управления, установление взаимосвязи между методами учета, принятыми на макро- и микро-уровне. На первом этапе исследования были изучены ранние работы по теории бюджетного учета, раскрывающие историю адаптации методов коммерческой бухгалтерии в государственном хозяйстве.

Для целей этого исследования использовался исторический метод, предусматривающий периодизацию, систематизацию, структурирование, анализ и моделирование исторических процессов

УЧЕТ АКТИВОВ ГОСУДАРСТВА – ПРЕДЫСТОРИЯ

В эволюции методологии бухгалтерского учета выделяются две принципиально разные, параллельные, конкурирующие линии: бюджетный учет и коммерческий учет (Соколов, 1996, с. 22). Обе линии ведут свое начало от модели натурального учета, однако, с появлением в V в. до н.э. денежного измерителя их пути постепенно расходятся.

Признание денег в качестве меры стоимости позволило унифицировать учет разнообразных инвентарных объектов, усовершенствовав, таким образом, имущественную (патримональную) бухгалтерию. Ее, как правило, применяли в частных хозяйствах. Использование денежного измерителя в государственном хозяйстве сделало возможным регистрацию и сопоставление в системе учета государственных доходов и расходов. Так возникла камеральная бухгалтерия, которая надолго стала моделью бюджетного учета. Исполняя роль учетного измерителя, «деньги разграничили камеральную и патримональную бухгалтерии, сформировали две парадигмы – камеральной и простой патримональной бухгалтерии», – резюмировал Я.В. Соколов (Соколов, 1996, с. 23).

Таким образом, история бюджетного учета, как самостоятельной учетной парадигмы, прослеживается с эпохи возникновения денег.

Камеральная бухгалтерия достигла своего расцвета в средневековье. Я.В. Соколов приводит факты ее использования в папской курии, в монашеских орденах, в государственных хозяйствах Новой Испании и Великобритании (Соколов, 1996, с.51–53). Некоторые из них были собраны его учителем профессором Н.С. Помазковым (1889–1968), в докторской диссертации которого (1940 г.) они были отражены. Эта диссертация не публиковалась ни при жизни ее автора ни позднее. Я.В. Соколов, упоминая об этих фактах в своих работах, по существу ввел их в научный оборот.

В эпоху расцвета камеральной парадигмы имущество или вовсе оставалось за рамками бюджетного учета или регистрировалось в учетных регистрах в натуральном выражении. Ярким примером модели натурального учета имущества служит Российский Адмиралтейский регламент, разработанный и утвержденный Императором Петром I в 1722 г. Он содержал детальнейшие инструкции по бухгалтерскому учету в Адмиралтействе, управлявшем флотом и верфями Российской Империи.

Основные обязанности по учету материальных ценностей были возложены на Офицера над магазином. В Регламенте подробно описан документооборот по учету материальных ценностей, правила ведения журнала и приходные и расходные книги по сортам и наименованиям материалов. (П.С.З., т.6, с. 574). Учет движения материалов в соответствии с Регламентом вели только в натуральном измерении, денежная оценка имущества не получила признания. На основании приходных и расходных книг заполнялась большая приходно-расходная книга (регистр линейной записи). Все состоявшиеся за неделю выдачи (расход материалов) обобщались в ведомость для отчета перед Адмиралтейской конторой.

Учет материальных ценностей более чем другие участки учета был направлен на осуществление контрольной функции. Механизм контроля движения материалов был тщательно продуман. Прописанное в Регламенте правило приемки и отпуска материальных ценностей при многочисленных свидетелях должно было исключить возможность сговора и хищения, а колляция регистров чиновников Адмиралтейства по учету материалов превращалась в прием тотальной слежки за действиями должностных лиц.

Девятнадцатый век, преемник эпохи просвещения, предъявил к бюджетному учету новые требования, которым натуралистическая концепция учета имущества и камеральная бухгалтерия не отвечали. Так, выдающийся российский государственный деятель первой половины XIX в., историк, археолог, художник А.Н. Оленин требовал от государственного учета информации о «целости всего государственного имущества, служащего основанием народному благосостоянию» (Оленин, 1810, с. 9). Политэкономическая теория народного богатства в ту пору настолько овладела умами общества, что герои поэм стали рассуждать о том, «как государство богатеет и чем живет и почему не нужно золото ему, когда простой продукт имеет» (Пушкин).

В России первое описание правил учета активов государственного хозяйства принял Карл Арнольд, старший бухгалтер Департамента внешней торговли и Комиссии снабжения солью государства. В работе 1814 г. «Опыт гражданской бухгалтерии» он сформулировал условие признания активов в бюджетном учете: «Под словом *имение* разумеется всякий предмет, которого цену можно определить Государственной, или же другою какою нибудь монетою...» (Арнольд, 1814, с. 18). Таким образом, он ввел в бюджетный учет стоимостную оценку имущества. Арнольд не обошел вниманием и проблему классификации активов, разделив их в соответствии со старинными традициями меркантилизма и купеческой бухгалтерии на денежные, товарные и имущественные (Арнольд, 1814, с.6).

Первый опыт Арнольда в области бюджетного учета соответствовал занимаемой им в ту пору должности чиновника одного из министерских департаментов. Пропагандируя учет активов и двойную запись в государственном хозяйстве, Арнольд тогда не видел существенных отличий между государством и купеческою конторою и строил учет своего учреждения сообразно методам коммерческого счетоводства¹.

Став начальником Счетного отделения Департамента внешней торговли, Арнольд пересмотрел свои взгляды на бюджетный учет. В новом руководстве «О системе государственного счетоводства», изданном в 1823 г., он отказался от идеи внедрения методов коммерческого учета на всех уровнях государственного управления. «Гражданская бухгалтерия», соответственно уровням управления, была разделена им на четыре части:

- 1) для всего государства;
- 2) для министерства;
- 3) для департаментов, коллегий и прочих мест, имеющих управление над другими, подчиненными местами;
- 4) для всех подведомственных мест.

Теперь Арнольд считал возможным использовать двойную запись коммерческого счетоводства и формировать отчетность об активах лишь на третьем уровне управления – в департаментах и коллегиях министерств. Для остальных уровней управления он предусмотрел камеральный учет. Впрочем, «подчиненным Казенным местам» автором предоставлялось право вести счета имущества, означая «качество и количество

---

¹ О формах счетоводства в своем Департаменте Арнольд писал буквально следующее: «Уже несколько лет тому назад, как сделал я по сему предмету форму для журнала и главной книги, кои не только приняты были с одобрением многих купеческих домов, но я и сам веду по оной книги в Комиссии снабжения солью Государство и в Департаменте внешней торговли, и учиненный при сем опыт доказал мне, что сия форма есть форма самая простая и намеренно соответственная» (Арнольд, 1814, с. 29).

вещей», т.е. в натуральном выражении (Арнольд, 1823, с. 58). «Система государственного счетоводства» 1823 г. засвидетельствовала поражение ученого, стремившегося к прогрессу, перед действовавшей в России, как, впрочем, и в других странах, практикой.

УЧЕТ АКТИВОВ ГОСУДАРСТВА – ПЕРВЫЕ НАУЧНЫЕ ТЕОРИИ

В XIX в. итальянские бухгалтеры, также как их российские коллеги, заметили ограниченность камеральной парадигмы: обладая способностью отражать исполнение бюджета, она оставляла без внимания актуальную для бухгалтерской науки и практики той поры задачу – учет имущества и операций с ним. Один из ярких представителей итальянской школы бухгалтерского учета Джузеппе Чербони разработал новую систему бюджетного учета – логисмографию, которая должна была устранить этот недостаток. В 1869 г. она была положена в основу нового закона, по которому надлежало учитывать государственные финансы Италии.

В основе логисмографии лежит юридическая теория двойной записи. Формулируя правила регистрации фактов хозяйственной жизни (*F*) ее автор исходил из того, что каждый из них приводит к возникновению права требования с одной стороны и обязательства – с другой. Правоотношения собственников и агентов и корреспондентов формировали логисмографический (хозяйственный) баланс.

Логисмография, как никакая другая система, обеспечивала получение данных о том, за кем и какое имущество закреплено и с кого следует спрашивать в случае его утраты. Изначально она была предназначена для государственного хозяйства и, что именно в этом аспекте надо оценивать степень ее совершенства.

Логисмография, в отличие от российской системы К. Арнольда, получила повсеместное применение в Итальянском королевстве, однако существовала недолго. Она применялась в государственном хозяйстве Италии лишь до тех пор, пока главным бухгалтером королевства оставался ее автор. По сведениям российского исследователя А.М. Галагана, вскоре после того, как Чербони оставил свой пост (30 апреля 1891 г.), «логисмография была отменена сначала в казначействах и отдельных министерствах, а потом, по настоянию министра-президента Л.Луцатти, и в Главной Бухгалтерии (1892 г.)» (Галаган, 1914, с.19).

Следующей заметной теорией бюджетного учета, трактовавшей правила отражения активов, стала постоянная (константная) бухгалтерия швейцарца Фридриха Гюгли (1833–1902), начальника финансового контроля кантона Берн.

В первой половине XIX в. в управлении этого швейцарского кантона применялась традиционная камеральная бухгалтерия. В ежегодном отчете кантона обобщались данные о поступлении денежных средств в казну и их расходовании. Между тем, все более очевидной становилась недостаточность этой информации.

Прежде всего, потребовались сведения об имущественном положении кантона, которые традиционная камеральная бухгалтерия обеспечить не могла. Данные отчетности об отдельных операциях с имуществом, основанные на выписках из первичных документов не позволяли сформировать представление о полной стоимости казенного имущества. Достоверная информация о его сохранности, приросте или убыли отсутствовала. Было очевидно, что «многие относящиеся к годовому отчету имущественные изменения... ускользали от учета» (Гюгли, 1916, с.133).

Начало преобразованиям бухгалтерии кантона было положено в 1870 г. С 1873 г.

по инициативе Гюгли бухгалтерский учет государственного хозяйства кантона Берн стали вести на основе разработанной им постоянной (константной) бухгалтерии².

Гюгли были знакомы работы итальянского коллеги Чербони, предлагавшего учитывать не имущество в полном смысле слова, а правоотношения, связанные с материальной ответственностью за него. С этой целью он использовал счета Агентов. Гюгли, напротив, сделал имущество непосредственным объектом бюджетного учета и открыл для него одноименные счета. В отличие от Чербони – приверженца юридической теории учета – Гюгли, таким образом, строил бюджетный учет на основе экономической концепции.

Гюгли стремился «соединить цели двойной бухгалтерии с целями камеральной бухгалтерии» (Гюгли, 1916, с.16). В камеральной бухгалтерии главным является счет Кассы. Он не просто отражает наличие и движение одного из объектов имущества – денег, он регистрирует исполнение бюджета государственного хозяйства. Гюгли придал ему особый статус, отделив от счетов прочего имущества.

Оба автора – Чербони и Гюгли – выделяли счета корреспондентов, но и здесь имели место различия. Чербони всех третьих лиц называл корреспондентами. Гюгли разделил их на дебиторов и кредиторов. Для первых он образовал счет Активных обязательств, вторых предлагал учитывать на счете Пассивных обязательств.

Завоеванием константной бухгалтерии Гюгли было то, что он, как и Чербони, считал необходимым учитывать имущество казны. Вместе с тем, предложенный им способ записи в учетные регистры налагал ограничения на имущественный учет. Объекты движимого и недвижимого имущества получали отражение в учетных регистрах лишь в тот момент, когда с ними совершались операции. Объем всего остального имущества, полагал Гюгли, можно установить посредством инвентаризации вне связи с текущим учетом.

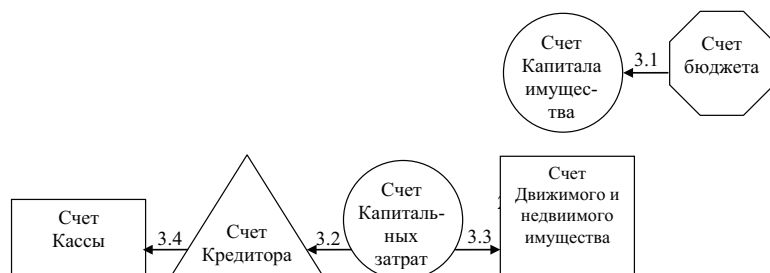
В начале XX в. главным бухгалтером Московской городской управы служил Александр Павлович Рудановский (1863–1931). В науке он известен как автор фундаментальных работ по бюджетному учету³. Вслед за Чербони и Гюгли – последнего он считал одним из своих учителей – Рудановский признавал имущество объектом бюджетного учета.

В учете имущества Рудановский объединил подходы коммерческой и бюджетной бухгалтерии. Поступление имущества он предлагал отражать по правилам коммерческой бухгалтерии. На стоимость поступившего имущества следовало составлять записи по дебету счета Капитальных затрат и кредиту счета Кредиторов, а затем по дебету счета Имущества и кредиту счета Капитальных затрат (рис. 1).

Вместе с тем, операцию финансирования закупки имущества Рудановский рассматривал не как текущий расход бюджета, а как формирование за счет бюджетных ассигнований специального фонда – капитала имущества. Сальдо одноименного счета противостояло в пассиве бухгалтерского баланса активной статье Движимое и недвижимое имущество (рис. 1).

² Гюгли назвал свою систему учета константной, поскольку для каждого счета он предусмотрел только один, неизменный, вариант корреспонденции по дебету и один – по кредиту.

³ А.П. Рудановским было издано пять работ, посвященных проблемам теории и практики бюджетного учета: Основные положения по организации счетоводства в отделениях и учреждениях Городского управления (М., 1910); Общая теория учета и оценка Московского городского счетоводства с точки зрения счетной теории и счетной практики в их современном развитии (М., 1912); Принципы общественного счетоведения (М., 1913. 2-е изд. М., 1925); Руководящие начала (принципы) по счетоводству и отчетности в государственных хозяйственных объединениях (М., 1924); Построение государственного баланса (М., 1928).

- 3.1) отражены планируемые расходы бюджета на увеличение капитала в имуществе;
 3.2) отражено поступление недвижимого и движимого имущества;
 3.3) принято к учету недвижимое и движимое имущество;
 3.4) выплачены из кассы денежные средства в счет расходов на приобретение имущества.

РИС. 1. Корреспонденция счетов учета приобретения имущества по А.П. Рудановскому (в нотации Сиверса-Шмаленбаха)

Рудановский первым затронул вопросы оценки имущества в бюджетном учете. Чербони и Гюгли, признавая имущество объектом бюджетного учета, оставили оценку за рамками своих теорий. Рудановский считал правильным учитывать имущество в бюджетной бухгалтерии в первоначальной оценке. «С точки зрения поддержания перманентности инвентаря, – писал он, – скорее следует избегать всякой переоценки материальных счетов ранее фактической сделки, что не мешает производить эту переоценку на особых счетах порядка и метода»⁴ (Рудановский, 1925, с.42). Рудановский признавал факт обесценения во времени некоторых объектов имущества и оперировал понятием амортизации. Вместе с тем, он не рассматривал амортизацию как расход. Начисленная амортизация относилась в его системе записей на уменьшение капитала в имуществе.

Рудановский работал над синтезом камеральной и двойной бухгалтерии и создал практически безупречную систему учета бюджетного хозяйства. К сожалению, она не получила в свое время должной оценки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Современные концепции бюджетного учета и статистики бескомпромиссны в выборе учетной модели. Они ориентированы на правила учета коммерческого предприятия. Между тем, противоречия между целью деятельности государственного сектора и коммерческого предприятия, с одной стороны, и единообразием в методах учетного отражения активов, с другой, остаются неразрешимыми.

Вслед за Арнольдом и Гюгли следует признать необходимым представление бюджетной бухгалтерией сведений об имущественном положении государственного хозяйства, но распространить методы патримонального учета лишь на последний уровень бюджетной системы: на исполнителей бюджета.

Система Чербони убеждает в том, что интеграция двух учетных систем должна изменить не только камеральный, но и патримональный учет, дополнив последний учетом возникновения прав и исполнения обязательств.

Применение метода начисления на макроуровне сомнительно. Поводом для его использования стала необходимость принять к учету имущество государства и его обязательства перед третьими лицами, возникающие в процессе исполнения сметных назначений, что, безусловно, необходимо. Вместе с тем, как подчеркивал еще Рудановский, достоверная оценка имущества едва ли достижима.

Дж. Чербони, Ф. Гюгли К. Арнольд и, особенно, А.П. Рудановский ясно понимали, что бюджетный учет должен иметь свои собственные правила учета активов, отличные от принятых в коммерческой бухгалтерии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arnaboldi M., Lapsley I. (2009) On the Implementation of Accrual Accounting: A Study of Conflict and Ambiguity. *European Accounting Review*. Vol.18, No.4.
2. Арнольд К. (1823) О системе государственного счетоводства – Санкт-Петербург, Типография Медицинского Департамента Министерства внутренних дел, 240 с.
3. Арнольд К. (1814) Опыт гражданской бухгалтерии – Санкт-Петербург, Типография Департамента внешней торговли, 273 с.
4. Галаган А.М. (1914) Основные моменты в развитии счетной идеи – Москва, Общество окончивших Московский коммерческий институт, 32 с.
5. Гюгли Ф. (1916) Двойная камеральная бухгалтерия – Петроград, Коммерческая литература, 152 с.
6. Проект модернизации Казначейской системы Российской Федерации. Разработка и внедрение автоматизированной системы для федерального казначейства Российской Федерации. Первая стадия: Проектирование. Отчет № 6 по дополнительным работам: Российской Федерации (2004). Реформирование бюджетного учета и отчетности в Российской Федерации. Место и роль финансовых органов субъектов РФ в процессе реформирования (сборник материалов регионального рабочего совещания) – Москва, Министерство финансов РФ, Главное управление Федерального Казначейства.
7. Оленин А.Н. (1810) Краткое рассуждение о бухгалтерии и в особенности о бухгалтерии казенных мест – Санкт-Петербург, Типография Губернского правления, 23 с.
8. Рудановский А.П. (1925) Принципы общественного счетоведения. 2-е изд. Москва, «Макиз», 310 с.
9. Руководство по статистике государственных финансов 2001 года. Издание на русском языке подготовлено Службой переводов МВФ. Международный валютный фонд, 2001.
10. Соколов Я.В. (1996) Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учебн. Пособие для вузов – Москва, Аудит, ЮНИТИ, 638 с.
11. Соколов Я.В., Соколов В.Я. (2009) История бухгалтерского учета: учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва, Магистр, 287 с.
12. Статистика в Санкт-Петербургском университете (2010). Под ред. Я.В. Соколова, Д.А. Львовой – Санкт-Петербург, Издательство Санкт-Петербургского университета, 266 с.

RECOGNITION AND CLASSIFICATION OF ASSETS: A RETROSPECTIVE REVIEW

Dina Lvova

Summary

The study presents a comparative analysis of approaches to the recognition and classification of assets in micro accounting (private companies, public sector) and macro accounting in retrospective review. The study found that the tendency toward unification of assets disclosure at different levels of the economy does not always correspond to the interests of users of this information.

In the first stage of investigation the early works on the theory of public sector accounting, were examined. They present the history of commercial accounting adapting in the public sector. The famous 19th-20th century authors, G. Cerboni, F. Hugli, K. Arnold and, especially, A. Rudanovsky clearly understood that the public sector accounting should have its own rules of accounting for assets other than from those in commercial accounting.

It is recognized by Hugli, that the essential idea of public sector statements of financial position in accordance with accrual method could be prepared only on the last level of the budget system: by performers of budget. Cerboni system assures that the integration of the two accounting systems must change both of them. According to Rudanovsky, the use of accrual accounting at the macro level is questionable, as if a reliable estimate of the state property is hardly achievable.

Key words: assets, recognition, classification, micro accounting, macro accounting.

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА В УПРАВЛЕНИИ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

Ирина Львова

к.э.н., доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита
Санкт-Петербургский государственный инженерно-экономический университет
196084, Россия, Санкт-Петербург, Московский пр., д. 103
Тел.: +7 (812) 602-23-06; E-mail: irinalvova@list.ru

***Аннотация.** Целью исследования является определение роли учетной политики в управлении организацией; установление взаимосвязи между управленческим решением и разработкой учетной политики. В нем сделана попытка описать процедуру формирования учетной политики как последовательность стандартных действий, свойственных принятию управленческих решений любого вида. Такой подход позволяет рассматривать учетную политику как эффективный способ управления информацией, полезной широкому кругу пользователей.*

***Ключевые слова:** организация, учетная политика, управленческое решение*

ВВЕДЕНИЕ

Понятие «учетная политика предприятия (организации)» стало принадлежностью российских нормативных актов бухгалтерского учета с 1994г., когда была принята первая версия национального стандарта, устанавливающего правила ее формирования. Это словосочетание является буквальным переводом английского “accounting policy” и заимствовано из Международных стандартов финансовой отчетности – МСФО (IAS/IFRS).

В МСФО 8 «Учетная политика, изменения в расчетных оценках и ошибки» учетная политика определяется как «как конкретные принципы, основы, соглашения, правила и практика, применяемые организацией для подготовки и представления финансовой отчетности» (п.5). В определении указаны основы формирования учетной политики. Ими могут быть как общепринятые (или иные) принципы бухгалтерского учета, которыми руководствуется компания, так и применяемые ею правила и практические приемы счетоводства.

В ныне действующем стандарте российском стандарте – Положении по бухгалтерскому учету «Учетная политика организации» (ПБУ 1/2008), утвержденном приказом Минфина Российской Федерации от 6.10.2008г. – под учетной политикой понимается принятая организацией «совокупность способов ведения бухгалтерского учета – первичного наблюдения, стоимостного измерения, текущей группировки и итогового обобщения фактов хозяйственной деятельности» (п. 2). Здесь подчеркиваются методические аспекты учетной политики, перечисляются способы бухгалтерского учета, составляющие основу бухгалтерской практики.

Учетная политика организации является неотъемлемой частью современной системы нормативно – правового регулирования бухгалтерского учета в Российской Федерации. Эта система в настоящее время включает четыре уровня, которые обычно обозначают как законодательный, нормативный, методический и организационный.

К первому, законодательному уровню относятся: Федеральный закон «О бухгалтерском учете» (129-ФЗ от 21.11 1996 г.), другие федеральные законы, указы Президента Российской Федерации и постановления Правительства Российской Федерации по вопросам бухгалтерского учета. Второй уровень, нормативный, включает национальные стандарты учета (положения по бухгалтерскому учету), разработанные с учетом требований МСФО. Документы третьего, методического, уровня составляют методические указания, инструкции, рекомендации и иные аналогичные им документы. И, наконец, четвертый, организационный уровень – это внутренние регламентирующие документы организации, формирующие ее учетную политику.

По традиции, заложенной еще Императором Петром I в начале XVIII в., правом принимать нормативные правовые акты, определяющие порядок ведения бухгалтерского учета и составления бухгалтерской отчетности в нашей стране обладает Министерство финансов Российской Федерации. В ближайшей перспективе подход к установлению учетных правил и процедур очевидно будет скорректирован. Концепция развития бухгалтерского учета и отчетности в Российской Федерации на среднесрочную перспективу (приказ Минфина РФ от 1 июля 2004 г. №180) предполагает распределение в будущем функций по регулированию бухгалтерского учета между органами государственной власти и профессиональным сообществом. Одновременно будут предприниматься усилия, направленные на формирование нового подхода к применению стандартов и других нормативных правовых актов бухгалтерского учета и отчетности. Его содержание заключается в самостоятельной постановке бухгалтерского учета и отчетности в организациях путем реализации принципов и требований, установленных стандартами и иными нормативными правовыми актами.

Как нормативный документ последнего уровня, учетная политика призвана конкретизировать централизованно установленные правила ведения бухгалтерского учета применительно к особенностям хозяйственной деятельности предприятия и придавать легитимность внутреннему учетному распорядку. Формируя и утверждая учетную политику, организация реализует делегированное ей право выбора одного варианта учета из нескольких, допускаемых нормативными документами, и (или) разработки нового (соответствующего) способа учета.

Нормообразующая функция учетной политики была особенно важна в период создания ныне сложившейся системы нормативно-правового регулирования бухгалтерского учета, когда совершался переход от централизованного руководства бухгалтерским учетом к частичной децентрализации процедуры установления учетных правил. В настоящее время, оставаясь нормативным актом локального действия, учетная политика приобретает качественно иное назначение. Она все более обретает характер управленческого решения в области создания учетной информации.

Учетная политика организации именно как управленческое решение, направленное на формирование учетной информации, полезной для принятия решений, избрана в качестве объекта исследования в данной статье. Целью статьи является определение роли учетной политики в управлении организацией; установление взаимосвязи между процедурой принятия управленческого решения и разработкой учетной политики. Исходя из этой цели, в ней были поставлены и решались следующие задачи:

- описать последовательность действий, связанных с разработкой и утверждением учетной политики как этапы управленческого решения;

- определить содержание каждого этапа;
- рассмотреть возможности профессионального суждения бухгалтера как основы управленческого решения в области формирования информации.

Основными методами исследования, адекватными поставленным задачам, явились сравнение и классификация, обобщение, индукция и дедукция. В исследовании проводится междисциплинарный сравнительный анализ положений теории управления и теории бухгалтерского учета.

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА КАК УПРАВЛЕНЧЕСКОЕ РЕШЕНИЕ

В теории управления различают два подхода к принятию управленческих решений: нормативный и дескриптивный. Если рассматривать учетную политику, как управленческое решение, прежде всего, надо обратить внимание на нормативный подход. Для него характерны осознанность и рациональность решений. Основой принятия решений при этом подходе является последовательность стандартных действий (процессуальный инвариант). Обычная процедура принятия решений включает несколько этапов:

- определение проблемной ситуации;
- формулировка альтернатив;
- оценка альтернатив по системе сформулированных критериев и в соответствии с основными целями деятельности;
- выбор альтернативы;
- реализация принятого решения;
- контроль исполнения, оценка эффективности и коррекция решения¹.

В таблице 1 указанные этапы интерпретированы применительно к процедуре формирования учетной политики.

ТАБЛИЦА 1. Этапы решений, связанных с формированием и изменением учетной политики, и их содержание

Этап	Содержание этапа
1	2
1. Определение проблемной ситуации	установление самого факта необходимости формирования учетной политики организации; определение областей учета, для которых ее следует разработать (финансовый учет, налоговый учет, управленческий учет, учет по МСФО (IAS/IFRS)); характеристика особенностей учетной политики конкретного предприятия (установление объектов учета и учетной политики, определение организационно-технических аспектов учетной политики, форм и способов автоматизации учетных работ).
2. Анализ содержания проблемной ситуации	изучение возможных способов ведения учета по каждому объекту, предусмотренных нормативно-правовыми актами; выявление объектов и операций, в отношении которых отсутствуют нормативные предписания; определение ограничений, в силу которых применение тех или иных способов учета невозможно или нежелательно (невозможность достоверного отражения фактов хозяйственной жизни в учете и отчетности, неоправданное повышение трудоемкости учета); согласование учетной и финансовой политики в части стратегии управления финансовым положением и финансовыми результатами деятельности организации.

¹ Указанные этапы изложены в ред. А.Е.Карпова (Карпов, 2005, с.133-135).

1	2
3. Формулировка альтернатив	определение способов бухгалтерского учета, которые могут быть использованы предприятием для отражения каждого объекта; разработка соответствующих (новых) способов учета при отсутствии нормативных предписаний.
4. Оценка альтернатив	оценка альтернатив исходя из заданных критериев: возможности достоверного отражения фактов хозяйственной жизни; влияния на финансовое положение и финансовый результат организации; трудоемкости учета и других.
5. Выбор альтернативы	выбор способов бухгалтерского учета для каждого объекта по принципу максимальной полезности.
6. Реализация принятого решения	оформление учетной политики в виде приложения к приказу (распоряжению) по предприятию и утверждения ее в установленном порядке.
7. Контроль исполнения, оценка эффективности, коррекция решения	внутренний и внешний аудит учетной политики; оценка влияния учетной политики на финансовое положение и финансовые результаты деятельности организации, внесение изменений в учетную политику.

Бухгалтер, прежде всего, определяет области учета и учетные объекты, в отношении которых будет устанавливаться учетная политика. Далее изучаются возможные (допустимые нормативными документами) способы учета по каждому объекту и ограничения, связанные с их применением. Из этих способов выбираются приемлемые для предприятия или (при отсутствии таковых) разрабатываются новые способы учета. После оценки альтернативных вариантов учета для каждого объекта исходя из заданных критериев выбирается соответствующий способ учетного отражения. Выбор осуществляется по принципу «максимальной полезности» или «максимального соответствия» способов учета заданным параметрам.

Учетная политика, в которую включены избранные способы учета, утверждается приказом или распоряжением руководителя организации. Обоснованность и целесообразность выбора может быть предметом внутреннего и внешнего аудита. Кроме того, полезно провести оценку влияния учетной политики на финансовое положение и финансовые результаты деятельности организации. При необходимости она может быть откорректирована.

УЧЕТНАЯ ПОЛИТИКА И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СУЖДЕНИЕ

Дескриптивный подход лишен видимой объективности, которую принято считать надежной основой управленческого решения. Он носит выраженный субъективный характер и в значительной степени основан на суждениях или знаниях и опыте.

В бухгалтерском учете суждение, основанное на знаниях и опыте, как и в других специальных областях деятельности, приобретает профессиональный оттенок и становится «профессиональным суждением».

К профессиональному суждению обычно прибегают при отсутствии нормативных предписаний в обоснование нового (соответствующего) способа ведения бухгалтерского учета. Согласно положению по бухгалтерскому учету «Учетная политика организации» (ПБУ 1/2008) применение новых способов ведения бухгалтерского учета предполагает более достоверное представление фактов хозяйственной деятельности в учете и отчетности организации или меньшую трудоемкость учетного процесса без снижения степени достоверности информации.

Несмотря на то, что российские стандарты учета основаны на принципах МСФО, профессиональное суждение бухгалтера, в силу исторических традиций централизо-

ванного руководства бухгалтерским учетом остается одной из наименее востребованных категорий. При непродолжительном по историческим меркам опыте профессионального суждения, который в англо-саксонских странах накоплен несколькими поколениями бухгалтеров, трудно ожидать, что оно будет эффективным инструментом формированием учетной политики без должного понимания.

МСФО, а тем более российские ПБУ, немного могут дать для разъяснения этого понятия. В таком случае единственным источником формирования представлений о профессиональном суждении бухгалтера становятся его научные определения, которые приобретают еще и прикладное значение.

По мнению С.А. Николаевой «профессиональное суждение представляет собой обоснованное мнение профессионального бухгалтера относительно способов классификации и раскрытия достоверной информации о финансовом состоянии, финансовых результатах организации и их изменении» (Николаева, 2000, с. 51). В этом определении очевиден предмет профессионального суждения – способы классификации и раскрытия достоверной учетной информации. При этом, вероятно, предполагается, что определение достоверности информации не является задачей профессионального суждения. Это действительно так, если профессиональное суждение распространять исключительно на область учета, не подпадающую под строгие регламенты.

Я.В. Соколов считал, что под профессиональным суждением «следует понимать добросовестно высказанное профессиональным бухгалтером мнение о хозяйственной ситуации, полезное как для ее описания, так и для принятия действенных управленческих решений» (Соколов, 2005, с. 78). Он подчеркивал позитивное влияние профессионального суждения на формирование и использование учетной информации (при условии, что оно будет добросовестным).

Активный характер суждения подчеркивает и О. Аскери, когда характеризует его как процесс квалифицированного выбора варианта действий с последующим обоснованием и доведением до пользователей в пригодной для использования форме (Аскери, 2008, с. 52).

Профессиональное суждение бухгалтера, таким образом, является не только способом выражения квалифицированного мнения специалиста, но и созидательным актом, управляющим решениями в области формирования учетной политики организации.

ВЫВОДЫ

Учетная политика организации является относительно новым понятием в регулировании учетной практики в России. Содержание учетной политики и ее роль в создании информационной системы организации испытывают влияние двух подходов к принятию управленческих решений: нормативного и дескриптивного.

Два десятилетия назад, в период становления современного бухгалтерского законодательства преобладал нормативный подход. В настоящее время его возможности в значительной степени исчерпаны, и приоритетным следует считать дескриптивный подход.

Усиление роли учетной политики организации связано с развитием практики применения профессионального суждения, как способа разрешения сложных методических проблем формирования учетной информации. Понятие профессионального суждения для продвижения его в область практической бухгалтерии нуждается в разъ-

яснении. Дискуссии по этой проблеме в рамках конференции, безусловно, обогатят представления об этом сложном и неоднозначном понятии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аскери О. (2008). Профессиональное суждение: что это такое и как с ним бороться. МСФО: практика применения. №4, с. 50–55.
2. Карпов А.Е. (2005). Психология менеджмента: Учеб. Пособие – Москва, Гардарики, 584 с: ил.
3. Николаева С.А. (2000). Профессиональное суждение в системе нормативного регулирования бухгалтерского учета. Бухгалтерский учет. №12, с. 50–55.
4. Соколов Я.В. (2005). Судьба Международных стандартов финансовой отчетности в России. Финансы и бизнес. №1, с. 69–83.

ACCOUNTING POLICIES IN THE MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION

Irina Lvova

Summary

The study aims to determine the role of accounting policies in management of the organization, establishing the relationship between management decisions and the development of accounting policy. It attempts to describe the procedure for the formation of an accounting policy as a sequence of standard operations inherent in making management decisions of any kind. This approach allows us to consider the accounting policies as an effective way to manage information useful to a wide range of users.

It concluded that the content of the accounting policies and its role in the creation of information systems are experiencing the effects of two approaches to decision making: normative and descriptive. Two decades ago, during the emergence of modern accounting law normative approach prevailed. Currently, it features been exhausted, and priority should be given to descriptive approach.

The article strengthening the role of the organization's accounting policies and associates it with the development of professional judgment as a way to resolve methodological problems of the accounting information. The article is considering professional opinion, as an element of descriptive approach to decision making.

Ap61 **APSKAITA, AUDITAS, ANALIZĖ: MOKSLAS INOVACIJŲ IR GLOBALIZACIJOS KONTEKSTE.** Tarptautinės mokslinės konferencijos, vykusios Lietuvoje Vilniaus universitete, Ekonomikos fakultete 2012 m. kovo 29–30 d. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012. – 850 p.

ISBN 978-609-459-028-3

Mokslo darbų rinkinyje nagrinėjami aktualūs finansinės apskaitos, valdymo apskaitos, finansinės analizės ir audito klausimai. Daug dėmesio skiriama apskaitos raidai, tarptautinių ir atskirų šalių apskaitos standartų harmonizavimui; materialaus ir nematerialaus turto klasifikavimui, vertinimui ir apskaitai; atskirų apskaitos metodų privalumams ir trūkumams; apskaitai ir analizei atskirose ūkio šakose ir viešajame sektoriuje, biudžetų rengimui. Taip pat nagrinėjamos finansinių investicijų, apgaulių atskleidimo ir tyrimo, finansinių ataskaitų patikimumo, bankroto prognozavimo, valstybinio ir vidaus audito ypatumų, audito įrodymų rinkimo ir vertinimo problemos.

Leidiny s skiriamas visiems, besidomintiems apskaitos, analizės ir audito tobulinimo klausimais, pirmiausia, aukštųjų mokyklų dėstytojams, doktorantams, magistrantams. Jis taip pat gali būti naudingas buhalteriams, analitikams bei auditoriams.

The selection of scientific works deals with issues of financial accounting, managerial accounting, financial analysis and audit. It focuses on the development of accounting, harmonizing of national and international accounting standards; classification of tangible and intangible assets, assessment and accounting; benefits and drawbacks of different accounting methods, accounting and analysis in various market segments and in the public sector and preparation of budgets. The work explores financial investment, fraud detection and research, reliability of financial reporting, forecasting bankruptcy, peculiarities of state and internal audit, collection of audit evidence and assessment problems.

The publication is dedicated to everyone who is interested in accounting, analysis and audit improvement issues, and firstly to high school lecturers, PhD and graduate students. It can also prove its usefulness to accountants, analysts and auditors.

В сборнике научных трудов рассматриваются вопросы финансового учета, управленческого учета, финансового анализа и аудита. Большое внимание уделено развитию бухгалтерского учета, гармонизации международных и национальных стандартов учета; недостаткам и преимуществам отдельных методов учета; учету и анализу в отдельных отраслях хозяйства, в общественном секторе; классификации, оценке и учету материальных и нематериальных активов; составлению бюджетов, инвестированию. Исследованы особенности государственного и внутреннего аудита, сбора и оценки аудиторских доказательств, достоверности финансовой отчетности, выявления злоупотреблений, прогнозирования банкротства,

Сборник предназначен для всех, кто интересуется вопросами совершенствования учета, анализа и аудита и, в первую очередь, преподавателям вузов, аспирантам и магистрантам. Он также может быть полезен бухгалтерам, аналитикам и аудиторам.

UDK 657.4(474.5)(063)

Viršelio dailininkė Audronė Uzielaitė

62,32 aut. l., 53,25 sp. l. Tiražas 250 egz.

Išleido Vilniaus universitetas

Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius

Spausdino Standartų spaustuvė
S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius